Ahmet Hamdi Tanpınar

HUZUR

:::::::::::::::

TANPINAR HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) Türk edebiyatının en büyük yazarlarından biridir. Bu hükmü verirken kat'iyen mübalağa ettiğimi sanmıyorum. Dayandığım delil ve ölçüleri açıklayabilirim.

Edebiyatta değer, eserin her şeyden önce güzel olmasında, fakat aynı zamanda onun insanı ve hayatı derinlik ve bütün zenginliği ile ifade etmesindedir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde bu vasıflar vardır.

1901 yılında doğan Tanpınar, gençlik yıllarında Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in talebesi ve dostu olmuş, Batı edebiyatından Paul Valery ile Marcel Proust'u kendisine üstad olarak seçmiştir. Bu yazarlar edebiyatta güzellik ve mükemmeliyete ön planda yer verirler. Ahmet Haşim ile Yahya Kemal, Türkiye'de Paul Valery ile Marcel Proust Fransa'da edebiyatın politik ve sosyal gayelerin emrinde bir propaganda vasıtası olmasına karşı çıkmışlardır. Onlara göre edebiyat, tıpkı resim ve musıki gibi -güzel- sanat-tır. Onlardan farkı, boya ve ses yerine, insani ve hayatı anlatmada bu iki vasıtadan çok daha zengin olan dili kullanmasıdır. Tanpınar'ın tenkidi yazılarını okuyanlar, onun sık sık -dil- ve -mükemmeliyet- deyimlerini kullandığını görürler. Dil edebiyatın ifade vasıtasıdır. İyi yazar odur ki, kullandığı vasıtanın bütün imkanlarını bilir. Mükemmeliyete bu imkanları aramakla ulaşılır. Kelime, şiirde, adeta hassas terazi ile tartıldığı için, dilin imkanlarını en iyi bilenler şairlerdir.

Tanpınar şiiri hayatının en büyük ihtirası haline getirmiş, fakat asıl kabiliyetini şiir estetiğine göre yazdığı mensur eserlerinde göstermiştir. Yahya Kemal ve Paul Valery'den gelen -mükemmeliyet- fikrine göre şiirlerinin dilini durmadan yoğuran Tanpınar, az, fakat derin, güzel ve yeni şiirler yazmıştır. Geniş okuyucu kütlesi onu umumiyetle lise kitaplarına ve antolojilere giren -Bursa'da Zaman- şiiri ile tanır. Halbuki Tanpınar'ın en çok önem verdiği şiirler hayatının sonuna doğru çevresinin baskısı ile neşrettiği Şiirler kitabındaki manzumeler ile vefatından sonra kitap haline getirilmiş olan serbest şiirleridir.

Ben Tanpınar'ın şiirlerini Tanpınar'ın Şiir Dünyası adlı kitabımda tahlile çalıştım.

Tanpınar nesirlerinde kendisini daha serbest, adeta daha mesut hissetmiştir. Zira burada onun karşısında Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi büyük rakipler

yoktur. Dikkate şayandır ki, Tanpınar, mensur eserlerini olgunluk yaşına ulaştıktan sonra yazmıştır. Abdullah Efendi'nin Rüyaları (1943), Beş Şehir (1946), Huzur (1949), Yaz Yağmuru (1953), Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1962) yılında basılmışlardır. Uzun yıllar kendi şahsiyetini geliştiren Tanpınar'ın otuz beş yaşından sonra kaleme aldığı bu eserlerde, derin kültüre sahip, olgun bir sanatkarın varlığı kendisini gösterir.

Eroine alıştırılan gibi kolay, hafif, sudan yazılara alıştırılmış okuyucu kütlesi için bu yazıların okunması ve anlaşılması bir hayli güçtür. Fakat insan ve hayat son derece karışık ve en büyük filozof ve alimlerin sırlarını çözemediği karanlık muammalarla doludur. Tanpınar gibi çok yüklü bir hayat tecrübesi geçiren -Evin Sahibi- adlı hikayenin kahramanı yanlarında oturmak mecburiyetinde kaldığı aileden bahsederken: -Hayır, der, burada her şeye bu kadar basit bir gözle bakan insanların arasında yaşamak bana güç gelecek. Bunlar için ölüm, hayat, günün her hadisesi, saadetler ve felaketler o kadar tabii şeylerdi ki... Halbuki ben bir masalı olan adamdım-.

Bu cümle Tanpınar'ın insan ve hayat karşısında aldığı tavrı aydınlatır. O hayatı, derinliğine ele alan, onu bir masal kadar esrarlı ve -ilave edelim- güzel hale getiren bir yazardır. Onun eserleri ancak yazarın sahip olduğu dikkat ve kültür ile okundukları zaman anlaşılabilir ve zevkine varılabilir.

Dünyada koşarak hiçbir şey görülmez. Alain -düşünmek için durmak lazımdır- der. İlim adamı, filozof ve sanatkar durur. Derinleştirir. Uzun uzun yoklar. Bize basit gibi görünen cümlelerin arkasında çalışma ile dolu günler ve uyanık geçmiş geceler vardır. Tanpınar bir sanatkar olduğu için, duygu ve düşüncelerinin teferruatını bütün girinti ve çıkıntıları ile verir. O yazılarında sık sık cümlelerini uzatmakla beraber, onları bir resim veya musıki parçasına yaklaştıran hayallere başvurur. Tanpınar'ın edebiyattan sonra en çok uğraştığı sanatlar -bir seyirci ve dinleyici olarak- resim ve musıkidir. Yazılarında bu iki güzel sanatın tesirleri açıkça görülür. Tanpınar son çağ Türk edebiyatında Halid Ziya Uşaklıgil'den sonra gelen en büyük -üslupçu-dur. Halid Ziya'nın nesirleri gibi onun nesirleri de -sanatkarane-dir, şiir kutbuna yaklaşır. Denemelerinde bile bu özellik kuvvetle hissolunur.

Tanpınar'ı sanatkarane üsluba götüren başlıca amillerden biri onun dünyaya bir ressam gözü ile bakmasıdır. Bir ressam için olduğu gibi, Tanpınar için de dünya bir ışık, şekil ve renk cümbüşüdür. Fakat Tanpınar tabiat ve insanın sadece dış görünüşüne bakmaz. Onların derinliğine de iner. Halid Ziya büyük bir yazar olmakla beraber, umumiyetle hayatın sathında kalmıştır. Onda Tanpınar'ın eserlerindeki başdöndürücü derinlik yoktur. Çok geniş kültüre sahip olan Tanpınar, tarih, psikoloji ve felsefeye de meraklı idi. Diyebilirim ki, son çağ Türk edebiyatında beşeri kültür ile güzel sanatlara Tanpınar kadar ihtiras ile

sarılan, onlarla ruhunu besleyen başka bir Türk yazarı yoktur. Hayatı bir sanat eseri kadar güzel bulan Tanpınar'ın içinde onun sırlarını araştıran bir filozof, psikolog ve sosyolog tecessüsü de vardı. O, bu cephesiyle Halid Ziya'dan ve diğer -üslupçu- yazarlardan ayrılır, onların çok üstüne çıkar.

Değerli bir şair, büyük bir hikayeci ve romancı olan Tanpınar derin görüşlerle dolu denemeler de yazmıştır. Beş Şehir, XİX'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyata Dair Makaleler ve Yaşadığım Gibi adlı kitaplarında sanatkar Tanpınar'ın yanı sıra çok okumuş, çok düşünmüş bir fikir adamını da buluruz. Üstadları olan Yahya Kemal ve Ahmet Haşim fikre büyük önem vermemişlerdir. Tanpınar'ın sanat eserlerinde bile fikir, arka planda insan hayatını gizliden gizliye idare eden esrarlı kainat gibi derinleşir.

Valery, sanat eserinde fikir, meyvenin içindeki besleyici gıda gibi erimiş olmalıdır, der. Tanpınar'ın şiirleri, hikayeleri, romanları bu prensibe tamamiyle uygundur. Okuyucu onları okurken bir masal alemine girmiş gibi büyülenir. Hikayelerinde görüldüğü üzere Tanpınar, rüya ve masala büyük ehemmiyet verir. Modern psikoloji, rüya ve mitlerde derin sembolik manalar bulmuştur. Fakat onlar aynı zamanda güzeldirler. Güzellik kainatın altın anahtarıdır. Tanpınar'ı okurken bunu derinden hissederiz.

Tanpınar'ı onun istediği gibi, dura dura, içlerine sindire sindire okuyanlar, onu sevecekler, yalnız ona karşı değil, bütün sanata, insana ve kainata başka bir gözle bakacaklar, kendilerini ebediyete götüren esrarlı ışıklarla dolu bir yolda bulacaklardır.

Prof. Dr. MEHMET KAPLAN

::::::::::::::::

BİRİNCİ BÖLÜM

İHSAN

İ

Mümtaz, ağabeyi dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı. Doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda, yahut da kendi odasında, kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmağa çalışarak geçirmişti. İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından şikayet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkaladelik halini ilan etmiş, evin içinde korkudan, telaştan,

üzüntüden, bir türlü ağızlardan düşmiyen ve bakışlardan eksilmiyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.

Herkes, İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu.

Bu sabah, tren düdüklerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı. Saat dokuza yaklaşıyordu. Bir müddet yatağının kenarına oturup düşündü. Bugün yapacak bir yığın işi vardı. Doktor onda geleceğini söylemişti; fakat onu beklemeğe mecbur değildi. Herşeyden evvel bir hastabakıcı bulmak zorunda idi. Ne Macide, ne yengesi -İhsan'ın annesi- hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar.

İhtiyar hizmetçi, Ahmet'le şöyle böyle meşgul olabilirdi. Fakat Sabiha ile adamakıllı uğraşıcak birisi lazımdı. Onun herşeyden evvel konuşacak insana ihtiyacı vardı. Mümtaz, bunu düşünürken, küçük yeğeninin hallerine içinden gülümsedi. Sonra, eve döndüğünden beri, akrabasına karşı olan sevgisinin daha başka bir hal aldığına dikkat etti: -Acaba, hep alışkanlık mı? Hep yanımızdakileri mi seviyoruz?-, dedi.

Bu düşünceden kurtulmak için tekrar hastabakıcı meselesine döndü. Macide'nin sıhhati de öyle düzgün değildi. Hatta bu kadar yorgunluğa nasıl tahammül ettiğine şaşıyordu. Biraz fazla üzüntü, yorgunluk, onu yeniden bir gölge haline getirebilirdi. Evet, gidip, bir hastabakıcı bulmalıydı. Öğleden sonra da o kiracı denen derde uğraması lazımdı.

Elbisesini giyinirken -İnsan denen bu saz parçası...- diye birkaç defa tekrarladı. Çocukluğunun mühim bir devrinde çok yalnız kalan Mümtaz, kendi kendisiyle konuşmayı severdi. -Ve hayat dediğimiz çok ayrı şey...- Sonra zihni tekrar küçük Sabiha'ya gitti. Küçük yeğenini sade eve döndüğü için sevdiğini düşünmek hoşuna gitmiyordu. Hayır; ona doğduğu günden beri bağlıydı. Hatta doğuşunun şartları düşünülürse, ona karşı minnettardı da. Pek az çocuk bu kadar zamanda bir eve teselli ve sevinç getirebilirdi.

Mümtaz, üç gündür bu hastabakıcının peşinde idi. Bir yığın adres almış, telefonlar etmişti. Fakat bizim memlekette aranan kaybolur. Şark oturup beklemenin yeridir. Biraz sabırla her şey ayağınıza gelir. Mesela İhsan iyi olduktan altı ay sonra bile bir iki hastabakıcı mutlaka onu arayacaktır. Fakat lazım olduğu zaman... İşte hastabakıcı meselesi böyleydi. Kiracıya gelince...

Kiracı meselesi büsbütün başka bir dertti. İhsan'ın annesinin bu küçük dükkanını tuttuğu günden beri beğenmemiş, hor görmüştü. Fakat şöyle bir on iki senedir de çıkmayı aklına getirmemişti. Bu adamcağız iki haftadır üst üste haberler gönderiyor, beyefendilerden birinin veya hanımefendinin behemehal teşrif etmelerini rica ediyordu.

Bu, evcek inanılmayan bir hadise idi. Hasta bile, humma ve sancılar içinde buna şaşıyordu. Çünkü ev halkı, kiracılarının biricik vasfının, görünmemek, gizlenmek, aranmazsa, hatta arandığı zamanlarda bile mümkün mertebe geç ve güç meydana çıkmak olduğunu bilirlerdi.

Birkaç seneden beri kontratı yenilemek, kiraları almak gibi işleri yüklenen Mümtaz, onu hatta dükkanında ve karşısında iken bile görmenin ne kadar güç olduğunu bilirdi.

Daha, genç adam dükkana girer girmez siyah gözlüğünü, bir kudret tılsımı, büyülü bir silah gibi gözlerine takar, bu cam perde arkasında adeta görünmez olur, oradan piyasanın durgunluğunu, hayatın ağırlığını, devlet memuriyetinde belli bir gelirle çalışanların saadetini anlatır, memurluğu bırakıp da, Elkasibü Habibullah hadisine uyduğu için, -evet, sırf bunun için, Peygamber'in bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için ticarete başlamıştı;- kendisine kızar, dövünür, nihayet:

-Beyefendi, vaziyeti biliyorsunuz, şimdilik kabil değil; hanımefendiye arz-ı tazimat ederim. Bana birkaç gün daha mühlet versinler. O bizim mal sahibimiz değil, velinimetimiz oldu. İnşallah on beş gün sonra uğrarlarsa hem teşerrüf etmiş oluruz, hem de bir parça şey takdim ederim, diye işi müpheme bağlar; fakat genç adam kapıdan çıkarken, yaptığı vaadin büyüklüğünden ürkmüş gibi sesi titreyerek; -on beş günde de kabil olur mu bilmem ki...- diyerek tekrar söze başlar ve -mümkünse hiç gelmesin, hiçbiriniz gelmeyin, ne diye geleceksiniz sanki! Bu çürük binada, bu acayip kafeste oturduğum yetmiyormuş gibi, bir de size para mı vereceğim- diyemediği için, -daha iyisi aybaşına doğru, hatta gelecek ayın ortasında teşrif buyursunlar...- ricasıyle, bu mülakatı gerilere, çok uzak zamana atmağa çalışırdı.

Bu sefer, bu aranmaktan, yoklanmaktan hoşlanmıyan adam, üst üste haber gönderiyor, hal hatır soruyor, hanımefendinin, olmazsa beylerden birinin behemehal gelmelerini, kendisini görmelerini istiyor, dükkanın arkasında eski konağın müştemilatından olan bakımsız kısımla üstündeki iki oda için konuşacağını, kontratın geciktiğini söylüyordu. Buna şaşmağa hakları vardı.

İşte Mümtaz, o gün öğleden sonra da her ay istemeye istemeye, alacağı cevabı ezberden bildiği için, uğramaktan çekindiği yere gidecekti, Fakat bu sefer iş farklı idi. Yengesi dün akşam, -Mümtaz, git şu adamı görüver...- diye kendisine tenbih ettiği zaman, İhsan, annesinin arkasından -beyhude yorulma, ne diyeceğini biliyorsun, şöyle bir dolaş, gel!- diye işaret edememişti, O, yatakta çivili idi; göğsü zorlukla inip kalkıyordu.

İhsan'ın, bu kiracı ile münasebeti, bilinen bir şeyi beyhude tecrübe etmenin makul olamıyacağı hikmetine dayanırdı. Mümtaz ise, baba mirası olduğu için

bir türlü bu kirayı aklından çıkaramıyan yengesini kırmak istemezdi. Ayrıca, bu kira hikayesi, bu içiçe yaşayan insanların hayatında, Mümtaz'a göre İhsan Bey Adasında bir yığın latifeye vesile olurdu.

Eve dönüp de ihtiyar kadına aldığı cevapları söyleyince, onun ilk andaki hiddetinin -boynu kopasıca herif... bunak...- yavaş ve perde perde merhamete -zavallı, biçare, adamcağız hasta zaten- doğru gidişi; sonunda:

-Belki de hakikaten kazanmıyordur-, diye yengesinin üzülüşleri, sonra yeniden bir hal çaresi aramaları, -elde koca konaktan orası kaldı, yoksa çoktan satar, kurtulurdum- diye bir türlü vaktinde ele geçmiyen bu kiranın hayıtında nasıl bir üzüntü kaynağı olduğunu gösteren cümleler, bu işin herkes için en eğlenceli safhası olurdu. Günün birinde büyük yenge mutat ziyaretini yapmağa karar verir ve merhum Selim Paşa'nın kızı refakatinde kimse olmadan sokağa çıkamıyacağı için Üsküdar'daki Arife Hanım'a haber gönderilir, Arife Hanım tayin edilen günde gelir, o geldikten sonra üç dört gün üst üste -yarın gitsek, şu herifi görsek...- diye karar verilir, hatta komşuları ziyarette, yahut Kapalıçarşı'da hızı kesilen teşebbüsler olur ve nihayet günün birinde bindiği otomobil bir yığın eşya ile dolu eve dönerdi.

Şurası var ki, onun kiracıya uğraması hiç de beyhude olmaz, paranın bir kısmını olsun behemehal alırdı. Mümtaz da İhsan da bu muvaffakiyete şaşırırlardı. Halbuki şaşacak hiçbir tarafı yoktu.

İhsan'ın annesi, Arife Hanım'ı hem sever, hem de çenesine tahammül edemezdi. Arife Hanım'ın ikameti evde uzadıkça, ta çocukluğundan beri tanıdığı o keskin hiddet çoğalır, büyürdü. Nihayet, tam kıvamına gelince otomobil ısmarlanır, Arife Hanım nereye gidileceğini bilmeden yola çıkılır, evvela Üsküdar iskelesinde ihtiyar emektar, -Güle güle Arifeciğim... Ben, seni gene çağırtırım olmaz mı?- diye bırakılır, ondan sonra doğru dükkana gidilirdi.

Böyle bir haleti ruhiye içinde gelen bir mal sahibini atlatmak elbette güçtür. Vakıa adamcağız birkaç defa onu da tecrübe etmiş, mide ağrılarından, filan bahse kalkmıştı. Sabire Hanım birincisinde nane içmesini tavsiye etmiş, ikincisinde daha karışık bir ilaç söylemiş; fakat üçüncüsünde gene hastalıktan şikayet işitince -söylediğim ilaçları içtin mi?- diye sormuş. Adamcağızın hayır, cevabı üzerine -o halde bir daha bana hastalıktan bahsetme, anladın mı?- cevabını vermişti. Hiddetle vicdan azabı arasında bulunan bu ihtiyar kadını atlatamıyacağını kiracı bu üçüncü ziyarette öğrenmişti. Onun için gelir gelmez kahvesini ısmarlar, masası üstünde yalancıktan bir iki hesap yapar, kahve biter bitmez eline bir zarf tutuşturarak onu savardı. Ondan sonra kadın altında taksi, dükkan dükkan dolaşır, herkese münasip hediyeler arar ve aldığı parayı son kuruşa kadar sarfettikten sonra eve dönerdi. İhsan da, Mümtaz da bu dükkanı, kirası ve kiracısiyle, hatta biraz müştemilatından sayılan Arife Hanım'la

beraber, ihtiyar kadının biricik eğlencesi, lüksü, boş saatlerini dolduran tek mühim meselesi addederler, onunla avunduğu için hoş görürlerdi,

Zaten İhsan Bey Adasında herkesin yaptığı hoş görünür, her fantezi, her merak, kahkaha ile değilse bile tebessümle karşılanırdı. Adanın sahibi bunu böyle isterdi; böyle olursa herkesin mesut olabileceğine inanırdı. O, bu saadeti taş taş, seneler boyunca örmüştü. Fakat, şimdi onu talih ikinci defa tecrübe ediyordu. Çünkü İhsan'ın hastalığı ağırdı. Mümtaz, -bugün sekizinci gün- diye düşündü: Çift günlerin daha sakin geçeceğini ona söylemişlerdi.

Kötü uyumanın verdiği halsizliği silerek aşağıya indi. Sabiha, onun terliklerini giymiş, sofada küskün küskün oturuyordu.

Bu gürültücü çocuğun böyle sessiz duruşuna Mümtaz hiç tahammül edemiyordu. Vakıa, Ahmet de sakindi. Fakat yaratılıştan öyle idi. O, kendisini kabahatli bulan adamdı. Bilhassa, doğuşunun hazin tesadüflerini öğrendiği günden beri -kimseden, nasıl? Bunu hiç biri bilmiyordu. Belki de komşulardan biri söylemişti;- daima köşesinde, daima evi yadırgar olmuştu. O kadar ki, biraz fazla şımartılmak istense, hatırımı alıyorlar düşüncesine kapılıyor, gözlerine yaş birikiyordu, Bu, her yerde tesadüf edilen şeylerdendir. İnsanlar bazen doğuştan mahkum olurlar, saz parçası kendiliğinden kırılırdı. Sabiha öyle değildi. O evin masalıydı. Durmadan konuşur, gezer, masallar uydurur, şarkı söylerdi. İhsan Bey Adasını çok defa onun neşesi ve şamatası doldururdu,

Üç gecedir ki, o da doğru dürüst uyumamış, babasının odasında, çıkmanın geniş sedirinde uyku taklidi yaparak onlarla beraber hastayı beklemişti.

Mümtaz, kızın solmuş yüzüne, içeriye kaçmış gözlerine, elinden geldiği kadar neşe ile baktı. Başı, üç günden beri olduğu gibi, kurdelesizdi.

Üç gün evvel Mümtaz'a -Kırmızı kurdelemi takmıyacağım. Babam iyileşince süslenirim!- demişti, Bunu her zamanki şuhluğiyle, etrafındakilere anladığını, onlarla dost olduğunu göstermek istediği zamanlardaki gülümsemesi ve kırıtmasiyle söylemişti, Fakat Mümtaz, kendisini biraz okşayınca ağlamağa başlamıştı, Sabiha'nın iki türlü ağlaması vardır. Birisi çocuk ağlayışıdır; zorla ve ısrarla zalim olanların ağlaması, O zaman yüzü çirkinleşir, sesi acayip perdeler bulur, durmadan tepinir, hulasa, hodbinliği içinde her çocuk gibi küçük bir ifrit olur.

Bir de gerçek kederle, çocuk kafasının anlıyabileceği kadar olsa da, karşılaştığı zamanlardaki ağlaması vardır. Bu sessiz olur ve çok defa yarı yolda kalırdı. Hiç olmazsa bir zaman için gözyaşlarını tutardı. Fakat yüzü değişir, dudakları titrer, dolan gözleri insandan kaçardı. Omuzları birincisi gibi katılaşmazdı; adeta çökerdi. İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını

sandığı, yahut da çocuk dünyasını, o herşeyin iyi ve dost olmasını istediği alemi, sade mercan dalları ve sedef çiçekleriyle süslü, üst üste canlı alemi etrafa kapattığı zamanların ağlayışıydı bu. Mümtaz, böyle zamanlarda yeğeninin kırmızı kadife kurdelesinin bile fersizleştiğini zannederdi.

Bu kurdele, Sabiha'nın kendi kendisine bulduğu bir süstü... İki yaşını birkaç ay geçmişti. Bir gün yerde bulduğu vişne renginde bir kurdeleyi annesine uzatmış, -saçlarıma tak, tak- demişti, Sonra bir daha başından çıkarılmasına razı olmamıştı. Bu kurdele iki seneden beri süs olmaktan çıkmış, evin içinde, ona ait bir müessese haline gelmişti. Ona ait herşeyin bir kırmızı kurdelesi vardı ki, Sabiha bunu bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi hediye ederdi. Kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası, -bilhassa yeni çocuk karyolası,- sevgisine mazhar herşey ve herkes bu nişana sahip olurdu. Hatta hususi bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu; fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlıyan, bununla da kalmayıp, annesine şikayet eden aşçı kadına, iş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra, kendisine hediye ettiği kurdeleyi lutfen çıkarmasını rica etmişti. Hakikat şu ki, Sabiha'nın küçük çocuk hayatı bu cins hediyelere ve ceza vermelere hak veren bir hayattı. O, hiç olmazsa bu hastalığa kadar evin tek saltanatı idi. Ahmet bile kalblerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını tabii bulurdu. Çünkü Sabiha bu evi kökünden saran bir felaketten sonra gelmişti. Macide onu doğurduğu zaman yarı deli sanılıyordu. Akla ve hayata dönüşü, Sabiha'nın doğuşu ile olmuştu. Vakıa, Macide'nin hastalığı tamamiyle geçmemişti. Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyliyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.

Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı. Gerek İhsan, gerek doktorlar, Macide'nin felaketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar; fakat hiç kimse telaş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklıyamamıştı. Nihayet, genç kadın hastabakıcılardan başına geleni öğrenmiş, yattığı yerden ölünün bulunduğu yere kadar sürüne sürüne gitmiş, hazırlanmış cesedi görmüş, başında kaskatı kesilmişti, Ondan sonra da bir türlü kendine gelememişti, Ağır bir humma ile günlerce yatmış. Ahmet'i bu humma içinde doğurmuştu.

Bu, sekiz sene evvel bir Haziran sabahı olmuştu. Zeynep, annesinin yattığı hastahaneye büyük annesiyle beraber gelmiş, sonra getirmesini unuttuğu hediyeyi hatırlamış, hiç kimseye haber vermeden hastahanenin önünde babasını beklemek ve ona söylemek için dışarı çıkmış ve kim bilir neler düşünen küçük çocuk kafasının bir dalgınlık anında ölüm kendisini birdenbire kapmıştı.

İhsan, karısını, gerçekten ağır araz gösterdiğini söyleyen doktorlara kapılarak hastahanede doğurmağa kandırdığı için kendisini hiç affetmemişti. O felaketi,

olduğundan hemen iki dakika sonra, daha vücut kan içinde ve sıcakken görmüş, çocuğunu kolları arasında içeriye taşımış, son ümitlerin iflasına şahit olmuştu.

Talih bu felaketi o şekilde hazırlamıştı ki, ortada kabahatli kimse yoktu. Macide, kızının hastahaneye gelmesini bir kere olsun istememişti. İhsan'ın annesi, kızın ısrarlarına ve ağlamasına iki gün karşı gelmişti. İhsan vaktinde hastahaneye yetişebilmek için bir türlü araba bulamamış, tramvayla gelmişti, Hatta yolda boş bir araba bulabilmek için tramvayın basamağında beklemişti. Onun için herkes bu felaketten kendisini mesul tutuyordu. Fakat en fazla onu kendine mal eden, onunla yaşayan Ahmet'ti.

Mümtaz, Ahmet'i babasının yatağı ucunda, en küçük işarette kaçmağa hazır buldu. Macide ayakta, elleriyle sırtındaki yün ceketin örgüsünden kaçan bir iplikle dalgın oynuyordu.

İhsan, onu görünce sevindi. Yüzü gene kırmızıydı. Göğsü ağır ağır kalkıp iniyordu, Mümtaz, onu sabah ışığında olduğundan çok zayıf buldu, Uzayan tıraşı yüzüne garip bir ifade veriyordu. Sanki, -Ben, İhsan olmaktan çıkıyorum. Yakında herhangi bir şey veyahut bir hiç olacağım. Ona hazırlanıyorum!- der gibi bir hali vardı.

Hasta eliyle müphem bir işaret yaptı.

Mümtaz yatağa eğilerek:

-Daha gazeteleri okumadım. Zannetmem ki korkulacak bir şey olsun... dedi.

Hakikatte harbin patlamak üzere olduğuna emindi. -Dünya gömlek değiştireceği zaman hadiseler sakınılmaz olur.- Albert Sorel'in bu cümlesini, son yılların vaziyetini daima beraber konuştukları İhsan sık sık tekrarlardı. Mümtaz şimdi bu dikkate çok sevdiği bir şairin acı kehanetini ilave etmişti: -Avrupa'nın sonu...- Fakat şimdi bunları İhsan'la konuşamazdı. İhsan hastaydı.

O, yattığı yerden, vaziyeti düşünüyordu. Eli bir çaresizlik ve yalvarma işaretiyle yorganın üstüne düştü.

-Geceyi nasıl geçirdi?

Macide yumuşak ve taze çimen rüyası sesiyle cevap verdi:

-Hep böyle Mümtaz, dedi, hep böyle...

- Sen hiç uyudun mu?

-Burada Sabiha ile beraber yattık. Fakat uyuyamadım.

Eliyle gülümseyerek sediri gösteriyordu. Beş gecedir yattığı bu yeri, bir darağacını gösterir gibi dehşetle, ürpermelerle gösterebilirdi. Fakat Macide'de, bu garip ve sonsuz derecede zengin mahlukta tebessüm şahsiyetin yarısıdır. O kadar ki, gülümsemediği zamanlar onu tanımak kabil olmaz. -Çok şükür ki, o günler geçti!- Macide'nin tebessümünü kaybettiği günler arkada kalmıştı.

-Biraz uyusan bari...

-Sen git gel, sonra... Bütün gece tren seslerinden uyuyamadım. Sevkiyat mı var, nedir bilmiyorum ki...

-Felaketi Kastamonu'da telgrafla haber aldım. Derhal geldim. Çocuğu ayrı yerde, Macide'yi ayrı yerde buldum. Herkes Macide ile meşguldü. Büyük yengem deli gibiydi. İhsan kendisinin gölgesiydi. O yazı hiç unutmayacağım. İhsan'ın hayata imanı olmasa, Macide şimdi ne olurdu?-

İhsan, Macide'yi gösterdi:

-Bu...

Sözünü bitirmekten aciz gibi durdu, Sonra kendini toplayarak tamamladı:

-Buna bir şey söyle...

Yarabbim ne kadar zorla konuşuyordu. Tanıdığı insanların en rahat, en güzel konuşanı, dersi, sohbeti, şakası günlerce hatırdan çıkmayan adam, bu üç kelimeyi yan yana güçlükle getirebilmişti. Fakat gene memnundu. Ne olsa eski yadigar -bu, kendi tabiridir- işe yaramıştı. Fikrini anlatmıştı. Mümtaz, Macide'nin yorulmaması için elbette bir çare bulurdu ve gözü genç adamın yüzünde kaldı.

Kapının önüne çıktığı zaman sokağı adeta çok uzun bir ayrılıştan sonra görüyormuş gibi seyretti. Evin karşısındaki camiin kapısında bir çocuk, gözleri alçak duvardan sarkan incir dallarında, elindeki sicim parçasıyle oynuyordu. Belki de biraz sonra bu incirin vadedilmiş lezzetlerine doğru yapacağı hücumu düşünüyordu. -Ve tıpkı yirmi sene evvel benim oturduğum ve düşündüğüm gibi... Fakat o zaman cami böyle değildi...- Büyük bir kederle düşüncesini tamamladı: -Ne de mahalle...-

Sokak ışık içindeydi. Mümtaz bu ışığa dalgın dalgın baktı. Sonra tekrar çocuğa, tekrar incir dalına ve onun üstünden -camiin, kurşunları bir elden eldiven gibi çıkarılmış veya bu incir ağacının meyvasının kabukları gibi kolaylıkla soyulmuş- kubbesine baktı. -Elagöz Mehmet Efendi...- diye düşündü. -Hala şu

adamın kim olduğunu öğreneceğim!..- Eyüp'te bir camii daha vardı ve türbesi oradaydı. Fakat vakfiyeyi bulabilecek miydi?

İİ

Mümtaz'a verilen adreslerin çoğu yanlıştı. İlk uğradığı evde Fatma ismindeki hastabakıcı hiç oturmamıştı. Sadece evin kızı hastabakıcı kursuna girmişti. Kız, onu gülümseyerek karşıladı. -Harp olursa bir işe yarayayım diye kursa yazıldım. Fakat daha hiçbir şey bilmiyorum...- Sesi ciddiydi. -Ağabeyim askerde... Onu düşünerek...- İkinci uğradığı evde hakikaten bir hastabakıcı oturuyordu. Fakat üç ay evvel kendisi Anadolu'da bir hastahanede iş bulmuş, gitmişti, Mümtaz'ı karşılayan annesi, -Bakayım, kızımın arkadaşlarından birisini görürsem, tenbih ederim...- diyordu.

Mümtaz, oyunu bozmamak isteyenlerin sabrı ile bir kağıda adresini yazdı. Ev fakir ve eskiydi. -Kışın ne yaparlar? Nasıl ısınırlar?- diye düşüne düşüne uzaklaştı. -Ne yaparlar? Nasıl ısınırlar?..- Bu sual hiç olmazsa bu anda garipti. Bu Ağustos sonu sabahı bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor, sonra kendisinden bir sonrakine geçiriyordu. Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes sanki hayatı hafifleştiriyordu. -İhsan, bu yaz kütüphanelerden uzakta kalamam... Behemehal birinci cildi bitirmeliyim!- demişti. Birinci cilt. Mümtaz, ince satırlarla dolu kağıtları gözünün önünde gibi görüyordu. Kırmızı mürekkeple haşiyeleri, büyük çıkmaları, kendi kendisiyle bir kavgaya benziyen yazı bozuluşları... Kim bilir, belki de kitap hiç bitmeyecekti. Bu düşüncenin azabı ile sokaktan sokağa giriyor, köşebaşındaki bakkallarla, kahvecilerle konuşuyordu. Evinde bulduğu tek hastabakıcı, -Kocam hasta, onun için izin aldım, işsiz değilim. Onu hastahaneye yatırdıktan sonra vazifeme döneceğim- demişti. Kadının yüzü bir harabeye benziyordu.

Mümtaz, ister istemez:

-Nedir hastalığı? diye sordu.

-Felç geldi. Ben yoktum. Eve vücudunun yarısı sarkık getirdiler. O anda akıl etselerdi, hastahaneye yatardı. Şimdi doktorlar, ikinci bir yer değiştirmek için on gün beklemeli, diyorlar. O zalim kadına kaç defa yalvardım, bırak şu adamın yakasını diye... Parası, pulu yok, genç, güzel değil, kendine daha iyisini bul... Hayır, illaki o... Şimdi üç çocukla kaldık.

Mümtaz, bu aile faciasının eşiğinde karşısındakine; -Allahaısmarladık!- dedi. Üç çocuk, mefluç bir koca... Bir hastabakıcı maaşı. Büyükçe bir evin iki odasında oturuyorlardı. Su küpleri bile sofada duruyordu. Bu demekti ki, bir mutfakları, belki ayakyolları bile yoktu. Kim bilir hangi zengin memurun,

defterdar veya mutasarrıfın, kızını evlendirirken yaptırdığı ahşap bir evdi bu. Dışarıdan dökülmüş boyasına rağmen ne kadar itinalı yapıldığı görülüyordu. Pencere kenarları, cumbalar, çatı, hep inceden inceye yontulmuştu. İki yandan beş ayak merdivenle kapısına çıkılıyordu. Sağ tarafında bir de kömürlük kapısı vardı. Fakat mal sahibi kömürlüğü bir kömürcüye kiralamıştı. Belki mutfak da ayrıca kirada idi.

Bir kömür kamyonu, bütün sokağı kapamış, cüssesiyle, devrile, sarsıla geliyordu.

Mümtaz, yan sokaklardan birine saptı...

Mümtaz, bir yaz evvel bu sokaklarda, belki bugünkülerden birinde, Nuran'la dolaştığını, Kocamustafapaşa'yı, Hekimalipaşa'yı gezdiklerini düşünüyordu. Genç kadınla yan yana, adeta vücudu vücuduna girmiş, sıcakta, alnındaki terleri silerek, konuşa konuşa bu medresenin avlusuna girmişler, biraz evvelki çeşmenin kitabesini okumuşlardı. Bu, bir sene evveldi. Mümtaz, etrafına, bu bir sene evveline dönebilmek için, en kısa bir yol arar gibi bakındı. Yedişehitler'e kadar geldiğini gördü. Fatih şehitleri, küçük taş lahitlerde yan yana uyuyorlardı. Sokak tozlu ve dardı. Yalnız şehitlerin bulunduğu yerde meydanımsı bir şey genişliyordu. İki katlı, fakat o küçük spor otomobilleri gibi, neredeyse mukavvadan zannedilecek fakir bir evin penceresinden bir tango sesi geliyor, yol ortasında toza bulanmış kız çocukları oyun oynuyorlardı. Mümtaz, onların türküsünü dinledi:

Aç kapıyı bezirganbaşı, bezirganbaşı

Kapı hakkı ne verirsin? Ne verirsin?

Çocukların hepsi gürbüz ve güzeldi. Fakat, üstleri başları perişandı. Bir zamanlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bir mahallede bu hayat döküntüsü evler, bu fakir kıyafet, bu türkü ona garip düşünceler veriyordu. Nuran, çocukluğunda bu oyunu muhakkak oynamıştı. Ondan evvel annesi, annesinin annesi de aynı türküyü söylemişler ve aynı oyunu oynamışlardı.

-Devam etmesi lazım gelen, işte bu türküdür. Çocuklarımızın bu türküyü söyliyerek, bu oyunu oynıyarak büyümesi; ne Hekimoğlu Ali Paşa'nın kendisi, ne konağı, hatta ne de mahallesi. Her şey değişebilir, hatta kendi irademizle değiştiririz. Değişmiyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeylerdir.-

İhsan, bunları ne kadar güzel anlardı. Bir gün, -Her ninnide milyonlarca çocuk başı ve rüyası vardır!- demişti. Fakat İhsan hasta idi, Nuran, onunla dargındı ve

gördüğü gazete manşetleri gergin vaziyetten bahsediyorlardı. Sabahtan beri düşünmemeğe, zihninin bir tarafına atmağa çalıştığı şeylerin hücumu altında idi.

Zavallı çocuklar, bir barut fıçısının üzerinde oynuyorlardı. Fakat türkü, eski türkü idi; demek barut fıçısı üzerinde de hayat devam ediyordu.

Yavaş yavaş bir düşünceden öbürüne gcçerek yürüyordu. Bu taraflardan hiç kimseyi bulamıyacağını anlamıştı. Elindeki son adresi çok arkada bırakmıştı. Onu da yokladıktan sonra, Amerikan Hastahanesi'ndeki bir akrabasına telefon edecek, bir de o taraflarda arıyacaktı.

Sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. Etrafında bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan vardı.

Herkes neşesizdi. Herkes yarını, büyük kıyameti düşünüyordu. Bari, şu hastalık olmasaydı. Ya kendisini de çağırırlarsa, İhsan'ı hasta bırakarak gitmeğe mecbur kalırsa?

Eve geldiği zaman Macide'yi uyuyor buldu. İhsan'ın nefesi muntazamdı. Doktor, iyi haberler bırakarak gitmişti. Ahmet, büyük annesiyle, babasının başı ucunda idi. Sabiha, annesinin ayağı ucunda kıvrılmış, bu sefer sahiden uyuyordu.

Garip bir sükunet içinde odasına çıktı. Hemen hemen bütün dünyasını görmüştü; hemen hemen... Çünkü, Nuran'dan habersizdi. Nuran, acaba ne yapıyordu?

İİİ

Mümtaz'ın hayatında İhsan'la karısının çok büyük bir yeri vardır. Babasının ve annesinin birkaç hafta ara ile ölümünden sonra onu amcasının oğlu büyütmüştü. Macide ve İhsan, İhsan ve Macide. Nuran'ı tanıyana kadar hayatı hemen hemen bu ikisinin arasında geçmişti. İhsan, onun hem babası, hem hocası idi.

Macide iyileştikten sonra, iki sene için gittiği Fransa'da bile ağabeyisinin tesiri devam etmiş, hatta daha iyisi bu yeni muhitte ve o kadar cazip şeyler arasında biraz da bu tesir yüzünden ilk sarhoşluklardan kurtulmuş, vakit israf etmemişti.

Macide ise, kadın şefkatine ve güzelliğin terbiyesine en muhtaç olduğu zamanda onun hayatına girmişti. Onu düşünürken Mümtaz, benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti, derdi. Hakikatte de böyle idi. Onun için İhsan'ın bu seferki hastalığı, zaten sıkıntı içinde olan genç adamı

temelinden sarsmıştı. Doktorun ağzından zatürree kelimesini duyduğu andan itibaren, garip bir teheyyüç içinde yaşıyordu.

Mümtaz, bu psikolojiyi ömründe ilk defa olarak tanımıyordu. Onun için benliğini, o sular altında uyuyan, fakat herşeyi idare eden kesif tabakayı biraz da bu korku yapardı. İhsan, daha o çocukken içine çöreklenen bu yılanı, kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı. Fakat asıl Macide'nin eve gelişi ile Mümtaz iyileşmiş. yüzünü güneşe çevirmişti. Onun eline geçene kadar Mümtaz, herşeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felaket bekleyen bir mahluktu ve bunda da haklıydı.

Mümtaz'ın babası, S...'nin işgali gecesi, oturdukları evin sahibine düşman olan bir Rum tarafından ve onun yerine öldürülmüştü. Şehrin düşeceğine yakındı. Birçok aileler şehri daha evvelden terketmişlerdi. Adamcağız da o gece karısiyle çocuğunu götürmek için vasıta bulmuştu. Denkler, herşey hazırlanmıştı. Bütün günü bu işler için dışarıda geçirmişti. Akşamdan biraz sonra eve gelmiş, haydi! demişti; biraz bir şey yiyelim, bir saate kadar yola çıkacağız. Yollar henüz açık. Sonra yere serilen bir örtü üzerinde yemeğe oturmuşlardı. Tam o esnada kapı çalınmıştı. Hizmetçi, birisinin kapıda beyi beklediğini haber vermişti. Babası, bütün gün akşama kadar peşinden koştuğu yük arabasına dair bir haber geldiği zanniyle koşmuştu. Sonra bir silah sesi, tek, kuru, hatta akissiz bir ses. Ve koskoca adam bir eli karnının üstünde, adeta sürünerek, yukarıya kadar çıkmış ve orada sofada, yere yıkılmıştı. Bunların hepsi beş dakika bile sürmemişti. Ana oğul ne aşağıda konuşulanları, ne de gelenlerin kim olduğunu öğrenmişlerdi. Sadece silah sesinin arkasından yokuş aşağı bir koşuşma olmuştu. Daha onlar, olup bitenin şaşkınlığı içinde iken, yakından top sesleri duyulmağa başlamıştı. Biraz sonra komşular gelmiş, ihtiyar bir adam onları ölünün üstünden kaldırmağa çalışmış, -Bu kadar iyiliğini gördük. Şu adamı açıkta bırakmıyalım, gömelim, şehittir, elbisesiyle gömülür- demişti.

Sonra isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol lambasının ışığı altında, bahçenin bir köşesinde, büyükçe bir ağacın dibinde, alelacele bir mezar kazmışlardı.

Mümtaz bu sahneyi hiç unutamadı. Annesi yukarıda hep ölünün üstünde ağlıyordu. Kendisi bahçe kapısının bir kanadına yapışmış, büyülenmiş gibi oradan ağacın dibinde çalışanlara bakıyordu. Üç insan, ağacın dalına astıkları bir fenerin altında çalışıyorlardı. Fenerin ışığı ikide bir rüzgarla kısılıyor, sönecek gibi oluyor, ihtiyar bostancı ceketinin eteğini kaldırmış, lambanın sönmemesine dikkat ediyordu. Bu iki ışık altında gölgeler büyüyor, küçülüyor, top sesleri arasından annesinin çığlığı kazma seslerine karışıyordu. Sona doğru hava birden kızıllaşmıştı. Bu kızıllık evin bulunduğu taraftan geliyordu. Şehir

alabildiğine yanıyordu. Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı. Bahçedekiler şimdi kıpkırmızı bir göğün altında çalışıyorlardı. Bir an sonra tek tük şarapnel parçaları bahçeye düşmeğe başladı. Sonra şehirde büyük, bendini yıkmış sularınkini geçen bir uğultu başladı. Bu her türlü sesten bir mahşerdi. Bir adam bahçenin çitinden içeriye atladı. Şehre giriyorlar, diye bağırdı. O zaman hepsi birden durdular. Fakat annesi aşağıya inmiş yalvarıyordu. Mümtaz daha fazlasına dayanamadı, eli birdenbire tutunduğu kapının kanadında gevşedi ve yere yıkıldı. Olduğu yerde kulağına birtakım sesler geliyor, fakat etrafındakilerden büsbütün başka şeyler görüyordu. Babası her akşam yaptığı gibi büyük kesme billur lambanın şişesini çıkarmış, onu yakmağa çalışıyordu. Uyandığı zaman kendisini çitlerin dışında buldu. Annesi, yürüyebilecek misin? diye soruyordu. Mümtaz şaşkın şaşkın etrafına bakındı; hiçbir şey anlamadan, -yürürüm- dedi. Kendisinden yürümesi isteniliyordu. O da yürüyecekti.

Mümtaz bu yolculuğu bir türlü tam olarak hatırlıyamazdı. Hangi tepeden şehrin yanışını seyretmişler? Hangi büyük yolda o yüzlerce insanlık acayip, perişan, mustarip kafileye katılmışlardı? Kim onları sabaha karşı o yaylıya koymuş, kendisini arabacının yanına oturtmuştu? Bunlar cevapsız kalan suallerdi.

Hafızasında gerisi gelmeyen birkaç hayal vardı. Bunlardan biri, annesinin yola çıkar çıkmaz değişmesiydi. Artık o, kocasının ölüsü üzerinde ağlayan, sızlayan kadın değildi. Yola çıkmış, oğlunu ve kendisini kurtarmağa çalışan kadındı. Sessiz, sedasız, küçük kafileyi idare edenlerin dediklerini yapıyordu. Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş, yürüyordu. Mümtaz avuçlarında hala bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecek kavrayışını duyardı.

Bazen hayal daha vazıh olur. Annesini yanıbaşında, yırtık çarşafı, zayıf ve kaskatı yüzü ile, dimdik gördüğü olurdu. Sonra arabada, başını her arkaya çevirişinde onu biraz daha solgun, erimiş yüzü, hapsedilmiş gözyaşlarıyle adeta bir yara haline gelmiş, herşeyden biraz daha uzak görürdü.

İkinci geceyi, bozkırı adeta tek başına bekleyen beyaz, kireç sıvalı geniş bir handa geçirmişlerdi. Hanın merdiveni dışarıdandı ve odaların pencereleri sonbaharda öte beri kurutulan yere açılıyordu. Mümtaz bu odalardan birinde dört beş çocuk ve bir o kadar kadınla beraber yatmıştı. Hanın kapısının önünde araba ve ahıra sığmayan bir yığın deve ile katır vardı. İçiçe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri silkinince, hepsi birden harekete geçiyor, küçük çan sesleri, nöbetçilerin bağırışları, küçük bir rüzgarın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, hangi uzak dağların eteğinden, ıssız vadilerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığdığı bozkır gecesini, onun sessizliğini, gurbet duygusunu bozuyordu. Arada sırada kapının önünde karanlıkta cıgara içen erkeklerin yüksek sesle konuştukları şeyler yukarıya, onlara kadar çıkıyordu. Bunlar manasını anlamadan, içini ümitsizlikle,

hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümlelerdi. Sonra açık pencereden bir rüzgar kabarıyor, çarşaflardan yapılmış perdeler şişiyor, etrafındaki gürültülere daha uzak yerlerden gelen gürültü karışıyordu.

Geceyarısına doğru büyük bir şamata ile uyandılar. Zaten etraftaki sessizlik o kadar tam, o kadar sert, fakat çok ince bir madde gibi bütün hayatlarını örtmüştü ki, en ufak ses, en küçük gürültü, kırılan bir camdan içeriye düşen bir madde gibi büyük bir şangırtıyla, bir yıkılış, bir devriliş hissiyle onlara geliyordu. Hemen herkes pencereye ve hatta dışarıya üşüştü. Yalnız Mümtaz'ın annesi, olduğu yerde kalmıştı. Bunlar dört atlıydılar. Atlılardan biri, terkisinden bir şey indirdi. Atların burnuna kadar sokulan Mümtaz, bir genç kadının:

-Emmi, Allah senden razı olsun, diye mırıldandığını işitti. Hancının tuttuğu ışıkta kadının büyük siyah gözleri görünüyordu. Vücudunun alt kısmı, afyon tarlalarında çalışan kadınların kullandığı cinsten bir peştemalla örtülü idi. Belden yukarısında bir efe ceketi vardı. Yeni gelenler, demin, odalara çay getiren hancı çırağının uzattığı testiden su içtiler, hancının verdiği ekmekleri aldılar, kıl torbaları arpa ile doldurdular. Herşey evvelden hazırlanmış gibi çarçabuk oluverdi. Hanın önünde oturan erkekler hep havadis soruyorlardı.

-S...'nin üstünde muharebe oluyor. Yarın akşama kadar vaktiniz var. Fakat çok gecikmeyin, arkadan büyük kalabalık geliyor.

Sonra hemen, veda etmeden atlarını mahmuzladılar. Nereye gidiyorlardı? Ne işleri vardı?

Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü adeta kaskatı, hıçkırdığını gördü. Annesi biraz geriye çekilerek ona yer açtı. Mümtaz bu genç kızı yalnız birkaç saat gördü. Fakat o geceden sonraki uykularında, onun, bütün gece vücudunda duyduğu yakınlığının verdiği duyguyu duydu. Uzun zaman, o gece birkaç kere olduğu gibi, onun kolları arasında, onun göğsü göğsünde ve saçları yüzünü örtmüş, yahut alnı nefesiyle buğulu uyandı. Genç kız ikide bir teheyyüçle uyanıyordu. O zaman kesik, adeta insan dışı hıçkırıklarla inliyordu. Bu, belki annesinin dalgın sükutu kadar acı bir şeydi. Fakat uykuya dalar dalmaz, bacakları ve kollarıyle Mümtaz'ı kavrıyor, sanki annesinin koynundan zorla çekiyor, yüzü bütün bir saç ve nefes kalabalığıyle yüzüne geçiyor, yahut onu göğsünün tam ortasına çekip bastırıyordu. Mümtaz sık sık bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıkça, bu yabancı ve bilinmedik iştihalarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle içiçe görmekten şaşırıyor, bütün vücuduyle, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut, yaklaştığı her şeyi adeta nefesinde

yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor, hala yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için gözlerini yumuyordu.

Sanki kendi başına işleyen bu ten iştihasının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyle dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüsü vardı. Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle onlara kendisini terkediveriyordu. Bu, o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu. O zamana kadar muayyen duyumların ötesine geçmeyen vücudu, sanki yepyeni bir dünyaya açılmıştı; bir nevi sarhoşluk içinde vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına, sade lezzet anları taşınıp duruyordu. İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hatta bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı. Ve bu arzu en son haddine, şuurun kaybına vardığı, insan ve etrafının adeta birleştiği anda bütün o yorgunluk ve acıların harap ettiği beden birdenbire uykuya geçiyordu. Gariptir ki, uyku başlar başlamaz hep bir gece evvel bayıldığı zamanki rüyayı, babasını, büyük kesme billur petrol lambasıyle görüyor, fakat hayal, kendisini ilk defa doyuran acıyle beraber geldiği için onu çok defa şiddetle uyandırıyor. O zaman içindeki acı, kucağında yattığı genç vücuttan bütün uzviyetini kaplıyan hazla birleşiyor, garip, çift manalı ve vücutlu bir şey oluyordu.

Sabaha karşı tam uyandığı zaman kendisini genç kızın kolları arasında, çenesi küçük çenesine dayanmış, bütün uzviyetiyle kendisine sahip buldu, gözleri yüzüne garip bir ısrarla açılmıştı. Mümtaz bu gözleri görmemek için gözlerini tekrar kapadı ve korka korka annesine doğru döndü.

İkinci hatıra böyle karışık değildi. O günün ikindisinden sonra idi. Bindikleri araba kafileyi çok geride bırakmıştı. Annesi, üç kadın ve kendisinden çok küçük iki çocukla beraber arabanın içindeydiler. Dün akşamki genç kız da orada, yaylının tam arkasına düşen tarafındaydı.

Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. Mümtaz bu konuşma ve anlatma ihtiyacının genç kıza hitap ettiğini iyi biliyordu. Fakat genç kız ne ona, ne de atını arabanın yanından ayırmayan jandarmaya, ne de hiç kimseye tek kelime söylüyordu. Dün geceki iniltileri kesilmişti. Mümtaz, onu görmek ihtiyacıyle çıldırıyor; fakat buna cesaret edemediği için başını çevirip annesini bile aramıyordu. Genç kızdan adeta korkuyor ve bu korku zaman zaman omuzunu omuzuna dayandıkça çok insafsız bir şey oluyordu.

Bu, garip, dün akşamın sıcaklığından mahrum, fakat onların hatırasıyle dolu bir temastı ve genç adam farkında olmadan onların kendisine doğru gelmesini arzu

ediyor, bu bekleyiş içinde omuzu adeta katılaşıyordu. İşte bu bekleyişlerden birindeydi ki, gözü arabacının elinde tuttuğu meşin kırbacın ucundaki mavi boncuklarda, hiçbir şey düşünmeden beklerken o zamana kadar duyduğu acıların çok üstünde, çok değişik, her ayrılığı atlamaya hazır, aralarındaki her mesafeyi küçük gören bir acıyle, babasını hatırladı. Onu bir daha göremiyecekti. O sonuna kadar hayatından çekilmişti. Mümtaz bu anı bütün hayatında unutamazdı. Herşey olduğu gibi gözlerinin önünde idi. Meşin kırbacın ucunda mavi boncuklar, sonbahar güneşinin içinde olduklarından daha başka türlü parlak, bir kısmı havada, bir kısmı kendi önündeki atın kalçası üstünde parlıyordu. Atlar yelelerini sallıyarak koşuyorlardı. Biraz ilerilerindeki bir telgraf direğinin ucundan geniş kanatlı bir kuş havalanmıştı. Etraf sapsarıydı ve arabaların gürültüsünden, arabanın içinde ağlıyan üç yaşındaki kızın sesinden başka hiçbir ses yoktu, kendisi arabacının yanındaydı, arkasında dün akşam sabaha kadar onu kucaklayan, bilmediği bir iştihayı onun kapalı vücudunda yıkan genç kız ve onun tam karşısında da ne olduğunu, hatta ne olacağını bilmediği annesi vardı.

Birdenbire babasını olduğu gibi karşısında gördü ve bu hayal ona bir daha onu görmeyeceğini, sonuna kadar onun varlığından uzak kalacağını, bir insanı bir daha görmemenin, sesini bir daha işitmemenin, bir daha hayatına girmemenin keskin ve yenilmez acısıyle ona hatırlattı.

Tam bu esnada belki de geçirdiği fenalığın farkına varan köylü kız düşmesin diye onu tutmuştu. Böylece, bir gece evvelin garip duyumları, babasının ölümüyle yeni baştan ve çözülmez bir şekilde birleşti. İçinde büyük bir günah işlemiş duygusu vardı; kendisini bilmediği şeylerden mücrim sanıyordu. Belki de o anda sormuş olsalar, babamın ölümüne ben sebep oldum, derdi. Bu çok korkunç bir duygu idi. Kendisini son derecede sefil buluyordu. Bu garip ruh hali Mümtaz'da senelerce devam edecek, her adım atışında ayağına takılacaktır. İlk gençliğine girdiği devirlerde bile Mümtaz bu hislerin içinde kalacaktır. Rüyalarının bir tarafını dolduran hayaller, o garip tereddütleri, korkuları, hayatının zenginliğini ve ıstırabını yapan bir yığın ruh hali hep bu ikiz tesadüfe bağlıdır.

Genç kız B...'de onlardan ayrıldı. Şehrin yarı harap sokaklarından birinde büyük bir güneş lekesinin içinde araba durdu. Hiçbir şey demeden, kimseye bakmadan kız arabadan atladı. Koşa koşa atların önünden karşı tarafa geçti ve oradan Mümtaz'a son defa baktı. Sonra yine koşa koşa yan sokaklardan birine saptı. Mümtaz ilk ve son defa, bu güneşin içinde onun yüzünü gördü. Sağ şakağından çenesine kadar henüz iyi olmuş bir bıçak yarası vardı. Bu yara yüze garip bir sertlik veriyordu. Fakat Mümtaz'a bakarken gözlerinin içi güldü ve çehresi yumuşadı.

Bundan iki gün sonra bir akşamüstü Mümtaz'la, annesi, A...'ya geldiler ve uzak bir akrabanın evine indiler.

İV

Burası Akdeniz'di. Mümtaz, Akdeniz'in ne olduğunu, nasıl bir hayat rahatlığiyle insanı kavradığını, güneşin, berrak havanın, ufkun çizgisine kadar uzanan ve her dalgayı, her kıvrımı kendi kenarlariyle göze nakşeden sarahatin, insanı nasıl terbiye ettiğini, ruhumuza nasıl doğduğunu, hulasa üzümle zeytini, mistik ilhamla vazıh düşünceyi, en çetin ihtirasla ferdi huzur endişesini elele yürüten tabiatın mahiyetini sonra kitaplardan öğrendi. Fakat onları o yaşta bilmemesi, onlardan lezzet alınaması demek değildi. Buradaki zamanı, hayatının sürüp giden kötü tesadüflerine rağmen onun için ayrı bir mevsim oldu.

S...'de hayatlarının bir tarafını yakan humma burada da vardı. Her gün şehir yeni bir havadisle çalkalanıyor, bugün yukarılarda büyük bir isyandan korku ile bahsediliyor, ertesi gün, akşam üstü unutulacak bir zaferin müjdesi sokakları neşe ile dolduruyordu. Hemen her sokak başında münakaşalar oluyor, geceleri yarı gizli sevkiyat yapılıyor, malzeme gönderiliyordu. Evlerinin karşısındaki otel her gün yeni baştan dolup boşalıyordu.

Fakat bunlar elmas kadar parlak bir güneşin altında, bin türlü arızasında onu kabul eden, onunla değişen, hiddetli sükuneti, uzun baygınlıkları, lezzetleri hep onunla beraber yürüyen bir denizin karşısında, bayıltıcı portakal çiçeği, hanımeli, fül kokuları arasında oluyordu.

Ne kadar mustarip olursanız olun, güneş bu ıstırabın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor. Sizi iç mahzeninizden çıkarıyor, bir yığın imkanı bir masal gibi anlatıyor. -Sanki, bana inan, ben her mucizenin kaynağıyım, herşey elimden gelir; toprağı altın yaparım. Ölüleri saçlarından tutup silker, uykularından uyandırırım. Düşünceleri bal gibi eritir, kendi cevherime benzetirim. Ben hayatın efendisiyim. Bulunduğum yerde yeis ve hüzün olamaz. Ben, şarabın neşesi ve balın tadıyım- diyordu.

Ve bu nasihati dinleyen hayat, her üzüntünün üstünde cıvıl cıvıl ötüyordu. Her gün bir iki vapur ve bir yığın deve ve mekkarenin taşıdığı yükler, yolcular, evlerinin karşısındaki otelin önüne indiriliyor, denkler açılıyor, tekrar yükleniyor, çivileniyor, tahta sandıklara maden kuşaklar vuruluyor, yolcular kapının önündeki iskemlelere oturup konuşuyorlar, pencerelerden bir fütürist tablo gibi sade göz, sade kulak ve tecessüs, yahut arzulu kadın başları uzanıyor, arsız İtalyan neferleri işsizlikten kapıların önündeki çocuklarla saatlerce oynuyorlar, Caromio diye diye onları çağırıyorlar, fırınlara ev hanımlarının yaptıkları börek, baklava tepsilerini taşıyorlar, biraz arsızlık edip de azarlandığı zamanlarda pek mahçup olmuş gibi başlarını eğiyorlar ve arka sokaktan dolaşıp

gelmek için sırıta sırıta uzaklaşıyorlardı. Deppoyun önünde dünyanın en sulhperver hayvanlarına, iri develere güreş yaptırıyor, tabiatın bu ölçüsüz ve sakin mahluklarını insan aklına uymuş görmekle herkes mesut oluyordu. Geceleri kız, erkek çocuklar şarampole, daha başka taraflara ay ışığında ve zifiri karanlıkta evlerinin bahçesine su bağlamağa gidiyordu. Hulasa, hayat dar, fakat tabiat geniş ve munisti.

Mümtaz geldiğinin daha ikinci günü bir yığın arkadaş bulmuştu. Evin çocuklarıyle beraber çıkıp geziyorlar, portakal bahçelerine, Karaoğlan'a gidiyorlardı. Hatta şehrin dışındaki cevizliğe kadar uzanmışlardı. Mümtaz sonraları Kozyatağı'nı bu cevizliğe benzettiği için sevmişti. Fakat ekseriya gündüzleri Mermerli'de veya iskelede deniz kenarında vakit geçiriyorlar, akşama yakın Hastahane üstüne çıkıyorlardı.

Mümtaz burada, yoldan denize kadar inen büyük kayalar üstünde oturup akşam saatlerini geçirmeği severdi. Bey dağlarının üstünde güneş, sanki kendi ölümünün ayinini ve kendi yaldızdan ve koyu lacivert gölgelerden lahdini hazırlıyormuş gibi, bu dağların kıvrımlarına altın ve gümüş zırhlar geçirir, sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis, bir altın yelpaze gibi açılır, büyük ışık parçaları şuraya, buraya ateşten yarasalar gibi uçar, kayaların üstüne asılırdı. Bu, bir mevsim gibi bereketli, velut saatti. Çünkü gündüzleri, sadece yosunlu, rüzgarın, yağmurun sünger gibi delik deşik ettiği taş parçaları olan kayalar, bu saatte birdenbire canlanırlar, birdenbire, kudretleri ve cüsseleri insanın çok üstünde, talih gibi susan ve yalnız varlıklarının içimizdeki aksiyle konuşan bir yığın hayal varlık, Mümtaz'ın etrafını alırdı. Ve Mümtaz onların arasında küçücük cüssesiyle, içinde genişleyen hayat idrakiyle bütün benliğini saran o acayip, kökü çok derinlerde, korkunun rüzgarında dağılmağa çalışırdı. Bu, herşeyin ayrı şekilde dirildiği, seslerin kabartma kazandığı, derinleşen, dost yüzünü, sıcaklığını kaybeden göklerin altında insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, tabiatın bize her taraftan -ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oyuncağı oldun, gel, bana dön, terkibime karış, herşeyi unutur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun- dediği saatti. Mümtaz bu sesi ta belkemiklerine varıncaya kadar duyar ve manasını pek anlamadığı bu davete koşmamak için küçücük varlığı katılaşır, kendi üstüne kapanırdı.

Bazen de daha ilerilere, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar gider, orada yosun bakışlı uçurumun kenarında, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışını ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüşünü seyrederdi. Ta yerin altından, ilerleyen ve gerileyen dalgaların sağır gürültüsü, küçük piyanolar, aşk fısıltıları, kanat çırpışları, şıpırtılar, hulasa bilinmeyen varlıkların, yalnız günün bu saati için yaşayan, akşamla gecenin arasındaki geçidi doldurduktan sonra kim bilir hangi sedef kabuğunda, balık pulunda, kaya

çukurunda, ay ve yıldız aksinde uyuyan binlerce varlığın sesleriyle kenarları pul pul, akisleri renkli büyük davetler onu çağırırdı. Nereye çağırırlardı? Mümtaz bunu bilseydi, belki bu davete koşardı. Çünkü suyun sesi, aşkın, ihtirasın sesinden kuvvetlidir. Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur.

Mümtaz, bu karanlık aynada henüz başlangıçta olan ömrünün dost hayallerini, babasının altında yattığı ağacı, olduğu gibi bıraktığı mesut çocuk saatlerini, han odasında bakir tenine çok derin bir aşı gibi yapışan köylü kızını, büyük siyah gözlerini her an bu uğultulu davete koşmağa hazır bir ürperme ile arar, sonra onun sadece boşluğun aynası olduğunu görünce yerinden kalkar, kabuslu bir rüyadan çıkar gibi kayaların dev gölgeleri arasından, her adımda sendeliyerek, solmaya çalışırdı.

Ona öyle gelirdi ki, bütün bu kayalar, o, yanıbaşlarından geçerken dirilecekler, neredeyse bir el uzanacak bir tarafından onu yakalıyacak, yahut biri sırtındaki harmaniyi başının üstüne atacaktı.

Çünkü bu kalabalığın gündüz ışığında bile insanı ürperten bir manzarası vardı. Onlar canlı bir tabiat parçasından ziyade, kim bilir hangi felaketle oldukları vaziyette donup kalmış mahluklara benzerlerdi. Fakat asıl korkuncu; muhayyilenin durduğu anlardaki manzaralarıydı. O zaman hayattan boşaltılmış, ebediyen ona yabancı, onu inkar eden bir çehre takınırlardı. Sanki -biz hayatın dışındayız, derlerdi. Hayatın dışında... O, herşeyi besleyen hayat suyu bizden çekilmiştir. Ölüm bile bizim kadar kısır değilidir.- Hakikaten çocukken oynamasını o kadar sevdiği ve ömrünün sonuna kadar seveceği bir balçık parçası bu kayaların yanında ne kadar canlıydı. Onun yumuşak ve şekilsiz varlığı, her şekli, her iradeyi, hatta düşünceyi bile kabul edebilirdi. Fakat bu sert kaya parçaları hayattan ebediyen uzaktılar; rüzgar eser, yağmur yağar, zerre zerre ufalırlar, dev cüsselerinde derin izler, oluklar peydahlanır; fakat hiçbiri onlardan ilk felaketin eliyle yoğrulup kaldıkları hali gideremezdi. Onlar hayat yolunun üzerinde soracak belli hiçbir sualleri olmadığı için, her suali birden soran sonsuz zamanın içinden gelmiş zalim, haşin sembollerdi.

Bazen bir yarasa, tam adım attığı yerden fırlar, cinsini bilmediği bir başka kuş uzakta yavrularını çağırırdı. Kayalıktan sıyrıldığı zaman içi rahatlardı. Düz şosede adımlarını yavaşlatır, bir daha gelmem! diye karar verirdi. Fakat bilinmezin lezzeti gariptir, ertesi akşam yine orada, ya denizin kenarında, yahut sadece yola yakın bir kayanın üstünde bulunurdu. Bu hazzı tek başına tadabilmek için daha gündüzden çareler arar, arkadaşlarından ayrılırdı.

Bir gün arkadaşları, onu Güvercinlik'e götürdüler. Bu Hastahane üstü ile Konyaaltı arasında, şehirden epeyce uzak bir yerde bir deniz mağarası idi. Bir müddet deniz boyunca yürümüşler, sonra kayaların arasına sapmışlar, nihayet

bir oyuktan yeraltına girmeğe başlamışlardı. Zifiri bir karanlık içinde ve elleriyle dizleri üstünde sürtünerek yürümek, Mümtaz'ın pek hoşuna gitmişti. Fakat bu dehlizin sonunda birdenbire ortalık, güneşe arasından bakılan taze yaprak yeşili bir aydınlıkla aydınlanmış ve bu aydınlık içinde asıl mağaraya atlamışlardı. Elleri ve dizkapakları yara ve yırtık içinde kalmasına rağmen, bu koyu tirşe ile nefti arasında değişen aydınlık Mümtaz'ı çıldırtmıştı. Denizin oyduğu kaya parçası içinde, dalgalar çekildiği zaman, durgun, az derin, dibindeki balıklar, kaya kenarlarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu, son derecede tabiiye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen gölceğiz, ortasındaki küçük taş parçası adasıyle kalıyordu. Burası mağaranın deniz tarafından yaklaşılabilen kısmıydı. Onun arkasında, geldikleri taraf daha geniş ve biraz yüksek, fakat hep kaya parçaları dolu büyükçe bir salon teşkil ediyordu. Dalga çarpıp mağaranın ağzını örttüğü zaman her taraf yemyeşil oluyordu. Sonra garip, adeta toprak altından gelen bir yığın gürültü ile su boşanıyor, etraf güneşli denizin gönderdiği akislerle aydınlanıyordu. O gün Mümtaz, kısa pantalonuyle, iki eli çenesinin iki yanında, çömeldiği bir taşın üstünden saatlerce, hiç konuşmadan bu ışık gölge oyununu seyretti.

Acaba ne düşünmüştü, neyi beklemişti? Bu dalgaların ona getirecekleri bir şey olduğunu mu sanıyordu; yoksa mağaranın içine dolup boşalan suyun o acayip uğultusuna mı kendini kaptırmıştı? Bu seslerde onun için neyin, hangi sırrın daveti vardı?

Akşama doğru bir tesadüfle oraya kadar gelmiş bir kayık kolayca onları iskeleye getirdi. Mümtaz acele acele arkadaşlarından ayrıldı ve eve koştu. Gördüğü şeyi annesine anlatmak istiyordu. Fakat kadın o kadar harap haldeydi ki, hiçbir şey söylemedi ve bir daha da annesini yalnız bırakmadı.

Günlerini orada, hastanın yatağının yanıbaşında, kah ona bakarak, kah düşünerek, okuyarak geçirdi. Her gün öğleye doğru telgrafhaneye gidiyor, annesinin çektiği telgrafın cevabının gelip gelmediğini öğreniyordu. Sonra hastanın odasına kapanıyor, daima hareketli, daima canlı sokağın kendisine kadar çıkan gürültüsü içinde ona arkadaşlık ediyordu.

Akşam oldu mu pencerenin yanına otururdu. Kaç gündür sokakta küçük bir çocuk peyda olmuştu. Her akşam elinde boş bir şişe veya başka bir kap, evlerinin önünden, türkü söyliyerek geçerdi. Mümtaz, daha sokağın başında iken onun sesini tanırdı:

Akşam oldu yakamadım gazımı,

Kadir Mevlam böyle yazmış yazımı,

Doya doya sevemedim kuzumu,

Ben ölürsem yavrum seni döverler.

Mümtaz, annesinin her başını kaldırdıkça, üstüne dikilmiş bakışlarında bu türkünün güftesine benzer bir mana bulunduğunu zannederek içi sızlardı. Bununla beraber onu dinlemekten de vazgeçemezdi. Çocuğun sesi güzel ve gürdü. Fakat henüz çok küçük, onun için tam nağmenin ortasında ağlayışa benziyen garip yırtılışları olurdu.

Evlerinin biraz ilerisinde, aşağıya doğru giden sokağın tam başında türkü değişirdi. Ses birdenbire yükselir, aydınlanırdı. O kadar ki, evlerin duvarlarında, yolun üstünde, hatta havaya çarptıkça sanki çok parlak akislerle kırılırdı:

Şu İzmir'in minaresi sedeften, annem sedeften

Sen doldur ben içeyim kadehten, aman kadehten...

Mümtaz, bu ikinci türkü ile küçücük ömrünün henüz manasını dahi kavramadığı kederlerin içinden çıkar, birdenbire çok ışıklı, taptaze; fakat bununla beraber yine hasret ve ıstırap dolu başka bir dünyaya girerdi. Bu, bir ucu İzmir'in Kordonboyu'nda başlayan, öbür ucu babasının hiç anlıyamadığı ölümünde biten dünya idi.

Orada da kendi çocuk muhayyilesine sığmayan bir yığın şey, orada da ölüm, gurbet, kan, yalnızlık ve içinde çöreklenen o yedi başlı ejder hüznü vardı.

Kim olduğunu bilmediği, fakat annesinin de işiteceği korkusu ile ürpererek yolunu beklediği çocuk geçince, Mümtaz için gün denen şey kapağını kapatıyordu. Ondan sonra ta ertesi akşama kadar yekpare bir zaman vardı.

Annesi o hafta içinde bir gece sabaha karşı öldü. Ölmeden evvel oğlundan su istemiş, sonra ona bir şeyler söylemeğe çalışmış; fakat bir türlü muvaffak olamamış, sonra yüzü birdenbire sapsarı kesilmiş, gözleri kaymış, dudakları bir iki defa titredikten sonra kaskatı kesilmişti. Mümtaz'ın hafızası bu son anı olduğu gibi tespit etmişti.

Bu ölümün arkasında da bir türlü dolduramadığı uzun bir boşluk vardır. Belki de çocuk bu sıkıntı günlerini hatırlamağa çalışa çalışa zihninde bu zaman boşluğunu kendisi yaratmıştı. Yalnız İstanbul'a gönderilmek için vapura bindirileceği günü bütün teferruatiyle hatırlıyordu. O gün, onu hısım, akraba hep birden bir eski camiin avlusundaki küçük bir mezarlığa götürmüşler, orada henüz düzeltilmiş bir toprak yığınını göstererek, annen burada yatıyor, demişlerdi. Fakat Mümtaz bu mezarı bir türlü benimsememişti. O, zihninde annesini babasının yanına gömdü. Zaten aradaki zaman farkı çok azdı... Orada, büyük ölüm ağacının altında babasıyle beraber yatması daha iyi ve daha

güzeldi. Belki de bütün ömrünce ikisini beraber görmeğe alıştığı için, ayrı ayrı yerlerde yattıklarını düşünmek ona ağır geliyordu.

Mümtaz, o günü çok iyi hatırlardı. Her taraf güneş içinde idi. Aydınlık evlerin tahta duvarlarında, kiremitler üstünde, bembeyaz şosede ve yol ağızlarından ikide bir karşılarına çıkan deniz parçalarında, eski camiin sarı boyalı duvarlarında, mezarlığın küçük ve tozlu ağaçlarında, sivri taşlarında, dönüşte bir aylık arkadaşlarını oynar gördüğü yıkık kale bedenlerinde, her tarafta billur sazlarını kurmuş, o acayip, sari, herşeyi yenen hayat şarkısını söylüyordu... Arılar, sinekler, küçük sokak kedileri, oturdukları evin önünü benimsiyen köpek, her tarafa dağılmış güvercinler, herkes ve herşey bu musıkiden, bu davetten sarhoştu.

Yalnız bir kişi, ona öyle geliyordu ki, yalnız kendisi bu ziyafetin dışındaydı. Talih bir iradesiyle onu herkesten ayırmıştı.

Ne olacaktı? Bunu bilmiyordu. İstanbul'a gidecekti; fakat kimin yanına? Nasıl karşılayacaklardı? Annesini, babasını bir daha görmiyecekti. Fakat bu acıya şimdi tek başına kalmış insanın biçareliği de karışıyordu. İçinde müthiş bir ağlamak arzusu vardı. Bununla beraber ağlamak istemiyordu. Bu güneşin ortasında, bu her tesadüf ettikleri insanın adeta bir şarkı mırıldanır gibi geçtiği yolda, bu berrak denizin karşısında ağlamak, kendisine olmıyacak bir şey gibi geliyordu. Nihayet ağlamak, biraz da etrafındaki insanları kendisine acındırmak olacaktı. O insanlar çoktan kendisinden bıkmış olmalıydılar. Kaç gündür, evde acayip baş sallamaları, kendisini arkasından takip ettiğini sandığı, adeta omuzunda yakıcı bir şey gibi duyduğu uzun bakışlar hissediyordu. Bir yük olduğunu sanıyor ve talihine kızıyordu. Onun için ağlamamalıydı. Fakat bir talihi, garip, herkesinkinden çok başka bir talihi olduğu da muhakkaktı.

Vapur ikindiye doğru kalkacaktı. Onu bütün aile iskeleye kadar indirdiler. Orada İstanbul'a götürecek eski bir memurla karısına teslim ettiler. Mümtaz, talihe küskünlüğü içinde onlarla oracıkta vedalaşmaktan memnun oldu. Hatta kendisine o kadar dostluk gösteren evin büyük oğlunun aralarında bulunmadığını fark bile etmedi. Garip bir tiksinme içindeydi. Bu güneş gözlerine batıyor; paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu. Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu. Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer. Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmediği, o billur sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer...

Uzakta simsiyah cüssesini gördüğü vapur onun için hoşuna gidiyordu. Hiçbir şey konuşmamış, teşekkür bile etmemiş, sadece el ve yanak öperek, hatta bütün bunları acele acele yaparak ayrılmıştı.

İstanbul'da, onu büyük yengesiyle İhsan karşıladılar. İhsan Mısır'daki esirliğinden yeni dönmüştür. Sıhhati Anadolu'ya geçmesine maniydi. Onun için İstanbul'da gizli bir teşkilatta çalışıyordu. Babası, evde kardeşinin oğlundan çok bahsetmişti. -İhsan'a bayılıyorum. İnşallah Mümtaz da büyüyünce ona benzer-, -Bizim ailede galiba en akıllı adam İhsan'dır-, -Şu çocuk bir kere sağ salim dönse...- gibi sözler hemen her gün evde geçerdi. Mümtaz babasının bu sözlerini dinlerken, amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna, kendi zihninde başka türlü birkaç sima birden hazırlamıştı. Fakat vapurda kendisini karşılamağa geldiği zaman, realitenin bu hazırlanmış çehrelerin hepsinden iyi ve güzel olduğunu anladı. Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış; -Emmi oğlu böyle sevilmez...- diye havaya kaldırmış, -Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...- diye öğüt vermiş, hatta karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.

Mümtaz Şehzadebaşı'ndaki evin hayatına epeyce güç alışmıştı. Yengesi ihtiyar ve çok acı görmüş bir kadındı. İhsan çok meşguldü. Hocalığından başka evde de birçok yazması, okuması vardı. Onun için mektebin dışında hemen hemen günleri yalnız geçiyordu. Ona evin üst katında İhsan'ın odasının üstündeki odayı vermişlerdi. Onun yanındaki büyük oda sonraları bir köşesinde onun da çalıştığı kütüphane idi. Mümtaz ilk defa bu kadar kitapla bir yığın resim ve öteberi ile karşılaştığı zaman şaşırmıştı. Sonra evin hayatına alışınca bu kütüphane onu çekmişti. İlk okumaları bu kütüphanenin tesadüfüyle olmuştu. Roman, hikaye, manasını bir türlü kavrayamadığı şiir kitapları bu senenin asıl arkadaşlarıydı. Ertesi sene onu Galatasaray'a verdiler. Bir hafta sonra da İhsan Macide ile evlendi.

Mümtaz ağabeyisinin karısını ilk görüşte beğenmiş, İhsan'ın adeta alay ederek, nasıl buldun? diye yaptığı işarete farkında olmadan, çok mesudum, diye cevap vermişti. Mümtaz'ın bu çocukça cevabında bütün bir hakikat de vardı. Macide etrafındaki herşeye kendi içindeki saadet duygusunu geçiren insanlardandı. Bu, onun cevherinde vardı: Güzelliği, iyi ahlakı, sakin tabiatı sonradan hissedilirdi. Onun gelişiyle evin hayatı derhal değişti. İhsan'ın uzun sükutları yumuşadı; büyük yengenin mazi hasreti kesildi. Mümtaz'a ise kendisinden on iki yaş büyük bir arkadaş gelmiş ti. O kadar ki, aradan birkaç hafta geçince mektebe yatılı girdiğine üzülmeğe başladı. O zamana kadar kendisini misafir gibi gördüğü ev birdenbire onun oluvermişti.

İnsanın sevdiği bir ev olunca kendisine mahsus bir hayatı da olur. O zamana kadar S...'deki son gecede kendisi için herşeyin bittiği, hayatın dışında çok hususi bir talihle, herkesten ayrı olarak yaşadığını sanan Mümtaz, birdenbire kendisini yeni bir hayatın içinde buldu: Etrafında bir hayat vardı ve o, bu hayatın bir parçasıydı.

Bu hayatın ortasında Macide adlı acayip bir mahluk vardı. Herşeyi, herkesi peşinden sürükleyen, bir büyü gibi değiştiren küçük bir kadın... Tatil günlerinde bu küçük kadın Mümtaz'ı mektepten alıyor, saatlerce aç karnına onunla mağaza önlerinde durarak, gelen geçene bakarak Beyoğlu'nda geziyorlar, öteberi alıyorlar, sonra iki mektep kaçağı gibi geç kalmış olmaktan korka korka eve dönüyorlardı. Mektebe gideceği saatte Macide yine yanıbaşındaydı. Çantasını o hazırlıyor, giyinişini o idare ediyordu. Bu bir anne değildi, bir kardeş de değildi, belki koruyucu bir melekti. Varlığı herşeyi değiştiren, eşyayı insana dost eden, günün saatlerine tatlı bir hava geçiren sırlı bir mahluk.

Mümtaz İhsan'ı daha sonra, asıl onun fikir hayatına girince tanıdı. Hiç farkına vardırmadan çocuğu takip etmiş, istidat ve temayüllerini öğrenmiş, onları beslemişti. Daha on yedi yaşında Mümtaz kendisini bir eşiğin önünde, onu geçmek için hazır bulunuyordu. Eski divanları okumuş, tarih zevkini almıştı. Tarih dersini, onlara İhsan veriyordu. Sınıfta ilk defa amcasının oğlunu görünce, ben tanıdığım insandan nasıl bir şeyler öğrenirim?.. diye düşünmüştü. Fakat ders başlayınca bunun tanıdığı insandan büsbütün başka biri olduğunu anlamıştı. Daha ilk günden bütün sınıf ona hayran olmuştu. İhsan onlar için Ganimed'in kartalı gibi bir şey olmuştu. Daha ilk günde yakalamış, vakıa herhangi bir Olimposa çıkarmamış; fakat hiç olmazsa kendi kendilerine yürüyecekleri bir yolun başına getirmişti.

Seneler geçtikten sonra bile o ve arkadaşları bu ilk saatten hafızalarında kalan cümleleri hatırlarlardı. Mümtaz için bu ders evde de devam ediyordu. Ve bir gün farkına varmadan İhsan'ın adeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona ufak tefek yardımlar ettiğini görünce şaşırmıştı. Hammer'de şunu arayıver; bak bakalım şaklaban (Şanizade) ne diyor? Hocaefendi (Tacüttevarih)'den şu meseleyi öğren, gibi siparişler birbirini takip ediyordu. O zaman Mümtaz kocaman bir cildi yakalıyor, odanın bir köşesinde kendisi için konulan masanın başına geçiyor, işine göre, saatlerce, Halet Efendi'nin hayatını, Habsburg hanedanının filan sefirle İstanbul'a gönderdiği hediyeleri, yahut Mısır seferinin mukaddemelerini İhsan için hazırlıyordu. İhsan büyük bir Türk tarihi yazmak istiyordu. Bu, onun içtimai doktrinini toplıyacaktı. Yavaş yavaş fikirlerini Mümtaz'a açmıştı.

Mümtaz onu dinlerken aydınlıktan aydınlığa koştuğunu sanıyordu. Bir gün kitabın planını beraberce münakaşa ettiler. İhsan kronolojik bir tarih olmasını istiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na Bizans'tan devredilmiş iktisadi şartlardan başlıyacak, sene sene bu güne kadar getirecekti. Bir de mesele mesele yazmak vardı; bu, toplu bir şekilde, İhsan'ın istediği gibi umumi tablolarla gösterilemiyecekti. Fakat müesseseler ve meseleler daha vazıh görünecekti. Mümtaz bu son şekli istiyordu. İhsan, çetin bir münakaşadan sonra bunu kabul etti. Mümtaz esere yardım edecek, hatta sanat, fikir kısmını kendisi

hazırlıyacaktı. Bir taraftan İhsan'ın kendisine açtığı yoldan yürürken, öbür taraftan da kendi istidadı onu şiire ve sanata sürüklüyordu. Bir şairin en büyük keşfi, kendi muharririni, iç alemine doğru kendisini götürecek olanları bulmaktır. Yavaş yavaş Fransızları keşfetmişti, de Regnier, Heredia, arkasından Verlaine ve Baudelaire'i ayrı ufuklar gibi buldu.

Mümtaz'ın kafasında acayip bir sahne vardı ki, her okuduğu ve dinlediği oraya nakledilirdi. Antalya'da kayalık ile, N...'deki evleri, okuduğu romanların bütün hadiseleri bu iki dekorda geçer, ve oradan kendi hayatına nakledilirdi.

Baudelaire'de kendisini buldu. Bunu da az çok İhsan'a borçluydu. İhsan sanatkar değildi. Yaratıcı tarafı tarihe ve iktisada doğru gitmişti. Fakat sanattan, bilhassa şiir ve resimden iyi anlıyordu. Gençliğinde Frenkleri çok iyi okumuştu. Yedi sene ve en parlak devrinde Kartiyelaten'de, her milletten bütün yaşıtlarıyle beraber yaşamıştı. Birçok modayı eskitmiş nazariyelerin doğduğunu görmüş, sanat münakaşalarının harman yangını parlayışına katılmıştı. Sonra memlekete dönünce birdenbire hepsini, en sevdiği şairleri bile bırakmıştı. Garip bir şekilde yalnız kendimize ait olan şeylerle uğraşıyor, yalnız onları sevmeğe çalışıyordu. Fakat ölçü hissini garptan aldığı için kendi zevkimize ait tercihleri öbürlerinden pek ayırmıyordu. Baki'yi, Nef'i'yi, Naili'yi, Nedim'i, Galib'i, Dede ile, Itri ile beraber Mümtaz'a o aşılamıştı. Baudelaire'i de onun eline verdi. -Mademki okuyorsun, dedi, bari en iyisini oku...- Ve sonra ona ezberinden birkaç şiiri okudu. O hafta Mümtaz mektebe gitmemişti. Küçük bir gripten evde yatıyordu. Bu soğuk bir kıştı. İstanbul'un her tarafı kar içindeydi. İhsan yengesinin yatağının ucunda, elinde onun için yeni satın aldığı meşin kaplı -Şer Çiçekleri-, gözleri belki de kendi gençliğinde, kızıl saçlı Matmazel Romantique'e bütün bir kafile aşık oldukları, onu bekledikleri, onunla gece sabahlara kadar kahve kahve dolaştıkları zamanda, Mümtaz'la l'Invitation'u, tabiat sonnesini, l'Irremediable'i, boğuk sesiyle okudu.

O günden beri Mümtaz Baudelaire'i elinden bırakmadı. Neden sonra sevdiği şairin yanına Mallarme ile Nerval geldi. Fakat genç adam onları tanıdığı zaman yolunu tayin edebilecek, seveceği şeyleri sevebilecek yaştaydı.

Mümtaz hayatının anlattığımız kısmiyle bir macerası olan adamdı. Bir faciayı, bir roman gibi ve tesirleri daima taze kalacak bir yaşta yaşamıştı. Zihni aşka, düşünceye, babasının ölümü ile İstanbul'a dönüşü arasındaki zaman içinde açılmıştı. Bu iki ay onun ruhunu garip surette beslemişti. Hala rüyalarında o günleri yaşıyor, sık sık onların ıstırabıyle uykusundan silkinerek, ter içinde uyanıyordu. İlk bayılmada gördüğü hayal, bütün o top, kazma kürek sesleri, annesinin çığlıkları ve konuşmalar araşında babasının billur lambayı yakmağa çalışması, bir leit-motif gibi bu rüyaları dolaşıyordu. Sonra ilk aşk tecrübesinin o karışık hatırası kendisinde hiç eskimiyordu. Hasta annesinin yanıbaşında,

genç köylü kızının yorgun vücuduyle kendisine sarılışı, belki de etrafını tanımayan bakışların ta gözlerinin içine dikilişi, o azap sarılı haz, her an zihninde ve uzviyetinde hazırdı. Bu sıkıntı ve tahammülsüz ıstırap tabakasını günün hadiseleri, zaman vakıa unutturuyordu. Fakat en küçük depresyonda iki başlı yılan gibi, içinde onlar uyanıyor, garip bir şekilde benliğini sarıyordu. Bazı geceler uykusunda bağırdığını arkadaşları söylüyorlardı. Hatta son sınıflarda yatılı talebe olmaktan bunun için vazgeçmişti.

V

Öğleden sonra kiracıyı görmek için sokağa çıkmış, dönüşte Bayezıt kahvesine uğramıştı. Bu birkaç saatlik gezinti, fırtınalı ve karlı gecede burnunu bir (ahza kapıdan çıkarmak gibi, ona bir yığın şeyi birden öğretmişti. Daha Bayezıt'ta bir askeri kıtanın geçişi yüzünden tramvay durmuştu. Mümtaz bunu fırsat bilmiş, yolun gerisini yayan yürümek için tramvaydan inmişti. O bu yolu öteden beri severdi. Bayezıt Camii'nin yan tarafında, büyük kestanenin altında güvercinleri seyretmek, Sahaflar içinde kitap karıştırmak, tanıdığı kitapçılarla konuşmak, sıcak günden ve sert aydınlıktan çarşının birdenbire insanı kavrayan loşluğuna ve serinliğine girmek, bu serinliği çok arızi bir hal gibi teninde duya duya yürümek hoşuna giderdi. Hatta çok rahatça ve aklına eserse Bitpazarı kapısından girer, Bedesten'e kadar o dolambaç yollardan yürürdü. Öbür tarafta taklit ve baştan savma şeyler bulunur, ancak küçük tezgah ve imalathane işlerine, ucuz gümrük eşyasına, taklit modalara rastlanırdı. Halbuki Bitpazarı ile Bedesten'de, dikkati açık olursa, daima şaşırtıcı bir şey bulunurdu.

Burada hayatın, taklidi güç olan, tenimize yapışmadan ve içimize yerleşmeden yanaşmıyan iki ucu birleşirdi. Gerçek fukaralıkla, gerçek debdebe veya artığı... Adım başında modası geçmiş zevk kırıntılarına, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçalarına beraberce rastlanırdı. Eski İstanbul, gizli Anadolu, hatta mirasının son döküntüleriyle imparatorluk, bu dar, içiçe dükkanların birinde en umulmadık şekilde ve birden parlardı. Kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete, devirden devire değişen eski zaman elbiseleri, nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlıyacağı eski halı ve kilimler, Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar bir yığın sanat eseri, işlemeler, süsler, hulasa yığın yığın sanat eşyası, hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen bir iki nesle ait mücevherler, bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmezin cazibesiyle onu saatlerce tutabilirdi. Bu eski şark değildi, yeni de değildi. Belki iklimini değiştirmiş zamansız hayattı. Mümtaz bu hayattan Mahmutpaşa'nın çığlığı içine çıktığı zaman, bir mahzende cins bir şarapla sarhoş olduktan sonra güneşe çıkanların sarhoşluğunu duyardı. Bütün bunlardan zevk almak ona yaşına göre çok olgun bir itiyat, bir tiryakilik gelirdi.

Bu sefer de öyle yaptı. Evvela güvercinlere baktı. Sonra dayanamadı, yem dağıttı. Bunu yaparken içinde bir taraf, çocukluğunda olduğu gibi Allah'tan bir şey istemesini söylüyordu. Fakat Mümtaz artık gündelik işleriyle içindeki Tanrı düşüncesini karıştırmak istemiyordu. O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı. Herkesin içinde sıkışık zamanlarında canlanan, kendisinde ise öteden beri bütün bir gölge taraf yapan batıl itikatlara karşı koymak için böyle düşünmüyordu. Belki bir zamandan beri kafasında dolaşan fikirlere sadık kalmayı istiyordu. Bir ay kadar olmuştu. Hayatın oldukça derinden sarstığı bir arkadaşı ona, cemiyete karşı içinin nasıl tepki ile dolduğunu, nasıl yavaş yavaş camiaya olan bağlarının zayıfladığını söylemişti. Tam bir isyan içindeydi:

-Yaşamaz ve yaşayamaz... diye gürlüyordu.

O zaman Mümtaz arkadaşına, behemehal yaşaması lazım olanla kendisine ait geçici haller arasında uydurduğu münasebetin manasız olduğunu elinden geldiği kadar anlatmağa çalışmıştı: -İşlerimiz iyi gitmiyor diye, tanrılara kızmayalım, demişti. İşlerimiz, bizim ye bize benzerlerin küçük sakatlıklariyle, tesadüflerin ihanetiyle, her zaman bozulabilir. Hatta birkaç nesil için bozuk gidebilir. Bu bozulma, bu düzensizlik iç kıymetlerimize karşı vaziyetimizi değiştirmemelidir. İki ayrı şeyi birbirine karıştırırsak çıplak kalırız. Hatta zaferlerimizi bile tanrılardan bilmemeliyiz. Çünkü ihtimallerin cetvelinde mağlubiyet de vardır. Amcanın mahkemesinin uzamasıyle bu vatan üzerindeki tarihi haklarımızın, kızkardeşinin evlenmemesiyle Süleymaniye'de okunan sabah ezanının ve Müslüman bir babadan doğmanızın, paranızı dolandıran emlak tellaliyle iç çehremizi yapan kıymetlerin, bizi biz yapan büyük realitelerin ilgisi nedir? Bunlar sonu cemiyete dayanan realiteler olsa bile, bizi kendimizi inkara değil, şartları değiştirmeğe götürmelidir. Elbette ki bizden mesut memleketler ve vatandaşları vardır; elbette ki iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmamızın bir yığın neticesini hayatımızda, hatta etimizde duyacağız. Fakat bu ıstırabın bizi inkara götürmesi, daha büyük bir hezimeti kabul değil midir? Vatan ve millet, vatan ve millet oldukları için sevilir; bir din, din olarak münakaşa edilir, ret veya kabul edilir, yoksa hayatımıza getirecekleri kolaylıklar için değil...

Mümtaz bunları söylerken insanlardan çok şey istediğini biliyordu. Biliyordu ki, şartlar değişince insanlar da değişir, Tanrıların yüzü solardı. Fakat böyle olmaması gerektiğini de biliyordu. Güvercinlere yem serperken, bir taraftan avucunun içini adeta sıvayan ince tozun, uzviyetinin bir tarafında bir pencere kapanmış gibi kendisini sinirlendirmesine dikkat ediyor, bir taraftan da bunları düşünüyordu.

Hayır, Allah'tan bir şey istemiyecekti artık. Onu kaderiyle veya ömrünün arızalariyle karşılaştırmıyacaktı. Çünkü istediği şey olmazsa kaybı iki misli olacaktı.

Güvercinler bu ikindi sıcağında yeme karşı isteksizdiler. Onun için alçaktan, isteksiz isteksiz ve sanki teker teker uçarak geliyorlardı. Havada mavi bir mendil tutan bir hokkabaz eli gibi yine şaşırtıcı, tutulmaz hareketleriyle uçuyorlar; fakat keyifleri yerinde ve iştihlı zamanlarında olduğu gibi hep birden o lodos dalgası hızıyla yükselmiyorlar, boşlukta kendi üstlerinde bir hava hortumu gibi dönüp, sonra yine boşlukta birdenbire görünmeyen bir yalı duvarına, bir rıhtıma rastlamış gibi hızları kırılıp yere inmiyorlardı.

Bu telaşsız, istiğnalı, yorgun bir gelişti. Bir kısmı sıralandıkları karşı binaların duvarından yerdekilerini şüphe ile seyrediyorlardı; adeta acıyarak. Bununla beraber yine ayaklarının dibinde otlayan ve hareketleriyle bir Dufy fırçasının o her teferruatı ayrı ayrı ve müstakil form olarak sayan denizleri gibi küçük bir rüya sürüsü toplanmıştı.

Oburluklarına, insan sevgisini fazla istismar etmelerine rağmen, güzel şeylerdi. Bilhassa insana itimat etmeleriyle güzeldiler. İnsanoğlu böyleydi; kendisine emniyet edilmesinden hoşlanırdı. Bu onu hayatın efendisi, büyük ve tek yapıcısı vasıflarında içten doyuran duygu idi. Kısa ve ıstıraplı ömrüne, budalalığına ve hodbinliğine rağmen bu sakat ve eksik doğmuş Tanrı bu emniyeti kendisi için tek ibadet bilirdi. Buna rağmen onu yalancı çıkarmaktan da hoşlanırdı. Çünkü değişmesini, kendisini ayrı ayrı anlarda, vaziyetlerde idrak etmesini de severdi. Çünkü hodbindi; çünkü içindeki konuşma bir taraflı değildi.

Yemleri biraz kalksınlar, bir parça etrafında kanat şakırtısı olsun diye çok yüksekten, elini başının üstüne kaldırarak döküyordu. Fakat hiçbiri istediği gibi kımıldamıyor, dantelalı birkaç uçuş topraktan ancak yarım arşın yüksekliğinde çırpınıyor, sonra heyecan sönüyordu.

Mümtaz için bu güvercinler, İstanbul'un sevilen kadınlarda bizi kendilerine o kadar bağlayan zaaflar cinsinden bir nevi vice'i idi. Çocukların kendi kendilerini süslemek, içlerinde hiç sırrına eremediğimiz boşlukları doldurmak için uydurdukları masallara da benzetilebilirlerdi ve tabiatı böylesi bir masal gibi bu büyük ağaç, yaldızlı kapısını her başını arkaya, çevirişte mor bir gölge içinde gördüğü bu mimari, onları kendi kendilerine uydurmuş olabilirdi. Bir kahveci çırağı, elindeki tepsiyi alabildiğine sallayarak ve mahsus uçsunlar diye ortalarından geçerek yürüdü. Çocuk on yedi yaşlarında genç ve güzeldi. Mahsustan değiştirdiği yürüyüşünün ağırlığı ve hantallığı vücudunun plastiğini kaybettiriyordu. Sırtında lacivert, beyaz yollu bir fanila, bir kulağının arkasında yerini, belki de yarın cıgaraya bırakacağı muhakkak olan küçük bir kalem vardı. Bu tehdide rağmen Mümtaz'ın istediği o masal gemisi, lodos dalgası yine

kurulmadı. Sadece mavi küçük dalgaları, içiçe, halka halka çizgilerle birbirinden ayrılmış, primitif tablo denizi yavaşça, iştahsız bir alkış gürültüsü ile, adeta ıslak bir gürültü ile alçaktan uçarak biraz öteye, bir başka yem serpenin ayakları dibine gitti. Yalnız bir tanesi geçerken, belki de insanla bu kadar yakından karşılaşmanın korkusu içinde şaşırmış, adeta alnını sıyırmıştı. Yemleri satan kadın:

-Taphane'de hastaları da var, dedi. Onlara da serpin, sevaptır. Sesi, yalvarmağa çalıştığı halde alay ediyor gibiydi. Mümtaz o zaman yüzüne dikkat etti. Siyah başörtüsünün altında tazeliğini gizleyemiyen bir çehre, bütün sevap fikirlerine yabancı gözlerle ona dik dik bakıyordu. Yalnız halk kadınlarında görünen o erkeğe meydan okumayla bu gözler kendisi için bir lahzada soyunuyor, güneşte bütün vücudunu çırçıplak teşhir ediyordu Mümtaz bu bakışın karşısında kalbi parça parça, parasını uzattı. Sahaflara girdi.

Küçük yol, meydanın ve etrafın her yaz kendiliğinden peydahlandığı bütün kokuların dar koridoru idi. Her yaz bu dar yolu mevsim onlarla zaptederdi. Daha kapının önünde deminki isteği söndü. Ne görecekti, sanki? Bir yığın eski ve bildiği şeylerdi bunlar. Üstelik içi rahat değildi, kafası ikiye, hatta üçe bölünmüştü. Bir Mümtaz, belki en mühimmi, talihten en çok korkan, düşüncesini gizlemeğe en fazla çalışanı; orada, evde hastanın başı ucunda, onun dalan gözlerine, kuruyan dudaklarına, inip çıkan göğsüne bakıyordu. Öbürü Nuran'ın şu dakikada bulunması ihtimali olan İstanbul'un her köşesinde onunla beraber olabilmek için parçalanıyordu; sanki her rüzgara kendisini parça parça dağıtıyordu. Bir üçüncü Mümtaz demin tramvayı durduran kıt'anın peşine takılmış, bilinmeze, talihin haşin cilvelerine doğru yürüyordu. Kaç gündür hadiseler üzerinde düşünüyordu. Geceleri birdenbire artan şimendifer düdüklerinin sesi onun için kafi bir tehditti.

Böyle olması bir bakıma rahattı; çünkü üç şeyi düşünmek, hiçbir şeyi düşünmemekti. En korkuncu üçünün birden birleşmesi, içinde acayip, mustarip, muzlim ve biçimsiz terkiplerini kurmasıydı.

Sahaflariçi tenhaydı; daha kapıda eski Mısırçarşısı'ndan sıçramış bir damla gibi küçük bir dükkan, eski zengin şarkın, kökü kimbilir nereye dayanan, hangi ölmüş medeniyetlere çıkan bir yığın geleneğin küçük ve sefil bir hulasası, tozlu kavanozlarda, uzun tahta kutularda, üstü açık mukavvalar içinde asırlarca faydasına inanılmış, kaybolan hayat ve sıhhat ahenklerinin biricik çaresi gibi bakılmış ot ve köklerini, peşinden o kadar hırsla koşulan, okyanuslar aşılan baharlarını teşhir ediyordu.

Mümtaz bu dükkana bakarken hiç farkında olmadan Mallarme'nin mısraını hatırladı: -Meçhul bir felaketten buraya düşmüş...- Buraya, bu tozlu dükkana, bu duvarına elle yapılmış triko çorapların asıldığı yere... Yanıbaşında tahta

kepenkli, peykeli, eskimiş seccadeli dükkanlarda, aynı zengin ve uzaktan bakınca büyülü ananenin hikmetleri, ebediyete kadar türlü tasnif fikrine yabancı bir istif içinde, raflarda, rahle, sandalye üstlerinde, dükkanın döşemesi üzerinde üst üste, sanki gömülmeye hazırlanıyorlarmış, yahut gömülü bulundukları yerden seyrediliyorlarmış gibi bekliyorlardı. Fakat şark, hiçbir yerde hatta mezarında bile katıksız olamazdı. Bu kitapların yanıbaşında açık işportalarda, içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri, kapakları resimli romanlar, mektep kitapları, ciltlerinin yeşili atmış frenkçe salnameler, eczacı formülleri vardı. Kahve falı ile Momsen'in Roma hayali, Payot edisyonunun artıklarıyle Karakin Efendi'nin balıkçılık kitabı, baytarlık, modern kimya, ilmi remil, sanki insan kafasının bütün düzensizliği bu çarşıda birdenbire teşhir edilmesi icap ediyormuş gibi birbirine karışıyordu.

Böyle hep bir arada bakılınca insan sadece zihni bir hazımsızlığın eserleri gibi görülen garip bir halita. Mümtaz bu halitanın yüz senelik bir didinme, durmadan bir gömlek değiştirme içinde olduğunu biliyordu.

Bu polis romanları hulasalarının bu Jules Verne'lerin, Binbir Gece'lerin, Tutiname'lerin, Hayatülhayvan'ların ve Künzülhavas'ların yerini alabilmesi için bütün bir cemaat yüz sene bunalmış, didinmiş, doğum sancıları çekmişti.

Tanıdığı dükkancılardan biri kendisine dostça bir işaret etti. Mümtaz, ne var, ne yok? diyen bir çehre ile yaklaştı.

Dükkancı eliyle peykenin bir tarafında üst üste sicimle bağlı, eski meşin ciltli bir kitap dizisini gösterdi.

-Birkaç eski mecmua var... Görmek isterseniz...

Sicimi çözdü; kitapları silerek ona uzattı. Meşin ciltlerin çoğu kıvrılmış, bir kısmı da arkalarından çatlamıştı. Mümtaz, peykenin kenarına, ayakları sokağa doğru sarkmış oturdu. Kitapçının artık kendisiyle alakadar olmayacağını biliyordu; nitekim gözlüklerini takmış, bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönmüştü.

Mümtaz, ateşte ağır ağır kavrulmuşa benzeyen ciltleri elinde evirip çevirirken, geçen mayıs başında bu dükkana son defa geldiği günü düşündü. Nuran'la buluşmalarına bir saat vardı; vakit geçirmek için buraya uğramış, ihtiyar kitapçı ile konuşmuş, güzel ve temiz ciltli bir Şakayık-ı Numaniye ile zeylini satın alarak gitmişti. Bu, Nuran'la ilk defa Çekmeceler'e gittikleri gündü. Genç kadınla, İstanbul'un her tarafını dolaştıkları halde Çekmeceler'e gidememişlerdi. Bütün günü orada iki gölün etrafında gezerek geçirmişlerdi. Küçükçekmece'de adeta su üstünde duran ve bu yüzden insana ister istemez Çinlilerin kayık

evlerini hatırlatan büyük lokantada yedikleri yemeği, köprünün başındaki avcı kahvesinin dereye bakan bahçesinde geçirdikleri saati, bu bahçeye inen tahta merdiveni hatırladı. Biraz ötede balıkçılar sandaldan sandala dik seslerle bağırarak kefal avlıyorlardı. Birden birkaç ses beraberce yükseliyor, güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat'i ve keskin hareket yapıyorlar, sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük güneşten akisleriyle sudan çıkıyor ve o zaman asıl büyük yığın güneşe bir ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu. Yerde ayaklarının dibinde o anda kendilerine alışıveren bir köpek, kuyruğunu sallayarak, kulaklarını kısarak yaltaklanıyordu. Ara sıra yerinden kalkıyor, etrafı acaba ne var, ne yok gibi dolaşıyor, yine acele acele eski yerine dönüyordu.

Uzakta henüz gelmiş kırlangıçlar yuvalarını hazırlama telaşı içindeydiler. Köprünün kenarında kahvenin saçağında, manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor, bazen bir kırlangıç küçük kanat çırpınışlarıyle, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan haliyle boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor, dikine bir hamle ile yükseklikliere fırlıyor, sonra gözlerinin artık takip edemeyiceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor ve bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman, birdenbire ufkileşiyor, kendi üzerinde münhaniler, helezonlar çiziyor, bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve içiçe hareketler birbirini takip ediyor ve nihayetinde bu kendi ördüğü ağdan bir kanat darbesiyle kurtuluyor, telaşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu. Mümtaz sevdiği kadının geniş omuzlarını, başa narin bir çiçek edası veren boynunu, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözlerini olduğu gibi görüyordu. Geçen mayıs... yani Mümtaz'ın dünyası az çok yerinde olduğu zamanlar...

Mecmualardan biri baştan aşağı çok kötü bir yazıyla kopya edilmiş bir Yunus Divanı'ydı; fakat haşiyelerde Baki'den, Nef'i'den, Nabi ve Galib'den alınmış gazeller vardı. Sonuna doğru birkaç yaprakta muhtelif ellerle, Daülfilfilli, Kakuleli, Raventli birçok ilaç yazılıydı. Birinin üstünde kırmızı yazıyla Macuni-i Lokman Hekim başlığı vardı. Bir başkası bir soğanın içine karanfil doldurarak ateşte pişiriyor, İksir-i Hayat yapıyordu. Öbür mecmua bir şarkı defteriydi: Şarkıların üstünde makamları, bestekarlarının adları yazılıydı; hepsi meyanları hiçbir sadayı ve heceyi unutmadan tekrarlıyorlardı: Pembe, mavi, beyaz, sarı kağıtlarda, satırların tebeşir yeri hala görülür şekilde, muntazam, adeta nar gibi, diş diş yazıyla yazılmıştı. Sonuna doğru hoşa giden bazı beyitler kaydedilmişti. Ondan sonra 1197'den itibaren başlayan bir yığın doğum, ölüm tarihi geliyordu. Ne kadar safdil bir itinası, merasimi vardı. 1197'de mecmua sahibinin mahdumu Abdülcelal Bey iki günlük bir rahatsızlıktan sonra, rebiülahirin onyedinci gecesi sabaha karşı vefat etmişti; bereket versin hemen birkaç ay sonra kerimesi Emine Hanım doğmuştu; bu hadiseleri geniş bir sene idi; defterin sahibi sütkardeşi

Emin Efendi'ye saraç dükkanı açmış, kendisi de bu kadar yıllık mazuliyetten sonra Kapanıdakik Eminliği'ne tayin edilmişti. Ertesi senenin en mühim hadisesi oğlu Hafız Numan Efendi'nin ilm-i edvara başlamasıydı. Komşuları Mehmet Emin Efendi kendisine meşkedecekti. Kimdi bunlar? Nerede oturuyorlardı? Mümtaz peşinden koşmağa hiç lüzum görmediği bir zamanın eşiğinde, elinden defteri bıraktı.

Üçüncüsü daha garipti. Bir çocuğa ait hissini verebilirdi. Çoğu sahifeler boştu. Ortasına doğru bir yerde ağaçta devekuşunun resmidir diye acayip ve acemi bir elle yazılmış başlığın altında ne deveye, ne kuşa benzeyen bir resim, alt tarafında yalanmış mürekkebin kararttığı karışık bir desen vardı. Bunda da birçok tarih vardı. Fakat yazıların hiçbiri birbirini tutmuyordu. Belki de bir meşk defteriydi; ve daha ziyade sonradan okuma yazma öğrenen yaşlı bir adama ait olacaktı. Hemen her satın daha acemi bir el birkaç defa tekrarlıyordu: -Mekke-i Mükerreme'de delilimiz Saka Esseyd Muhammed Elkasimi Efendi'ye...- Biraz sonra adres daha vazıh oluyordu:

-Mekke-i Mükerremede Babünnebide kuyumcu Mesut Efendi mahdumu Haremi Şerif hizmetkaranından Esseyd Muhammet Elkasimi Efendi hazretlerine...-

Birkaç sahife ötede büyükçe bir masraf cetveli altında da -Velinimet Naşit Beyefendi hazretlerinin mabeyn-i hümayun beşinci katipliğine tayinleri tarihidir- diyordu.

-Mabeyn-i hümayun beşinci katipliğine ba-irade-i seniye tayin buyurulan velinimetimiz Naşit Beyefendi hazretleri bera-yı mübaşeret-i vazife bu sabah elbise-i resmiyelerini labis olarak saray-ı hümayuna azimet buyurmuşlardır. Hemen Cenab-ı Rabb-i izzet tevfiklerini refik eyliye.- Mümtaz'ın kafasında Abdülmecid devri bütün sazlarını çaldı. Daha altta çok kalın kalem ve bir türlü kendini idare edemeyen bir elle yazılmış olan bir beyit geliyordu:

Gül nerde, bülbül nerde

Gülün yaprağı yerde

Arkasından kaplumbağa yavrusu kabuğu, ayın on beşinde sırça şişeye doldurulan yedi çeşme suyu, kırk nar tanesi, safran ve karabiberle geceyarısı ateşte kaynatılan, taze kiraz dalıyla iyice karıştırılıp, duası okunduktan sonra kırk gün güneşe asılan bir büyü tarifi. Onu da, görünmeden insanlar arasında gezmek için yine kırk gün kırk defa okunacak bir dua takip ediyordu.

Öbür sahifede kırmızı kalemle tanıdığı dillerden hiçbirine uymayan altı isim yazılıydı:

Temagisin, Begedanin, Yesevadin, Vegdasin, Nevfena, Gadisin...

Bunların altında, gece yatarken yedi defa okundukta behemehal niyet edilen şey üzerinde rüya görülüyor, deniyordu. Daha aşağıda ise Geldani yazılarının okunma şekli hakkında uzun bir izahat vardı. Mümtaz kendi kendine tekrarladı:

Temagisin, Begedanin, Yesevadin, Vegdasin, Nevfena, Gadisin...

Bu acayip şeyleri Nuran'a anlatamıyacağı için mahzun oluyordu. Mümtaz, Nuran'ın garip şeyler müteahhidiydi. Genç kadının hiç sarsılmayan şüpheciliğini, düzgün düşüncesini, şuradan buradan topladığı acayip hikayelerle karşı karşıya bırakmağa bayılırdı. Eğer bir sene evvel olsaydı muhakkak ki, Mümtaz bugün, yahut yarın, herhalde ilk görüşünde, bir vesile uydurur, merak ettiği bir hadise için istihareye yatmak istediğini ve bu beş ismi yedi defa okuduktan sonra gördüğü rüyayı anlatırdı. Bu hikayelerde Mümtaz'ın bütün bir saflığı muhafaza etmesi, hiç gülmemesi lazımdı. Hikaye sonuna kadar Nuran'ın küçük gülümsemeleri, taaccüpleri arasında ciddiyetle devam eder, sonunda Nuran, ya şakayı olduğu yerde küçük bir dargınlıkla keser ve Mümtaz'a bazen saatlerce süren lezzetli bir üzüntünün ufkunu açar yahut oyuna o da katılırdı.

Bütün bunları şimdi hatırlamak, hazin oluyordu.

Düşüncesinin bu noktasında birdenbire durdu. -Bu adamlarla ne diye alay ediyorum? Sanki benim azaplarım onların bir yığın kaçış imkanlarıyla dolu hayatlarından daha mı iyi?- Fakat hakikaten düşündüğü gibi bu kaçış var mıydı? Bu kitapların ve benzerlerinin anlattığı imkan bolluğu içinde mi yaşıyorlardı? Böyle olsa bile kendisi kaçmıyor muydu? Sadece bu dükkanda bu saatte oturması bir kaçış değil miydi? Gittikçe ağırlığını artıran sıkıntıların arasında bu saati çalmak istediği, onu İhsan'dan ve etrafındakilerden göz göre göre çaldığı muhakkaktı. Şurası var ki genç adam yazın başından beri hiç de tabii bir hayat yaşamıyordu. Bilhassa son günlerde uykuları adamakıllı bozulmuştu. Zorla uyuyabildiği birkaç saatte garip, daha ziyade kabusu andıran rüyalar içinde geçiyor, uykularından, yattığı zamandan daha yorgun kalkıyordu. Asıl fenası fikirlerini takipte çektiği güçlüktü. Her düşünce biraz ilerleyince azaplı bir rüya halini alıyordu. Bugün bile yolda gelirken hiç istemediği, kendi kendine birtakım el hareketleri yaptığının farkında olmuştu. Mümtaz'a o zamanlar tesadüf edenler ihtiyatsız yapılan işaretlerle, hatta kendi kendisine küçük ve kısa söylenişlerle, zıt birtakım düşünceleri kendisinden uzaklaştırmağa çalıştığını hatırlıyorlardı.

Defterlere bir daha baktı. Bir daha o bir sene evvelinin mayıs sabahını düşündü. Sonra yaz, bir dünyanın sonu gibi içinde canlandı. Arkasından bütün ömrünü zehirlediğine inandığı günler, Nuran'ın bıkkınlığı, kendi korku ve telaşları, gülünç ve bıktırıcı ısrarları, hepsi kendi anları, kendi havalarıyle geldiler. Artık

duramayacağını anladı. Fakat yerinden de kalkamıyordu. Sadece ötesi, bu azabın daha keskini var mı? gibi etrafa bakınıyordu.

Kitapçı gözlerini yazmasından kaldırdı:

-Vaziyet de biraz kötü değil mi?..

Mümtaz, uzun bir konuşmağa takati olmadığı için, kısa kesmeye çalıştı:

-Evde hasta var; bir haftadır, doğru dürüst gazete bile okuyamadım. Yalan söylediğini o da biliyordu. Gazete okumamış değildi. Sadece hadiselerin üzerinde düşünebilmek kudretini kaybetmişti. Şimdi onları idrakinin dışında, gebe oldukları ihtimaller hakkında hiçbir fikir sahibi olmayı aklına getirmeden bir ders ezberler gibi ezberliyordu. Bu kadar üst üste gelen şeyleri düşünmek beyhude bir şeydi. Hele konuşmak...

İşte senelerdir, konuşmuşlardı. Herkes, her yerde, her fırsatla, senelerdir bunu konuşmuştu. Her türlü fikir söylenmiş, her ihtimal yoklanmıştı. Şimdi bütün insanlık en korkunç realite ile karşı karşıyaydı.

-Bankaların önünü bilmem gördünüz mü? Kaç gündür hıncahınç dolu...

Birdenbire aklına gelmiş gibi sordu, hasta kim?

-İhsan...

Dükkancı başını salladı:

-Epeycedir uğramıyordu. Tevekkeli değil. Geçmiş olsun, geçmiş olsun. Üzüldüğü belliydi; fakat hastalığın ne olduğunu sormadı. Mümtaz içinden -galiba bunu bir aile sırrı telakki etti...- diye düşündü. Dükkancı, kedersiz insan olmıyacağını anlatmak ister gibi:

-Bizim çocukların ikisine de şubeden haber geldi. İçini çekti: Vallahi bilmem ki ne yapacağım. Şaşırdım kaldım, bacanak memlekette attan düşmüş, kaburgalarını kırmış... Evde kadın harap...

Mümtaz kendi sıkıntılarının hikayesiyle başkasını teselli etmek isteyen bir adamın sözünün bir türlü bitmeyeceğini birkaç defa tecrübe etmişti.

-Üzülme, hepsi düzelir, hepsi düzelir... diye ayrıldı.

Bunlar kendisinden çok yaşlılardan öğrendiği sözlerdendi. Belki de böyle olduğu için senelerce kullanmaktan garip bir inatla çekinmişti. Fakat şimdi bu adamın ıstırabı karşısında kendiliğinden dilinin ucuna geliyorlardı. Demek ki

sade ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil, tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımızın arasında...

...

Çadırcılariçi her zamanki gibi şaşırtıcıydı. Çok defa kapalı duran bir dükkanın kepengi önünde, Rus işi semaver borusu, kapı topuzu, otuz sene evvel o kadar moda olan sedef bir kadın yelpazesinin dağınık parçaları, büyükçe bir saate mi yoksa bir gramofona mı ait olduğu kestirilemeyen birkaç alet, nasılsa buraya kadar bölünmeden, parçalanmadan, gelmiş bazı şeylerle birlikte yere serilmiş - kim bilir neyi?- bekliyorlardı. En göz alacak yerde sarı pirinçten bir kahve değirmeni ile geyik boynuzundan bir baston sapı vardı. Dipte, dükkanın kepengine kalın, sarı, tahta çerçeveli iki büyük fotoğraf dayalıydı. Bunlar Abdülhamid devrinden, yahut biraz daha yakın zamanlardan kalma Rum patriklerinin resimleri olacaklardı. Nişanları, elbiselri, alametleri, gazetelerde gördüklerinin eşiydi. İyi silinmiş camlarının arkasından geçmiş zaman gözleriyle önlerine yayılmış eşyaya, her kımıldanışı bu camları bir an için zapteden sokağın kalabalığına bakıyor gibiydiler. Belki de senelerden sonra gelmiş bu hayat uğultusundan, bu güneş ve ses tedavisinden memnundular.

Mümtaz düşündü:

-Acaba fotoğrafçı, onları da benim vesika fotoğraflarımı çeken adam gibi itip kaktı mı?

Bol elbiselerin kıvrımlarında, senelerce rahmaniyeti temsil edici azametle birleştirmeğe çalışan yüzlerinde böyle bir zorlanışın izini aradı.

Başlarının ucunda alçıdan manasız çerçevesi içinde güzel bir - Hüvessemiualalim- levhası asılıydı. Donmuş alçı, yazının canlılığını öldürmemişti. Her bükülüş, her kıvrım konuşuyordu.

Fakat bu küçük sokağın garip tezatları bir değildi. Biraz ileride bir dükkanda çalınan Darülelhan plağından bir nevakar, hemen karşısındaki gramofonun ağız dolusu fışkırdığı bir fokstrotun arasından, sağanak altında kalmış bir gül bahçesi gibi kendi ledünni dünyasını açıp kapıyordu. Mümtaz ikindi güneşinin altında bütün uzunluğunca, adeta dikilmiş hissini veren; öylece gözlerine batan sokağa baktı. Bir yığın eski eşya, karyolalar, kırık dökük mobilyalar, bezi yırtık paravanlar, mangallar yol boyunca iki tarafta üst üste yan yana diziliydi.

En hazini sadece oraya düşmeleriyle bir facia teşkil eden yatak ve yastıklardı. Yatak ve yastık... Kaç türlü rüya ve kaç cins uyku vardı burada... Fokstrot boşanmış zembereğin bir hırıltısı içinde kayboldu, hemen yerini insanın ancak böyle bir tesadüfle karşılaşacağı cinsten eski bir türkü aldı. -Çamlıca bağları...-

Mümtaz Memo'yu tanıdı. Abdülhamid devrinin son günlerinin bütün hüznü Haliç'te boğulan bu Harbiyelinin hatırasında yaşıyordu. Ses bu hayat artıklarının üstünde geniş, aydınlık bir çadır gibi açılmıştı. Bu küçük sokağın ne kadar üst üste, girift bir hayatı vardı. Nasıl bütün İstanbul, her çeşit ve her türlü modasıyle, en gizli, en umulmadık taraflarıyle buraya akıyordu. Sanki eşyanın, atılmış hayat parçalarının yaptığı bir romandı bu. Daha doğrusu, yaşadığımız hayatın, ferdi hayatımızın altında, herkesin ve her zamanın hayatı, içiçe, koyun koyuna, güneş altında devamlı hiçbir şey olmayacağını göstermek ister gibi buraya toplanmıştı.

Her gün, her saat, şehirde geçen her kaza, her hastalık, her yıkılış, her üzüntü bunları buraya getiriyor, ferdiyetlerini siliyor, umumileştiriyor, onlardan sefaletle tesadüfün elele kurdukları bir terkip yapıyordu.

--Bazı eski medeniyetlerde ölenle eşyasının beraberce yanması veya gömülmesi ne güzel adetmiş...- Fakat insan sade ölürken bırakmıyordu ki... İki ay evvel Mümtaz en beğendiği kol düğmelerini bir arkadaşına hediye etmişti. On beş gün evvel yeni ciltlettiği bir kitabı takside unutmuştu. Sade bunlar mıydı? Birkaç ay evvel sevdiği kadın yaşama iradesini tek başına kullanmak istemiş, ondan ayrılmıştı. İhsan evde hasta yatıyordu. Dokuz gündür zatürree onu yakalamış, yavaş yavaş bugün bulunduğu o dar geçide kadar sürüklemişti. Her an çok fena bir şey olabilirdi. Hayır, insan sade ölürken ayrılmıyor, arkada bırakmıyordu. Belki bütün ömrünce her an birçok şeyler onu arkada bırakıyordu. Sonra olduğu yerde birdenbire kabuklaşıyor, çok ince, görünmez bir şeyle o anda etrafında olanlardan ayrılıyordu. -Biz mi gidiyoruz, onlar mı?..- sual buydu...

Bununla beraber bu kadar yaşanmış şeyin burada, güneşin bütün borularını üstüne yıkılacakmış gibi ayakta çalan bu sokakta toplanması, asıl hayatı, yaşananı unutturacak kadar kuvvetli bir şeydi.

...

Bir nefer yaklaştı, önünde durduğu eşyanın arasından gözüne ilişen bir şey aldı. Bu bir tıraş aynasıydı. Onu çok ihtiyar bir adam takip etti. Kısa boylu, zayıf, temiz ve eski elbiseliydi; evvela sedef yelpazeyi eline aldı; bir dans esnasında sevdiği kadının kendisine emanet ettiği eşyayı, kimse görmeden içinde birdenbire coşan tapınma duygusuyle elinde evirip çeviren, o güzel mahluka ait olmasına şaşırır gibi yoklayan çok toy bir delikanlı haliyle, adeta gizlice birkaç defa açıp kapadı; sonra yerine aşikar bir kurtuluş hissiyle koydu, geyik boynuzundan baston sapının fiatını sordu. Mümtaz, eski Şura-yı Devlet azasından Behçet Beyefendi'yle ayak üstünde konuşmak hoşuna gitmediği için yana çekildi ve oradan ihtiyar adamın yarı kukla hareketlerini içinde tam bir yıkılış ile seyretti. -Kim der ki bu biçare yirmi seneye yakın bir zaman bir kadını sevmiş ve kıskanmış olsun... ve en sonunda...-

Behçet Bey, yirmi sene karısı Atiye Hanım'ı sevmiş ve kıskanmıştı. İlk önce Atiye'yi kendisinden, sonra İttihat ve Terakki'nin ilk azalarından Doktor Refik'ten kıskanmış, bu kıskançlık yüzünden Doktor Refik'i saraya jurnal etmiş, fakat onun ölümünden sonra da kıskançlıktan kurtulamamıştı. İhsan'ın kendisine söylediğine göre, genç kadının ölüm döşeğinde Mahur Beste'yi mırıldandığını duyunca ağzına eliyle birkaç defa vurmuştu, belki de böylece bu ölüme sebep olmuştu. Mahur Beste, Nuran'ın dedesi Talat Bey'in eseriydi. Bu ve buna benzer birkaç hadise onu birkaç koldan evlenme ile çok genişleyen bu eski Tanzimat ailesi arasında uğursuz tanıtmıştı. Buna rağmen bu garip eser hafızalarda yerleşmişti.

Çünkü Mahur Beste küçük ve kısa şeklinde insanın tenine yapışan o acı çığlıklardan biriydi. Eserin kendi macerası da garipti. Talat Bey'in karısı Nurhayat Hanım Mısırlı bir binbaşı ile sevişerek kaçınca Mevlevi muhibbi olan Talat Bey bu eseri yazmıştı. Hakikatta tam bir fasıl yapmak istiyordu. Fakat tam o esnada Mısır'dan gelen bir dostu Nurhayat Hanım'ın ölümünü haber vermişti. Daha sonra ise bu ölümün eserin bittiği geceye tesadüf ettiğini öğrenmişti. Mümtaz'a göre Mahur Beste Dede'nin bazı beste ve semaileri gibi, Tab'i Efendi'nin bayati yürük semaisi gibi hususi yürüyüşü olan, insanı büyük manasında kaderle karşılaştıran bir parçaydı. Onu Nuran'dan, büyükannesinin hikayesi ile beraber dinlediği zamanı çok iyi hatırlıyordu. Çengelköyü'nün tepesinde, Rasathane'den biraz ilerideydiler. Gökte büyük bulutlar vardı ve akşam ta uzakta, şehrin üstünde bir altın bataklığı gibi çukurlaşıyordu. Mümtaz uzun zaman etrafa çöken hüznün, o hatıra renkli ışığın bu akşamdan mı, yoksa besteden mi geldiğini anlıyamamıştı.

Behçet Bey, elindeki baston sapını bıraktı. Fakat yaymacının önünden uzaklaşamadı. Karısının ölümünden beri durmuş bir saat gibi bütün fikri hayatı olduğu yerde kalan ve hatta üstündeki elbise, boyunbağı, pödüsüetli ayakkabısıyla 1909 yılına ait canlı bir hatıraya benzeyen bu adamı belli ki bu küçük kadın eşyası çok gerilere, kendisinin Behçet Beyefendi olduğu, bir kadını sevdiği, kıskandığı hatta onun ve sevgilisinin ölümlerine sebep olduğu yıllara götürmüştü. Şimdi çoktan beri unuttuğu şeyler, bu hayat artığının kafasında birdenbire canlanmıştı. -Kim bilir böyle ısrarla baktığı bu kaldırım taşlarında hayatın hangi parçasını görüyor?-

İhtiyar bir kadın belki daha ileriden satın aldığı eski şiltelerin arkasından düşe kalka yürüyordu. Hamal yükten ziyade sırtındakinin havalesinden mustaripti. Mümtaz burada daha fazla vakit geçirmek istemedi; bugün ne Sahaflar, ne Çadırcılar ehemmiyetliydi. Bitpazarı'ndan içeriye girdi.

Çarşı kalabalık, serin ve uğultuluydu. Küçük dükkanların hemen her tarafına bir yığın insan elbisesi, hazır hayat şekilleri, müstakil, dört taraflı kilitli talihler gibi

asılıydı. Bir tanemizi al ve giyin ve öbür kapıdan başka bir insan olarak çık! Sarı ve lacivert amele tulumları, eski elbiseler, teyelleri makine dikişinin üstünde görünen açık renk yazlıklar, ucuz, bütün hayat hulyalarını görülmemiş makaslarla sıfıra kadar olduğu yerde kırpan kadın mantoları, fistanlar, iki yanı dolduruyordu. Hepsinin, masaların, küçük iskemlelerin üstünde, döşemelerde, raflarda düzinelerce tekrarı vardı. Bütün bir bolluktu bu! Darlık, ıstırap, sandığınız gibi az bulunur şeyler değildir; hele sizler hayatınızdan bir kere soyunun; biz size ümitsizliğin her çeşidini bulmaya hazırız!

Bir vitrinin önünde birdenbire durdu; küçük ve kırık bir mankene nasılsa buraya kadar düşmüş bir gelin elbisesi giydirmişlerdi; boynunun boş bıraktığı yerde dükkan sahibi bir moda gazetesinden kesilmiş bir çiftin resmini koymuştu. Tel ve duvağın altında ve beyaz elbisenin üstünde ve arkalarındaki sinema aşkları peyzajıyle bu düzgün ve edalı çift, bu elbiseyi ilk defa giyenin kafasında olduğu gibi, her tarafından saadet taşan, yaşanan anı, bir iklim gibi zapteden bir hayat ve sevgi reklamı yapıyordu. Küçük bir elektrik ışığı bu satılık saadetin başucunda, sanki düşünülenle yaşananın arasındaki fark iyice görülsün diye yanıyordu. Daha fazla görmesine lüzum yokmuş gibi acele acele yürümeğe başladı. Birtakım köşelerden saptı, yol ağızlarından geçti. Artık etrafına bakmıyordu; zaten ne var, ne yok biliyordu. -İçimdekini görecek olduktan sonra...- Aylardır her tarafta yalnız içinde bulunanları görüyordu. O da biliyordu ki, bütün bu gördüğü, önünde durduğu şeylerde ne şaşılacak, ne de öyle korkulacak bir taraf vardı.

Bu çarşı şehrin hayatından bir parçaydı; oldum olasıya onu bir tarafından sayar dökerdi. Fakat Mümtaz'ın içinde konuşan, gördükleri değil, kendi hayat tecrübesiydi.

Şu dakikada iyi bir Bonnard'ın karşısında bulunsa, yahut Beylerbeyi Sarayı'nın üst katından denize baksa, Tab'i Mustafa Efendiden bir beste dinlese veya çok sevdiği Sihirli Flüt'ü çalsalar, yine buna benzer şeyler duyacaktı. Kafası, üstüvanesi altından geçen her şeye kendi içindeki ufuneti basan, böylece manasını ve şeklini örtüp kaybeden bir küçük el tezgahına benziyordu. Mümtaz buna -soğuk baskı- derdi.

Aylardır ki Mümtaz'ın dış alemle teması böyle oluyordu. Ona her şey Nuran'la aralarındaki dargınlığın içinden geçerek, onun tarafından havası, rengi, mahiyeti bozularak geliyordu. Uzviyetinde bir gizli zehirlenme vardı; onun değişikliklerine göre etrafla konuşuyordu.

Bu bazen herşeyi bir kalemde silen, İstanbul'un o yağmurlu, puslu sabahları gibi her rengi söndüren bir yıkılış olurdu. Mümtaz onun kat kat yığılan perdelerini istediği kadar zorlasın; tanıdığı, bildiği hiçbir şeyi göremezdi. Kül rengi bir tıkızlık, akışı bile belli olmayan bir nehir gibi, başta kendi varlığının şuuru

olmak üzere, herşeyi alıp götürürdü. Bu, ömür dediğimiz şeyle beraber yürüyen bir nevi küller altında Pompei idi.

Böyle zamanlarda Mümtaz için iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey yoktu. Tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkanlarından alakası kesilmiş, adeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kainatın akisleri gibi, Mümtaz bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine, o kül rengi tıkızlıktan kopup kendisine gelen her şeye anlamadan bakardı.

Bazen de evi sarsan, camlardan temellere kadar herşeyi çıldırtan bir korku olur ve Mümtaz, melekelerinin azami hadde varmış çılgınlığı içinde her şeyden adeta korkarak yaşardı. Hiçbir deniz kazası, batmak üzere olan bir gemiyi bu kadar her parçasiyle sarsmaz, her çivisini yerinden oynatmazdı.

Bedesten'e doğru saptı. Müzayede salonu boştu. Fakat iki taraflı camekanlar, odalar, yarınki büyük satış için hazırlanmıştı. Camekanlardan birinde iki aydan beri dedikodusu bütün İstanbul'u dolduran eski mücevherlerden biri tek başına, küçük bir yıldız topluluğu gibi haşin, insan dışı, fakat güzel parlıyordu.

Sanki bir gerçek, kendi büyük ve derin cevherinde tutuşmuş yanıyordu. Bir nevi ulviyet, azami vuzuha varmış idrak, yahut insanı kendisinde öldürmeğe, bütün zaaflarından kurtulmağa muvaffak olmuş bir güzellik bu parıltıyı verebilirdi.

Bir an bu mücevheri Nuran'ın boynunda görmeğe çalıştı. Fakat muvaffak olamadı; saadet hülyası kurmayı unutmuştu. Şüphesiz ki, Mümtaz için bu mücevhere sahip olma imkanı yoktu. Fakat genç kadınla tekrar aynı havanın içinde buluşmaları, tekrar sevişmeleri ona büsbütün imkansız görünüyordu. Bu imkansızlık, önündeki süsün insan dışı parıltısıyle zihnindeki kadının güzelliğini onun için ayrı şey yapıyordu.

Sanki genç kadın hayatından uzaklaşmakla bütün zaaflarından, paylaştıkları her şeyden yıkanmış, hayatın erişilmez tabakalarında bu elmasın parıltılı katılığını kazanmıştı. Bir kelime ile ayrılık onu Mümtaz'ın aleminin dışında, efsanevi bir mevcudiyet yapmıştı.

-Keşki hep böyle uzakta, bu kadar yalnız, kendisi olarak güzel ve herşeyden uzak bilseydim...- O zaman bütün vicdan azaplarından, içini burgu gibi delen bir yığın hatıradan kurtulacaktı. Bu belki genç adamın hayalinde kendisini terkeden kadının zaman zaman büründüğü çehrelerden biriydi. Fakat onun yanıbaşında, aylarca günlerin ekmeğini beraber kırıp yedikleri insan, kendisi için o kadar azaba katlanmış, bütün ümitlerini paylaşmış, bir an herşeyin dışında yalnız onunla, yalnız onun için yaşamış bir varlık, kendi kadını olan Nuran vardı. Fakat bununla da kalmıyordu. Küçük ve çoğu, asıl fon ve rengini

Mümtaz'ın ruhundaki arızalardan alan hadiselerin çizgi çizgi yaptığı, adeta etine yapıştırdığı bir yığın Nuran daha vardı ki, hepsi mahpus olduğu derinliklerden kurtulup suyun yüzüne çıkmağa, oradan Mümtaz'ın hayatını idare etmeğe fırsat arıyorlardı. Bunların hepsinin ayrı ayrı, bir Wagner operasının şahısları gibi, hususi havalarla gelişleri, onun içinde uyanışları vardı. Hepsi uzviyetini, sinirlerini ayrı hadlerde çıldırtarak zaptederlerdi. Bazıları günlerce onu aynı haleti ruhiye içinde bunaltır, hiddetten kine, en siyah ölüme kadar götürüp getirir, sonra bir küçük çağrı, basit bir vesile ile yerini bir başkasına terkeder, o zaman kıskançlıktan kısılmış yüz, hiddetten bozulmuş nabız birdenbire değişir; dayanılmaz bir merhamet, içini parçalar, omuzları genç kadına karşı işlediğini sandığı günahların ağırlığıyle çöker, kendini zalim, anlayışsız, hodbin bulur, kendinden ve hayatından utanırdı.

Kıskançlığın, sevginin, pişmanlığın, arzunun ümitsiz tapınma duygusunun bu üst üste uzattığı çehreler, kendi içinde ve teninde bir büyük fırtına gibi derinden coşup çoğalan, ona yanaşacak, hatta nefes alacak en küçük yer bırakmıyan ve genç adamı doğurdukları alemde hapsedip tüketen bu çehreler, denebilir ki, onun üst üste değişen dünyalarıydı.

Dışarıdan gelen her şey onun düzenine tabiydi. Onun renklerini benimser, onun üstüne düşer, onun ışığıyle büyür, küçülürdü. O kadar ki, Mümtaz'ın, hele son günlerde -benim- diyebileceği ve kendi başına yaşadığı bir hayatı yoktu. Hep tezat halinde ve birbirini kovalayan çehrelerin ikliminde yaşıyor, onlarla düşünüyor, onlarla görüp duyuyordu. Halbuki zaman bu iç fırtınasında birçok şeyleri durgunlaştırmış, kendi mantığına göre seçtiği bir yığın lüzumsuz geçiciyi atmıştı. Bir bakıma göre Mümtaz şimdi sevgilisine bu ayrılığın havasında daha başka türlü, daha kendisine benzeyen çehrelerle sahipti. Artık onu eskisi gibi kıskanmıyordu. Mücrim, zalim, insafsızca kayıtsız, sade insiyaklarının peşinde koşan varlık, bu çehrelerin en zalimi ve en yalancısı ortadan çekilmişti. Şimdi duyguları ve düşünceleri, daha ziyade durgun ve hüzünlü yüzüyle öbürünü, kendisini itham eden, ona kabahatlerini saymadan hatırlatan Nuran'ı sunuyordu.

Bu her türlü hatanın üstünde, bir yığın anlaşmazlığın zavallı kurbanı, onu her budalalığında, her deliliğinde affetmiş, sakin tebessümüyle ömrünün bütün acılarını örtmüş kadının hayaliydi. Bu tebessüm arkasında kendisine ait o kadar büyük, facialı, muzlim şeyleri gizlediği için, arkasında onun hatalariyle delikdeşik olmuş bir kalb, insanlara itimadım kaybetmiş, bir bıkkınlık içinde her şeyi bırakmış bir ömür bulunduğu ve bunların hiçbirini göstermediği, hepsini örtüp sakladığı için, kendiliğinden en korkunç silah oluyordu.

...

Bu teşebbüs, içinde kendisine ait herşeyi, bütün hatalarını, mücrim hareketlerini, hele kendisinin bu anlarda hiç anlamadığı taraflarını seyretsin diye

tutulmuş bir aynaya benziyordu. Sonra Mümtaz, sevdiği ve tanıdığı kadını tanınmıyacak kadar güzelleştiren, taşıdığı mesafelerde onu ufkuna yabancı bir aydınlık yapan bu tebessümün, ona adeta her çizgisi asırların muhayyilesiyle bulunmuş ve yapılmış bir sanem edası veren bu sükunetin nasıl en son ve çaresiz anlarda hazırlandığını ve genç kadının bu zoraki tebessümün ve sükunetin arkasına nasıl parça parça sığındığını, oradan içi kanaya kanaya etrafa ve kendi hayatlarına, çok güç bir uyanışın perişanlığıyla nasıl baktığını pek iyi bilirdi.

Bu anlarda Nuran etrafındaki herşeyi tanısa bile kendisini tanıyamazdı.

Fakat dahası vardı. Ayrılığın ve azaplarının kendisine uzattığı bu son hayal kaç tane Nuran'ın birden yerini aldı. Bu keskin, doğrudan doğruya ciğerde çalışan hançer, bu tam öldürmeden kıvrandıran kadeh, bütün sessiz kudretiyle hazırlansın diye tanıdığı kadının hayran olduğu, tapındığı kaç hususiyeti birden kaybolmuştu. Mümtaz'ı o kadar çıldırtan o çocuk neşesi, yalnız mesut kadınların tanıdığı o feyizli bahar, kendisini bir aşkın ortasında, yarattığı bir alemin içinde gibi idrak etmenin şuuru, o emniyet, o daima yaratış halinde zeka ve ruh taşkınlıkları, artık hiçbiri, hiçbiri kalmamıştı. O, neşe bir sırça kadehti ki, kırılmıştı. O taşkın, herşeyi örtmeğe hazır bahar, bu önündeki elmasın katılığında feyizlerine son vermişti. İşin en acısı Mümtaz'ın geçtiği yolların hiçbiri kaybolmasın diye kendisine bir şeyler saklamasıydı, onun için bu durgun tebessümün aynasında muhayyelesi her an ona kaybettiği cennetlerin bir köşesini açardı.

Şimdi -biraz evvel olduğu gibi- bir şarkı, az sonra kaldırım taşında kımıldanan bir aydınlık, bir konuşmada geçen tek bir cümle, yolunun üstündeki bir çiçekçi dükkanı, bir başkasının gelecek günlere dair bir tasavvuru, bir çalışma kararı, herşey geçmişe ait bir hayalle onu bir sene evveline götürür, orada uyandırırdı.

Hakikat şuydu. Mümtaz Binbir Gece'deki eskicinin hikayesine benzeyen ikiz bir ömrü yaşıyordu. Bir taraftan güzel günlerinin hatırası zihninden ayrılmıyor; fakat o güneş doğar doğmaz, ayrılığın gecesi bütün azaplariyle içinde kuruluyordu. Hulasa hemen hemen muhayyilesinde yaşayan genç adam cennet ve cehennemini beraberinde gezdiriyordu. Bu iki haddin arasında, uçurum kenarlarında şiddetli uyanışlarla dolu bir somnambül hayatı vardı. Bu iki zıt ruh haletinin arasından etrafla konuşur, dersini verir, talebelerini dinler, yapacaklarını tarif eder, dostlarının işleriyle uğraşır, yakalandığı zaman münakaşa eder, hulasa kendi hayatını yaşardı.

Genç adam bu kadar kalabalık ve kesif yaşamanın sıkıntılarını adım başında çekerdi.

Zaman olurdu ki bütün hayatı sadece kaçışlardan ibaret kalırdı. Zavallı Mümtaz, İstanbul sokaklarında bir nevi hayalet gemi gibi yaşıyordu. Her özlediği yerden biraz sonra kendi içindeki rüzgar onu kovuyor, haberi olmadan lengerler alınıyor, yelkenler şişiyor ve uzaklaşıyordu.

Bu hissiliğin yanıbaşında çok zihni bir zaafı bulunmasa, Mümtaz çoktan mahvolmuştu. Fakat seviştiği zamanlarda, bu aşka o kadar zararlı olan bu ikiz yaratılış, şimdi onu kurtarıyordu. Onun için, bütün yıkılışına rağmen, dış tarafında zaman zaman olsa bile az çok kuvvetli ve velut görünüyordu. Bir ihtirasın, çok derine geçmiş bir hayat tecrübesinin arasından etrafa baktığı için, gördüklerini daha iyi anlıyor, görüş zaviyelerini ayarlamasını biliyordu. Zaten, yalnız kendisine ait şeylerde acemi, çolpa ve ölünceye kadar hasta veya çocuk kalmağa mahkum yaratılışlardandı.

...

Mümtaz, hiçbir şey düşünmemeğe karar vermiş insanların haliyle acele acele yürüyordu. Çarşıdan Nuruosmaniye'ye çıktı. Oradan aşağıya doğru saptı. Kiracıyı bir an evvel görmek istiyordu. Bir an evvel bütün işleri bitmeliydi. -Hele bir İhsan iyi olsa... İhsan bir kere iyi olsun da...- Bir dilenci sadaka istedi. Adam yerde, kıçına bağladığı bir tekerlekli tahta üzerinde ellerine geçirdiği takunyalarla yürüyordu. Bir örümcek kadar ince ve çarpık bacakları omuzunun üstünden sarkıyordu; bu ayaklardan birisinin parmakları arasına geçirdiği bir cıgarayı fosur fosur içiyordu. Yüzünün solgunluğu, pejmürde hali, ilk yaklaşanı saran hasta insan manzarası olmasa, dilenciden ve alilden ziyade, güç ve şaşırtıcı numaralar yapan bir akrobata, dansın ve ritmin çılgınlığı içinde kah örümcek, kah yıldız olan, şimdi bir kuğu kuşunu, biraz sonra bir gemiyi taklit eden bir balet ustasına benzetilebilirdi.

Yüzü solgun ve zayıftı. Cıgarayı içine çekerken büyük bir haz duyduğu aşikardı. Yaşı daha ziyade ince bıyıklarının tazeliğinden belli oluyordu. Mümtaz, uzattığı parayı aldıktan sonra adamın vaziyetini değiştireceğine, teşekkür etmek veya başka bir marifet göstermek için daha şaşırtıcı bir hale getireceğine inanır gibi bekledi. Fakat böyle olmadı. Bilakis başını eğdi, yüzünü görünmez yaptı ve cıgarasından bir nefes daha çekti, sonra takunyalarına dayana dayana daima bacakları, lifi bir ağaç dalı gibi omuzlarına ve gövdesine sarılı, acele karşı kaldırıma geçti ve güneşte bir duvarın kenarına dayandı. Bu haliyle daha ziyade bir kabusu, yarım doğmuş bir fikri andırıyordu. Güneşte çimentosu düzlenmiş duvarın kenarında, sokağa ait bir şeymiş gibi bekliyordu.

O zaman Mümtaz etrafına dikkat etti: Yol, güneşin altında harap evleri, açık kapıları, dışarıya sarkmış cumbaları, çamaşır serili balkonlariyle harap ve bitmiyecek korkusunu verecek kadar uzun, bembeyaz, aydınlıkla adeta derisi soyulmuş gibi uzanıyordu. Şurada burada, kaldırım kenarlarında bitmiş otlar

vardı. Bir kedi, alçak bir bahçe duvarından sıçradı ve sanki bu işareti bekleyen bir kereste fabrikası, testeresini işletmeğe başladı.

-Hasta bir yol...- diye düşündü; bu manasız bir düşünce idi. Fakat işte zihnine eklemişti. -Hasta bir yol...-, bir nevi cüzzama yakalanmış, onun tarafından iki yana sıralanmış evlerin duvarına kadar yer yer oyulan bir yol...

Başını kaldırdığı zaman, birkaç yolcunun durmuş, kendisine baktığını gördü ve bulunduğu yerde bir nevi fenalık geçirdiğini anladı. Halsizliği yüzünden bu cüzama tutulmuş, yer yer onun tarafından yenmiş evlerden birinin duvarına dayanmağa mecbur oldu. Yol güneşin altında, onun tarafından hala derisi yüzülerek uzuyordu.

Bir çocuk yaklaştı: -Su ister misiniz?- dedi. Mümtaz ancak, -hayır!- diyebildi. Ah, bu yoldan bir çıkabilseydi. Fakat yürüyebilmesi için yolun ayaklarının altında kaymaması, olduğu yerde durması lazımdı. Acaba bu son mu? diye düşündü. Son... Kurtuluş... Herşeyin bitmesi ve perdenin inmesi. O büyük ve ferahlatıcı boşanma. Bütün kafasındakilere, hepsine birden -paydos!- demek, kapıları açmak ve yol vermek, son zerresine kadar her hatırayı, her hayali, her tasavvuru kovmak ve herhangi bir nesne, cansız ve şuursuz bir mevcut olmak, bu güneşin altında parlak bir yılan sırtı gibi, bir ucu dikilen sokağa, güneşin yer yer bir cüzam gibi kemirdiği duvarlara, evlere katılmak, varlığın çemberinden çıkmak, bütün tenakuzlarından kurtulmak...

Vİ

Kiracı, küçük dükkanda ilk defa doğuracak bir kedi yavrusunun sancılı telaşıyle, herşeyden, duvarlardan, çuval çuval nalbur eşyasından, kasalardaki çivilerden, tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevenginden imdat umar gibi, ellerini oğuşturarak geziniyordu.

Onu görür görmez gözlerini kıstı. Bu insanla karşılaşmasının alametiydi. Masa başında geçen uzun yıllarda, bulunduğu delikten insanlara böyle bakmak itiyadını almıştı.

-Buyurunuz beyefendi oğlum... Ben de sizi bekliyordum. O kadar, her gün olduğu gibiydi ki, bu son cümle olmasaydı, Mümtaz, üst üste gönderdiği haberleri bir başkası tarafından uydurulmuş bir şaka zannedecekti. Bu düşünce içinde suallerine cevap verdi:

-İyidir, teşekkür ederim. Selamları var, biraz rahatsız... Teşekkür ederim. Konuştukça onun aynı adam olmadığını, hiç olmazsa içinde sabırsızlık ve ümit denen zembereklerin çalıştığını, onu uzun, upuzun darağaçlarına kendi kalbinin küçük vuruşlariyle mıhladıklarını anladı.

-Bir kahve elbette içersiniz, yahut soğuk bir şey...

Mümtaz, hiçbir şey içmiyordu. Bu dükkan, bu çuval çuval eşya onu sıkmıştı. Zaten adamın da fazla ısrara niyeti yoktu. Yirmi senedir çektiği mide sancıları yüzünden iki yemek arasında herhangi bir şey almanın sıhhate ne kadar dokunduğunu bilirdi. Onun için teklifinin arkasından, tıpkı bir lüks seyahat vagonundan sonra hemen bir marşandizin gelmesi gibi, şaşırtıcı bir çabuklukla işe geçti: Kontratlar hazır, mağazanın da, deponun da...

Müntaz'ın -bu sapa yerde-ki dükkanın mağaza, -mahalleyi kokutan rutubetli mahzen-in depo oluşuna şaşırmasına meydan vermeden, genç adamın önünde iki kontratı birden açtı. -Tabii, yengenizin mühürü yanınızdadır?..-

Evet, yanındaydı. Kontratlarda hiçbir eksik yoktu. Mümtaz, yengesi namına mühürledi. Adam cüzdanını çıkardı ve:

-Bir senelik kirayı hazırlamıştım.. diye bir zarf çekti.

Mümtaz:

-Acaba hasta mı? diyordu.

Mavi zarfı, içinden paradan başka herşeyin çıkmasını bekleyen bir yüzle aldı. Tam o anda telefon çalmağa başladı. Genç adam, kendi hayretine dışarıdan başkalarının da iştirak ettiği vehmine kapıldı. Başkaları, her ikisini de tanıyanlar, hepsi bu işe şaşırıyordu. Fakat birdenbire İhsan'a bir şey olmak korkusuyle o da ayağa kalktı; onu burada arayabilirlerdi.

-Sana kalay al! diyorum, kalay, kösele... O kadar. Ne kadar bulursan. Öbürlerini geç. Kalay, kösele...

Sesi, şimdiye kadar hiç tanımadığı bir irade ile bu iki maddeden başka yeryüzünde ne varsa hepsini ilga ediyordu. Sonra bu iradeye küçük bir şüphe karıştı:

-Biz makine işinden anlamayız... Sen dediğimi yap.

Telefonu kapattı. Tekrar yerine geçti. Konuşmanın işitildiğinden canı sıkılmış gibiydi. bir şey yapmak için siyah gözlüklerini taktı. Son derece uzaktan, genç adama:

-Tamam, değil mi? diye sordu.

Mümtaz, mavi zarfı cebine soktu. Gözleri, başka bir öğreteceğin var mı? diye telefona dikili, kiracıya veda etti. Adamın yüzüne garip bir utanma hissiyle bakmamıştı.

Hiçbir siyasi münakaşa, hiçbir sefir dosyası, yalnız bir tarafına şahit olduğu bu konuşma kadar ona vaziyeti öğretemezdi. Harp olacaktı. Sendeliye sendeliye yürüyor, ikide bir alnını siliyordu.

-Harp olacak, diyordu, Bu herhangi bir seferberlikten başka türlü; daha emin, daha kat'i bir hazırlanıştı. Bu yüzde yüzün, yüzde binin kat'iliği idi. Demek bütün bu dükkanların içinde bu sessiz hazırlanış vardı; telefonlar işliyor, bir lahzada kalay, kösele, boya ve makine eşyası kalkıyor; rakamlar değişiyor; sıfırlar çoğalıyor, imkanlar azalıyordu. Harp olacak. -Gideceğiz, hepimiz gideceğiz...- Korkuyor muydu? Kendisini iyice yokladı. Hayır, korkmuyordu.

Hiç olmazsa, bu anda duyduğu şeye korku denemezdi. Sadece rahatsız olmuştu. İçine birdenbire, renksiz, manasız bir şey, henüz cinsini bilmediği bir hayvan çöreklenmişti. Ne olduğunu anlamak için beklemek lazımdı. -Ölümden korkmuyorum, diyordu. Bütün ömrümce ölüme o kadar yakın yaşadım ki... Ondan korkmama sebep yok.- Fakat harp, hatta gidenler için bile sade ölüm değildi. Tek başına ölüm basit bir şeydi. Bazen insan ona en son çare diye bakabilirdi. Kaç defa Mümtaz, tıpkı, şurada sekiz, on kulaç su kaldı; ayaklarım karaya bastığı, kollarım toprağı kucakladığı zaman bütün yorgunluklarım bitecek diye düşünen bir yüzücü gibi, onu bir selamet toprağı, geçilmesi lazım bir karşı yaka gibi görmüştü. Bu, herkes için aşağı yukarı böyle olmalıydı. Hayır, kötü olan ölüm değildi; ölümün, bu basit işin, bu peşin pazarlığın birdenbire ve herşeyle beraber son derece güçleşmesi, çözülmez yumak haline gelmesi, beş on kulaç suyun, bin türlü engelle doluvermesiydi. -Bütün ıstıraplarım, orada, o eşikte bitecek... Acaba hep böyle mi düşünürüz; ölümün mü, hayatın mı çocuğuyuz? Bu saati hangisi kuruyor, mevsimlerin eli mi, mutlak karanlığın parmağı mı? Ölüm muhakkak ki bir akıbet. Fakat mademki hayat denen piyango beni teşkil eden adem parçasına isabet etmiş. Mademki kainat, her zerresiyle benim için canlanmış, o halde duyguların ve duyumların cennetinde, bu acayip Walt Disney oyununda sonuna kadar payımı almalıyım!- Hayır, böyle de düşünemiyordu. Bu da çok basitti. Bu sadece dışarıda kalmak, satıhta yüzmekti. -Kapının önünde kalmıyoruz ki, evin içine giriyoruz, ona sahip oluyoruz, benimsiyoruz, benimdir, diyoruz, istiyoruz, memnun oluyoruz. Gidenin arkasından ağlıyor, gitme! diye eteklerine yapışıyoruz. Hiçbir şeyi kendimizden ayırmıyoruz.

Bir sofraya davet edilmiş değiliz; belki mütemadiyen içimizden yaratıyor, doğuruyoruz... Hiçbirimiz hayatı maddenin arızi bir hali gibi kabul etmiyoruz.-

Hatta bu işi anlamak isteyenler bile, sonuna kadar oyunun içinde kalıyorlardı. Herşey bizden geliyor, bizimle geliyor ve bizde oluyor.

Ne ölüm var, ne de hayat var. Biz varız. İkisi de bizde. Onlar, ötekiler sadece zaman aynasından geçen küçük, büyük arızalardı. Merihte bir dağ küçük bir patlayışla çöker. Ayda lav dereleri kurur. Kehkeşanın ortasında güneşte parlayan büyük buğday başakları gibi, yeni güneş manzumeleri kurulur. Denizlerin dibinde mercan adaları doğar, yıldızlar aya karşı rüzgarların dağıttığı nisan çiçekleri gibi, bir renk ve ateş kıvılcımında dağılırlar. Kuş kurdu yer, bir ağacın kabuğunda yüz bin haşere tohumu birden açar, yüz bini birden toprağa karışır. Bunların hepsi kendiliğinden olan şeylerdi. Bunlar kainat dediğimiz, büyük, tek, emsalsiz incinin, o mücerret zaman çiçeğinin, zaman nergisinin üzerinde parlayan, onu vakit vakit ve yer yer karartan akisleriydi.

Yalnız insanoğlunda idi ki yekpare ve mutlak zaman, iki hadde ayrılıyor, içimizde bu küçük idare lambası, bu isli aydınlık çırpındığı, çok basit şeylere kendi mudil riyaziyesine soktuğu için, süreyi toprağa düşen gölgemizle ölçtüğümüz için, ölüm ve hayatı birbirinden ayırıyor ve kendi yarattığımız bu iki kutbun arasında düşüncemiz bir saat rakkası gibi gidip geliyordu. İnsanoğlu, zamanın bu mahpusu, onun dışına fırlamağa çalışan bir biçare idi. Onun içinde kaybolacağı geniş ve biteviye akan nehrinde herşeyle beraber akacağı yerde, onu dışarıdan seyre çalışıyordu. Onun için bir ıstırap makinesi olmuştu. Bir itiliş, haydi ölümün ucundayız; herşey bitti. Mademki sıfırın bütününü kırdık, adet olmağa razı olduk, bunu kabul etmek lazım. Fakat hız bizi kendiliğinden öbür hadde götürüyor; hayatın ortasındayız, onunla doluyuz, tekrar hızımızın oyuncağıyız; fakat bu sefer, bu sefer terazi mutlak surette ölüme doğru eğiliyordu. Bütün ıstıraplar kendi misilleriyle artacaklardı.

İnsanlığın talihi aklıyla zamanın dışına fırladığı, aşkın nizamına karşı koyduğu, geniş istihalenin ortasında bir istikrar istediği için, kendiliğinden teşekkül etmiş bir şeydi. İnsanlığın hakiki talihi buydu. Küçük bir idare lambasının, yalnız gölge ve karanlığı görmeğe mahsus, onlardan kendisine bir zindan yapabilecek kudrette bir cihazın esiri olması, bu küçük Homunculos'un peşine takılıp koşmasıydı. Fakat asıl Homunculos bir aksülamelden doğmuştu. Onun için daha anlayışıydı. Kendisini yaratan tecrübe ona bütün pişmanlıklarını, etrafındaki imkansızlıkların şuurunu da geçirmişti. Onun için Galathe'nin arabasının tekerleklerine çarpıp küçük şişesini kırmayı, geniş ve şekilsiz eterde kaybolmayı biliyordu. Fakat bu küçük idare kandilinde bu cesaret yoktu. Kendi kendine bir masal uydurmuştu; ona inanıyor, hayatın efendisi olmak istiyordu. Onun için ölümün sofrası oluyordu. Büyük nehirden ayrıldıktan sonra, ilk rastgeldiği çukuru dolduran bir su gibiydi. Orada her türlü arızanın, başta kendisi olmak arzusunun kurbanı olacaktı. İnsanoğlunun ıstırabı kadar tabii ne vardı! Şuurla var olmayı, gerçekten var olmayı ödüyordu. Fakat insanoğlu bununla kalmıyor,

bu büyük, değişmez zaruretin yanında kendi de yenibaştan talihler icat ediyordu. Yaşıyorum diye başka ölümler yaratıyordu. Hakikatte bunlar hep o varlık vehminin çocuklarıydı. Çünkü hakiki ölüm ıstırap değildi, kurtuluştu; hepsini hepsini bırakıyorum, sonsuzluğa karışıyorum. Aklın bittiği yerde parlayan büyük incinin kendisi oldum; ondan bir zerre değil, kendisi. Aklın serhaddinde hiçbir aydınlığın gölgelenmediği yerde kendi içinden aydınlık, pırıl pırıl tutuşan büyük su nergisiyim. Fakat hayır, o bunu diyeceği yerde, - Mademki düşünüyorum. O halde varım, mademki duyuyorum, o halde varım, mademki harp ediyorum, o halde varım, mademki ıztırap çekiyorum, o halde varım! Sefilim varım, budalayım varım! Varım, varım!- diyordu.

Vİİ

Eminönü'ne kadar, ne yaptığını bilmeden, acele acele bu nizamsız düşüncelerin birinden öbürüne atlayarak gelmişti. Şimdi şu vapurlardan birine atlayabilse, Boğaz'a gidebilseydi. Bir ay vardı ki evinde yatmamıştı. Emirgan'ın arka taraflarında bu ev, eski medreselerin avlusunu andıran kapalı bahçesiyle, Kandilli'den Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan balkonuyle gözünde canlandı. Bahçe gündüz güneşle, arı ve böcek sesleriyle dolu olurdu. Birkaç meyve ağacı. bir ceviz, kapısının önündeki kestane, kenarlarda adını bilmediği bir yığın çiçek vardı; iç kapı, vaktiyle limonluk olan dar, camlı bir koridora açılırdı. Ondan sonra yazın o kadar serin olan taşlık gelirdi. Burada geniş orta masası, küçük içki dolabı, büyük bir sedir vardı. Merdiven genişti. Bazen iki yastık atarak Nuran'la orada otururlardı. Fakat genç kadın daha ziyade yukarı katı, büyük balkonu, Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan sofayı severdi. Dönmesi imkansız olan günleri kendisinden uzaklaştırmağa çalıştı. Şu dakikada onları düşünmeğe hiç lüzum yoktu. İhsan hasta idi; içindeki rahatsızlık, o renksiz külçe hakiki şeklini almıştı.

O, İhsan'ın hastalığı idi, onun dili ile, onun ıstırabıyle konuşuyordu. Bir ahtapot gibi sayısız kollarını uzatmış, herşeyi kucaklamıştı. İçinde ve dışında o vardı. Tekrar yanıbaşında oluncaya kadar bu böyle olacaktı. Ta ki onun ellerini avucuna alsın, nasılsın ağabey? desin, gözgöze gelsinler; o zaman iş değişir, Nuran'ın zamanına geçerdi. O vakit ayrılığın dünyası başlardı; herşeyi kendisine yabancı bulan, kendisini sonsuz bir gurbette duyan insanın, belkemiği yalnızlıktan ürperen, kadınsız erkeğin dünyası. Bir yığın iç parçalayıcı yokluktan ibaret bir dünya idi bu. Hep böyle oluyor, çoktan beri içiçe odalarda yaşıyor gibi, birinden öbürüne geçiyordu.

Fakat dönmesi imkansız olan, onu bırakmak niyetinde değildi. Şimdi de karşısına iki genç kız kıyafetinde çıkmıştı. Biri kırmızısı bol empirmesi içinde sadece tül ve kıvrım, öbürü çok açık göğsü omuza doğru, hiçbir şey tutmayan tek bir düğme ile kesişin düzlüğünü mühmel yapan ve vücuda adeta o anda ve

çarçabuk, ancak elden geldiği kadar örtülmüş halini veren sarı elbisesinde sade telaş, nefes nefese karşısına dikildiler:

-Ah, Mümtaz, seni gördüğümüz ne iyi oldu.

-Neredesin, ayol, görünmezsin, etmezsin?

İkisi de bu tesadüften memnundular:

-Sana öyle havadislerim var ki...

Nuran'ın halasının kızı lafı değiştirmek istedi; fakat Muazzez'in bütün bildiklerini Mümtaz'a yetiştirmesine hiçbir kuvvet mani olamazdı.

Zaten genç kız bunu yapacağını, meydanın kendisinin olduğunu biliyordu; fakat işe nereden başlayacağını bilmiyordu. Öğrendiği hiçbir şeyi kendisine saklayamıyan bu tatlı mahluk, -Mümtaz, herşeye rağmen onu sevimli bulurdu- kısa ömründe ilk defa bu cinsten bir havadisi verecek, hem bildiği bir şeyi anlatacak, hem de senelerdir biriken bir hıncı alacaktı. Bu anı tutması lazımdı; fakat bir üçüncü şey daha vardı; havadisini o tarzda vermeliydi ki, Mümtaz bütün ahmaklığına rağmen, -Yarabbim, ne kadar aptaldı ve böyle bir aptalı nasıl sevmişti?- kendisini sevdiğini, derhal teselliye hazır olduğunu anlasın. Fakat kafasına hiçbir şey, hiçbir fikir gelmiyordu. Sadece Mümtaz'a bakıp, dişlerinin ucu ile gülüyordu.

-Haydi, söylesene, ne oldu? Mümtaz, sualini gülerek sormuştu.

Hakikaten bu kızda hoşuna giden bir taraf vardı. Zalim, şımarık, hodbin, beyinsiz, fakat güzeldi. Bir meyve gibi tatlı ve çekiciydi. Onu beğenmek, sevmek, arzu etmek için hiçbir hazırlığa ihtiyaç yoktu. Kumral saçların daima değişen, daima dalgalı çerçevesinden bu yüzü kendine doğru çekmek, bu dişlerin parıltısını öperek, ısırarak kapatmak yetişirdi. Kuyu gibi fakat aydınlık, lezzetli bir an. Ondan ötesini düşünmek, bir ufuk aramak manasızdı. O, kendisinde başlar, kendisinde biterdi. O kadar ki, doğrudan doğruya telkin ettiği şeyleri bile, bir an düşündükten sonra insan vazgeçebilir, yoluna gidebilirdi. -Hiç olmazsa benim. için böyle...-

Bununla beraber, bu kız şimdi kendisini zehirliyecekti. Şimdi ona Nuran'ın evlendiğini söyleyecekti.

Nihayet İclal dayanamadı; oyun çok uzamıştı; belli ki genç kız akrabasına, kendilerine ait bir işin üzerinde böyle durulmasını istemiyordu. Nuran, eski kocasıyle barışmıştı; her yerde, her zaman olagelen bir iş için, bu kadar

tereddüde, manalı bakışmağa ne lüzum vardı? Bir boşluğa kendini bırakır gibi anlattı:

-Belki biliyorsun, canım... Haber filan dediği, Fahir'le, Nuran'ın barışması. Yarın İzmir'e gidiyorlar. Nikahları orada olacak. Geçtiği yola bakar gibi durdu ve birdenbire kızardı.

Mümtaz'la böyle kupkuru konuşmağa hakkı var mıydı? Ne yapsın ki Nuran'ı, Muazzez'e karşı müdafaa etmesi lazımdı. Sesini yumuşatarak ilave etti:

-Fatma'nın sevincini görsen... Babam geldi! diye kıyamet koparıyor. Babam geldi, bir daha gitmiyecek! diyor.

Şimdi artık kimseye hıncı kalmamıştı. Büyük bir yük altından kurtulmuş gibi nefes aldı. İçinin tam rahat edebilmesi için Mümtaz'ın bir şeyler söylemesini bekledi.

Mümtaz güçlükle bir -Allah hayırlı etsin...- dedi. Bu üç kelimeyi nasıl bulmuş, nasıl birbirine eklemişti. Heceleri, kurumuş gırtlağından nasıl çıkarttı? Bunu kendisi de bilmiyordu. Fakat sesinin fazla boğuk olmamasına sevindi. Sonra İclal'in -Daha bir şeyler söyle... Bu yılandan kurtar beni...- der gibi baktığını görünce, Fatma'nın babasını çok sevdiğini ilave etti. Sonra başka bir mevzua geçti. Yavaş yavaş hızlanıyordu. Biraz daha gayret etse tabii olabilecekti. O söyledikçe İclal'in her zamanki tebessümü dudaklarına geldi. Gözlerinin içi gülüyordu. Böyle zamanlarında kaşları, baygınlaşan gözleriyle adeta birleşir, alnının altında çok mahmur, cazibeli bir gölge yapardı. Şurası var ki İclal, genç kızlık denen mevsimi, tabii yaşıyanlardandı. Onun bir kedi kadar kanaatkar hayatı vardı. Etrafındakiler birbirine karşı iyi olsunlar, yeterdi; kendisine bundan elbette bir hisse düşerdi. Mümtaz deminden beri onun içinden neler geçtiğini biliyordu. Şimdi mesuttu. Hepsi mesuttular; Fahir o kadar yıkıcı şeylerden sonra karısıyle, Nuran çocuğu ile, İclal tatmin edilmiş aile duygusu ile, Muazzez ona saadetinin yıkıldığını aşağı yukarı kendi ağzıyle haber verdiği için, hepsi mesuttular. Artık ayrılabilirlerdi.

-Sizi vapura götürürdüm ama, çok işim var.

-Haydi canım, biz senin için beşi beş geçeyi kaçırdık...

Mümtaz, onlara, evde hasta olduğundan bahsetmek istemedi. Beyhude yere kendisine acındırmış olacaktı.

-Hakikaten işim var, diye ayrıldı.

Biraz ileride, arkasına dönüp baktı. Sarı kostüm ve kırmızı emprime, yine yan yana idiler, yine Muazzez'in etekleri İclal'in elbisesini küçük çarpışlarla okşuyordu. Fakat artık kolkola değildiler ve adımları, aynı düşüncenin ritmini dokumuyordu.

:::::::::::::::

İKİNCİ BÖLÜM

NURAN

İ

Bu, dünyanın en basit, adeta bir cebir muadelesini hatırlatacak kadar basit bir aşk hikayesidir.

Mümtaz'la, Nuran bir sene evvel, bir mayıs sabahı Ada vapurunda tanışmışlardı. Bir haftadan beri oldukça kuvvetli bir çocuk hastalığı komşuları alt üst etmişti. Nuran, Fatma'yı daha ziyade evde tutamıyacağını anlayınca, Ada'da teyzesine bırakmağa karar vermişti. Kocasından kışın başında ayrıldığından beri garip, kendi içine çekilmiş bir hayatı vardı. İstanbul'a bütün kış üç dört defa, o da şu bu almak için inmişti. İki tarafın rızası ile olmasına rağmen -Fahir'e bu son dostluğu da göstermiş, teklifi üzerine beraberce geçimsizlik davası açmağa razı olmuştu- mahkemenin uzun sürmesi onu yormuştu.

Hadise zaten güzel değildi; inandığı, sevdiği adam, çocuğunun babası, evlendiklerinden yedi sene sonra bir seyahatte tanıdığı Romanyalı bir kadın yüzünden iki sene evini barkını bırakmış, şurada burada sürtmüş, sonra da bir gün artık beraber yaşayamıyacaklarını, ayrılmaları lazımgeldiğini söylemişti.

Gerçekte, bu, başından beri mesut olmayan bir evlenme idi. İkisi de birbirini çok sevmişler; fakat vücutça hiç tanımamışlar, Fahir sinirli ve bezgin, Nuran sadece sabırlı, yan yana, birbirlerine kapalı, fakat gündelik işlerde açık, iki tesadüf mahkumu gibi yaşamışlardı. Fatma'nın dünyaya gelişi, bu kapalı ve hemen hemen neşesiz hayatı başlangıcında biraz değiştirir gibi olmuştu. Fakat çocuğunu çok sevmesine rağmen ev, Fahir'i daima sıkmış, karısının sessiz, yumuşak ve kendi alemine gömülmüş hayatını daima yadırgamıştı. Fahir'e göre Nuran ruhen tembeldi. Hakikatte ise kadın yedi sene bu yarı uyku hayatından onun kendisini uyandırmasını beklemişti.

Tehlikeli denecek derecede zengin, her ihtimale gebe, her manasında velut bir kadınlık hayatı, bakımsız bir tarla gibi sırf kendisini işleyecek erkeğin yokluğundan yarı hulya, yarı verimsizliğin bütün sebeplerini kendisinde gören bir aşağılık duygusu içinde akıp gidiyordu. Fahir, sahip olma hissinin içinde her

türlü arzu ve hevesi uyuttuğu insanlardandı. Onun için bu zengin madenin farkına varmadan onun yanıbaşında aslında kısır, ancak insiyaklarını uyandıracak şiddetli sürprizleri bekleyerek yaşamıştı. Zaman zaman karısına dönüşleri de içten beslenmediği, kadına karşı daima satıhta kaldığı için, Nuran'ın üstünden bir kayanın üstünden aşan bir dalga gibi, onda hiçbir akis uyandırmadan geçerdi. Böyle bir mizacı, ten işlerini büyük bir mikyasta hesaba katan bir aşk, yahut da, onun hayatına olduğu gibi nakledilmiş bir tecrübe uyandırabilirdi. İşte Emma, Köstence plajlarında tesadüf ettiği Fahir'in hayatına böyle bir tecrübe ile girmişti. Bu güzel erkekte bir başkasının derisiyle uyuşma imkanı eksikti. Fakat Emma'mn on beş senelik aşk kadını hayatı, bu eksikliği ikisi için de telafi edebilmişti.

Kıskançlık, bir yığın gürültü, vicdan azabı, telaş, hulasa türlü uygunsuzluklar içinde, Fahir birdenbire kendisini olduğundan başka görmeğe başlamıştı. Sanki bir yarışta imiş gibi, metresinin arkasından nefesi tıkana tıkana iki sene koşmuş, yetişip onu geçemediğini görünce bütün dizginlerini teslim etmişti.

İşte Mümtaz; hayatını baştan aşağı değiştirecek olan kadını bu şartlar içinde, böyle bir yalnızlıkta tanımıştı. Mümtaz alt salonda karanlığa gömülmektense, biraz rahatsız olacağını bile bile yukarıda oturmayı tercih ederdi. Fakat hangi İstanbullu bindiği vapurda kimlerin bulunup bulunmadığını merak etmez? Hele yersiz kalmak tehlikesi yoksa. O da alt kamaraya göz atmadan yukarıya çıkmağa razı olmamış, orada çoktan beri rastlamadığı bir dostunu karısiyle beraber görmüş, içinden; -Sanki başka gün karşıma çıksan ne olurdu?- diye diye yanlarına oturmuş, biraz sonra Nuran bir elinde birkaç paketle, bir çanta, öbüründe yedi yaşlarında, lepiska saçlı bir kız çocuğu, içeriye girmişti. Karı koca bu yeni geleni tıpkı biraz evvel Mümtaz'ı karşıladıkları gibi sevinçle karşılamışlardı.

Mümtaz, genç kadının güzel ve biçimli büstünü, beyaz bir rüyayı andıran yüzünü daha evvelden beğenmişti. Konuşur konuşmaz bu İstanbulludur, diye düşünmüş, -İnsan alıştığı yerden vazgeçemiyor, ama bazen Boğaz sıkıcı oluyor- dediği zaman kim olduğunu anlamıştı. Mümtaz için kadın güzelliğinin iki büyük şartı vardı. Biri İstanbullu olmak, öbürü de Boğaz'da yetişmek. Üçüncü ve belki en büyük şartının tıpkı tıpkısına Nuran'a benzemek, Türkçeyi onun gibi teganni edercesine konuşmak, karşısındakine onun gözlerinin ısrarıyle bakmak, kendisine hitap edildiği zaman kumral başını onun gibi sallayarak konuşana dönmek, elleriyle aynı jestleri yapmak, konuşurken bir müddet sonra kendi cesaretine şaşırarak öyle kızarma, hiçbir özentisiz, telaşsız, büyük ve geniş, suları, dibi görünecek kadar berrak, bir nehir gibi hayatın ortasında hep kendi kendisi olarak sakin, besleyici akmak olduğunu o gün değilse bile, o haftalar içinde öğrendi.

Mümtaz, kendisine tanıtıldığı zaman genç kadın gülerek:

- Ben sizi tanıyorum, dedi. Sabahleyin aynı vapurda geldik. Siz, İclal'in arkadaşı Mümtaz Bey'siniz.

İclal'in arkadaşı kelimelerini, altları çizilmiş gibi söylemişti. Mümtaz tanındığına memnundu; fakat İclal'in hüviyetine tuttuğu fenerden korkuyordu. Genç kız fena insan değildi; aralarındaki dostluk ömür boyunca sürecek cinstendi. Fakat geveze idi; -kim bilir, edalı yarim, neler söylemiştir?-

-O halde ben de söyleyeyim, dedi. Siz meşhur Nuran ablasınız. Çocuğu göstererek, -küçük hanım, biraz da hiç uğramadığı, görmediği bizim sınıfta büyüdü. Her sabah umumi vaziyet raporunu dinledik.- Çocuğa uzaktan gülümsedi; fakat Fatma, Mümtaz'ın iltifatına kulak asmadı. Hiçbir yabancı erkeğe yüz vermek niyetinde değildi; her erkek onun saadeti için bir tehlike idi. Yalnız annesi gülüyordu. Mümtaz, Boğaz vapurunda ilk önce onun karşısında oturmak istediğini, sonra nedense bunu yapmadığı için kendisini Muazzez'in dişleri arasına attığını düşünüyor, tereddüdünü, utangaçlığını farkettiyse, diye üzülüyordu.

Muazzez'le İclal'in ayrı ayrı yaratılışlarla birbirini tamamlayan çok lezzetli bir dostlukları vardı. Muazzez günün meçhul ülkeler ve lüzumsuz hadiseler gazetesiydi. İstanbul'un her semtinde gidip göreceği bir akrabası, hiç olmazsa kardeş gibi sevdiği bir ahbabı bulunan büyükannesine benzerdi.

Bu ihtiyar kadın sabahtan akşama kadar, her uğradığı yerde, yolda veya bir evvelki ziyaretinde gördüğü, işittiği şeyleri tekrarlaya tekrarlaya gezer, akşamüstü bir hususi metodla hafızaya tamamiyle mal olmuş bir yığın havadisle dönerdi. Koca şehirde bilmediği şey pek azdı. Biraz kalbur üstünde olmak şartıyle bütün İstanbul'u tanır. Sene, ay, hatta gün zikrederek, insanlarının halinden bahsedebiliyordu. Zaten evcek böyle idiler. -Hepimiz eve bir heybe havadisle geliriz, derdi. Akşamüstü sofrada birbirimize onları anlatırız, sabahleyin kahvaltı ederken fasulye ayıklar gibi lüzumlu ve lüzumsuzunu ayırırız.- Dayısı, üç gün, başkasına ait havadisler yüzünden kendisine ait çok mühim bir işi anlatmağa vakit bulamamış ve üç gün sonra, -Çocuklar, sözünüzü kestim, kaç gündür söyliyeceğim, vakit bulamadım, İkbal'den telgraf aldım, bir kızımız olmuş!- diye ancak haber vermişti. Bu yüzden kızcağıza Nisyan adını takmışlardı.

İclal, Muazzez'e bakılınca, çok az konuşurdu. O küçük dikkatlerin insanıydı. Muazzez'in getirdiği havadisleri o tasnif eder, altlarını çizer, adeta insani tecrübeye malederdi.

Her türlü hüküm, ışık, renk ondan gelirdi. Onun için Muazzez, yüz kişi içinde de olsa sözünü ona bakarak -bilmem, sen ne dersin- diye bitirirdi..

Her akşam onların fakülteden başları birbirine girmiş, kolkola çıkışlarını görmek Mümtaz'ın en büyük zevkiydi. Bu yüzden iki kıza -Zeyneb Hanım konağının iki acuzesi- adını vermişti. -Rektör, bunların bildiğini bilmez-. -Muazzez'e sorun, o bilmiyorsa bu iş olmamıştır, İclal unutmuşsa ehemmiyetsizdir, aldırmayın- diye alay ederdi. İclal'le Muazzez'in aralarında birincisinin sadece tesadüfle öğrenmesi, ikincisinin ise büyük bir tecessüsle herhangi bir meselenin peşine düşmesi gibi bir fark vardı. Ta Iiseden beri tanıdığı arkadaşının bu huyunu bildiği için, İclal o kadar sevdiği ve çok defa tesiri altında yaşadığı Muazzez'i kendi aile muhitine sokmaktan daima çekinmişti.

İclal'in akrabası, Muazzez için sık sık bahsedilen gaip dostlardır. Bu sabah da Muazzez kendisine birçok şeyler anlatmıştı. Yeniköy'de çok eski bir Rum ailesine ait yalının yok pahasına satıldığını, yanıbaşındakinin kırmızıya boyandığını, damadın bunu görür görmez, ben böyle zevksiz yerdc oturamam, diye çıkıp gittiğini -tabii ayrılmağa vesile arıyordu-, Arnavutköyü'ndeki meyhanelerden birinde dört gece evvel iki düşkün kadının birbirleriyle ettikleri kavgayı, Bebek'te balıkçı Çakır'ın yeni bir sandal aldığını, üç nişan ve iki düğün havadisiyle beraber söylemişti. Fakat İclal olmadığı için hiçbiri derine, beşeri dibe inmemişti. Çünkü İclal'in dikkatlerinde gerçekten tamamlayıcı bir şey vardı.

-Doktora tezini bitirdiniz mi?

-Dün akşam bitirdim, dedi ve deminki çocukça utanmasını daha çocukça bir neşe ile tamamladı; dün akşam son sahifenin altına kırmızı kalemle kocaman bir çizgi çizdim. Altına birinciden daha kalın bir çizgi, bir tane daha, en altına dört mayıs, saat 23'ü beş geçe diye yazdım. Bir imza attım. Sonra kalktım; balkona çıktım. İsveç usulü üç dört derin nefes aldım. Şimdi de Büyükada'ya gidiyorum. Utanmasa, yaşım yirmi altı, Emirgan'da, tepede güzel bir evde oturuyorum, kötü dansederim; balıkta sabırsızlık yüzünden şansım yoktur, fakat iyi yelken kullanırım. Hiç olmazsa deniz kazalarından kurtulmakta birinciyim. Hatırınız için her gün iki tabak semizotu yiyebilir, hatta içtiğim cıgaraları bir pakete indirebilirim, diye tamamlayacaktı.

Bu çılgınlık biraz da tezin bitmesinden geliyordu. Artık hür olduğunu, istediği gibi gezip tozacağını, istediği şeyleri okuyacağını düşündükçe sevinci artıyordu. Mayısın dördünde tezini bitirmek, yazı kazanmaktı. Dört seneden beridir, ilk defa yaz denen harikulade kuş kendisinin oluyordu. Dört ay İstanbul onundu. Vakıa imtihanlar vardı; fakat ne çıkardı? Daima bir kaçamak yolu bulabilirdi.

Genç kadın hep o sessiz gülüşü ile onu dinliyordu. Çok garip bir dikkati vardı. Adeta gözlerinde yaşıyordu. Nasıl gün dediğimiz şeyi, güneşin hareketi idare ediyorsa, onu da bu gözlerin parıltısı idare ediyordu. Mümtaz, ona baktıkça İclal'e hak veriyordu; gerçekten güzeldi. Bir yığın şahsi tarafı vardı.

-İclal bu kış hep sizden bahsetti. Boğaz'da tek başına bir evde oturuyor, diye...

-Evet, garip bir tesadüf oldu. Birkaç yaz evvel İhsan ağabeyim çok güzel bir ev bulmuştu. Kış gelince onlar taşındılar, ben kaldım.

-Canınız sıkılmadı mı?

-Pek sıkılmadı. Zaten sık iniyordum. Sonra çocukluğumdan beri tanıdığım yer. İlk önce güç olmadı değil. Fakat bahar gelince...

İkisi birden, ayrı ayrı yollardan bir ay evveline çıktılar; erguvanların açılışlarını, her bahçenin üstünden dal dal uzanışlarını hatırladılar. Nuran, Mümtaz'ın bu güzelliklere kendisi gibi bir yığın acının arasından bakmadığını düşünmek istedi. Fakat onun birkaç hafta içinde, hem de onbir yaşında iken, -İclal böyle söylemişti- anne ve babasını kaybettiğini biliyordu. Hayır, hayat her çağda insanı zehirleyebilirdi. Vapura gelirken peşleri sıra konuşan iki fakir çocuğun geçim sıkıntısından bahsedişini duymuştu. O yaşta konuşulacak şeyler miydi?

--Adamın parası yok... Olsa iş değişir. Elinden gelse canını verecek. Baktım sonu çıkmıyor, ben okumak istemiyorum, diye tutturdum. Zaten hocalar işin farkında değiller, bundan adam olmaz!- diye söylenip duruyorlardı. Girdik çıraklığa. Haftada yüz elli kuruş, bozdur bozdur harca... Ne ise, kitap, vapur parasından kurtuldum. Öğle yemeklerim de oradan çıkıyor. Fakat yağ kokusuna tahammül edemiyorum. Midem hep ağzımda. Annemin gebelik haline benzedim...-

--Başka bir iş yok muydu?-

--Vardı ama, hesabıma gelmezdi. Sanat olduğu için başta para vermiyorlar. Bakma, aşçı dükkanında bahşiş, falan gene on lirayı buluyoruz. Babam iyi olsun, kunduracılığa gireceğim... Ama iyi olacak mı?-

Başını çevirip bakmıştı. On iki, on üç yaşlarında, zayıf, üzüm gözlü bir delikanlıydı. Elinde taze kesilmiş bir çubuğa dayana dayana yürüyordu. Halinde üzüntü, alay, yaradılıştan gelme zarafet birbirine karışıyordu.

Sabih, Mümtaz'a sordu:

-Plakları buldun mu?

-Buldum. Ama biraz eski. Fakat asıl bilmediklerimiz, hiç tanımadığımız parçalar var! İhsan ki bu işe o kadar meraklıdır, o halde mevcudun yüzde birini bilmiyoruz, diyor. Biri çıksa da şunları tanıtsa, notaları neşredilse, diskleri yapılsa, hulasa, şu piyasa musıkisinden bir parça kurtulsak! Düşün bir kere, Dede gibi bir adamı yetiştirmişsin, Seyid Nuh, Ebubekir Ağa, Hafız Post gibi adamlar gelmiş, muazzam eserler vermişler. Benliğimizin bir tarafı yapılmış. Sen farkında değilsin; ruh açlığı içindesin. Felaket şurada; bugünkü nesil ortadan çekildi mi, çoğu ezbere olan bu eserler kaybolacak. Mesela tek başına Münir Nurettin'in bildiklerini düşünün.

Sabih, Nuran'a döndü:

-Siz, Mümtaz'ın eski musıkimize merak sardığını biliyor muydunuz?

Nuran, genç adama dostça baktı. Yüzünü çok lezzetli bir meyveye benzeten bir gülümseme içinde:

-Hayır, dedi. İclal burasını saklamış olacak...

Adile Hanım'ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkindi, uyuduğu dolaptan çıkmış bir kedi gibi sırtını kabarttı:

-Ben, bu cinsten insanlara kızıyorum, doğrusu. Sanki öbürkünü anlarlarmış gibi...

Adile Hanım, İclal'i tanımazdı. Musıki bahislerinde ise hiçbir davası yoktu. Alaturkayı alışmış sularda gezer gibi, bir de bazen yarattığı curcuna havası için severdi. Ona göre musıki ve herşey şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi. Bir geçit alayı, bir boks maçı hikayesi, şöyle rahatça yapılan dörtbaşı mamur bir dedikodu, ona en güzel sanat eserinin verebileceği sıcaklığı verebilirdi. On vapurunu kapıcının karısının ikinci kattakiler için anlattığı şeyler yüzünden kaçırmıştı. Vakıa Huriye kadın onun için yeni şeyler söylememişti. Adile Hanım ondan yalnız öteden beri yaptığı tahminlerin doğruluğunu öğrenmişti. Evet, adam gizlice bir çare bulmuş, karısının hiç haberi olmadan, çocuksuzluk iddiasıyle mahkemeden ikinci bir evlenme kararı almıştı. Böylece üç sene evvel Kadıköy vapurunda tanıdığı ve kendisinden bir de çocuğu olduğu esmer kız, şimdi ikinci karısıydı. İşin garibi, eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı tutmuştu. Şimdi biçare adamcağız iki çocuğun birden babası olmuştu. Allah verince böyle verir.

Adile Hanım'ın bu işteki derin görüşüne hiçbir şey denemez. Hadise patlak vermeden altı ay evvel o şüphelenmiş, sonra Kadıköy tarafındaki dostlarını iyiden iyiye istintak etmişti. İşin garibi, adamın iki karısının kısırlığına hakikaten inanmış olmasıydı. Bu, yanlış çıkınca -Adile Hanım yalnız bu işlerde

doktorluğa inanırdı- iki çocuğun ikisinin de babası olmaması ihtimali kalıyordu. Adile Hanım deminden beri çetrefil bir ehli hibre raporunun tekrar tekrar üzerinde duran bir hakime benziyordu. Hiç kadın kabahatli olmasa, bu rezalete tahammül eder miydi? Adile Hanım, kendisinde eski zürriyet tanrılarının kudretini vehmeden ve bu yüzden tıpkı bir Asur boğası gururuyle gezinen, semt kadınlarının, işçi kızlarının karınlarına hep bu vehimdeki imkanların sonsuzluğu içinde, behemahal doldurulması lazım gelen bir kap gibi bakan komşusunu şimdi boşalmış bir balon gibi biçare, başı düşük, bütün emniyeti yığılmış tasavvur ediyor, -gülmeden yüzüne bakabilecek miyim?- diye düşünüyordu. Bu kadarı da biraz fedakarlıktı ya... Hafif bir tebessüm, hayırlı olsun! gibi bir bakış hiç de fena olmazdı. Bu zulüm değildi, sadece bir öc almaydı.

İşte bu düşünceleri birdenbire Nuran'la Mümtaz'ın birbirlerine bakış tarzları, Nuran'ın mesut gülüşü, Mümtaz'ın hayranlığını bozmuştu. Bu iki ahmak birbirlerini tanıyarak buraya gelmişlerdi. Birbirlerini seveceklerdi. Yoksa elalemin filan şeyi bilip bilmemesi onun nesine gerekti. Biliyoruz dedikleri şeyin ne kadar cahili olduklarını şu ikinci kattaki musibetten tutun da, Sabih'in üst üste kaybettiği paraların acısı ona iyice öğretmişti.

Nuran'ın tebessümü Adile Hanım'a döndü. Fakat artık eski parıltısı yoktu. Sadece dediğinin doğruluğuna inandırmak istiyordu:

-İclal başka... dedi. O on dört sene piyanoya çalıştı. Konservatuara devam etti. Gerçekten anlar ve sever.

Nuran akrabası için mübalağa etmiyordu. Genç kız daha şimdiden bir musıkişinas sayılabilirdi. Fakültedekı tahsiline kadar öğrendiği herşeyi unutmuş, yalnız musıki duruyordu. Adeta nağmeden bir dünyası vardı.

-Doğrusunu isterseniz, ben ikisinden de anlamam. Hiç çalışmadım. Fakat seviyorum. Her dinlediğim şey uzviyetime yapışıyor gibi beni sarıyor, tercihlerim, sade oyun bulduklarım, beğenmediklerim var.

-Bilmeden sevilir mi? Birşey söyleyin- der gibi genç kadına baktı.

-Çok şey bulabildiniz mi?

- Daha ziyade Bedesten'de ve eski... Fakat buluyorum. Daha üç gün evvel iki tane Hafız Osman aldım. -Fakat ben ağız açtıkça niçin gülüyor? Ben çocuk değilim ki... Ama, gülüşün o kadar güzel ki; kızacağım yerde hoşlanıyorum.- Ve Nuran'ın sessiz gülüşünün kendisine uzaktan gösterdiği altın meyveye doğru içinden bir şey kayıyordu. Garip bir gülüştü bu. Mümtaz farkında olmadan ona cevap veriyor, kendi içinde bu gülüşün bir ağaç gibi büyüdüğünü, çiçek açtığını duyuyordu.

Bundan sonra ister istemez, evindeki plakları, o ferahfezaları, acemaşiranları, nihüftleri, tesadüf ettiği herşeyi yaldıza, bahar kokusuna boğan, onlara kendi uyanışındaki sıcaklığı geçiren bu gülüşün arasından ve onunla dinleyecekti.

Bu düşünceler arasında başını kaldırdı. Genç kadınla gözgöze geldiler. Sakin, yumuşak, çok derinlerden gelen, hiçbir şeyi kendisinden esirgemiyen bir bakışla ona bakıyordu.

Bu, çok sevdiği şairin dediği gibi, insana aydınlıktan ve arzudan biçilmiş libaslar giydiren bir bakıştı. Altın bir tepside veya kadife bir yastıkta bir galibe uzatılan o eski kale anahtarları gibi, genç kadın bütün hüviyetini bu bakış ve tebessümle kendisine uzatıyor, hediye ediyordu.

Adile Hanım susmuştu. O bu cinsten tebessümlerin, dönüp dolaşıp gözgöze gelmelerin manasını çok iyi bilirdi. Onun için, artık ikinci katın iki karılı ve kendisinin olmayan iki çocuklu beyini düşünmüyordu. O iş kendisi için manasını birden kaybetti: -Selam bile vermem. Elin budalasına ne diye selam verecekmişim? Nihayet mahallenin hizmetçileriyle düşüp kalkan bir herif işte... Her kepazeliğe layıktır.- O da yandaki apartmanın altındaki kolacının eşiydi. Ne diye düşünecekti. Bu kararla Adile Hanım kendi içinde Sabit Bey'in dosyasını kapattı. Hakikatte Mümtaz'la Nuran'ın münasebetsizlikleri onu sıkmıştı. Mümtaz senelerdir evinin devamlı dostlarındandı. Vakıa henüz onu salondaki divanda yatmağa razı edememişti ama, gene evdendi. Onun için kendisine daha iyi bir istikbal isterdi. -Bu dul kadınla...- ama Adile Hanım'ın talihi böyle idi. İnsanları sevdiği için onlardan ihanet görecekti. Bütün ömrü böyle geçmişti. Kendi akrabaları bile onun etrafından birisini almaktan hoşlanırlardı. Şimdi sıra Mümtaz'a gelmişti. -Ne yaparlarsa yapsınlar...- der gibi omuzlarını silkmek istedi. Fakat muvaffak olamadı.

Biz düşüncelerimizi çok defa omuzlarımızda taşırız. Onun için onları kımıldatmamız bu düşüncenin ağırlığı nisbetinde güç olur. Şimdi Adile'nin omuzları böyle idi. Mümtaz, akibetinin bütün ağırlığiyle bu omuzlarda yaşıyordu. Ama kendi deliliği; Mümtaz'dan ona ne? Zaten kimin işine karışmıştı? Yüzü talihten gördüğü bu son ihanetle küskünleşmiş, kendi kendine -ahmak herif...- diyordu. Zaten hangisi ahmak değildi? Bütün erkekler ahmaktı. Biraz iltifat, uzaktan şöyle bir gülümseme, gizli manalı bir çift lakırdı, sonra o kuluçka tavuk edasiyle bir bakış... Artık vur boyunduruğu. Adile Hanım, öyle herkesin hayatına karışanlardan değildir. Zaten hiç kimsenin üstünde iddiası yoktu. Yalnızlıktan korkardı, yalnız kalmaktan korktuğu için, tanıdığı insanların kendisine muhtaç olmamaları onu çıldırtabilirdi.

Halbuki işte Mümtaz'la Nuran kendisine muhtaç olmadan birbirleriyle anlaşıyorlardı. Bu affedilmiyecek bir şeydi. Çoktan beri hayatta kendisine rol olarak, iki cins arasında bir nevi katalizörlüğü kabul etmişti. Evinin hayatını,

gününü, bu iyi niyet idare ederdi. Gelsinler, birbirlerini görsünler, hatta sevişsinler; fakat daima onun yıldızı altında, daima kendisine muhtaç olarak. Bu tanışmadan sonra bir akşam kendi evinde Mümtaz'la Nuran'dan bahsetmek, küçük çizgilerle onun tecessüsünü uyandırmak, adeta iğnelemek, ertesi gün bir ikindi ziyaretinde Nuran'a aynı şeyi yapmak, ikisinin de zihinlerini karıştırmak, sonra bir akşam onları yemeğe davet etmek, ikisini de böylece evinin, sofrasının, tek başına dolduramadığı gece saatlerinin bir nevi demirbaşı yapmak! O, işlerin böyle başlamasını, böyle gelişmesini isterdi. Büyük, müstakil bir hayat kuracak kadar derin alakalardan pek hoşlanmazdı; o zaman ister istemez unutulurdu. Onun için sonuna doğru tedbirlerini alırdı. Fakat başlayan bir dostluğu, onun aşka doğra yürüyüşünü adım adım seyretmeğe, iki tarafın biricik mahrem-i esrarı sıfatıyla bütün küçük sırları dinlemeğe, anlaşmazlıkları halletmeğe bayılırdı. İş büyüyüp de alaka ciddileşti mi? İki tarafı birbirinden uzaklaştırmak için elinden gelen gayreti sarfederdi ve bu gayret şöyle on, on iki yıllık bir tecrübeye dayandığı için çok defa muvaffak da olurdu. Şurası muhakkak ki, Adile Hanım'ın birleştirici tarafı kadar, yangın söndürücü tarafı da vardı. Vakıa evlenme denen müesseseye hürmet ederdi. Fakat tanıdığı kadınlar, kendi muhitinin dışından evlenseler, daha memnun olurdu. Kendi arkadaşları kendisine kalmalıydı. Onlarla ancak küçük flörtler yapılabilirdi. Adile Hanım buna ses çıkaracak kadar zalim değildi. Sonunda evlenseler bile, bu yeni yuvayı kurmak için Adile Hanım'ın gayreti, yardımı istenmeliydi. Bu hayat ve onun zahmetleri, bu kadarcık bir tatmin de olmasa, çekilir iş miydi? Halbuki Mümtaz'la Nuran birbirlerini tanıyarak işe başlamışlardı. Zaten Adile Hanım ikisinde de, öteden beri tek başına iş görmek hevesini sezerdi. Bu yüzden, demin Mümtaz'ın genç kadına bakış tarzını gördüğü zaman, onları üç gün sonra sofrasında birleştirmek için verdiği karardan derhal dönmüştü.

Adile Hanım da herkes kadar hata işler, fakat bir meziyeti vardır; hatasını anlayınca tashih etmekten çekinmez.

Hayır, onları çağırmıyacaktı. Şimdi, yalnız bir şey istiyordu: Sabih'e bu kararından vazgeçtiğini bir an evvel söylemek. Çünkü bu iyi kadının kafasında bir düşüncenin, bilhassa böyle mühim bir kararın Sabih'e söylemeden beklemesi, en kat'i, en kısa cümlelerle tebliğ edilmemesi rahatsız edici bir şeydi. Halbuki bu karar bir nevi idam kararı kadar ciddi idi. Mümtaz, bu kararın daha ziyade Nuran'a ait olduğunu iyi biliyordu; Adile Hanım erkeklere pek kıymazdı. Onlar kadınlar gibi hodbin değildirler; en çirkinin bile öyle tatlı rehavetleri, uysallıkları vardı ki...

Adile Hanım'ın kendisini feda etmiyeceğine, hatta bu hafta çağırmağa kalkacağına, fakat Nuran'ın onun evine ancak kendi kendine gidebileceğine emindi.

Adile Hanım'ın endişelerinin yanında, Sabih'inkiler daha basit kalıyordu. O, Mümtaz'la Nuran'ın birbirlerinden hoşlanır görünmesinden büyük ümitlere kapılmıştı. Son banyo malzemesi meselesinden beri -Polonyalı bir dostu onu iyi atlatmıştı- Adile, bütün kederini kocasının urtikerini tedavi ile avutuyordu. Aylardır suda pişmiş havuç, tereyağlı sebze yiyordu. Hele Nuri'nin evlenmesinden sonra, perhiz, son derecede sıklaşmıştı. Haftalardır ki rakının yüzünü görmemişti. Meğer eve beklenmedik bir misafir gelsin. Fakat aksi gibi semtlerine kimsecikler uğramıyordu. Bu budalalar işi biraz idare etselerdi, yarın akşam... Hayır, Sabih, yarın akşam da, dün akşam, evvelki akşam gibi, gene kendisini önünde bir tabak haşlanmış havuç, taze kabakla görüyordu. İçini çekti... İnsanlar zalimdi. Hayat, tahammül edilmez birşeydi; havuç yemekle, acıkmış bir örümcek gibi kendi bacaklarından birini yemek arasında ne fark vardı? Kendi bacaklarından birini yemek... Bunu bu sabah önündeki Fransızca gazetede okumuştu.

Adile Hanım olduğu yerde bu örümceklerden birine benziyor, düşüncesi tıpkı o cinsten açılışlara kendi kendisini yiyordu. Birdenbire masanın öbür ucunda sabırsızlanan Fatma'yı gördü. Kız çok güzeldi, fakat garip bir hırçınlıkla bu güzellik kaybolmuştu. Annesini kıskandığı belliydi. İçinde bir ümit belirdi; yüreği sonsuz bir merhamet ve şefkatle suya atılmış Japon oyuncağı gibi birdenbire açıldı. Önünde bir ufuk vardı. Çocuğa baktıkça bu işin çıkmıyacağını anlıyordu. -Zavallı yavrucak...- Derhal onunla meşgul olmağa başladı. Azap meleklerini ağlatacak bir şefkatle onun hal ve hatırını sordu. Fatma'nın kaşları, kendisine acıdıklarını farkettikçe, iyiden iyiye çatılıyor, Nuran gelecek sağnağın korkusu ile şaşkın -yapmayın!..- der gibi bakıyordu. Fakat Adile Hanım, önünde açılan bu merhamet ve şefkat yolunda ona bakmadan yürüyordu:

-Gene eskisi gibi güzel dansediyor musun, bakalım?.. Hani bizim evde oynadığın geceki gibi... Şimendiferini ne yaptın? Sesi ne kadar yumuşaktı. Nasıl insanın ta derinliklerine kaymasını biliyordu. Bu şimendifer ve küçük kızın dansı, babasıyle geçirdikleri son yılbaşı gecesine aitti. Adile Hanım'ın şefkati bu hatırayı iki senenin arasından bulup çıkarmıştı. Tıpkı eski şeylerle dolu bir tavan arasından çok öldürücü bir hançer gibi...

Fatma'yı deminden beri daldığı içlenmelerden, unutulmanın acılarından, en keskin harekete geçirmek için bu kadarı kafiydi. Mümtaz, o gün kıskanç bir çocuk kafasının nasıl bir tabiye makinesi olduğunu gördü. Bütün yol boyunca Fatma, Nuran'ın bir dakikasını boş bırakmadı. Genç kadın küçük bir ifrit tarafından zaptedilmiş gibiydi. Ancak tebessümü ile orada, yanlarında idi. Mümtaz, bu uzak tebessümün ışığı altında Sabih'in dünya vaziyeti hakkındaki fikirlerini dinledi. Büyük havuç yiyicisi, mahremiyetlerinin intikamını şimdi insanlıktan alıyordu. Bir elinin ayasıyle, sanki işte delillerim der gibi, önündeki Fransızca gazetelere basarak hepsini mahkum ediyordu.

Mümtaz karşısında, Adile ile çok uzaktan, çekildiği meçhul derinliklerden konuşan Nuran'ın yüzünü, bu yüzü dışarıdan aydınlatan ince tebessümü görmese, dünyanın sonunu yaşadığına ve bunun böyle olması çok iyi olduğuna ve insanoğlu denen bu ahmaklar kafilesinin buna layık olduğuna inanacaktı. Fakat Nuran'ın tebessümü, başının üstüne bütün bir mevsim gibi toplanmış kumral saçları onu hayatın siyasetten, çekişmeden başka, onların çok üstünde, daha çok güzel ve daha iyiliğe götürücü ufukları olduğuna, saadetin bazen insana bir metre kadar yaklaşabileceğine, dünyanın zannedildiğinden çok iyi kurulduğuna inanıyordu. Vapur Ada'ya yaklaşınca genç adamdaki bu iyimserliğe hafif bir acı katıldı. Genç kadından ve kızından orada ayrılmak lazım geliyordu.

İİ

Mümtaz onlardan ayrılır ayrılmaz, acele ettiğine pişman oldu. Genç kadından böyle birdenbire uzaklaşmamalıydı. -Acaba görebilir miyim?- diye iskelenin biraz ilerisinde bekledi. Fakat kalabalık biter tükenir gibi değildi. Nihayet yolcular ve karşılayıcılar seyrekleşince evvela Sabih'le Adile'yi gördü. Adile sokakta kocasına dayanmadan pek az yürüdü. İhtimal, onun için koca denen sermayenin iyi işletilme şekillerinden biri de kendisini yolda yarı yarıya olsun taşıtmaktı; bu sefer de kol kola idiler. Sabih, bir yanını çökerten Adile'nin ağırlığına, dünya olan bitenleriyle bir muvazene yapmak ister gibi, öbür elinde gazete paketi, can sıkıntısından alnı kırışık içinde, şüphesiz kafasında Garp memleketlerindeki vapur seyr ü seferlerinin, girip çıkma usullerinin mükemmelliği hakkında bir yığın fikir ve kıyasla yürüyordu.

Mümtaz lafa tutulmamak için bir grubun arkasında kendini sipere çekti. Biraz sonra Nuran'la kızı göründü. Genç kadın belli ki rahat yürüyebilmek için en sona kalmayı tercih etmişti. Yüzü çocuğuna doğru, çok sade ve tatlı bir gülüşle eğilmiş, bir şeyler söyleyerek yürüyordu.

Fakat ne bu tebessüm, ne bu konuşma çok sürmedi. İskele binasından çıkar çıkmaz, Fatma:

-Babam!.. anne, babam geliyor, diye bağırarak ileriye atıldı. Mümtaz o dakikada gördüğü şeyi bütün ömrünce unutamazdı. Nuran'ın yüzü kül gibi beyazlanmıştı. Genç adam gözleriyle etrafı araştırdı; kendisinden yirmi, yirmi beş adım ötede, sarışın, iri kemikli, dolgun göğüslü, hülasa, malzeme itibariyle oldukça zengin ve sağlam, fakat garip şekilde güzel, -sonradan bu sahneyi tekrar düşününce - hiç olmazsa bazı erkekler için güzel...- diye karar vermişti;- bir kadınla, esmer, otuz beş yaşlarında, siyah saçlı, yüzü ve kolları güneşten yanmış, her halinden deniz sporlarına alışık bir adamın onlara doğru yürüdüğünü gördü. Nuran'ın bütün vücudu titriyordu. Mümtaz iri kemikli kadının kendi yanından geçerken, yavaş sesle, yarı Türkçe, yarı Fransızca:

-Fakat bu skandal... Fahir, Allah aşkına sustur şunu! diye fısıldadığını duydu. Nihayet Fahir'le metresi genç kadına yaklaştılar. Emma çocuğu bir yığın -Maşallah!- ile ve -Ne güzel çocuk bu...- diyerek kucakladı. Fahir ise buzdanmış gibi duruyordu. Çocuğun ancak yanağını okşayabilmişti. Bu, garip çok garip bir sahne idi. Nuran olduğu yerde hala titriyordu; Emma, harfleri çatlata çatlata:

-Ah ne güzel çocuk!.. diye hayran oluyor, Fatma bu yabancı sevgiden ve bilhassa babasının soğuk duruşundan mustarip, annesinin eteklerine yapışmış ağlıyordu. Dışarıdan görenler, bu sahnenin Nuran tarafından hazırlanmış olduğunu, yahut da Fahir'in eski karısına karşı alakasızlığını Emma'ya göstermek için bu tesadüf fırsatını kaçırmadığını zannedebilirdi. Saatlerce devam etmemesine hiçbir mani olmayan bu hazin vaziyete Nuran mizacının birçok taraflarını gösteren bir hareketle son verdi; çocuğunu kucaklıyarak ikisinin arasından çıktı, biraz ötede bir arabaya atladı. Mümtaz yanından geçerlerken Fatma'nın katılasıya ağladığını gördü. İçi garip surette burkuldu. Yolun başında arkadaşları bekliyorlardı. Onlara doğru yürüdü:

-Nerede kaldın, hep seni bekliyoruz...

-İhsan geldi mi?

-Evet, yanında bir de akraban var!

-Kim?

-Suat adında biri. Garip bir adam. Sanatoryumda imiş!

-Ata benziyor...

Mümtaz sadece bir:

-Tanıyorum; sonra Nuri'ye dönerek: -Hakikaten ata benzer... dedi. Ve zihninden Nuran'ın şakaklarından ikide bir gözlerine doğru kayan saçlarını düşündü.

Orhan bu dikkati tamamladı:

-Galiba biraz da yamyam!

-Hayır, sadece katil, yahut telaşlı katil, yani müntehir!..

Bu, üniversiteden kalma bir şakalarıydı. Bir gün Küllük'te büyük bir tarihçimizin insanları, -Esafil-i-şark, Nizam-ı-alem, Şiş- diye üçe ayırdığını işitince, bu tasnifi genişletmişlerdi. Yamyamlar, herhangi bir ideolojide, sağ veya sol, mutaassıp olanlardı. Katiller, birtakım meseleleri olan ve her gördüklerine onlardan bahsedenlerdi. Telaşlı katiller, bu meseleleri fazla

enfüsileştiren, isyan hissiyle dolu olanlardı. Müntehirler ise bunları iki taraflı azap haline sokanlardı.

Kol kola girerek tıpkı senelerce evvel olduğu gibi, caddeyi yarı tutarak, güle konuşa yürüdüler. Hiçbiri Mümtaz'ın dalgınlığını farketmedi.

Lokanta bu öğle saatinde denizi içine almıştı. Suat'la İhsan köşede bir masada oturmuşlardı. Denizde kırılan bütün ışıklar Suat'ın yüzünde toplanır gibiydi. Mümtaz, onu son defa gördüğünden daha zayıf ve solgun buldu. Bütün kemikleri meydanda gibi...

İhsan sabırsızlıkla:

-Vakit geçirmeden oturun? dedi. İhsan pek nadir zamanlarında içenlerdendi. Fakat bunu sıhhi bir endişeden ziyade, içkiye hayattaki yerini vermek için yapardı. -Onun sihrini kendimizde eskitmemeliyiz...- derdi. İçmeğe karar verdiği zaman ise, bir çocuk gibi sabırsız olurdu. Bu lokantayı iskeleye yakın diye seçmiş, Mümtaz'ın vapurunu dört gözle beklemişti. Birdenbire yeğenine döndü:

-Senin gözlerın pırıl pırıl... neyin var?

Mümtaz şaşkın:

-Suat'ı gördüm, sevindim... dedi. Hakikatta Suat'ı görmekten sevinmemişti; zekasını, konuşmasını çok beğenirdi. Fakat onda kendisini rahatsız eden bilmediği bir taraf vardı.

-Ne saadet... beni görüp, sevinen insanlar da var...

Mümtaz bu gülüşün karşısında içinden, -İşte seni bunun için seviyorum!- diye düşündü. Filhakika Suat'ın gülüşünde kalbden gelen herşeyi reddeden garip bir hal vardı. Sanki yüzü birdenbire herşeye yabancı ve düşman kesilmiş gibi gülüyordu. -Hayatından mı şikayetçi? Yoksa benimle mi alay ediyor?-

Fahri, İhsan'a gülümsedi:

-Ben, size geleceğini söyledim, siz inanmıyordunuz... dedi.

-Ama iki vapur gecikti...

-Hayır, yalnız bir vapur kaçırdım.

-Kaçta uyandın?

Mümtaz gecesinin büyük zaferini bir daha hatırladı:

-Bu gece kitabı bitirdim... dedi. Geç yattım; uyku tutmadı; Sümbül Hanım'ı da bir türlü beni vaktinde uyandırmağa alıştıramadım!

Sümbül Hanım, Mümtaz'ın Emirgan'da işlerini gören kadındı. Suat, Mümtaz'a sordu:

-Bugünlerde ne okuyorsun Mümtaz?

Mümtaz önüne sıralanan meze tabaklarını ciddiyetle süzüyordu. Kapıya karşı oturmuştu. Fakat yeni tanıştığı genç kadının buraya gelmiyeceğini iyi biliyordu.

-Hemen hemen her şey... Cevdet Tarihi; Sicill-i Osmani, Şakayık...

Suat çok ciddi bir teessür içinde idi:

-Felaket... dedi. Şimdi nasıl konuşacağız? Eskiden Mümtaz'la çok rahat konuşurduk. Evvela okuduğu muharriri sorardım; sonra onun ağzıyle veya meseleleriyle konuşurdum. Ve kapalı yüzünden hiç beklenmeyen bir çocuk gülüşüyle güldü. Mümtaz, -İşte bunun için de seviyorum...- diye deminki düşüncesini tamamladı..

Nuri:

-Herkes az çok öyle değil midir? diye itiraz etti. Dört arkadaş Galatasaray'dan beri ayrılmadıkları Mümtaz'ı çok severler, ona toz kondurmak istemezlerdi.

Suat eliyle işaret etti:

-Maksadım şaka tabii... Mümtaz'ı eskiden böyle kızdırırdım. Yoksa ne olduğunu biliyorum. Akrabayız. Fakat doğrusunu isterseniz herkes bizim kadar çok mu okuyor? diye düşünüyorum..

Fahri'nin fikri büsbütün başka idi:

-Avrupa bizden çok fazla okuyor. Birkaç dilde birden okuyor. Mesele orada değil...

-Fakat bir mesele var yine. Okuduklarımızla rahat değiliz.

İhsan kadehinde buzun geçirdiği değişmeği, renksiz alkolün yavaş yavaş bulanmasını, sanki mermer damarlarla zenginleşmesini takip ediyordu. Şimdi kadeh hiç de saf olmayan bir mayi ile dolu idi.

-Haydi çocuklar!.. dedi. Sonra Suat'a cevap verdi: Mesele, okuduklarımızın bizi bir yere götürmemesinde. Kendimizi okuduğumuz zaman hayatın haşiyesinde dolaştığımızı biliyoruz. Garplı, bizi, ancak dünya vatandaşı olduğumuzu hatırladığımız zaman tatmin ediyor. Hulasa, çoğumuz seyahat eder gibi, benliğimizden kaçar gibi okuyoruz. Mesele burada. Halbuki kendimize mahsus yeni bir hayat şekli yaratmak devrindeyiz. Zannederim ki Suat'ın dediği budur.

-Evet, bir adımda eski yeni ne varsa hepsini silkip, fırlatmak. Ne Ronsard, ne Fuzuli...

-İmkanı mı var? Ve Mümtaz içinden tekrar Nuran'ın saçlarını düşündü:

-Hep böyle düşer mi bu saç... daima elleriyle başını biraz geriye atarak onu düzeltir mi?..

Suat, Nuran'ın saçlarından habersiz onu dinliyordu:

-Neden imkansız olsun?..

-Şundan imkansız ki... fakat asıl imkansız olan şu anda bu işleri konuşmasıydı. -Güya Adadayım! Ve o da burada... ne kadar birbirimizden uzağız... aynı evde, ayrı ayrı odalarda olsak yine netice aynı olacak...

-Çünkü, evvela siyah tahtayı beyhude yere temizlemiş oluruz. Bu inkarla ne kazanacağız sanıyorsun? Benliğimizi. Benliğimizi kaybetmekten başka.

Suat çok yumuşak bir bakışla:

- Yeniyi... yeni bir alemin masalını kurarız. Amerika'da, Sovyet Rusya'da olduğu gibi.

-Onlar herşeyi, hepsini unuttular mı sanıyorsun? Bence bu yeni masalı yaratacak olan bizim maziyi inkarımız veya bu işteki yaratma irademiz değildir. Olsa olsa yeni bir hayatın hızıdır.

-Ne yapalım istiyorsun?

Fakat Mümtaz cevap vermedi. Zihni Fahir'le -muhakkak o olacaktı, Nuran'ın arasındaki sahnede idi. -Yüzü ne kadar bozulmuştu. Ağlayacak kadar bedbahttı.- Ve birdenbire içinde kabaran merhametle onu mesut etmeği, bütün ömrünce mesut etmeği kendi kendine vadetti. Ve hemen o anda çocukluğundan utandı: -Bu kadar çocukça!- bu kadar hissi olduğunu ilk defa farkediyordu.

-Unutma ki, onların ikisi de Avrupa'yı devam ettiriyorlar...

-Peki o halde ne yapacağız?

İhsan kadehini kaldırdı:

-Evvela içeceğiz... dedi. Sonra bu güzel denizin bize hediye ettiği şu balıkları yiyeceğiz. Ve şu bahar saatinde bu lokantada, bu denizin karşısında olduğumuza şükredeceğiz. Sonra da kendimize mahsus, şartlarımıza uygun yeni yeni bir hayat kurmağa çalışacağız. Hayat bizimdir; ona istediğimiz şekli vereceğiz. Ve o şeklini alırken, kendi şarkısını yapacak. Fakat fikre, sanata hiç karışmıyacağız! Onları hür bırakacağız. Çünkü, onlar hürriyet, mutlak hürriyet isterler. Masal bir anda, biz istiyoruz diye teşekkül etmez. O hayatın içinden fışkırır. Hele mazi ile bağlarımızı kesmek, garba kendimizi kapatmak! Asla! Ne zannediyorsunuz bizi! Biz şarkın en klasik zevkli milletiyiz. Herşey bizden bir devam istiyor.

-Eskiyi devam ettirdikten sonra, yeni hayat şekli aramak ne için?

-Hayatımızın henüz şekli yok da onun için! Zaten hayat tanzim edilmeğe daima muhtaçtır. Hele asrımızda.

-O halde maziyi tasfiye ediyoruz?..

-Elbette... Fakat icabeden yerlerde. Ölü kökleri atacağız; yeni bir istihsale gireceğiz: Onun insanını yetiştireceğiz...

-Bunu yapmak için nereden hız alacağız?..

-İhtiyaçlarımızdan, yaşama irademizden; zaten hıza değil, derse ihtiyacımız var. Bunu da realite bize verir, müphem ütopyalar değil!..

Suat eliyle alnını sildi:

-Ben ütopyadan bahsetmiyorum... fakat bakir türküler istiyorum. Dünyayı yeni gözle görmek istiyorum. Bunu sade Türkiye için istemiyorum, dünya için istiyorum. Yeni doğan insanın teganni edilmesini istiyorum.

-Adalet istiyorsun, hak istiyorsun.

-Hayır, öyle değil! Çünkü kelimeler eski. Yeni insan eskinin hiçbir artığını kabul edemez...

Mümtaz bir güzü kapıdan giren müşterilerde:

-Suat bize bu yeni insanı tarif etsin!.. dedi.

-Edemem!.. Çünkü, daha doğmadı. Fakat doğacak, eminim... Bütün dünya onun sancısını çekiyor. İşte İspanya!..

İhsan:

-Eğer bütün imrendiğin o ise, hiç merak etme; yakında Avrupa, hatta dünya, İspanya'ya benziyecek. Fakat hakikaten İspanya'da veya Rusya'da yeni insanın doğduğuna inanıyor musun? Bana daha ziyade insanlığın felaketi hazırlanıyor gibi geliyor.

-Falcılık mı?..

- Hayır, sadece bir müşahede... Alelade bir gazete okuyucusunun müşahedesi... Suat bir müddet boş kadehiyle oynadı, sonra kadehi İbrahim'e uzatarak:

-Lütfen... dedi. Dolan kadehe su koydu; ilk yudumu içti.

-Böyle olsa ne çıkar, zaten olmasını istemiyenlerden değilim. İnsanlık ölü kalıplardan ancak böyle bir yangınla kurtulur...

-Daha beterlerine düşmek için; geçen harbin neticesini gördük.

Fakat Suat dinlemiyordu:

-Kaldı ki, harp bir zaruret oldu artık... bu kadar karışık hesabı ancak o temizliyebilir.

Sonra birdenbire başını kaldırdı. İhsan'a baktı:

-Hakikaten insanlıktan yeni bir şey ümit etmiyor musunuz?

-İnsanlıktan ümit kesilir mi? Yalnız harpten iyi şey ummuyorum. Medeniyetin yıkımı olacaktır. Ne harpten, ne ihtilallerden, ne de halk diktatörlerinden birşey çıkacağını umuyorum. Harp Avrupa'nın, belki dünyanın mutlak felaketi olacaktır. Ve kendi kendisine söyler gibi konuşmasına devam etti:

-İnsanlıktan ümit kesmedim, fakat insana güvenmiyorum. Bir kere bağları çüzüldü mü; o kadar değişiyor, o kadar kurulmuş makine oluyor ki... bir de bakıyorsun ki, o sağır ve duygusuz tabiat kuvvetlerine benzemiş... Harbin, ihtilalin korkunç tarafı, asırlarca gayretle, terbiye ile, kültürle yendik sandığımız bu kaba kudreti birdenbire başı boş bırakmasıdır.

-İşte ben de bunu istiyorum.

İhsan içini çekti.

-Halbuki daha iyi şeyler isteyebiliriz. Fakat istemek neye yarar; insanoğlu bu kadar zayıf olduktan sonra?.. Evet, insana güvenilmesi güçtür, halbuki talihini düşününce, onun kadar alınacak mahluk yoktur.

-Ben insanı seviyorum. Onun şartlarıyle döğüşme kudretini seviyorum. Kaderini bile bile hayatı yüklenmesini, o cesareti seviyorum. Hangimiz yıldızlı bir gecede kainatı bütün ağırlığıyle sırtımızda taşımayız. Hiçbir şey insanoğlunun cesareti kadar güzel olamaz. Şair olsaydım tek bir manzume yazardım; büyük bir destan. İki ayağı üstüne kalkan ilk ceddimizden bugüne kadar insanlığın macerasını anlatırdım. İlk düşünceler, ilk korkular, ilk sevgi, kainatı gittikçe ihata eden, kendi başlarına mevcut olan herşeyi birleştiren zekanın ilk kımıldanışı, tabiata izafe ettiğimiz bir yığın zenginlikler... Allah'ı etrafımızda ve kendi içimizde yaratmamız. Evet tek bir manzume yazardım. İnsanı teganni etmek istiyorum, derdim; maddeyi uykusundan uyandıran ve kainata kendi ruhunu geçireni teganni edeceğim, ey bütün büyüklüğü ihata eden lisan! Sen bana yardım et!

İhsan yeğenine şüphe ile baktı:

-Bu ne coşkunluk Mümtaz? Adeta ondokuzuncu asrın medeniyet müminlerine benzedin.

-Hayır benzemedim. Çünkü, meselelerin halledileceğine inanmıyorum. Daima öleceğiz ve öldüreceğiz. Daima bir tehdit altında kalacağız. Ben trajedinin kendisini seviyorum. Asıl büyüklük, ölüm şuuruna rağmen gösterdiğimiz cesarette.

-Mümtaz gorilden insana doğru yürüyüşün şiirini yazmak istiyor.

- Evet, gorilden insana doğru yürüyüş. İyi hatırlattın. İstediğin harp, bu cümlenin sonudur. -Şimdi insandan tekrar gorile doğru mu gideceğiz?..- Dostoyevski, içinde bulunduğumuz çıkmazı en iyi gören adamdır. -İhsan kadehini içmeden masaya bıraktı.- İstediğin harp bizi oraya götürür. İki Cihan Harbi daha olsun, ne kültür, ne medeniyet kalır. Hürriyet fikrini ebediyen kaybederiz.

-Bunu ben de biliyorum. Fakat içimizdeki ruh darlığı ve dışımızdaki sefalet, insanı bir malzeme gibi kullanmak itiyadımız ve bunun doğurduğu korku. Sonra bütün bunların hayatın zaruri tarafı olduğunu bilmek felaketini düşünün! Hepsi bir devir sonunun yaklaştığını gösteriyor. Ben bir felaket de olsa, onu bekliyorum.

-Üstü senin olsun...

Adile hınçla kocasına baktı ve yavaşça, fakat içinde bütün bir katliam arzusu parıldayan sivri bir sesle fısıldadı:

-Sokakta topluyorsun, değil mi?

Sabih karısına her zamanki tatlı bakışla bir göz işaret etti. Onun bütün gün niçin herşeye hiddet edeceğini biliyordu. -Bir köşeye otururum, lafa karışmam. Ev sahipleri tahammül etsinler!- Zamanla karısına, bütün aksak taraflarını öğrendiği eski bir otomobil gibi alışmıştı. O istediği yerde durur, bazen hiç fren kabul etmez, vitesleri kendi kendine değiştirir, bazen doludizgin yürürdü. Sabih'in vazifesi bu eski makinenin bir kaza çıkarmasını önlemekti. Aslında iyi kadındı ve ona alışmıştı. Hayatı onun yanında rahattı. Vakıa bu rahatı Sabih oldukça mühim fedakarlıklarla elde etmişti. Onu kendisine temin edebilmek için hemen hemen şahsiyetinin yarısından vazgeçmişti. -Yarım şahsiyetle de bilmem iş görülür mü?-

Arabacı aldığı bahşişten memnun, arabasının başak sarısı hasırını ve renkli tentesini güneşte parlatarak geniş bir kavisle Adile'nin yanıbaşından geçti. Adile bu neşeli kavis ve iyi beslenmiş atların bahar sabahı keyfini şahsına karşı bir hakaret sayıp saymamak için bir müddet düşündü ve hızlı hızlı, topuklarını, zaten gevşemiş asfaltı adeta delmek ister gibi, sert sert basarak yürüdü. Fakat önünde inilecek çok taşlı, karmakarışık bir yokuş vardı. Durdu ve Sabih'in, koluna girmesini bekledi: -Bu uzun ökçelerle!- Ayakkabıyı daha dün almıştı, bu taşlık yolda parçalanmasına razı değildi: -Hiç olmazsa bu işe yarasın!- Sabih, talihin kendisine uzattığı barışma fırsatını kaçırmadı. Hatta aklı, yolun yan tarafındaki evin verandasında şezlonga uzanmış kız irisinin kasığına kadar açık kalçalarında kalmasına rağmen, karısının kolunu on üç senelik bir tecrübenin verdiği ustalıkla hafif ve iç gıdıklayıcı bir tazyikle sıkmayı bile unutmadı: -Nasıl olsa misafirlikteyiz...- Ve yavaşça kulağına fısıldadı: -Mümtaz'ın hayatı tehlikede... ne dersin?- Bu tek cümlenin Adile'nin üstünde yapacağı tesiri merak etmiyordu. Şu dakikada karısının yüzünün, üzerine limon sıkılmış bir istiridye gibi, bir yığın küçük sarsıntı içinde kaldığını biliyordu. Ve sırf bile bile yaptığı bu zulmü telafi etmek için, tekrar Adile'nin kolunu sıkmağa devam etti; fakat karısına karşı olan muhabbeti sadece bu jestlerle kaldı. -Tehlikede! Çünkü Nuran'ın da ona karşı bir zaafı olduğu muhakkak...- Ve birdenbire işkenceyi azami haddine götürmeğe karar veren bir katı kalblilikle ilave etti: -Yoksa birbirlerini daha evvelden tanıyorlardı da, bize komedi mi oynadılar?

-Vallahi bilmem, ama zannetmiyorum... Nerede o zeka onlarda. Hem niçin yapsınlar?

-Fakat dikkat ettin mi, kız bile farkına vardı.

-Tabii, zavallı çocuk... Ve Adile, Nuran'ın kızına duyduğu merhametten kalbi parça parça Sabih'e bütün gövdesiyle yaslandı: -İşin garibi, ilk fırsatta nişanlılık zamanımızın sesini bulabiliyor... Acayip şey şu kadın kısmı vesselam... Zavallı Mümtaz budalası da durup dururken başına dert açıyor...-

İçinde Mümtaz'a karşı garip bir merhamet vardı. Bununla beraber şoförlük hocasının mesafe tayini nasihatlerini zihninden geçire geçire gidecekleri evin kapısiyle bulundukları yeri ölçtü ve tekrar Adile'nin kolunu hafifçe okşamağa devam etti:

-Sen rahat dursana bakayım!

Emma, erkek ruhuna aşine olduğunu sanan kadınların hesaplı işvesiyle sevindi:

-Oh, istakoz var... Neredeyse sevincinden ellerini çırpacaktı. Biliyorsun Fahir, dünkü istakoz ne güzeldi! Sesi hafif hardalda bırakılmış bir hıyar gibi garip ve dili yakıcı bir gevreklikle Türkçe kelimeleri değiştiriyordu. Bununla beraber, gayet az aksanı vardı. Fahir, genç kadının sıhhatli çenesine ve bembeyaz dişlerine korku ile baktı:

-Sonra?..

Emma, en şirin tebessümlerinden biriyle cevap verdi:

-İstakozdan sonra düşünürüz... Fakat beraber yaşadığı adamın sofrada yemek beklemekten -tabii bütün Türkler gibi- ne kadar sıkıldığını hatırlıyarak ilave etti:

-İstersen bir şinitsel veya bonfile...

-Peki, sana bir şinitsel veya bonfile... Garsona döndü: -Hangisini tavsiye edersin?-

Rum garson bir müddet Buridan'ın merkebi oldu ve şinitselin nefasetiyle bonfilenin asaleti arasında sallandı:

-Ama, sen yemezsen olmaz... Emma'nın sesi şefkatten neredeyse ateşte kalmış bir cam parçası gibi çatlıyacaktı.

Fahir ta belkemiğinden gelen bir ürpertiyle bu şefkate, onun soğuk hücumuna gerilmişti:

-Muhakkak sen de yiyeceksin! Emma, erkek ruhunu anlayan kadın dikkatiyle ve bir anne şefkatiyle -çünkü her erkek biraz çocuktur ve iradeye muhtaçtır- diye devam etti. Bu sabah kültür fiziğini de unuttun!

Köstence'de plajda bu kültür fiziğe ilk başladıkları zamanlarda Fahir'i ne bu ses, ne de bu ısrar bu kadar rahatsız ediyordu. O zaman şahsına gösterdiği bu ahlaka onu çıldıtıyor, bu hesaplı ve iradi arkadaşlıkta imkansız lezzetler buluyordu.

-Peki, ben de yiyeyim! Böylece hiç olmazsa onun konuşmasını önleyecekti. Kendisinin de farkına vardığı garip bir ısrarla başını listeye gömmüş, Emma'nın dişlerini, sağlam vücudunu, erkek kudretlerine meydan okuyan geniş göğsünü, bir zamanlar kendisini hazdan, şimdi sabırsızlıktan ve hatta hiddetten çıldırtan bütün bu birinci sınıf zevk makinesi teferruatını görmemeğe çalışıyordu.

Emma'nın dişleri Fahir'i İstanbul'a dönüşünden beri korkutmuştu. Lekesiz, bembeyaz, bir çehre için oldukça mübalağalı karoserisi içinde hiç şaşmadan işleyen bir cihaza benziyen bu dişler, onun üzerinde her rastgeldiğini öğütebilecek bir değirmen hissini bırakmıştı. Şimdi bu değirmen evvela istakozu öğütecek, sonra Viyana usulü şinitseli çiğniyecekti. Ağır ağır...

-Şarap mı, su mu?..

-Rakı...

Fahir bu sefer hakikaten gafil avlandı ve karşısındakine bir saniye için hayretle baktı. Fakat Emma, uzakta ilk mimozaların arasında tropikal bir lacivertlikle uzanan denize dalmıştı.

-Hani sen rakıyı sevmezdin?

-Alıştım artık! Sonra çok muhabbetli bir bakışla Fahir'e döndü: Ben artık İstanbullu oldum!

Emma, rakıya hiç alışmamıştı. Ve Fahir'in içmesini de belki sadece otoritesini kullanmak için istemezdi. Fakat iskelede Nuran'la ve bilhassa kızıyla karşılaşması onu birkaç gün için bazı prensiplerinden fedakarlık etmeğe mecbur ediyordu. Ne olur ne olmazdı, birkaç gün için daha sokulgan, daha uysal görünmeliydi. Yeni tanıştıkları yat sahibi zengin İsveçli ile anlaşana kadar Fahir'in sevgisi ona lazımdı. Kendi kendisine: -En aşağı bir ay...- diye tekrarladı. Evet, hiç olmazsa Fahir'le bir ay dost kalmalıydı. Ondan sonra hususi bir yatla ve o kadar distingue insanlar içinde bir Akdeniz seyahati yapmak... Bahusus tam mevsimiydi. -Atina, Sicilya, Marsilya...- Daha ilerisini düşünmüyordu. Çünkü yaz, kış, hangi mevsim olursa olsun, behemehal Paris'i istiyordu. Bir kere oraya gitmeliydi. Geçen sefer Fahir'i tanımadan evvel yaptığı Paris seyahati hiçbir işe yaramamıştı. Sefil bir oda, bir nevi mahalle aşçısına benzeyen bir lokanta, akşama kadar yandaki odanın piyanosu, ufak ekonomilerle alınan birkaç parça eşya... Şüphesiz uzviyet bakımından çok eğlenmişti; fakat velev ki onun için bile olsa artık bazı mahrumiyetlere

tahammül edemiyordu. Sonra yerleşeceği, ev bark sahibi olacağı zaman gelmişti. Onun için bu fırsatı kaybetmek istemezdi. Fakat talih Emma'ya daima garip oyunlar oynardı. Bu sefer de öyle olmuştu. İhtiyar ve zengin İsveçli tek başına gelmemişti. Yanında yatın kaptanı olan genç, esmer bir delikanlı da vardı. Ve işin fenası, bu delikanlı, Emma'nın zaaflarını sanki ezberden bilirmiş gibi davranıyor, ona bir türlü reddedemediği başbaşa kalma fırsatları hazırlıyor ve üzüm gibi siyah gözleriyle bir iki saniye onu süzdükten sonra, başka hiçbir mukaddemeye lüzum görmeden... Dün akşam denizde böyle olmuştu. Herkesin sarhoşluğundan ve mehtaptan, sessizlikten ne kadar çabuk istifade etmişti. Emma, kendi zaafına içinden kızmakla beraber, tekrar o dakikaları hatırladığı için mesut, gözlerini kapadı.

Fakat bu mesut hayalde fazla gecikmedi. Bütün bunlar geçici şeylerdi. Esası unutmamalıydı. Esas şimdilik Fahir'di. Fahir'de bu sabahki karşılaşmanın tesirini çok merak ediyordu. Nuran'ı bir dakika ancak görebilmiş ve çok tecrübeli aşk kadını hayatının içinden onu kıskanmıştı. Kendisinden çok başka türlü, daha derin şekilde güzeldi. Bununla beraber onu merak etmiyordu, uzviyetleri birbirine yabancıydı. Onun korktuğu kızın kendisiydi.

-Biliyorsun Fahir, sen bugün Fatma'ya çok fena muamele ettin?..

Fahir'in sesi hiç tanımadığı bir sesti:

-Biliyorum... -Bu üçüncü!.. Hep bildiğim şeyler...-

Garip bir şekilde bedbahttı. Nuran'ı hiçbir zaman bu kadar güzel bulmamıştı. Bu ne boşandıkları ayların bıkkınlığı içinden gördüğü Nuran'dı, ne de on senenin arkasından beyaz bir hayal gibi görünen nişanlıydı. Bu ayrı, hiç tanımadığı, büsbütün yabancısı olduğu bir kadındı. On sene yanında yaşadığı halde farkına varmadığı kadındı. -O kadar şaşırdım ki... Fatma ile doğru dürüst konuşmadım... Tıpkı bir başkasının çocuğu gibi muamele ettim.- Fakat hakikaten bunun için mi çocuğuna o kadar soğuk davranmıştı, yoksa Emma yanında olduğu, onu gücendirmekten çekindiği için mi? -O kadar zayıfım ki, her alçaklığı yapabilirim...-

Başını kaldırdı. Emma'nın içinden geçenleri adeta ezberden okuyan gözleriyle karşılaştı. Genç kadın:

-Biliyorsun Fahir, istersen barış, ben seni hiçbir zaman çocuğundan ayırmak istemem... Ve bu kararın kat'iliğini göstermek için Emma, iş üstünde bir umumi grev ilan eder gibi, çatalını tabağın kenarına bıraktı. Yüzü baştan aşağı feragat, insan hislerine hürmet kesildi. Bütün ömrünce yalnız kendisine acımaktan gelen bir itiyatla çehresi değişmiş, alt üst olmuştu.

Emma hiçbir şey istemezdi. Sadece alırdı. Tecrübeli aşk kadını hayatı ona istemeği katiyyen yasak etmişti. -Al, yakala, dört tarafından sar, nefes aldırma! Fakat katiyyen isteme...- Bu biricik düsturu idi. -Arkadaşlıkla başla! Daima anlayışlı ve sabırlı ol! Erkeği anladığını hissetsinler... Sonra kanatlarını ger, nefes aldırma... fakat istemek, asla...- İsveçli zengin, bu anlaşmayı, bilgiç şefkati, fedakar dostluğu yavaş yavaş derisinde duymağa başlamıştı.

Fahir Emma'yı bir müddet süzdü:

- Ne münasebeti var şimdi bu sözün?

Kadın büyük bir hata yaptığını anladı. Bu işten hiç bahsetmemeliydi! Başını eğdi ve istakozunu yemeğe başladı. Bu akşam İsveçli zenginle daha açık konuşmak lazımdı.

Fahir bir haftadan beri şimdi Emma'nın kendiliğinden teklif ettiği şeyi düşünüyordu. Fakat nefsine karşı o kadar itimatsız, itiyatlarına o kadar bağlı, Emma'nın onu içine soktuğu hayat o kadar değişikti ki, bir türlü karar veremiyordu. Sonra Nuran'ın böyle bir teklifi nasıl karşılayacağını hiç bilmiyordu. Genç kadın kendisine vaktinde barışmak, hepsini unutmak için üst üste bir yığın mühlet vermişti. -Asıl güçü Emma'dan ayrılmak...- Bu sevdiğinden değildi, nefsine karşı daima alçak oluşundandı. Hiçbir zaman iradeli bir insan olmamıştı, ne de vaktinde kaçacak kadar akıllı. Bununla beraber Emma bu iradeyi gösterebilirdi. Belki de hakikaten kendisinden bıkmıştı. -Kim bilir belki de...- Dün akşamki sarhoşluğu arasından hayal meyal hatırladığı şeyleri düşündü. Cenubi Amerikalı kaptanın sert bir usturaya benzeyen yüzü, insanın içinde dal budak salan bakışları, gözünün önüne geldi. Bir aralık beraberce kaybolmuştular. Kendisi bir türlü briçten kurtulamamıştı. -Kim bilir belki de...- ve ömrünün cenneti olan anları, Emma'nın hazza dolu dizgin atılışını, o çılgın mısraları birdenbire içinde taze bir bıçak yarası gibi hatırladı. Bu acıyla başını kaldırdı. Emma'nın otuz iki dişinin, önündeki istakozu yavaş yavaş, son derecede masum ve dalgın bakışlarla, adeta ezberinde olan bir şiiri hafızasından okur gibi öğütmesini, hakiki bir güzellik mucizesi gibi seyretti. En iyisi bu manasız düşünceleri bırakmaktı. Kadehini kaldırdı. Emma Türkçe öğrendiği ilk kelimeyi, sanki vefasız aşkına geçmiş güzel günleri hatırlatmak isteyen bir acemilikle tekrarladı:

-Şerefinize efendim...

Gözleri kendi rızasıyle hazırladığı ayrılığın yaşlarıyle doluydu. Ve hakikaten kendi içinden de böyle düşünüyordu. -Bütün hayatım hep kadrimi bilmiyenler tarafından tekmelenmekle geçmedi mi?- Besarabya'daki o zengin arazi sahibi böyle yapmamış mıydı? Vakıa Emma'nın da ufak bir kabahatı olmuştu. O seyisle yatmasına hiç lüzum yoktu, hele güpegündüz yarış atlarına mahsus

ahırın üstündeki odada... evet, bütün hayatı böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialarla geçmişti. Fakat ne yapabilirdi? Erkekler böyleydi. Arazi sahibi uşağını kovacağı yerde kendisini kovmuştu. Fakat uşak da arkasından gelmişti. Nişanlısı ile de böyle bir kaza yüzünden ayrılmışlardı. Tam böyle değilse bile, ona yakın birşey. Fakat kabahat bu sefer de kendisinin değildi. Müstakbel kaynı, Mihael'den o kadar gençti ki... aralarında üç kız kardeş vardı.

-Bu akşam istersen bir yere gitmiyelim, Emma?

-Nasıl istersen Fahir... Biliyorsun ben de çok yoruluyorum... Dün akşam... fakat dün akşamdan bahsetmenin hiç münasebeti yoktu.

Bu kelimeyi söyler söylemez, yüzünü ateş basmıştı. Hakikaten bu gece bir yere gitmiyecekler miydi? Bütün geceyi Fahir'le başbaşa geçirmek azabı içinde tekrar istakoza döndü.

Fahir hayretle metresini süzdü. Tanıştıkları zamandan beri Emma'nın yorgunluktan bahsedişini ilk defa istiyordu. -Ya hakikaten ayrılamazsam, yani beni bırakıp gitmezse!- diye düşündü:

-Biliyorsun Fahir, sen çok değiştin...

Fakat Fahir dinlemiyordu. Gözü garsonun ceketinin kopmuş düğmesine takılmıştı. Bir kopmuş düğme bazen bir can kurtaran olabiliyordu. İşte boş düğme yeri onun düşüncesine garip bir hürriyet vermişti. -Mademki aslında kadın denen şey beni sıkıyor, ne diye musallat ederim kendime?..- ...

Sabih'in teyzesi şişman, yüzünden iyilik ve hayat neşesi akan bir kadındı. Otuz beş sene astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın kahrını çekmiş, üst üste, nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını ödemiş, kocasını düşündükçe huy ve ahlaklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu büyütüp yetiştirmiş, hepsini teker teker evlendirip yer yurt sahibi etmiş, şimdi ömrünü misafir ağırlamakla geçiriyordu. Gençliğinde kocasının huyu yüzünden genç kadın dostluğuna adeta hasret olmuştu. Yedi seneden beri bol bol misafir çağırıyor, sırrına pek az eşinin sahip olduğu bir mutfağın bütün nefasetini tanıdıklarına ikram ediyordu.

Adile ile çok sevdiği Sabih'i hemen bahçe kapısının önünde karşıladı.

-Neredesiniz canım?.. Gözlerimiz yolda kaldı. Eliyle uzun ve üç boğumlu küpelerinden birisini yokladı. Sabriye Hanım, böyle günlerde çok sevdiği kaynanasının hediyesi bu küpeleri takmaktan vazgeçmezdi; fakat küpelerden birinin orta kafesi telinden koptuğu için ince bir tireyle bağlı dururdu. Taşıdığı

büyük pırlantanın ve altındaki küçük zümrüdün kaybolmasından da korktuğu için ikide bir eliyle yoklardı. Sabih teyzesini öperken yan gözle eski bahçıvan kulübesinin damına baktı; onu da üç sene evvelki çökük vaziyetinde gördü. Sabriye Hanım tamir ve düzeltme denen şeyi bilmezdi. Zaten kopan, kaybolan, yıkılanla alakası yoktu.

-Size öyle güzel şeyler hazırladım ki... Sonra Sabih'e döndü; senin perhiz yemeklerin de hazır...

Adile kocasının birdenbire ekşiyen yüzüne hiç sevincini gizlemeden baktı:

-Allah razı olsun teyzeciğim, dedi. Ödüm patlıyordu dokunacak bir şey yer de hastalanır diye... Sesi, korkudan ziyade sevinçten titriyordu.

-A kızım hiç unutur muyum onun sıhhatını?.- Biricik Sabihim o benim... Adile bu teminattan memnun, birkaç akşam evvel öğrendiği tangoyu mırıldanarak verandaya doğru yürüdü. Sabih sade isyandı. -Görürsünüz, diyordu. Şimdi görürsünüz!- Ve Polonya meselesine, Alman iktisadi hayatına dair son okuduğu makaleleri başından sonuna kadar onlara anlatmağa karar verdi. İntikamını alacaktı.

Bu perhiz yemeğini başına çıkartmasalardı, onlara fok balıklarının yaşayış tarzı hakkında bildiği şeyleri söyliyecekti. Bu balıkların hakikaten tuhaf bir hayatı vardı; sanki denizde balık, karada insandılar. Evet Lu de onlara dair yazılan şeyleri okurken aynen böyle düşünmüştü: Sanki denizde iken balık, karada iken insandılar ve onlardan bu cümle ile bahsetmeğe karar vermişti. Fakat şimdi ne fok balıklarından, ne de Eskimolardaki acayip itikatlardan -büyük babanın hemen ölümü günlerinde doğduğu için onun yerine geçen köpek yavrusundan- bahsedecekti. Şimdi bu perhiz müjdesiyle Alman sanayiinin ve iktisadının devrine girmişti. İçindeki hınçla ve artık küpenin büyük pırlantasının kaybolma ihtimalini hiç aklına getirmeden, teyzesinin kulağına tekrar baktı. Bütün o bilgiler, kafatasıyle kırk beş derecelik bir zaviye teşkil eden bu huniye akacaktı! Sabih senelerden beri gazete havadislerini bir nevi iltifat veya takdir vasıtası olarak kullanırdı. Bir gün Adile'nin hayranlarından ve evin gedikli misafirlerinden birine bu cinsten bir makaleyi anlatırken, genç adamın evvela sabırsızlıkla esnediğini, sonra da çekilip gittiğini görünce, birdenbire dünya havadisleri karşısında herkesin aksülamelinin kendisininkine benzemediğini anlamıştı. İşte o zamandan beri Sabih, hafızasının ve bol vaktinin kendisine temin ettiği bu silah üzerinde çalışmış, onu adeta mükemmelleştirmişti.

Verandada her zamanki gibi yedi sekiz misafir vardı. Sabriye Hanım'ın bütün çocukları kendi ahbaplarını ona devrederek evden ayrılmışlardı... Büyük oğlunun piket arkadaşı Yaşar Bey -Nuran'ın dayısının oğlu- büyük kızının görümcesi Nuriye Hanım, ortanca oğlunu kumara alıştırdıktan ve tahsilini

yarıda bırakmasına sebep olduktan sonra, kendisi mühendis mektebini birincilikle bitiren İffet Bey, küçük kızının lise arkadaşı Muazzez, hepsi oradaydılar. Sabriye Hanım kendisini pek az ziyaret eden çocuklarının yokluğunu onlarla telafi etmeğe çoktan alışmıştı.

Adile verandaya girer girmez:

-O, Yaşar Bey de burada... ne tesadüf efendim.

Yaşar eliyle vaktinden evvel ağarmış saçlarını düzeltti, gözlüğünü parlattı. Ve Adile'yi tam bir etiketle selamladı. O, ne de olsa Avrupa görmüş adamdı.

-Şimdi sizin Nuran Hanım'la beraberdik... Aman ne ciciydi görseniz, sonra Sabih'in teyzesine döndü. Mümtaz da beraberdi.

Sabih'in teyzesi, Sicill-i Osmani'de dedesinin adını ve tercüme-i halini bulduğu için Mümtaz'ı çok severdi. Merhum zevcinin bulmasını tam otuz sene vadettiği bu tercüme-i hali hemen ertesi günü telefonla kendisine söylemesi, -bilhassa Sabriye Hanım bu mazi hikayesinin telefonla söylenmesine çok ehemmiyet veriyordu- ona bir nevi mucize gibi gelmişti.

-Neye getirmediniz? Aylardır görmemiştim, çok yazık doğrusu. Bak, Muazzez de buradaydı.

Sabih karısından evvel bahsi kapatmak istedi:

-Arkadaşları ile buluşacağını biliyorduk, ısrar etmedik...

Muazzez Hanım oturduğu şezlongtan doğruldu:

-Suat Bey hastalanmış, bir hafta evvel İstanbul'a gelmiş, sanatoryumdaymış, o da oraya gidiyordu. Gelirken gördüm.

Sabih bu sabahki Ada vapurlarının bütün bir kabileyi buraya taşımasının şaşkınlığı arasında söylendi:

-Vah vah... Nesi var acaba? Yani mühim mi?.. Hayır, verem o kadar mühim hastalık değildi, insan yer içer beslenirdi. Asıl mühim olanı kendi hastalığıydı. Çünkü perhiz mecburiyeti vardı. Biraz sonra yiyeceği tereyağlı kabakla havucun ıstırabı içinde nerede ise her rastgelenin, -bol bol ye, kuvvetli şeyler ye, hamur işi, ızgara... beslen, bir şeyin kalmaz!- diye nasihat verecekleri Suat'ın hastalığını kıskanacaktı. Fakat bu Muazzez de olur şey değil, nerden bilir, nerden, nasıl görür?

Adile Hanım başka zaman olsaydı, Suat'ın hastalığına çok üzülürdü. Onun kadar neşeli, kadın ruhunu anlayan insan azdı. Fakat şimdi tam Mümtaz'la Nuran'dan, hem de Muazzez'le Yaşar'a, sıcağı sıcağına bahsedeceği zamanda adının ortaya bir engel gibi çıkması tahammül edilir şey değildi. Adile Hanım bu ani engelin üstünden çok iyi terbiye edilmiş bir koşu atı gibi tereddütsüz atladı:

-Doğrusunu isterseniz, aklımdan geçmedi değil... Fakat Nuran'la o kadar meşguldü ki, bize söz sırası kalmadı. Ve yan gözle Yaşar'a baktı. Onun Nuran'ı ötedenberi sevdiğini ve kıskandığını biliyordu. Hatta Fahir'le ayrılmalarında oldukça kötü bir rol oynamış, hem Fahir'le Emma'nın münasebetlerini kolaylaştırmış, hem de bu münasebetten günü gününe Nuran'ı haberdar etmişti. Yaşar'ın yüzü kül gibi sararmıştı.

-Evvelden mi tanışıyorlardı? Nerede ise kekeleyecekti.

Adile adeta sevinçle cevap verdi:

-Hayır, biz tanıştırdık. Sonra Sabih'in teyzesine dönerek ilave etti: -Teyzeceğim bilmezsin ne kaynaştılar! Doğrusu hoşuma gitti. Hani, hiç de fena olmaz! Biraz yaş farkı var ama...

Sabih karısına hayretle bakıyordu. Muazzez'in yanında buna cesaret etmemeliydi. Muazzez kendilerinden kaç yaş küçüktü.

-Kimdir bu Mümtaz Bey?

-Bizim fakültede asistan... Muazzez saçlarını güneşte salladı, gözlerini kıstı. Şımarığın biri... Gözü hep bahçenin ortasındaki büyük Hollanda yıldızlarındaydı. .-Kıpkırmızı... kıpkırmızı... Sonra birdenbire fikrini değiştirdi: Biz çok severiz ya... Mahzun, çok mahzundu. Bu sabah Mümtaz'dan Ada'ya gideceğini öğrendiği için buraya gelmişti. Fakat vapurda isabetsizlik etmişti. -Demek bu tesadüf...- Adile'ye yarı örtük kirpiklerinin arasından hınçla baktı.

-Canım nasıl tanımazsınız?.. Babanızın dostu İhsan Bey yok mu? İşte onun yeğeni. Bizde kaç defa gördünüz!..

Fakat Yaşar Bey Mümtaz'ı unutmuştu. İçerde saat bir buçuğu çaldı. İlaç vakti gelmişti. Yaşar Bey, hatta Nuran'ın bir başkasiyle evlenmesi ihtimali bile ona ilaç saatlerini unutturamazdı. Cebinden küçük bir şişe çıkardı. Dikkatle tıpasını açtı; ambalaj kağıdına, el değdirmeden iki komprimeyi şişenin ağzını biraz eğerek döktü.

-Biraz su emreder misiniz? Sonra Sabih'e döndü. -Müthiş bir kudret azizim... dedi. Vitamin. Başladığımdan beri kendimi o kadar rahat ve zinde buluyorum ki...

Sabih, Adile'nin gözlerinde parlayan istihza ve istihfafı görmedi.

İİİ

Ertesi akşam söz vermiş gibi iskelede birbirlerini buldular. Sabih'le karısı ortada yoktu; genç kadın Fatma'yı halasına bırakmıştı. İskele ağır bir bahar kokusu içindeydi. Hemen herkesin elinde büyükçe bir çiçek dalı vardı. Birkaç kişi yeni açmış gül demetleri taşıyorlardı. Bütün kalabalık bir çiçek yağmasından geliyor gibiydi.

Nuran onu uzaktan görünce eliyle küçük bir işaret yaptı. Genç adam, hiç ihtimal vermediği bu tesadüften ve kendisine daha imkansız görünen bu aşinalıktan mesut, ona doğru yürüdü.

-Bu kadar erken döneceğinizi zannetmiyordum...

-Ben de zannetmiyordum ama, oldu. Siz ne yaptınız?

Adeta günün hesabını istiyordu. Mümtaz onun arkasından Anadolu kıyısının bütün şatafatı bir kurutma kağıdiyle alınmışa benzeyen pastel renklerine bakarak cevap verdi:

-Biz, dedi, konuştuk... Bizim memlekette en rahat yapılan iş de budur, konuşmak. Sonra dostlarına karşı haksızlık etmemek için ilave etti: -Ama güzel şeyler konuştuk. İhsan da gelmişti. Hemen hemen dünya işlerinin yarısını hallettik... Gece de bir ala ney dinledik!

-Kimden?

-Ressam Cemil'den... Emin Bey'in talebesi! Bize bir yığın Sazsemaisi, eski Mevlevi ayinlerinin terennümlerini çaldı.

İkisi de bir tanıdık çıkıp rahatlarını bozmasın endişesiyle etrafa gizli gizli bakıyorlardı. Nihayet iskelenin parmaklığı açıldı, kırk yıllık ahbaplar gibi beraberce vapura girdiler, yine alt salonda oturdular. Mümtaz:

-Küçük hanımı ne yaptınız? Sizden ayrıldığına üzülmedi mi? Çok bağlı görünüyor.

-Hayır, yani lazım olduğunu biliyordu. Bizim taraflardaki boğmacadan korkuyoruz. Bütün kış zaten hastaydı. Hastalık meselelerinde söz dinliyor.

-Dört sene evvel olsaydı bunları bilirdim, fakat şimdi İclal'siz... Dört sene evvel İclal'i her gün görür, ona ait şeyleri dinlerdi.

Nuran bu latifeyi dinlemedi; o, kendi fikrinin peşindeydi.

-Garip çocuk, diyordu. Sanki kendi başına değil de etrafındakilerin alakasıyle yaşıyor. Hastalık korkusu olmasaydı kıyamet koparırdı.

-Ben sizi de kalırsınız sandım...

Sağ taraflarından gelen bir ışık parçası genç kadının saçlarına yapıştı, oradan yavaşça boynuna doğru kaydı, küçük, insana alışık bir hayvan gibi beyaz tenin üstünde hazla oynamağa başladı.

-Niyetim öyleydi, fakat fena bir tesadüf oldu...

Ancak o zaman Mümtaz, Nuran'ın dünkü kadar neşeli olmadığını, dalgın, hatta mahzun olduğunu gördü.

Mümtaz'ın içini Ada iskelesinde Nuran'la kocasını gördüğü zamanki ıstırap yeniden kapladı. Bir müddet cevap vermedi, sonra düşünceli düşünceli:

-Ben dünkü tesadüfe şahit oldum, dedi. Arkadaşlarımı arıyordum; -hiç yalan söylemeği beceremediği için olacak, yüzü kızarmıştı, -Fahir Bey'le karşılaşmanızı gördüm. Nuran bir şey söylemeden ona bakıyordu. Mümtaz bu bakışın altında genç kadının hayatına ait çok hususi bir şey görmüş olmaktan üzüldü; -eğer sizden bir şey saklamamağa karar vermiş olsaydım tabii bahsetmezdim!- sonra birdenbire kendisini yangın kulesinden aşağıya hiçbir paraşütsüz bıraktı; -asıl fenası iskeleden çıkarken o kadar sevimli bir yüzünüz, dikkatiniz vardı ki...

Nuran mahzun gülümsedi:

-Benim çıkışımı beklediğinizi söylesenize... ben sizi gördüm. Beyhude yere yüzünüz kızarmasın. Böyle şeyler, siz erkeklerin adetinizdir: Yalnız, asıl fenasını bulamadınız! Asıl fenası, imdadıma gelip çocuğu kucağımdan almamanızdır. Az kalsın ikimiz birden düşecektik... Mümtaz'ın yüzü karmakarışıktı; fakat Nuran ona dikkat etmiyordu; -ama daha fenası da var. Fatma'nın asabı alt üst oldu. Babasını unutmağa başlamıştı. Bu çocukta garip bir sahip olma duygusu var. Şimdi babasını kıskanıyor. -Varsın babam beni sevmesin! Ben onu seviyorum...- diye sabaha kadar ağladı. Sonra bu bahsi kapatmak ister gibi sözü değiştirdi; -İhsan Bey bizim tanıdığımız İhsan Bey mi?

-Bilmiyorum, sizin tanıdığınız İhsan Bey kimdir?

-Dayım Mütareke senelerinde Müdafaa-i Hukuk'ta çalışırken bir İhsan Bey'e yardım ettiğini söyler. Nadir Paşa'nın yaveri imiş. Onun ölümünü üzerine yükletmişler. Kaçması kabil olduğu halde ben üzerimde bu töhmetle hiçbir yere gitmem demiş. İdamdan biraz da dayım kurtarmış.

-Nadir Paşa'nın kendisine yazdığı bir mektup sayesinde. Evet o İhsan. Fakat niçin İclal bahsetmedi. Ben dayınızı birkaç defa gördüm!

-İclal realist romancılar gibidir. Günlük şeylerden başkasından bahsetmez.

Mümtaz'ın hayretine son yoktu.

-Demek Tevfik Bey sizin dayınız... Talat Bey de büyük dedeniz?

-Evet, Talat Bey annemin büyük babası.

-Ben Tevfik Bey'i hatta bir kere de dinledim. Bize Mahur Beste'yi okudu. Mahur Beste'yi seviyor musunuz?

- Çok... hem çok severim. Fakat biliyor musunuz, bizim evde uğursuz sayılır.

Mümtaz genç kadının yüzüne ciddiyetle baktı:

-Böyle şeylere inanır mısınız?

-Hayır, yani düşünmedim. Tabii herkes gibi bende de birçok şeyler için o müphem korku var. Mahur Beste'nin benim üzerimde tesiri çok başka türlü oldu. Beni büyük annemin yaptığı hata korkuttu. Bizim ailede ihtirasları yüzünden etrafını mustarip eden çoktur. Çocukluktan beri beni büyük anneme benzetirler; onun için büyük annemi çok düşündüm. Belki de bu yüzden hislerimden ziyade aklımla yaşamak istedim. Fakat ne çare, talih istemeyince... Çocuğum yine bedbaht oldu.

-Behçet Bey de akrabanız mı?

-Hayır, sadece evlenme yolu ile... o da çok bedbaht oldu. Atiye Hanım'ın bende bir resmi var! O kadar garip bir şey ki. Fakat isterseniz bunlardan bahsetmiyelim.

-İhsan Mahur Beste'yi çok sever. Tevfik Bey'den meşketti. Biliyor musunuz, dedenizin eseri büyük eser.

-Ayin yapmak istiyormuş, sonra bu beste çıkmış. Gözlerini yumdu. Mümtaz pencereden kül rengi denize baktı, hemen hemen aynı renkte tül tül bulutların dolaştığı göğü seyretti. Sonra genç kadını bahçesinde böyle havalarda adeta

narinliğinden titreşen o küçük gül fidanlarına benzetti. Bir ışık bu kül rengi boşluktan, ikisinin de tanımadıkları birtakım hazların müjdesi gibi, onlara doğru uzandı. Genç kadının yüzünde, ellerinde adeta sevinçle gezindi.

-Siz dün akşam hiç uyumamışa benziyorsunuz?..

-Hayır, uyumadım. Fatma sabaha kadar sayıkladı.

-Nasıl bıraktınız?..

-Halam ısrar etti. Sen gidince değişir, dedi. Ben de ister istemez razı oldum. Ben yanında olunca fazla şımarıyor.

-Fakat çok müteessirsiniz... ben olsam...

-Siz olsanız... fakat siz kadın değilsiniz, değil mi?

-Evet, yani bunu büyük bir kabahat saymazsınız... Hakikaten Nuran'ın kederini paylaşmak istiyordu; bunu yapamadığından son derece mahçup ve müteessirdi. İşte bu teessür Nuran'ı kahkahalarla güldürdü. Dost olmuştular. Ve bu dostluk, çok evvelden geçeceği yollar hazırlanmış bir seyahata benziyordu. O kadar alemleri birbirine yakındı.

-Siz garip bir adamsınız. Mahsus mu yapıyorsunuz, yoksa tabiatınız daima böyle çocuk tabiatı mı? İçinden: -hakikaten ahmak değilse eğer...- diye düşünüyordu. Mümtaz cevap vermedi; sadece gülümsedi. Neden sonra:

-Bana Mahur Beste'yi bir gün söyler misiniz? Sesinizin güzel olduğunu biliyorum. Zihni hep Mahur Beste'de, aşkın, ölümün bu garip ve zalim terkibinde idi. Nuran kısaca, -olur...- dedi, -bir gün söylerim.- Sonra ilave etti: -Bilir misiniz, ben sizi hiç yabancı saymıyorum. O kadar çok müşterek tanıdık var ki arada.

Mümtaz:

-Ben de öyle, dedi. O kadar öyle ki, bir gün dost olursak, bu dostluğun yolu bana, çok evvelden çizilmiş gibi gelecek.

Sonra büsbütün başka şeylerden bahsettiler. Mümtaz gülüşünü çok mucizeli bulmuştu. Bu mucizeyi sonuna kadar tatmak istiyordu. Ona üst üste bir yığın hikaye anlattı. Konuşurken hep İhsan'ın repertuvarını sarfettiğinin farkındaydı. -Demek ki satıhtayım... daha kendimi bulamadım...- Hakikatte büyük bir eşikteydi.

Bu olgun, zarif, güzel kadında, güneşin öz bahçesi imiş gibi baştan başa aydınlık ve füsun olan bir taraf vardı, o zamana kadar tanımadığı, kendisinde eksik sandığı bir taraf, sadece meşguldü, onun varlığı ile dolup boşalmağa hazırlanıyordu. Her düşünce serin bir uyanış durumunda değişiyor, uzviyetin derinliklerinden gelen küçük ve esrarlı dalgalar, unutulmuş hayat şarkılarını tekrarlıyordu. Bu sessiz musıki ikisinde de vardı, ikisinin de içinden yüzlerine doğru yükseliyor, Nuran bunu göstermemek telaşiyle, olduğundan çok mahzun görünüyor ve Mümtaz ise aksine, tabiatındaki mahcupluğu da gizlemek telaşiyle, zorla cesur ve kayıtsız olmağa çalışıyordu.

O zamana kadar Mümtaz'ın aşk tecrübesi, başıboş birkaç çapkınlıkla, kendini dörtyol ağzında rüzgara dağıtmağa benzeyen bazı arkadaşlıklardan ileriye geçmemişti. Bunlar bir erkeğin hayatına kadın varlığının girebileceği şeylerden ziyade, küçük kaçışlar, ufak arzular, kendi can sıkıntısının ve küçük iştihalarının değişik yüzleri idiler. Hatta yalnız kendi etrafında dolaşan muhayyelesinde böyle bir ihtiyacı henüz duymamıştı bile. Kadın, onun için Macide'nin dostluğu, büyük yengenin şefkati, annesinin ölümü ile İhsan'ın evine alıştığı zamana kadar hayatında eksik bulduğu ve bu ikisiyle tamamlanan şeylerdi.

Şimdi Nuran'ın karşısında onun güzelliklerini, bu küçük kaçışların, arzu, iştiha ve itiyatların üstüne çıkan bir bakışla sayıyor, bu kadar değişik şekilde güzel bir kadının yanıbaşında geçecek hayatı, imkansız bir şey gibi düşünüyordu. Tam adını koymadığı bir nevi ümitsizliğin verdiği pervasızlıkla gözleri genç kadının yüzünde, ellerinde dolaşıyordu. Nuran, onun bu pervasız bakışlarından sakınmağa çalışıyordu. Kendisini her serbest bırakışında birdenbire çırçıplak yakalanmış gibi mahçup, kendi kabuğuna çekiliyor, karşısındaki adamdan kendisini gizleyebilmek için ikide bir çantasını açıyor, yüzünü pudralıyordu. Hulasa ikisi de kendileri için hazırlandığını seziyor ve içlerinden konuşuyorlardı.

Üsküdar açıkları, lodoslu akşamın suda kurulmuş malikanesi olmağa başlamıştı. Sanki Kızkulesi'nden Marmara açıklarına kadar denizin altına, su tabakalarının arasına yer yer, iyi dövülmüş bir yığın mücevher parıltısından geçirilmiş bakır levhalar döşenmişti. Bazen bu bakır levhalar suyun üstünde yüzüyor, adeta mücevher sallar yapıyor, bazen da primitif ressamlarda, mağfiretin timsali ışığın kaynaştığı derinlikler gibi hasretle, bir hakikate yükseliş arzusu ile dolu, büyük ve kıpkırmızı uçurumlar açıyordu.

Bu, sıcak renklerin göz için bir lezzetten, bir ruh miracına kadar her imkanı denediği andı.

Mümtaz:

-Çok güzel akşam... dedi.

Genç kadın şaşırmış görünmek istemedi:

-Mevsimi! dedi.

-Mevsimi olması hayretimize mani değil ki... İçinden, -Sen güzelsin, ve bu güzelliğin gençliğinden geliyor. Fakat ben gene şaşırıyorum.- diye düşündü. Fakat hakikaten güzel miydi? Karşısındakini sarhoşluklarından uzak seyretmek istedi. Hayır, bir şey söylemiyecekti. Hatta görmüyordu bile. Bir kamaşmadan başka hiçbir şey görmüyordu. Daha ikisi içindeki hayranlığın aynasıyle karşılaşmıştı. Tılsımlı bir aynada kendi içini, yavaş yavaş uyanan arzuyu seyrediyordu.

Nuran bu cevabın doğrudan doğruya kendisine olduğunu, deminden beri bilinmez yerlerden gelen davetin, şimdi aydınlığa çıktığını anladı.

-Öyle demedim, dedi. Bundan sonra böyle çok güzel akşamlarımız olacak demek istedim. Ve sözünün başka bir manası olduğunu; bunu bile bile söylediği için kendisine kızdı.

Boğaz vapuruna epeyce vakit vardı. Kitapçı Kemal'in önünde durdular. Nuran bir iki gazete, roman aldı. Mümtaz onun çantasını açmasını, para çıkarmasını seyrediyordu. Her gün tekrarlanan bu hareketler, ona harikulade şeyler gibi geliyordu. Zaten Köprü değişmiş, kitapçı değişmiş, kitap alma, okuma denen şey değişmişti. Sanki bir masal dünyasında, canlı çizgilerin ve parlak renklerin her şeyi dirilttiği, her şeye en geniş rahmaniyete kadar giden bir mana verdikleri, her kımıldanışın geniş ve durgun bir suda uzanan ışıklar gibi bir sonsuzluğa doğru ürperdiği, çalkandığı bir dünyada yaşıyordu. Kitapçı paranın üstünü verdi.

Sonra kendi hediyesi, onun aldığı şeyler, hepsi elinde ve o yanında, Boğaz iskelesine doğru yürüdüler. Onunla beraber yürüyordu. Daha dün sabah vapurda uzaktan gördüğü, sonra bir tesadüfle tanıdığı kadınla şimdi İstanbul'a çıkmış bir başka vapurla Boğaz'a gideceklerdi. Bu kendisi için inanılmıyacak işti. Varsın, her gün tekrarlanan şeylerden olsun, varsın yüz binlerce kişi bu hisleri hayatında bir defa, yüz defa tatmış olsun; bundan hiçbir şey çıkmazdı. O da biliyordu ki, sevmek, mesut olmak, sevmeden evvel tanışmak, sevdikten sonra unutmak, hatta düşman olmak olağan şeylerdi. Fakat denizde yıkanmak da öyleydi; uyumak da öyleydi. Her şey, herkeste olduğu gibiydi. Tecrübenin yeni ve ilk olmaması onun ruhundaki şevki eksiltmiyordu. Kendisinde mademki ilk defa oluyordu; mademki ilk defa teni ve ruhu beraberce harekete gelmişler, tam bir terkip, bir anlaşma içinde mesuttular. O halde yeniydi. Fakat o da böyle mi düşünüyordu: o da mesut muydu? İstiyor muydu? Yoksa sadece tahammül mü ediyordu? Bu korku, bu şüphe, Mümtaz'ı bedbaht etti. Niçin konuşmuyordu?

Birbiri peşinden gelen bu sualler, karanlıkta gerilmiş bir ipe ayağı dolanmış insan gibi, yolunda rahat yürümesine mani oluyordu. Ah bir şey söyleseydi!..

Fakat Nuran, bir şey söyliyecek halde değildi. O, Mümtaz gibi hayat yollarının ağzında ve serbest beklemiyordu. Yaşanmış bir hayatı vardı; erkeğinden ayrılmış kadındı. Bu kalabalıkta yüzlerce gözün üzerinde olduğundan şüphelenebilirdi. -Gitse, diyordu; ne olur, bıraksa ve gitse... Gelişi o kadar ani oldu ki, kendi kendime kalmağa ihtiyacım var. Ne sanıyor beni, dolaştığı arkadaşlarından biri miyim?-

-Hayatını yapmış, sonra bozulduğunu görmüş bir kadınım. Bir kızım var. Aşk, benim için yeni bir şey değil. Bu tecrübeyi ondan o kadar evvel geçirdim ki...- Onun bir yığın lezzet bulacağı yerde, o, sadece azap bulacaktı...

-Ben bir kere geçtiğim yoldan bir daha geçeceğim. Bundan büyük azap olur mu? Niçin bu kadar hodbin oluyorlar? Niçin bizi kendileri gibi serbest sanıyorlar...- Fakat bu ayakkabıyı muhakkak değiştirmeliydi. Topuklarını o kadar kaba yapıyor, kendisini adeta Kolej'deki o ihtiyar hocalara benzetiyordu. Bunlarla ancak mitinglerde kadın hukuku için konferans verilebilirdi. Tabii ayakkabılarla değil... -Ayakkabıların konuşmıyacağı malum... Onlarla beni nasıl güzel ve zarif bulabilir?-

Dün sabahki kızın dudakları nar çiçeği gibiydi, ve hep ona dönmüş bakıyordu. Ben bile olduğum yerden bu dudakların davetini görüyor ve onun hesabına sabırsızlanıyordum. Fakat o, olduğu yerden beni görmek için bana bakıyordu. Başını ne garip uzatışı vardı. Ne kadar çirkinleşiyordu... Ona: -Haydi gidin artık, burada ayrılalım... Bu manasız işte ısrara ne lüzum var?- demeği çok isterdi. Fakat bir türlü söyleyemiyordu: Biliyordu ki, ölesiye mahzun olacaktı. Halbuki onu mahzun etmek istemiyordu. Bunu, sokak ortasında başını elleri arasına alıp teselli edebilseydi, bu imkan elinde olsaydı, sırf bu lezzeti tatmak için yapabilirdi. Çünkü zalim olmak da bir lezzetti. Bunu da uzviyetinde şimdi bir ihtiyaç gibi hissediyordu. Kısa, çok kısa bir an için tabii. Çünkü fazlasına tahammül edemezdi; fazlasını istemezdi. O kendisinden bir parça idi. Fakat böyle olduğu için saadet, ıstırap hepsini kendisinde tatması lazımdı. Hepsini ona Nuran tattıracaktı; bunu bildiği için kendisini kuvvetli, o kadar kuvvetli buluyordu. Tebessümü, bu yüzden bir bıçak ağzı gibi inceydi. Fakat içindeki korku hala konuşuyordu. -Beni onunla beraber görenler, kim bilir ne derler? Benden küçük olduğu o kadar belli ki... Onun için Fahir'den ayrıldığımı zannedecekler. Ben Fahir'den ayrılmadım... O benden ayrıldı.- Ah, gitse ve kendisini rahat bıraksa...

İV

Boğaz vapuru başka türlü bir kalabalıkla doluydu. Orası Ada gibi, asıl İstanbul'un çöküş devrinde, bir mevsim denecek kadar kısa bir zamanda ve adeta birden oluvermiş, zengin, müreffeh, her hususiyetini paranın düzenleyip ayarladığı, geniş asfalt yollu, çiçek tarhı kılıklı sayfiyesi değildi. O başından beri İstanbul'la yaşamış, onun zengin olduğu zamanlarda zengin olmuş, çarşı ve pazarını kaybedip fakir düştüğü zamanlarda fakir olmuş, zevki değiştiği zaman, kendi içine çekilmiş, hayatında geçmiş modaları elinden geldiği kadar muhafaza etmiş, hulasa bir medeniyeti kendine ait bir macera gibi yaşamış bir yerdi.

Mümtaz'a göre insan Ada'ya giderken anonim bir şey olurdu. Orası bir nevi standart insanların yeriydi; orada gerçekte kendimize hiç lazım olmayan, hiç değilse bizi kendimizden uzaklaştıran ve bunu yaparken hiçbir noktaya da yaklaştırmayan şeylerin hasreti çekilirdi. Boğaz'da ise herşey insanı kendisine çağırır, kendi derinliğine indirirdi. Çünkü burada terkibi idare eden şeyler, manzara, kalabildiği kadar olsa da mimari, hepsi bizimdi. Bizimle beraber kurulmuş, bizimle beraber olmuştu. Burası küçük camili, bodur minareli ve kireç sıvalı duvarları o kadar İstanbul semtlerinin kendisi olan küçük mescitli köylerin, bazen bir manzarayı uçtan uca zapteden geniş mezarlıkların, su akmayan lüleleri bile insana, serinlik duygusu veren ayna taşları kırık çeşmelerin, büyük yalıların, avlusunda şimdi keçi otlayan ahşap tekkelerin, çıraklarının haykırışı İstanbul ramazanlarının uhreviliğini yaşayan dünyadan bir selam gibi karışan iskele kahvelerinin, eski davullu, zurnalı, yarı milli bayram kılıklı pehlivan güreşlerinin hatırasiyle dolu meydanların, büyük çınarların, kapalı akşamların, fecir kızlarının ellerindeki meşalelerle maddesiz aynalarda bir sedef rüyası içinde yüzdükleri sabahların, garip, içli aksisadaların diyarıydı.

Zaten Boğaz'da herşey bir akisti. Işık akisti, ses akisti; burada insan bile znman zaman bilmediği bir yığın şeyin aksi olabilirdi.

Mümtaz, çok küçüklük hatıralarına eğilip de vapur düdüklerinin bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akislerini dinlediği zaman, ara sıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan hüznün şifasızlığının hangi pınarlardan toplanıp geldiğini anlardı.

Vapur hıncahınçtı. Şehirdeki işlerinden dönen küçük memurlar, gezmelerden, uzak plajlardan gelenler, genç mektepliler, zabitler, ihtiyar hanımlar, hayatlarının üzüntüsü, günün yorgunluğu yüzlerinden akan bir yığın insan güvertede, bilerek bilmiyerek kendilerini bu akşam saatine teslim etmişe benziyorlardı. O bütün başları Hayyam'ın anlattığı testici gibi eline alıyor, içten ve dıştan işliyor çizgilerini değiştiriyor, boyuyor, vernik, cila sürüyor, gözleri dalgın, dudakları daha yumuşak yapıyor, gözlere hasretten, ümitten yepyeni ışıklar koyuyordu. Herkes bu aydınlığın ortasına kendisi olarak geliyor; fakat bir sihirin ortasına düşmüş gibi, onun değişmeleriyle değişiyordu. Bazen bir

kalabalıktan biraz fazla gürültülü bir kahkaha yükseliyor, uzakta, ta başta, yalı çocukları ağız çalgıları çalıyorlar, tecrübesiz seslerle şarkı söylüyorlar, beraber yolculuk yapmağa alışmış olanlar birbirlerini çağırıyorlardı. Fakat bunlar pek az sürüyordu. Bin nevi bekleyişe benzeyen sessizlik yeniden sonsuz yapraklı ağacıyla büyüyor, hepsini örtüyordu.

Bu ağacın kökü, orada, ufukta ince bir Herat cildinin tezhipleri arasında kıpkırmızı kavsi, bu altın oyunlarını gittikçe daha derin şekilde aydınlatan, her an eritip yeniden kendi fantezisine göre döken güneşteydi. Oradan dal dal etrafa yayılıyordu. Nuran bu aydınlıkta sertleşmiş yüzü, darılmağa hazır gibi duran küçük ve toplu çenesi, kısık gözleri, çantası üzerinde kilitlenen elleriyle, bu sükut ağacının bir meyvesi olmuştu.

-O kadar ki akşamın bahçesinden sarkmış gibisiniz... O söner sönmez, yere düşeceksiniz, sanıyorum.

-O zaman hepimizi birden gece toplıyacak... Çünkü siz de öylesiniz... Ve öyle oldu. Daha Üsküdar'a yaklaşmadan akşamın dört tarafa savurduğu güller solmuş, deniz kararmıştı. Herat tezhipli büyük kitap cildi şimdi mosmor bir bulut parçasıydı. Yalnız uzak minarelerin tepelerinde gecikmiş kuşlar gibi bir iki beyaz uçuş vardı. Karşı kıyıyı saran ışık dalgası, bir musıkinin son akisleri halinde sallanıyorlardı.

Mümtaz, gece ilerledikçe havada, hala kıştan bir şeyin bulunduğunu sezer gibiydi. Garip bir üşüme hissiyle içine büzüldü.

-Kışın Boğaz başka türlü güzel oluyor, dedi. Garip bir yalnızlığı var...

-Ama, siz pek tahammül edemiyorsunuz.

-Edemiyorum. Buna tahammül etmek için ya bulunduğu yere adamakıllı kök salmalı, yahut da hayatı çok zengin olmalı. Yani kafi derecede yaşamış olmalı. Halbuki ben...

Sözünü birdenbire kesti; neredeyse, ben hala çocuk gibiyim, diyecekti. Hayatında bir yığın hulyadan başka ne vardı; yarın sabah, sen de bir hayal olmıyacak mısın?..

-Benim en sevdiğim şey nedir, bilir misiniz? Ta çocukluğumdan beri kapalı, arkasında ışık yanmayan, yalı pencerelerinde ışık oyunları... Vapurla beraber yürüyen ve camdan cama değişen, bazen ateşten kavisler çizen ışıklar... Fakat şimdi bakmayın, madem ki dikkat etmediniz. İyi bir yerden, daha ileriden seyredin...

Mümtaz bu kadarcık şeye nasıl dikkat etmediğine şaşıyordu. Boğaz'ın gece haritası benim için biraz da bu ışıklardır. Dediğiniz şey... İnsan burada bir hayalde yaşıyor, bazen kendisini bir masal sanıyor..

Mümtaz beraberce daldıklari bu hissilikten utanır gibi oldu. Üsküdar'dan sonra gecenin tam saltanatı başladı. Tepelerde keskin sokak fenerlerinin hudutlandırdığı büyük ev kitleleri, aralarındaki karanlık uçurumlariyle olduklarından daha haşin, daha esrarlı ve hayali görünüyorlardı. İskele meydanları daha geniş bir hayat vadeden ışıklariyle bu ahengi kırıyordu. Hemen her penceresi aydınlık, çok eski bir yalı, uzun zaman suda kalmış, bütün kesafetini kaybetmiş bir cisim gibi önlerinden geçti.

-Ne kadar çok insan var... dedi.

Filhakika her pencerede birkaç baş görünüyordu. Hepsi üst üste yığılmış, vapuru seyrediyordu. Bir vapur düdüğü öttü.

-Daha vapur düdükleri yazlık seslerini bulmadı...

İkisi de birbirlerine dikkatlerini söylüyorlardı. İki küçük çocuk gibiydiler. Ayrı ayrı, önlerinden geçtikleri şeylere bakıyorlar, tek tük konuşuyorlardı. Genç kadın eliyle pancursuz, karanlık bir pencereyi göstererek: -Bakın, dedi, nasıl hareli bir kumaş gibi dokunuyor... Sonra kavisler... İşte bir tane daha, sanki akan bir yıldız gibi... Daha yukarılarda, bizim tarafta bu akislere balıkçı sandallarının feneri de karışır. Fakat en güzeli bu kavislerdir... Işıktan bir riyaziye...-

Sonra beraberce eğildikleri bir kitabın üstünden başlarını kaldırır gibi doğruldular ve birbirlerine baktılar. İkisi de gülümsüyordu.

-Sizi evinize kadar götüreceğim, dedi.

-Sokağın başında ayrılmanız şartiyle... Eğer annemi kalbden öldürmek istemiyorsanız...

Mümtaz içinden kızdı. Annesi... Yarabbim, ne kadar çok engeli var, diye düşündü. Genç kadın bu düşüncenin farkındaymış gibi:

-Ne yaparsınız, hayatımızı olduğu gibi kabul etmek lazım. İnsan istediği kadar hür olamıyor... Bilir misiniz ki, bu yaşta hesap vermeğe mecburum. Geleceğimi bilseydi meraktan çıldırmıştı. Şimdi sevdiği kızı için, en aşağı yetmiş beş türlü felaket düşünür.

Sonra birdenbire lafı değiştirdi:

-Yalnız, eski musıki mi seversiniz?

-Hayır, hepsini... Tabii, anlıyabildiğim kadar... Musıki hafızam zayıftır ve çalışmadım. Siz de seviyorsunuz galiba?

-Bana bakmayın... Bizde eski musıki aile yadigarıdır, dedi. Baba tarafından Mevlevi, anne tarafından Bektaşiyiz... Hatta annemin dedesini İkinci Mahmud, Manastır'a sürmüş. Eskiden evimizde küçükken her akşam fasıllar yapılır, büyük eğlenceler olurdu.

-Biliyorum, dedi, Mevlevi kıyafetiyle eskiden çekilmiş bir resminizi vaktiyle görmüştüm. Babanızdan gizli çekmişler.

İclal'in adını söylememeğe dikkat etmişti. Bu bir nevi korkaklıktı. Fakat ikide bir başka bir kadının adını onun yanında anmak istemiyordu.

-Tabii İclal de... dedi. Yarabbim, bu kız için gizli hiçbir şey yok. Onu tanıyanlar camdan evde oturuyorlar.

Mümtaz:

-Ama fotoğrafı bana o göstermedi. Hatta siz olduğunuzu ben kendim tahmin ettim, dedi.

Genç kadın bu hatıra ile olduğu yerden o kadar gerilere atlayacağını hiç sanmamıştı. Babasını elinde ney, büyük sofanın sediri üstünde gördü. -Gel, otur...- diye sanki ona işaret ediyordu. Bütün çocukluğu bir kuş kafesi gibi bu ney sesleri içinde geçmişti. Başkalarında bin türlü duyumdan kurulan dünya, onun içinde sanki yalnız sesten ve musıkiden kurulmuştu. Tıpkı aynı sofanın avizesinin altında sarkan, yeni dünya dedikleri o donuk renkli camdan küreden akseden eşya gibi, sadece hayal bir kainatla işe başlamıştı.

-Onu çektirdiğim zaman babam hala yaşıyordu. Fakat Boğaz'da değildik. Libade'de oturuyorduk. Bilmem, Çamlıca'yı tanır mısınız?

Fakat Mümtaz düşüncesini fotoğraftan ayıramıyordu:

-Tuhaf bir resimdi; eski minyatürlere benziyordunuz... Elbise hiç de aynı olmamakla beraber, mesela, Ali Şir Nevai'ye şarap kadehini sunan gence... Gülerek ilave etti: O oturuşu nereden buldunuz?..

-Dedim ya, ecdat mirası... Uzviyetimde var. Onlarla doğmuşum.

Biraz sonra o günün üçüncü mühim hadisesi oldu. Kandilli'ye beraber çıktılar. Sanki her zaman böyle oluyormuş gibi iskelenin tahta döşemesi üzerinde

beraberce yürüdüler, Mümtaz kapıdaki memura ikisinin biletini birden verdi ve adam hiç şaşırmadan aldı. İskele meydanından beraberce geçtiler: Yokuş yukarı yürümeğe başladılar. Birbirlerinin varlığına sarılmış yürüyorlardı. Biraz sonra genç kadının ayağı bir taşa takıldı; Mümtaz koluna girdi. Solda bir sokağa saptılar. Sonra küçük bir yokuş daha çıktılar. Genç kadın dar bir sokağın başında ondan ayrıldı:

-Bu bizim bahçe... Ev öbür tarafta, siz gelmeyin artık, dedi.

Başlarının üstünde bir sokak feneri, büyük bir çınarı sanki içinden aydınlatıyordu. Üstlerine yaprak yaprak dökülen bu aydınlığın altında, bahar kokuları, çeşme ve kurbağa sesleri içinde birbirinden ayrıldılar. Mümtaz bir daha buluşup buluşmıyacaklarını sormadığına pişmandı. İçinde onu bir daha görmemek ihtimalinin verdiği korku vardı. Bu korku ile, geldikleri yollardan biraz mahzun; fakat genç kadının cazibesinden bir yığın şeyle zengin, kalbi hiç tanımadığı bir dostluğa açılmış, döndü.

V

Birkaç gün sonra Nuran, İclal'in güle güle evden içeri girdiğini gördü. Genç kız, iskelede Mümtaz'a rastlamış, beraber oturmuş, kahve içmişlerdi. Sonra Mümtaz onu yolun yarısına kadar çıkarmıştı.

Eve girdiği zaman bile, hala onun anlattığı şeylere gülmekteydi. Bu Mümtaz'ın ayak üstünde uydurduğu bir köpek hikayesiydi.

Genç adam beş gün, elbette birinden birine rastlarım diye, Kandilli önlerinden ayrılmamıştı. Şüphesiz isteseydi doğrudan doğruya İclal'den bunu rica eder, yahut da İhsan'ın vasıtasiyle Tevfik Bey'i görmeğe giderdi. Fakat hislerinden bir başkasına bahsetmek istemediği için, sessiz sedasız sahili muhasarayı tercih etmişti. Henüz yelken mevsimi değildi. Fakat Boğaz'da kayık mevsim işi değildir. O, Boğaz'ın tabii vasıtası, her saat başvurulan çare, her mizaca göre spor, eğlencedir. O kadar ki, bir Newyorklunun neden bir Ford veya başka bir marka otomobille doğmadığına şaşmıyanlar bile, Boğaz'da doğan çocukların beraberinde bir sandalla dünyaya gelmediklerine şaşırabilirler. Onun için hiç kimse Mümtaz'ı sandalında ve bu sandalı Kandilli iskelesinde görünce şaşırmadı. Uyanır uyanmaz kayığa atlıyor, sırasına göre yelkenle, bazen motörle iskeleye geliyor, orada balık avlamağa çalışıyor, kahvede kitap okuyor, ihtiyar bahçıvanlarla ve semtin eskileriyle konuşuyor, çok bunaldığı, denizde iş bulamadığı zamanlar, yukarılara çıkıyor, Nuran'ın evinin etrafından uzak durmak şartıyle tepelerde dolaşıyor, Boğaz baharının o sert rüzgarında kır çiçeklerinin, otların arasında geziniyordu.

Beşinci günü sabrının mükafatını gördü. İclal vapurda idi. Bu tesadüfün sevinciyle yerinden sıçramaktan kendini zor menetti. Genç kızı iskelede yakaladı. İclal onu burada bulacağını hiç zannetmiyordu. Mümtaz, bir arkadaşına söz verdiğini, çocuğun hala gelmediğini söyledi.

Nuran, Mümtaz'ın bu kadar çapraşık yollardan becerikli olmaya kalkacağını hiç sanmamıştı. İclal'in hikayesini dinleyince o da güldü:

-Niye alıp getirmedin?

-Doğrusu aklıma geldi ama, cesaret edemedim. Sana sormadan...

-Biz onunla tanıştık...

-Ada vapurunda... Adile Hanım'la berabermişsiniz. Sana selamı var... İsterseniz öğleden sonra gelin, sizi gezdireyim, dedi.

İskeleye indikleri zaman Mümtaz kayıkta tembel tembel sıya yapıyordu. Onları gülerek karşıladı:

-Geleceğinizi umuyordum, dedi.

Nuran onun yüzünü zayıflamış ve güneşten yanmış buldu. Kadınlar sandala binince o da arkaya geçti.

-Ne o, yelken açmıyacak mıyız?

İclal'le Nuran, yelkeni, onun tehlikelerini, dalgalarla beraber gelen o küçük sarhoşluğu tercih ediyorlardı. İki kıyının yalpa vurması, iyi bir kavalye ile dansa benziyen o mihverinden çıkmalar, aydınlığın, suyun içinden süzülmeler. Fakat Mümtaz, yelken zamanı değil, diyordu. Hakikaten bu lezzeti tatmaları için daha çok vardı. Sonra kadınların elbiselerinin harap olmasından korkuyordu. Böyle bir gezinti için giyinmiş değillerdi.

İclal lacivert döpiyesiyle bir çaya gider gibiydi. Nuran gri pardesüsünü ona vermişti. Sırtında kırmızı çizgili bej rengi bir kostüm, ceketin altında, kıvrılan kenarından, boynun dışarıda kalan kısmını daha yumuşak, daha kadifeli yapan sarı bir süeter vardı. Saçlarını en son dakikada sağa sola iki üç tarakla düzelttiği belliydi.

Daha ziyade içinde son dakikaya kadar süren tereddüdü meydana koyan bu acele tuvaletle başı daha güzeldi. Mümtaz bu saçların gecesine yüzünü gömmek arzusuyle damarlarının tutuştuğunu hissediyordu. Bütün uzviyetinde senelerdir uyku uyumamış bir insanın yorgunluğu vardı.

İclal kayığı beğenmişti. -Anlamam ama, güzel,- diyordu. Nuran deniz işlerini daha yakından biliyor gibi, onun fikrini tamamladı:

-Güzel sandal, balığa, gezintiye, yelkene, herşeye gelir. Hem de yeni...

Mehmet sandalın ucundan bir eli rıhtımda:

-Ben İzmit'e kadar giderim, bununla... diye cevap verdi.

Genç kadınların kıyafetlerinden, hallerinden hoşlanmıştı. Ağabeysinin -Mümtaz'a ağabey derdi- ilk defa böyle arkadaşları olduğunu görüyor ve onun hesabına seviniyordu. Fakat kayığa atlarken, kendisine bir yığın cam eşya emanet edilmiş gibi ürktü. Onun kadını başka türlüydü. O, mesela Boyacıköyü'ndeki kahveci çırağının sevgilisi cinsinden kadınları seviyordu. Onlara hayatın her safhasında güvenilebilirdi. Bunlar dayanıksız olmalıydı; fakat güzelliklerine bir diyeceği yoktu.

-Balığı sever misiniz?

-Babam ölmeden evvel çıkardık... Daha doğrusu evlenmeden evvel...

Bu ikindi saatinde rüzgar muayyen sevkülceyş noktalarına çekilmiş gibiydi. İlk önce aşağıya, Beylerbeyi'ne doğru indiler. Sonra tekrar geldikleri yoldan geriye döndüler. Anadoluhisarı'nı, Kanlıca'yı geçtiler. Akıntıburnu'nda rüzgar ve dalga, hakikaten engine çıkmışlar gibi, onları kucakladı.

Bir adım ötelerinde bahçeler, çocukların uçurtma denedikleri yol, çiçek açmış meyve dalları, olta ile sabır terbiyesi yapanlar vardı. Fakat altlarında deniz geniş su tabakalariyle kayıyor, garip, keskin, büyük davetlerin sesi ve kokusuyle onları taşıyordu.

Mümtaz ömrünün hazinesini taşıyordu. Onun için korktu:

-Ben şimdi hem Sezarım, hem de kayıkçısı. Onun için, buradan ilerisi yok.

Bunu genç kadının gözlerine bakarak söylemişti. Fakat Nuran yalnız etrafla ve biraz da kendisiyle meşguldü. Beş gündür kafasında bir yığın kararlar vermiş, kah evini ve hayatını can sıkıcı bulmuş, genç adamın daveti için sabırsızlanmış, kah çocuğunun kendi yatağının yanıbaşında duran karyolasına bakarak, dışarıdan gelecek hiçbir şeyin kendi sükunetini bozamıyacağını sanmıştı. Fakat işte, üç saat süren bir didişmeden sonra gelmişti. Bu bir zaaf mıydı? Yoksa tabii bir hakkı kullanmak mı? Bunu bilmiyordu. Yalnız, bütün ömrüyle bu kayığa yıkıldığını, orada külçelendiğini biliyordu. Dönüşte Emirgan'a çıktılar.

Kahvenin mevsimi başlamıştı. Her cinsten, her yaşta insan vardı. Hava biraz serinlerse kalkıp gitmek kararıyle yaklaşan akşamı ve baharı tadıyorlardı.

Bahar bir nekahet sıtması gibi derin ve ürperticiydi. Bütün gezinti boyunca bu ürpermeyi duymuşlardı. Sanki herşey, taze ve yumuşak yaprağın, parlak renklerin, beyaz aydınlıkta kendisini gölgesiyle bulmanın telaş ve sevinciyle birbiriyle kaynaşıyordu. Mor, kırmızı, erguvani, pembe, yeşil, kümelendikleri sırtlardan insanın derisine hücum ediyorlardı.

Fakat burada, bu meydan kahvesinde bahar sadece bir küçük ürperme, bir yaşama hasretiydi. Sıcak çay, topluluk, biraz evvel geçtikleri yerleri şimdi karşıdan ve büsbütün başka ışıkta seyretmenin insana verdiği o garip hisle birbirlerine sokulmuşlardı.

-Peki, anlatın bakalım, bizim Kandilli'yi neden böyle muhasara altına aldınız?

Mümtaz yüzünün kızardığını göstermemek için başını eğdi:

-Bilmem buna muhasara denir mi? Kara yolları baştan başa açıktı. Ben sadece iskeleyi zaptettim. Elimden bu kadarı geliyordu, ne yapayım? der gibi bir işaretle güldü. Fakat çehresiyle -bu hafta çok sıkıntı çektim- diyordu. Bu gülüşte, gözlerin ve dudağın kenarlarında ancak farkedilen; fakat bütün yüze ıstırabı kabule hazırmış gibi bir mana veren bir şey vardı.

-Anlatsana şu Kandilli sarayını, Mümtaz?

Mümtaz sabahleyin genç kıza anlattığı şeyleri zihninde aradı:

-Hayal... Duman. Bir mısraın peşine takıldık. Hakikaten şimdi hepsi hayaldi. Fakat bir şey söylemesi lazımdı.

-Bu sarayın tamiri için söylenmiş bir tarih. Tabii ne saray, ne temeli var şimdi. Ne de eski bahçeler. Fakat mısra duruyor:

Yeniden şule-bar-ı sahil oldu köhne Kandilli

İşte bir mısraın bana ettiği bir oyun. Sonra Kandilli'den, Kanlıca körfezinden, Çengelköyü ve Vaniköy'den bahsetti.

Garip bir erüdisyonu vardı. Bilgiden ziyade, vaktiyle yaşanmış hayatların peşindeydi:

-Asıl mühim olan şey insandır. Gerisinden bana ne?.. Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir kağıt kadar çabuk yanıyor. Belki hayat, hakikaten bazı filozofların dediği gibi, gülünç bir oyundur. Tam bir ümitsizlik

içinde bir yığın karar kılıklı tereddüt ve küçük, ümitsiz savunmalardır, hatta hulyadır. Ama, gerçekten yaşamış bir insanın ömrü yine mühim bir şeydir. Çünkü ne kadar gülünç olursa olsun, biz yine hayatı tam inkar edemiyoruz. Onda kafamızın vehimleri olsa bile, iyi, kötü diye kıymetler arıyoruz. Aşka, ihtirasa yer veriyoruz. Sanatkarcasına yaşamanın, küçük hesap ve israflarda kaybolmanın farklarını buluyoruz.

-Peki, ya hareket... Nuran eliyle bir işaret yaptı. Aksiyon manasına söylüyorum. Büyük yollarda kendisini denemek.

Mümtaz şüphe içindeydi:

-Yolun büyüğü, küçüğü yoktur. Bizim yürüyüşümüz ve adımlarımız vardır. Fatih, yirmi bir yaşında İstanbul'u fethetmiş. Descartes da yirmi dört yaşında felsefesini yapar. İstanbul bir kere fethedilir. Usul Üzerinde Konuşma da bir kere yazılır. Fakat dünyada milyonlarca yirmi bir, yirmi dört yaşında insan vardır. Fatih veya Descartes değillerdir diye, ölsünler mi? Kesif yaşasınlar yeter. Yani büyük yollar dediğiniz şeyin büyüklüğü bizim içimizdedir.

Nuran dikkatle genç adama bakıyordu:

-Hareket, hareketten bahsetmiyorsunuz?

-Bahsettim işte... Herkes bir şey yapmağa mecbur. Herkesin bir talihi var. Ne bileyim, ben, bu talihi kendinden, iç dünyasından bir şeyler katarak yaşamağı seviyorum. Yani sanatı seviyorum. Belki o bizi ölümün en iyi, en rahatça kabul edebileceğimiz çehreleriyle karşılaştırıyor. Şurası muhakkak ki, bir insanın hayatı bazen bir sanat eseri kadar güzel olabiliyor. Onu bulduğum zaman...

-Mesela...

-Mesela Şeyh Galib... Genç yaşta, en parlak devrinde ölüyor. Başlıbaşına hikmet olan bir terbiyeden geçmiş. Bu terbiye onda birçok şeyleri, muzır şeyleri, başında öldürmüş. Ne sabahı, ne ikindisi var. Sakin bir akşam gibi, hareket, ışığın oyunundan, sevilen şeylere sadakatten ibaret. Mesela, Dede. Bine yakın eseri var. Hayatına bakıyoruz; herhangi bir hayat. Fakat sade kendisinin.

-Devir de yardım etmiyor mu bunlara?..

-Elbette. Fakat istisnaları devrin üstünde gibi görünüyor. İnsan neredeyse şartların üstünde yaşıyor, sanacak. Mesela bunların hiçbiri dünyayı ıslaha kalkmıyor. Halbuki sizin komşunuz Vani Efendi, o kalkıyor, insanoğlunun huzuruyle, saadetiyle oynuyor. Ümitsizlik onu yenmiş... Birinciler nefsine sadık

olarak yaşamanın sırrını bulmuşlar. Öbürleri kendilerini aldatıyorlar gibi geliyor bana...

Mümtaz, hiç istemeden girdiği bu karışık bahisten çıkmak ister gibi etrafına bakındı. Akşam, geniş musıki faslına başlamıştı. Aydınlığın bütün sazları güneşin veda şarkısını söylemeğe hazırlanıyordu. Ve herşey aydınlığın sazıydı. Hatta Nuran'ın yüzü, kahve kaşığı ile oynayan eli bile...

-Bir yere gitsek mi dersiniz?..

-Nereye mesela?..

-Büyükdere'ye, İstinye'ye...

Gün burada bitiyordu. Halbuki onun bitmesini istemiyordu. Belki oralarda, daha ötelerde güneş devam edecekti.

Şu ümitsizlik dediğinizi anlatsanıza...

-Ümitsizlik, ölümün şuuru, yahut bizdeki terbiyesi... Onun hayatımızdaki bir yığın kıskacı... Dört tarafımızı saran mengene dişleri, ne bileyim. Her hareket, cinsi ne olursa olsun, onun neticesidir. Hatta şu devrimizde olduğu yerde kabuklaşmadan korku var ya... Sevilen şeylerin birbiri peşinden inkarı. Babam gibi olacağım korkusu. Nihayet, ne yapsam bir türlü ölümden kurtulamıyacağım. Hiç olmazsa beni bir uçta, bir kutup yolculuğunda bulsun. Yahut toplu bir halde enternasyonal söylerken, yahut, kaz ayağı adım atarken... Kendisi de, bu anda, biraz bu korkunun içindeydi. Karşı sahilde evlerin pencerelerinde, dalgalarda sarı bir ışık vardı. Kendilerini yalnız bu ışığın kurtardığını sanıyordu. O da olmazsa burada, bu çınar dibinde boğulacaklar, gömüleceklerdi. Hakikatte mesuttu ve saadeti içinde bir şeyler yapmak istiyordu. Eski tuzak, onda da çalışıyordu.

Nuran artık bir şey sormuyordu. Kendi düşüncesine dalmıştı. Bu biraz da akşamın iradesine kendisini bırakıştı. Açık hava onu yormuştu. İkide bir önüne bu sual çıkıyordu:

-Sonu ne olacak bu işin? En iyisi, unutmak, bir şey düşünmemekti. Yaşadığı ana kendisini bırakmanın sükunetini tadıyordu. Fakat İclal düşünüyordu. İclal akşamın iradesine tabi değildi. O ölümün terbiyesini bir kere bile aklına getirmemişti. Küçük, temiz, etrafındaki herşeyde vefalı genç kız hayatını yaşıyordu. Önünde sayısız günler vardı ve onları küçük kuklalar gibi ümitleriyle giydiriyordu. Aşkın, arzunun, sakin evin, çalışma saatlerinin, beklemenin, hatta icap ederse çalışmanın, dostlukların kumaşlariyle, süsleriyle hepsini giydiriyordu. Üstlerinde olan herşeyi biliyordu, fakat yüzlerini göremiyordu;

yüzleri gelecek dediğimiz duvara dönüktü. Saati gelince bu yüzler geriye dönüyor, İclal'le karşılaşıyor, önünde bir reverans yapıyorlar, sırtından o süslü elbiseleri, parlak kumaşları yavaşça ve hiçbir şikayetsiz çıkarıyor, ben değilmişim, muhakkak öbürüdür, diye uzaktakilerden birini işaret ediyorlar, sonra arkasına geçiyorlar, orada kendinden evvelkilerin yanına diziliyorlardı. İşte bu bahar da böyleydi. Bu bahar, kışın ortasında o kadar beklediği, özlediği bahar...

-Köşkü gezsek mi? Bunu İclal istemişti, hazır buraya gelmişken...

-Bu akşam saatinde?..

-Niçin olmasın. Hem daha akşam değil ki... Burası kuytu, bize öyle geliyor. Daha saat altı yok. Sonra konuştuğumuz şeyler. Kolay değil, hemen hemen bir haftadır kimseyi görmedim. İçimde çok şey birikti.

Nuran bu hareketi inkar eden adamı, kayığı içinde iskeleyi muhasara altına almış gördü. Tam ümitsizlik içinde bir teşebbüs... Bu toy adam bir kadının hayatına yerleşmenin yolunu biliyordu. İçinde ona karşı garip bir merhamet ve beğenme hissi vardı. Dişisini çağırmasını biliyordu. Fakat bu kadar kuvvetle ve sabırla çağırabilmek için ne kadar yalnız olması lazımdı? Hiç olmazsa başındakilerin hepsini dağıtmış olmalı idi.

Nuran köşkü hiç de hayal ettiği gibi bulmadı. Fevkaladeliği yoktu. Dördüncü Murad, gözdesine hemen hemen küçük bir ev yaptırmıştı. Ancak Mümtaz'la kendisinin oturabileceği kadar bir yer. Ve bu düşünce ona köşkü sevdirdi. Planı bir gün lazım olur diye, ezberlemek istiyordu. Hiç olmazsa bu gece Mümtaz'ı yatağında düşünürken. Mümtaz onlara burasının, asıl binanın denize bakan kısmı olması lazım geldiğini söyledi. -Belki de yukarıdaki koru ilk önce buraya aitti.- Fakat o değilse bile, muhakkak yerinde başka bir büyükçe köşk vardı.

Nuran duvarlardaki yazıları okumağa çalışarak, eski aynalarda kendi hayalini seyrederek dolaşıyordu. Herşeyde garip bir mazi kokusu vardı. Bu, tarih içinde kendi kokumuzdu, ne kadar bizdik.

Nuran geçmiş yılların imbiğinden çekilmiş bu iksiri tadıyordu. Mümtaz'ın muhayyilesi başka türlü çalışıyordu. Nuran'ı bir geçmiş zaman dilberi, Dördüncü Murad devrinin bir ikbali gibi giydiriyordu. Mücevherler, şallar, sırmalı kumaşlar, Venedik tülleri, gül şeftali pabuçlar... Etrafında bir yığın yastık. Düşüncesini genç kadına söyledi:

-Yani bir odalık gibi, değil mi? Hani şu Matis'inkiler cinsinden. Ve gülerek başını şalladı. Hayır, istemiyorum. Ben Nuran'ım. Kandilli'de otururum. 1937 senesinde yaşıyor, aşağı yukarı zamanımın elbisesini giyiyorum. Hiçbir elbise

ve hüviyet değiştirmeğe hevesim yok. Hiçbir ümitsizlik içinde değilim ve bu aynalar beni korkutuyor.

Bununla beraber çıkmak istemiyordu. Gezdikçe köşkün zevkini tatmıştı. Burada çok basit şeylerin güzelliği vardı. İllüstrasyon'da veya İngiliz mecmualarında resimlerini seyrettiği şatolar, on sekizinci asır köşkleri gibi bolluk ve lüks içinde değildi. Burası içten zengin bir yerdi. İnsanı kendi içinde topluyordu. Tıpkı babasının kendisine öğrettiği o Hint şalı renkli, ağır, işlenmemiş mücevher parıltılı besteler gibi... Ve içinde o bestelerin hüznünü duyuyordu.

Çıktılar. İclal:

-Şimdi ne yapacağız, dedi.

-Eve döneceğiz. Bu ümitsizlik içindeki adam bizi yokuşa kadar çıkaracak. Ona zahmetine mükafat olarak biraz yemek yedireceğiz. Beş gündür belki de açlıktan ölmüştür. Sonra isterse iskeledeki muhasarasına devam eder.

Konuşurken Mümtaz'ın yüzüne biraz evvelki karanlık bir aynanın önünde öpüştükleri anın sıcaklığını duya duya bakıyordu. Dibinde tanımadığı, hiç görmediği yüzlerce insanın hayatından bir şeyler uyuyan aynanın sularında başları ve elleri birdenbire birleşmişti. Bu o kadar ani olmuştu ki, ikisi de hayret içindeydiler. Nuran'ın neşesi biraz da bu şaşkınlığı örtmek arzusundan geliyordu.

Kayıkta hemen hemen hiç konuşmadılar. Mümtaz ayakları, sandalın ucundaki delikte, motörü idare ediyordu. Deniz ağır bir sessizlik içindeydi ve bu sessizlik onları mumyalamış gibiydi. Sanki batan güneş yerine bu üç hayal, altın, bal sarısı ve mor ışıktan şeritlere sarılmıştı. Bu sükutu ilk önce Nuran bozdu. Belki de ne kadar tehlikeli olduğunu biliyoidu. Belki de kendisini seven adamı tanımak istiyordu:

-Hakikaten hiçbir büyük işe hevesiniz yok mu?

-Büyük işe, hayır... Fakat bir işim olduğunu biliyorsunuz. Bunu yapıyorum, o kadar.

Büyükten korkuyordu. O tehlikeli bir şeydi. Çünkü çok defa hayatın dışına çıkmakla oluyordu. Yahut insan serbest düşünceyi kaybediyor, hadiselerin oyuncağı oluyordu.

-O zaman insan kendisinin veya hadiselerin ağında kayboluyor. Hakikatte bu konserde büyük küçük yoktur. Herşey ve herkes vardır... Tıpkı etrafımız gibi. Hangi dalgayı, hangi ışığı atabilirsiniz. Onlar kendiliğinden yanarlar, sönerler...

Gelirler, giderler, tezgah durmadan işler. Fakat siz niçin saadeti aramıyorsunuz da büyük işi arıyorsunuz!

Nuran'ın cevabı onu şaşırttı:

-İnsanlar o zaman kendilerini daha rahat hissediyorlar!

Mümtaz:

-Ama o zaman etrafları daha fazla rahatsız oluyor!

Kavaklar'a kadar akşamı seyrede ede gittiler. İclal kendi hülyalarına dalmıştı. Müstakil bir ev, iş, bir yığın iş, mesuliyet, hesaplar, uzun beklemeler, çocuk elbiseleri, mutfak ve yemekler... Ara sıra onların içinden sıyrılıyor ve Muazzez'i düşünüyordu. Nuran'la Mümtaz sevişiyorlardı. Bunu anlamıştı. Muazzez'e bu haberi verecek miydi? Birdenbire genç kızın Mümtaz'ı sevdiğini düşündü. Bu sevgi onun sadece başkalarının hayatiyle dolu ruhunda kendine ayırabildiği tek yerdi... -Hayır, hiçbir şey söylemem!- Fakat havadis de mükemmeldi. -Ömrümde bir kere zafer kazanacaktım.-

Mümtaz o gece Nuran'ın, o kadar tahayyül ettiği evini göremedi. Yolda Nuran, İclal'in ayakkabısiyle uğraşmasından istifade ederek ona yavaşça, eve gelmesinin münasip olmayacağını söylemişti. Deminki cesareti, pervasızlığı, semtlerine gelince kaybolmuştu.

-Ben size telefon eder gelirim... Fakat onunla biraz daha beraber kalmak için fıstık ağaçlarına kadar çıkmayı teklif etmiş, orada geceyi beklemişlerdi. Mümtaz işte orada Nuran'dan, bir daha, ve Dede'nin sultaniyegah Bestesi ile Talat Bey'in Mahur Bestesini dinledi.

Vİ

Nuran söz verdiği gün geldi. Mümtaz o günü sonradan birçok defa hatırladı. O günün hatırası onun hem bağrında saplı hançeri, hem ömrünün som altından bahçesiydi. Onun için hiçbir teferruatını unutmamıştı. Istıraplı günlerinde Nuran'ın kendisine karşı kayıtsızlıklarını farkettiği zamanlarda, onları teker teker sayar ve yaşardı.

O zamana kadar Nuran'ı sadece uzaktan, cazip bir hayal gibi görmüştü. Fakat yolda kulağına, -Siz gelmeyin, ben telefon eder gelirim.- diye fısıldadığı andan itibaren bu cazip hayal, bu uzak varlık birdenbire genç adamda değişmişti. Kulağına akıtılan bu sözler acayip bir sihirmiş gibi, bir saniye evvel sadece o anı süsleyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı.

Hakikat şu ki, genç adam o zamana kadar bu güzel kadının sadece varlığiyle mesut oluyor, uzaklaşınca içine hüzün çöküyor; fakat onu hayatının içinde göremiyordu. Ona ait duyguları henüz, muhayyilenin sıcaklığını tanımamışlardı. Bunlar latif hayaller, küçük hayranlıklar, özenmeler, küçük isteklerdi. Bu özenmelerle, küçük isteklerle de bir münasebet kurulabilir, sevişilir ve ayrılınabilirdi. Tabldot masasında yemek yemek, aynı otelin odalarında yatıp kalkmak, aynı arabada gezinmek, yahut aynı piyesin ve ilmin karşısında gülüp eğlenmek cinsinden münasebetler zannettiğimizden fazladır.

Mümtaz'ın da bu cinsten münasebetleri olmuştu. Fakat Nuran'ın yüzünü ve dudaklarını kulağının dibinde hissettiği ve sesinin arzu ile değiştiğini bu kadar yakından duyduğu anda iş değişmişti. O andan itibaren muhayyilesi çalışmağa başlamıştı. O büyük ve şaşırtıcı fırın her saniyede ve kendi uzviyeti içinde genç kadının bir yığın hayalini pişirip ortaya atıyordu. Bu uzviyetin ihtilalci, şaşkınlığı veya yeni bir nizam ve ahengin içinde kendisini bulması demek olan bir çalışmaydı.

Şimdi genç adamın damarlarında Nuran'ın nefesi üst üste sıcak, kokulu baharlar açıyor, arzu, yaşama hasreti, susamış hayvanların ikindi sıcağında serin kaynaklara sürü halinde gidişi gibi, içinden ona, sevgilisine doğru akıyordu.

Ekseriya içimizde varlığından bile şüphe etmediğimiz o gizli ve yaratılışın sırrını taşıyan kurtlar birdenbire uyanmışlardı. Mümtaz, oluşun bu zerresi, şimdi kendisini kainat kadar geniş, sonsuz buluyordu. Nuran'ın varlığı ile kendi varlığını bulmuştu.

Bir yığın aynadan bir kainat içinde yaşıyor ve hepsinde kendisinin bir başka çehresi olan Nuran'ı görüyordu. Ağaç, su, aydınlık, rüzgar, Boğaz köyleri, eski masallar, okuduğu kitap, gezdiği yol, konuştuğu ahbap, başının üstünden geçen güvercin, sesini duyduğu ve cüssesi, rengi, hayat nasibi ne olduğunu bilmediği yaz böcekleri, hep Nuran'dan gelen şeylerdi. Hepsi ona aitti. Hulasa uzviyetinin ve muhayyelisinin yaptığı bir büyü içinde idi. Çünkü kadın dediğimiz o acayip ve zengin varlık, o bizden başka türlü ve derin tabiat, onun kulağına bir saniye kendi uzviyetinin sıcaklığını nakletmişti.

Geceyi acayip hayaller içinde geçirdi. Nuran'la evlenecekti. Böyle bir sevgi tesadüfe bırakılamazdı. Evini döşedi. Kendisine fazla kazanç imkanları aradı. Nihayet uzunca bir Avrupa seyahatinin programını bitirmek üzere iken, gözleri Norveç'te bir fiordun aydınlık, yan yana seyreden hayallerine kapandı. Fakat hakikaten Norveç'te miydiler? Yoksa dünyanın herhangi bir yerinde mi? Daha ziyade Anadoluhisarı'ndan geçiyorlar gibi gelmişti ona, ve bu tereddüt içinde silkinerek uyandı. Ondan sonra hep böyle devamsız kendinden geçmelerle uyudu. Genç kadının çehresi, tebessümü, zihinde kalan ufak tefek halleri, başlayan rüyanın karışık hallerini ikide bir bölüyor, o zaman Mümtaz silkinerek

uyanıyor, biraz evvelki uyanıklığında kurduğu hulyalara, bıraktığı yerden başlıyordu. Böylece kendi hayatına muvazi bir romanı yaşıya yaşıya geceyi geçirdi.

Bazen yerinde duramıyor kalkıyor, oda içinde geziniyor, bir cıgara içiyor, bir iki sahife kitap okuyordu. Sonra tekrar yatağa giriyor, uyumağa çalışıyordu. Sonra tekrar hayal aynı vuzuh ile gözünün önüne geliyor, rüyanın ne olduğunu farkedemediği akışını kesiyor, Nuran alt kattaki sofanın aynasından birdenbire fışkırıyor, yahut bahçedeki erik ağacı birdenbire onun şeklini alıyor veya çocukluğunun geçtiği odalardan birinde ona rastlıyor ve çehre tam muayyeniyetini aldığı zaman, o yatağında -yarın gelecek...- düşüncesiyle uyanmış bulunuyordu.

Mümtaz o zamana kadar bu yarın kelimesinin sihrini tatmamıştı. Onun hayatı sadece bugünlerde geçmişti. Galatasaray'da iken geçirdiği büyük hastalıktan sonra çocukluğunu o kadar zehirliyen mazi düşünceleri bile azalmıştı. Halbuki şimdi bu tek kelime, içinde bir mücevher gibi parlıyordu. Yarın... Mümtaz sanki yarın sabah doğacak güneş kendi benliğinde bir altın yumurta imiş gibi ve kainatı, aydınlığı kendi uzviyetinden doğuracakmış gibi, içinde kozmik bir zenginlik duyuyordu...

Yarın... Bu acayip ve sihirli bir kapıydı. Birdenbire yirmi yedi yaşına açılan bir kapı ki bu gece eşiğinde yatıyordu. Bu kadar telaşlı olmasına hiç de şaşılmazdı. Çünkü bu kapının arkasında Nuran vardı. Onun bilmediği cazibeleri ve bildiği cazibeleri, yumuşak sesi, dost gülüşü, istediği zaman insanın içine arzunun cinayet kadar kırmızı, ateş kadar yakıcı ve sonra garip şey, eski camilerdeki o renkli camlardan hafız sesleriyle beraber dökülen ışık kadar ruha ait şeylerle dolu iksirini akıtan başkaları vardı. Onun arkasında mahremiyetine girmek istediği bir ömür ve bu ömürle birleşecek kendi ömrü vardı. Böylece kaç dağın rüzgarı, kaç nehrin ve çeşmenin suyu, kaç hasret ve sonsuzluk birleşecekti.

Nihayet dayanamadı. Bu muazzam ve eşsiz yarının bir anını kaybetmek istemiyormuş gibi yatağından fırladı. Balkonu açtı, etraf ağarmıştı. Fakat her yer sis içindeydi. Sanki hilkat zaman incisinin içinde oluşun çıkrığını hala işletiyordu. Yalnız karşı tepeler bu çok donuk şekilde parıltılı perdenin üstünde çok hayali bir gemi gibi insana baktıkça herşeyin başlangıcı olan sırrı, büyüyü derhal verecekmiş hissini bırakan, kendi hakikatlerinden uzaklaşmış hüviyetleriyle yüzüyorlardı. Daha ileride birkaç ağaç nasılsa kendilerine kadar yol bulan ilk ışıkların altında rutubetli havada, olduklarından daha narin, daha taze titreşiyorlardı.

Fakat deniz görünmüyordu. O, oluşun ağır sis perdesi altındaydı. Beykoz önlerine doğru bu perde daha koyu oluyordu.

İskeleye indiği zaman saat yedi vardı. Çaycı masa ve sandalyelerini dizmek için güneşin iyice görünmesini bekliyordu. Fakat sular yakından daha açık görünüyordu. Yer yer renkten ziyade renk hatırasına benziyen ışık hüzmeleri denizin içinde, sadece cevherden, katıksız bir alem yapıyorlardı.

Sürmene'de yapıldığı aynalı kıçından belli kırmızı bir motör, bu yarı aydınlık dünyada birdenbire önünde belirdi ve müphemden gelmenin verdiği uzaklık duygusu içinde kayboldu. Onu daha hayali, daha ince bir kayığın vehmi, adeta ruha ait bir mevcudiyet gibi sakin, bununla beraber arızası kıt bir dünyada olduğu için daima kendisi olarak, takip etti: Bütün onlar ani doğan hayaller, fikirler gibi bir lahza gözlerinin önünde mevcut oluyorlar, sonra zihin, filmi o noktada kırılmış da başka yerden eklenmiş gibi bir başkası peydahlanıyordu. Fakat en garibi, en şaşırtıcısı, seslerin peydahlanıp bitişleriydi.

Mümtaz, Boyacıköyü'ne kadar yürüdü. Orada deniz kenarında küçük bir balıkçı kahvesinde oturdu. Önündeki manzara, mesafeye yürüyüş istikametine göre açılıp kapanıyordu. Bu mucizeli ışık oyununda, sandallar, su motörleri, istakoz avı için kullanılan sepetlerle dolu balıkçı kayıkları, yakınlık ve uzaklıkları insana ayrı ayrı hayret veren birer hüviyet oluyorlardı. Kahvede bir iki semt delikanlısı ile birkaç kayıkçı vardı. Bunlardan birisine gitti. Mehmet'e serbest olduğunu söylemesini rica etti. Sonra öte beriden konuştular. Fakat Mümtaz'ın sabırsızlığı bir yerde uzun uzun durmasına maniydi. Bugün Nuran gelecekti. Garip birşeydi bu. Düşüncesini ancak buraya kadar götürebiliyordu. Fakat oraya gelir gelmez, ayağının dibinde bir uçurum açılmış gibi birdenbire irkiliyordu.

Ondan ötesini bilmiyordu. Ondan ötesi çok parlak, adeta renklerin kaynaştığı bir uçurumdu ki, orada Nuran'la beraber kayboluyorlardı.

Mümtaz bu kadar hususi bir şekilde kendisine ait bir anda etrafiyle her gün olduğu gibi konuşmasına şaşıyordu. Daha garibi hiç kimsenin bu fevkaladeliği onda sezmemesiydi. Bütün çehreler aynı idi. İhtiyar kahveci geçen kış, kılıç avında yakalandığı siyatikten kurtulduğu için memnun, gülümsüyordu. Çırak, aşk yorgunluklarını uzunca dargınlıklarda dinlendirdikten sonra aşığına dönmeği adet edinen Anahit'le barışmış olacak ki uykusuz ve yorgun, dün akşamki yatak hazlarının hala dağılmayan sisleri içinde yelkensiz, dümensiz bir gemi gibi, olduğu yerde sallanıyordu. İki balıkçı yerde mantarlariyle, kararmış iplikleriyle ne olduğu bilinmeyen bir deniz hayvanı gibi yığılmış bir ağın başına çömelmişler, onu elden geçiriyorlardı. Etraflarında yosun, kabuklu hayvan, deniz dibi kokusu gözle görülecek şekilde koyulaşıyordu. Hepsi kendisine sual soıvyor, verdiği cevabı dinliyordu. Fakat hiçbirisi içinden geçeni bilmiyordu. Belki de farkındaydılar da ehemmiyet vermiyorlardı. Bir kadını olmak, bir kadın tarafından sevilmek o kadar tabii bir şeydi. Kendisinden yüz binlerce sene evvel başlayan bir tecrübe idi. Fakat ölüm gibi, hastalık gibi, ancak şahsımızda

duyduğumuz zaman tamamlanan bir tecrübe... Belki de böyle olduğu için bizi kendi içimizde etrafımızdan ayırıyordu.

Mümtaz, Rizeli Sadık'a, Giresunlu Remzi'ye, Yedi Cet Hisarlı Arap Nuri'ye, Bebekli Yani'ye bu düşüncelerin arasından bir zaman baktı. Bu sert yüzler, bu nasırlı eller, bu denizden, balıktan, dalgadan, yelkenden, ağdan başka bir şey bilmiyor gibi görünen insanlar, yani başlarında mayosunu boynuna eşarp gibi dolamış siyah saçlı Delysarto'nun Meryemleri çehreli genç çocuk, hepsi bu tecrübenin malıydılar. Ya ondan geçmişler, yahut ona hazırlanıyorlardı.

Fakat işin garibi aynı merhalelerden geçmelerine, içlerinde aynı zemberekler çalışmasına rağmen, kendisinde belki onlarla en iyi anlaşacak taraftan habersizdiler. Hayır, oturmak, onlarla konuşmak beyhudeydi. Bütün bu insanlar dostlarıydı. Tıpkı bu kahve, bu ağlar, bu duvara dayalı direkler, biraz ilerideki cami, çeşme gibi, hepsi dostuydular. Hatta şu iskelede her sabah kendisini bekliyen ve buraya kadar peşinden gelen, belki de ta yukarıya kadar onunla çıkacak olan siyah kıvırcık tüylü köpek yavrusu da dostuydu. Fakat bugün Mümtaz sevincinde yalnızdı ve bu hep böyle olacaktı. Yarın ıstıraplarında yalnız kalacak. Bütün tanıdıkları, dostları için bir muamma, bir meçhul. Yahut hayatın kenarına fırlamış bir rakam olacak, öbürüsü gün öldüğü zaman da aynı şekilde yalnız ölecekti.

Ağır ağır kalktı. İskelede bir sandaldan denize girdi. Sis eskisi gibi olmamakla beraber gene devam ediyor; ışık inci rengi bir imbikten süzülerek geliyordu. Soğuk su, fena uyunmuş gecenin ağırlığını aldı. Bir tanıdık sandaliyle kendisinin de kimler için, o bir anda gelip geçen düşünce veya vehim kılığına büründüğünü düşünmeden Emirgan iskelesine kadar çıktı. Sonra ıslak mayo elinde, arkasında siyah tüylü köpek yavrusu, evine doğruldu. Köpek bu arkadaşlıktan çılgınca memnun, etrafında dolaşa dolaşa yürümesi yetmiyomuş gibi, acayip sesler, küçük havlamalar ve hırıltılar çıkararak yürüyordu. Mümtaz, -bu hiç olmazsa sevinmesini biliyor- diye düşündü. İnsanoğlu tam sevinemez, bu onun için imkansızdır. Düşünce vardır, küçük hesaplar vardır ve korku vardır. Bilhassa korku vardır. İnsanoğlu korkan mahluktur. -Hangi büyük mucize bizi bu korkudan kurtarabilir?- Fakat Mümtaz bu anda yalnız seviniyordu. Bir yığın düşüncenin, kendisinin olmayan tecrübelerin arasından olsa da seviniyordu. Yokuşun ortasında içine bir şüphe geldi. Terazi birdenbire aksi istikamete kaydı; ya gelmezse... Ya bu geliş tam olmazsa...

Evin kapısını açtı. Köpeği buyur etti. Fakat hayvan içeriye girmedi. Bu evde vaktiyle yalnız üç gün misafir olmağa razı olmuştu. Sonra hürriyetini tekrar eline almış, kovuğunda doğduğu büyük çınarın dibine gitmişti. Orada Mümtaz'ı beklemeği; ona kara gezintilerinde arkadaşlık etmeği tercih ediyordu.

Şimdi de dışarıda, iki ayağı eşikte kuyruğunu, kulağını sallayarak kendisiyle biraz oynamasını, ona bir şeyler söylemesini istiyordu. Mümtaz, kapıyı naçar açık bırakarak içeri girdi. Köpek başını eski Divan aşıkları gibi eşiğe koydu ve kapının dışına uzandı. Göğsünden çok dostça sesler, hırıltılar çıkarıyor, gözleri bir vuslat hazziyle süzülüyordu.

İşte Nuran bu basit şeylerin arasında geldi. O geldiği zaman köpek çoktan gitmişti. Kapının önünde Mümtaz mavi gömleği, ütüsüz pantolonuyle sabırsızlıktan harap, onu bekliyordu. Genç kadın yokuştan nefes nefese kapıdan girdi.

-Ne dik yokuş Yarabbim, diyordu.

Üç gün kendisiyle didişmişti. Herşeyin lüzumsuz olduğunu sanıyor, atacağı adımın kendisini götüreceği yerden sanki korkuyormuş gibi üzülüyordu. Kendisini çok acayip bir perdenin önünde buluyordu. Onu açarsa kainat alt üst olacaktı. Mümtaz'ı sevdiğini biliyordu. İçinde müphem ümitlerin hudutsuzluğu ile uyanan bir şey, hiç tanımadığını sandığı bir yaşama sıcaklığı hep kendisini ona doğru sürüklüyordu. Bununla beraber gene bir yığın şey de ona karşı geliyordu.

Bu üç günde büyük annesinin hayali onu hiç bırakmamıştı. Ta çocukken eski bir sandıkta bulduğu çok soluk dakarotip resmin sahibi, beyaz ferace ve yaşmağı, solgun ay ışığı yüzü ve bir uçurum başında uyanmış ceylan bakışlariyle kendisine o kadar meçhul istihalar ilham eden, eski şeylerin zevkini veren, eski beste ve şarkıları onun için bir yaşama iklimi yapan kadın, şimdi Nuran'a bütün iç hayatını inkar ettirmeğe çalışıyordu. Sanki bu soluk resim her lahzada canlanıyor, -ben diyordu, çok sevildim, onun için böyle perişan oldum. Sevdiğim ve sevildiğim için bana muhtaç olanların hepsi bedbaht oldular. Kendi yakınında bu kadar canlı bir örnek varken, nasıl cesaret edebiliyorsun?..-

Fakat Nuran'ın içinde konuşan yalnız büyük annesinin sesi, veya hayatı değildi. Daha derinden gelen, daha koyu, daha karışık bir ikinci ses daha vardı. Ve bu ikincisi Nuran'ın kalbine ve uzviyetine hitap ediyordu. Onların gürültüsüyle, onların müphem ve tehlikeli uyanışlariyle konuşuyordu. Bu damarlarındaki kanın sesiydi. Aşka ve ihtirasa her şeyi birden yakarak doludizgin giden Nurhayat Hanım'ın kanıyle, anne dedesi Talat Bey'in sevginin ocağında bir nezir gibi yanmağa hazır kanları, bu iki kana sonradan karışan babasının kanı, serhat boylarında, Balkanlar'da, Karadeniz kıyılarında, bin erkekçe tecrübe ile hazırlandıktan sonra, Kırım muharebesinde buraya, İstanbul'a düştüğü için birdenbire şaşıran, kibar ve incelmiş hayata bütün hür çırpınışlarını feda eden, asırlık bir zevkin gönüllü esiri olan kanı, bütün bunlar acayip, çok acayip bir halita olmalıydı. Bir tarafta sadece atılış, öbür tarafta sadece kabul, rıza ve baş eğiş. İşte Nuran'ın içinde o kadar değişik ağızlarla konuşan ikinci ses bu kanın

sesiydi. Nuran bu kanı kendisinde tehlikeli bir miras gibi yıllarca gezdirmiş, onu uyutmağa, onu inkara çalışmıştı. Fakat Mümtaz'a Ada vapurunda ikinci tesadüfünde birdenbire dizginleri elinden kaçırmıştı. Bir şeyden korkmak, biraz da onun geleceğini beklemektir. Nuran belki de içindeki korku ile bu mirasın kendisinde uyanmasını hazırlamıştı. Onun için Mümtaz'a bir vapur kamarasında -Allahım ne ayıp! -Alçak sesle Mahur Beste'yi, -hem ilk teklifte, rica bile etmeden! -okumuş, Kandilli tepesinde sultani-yegah bestesini dinletmişti. Bu kan garip bir halita idi. Onu alaturka musıki dedikleri acayip tokmakla döve döve hazırlamışlardı.

Mahur Beste, bu aile yadigarı, yer yer mazlum rızası ve zalim hatırlayışları, bir nevi ilk ve iptidai tabiata dönüşe benzeyen ıstırabı ile bu çift mısraın, şimdi bir tarafında derinleşen, kendisini davet eden uçurumuydu. Ne gariptir ki, hayatını düşündüğü zaman kendisine o kadar usluluk dersleri veren büyük annesi, bu besteyi hatırladığı zaman büsbütün başka bir dille konuşuyor, küçük ve soluk, sert ve yaldızı dökük resimde bütün hayatına, inkar eden bakışlarla bakan, ömrünün hayali karşısında kuru yaprakları altında gömülmeğe hazırlanmış bir sonbahar gibi içlenen kadın, birdenbire bu nedametten soyunuyor, Nuran'ın çocukluğunda yetiştiği ihtiyar kadınların anlattığı o yarı vahşi güzelliği ile diriliyor, sanki kendi sevgisinin ve yaşama iştihasının ocağında bitmez tükenmez bir ateş raksı yapıyordu. -Atıl, diyordu. Atıl bu ava; yan ve yaşa!... Zira aşk yaşamanın tam şeklidir...- Daha garibi bu ateş raksında, bu adeta iptidai oyunda dedesinin mazlum ve mütevekkil ruhunu da, kendi ıstırap tecrübesini tekrarlamağa hazır bir halde onunla beraber bulunmasıydı. Vakıa o Nurhayat Hanım'da olduğu gibi büyüsüyle, çılgın ve muhteris konuşmuyor, onun gibi alev raksları yapmıyordu. Fakat reçineli, yağlı bir kütük gibi kendi ıstırabiyle bu alevi besliyor, onun ocağında yanıyordu. -Mademki benim kanımı taşıyorsun, sen de sevecek, şu veya bu şekilde ıstırap çekeceksin! Bir kaderden kurtulmağa beyhude çalışma!- Hatta daha ileriye gidiyor, -Bütün ömrünce bunu beklemedin mi?- diye soruyordu. Bunlar hiç uslanmasını bilmeyen insanlardı! -Bu ocakta yanmak için ta nerelerden geldim! Kaç rüzgarda savruldum. Kaç sahilin güneşinde kurudum...- Ve Nuran onu dinlerken Mümtaz'ın kaderini Emirgan'da ağacın dibinde kendisine söylediği şeyleri hatırlıyarak, onu evvelden hazırlanmış bir şey gibi görüyordu. -Kim bilir, demişti, belki de çocukluğumda maziden gelen herşeyi inkar ettiğim için eskiyi bu kadar seviyorum. Yahut da büsbütün başka bir şey olabilir. Biz üç batın evvel köylü idik. İntibakımızı tamamlıyoruz. Annem eski musıkiyi severdi. Babam ise hiç anlamazdı. İhsan için bir nevi musıkişinastır, diyebilirim. Ben ise onu hayatıma naklettim. Bütün tarih boyunca böyle olmadı mı? Evet, belki de kollektif bir kaderi yaşıyorum. Asıl düşüncemi ister misiniz? Bizim musıkimiz kendi içinde değişene kadar hayat karşısında vaziyetimiz değişmez sanıyorum. Çünkü onu unutmamız ihtimali yok... O değişene kadar aşk tek talihimiz olacak!- O zaman İclal'in yanında gözlerinin içine bakarak, kendisine sevgiden bahsettiği için ona

kızmıştı. Halbuki şimdi onu anlıyordu. Onda dedesinin bir eşini görüyordu. O da bu tecrübe için kökünden kopup gelenlerdendi.

Nuran içindeki didişmenin arasından kendi hayatına ve etrafına yeni bir gözle baktığı bu günlerde, bu garip aile yadigarının bütün iç hayatını idare ettiğini, ömrüne büyük annesinin hakim olduğunu gördüğünü anladı. Sade kendisi değil, bütün aile böyleydi. Hepsini, kendilerinden çok evvel, geçmiş bir takvim yaprağına ait bir akşama benziyen bu aşk macerası terbiye etmiş, onlara ve etrafındakilere yaradılışlarına göre ayrı ayrı kederler hazırlamıştı. Şimdi sıra kendisinindi. Kendisinin ve Mümtaz'ın! Mahur Beste'nin altın kafesi arkasında onların gölgeleri çırpınacaktı.

Daha ilk günden Mümtaz'a gideceğini biliyordu. Çünkü kendisini yalnız genç bir adam davet etmemişti. Mümtaz'ın sesi tek başına kalsa buna kifayetsiz gelebilirdi. Aşkı kendisine tek kader yapan bütün bir irsiyet onu oraya itiyordu. Kimi ondan kaçarak ömrünü kurutmuştu. Annesi böyle idi. Ömründe bir kere rahatça gülmemiş, hiçbir ihsasa kendini rahatça bırakmamış, duygularından bahsetmemiş, çocuklarını bile bir kere heyecanla öpmemişti. -Kadın her şeyden evvel kendisini gizlemeği bilmelidir; yavrum!- Nuran'ın ilk duyduğu anne nasihatı buydu. Bu yüzden bütün ömrünce farkında olmadan zalim olmuş, kendisini o kadar seven, yaşadığını anlamak için duygularını yaşamağa muhtaç olan babasını adeta ezmişti. Dayısı Tevfik Bey'in muvazenesizlikleri bu yüzdendi. Oğlu Yaşar'ın kendisine beslediği, bir ev içinde o kadar rahatsız edici o marazi sevgi yine buradan geliyordu. Kendi de bu korku içinde büyümüştü. Sevebileceği o kadar genç arkadaşı arasında hiçbir suretle sevmiyeceğini bildiği, yalnız iyi arkadaş olacaklarını sandığı Fahir'le evlenmişti. Kızı Fatma da, hem daha şimdiden, aynı kadere hazırlanıyordu. Babasına ve kendisine olan delice düşkünlüğü, içliliği, kıskançlığı, hep bu taşıdığı yükün altında ezilmiş irsiyetin izleriydi. Kim bilir, büyüdüğü zaman ne kadar bahtsız olacaktı. Nuran bunları biliyor ve düşünüyordu. Fakat hayatı da olduğu gibi kabul ediyordu. Çünkü hayat insanla oynamak isterse oynayabiliyordu. Talat Bey'in macerasından sonra bütün ailede garip bir boşanma taassubu başlamıştı. Hiçbir şey boşanmak kadar ayıp görülmedi. Hatta bu yüzden aileye giren damatların çoğu bütün kabahatların affedileceğini evvelden bildikleri için şımarmıştılar. Bazıları karılarını bir kuru ekmeğe muhtaç etmişlerdi. Bu taassup sade kadınlarda değil, erkeklerde de vardı. Tevfik Bey otuz sene kocasını kendisinden güzel bulduğu için ona açıkça düşman olan bir kadınla yaşamıştı. Bütün bunlara rağmen kendisi işte Fahir'den boşanmıştı. Altmış sene içinde ilk boşanma vakası, onun başından geçmişti. Fakat bu irsiyet veya terbiye sade kendi evlerinde değildi. Bu geniş ailenin her göbeğinde ayrı ayrı kurbanlar vardı. Behçet Bey, Atiye Hanım, Doktor Refik, Medine'de ölen Salahaddin Reşit Bey...

Nuran kendi içinde üç gün bu sert konuşmayı dinledi. Üçüncü günü akşamı, -nihayet kimseye hesap vermeğe mecbur değilim!- diyerek, Mümtaz'a telefon etti. Ve ertesi sabah da onu bekletmemek için erkenden evden çıktı. Nihayet aşk da ölüm gibi, insan hayatının belli başlı merhalelerinden biriydi. Yolda Mümtaz'ın düşüncesi ile Mahur Beste'yi mırıldanıyordu:

Gittin emma ki kodun hasret ile canı bile...

Fakat uğursuzluğunu hatırlıyarak ikinci haneye devam etmedi. Hatta o kadar sevdiği meyan ve nakaratı bile yarıda kesti. İskelede küçük bir kız çocuğu, yüzü gözü çamur içinde, yanına yaklaştı. Üzerinde çok kirli ve yırtık bir basma entari vardı. Elini, karıştırılan yemeğin üzerinde kuruyan bir kaşık gibi uzattı. -Allah sevgilini bağışlasın!- diye para istedi. Nuran çantasını açarken, -Acaba yüzümden herkes ne yaptığımı okuyor mu?- diye düşündü. Ağlayacak gibiydi. Çocukluk ve genç kızlık yıllarında yapmadığı bir şeyi yapıyordu. -Dönsem mi?- diye gişenin önünde dolaştı. Fakat aşk bilinmeyenin sihriyle onu davet ediyordu. -Yeni Debussy'ler aldım. Behemehal gelin...- Telefonda böyle söylemişti. Debussy'yi Wagner'i sevmek ve Mahur Beste'yi yaşamak, bu bizim talihimizdi. Vapuru beklerken, o gece Mümtaz'dan ayrıldıktan sonra İclal'in kendisine anlattıklarını hatırladı. -İsterse çok eğlenebilir, çünkü seviliyor. Fakat aşk, sanat, tarih, uzvi haz, hepsini karıştırıyor galiba! Ancak senin gibi bir kadını sevebilirdi...- Demek İclal de bunu sezmişti. Vapuru beklerken sabırsızlığına dikkat ediyordu. -Acaba canım sıkıldıgı için mi bu işi yapıyorum. Yoksa sadece uzvi bir mesele mi?..- Fakat başladığından beri hiç canının sıkıldığını hatırlamıyordu. Fakat, son derece rahattı. Vapura binerken -Ne olursa olsun kendime mağlup olmayacağım!- dedi. Ve ancak bu kararın arasından aşka ve Mümtaz'ın hayaline gülümsedi.

Akıntı burnunda pencereden baktı. Şurada burada hafif sis parçaları vardı. Fakat Boğaz aşağıya doğru bir kuş uçuşu gibi süzülüyordu. Bahar güneşinin altında suların sevincine baktı. Kendi kendisine -Çok ahmağım!...- dedi. -Evcek ahmağız!...- -İki budalanın, iki iradesizin peşine takılmışız... İnsan kendi hayatını iradesiyle yapabilir...-

O gün Mümtaz için hiç tanımadığı lezzetlerin günü oldu. Hayatında ilk defa bir kadın bütün mahremiyetini ona açıyordu. Bu ne bir mabudeydi, ne de lalettayin vuslat meraklısı bir mahluktu. Bu, uzviyetin seçtiği erkeğe bütün hüviyetiyle kendisini bırakan, bir tarla, bir bahçe gibi bütün özünü teslim eden, -ben buyum işte...- diyerek her sırrını, imkanını ona açan kadındı. Fakat olduğu şey, bu hüviyet, ne kadar zengin, ne kadar değişik alemdi ve kaç insan bu zenginliği kendisinde keşfetmeden ölürdü. Hiçbir denizaltı, hiçbir masal hazinesi bu kadar dolu, bu kadar şaşırtıcı olamazdı. Mümtaz onu ilk defa pancurları sımsıkı kapalı odada, yarı aydınlıkta çırçıplak gördüğü anı sonraları sık sık hatırladı. Bütün

yıldız parıltıları, her türlü mücevher ışığı buradaydı. Bu aydınlığın cümbüşü, kaside ve duası, her şeyin bir kamaşma, bir tutuşma olduğu, bir yanının kendi küllerinden binlerce defa dirilip tekrar tutuştuğu parladığı andı. Uzviyet dediğimiz cihazın ruhla elele yaptığı o ahenkli miraç ki, hangi göklere çıktığını bilmeden yükseldiğimizi duyarız.

Mümtaz sonraları sevgilisine bakarken hep bugünü düşünür, hangi kaderin kendilerini birleştirdiğini uzun uzun sorardı.

Bütün iyi, güzel, sade şeyler, bu yumuşak ten örgüsü, kendisinde gizli bir yığın şeyi ilk yaratılışın sırlarından çağıran bu derin nefesler ve kendi uzviyeti, bütün varlığında ona doğru bilinmez karanlıklardan kopup gelen, şimdi şefkat, şimdi okşama, şimdi ölümün başka çeşidi bir baygınlık ve sonra tekrar dirilmenin, tekrar güneşin dünyasına dönmenin haz ve sevinci olan şeyler, hulasa bir güneşin mihrabında kendi kendisine ibadete benziyen bu ürpermeler, bu tükenişler acaba nerelerde, hangi derinliklerde hazırlanmıştı! Bu derinden kavuşmalar ve bırakınca duyulan hasret tek başına bir ömre sığmazdı. Bu ancak derin ve karanlık zamanda biz bilmeden, mevcut olmadan evvel hazırlanmış şeylerin neticesi olabilirdi. Tek başına tabiat bu yakınlığa varamazdı. Bir insan kendi içinde bir başka insanı bu kadar kuvvetle bulabilmek için, sade tesadüfler kafi değildi.

O gün Nuran'da herşey Mümtaz'ı çıldırttı. Kendi kendisini aşka veriş şekli, hazza sakin bir limanda bekliyen gemi gibi hazırlanmış, yüzünün mahmur İstanbul sabahlarını hatırlatan örtülüşleri, yaşanan zamanın ötesinden gelir gibi tebessümler, hepsi ayrı ayrı lezzetlerdi ki tattıkça hayran oluyor, bir insandaki bu sonsuzluğa, zamanın birdenbire değişen, adeta birbiri peşinden gelen ebediyetler gibi ağırlaşan ritmine şaşıyordu. Daha o günden en büyük sırrı sadelikte olan kadına karşı içinde garip, her türlü duygunun üstünde bir tapınma hissi başladı. Onu bir kıt'a gibi yavaş yavaş keşfediyor ve ettikçe hayranlığı ve bu tapınma hissi değişiyordu.

Ne Mümtaz bu kadar sevebileceğini, ne Nuran bu tarzda sevileceğini düşünmüştü. Sümbül Hanım bir gece evvelden herşeyi hazırlamış, sabahleyin erkenden gitmişti. Yemeklerini aşağıda, mutfakta yemişler ve orada Nuran kendi eliyle kahvelerini pişirmişti. Evden çıktığını Mümtaz'ın da bilmediği, fakat Macide'ye ait olduğu muhakkak olan eski kimonosunun içinde, onun aralıklarından genç kadının tenini, vücudunun çok plastik şekillerini görmek, onu karşısında şu ve bu vaziyette bir aydınlık külçesi halinde seyretmek, o kadar yavaş ve tatlı bir sarhoşluktu ki...

Mümtaz yemekten sonra sandalla gezinti düşünmüştü. Fakat genç kadın kendilerini teşhir etmeği doğru bulmadı. Sonra bu ev o kadar tenha ve kendilerinin idi ki, bütün aynalar Nuran'ın çıplaklığiyle Mümtaz gibi

çıldırmışlardı. Bütün duvarlar, bütün tavanlar, her döşeme parçası bir mukaddes ziyaretin takdisini almış gibiydi.

Mümtaz o gün Nuran'ın güzelliklerinin yanıbaşında, bir kadının bir evi benimsemesinin lezzetini de tattı.

--Daha ilk geldiğim gün sevdim...- diye bu küçük evden bahsediyordu.

Nihayet akşamüstü ayrılmağa razı oldular. Mümtaz onu yolun yarısına kadar uğurladı. Bundan ötesi Nuran'a göre tehlikeliydi. Şu, bu görebilirdi. Genç kadının hayali yolun dönemecinde kaybolunca, Mümtaz ne yapacağını bilmez gibi şaşırdı.

O yaz Mümtaz'ın kısa ömrünün zirvesi, cevheri, taçlandığı nokta oldu. Nuran sade güzel ve seven, sevilmekten hoşlanan kadın değildi. Herşeyden evvel çok iyi arkadaştı. Garip bir anlayışı, güzel şeyleri bilerek tadışı vardı. Musıkiden iyi anlıyordu. Sanki güneş parçalariyle dolu, berrak, davudiye yakın bir sesi vardı.

Fakat bütün bunların üstünde asıl Mümtaz'ı çıldırtan şey, o garip utangaçlığı, hiçbir günahın ve hazzın gideremediği ruh bekaretiydi. Onun için mevsimin sonunda en fazla kendisinin olduğunu bildiği zamanlarda bile aşkları ilk günlerde olduğu gibi yeni kalıyor, mahremiyetlerine henüz birbirlerini tanımış insanların ürkekliği giriyordu. Ve Mümtaz onda bu ürkekliğin, bu safiyetin kaybolmaması için hiçbir dikkati esirgemiyordu.

Bununla beraber hiç de asıl manasiyle mahçup ve hayat karşısında korkak değildi. Daha ikinci gelişinde genç adamın bütün çalışmalarını öğrenmişti. Mümtaz hayatının her meselesini onunla münakaşa etmekten hoşlanırdı. Bununla beraber aynı latif ürkeklik, genç kadının mayalarından biri olan o ölçü hissi buraya da giriyordu. Hiçbir meselede Nuran, Mümtaz'ın hayatını tasarrufa kalkmamıştı. Sevginin insan hürriyetine bir tecavüz olmamasını istiyordu. Mümtaz, ömrünü ve hayatını ona hediye ettikçe, o tıpkı eski ve cömert Abbasi halifeleri gibi hepsini birden kabul ediyor, sonra yine ona iade ediyordu. -Benimdir, fakat sende kalsın...- Halbuki bu latif istiğnanın sahibi hiç bahsetmeden sözünü bile açmadan bütün ömrünü, günleri gibi Mümtaz'a vermişti. Fakat Mümtaz bu cömertliğin yanıbaşında, hiçbir kuvvetin, hatta aşkın bile zorlayamıyacağı bir iç kalenin, bir istiklal fikrinin hiç olmazsa kendisine sadık kalma, kendi kendisini yalancı çıkartmama arzusunun bulunduğunu seziyordu.

Ve bu sevgi, bu sarih ve sade çehreyi ferdi saadetiyle daha ilk günlerinden itibaren Mümtaz için bir muamma yapmıştı. Onun için Mümtaz üstünde fazla düşünmemesine rağmen sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine bir nevi korku karışmıştı.

Vİİ

Adile Hanım bu yaz Taksim'deki evinden çıkmamıştı. Yeni baştan tanzim ettiği hususi hayat kadrosunu bozmak, zorla topladığı erkekleri ve kadınları yine elden çıkarmak istemiyordu. Sonra İstanbul, yazın olsa bile, yine başkaydı. Herkes dönüp dolaşıp oraya gelirdi. Hatta daha sık gelirlerdi. Çünkü sayfiye, şehir itiyatlarını kırar, bir yere gidemiyenleri ise zaruri olarak birbirlerine yaklaştırırdı. Nitekim böyle oldu. Aylardır görünmeyen Mümtaz bile günün birinde saat dörde doğru apartımanın kapısını çaldı. Adile Hanım onu görür görmez çok sevinmişti. Dudaklarında adeta bir zafer narasına benziyen bir tebessüm peydahlandı. Nihayet, dönmüştü. Sürüden ayrılan kuzu dönmüş dolaşmış gelmişti. Fakat ne kadar değişik ve sükutiydi. Bu sükutiliğin altında garip bir parlayış, sanki hapse çalışılan bir neşe vardı. Adeta sanki komşular işitmesin, görmesin diye her taraf iyice kapandıktan, bütün pencereler kat kat örtüldükten sonra yapılan o harem eğlencelerine benziyordu. Bununla beraber Nuran'ın geldiği saate kadar pek bir şeyin farkına varamadı. Fakat Nuran kapıdan girer girmez iş değişti. Mümtaz belki o gün ilk defa sevdiği kadını, bu kadar itinalı giyinmiş görüyordu. Şöyle böyle bir aydır birbirlerinin oldukları halde, Nuran'ın giyim kuşamla bu kadar değişeceğini hiç sanmıyordu. Onun girişiyle birdenbire herşey ne kadar değişmişti! Halbuki daha dün beraberdiler. Daha dün kollarının arasındaydı. Renkli ucuz kumaştan mavi ince yazlığı içinde kendisine, -Ben en son haddimdeyim, bütün imkanlarım budur- der gibiydi. Halbuki şimdi çok düzgün ve itinalı saçları, düzeltilmiş yüzü, beyaz keten elbisesiyle ayrı bir hüviyet almıştı. Mümtaz uzak bir ahbap gibi selamlanmaktan korkuyordu. Böyle olmadı. Genç kadın bütün kağıtlarını açık oynamak isteyenlerin sükunetiyle, ona -çok geç kalmadım, değil mi?- diye sordu. Bu suretle dostluklarını ilan ediyordu. Adile Hanım bu darbenin farkına varmamış görünüyordu.

Sabih çoktan beri siyasi vaziyeti münakaşa edecek bir adam ele geçirmediği için memnundu. Fakat Sabih'te bazı hayvanların avlanmasına benziyen bir hal vardı. Derhal söze başlamaz, avını gözüne kestirdikten sonra onu şaşırtmak için siner, bir köşeye çekilir, ona bütün serbestisini verir. Sonra karşısındakinin bütün hürriyeti içinde kendisini en rahat bulduğu anda birdenbire hücum eder, hiç kımıldamasına imkan vermez. Üst üste bütün hafta ve belki ay, Avrupa gazetelerinde dünya vaziyetine dair okuduğu şeyleri anlatmağa başlar. Onun alakası haritalardaki tul ve arz daireleri gibi bütün dünyayı kuşatır. Çin'den Amerika'ya, İngiliz petrol siyasetinden Macar küçük arazi sahiplerinin çevirdiği dolaplara, Hitler'den Kral Zogo'ya ve Rıza Han'a, Orta Asya'dan Gandhi'nin oruçlarına kadar her şey insanlığın talihi üzerinde bu son derecede uyanık hafızayı alakadar eder. Mümtaz bazı insanları dinlerken -Hazım cihazımız böyle olsaydı, halimiz ne olurdu?- gibi uzun uzun düşünür. Çünkü ona göre, havuç yiyen sarıya, pancar yiyen kırmızıya boyansa, pirinç yiyen, süt içen, midye

tavası seven bu nimetlerin kokusunu, rengini yahut başka hususiyetlerini en göz alıcı taraflarında bir alameti farika gibi taşısalar, ancak Sabih'in uzun mütalaalarının meyvesi, özü olan bu konuşmalara benzer bir iş, bir terkip meydana gelirdi. Bu akşam Sabih her zamankinden sükuti, her zamankinden telaşsızdı. Hatta Mümtaz gelince, bir fırsat bulmuş, etajerlerdeki gazeteleri bile ortadan kaldırmıştı. Bunlar, hiç de iyiye sayılmıyacak alametlerdi. Karışık bir hadiseler ağının, zıt fikirler örgüsünün içine düşeceğini pek mükemmel bilen Mümtaz, çarnaçar tecrübeye katlandı.

-Bu gece artık buradasınız değil mi kardeş?..

Adile Hanım bu kardeş kelimesiyle yaşını sekiz on yıl birden küçültmüş olmaktan memnun, Nuran'ın cevabını bekledi. Nuran gitmeğe mecbur olduğunu şöyle bir uğramak istediğini anlatmağa çalıştı. Fakat ne Adile Hanım, ne Sabih onu dinlediler.

-Nasıl olsa Mümtaz'la denizaşırı komşusunuz, gidecek olsanız bile geç gidersiniz. Bir rakı içeriz.

-Erken gidersek iyi olur. Yarın bize İclal'le arkadaşları gelecek...

Sabih, ancak gitmiyecekleri hakkında teminat aldıktan sonra, Almanya'daki son vaziyetler üzerindeki düşüncesini anlatmağa başladı. Ona göre Alman iktisadiyatı berbat bir haldeydi. Harp mukadderdi. Fakat bu kat'i ve belki de doğru hükümler ne kadar uzun delillere dayanıyordu ve ne kadar dolambaçlı yollardan onlara gidiliyordu!

İstitratlar birbiri ardınca, büyük sarnıçlar, deniz mağaraları gibi açılıyor; herşeye başından başlanıyor; kıyaslar, mukayeseler yapılıyor, karşılıklı vaziyetlerin krokileri havada çiziliyordu. Mümtaz onun karşısında, sözü mümkün olduğu kadar kısa kesmek için tek tedbiri alıyor, ne bir sual soruyor, ne cevap veriyor, yalnız başıyle ara sıra tasdik işaretleri yaparak, sığındığı saçak altında bir sağanağın boşanmasını bekliyen adam gibi bekliyordu. Bu saçak, bazen Nuran'ın boynundaki inci dizisi ve çenesinin sevdiği çukuru, bazen ellerinin çocukça tereddüt ve işaretleri oluyordu. Bu kadar güzel bir kadının kendi hayatına girmiş olmasını bir türlü anlamıyor, hele talihe hiç güvenmiyordu: Sevgilisinin mahçup, bütün yüzü su altında bir güle benzeten kesik gülüşleriyle olduğu yerde büyülenmiş halde, Sabih'i saatlerce dinledi.

Mümtaz'a göre Sabih, gazetelerin efkarı umumiye dediği kaç başlı olduğunu bilmediğimiz o acayip ve efsanevi mahlukun kuyruk tarafını temsil eder. O hadiselerle yaşadığını idrak eden adamdır. Dalgalarla yıkanan bir kaya gibi, onların üstünden geçtiğini duydukça mesuttur. Sabih'in fikri olmasına lüzum yoktur, çünkü gazete vardır. Her cinsten gazete, onun hem okyanusu, hem

gemisi, hem pusulası ve kaptanıdır. Onun için bazı mizaç değişiklikleri hariç, o gün okuduğu gazete ile beraber tabedilmişe benzer. Fakat konuştukça çağrılar çoğaldığı ve hatıralar derinleşmeğe başladığı için, sonuna doğru dört beş fikrin adamı olduğu da vakidir. Bu gece de öyle idi. Başta demokrattı, sonra çok ateşli bir ihtilalci oldu. Ondan sonra bitmez tükenmez bir insanlık sevgisine daldı. Ve nihayet nizam ve intizamın lüzumuna.

Bereket versin ki, Adile Hanım oradaydı. Dışarıdan birtakım şeylerin alınması lazımdı. Hizmetçi izinli, kapıcı hastaydı.

Bütün bu konuşmalar ve onu karşılayan lezzetli dalgınlıklar arasında Mümtaz alttan alta, Adile Hanım'ın Nuran'ın neşesini nasıl bozacağını, ona neler söyliyeceğini, mazinin hangi köşesini açacağını, hulasa sevgileri için ne gibi imkansızlıklar çıkaracağını merak ediyordu. Bütün iyi kabulüne rağmen, Nuran'ı hiç olmazsa o Ada vapuru arkadaşlığından sonra sevmediğini biliyordu. O tesadüften birkaç gün sonra Sabih'in ısrariyle girdikleri kahvede Nuran için -bilmezsin Mümtaz ne hissiz kadındır- demişti. -Hissiz ve zalim...-

Adile Hanım daha o zaman Nuran'ın nasıl bir dünya insanı olduğunu ve hangi yenilmez zaruretlerle kendi kalbinin ilcalarına set çektiğini iyiden iyi biliyordu. Onun için bu tek taraflı hücumu bilmemezlikten gelmiş, sözü değiştirmeğe çalışmıştı. Şimdi bu etrafı için sadece iyilik düşünen kadın rahatlarını nasıl bozmağa çalışacaktı, burasını merak ediyordu.

Adile Hanım Mümtaz'ı çok bekletmedi. Daha ikinci kadehten itibaren hızını arttıran bir samimilik dalgası içinde, evvela onun güzelliğini övdü, genç kızlık arkadaşlarından birisinin arabasını, kürkünü, evlerinde verdiği ziyafetleri anlattı. Nihayet kalbi, bütün şefkat hızını alınca, ona ait temennilerini söyledi. Onun için Mümtaz'ın temin edemiyeceği her şeyi kader dediğimiz o meçhul çeşmeden birbiri ardınca istedi; hermin kürkler, mücevherler, yakutlar, en lüks otomobiller genç kadının bu bolluktan ürkmüş gözleri önünden geçtiler ve nihayet sözünü:

-Vallahi Nurancığım düşünüyorum da, hasta bir çocuk üzülecek diye çektiklerini! Bu tahammülü dünyada ben gösteremezdim. Ayol en güzel yaşın... Bundan sonrası nedir bilir misin...

Böylece genç kadına, hayatın bütün imkanlarını saydıktan sonra, ona bir taraftan Fatma'nın hastalığmı söyliyerek asıl vazifesinin analık duygularına kendisini terketmek olduğunu hatırlatıyor, sonra da Nuran'a herşeye rağmen yaşamasını tavsiye ediyordu. Bu nasihatlerin ve sözlerin bir tek manası olabilirdi. -Ya kızının anası ol, yahut, kendine güzel bir istikbal yap, bu aptalla beyhude yere vakit geçiriyorsun.- demek olduğunu acaba Nuran anlamış mıydı? Anlasa bile farkettirmemeğe çalıştığı muhakkaktı.

Adile Hanım şüphesiz bu kadarcık bir ima ile kalmaz, daha geniş bir planda hücumlar da yapardı. Fakat geç kalmış iki misafir gecenin mahiyetini değiştirdiler. Bunlar Nuran'a vaktiyle tambur dersi vermiş ihtiyar bir baba dostu ile o akşam onu evinde misafir edecek olan Sabih'in o semtte oturan bir arkadaşıydı. Onların gelişiyle sofra bir içki meclisi haline girdi.

Nuran, eski hocasının ısrarına dayanamadığı için bu değişikliği kabul etti.

İkisi de alaturka musıkiyi çok sevmekle beraber, muayyen makamlardan öteye pek az geçerlerdi.

Ferahfezayı, acemaşiranı, beyatiyi, sultaniyegahı, nühüftü, mahuru tercih ederlerdi. Bunlar asıl ruh iklimleriydi... Fakat bunlarda da her eseri olduğu gibi kabul etmezlerdi. Çünkü Mümtaz'a göre alaturka musıki eski şiirimize benzerdi: Orada da asıl sanat addedilen ve öyle yapılandan şüphe etmek gerekirdi. Daha ziyade bugünün muayyen seviyede zevkiyle, garplı terbiyenin zevkiyle seçilen eserler güzel olabilirdi. Bunların dışında hüseyniyi ancak Tab'i Mustafa Efendi'nin bestesi cinsinden birkaç eserinde ve Dede'nin bazı eserlerinde beğenirler. Hicazdan Hacı Halil Efendi'nin meşhur semaisini bilirler, Uşaki Hacı Arif Bey'in meşhur iki şarkısiyle, suzidilara-yı Selim-i Salis'in kaderiyle birleşmiş hususi bir zaman addederlerdi.

Mecit ve Aziz devirlerinde çok başka cuşişli birkaç ağır şarkı ile, Emin Bey gibi zamanımızda klasik zevki en halis tarafından toprağını sevmiş bir egzotik nebat veya gecikmiş bir bahar gibi devam ettiren ustaların eserleri, saz semaileri ve Karınatık'lar bu sevgileri tamamlardı. Mümtaz'a göre bunlar eski musıkimizin modern duygu ve anlayışla birleştiği taraflardı. Elli altmış seneden beri modern adı verilen resim cereyanlarını bin dört yüzle bin beş yüz arasında yetişmiş eski ustalarda bulduğu şeyi, asıl sanat ve duygu yeniliğini, o, bu bestelerde, semai ve şarkılarda, bu ağır ve yaldızlı, renkli oymalı tavanlara, mücevherlere garkolmuş sekiz çifteli kayıklarından seyredilen Boğaz manzaralarına benziyen karlarda bulurdu. Bunların dışında elbette kabuk, çekirdek, dal, ağaç kökü, hulasa bir yığın şey daha vardı. Fakat asıl lezzet, zevkin çiçeği, değişmez fikir ve diriltici usare, az tesadüf edilir hayal, hulasa hakiki ruh saltanatı bunlardaydı.

Nuran'ın bu musıki zevkinde aşığından farkı, belki de kadın insiyakının geniş erkek sesine, onun yaradılışına yakın hüzün ve kederine olan uzvi bağlılığiyle gazeli sevmesiydi. Onun için bir yaz gecesini dolduran bir gazel, belki musıkiden ayrı denecek kadar hususi şekilde güzel bir şeydi. Nuran ayrıca eski bir Bektaşi olan, çok gezmiş, çok görmüş o baba annesinden duyduğu ve öğrendiği nefesleri, halk türkülerini bilirdi. Boğaziçi kıyılarında yetişmiş bu eski aile çocuğunun, bu halk havalarını, Rumeli, Kozan ve Afşar türkülerini, Kastamonu ve Trabzon oyun havalarını, eski Bektaşi nefeslerini, Kadiri naatlerini tıpkı bir Dede veya Hafız Post gibi beğenmesi, onları kendilerine

mahsus eda ile söylemesi, Mümtaz için yepyeni bir ufuk olmuştu. Kaç defa bu havaları söylerken onu bir aşiret kızı, veya tatil günlerinde rengarenk kadifeden, atlastan, elbiselerini, kuşaklarını, sırmalı papuçlarını giyerek kızlar gününe giden Kütahyalı bir genç gelin sanmıştı. Asıl garibi bu narin şehirli kızında ağızlarını benimsediği bu insanlara hakikaten yakın, onlarla eş bir tarafın bulunmasıydı. Bütün bunlar Mümtaz için gün geçtikçe sevgilisini kendi gözünde değiştiren, tanımlıyan, aşklarına bir ruh disiplini manzarası veren şeyler oluyordu.

İşte bu gece Sabih'lerde üst üste onun için Nühüft'ün, sultaniyegah'ın burçlarını açarken, küçük kırmızı hareli sofra örtüsünün üstünde, o kadar sevdiği ve beğendiği elleriyle bir yığın çatal ve bıçak arasında tempo tutarak söylediği bu besteler, onları söylerken yüzünün hep kendisine hitap eden değişik ifadeleri, ve hiç eksilmeyen o mazlum tebessümü ile ömründe ve hayalindeki Nuran'lara bir yığın kardeş daha eklenmişti. Sonuna doğru genç kadın kendisine o kadar sıkı sıkıya tavsiye ettiği bütün ihtiyatları unutmuştu. -Haydi Mümtaz, beni eve götür, ben sarhoş oldm galiba- diye masayı terketti. Bu Adile Hanım'la açıktan açığa harpti. Fakat ev sahibesi öbür misafirleriyle başka bir izdivaç tasavvurunu en şiddetli tedbirlerle karşılamak için çabalıyordu, onun için pek farkında olmadılar.

Seyit Nuh'un Nühüft bestesi, Mümtaz için bizim şarkımızın en kendisi olan tarafıydı. Pek az eser onun kadar ruhumuzdaki sonsuzluk iştiyakını, güneşe, aydınlatıcı ve yakıcı şeylere doğru kanatlanmayı verirdi. Çünkü bu -yine kahramanımıza göre- asıl hamlesi herşeyi ilga eden aydınlığa doğru uçuş olan bir iç alem medeniyetinin özüydü. Orada yalnız bir kamaşma, kendini tüketme isteniyordu. İnsanoğlunun sonsuzluğu da, burada idrakten bir çırpıda soyunup katıksız bir ruh olmaktaydı. Onu dinlerken maddemizden ayrılıyor ve bu yüzden ölüm, kendini bir uçta, bütün kainatla, mutabakat halinde idrakten ibaret bir hayatın önünde, onun tılsımlı aynası, güler yüzlü kardeşiyle sarmaş dolaş yaşıyan mahzun yüzlü kardeşi oluyordu.

Asıl garibi bu mucizenin bir çırpıda olup bitivermesiydi. Basit ve en adi cinsinden bir beytin etrafında oyun başlar başlamaz, insanda değişiklik başlıyordu.

Fakat bu işte makamın da büyük payı vardı. Nağmenin billuru öyle karanlık akislerle doluydu ki, insan ruhunun çalıştığı iki uç, aşk ve ölüm ister istemez birleşikti.

Dede'nin Acemaşiran Yürük Semaisi nühüftten çok başka türlü zengindi. O bir yığın ölümden sonra bir hatırlamaya benziyordu. Sanki yüz binlerce ruh bir arafta bekleşiyordu. Burada da sır konuşuyordu. Burada da insan birçok taraflarını ilga ediyordu. Fakat istenen birşey vardı. Burada Allah veya sevgili

dışarıdaydı. Biz ona doğru yükselmek istiyor, -nerede olursan ol, bulunduğun yer cennetimizdir- diyorduk.

Mümtaz olduğu yerden Nuran'ın sesini dinlerken ve gayretin zorladığı çehre değişikliklerini seyrederken, o da İsmail Dede gibi tekrarlıyordu: -Bulunduğun yer cennetimizdir...-

Mümtaz, bu beste ve ondan sonra şevki artan ihtiyar musıki üstadının söylediği türküleri, nefesleri dinlerken bir taraftan da Adile Hanım'ın kendilerine karşı hiç yere düşmanlığını düşünüyordu. Hayat, nasıl iki kutbun arasında çalışıyordu? Bir tarafta insan için bir yığın yükseltici şey, öbür tarafta da sanki bütün bu yükseltici şeylerle aramızı kesmek, bizi onlardan ayırmak istiyen küçük endişeler, hesaplar, bedava düşmanlıklar vardı.

Yoksa talih:

-Seni ruhunla başbaşa bırakmıyacağım- demek mi istiyordu? O gece Adile Hanım'ın sofrada kendisine ve Nuran'a iki üç bakışını yakaladı. Ev sahibi kendisine gizliden gizliye; -ben sana gösteririm- der gibi bakıyordu. Fakat Nuran'la gözgöze geldikçe -bütün ömrümce seninim. Benden iyi dostun yoktur- diyordu. Adile, böylece daha zayıf sandığı, hayatında birtakım gedikler bulunduğunu bildiği Nuran'ı benimsiyordu. Bu içten hesap, Seyit Nuh'un güneş miracında, Dede'nin Allah'la sevgiliyi karıştıran aşkında, Rumeli türkülerinin onlardan ayrı bir ufukta insan kaderiyle, aşkla, ıstırapla, ölümle, ayrılıkla o kadar derinden kaynaşmasında hep aynı olarak devam ediyordu. Bununla beraber Adile Hanım eski musıkimizi sever ve haz alırdı. Fakat sanat bile bazı tabiatleri yumuşatamıyordu.

Vİİİ

Nuran sık sık bahsettiği Mümtaz'ı evlerine çağırdı. Mümtaz için Nuran'ın yaşadığı ev, tıpkı acemaşiran bestenin son beytinde anlattığı cennetti. Bu itibarla onu ve etrafındakileri görmeyi istiyordu. Bilhassa o gece ihtiyar musıkişinasın Nuran'ın dayısından, -Bu işleri bizim kadar bilir, fakat tiryaki meşreptir. Ortaya çıkmaz- diye bahsetmesi onu pek meraklandırmıştı.

Nuran'ın annesini tahmin ettiği gibi buldu. 1908 sıralarında kendisini idrak eden bu ihtiyar kadında hayatı ince bir peçe altından görmeğe alışmış birçok kendisi gibilerin bir yığın tatlı hususiyeti vardı. Nuran'ın annesi birçok hazlarını kaçamak bir bakışta tatmin edenlerdendi. Ayrıca çocukça bir tecessüsü vardı:

--Bunu da gördüm. Eve gidince düşünürüm...-

--Dışarıda ne var, ne yok? Sizin dünyanız bizimkinden o kadar ayrı ki.-

Bundan kırk sene evvel hayata adım atan kadınların çoğunda bu iki düşünceyi sevkitabii halinde bulursunuz. Yine bu senelerin tesiriyle zihnen çok ileri, fakat yaşama itibariyle çok çekingendi. Bunun yanıbaşında kendisinden yirmi yaş büyük bir koca tarafından çıldırasıya sevilmiş, tatlı şekilde şımartılmış olmanın verdiği bir yığın hususiyet daha vardı. Bunlar Nuran'ın annesinin eski mutasarrıf neyzen Rasim Bey'in karısı tarafıydı.

İhtiyar kadının sırası geldikçe esirgemediği dikkatleri, dışarıda olup bitenlere karşı adeta çocukça alakası, eğlenceden uzaklığı, siyasetten hoşlanması ve bir yığın insan tanıyışı, -sonra sonra Mümtaz Nuran'ın annesinin hemen hemen bütün İttihat ve Terakki erkanını uzaktan takip etmiş olduğunu ve şaşırtıcı hafızasiyle hiç kimsenin bilmediği şeyleri hatırladığını anladı -1908 senelerinin muayyen bir seviye kadınlarında yaptığı değişiklikti. Mümtaz daha o gün bu üç ayrı hüviyetin Nazife Hanım'da ne kadar tatlı bir halita yaptığını gördü. Fakat asıl dikkat ettiği şey, ihtiyar kadının konuşma tarzıydı. Ancak onu dinledikten sonra, Nuran'ın bazen çok eski kelimeler kullanmasının, hatta bundan hoşlanmasının, bazı heceleri metle uzatmasının sebebini anladı. Mesela Nuran, -o anda- kelimesini o -ande- diye söyler, böylece Türkçe için çok uzun, bir çekişten sonra en hafif üstünü getirebilirdi. Bu İstanbul şivesi dediğimiz, Nedim'in ve Nabi'nin hayran oldukları terbiye ve zevkin içinde yetişme idi. Çocuklarını kendi aralarında evlendiren eski orta halli evlerin ve konakların cazibesini biraz da bu yapardı.

Nuran'ın dayısı annesinden çok ayrı bir yaratılıştı. Genç bir kaymakam iken Hareket Ordusu ile İstanbul'a girmiş, İttihat ve Terakki zamanında bir fırsatını bularak ticarete atılmış, üst üste birkaç defa iflas etmiş, nihayetinde kimseye muhtaç olmadan yaşayacak kadar bir para ile işin içinden sıyrılmıştı. On iki sene evvel karısı ölünce bir türlü evlenemeyen oğlu ile beraber kardeşinin evine gelmişti. Bilhassa Mütareke senelerinin Beyoğlu'nda o kadar velveleli bir ad yapan, kumarı, içkiyi ve kadını seven bu adamın baba evindeki bu son on iki senelik hayatı cidden garipti. Filhakika bu son yılları o zamana kadar adını sorsalar belki de düşünmeden söyliyemeyeceği babasının hatırasına vakfetmişti. Onun yazılarını, tuğralarını, ciltlediği kitapları, Yıldız'daki çini fabrikasında onun tezhibiyle süslenmiş tabakları, yahut süsüne yardım ettiği cam eşyayı toplamıştı. Tevfik Bey, o gün Mümtaz'a babası ve eniştesi hakkında epeyce izahat verdi. Tabakları gösterdi. Kandilleri, şekerlikleri anlattı, işin şaşılacak tarafı, bu kadar eşyayı on sene içinde toplayabilmesiydi. Fakat o, bunu tabii buluyor, -bütün İstanbul pazarda, çocuğum...- diyordu. Mümtaz Bedesten'den geçerken, yahut İhsan'la antikacıları dolaşırken, birçok güzel şeylerin önünden nasıl gözü kapalı geçtiğini, o gün Tevfik Bey'in kendisine gösterdiği eşyayı -Nuran'ın birdenbire bulduğu ve o günden sonra Mümtaz'ın bir daha gülmeden hatırlamadığı tabirle- cam evaniyi, yazı levhalarını, kumaş parçalarını gördükçe biraz daha iyi anlıyordu.

Hakikatte Tevfik Bey babasının yaldız hokkasiyle, kıl uçlu kalemiyle ve ince fırçasiyle ve bir nevi korku ve kaçışa benziyen renk armalariyle süslenmiş eşyayı ararken küçük bir kolleksiyon sahibi olmuştu. Mümtaz, zevkimizin bu son ve karışık rönesansının bu kadar gizli kalmasına şaşıyordu. Ne Edebiyat-ı Cedide şairleri ve romancıları, ne bir zamanlar İhsan'a malzeme toplarken karıştırdığı gazete kolleksiyonları, İkinci Hamid devrini bu cam evani -nereden bulmuştu bu tabiri Nuran? Bu onun çocuk muhayyilesi tarafıydı, şimdi bu kelimeyi hatırladıkça sevgilisini hep ince ve uçucu renkli camların, eski, düz koyu lacivert, kiremit kırmızısı, açık mavi renkli çeşmibülbüllerin, rokoko havuz biçimi meyveliklerin veya kitap cildi tezhiplerle kapalı tabakların arasında görecekti ve Nuran bütün bu ince, dayanıksız, sonsuz itinalara muhtaç eşyanın akislerini, tınnetlerini kendisinde toplıyacaktı, -kadar veremezdi. Şüphesiz bunlarda da bir alafrangalık vardı. Fakat ötekilerden çok ayrıydı.

Tevfik Bey'in babasından sonra en sevdiği adam enişteseydi. Rasim Bey'e ait hemen hiçbir şeyi kaybetmemişti. Resimler, kendi el yazısı notalar, meşk defterleri, her cinsten ney ve Nısfiyeler olduğu gibi duruyordu. Babasının yazısiyle yazılmış bir levhanın karşısında onun Ula rütbesine mahsus kıyafetiyle, nişanlarla çekilmiş resmi asılıydı. Mümtaz ilk önce levhayı okudu:

Lutf u kerem-i Hazret-i Mevla ile geçtik

-1313'de babam için Abdülhamid'e büyük bir jurnal vermişlerdi. On gece Yıldız'da mevkuf kaldı. Kurtulunca Naili'nin bu mısraını yazdı. Dikkat ederseniz tezhiplerin arasında on gece üzerinde yattığı kanepenin resmi vardı. Gerçekte de böyleydi. Geniş bir ottoman, bir bahçe seddi gibi beyitin etrafını alan güller ve sarmaşıklar içinde, ikide bir tekrarlanıyordu. Fakat arabeskler ve hendesi şekiller, bütün o riyazi gül ve çiçekler, yaldız ve açık kırmızı zeminde öyle maharetle, inceden inceye hesaplanmış, düzenlenmişti ki, bu tekrarlanan şeyin bir kanepe olduğu söylenmeden bilinemezdi.

Yazı sanatımızın bir bakıma bozulması demek olan bu realizm üstünde Mümtaz sonraları çok düşündü.

Şaşılacak taraf, birdenbire kendisine verdiği bu ihtirasta Tevfik Bey'in bir nevi derinliğe erişmesiydi. Sanki elli sene dikkat etmeden içinde yaşadığı şeyler birdenbire onun için canlanmış, mana kazanmışlardı. Tevfik Bey için bu olmayacak bir şey değildi. O destebaşı yaratılanlardandı. Yetmiş dört yaşına rağmen çok güzel ve geniş sesi vardı; hala her akşam içiyor, genç ve güzel kadınların hiç olmazsa dostluğundan hoşlanıyor, bazı sonbahar geceleri semt kayıkçılariyle kılıç avına bile çıkıyordu. -Benim oynadığım zeybeği değme efe oynıyamaz. Hele sizin fraklı, silindirli efeler hiç...- Bunu 1926'da Ankara'da bir toplantıda iki vekilin beraberce oynadıkları zeybeği hatırlayarak söylerdi: -

Hemen orkestraya işaret ettim, kalktım. Herkes şaşırdı. Zeybek başka türlü oyundur; o etrafta ne varsa hepsini silmezse bir işe yaramaz...-

-Bir kere gördüm. Antalya'da, çok küçüktüm. Demircili iki efe bahse girdiler. Kuzu ve baklava yapıldı. Sokakta yemek yendi, sonra meşale aydınlığında... Tevfik Nuran'ı göstererek:

-Bunda epeyce istidat var; dedi.

-Yapmayın, bilmiyordum...

Nuran yüzü kızararak:

-Anlatmadım mı Mümtaz, ben Anadolu oyunlarının çoğunu bilirim...

Fakat Tevfik Bey sadece mazi hatıralarının sadık muhafızı, yaşadığı senelerin en iyi zeybek oyuncusu değildi. En büyük meziyetlerinden yahut saadetlerinden biri de rakı sofrası hazırlamaktı.

Mümtaz ona baktıkça şaşırıyordu:

-Dayım birçok şeylerde babama benzer, garip değil mi?

Akşama doğru Tevfik Bey ortadan kayboldu. Fakat bir saat sonra meydana çıktığı zaman rakı masası kendiliğinden bir zevkti.

-Rakıyı yavaş içeceksiniz ha... Uzun vakit içmeli, o zaman tadı çıkar.

Bu eski İstanbul efendisinin hayat rahatlığı, neşesi, bu günlerde pek az görülen şeydi. Sadece sofra nimetleri için çok hususi bir takvimi vardı. Hangi balığın hangi mevsimde ve nerede en iyi avlanacağını ve filan ayda ele geçen turfa veya tam mevsimlik balıkla ne yapılacağını hiç kimse onun kadar bilemezdi.

-Ebüzziya merhum bizim gençliğimizde bir takvim çıkarırdı. Bilemezsiniz ne acayip şeydi. Frenkçeden tercüme yemekler, Beyoğlu lokantalarından satın alınmış ariyet reçetelerle doluydu. İki üç nüshasını görünce hiddetimden çıldırdım. Sonra bir meraktır aldı beni...

Tevfik Bey yemek bahislerinde bir metot sahibiydi. Ona göre mutfağın esası malzeme idi. Bunun için de mevsimlik, aylık, hatta lodos ve poyraz günlük bir takvim lazımdı.

-Barbunya dünyanın en güzel balığıdır; fakat mevsiminde olmazsa, hatta Ada açıklarında, yahut Boğaz'ın aşağı ağzında tutulmazsa değişir. Çanakkale'den ötede barbunya balığı hiçbir tasnife sığmayan bir deniz hayvanıdır.

Tevfik Bey'in sofra zevki bir tarih felsefesine kadar uzanırdı.

-Şu barbunyayı burada bu akşam beraberce yiyebilmemiz için kaderin asırlarca çalışmasını düşün. Evvela Yahya Kemal'in dediği gibi Don ve Volga, Tuna suları Karadeniz'e akacak. Dedelerimiz kalkıp Orta Asya'dan gelecek, İstanbul'a yerleşecekler. Sonra, İkinci Mahmud Nuran'ın büyük dedesini Bektaşidir diye İstanbul'dan Manastır'a nefyedecek; orada Merzifonlu zengin bir binbaşının kızıyle evlenecek. Benim dedem, karısı kaçtıktan sonra kendisini teselli için yazdığı sonra bilmem hangi paşaya hediye ettiği bir Kur'an'ın parasıyle bu köşkü alacak... delikanlı anlıyor musun? Yedi yüz elli altına bir Kur'an-ı Kerim... Yani bu köşk ve arkadaki arazi... Sonra Nuran'ın babası çocukken hastalanacak, annesi Aziz Mahmud Hüdai Efendi'ye adayacak, büyüyünce pirin dergahına girecek, orada babamla dost olacaklar. Nuran doğacak... Siz doğacaksınız...

Mümtaz barbunyanın bu etnik ve sosyal macerasına bayılmıştı.

Tevfik Bey'in oğlu Yaşar Bey birkaç yıldan beri yakalandığını sandığı şifasız kalb hastalığı içinden ve onun müsaadesi nisbetinde babasına gülüyordu. Tevfik Bey küçük bir hüsnüniyetle işe başlayıp küçük zevk düşkünlüğünde çehresini tamamlayan Tanzimattı. Onun rahatlığı, kayıtsızlığı, çalınmış neşesiyle yaşıyordu. Yaşar Bey daha ziyade İkinci Meşrutiyetti, onun huzursuzlukları ile doluydu. Garip idealizmleri, küçük aşağılık duyguları ve onların yerini bir dalganın yerini bir başkasının alışı gibi dolduran silkinişleri, hulasa en coşkun heyecanla hiç kımıldanmaya imkan bırakmayacak bir yeis arasında gidiş gelişleri vardır.

Sofraya oturdukları zaman Mümtaz bu kırk beşlik adamın herkesten fazla eğleneceğini sanmıştı. Bütün bir şevk içinde kadehini doldurmuş, Mümtaz'a doğru kaldırarak:

-Hoş geldiniz... diye bir yudumda içmişti. Tevfik Bey, huysuz bir atı idare eder gibi, bu neşeyi olduğu yerden bir uzunca -hut...-la selamladı. Fakat Yaşar Bey bu ihtara ilk önce kulak asmadı. Vücut makinesi iyi işliyordu, bütün gün ev küçük bir fırın kadar sıcaktı, üstelik de üç gün sonra Ankara'ya gidecekti; buzlu rakı ve babasının hazırladığı patlıcan salatası, öbür mezeler varken insan niçin kendisini hapsetmeliydi? Az çok neşelenir, herkes gibi yaşardı; fakat uzviyetini hatırlayana kadar. Bu acayip bünyeden ilk gelen işarette hasta hali, yorgunluk ve herşeyden nefret, her şeyden soğuma başlardı. Bütün ömrünce, ara sıra Huriye Hanım'a dövdürdüğü sinameki ile, kışın öksürük çok sıkıştırdığı zaman kendi eliyle mangalda kaynatıp içtiği havlıcandan başka ilaç namına bir şey bilmeyen, aspirini tango cinsinden bir bidat addeden babasiyle, aşağı yukarı ilmin son verimleriyle yaşayan oğlu arasında latife hiç eksilmezdi.

Bununla beraber Tevfik Bey oğlunun ilaç merakından fazla şikayetçi değildi. Her gün münasip miktarda veya azami derecede kendisini zehirlemesine rağmen, iyi kötü yine yaşıyordu. Buna mukabil bu vehme kapıldığından beri mesleğine ait birçok meraklardan kurtulmuştu. Artık sağ elinin sırça tırnağını eskisi gibi -dört elif miktarı- uzatmıyor, Toledo'da tanıdığı genç kontesten ve onun çok charmante annesinden, Bükreş'teki caddelerin düzlüğünden, temizliğinden, Varna plajının harikuladeliğinden bahsetmiyor, ne Paris'teki ikinci katipliğinden Mistinguete'in oda hizmetçisini bir akşam getirmek şerefine nail olduğu o güzel garsoniyeri, ne de bir ikindi vakti kapısından çıkarken ağzında cıgara, arkasında büyük bir köpek Emile Yanings'le birden burun buruna geldikleri Wilhelmstrasse'nin hemen arkasındaki pansiyonu methediyordu. Hatta bu pansiyonun mavisi kirpiklerinin kenarından damlayan büyük gözlü sarışın kızını, onun Wagner'e çılgınca hayranlığını, Heine'yi ezberden okurken sesinin titreyişini, Tiroller'de beraber yaptıkları emsalsiz gezintiyi, ay ışığında dinledikleri türküleri, hepsini unutmuştu. Bunlar gibi Peşte'ye birkaç saatlik bir yerde eski bir tabiimizin şatosunda geçirdiği hafta tatili, o yüksek arkalıklı koltuklar, cins av köpekleri, atlar, hakiki bir hasattan ziyade Marta Egerth'in yarı operet filmleri için hazırlanmış dekorlara benzeyen harman yerleri, hulasa tatlı musıki ve ucuz tahassüsün binbir çeşit lezzetleri, Viyana kahveleri, narin edalı kadınlar, Mozart'a ait kulaktan dolma malumat, hepsi hafızasından silinmişti: O şimdi her akşam elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paketle eve geliyor, bir meyveyi kabuğundan soyar gibi ambalajını sıyırıyor. prospektüsü açıyor, yalnız tam müminlerin, kainatın muntazam işleyişini karşılarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla, tebessüm ve hayranlıkla onu okuyordu.

Mümtaz, Yaşar'ı, onun İhsan'la Paris'teki arkadaşlıklarından ve biraz da Adile Hanımlardaki karşılaşmalardan tanırdı. 1925-1926 senelerinin en parlak istikbali gibi görünen bu hariciye memuru, bir aile dostunun ihaneti yüzünden küçük bir orta elçiliği kaybettiğinden beri, daha doğrusu açık bulunan o merkeze sefirlikle gideceği yerde Balkan şehirlerinden birine başkatiplikle gittiğinden beri, tabiat adeta bir taviz gibi ona bu hastalık vehmini bahşetmişti.

Altı seneden beri bütün hayatını doldurduğuna göre, hiç de küçümsenecek bir iş değildi bu. Yaşar o zamandan beri sivil hayattan, bir iradeyle birdenbire büyük bir harp sefinesinin kaptanlığına tayin edilmiş bir adama benzerdi ve böyle bir kaptanın hiç tanımadığı gemisiyle meşgul oluşu gibi, hiçbir sırrını ve imkanlarını bilmediği ve idare eden kanunların cahili olduğu vücudu ile meşguldü. Düşündükçe meçhulü kendisini ürküten birtakım cihazları birbirine ayarlamak, beraberce işletmek, küçük ve tam vaktinde müdahalelerle birtakım muhtemel aksamaları önlemek biricik endişesiydi. Yaşar Bey bir kelime ile vücudu kendi gözünün önünde olan adamdı. Bilhassa ihtiyatsız bir doktorun bir gün ona, kendi bünyesinin verimlerine göre, onda hakiki bir kalb hastalığı

olamıyacağını, belki diğer cihazlarının iyi işlememesi yüzünden küçük bir sıkıntı geçirdiğini söylediğinden beri, bu telaş artmış, ömrü imkansız bir koordinasyonun peşinde geçmeğe başlamıştı. Denebilir ki, Yaşar Bey için vücut dediğimiz tamamlık kaybolmuş, onun yerine müstakilen işleyen uzuvların yaptığı, her sandalyesinde ayrı bir zihniyete ve ayrı bir partiye mensup bir nazırın oturduğu bir kabineye benziyen garip bir muvazaa geçmişti. Onda bağırsak, mide, karaciğer, böbrek büyük sempati, ifraz guddelerine varıncaya kadar her uzuv, tek başına ve ayrı istikametlerde çalışıyordu. İşte Yaşar Bey bu tek başına çalışmaları tek bir hedefe götürmeğe gayret eden adam, imkansızla uğraşmağa mahkum edilmiş bir nevi başvekildi. Gayretinde bir tek yardımcısı vardı: ilaçlar.

Asrımızın ileride tarihini yazacak adam, elbette ki müstahzar salgınını gözönünde tutacaktır. Yaşar bu salgının en büyük kurbanlarındandı. İstanbul'da birkaç ecza deposundan başka doğrudan doğruya ecza fabrikalariyle temasa girmişti. O kadar ki, bu fabrikalar veya mümessilleri yavaş yavaş ona da herhangi bir doktora yaptıkları gibi, her cinsten son mahsullerini göndermeğe başlamışlardı.

Bu ilaçlar sadece bugünkü tıbbın ve kimyanın zaferi değildir. Ayrıca kendilerine has bir estetikleri, hatta edebiyatları vardır. Onlar en zarif ciltten, maroken taklidi cüzdana, en çıldırtıcı ve pahalı kokuların, pudra ve tuvalet eşyasının kutularına kadar giden, itinalı ambalajları ile, her büyüklükte, her biçimde, her renkte, kimi adeta, -Ben bir fikir kadar faydalı ve o kadar kolay taşınırım!- diyen küçük, zarif ve cana yakın, kimi ağırbaşlı bir dost gibi her türlü güveni vadeden oturaklı şişeleriyle, kadife kadar parlak ve tüylü üst kağıtları, ayvacık tüyleri güneşte parlayan bir taze cilt gibi insana haz veren paketleriyle gündelik hayatımıza, hiç olmazsa şehirli ve cadde hayatına, kendilerine mahsus bir değişme getirmişlerdir. Hakikatte bu müstahzarlar zamanımızda beliren birkaç belli başlı fabrikanın mahsulü olarak kalmazlar, müstehliki gelecek insan idealinin gelişmesine doğru götüren ilk adımlardır. Onlar getirdikleri sun'i kolaylıkla insanda tabiatın yavaş yavaş ölümünü temin ederler. İşte Yaşar Bey bu büyük ideali sezen ve ona can ve yürekten bağlanan adamlardan biridir. Altı senelik sabırlı bir çalışma sayesinde başkalarında kendiliğinden olan birçok şeyler onda ilaçla olmaktadır. Yaşar Bey ilaçla uyur, uyanıklığın vuzuhuna, kalkar kalkmaz aldığı birkaç aspirinle erer, ilaçla iştihasını açar, ilaçla hazmeder, ilaçla dışarıyı çıkar, ilaçla aşk yapar, ilaçla arzulardı. Roche, Bayer, Merck gibi firmalar onun hayatının belli başlı yardımcılarıdır. Her ay bakanlığa takdim ettiği uzun raporları yine bu fabrikaların insan dayanıklılığını birkaç misline çıkaran mukavvileri sayesinde yazardı. Yatağının baş ucundaki komodinin üstü her türlü desenle, sembolle süslü, maden bilgisinden mitolojiye ve kozmolojiye kadar uzanan kimi çok uzun, kimi bir şiir kitabının ismi gibi sadece telkin ile iktifa eden isimli şişelerle

doludur. Büfenin kendisine ayrılan geniş rafı ise bu şişeler ve paketler sayesinde bir Amerikan barı kadar göz çekicidir. Yaşar Bey bu ilaçlardan bahsederken en istiareli dilleri kullanır. C vitamini aldım, diyeceği yerde -seksen beş kuruşa bir milyon portakal aldım!- der. Yeleğinin cebinden çıkardığı bir Phanodorme veya Eviphane şişesini, -işte size dünyanın en büyük şairi... her komprimesinde en aşağı, Hiçbir şairin hayalinden geçmiyecek yirmi rüya vardır!- diye takdim ederdi. Günün saatleri alacağı ilaçlara göre taksim edilmişti. -Lütfen hatırlatın, saat tam üçte pepsinimi alacağım... Urotropin almayı unutmuşum... Allah vere de bir manasızlık çıkmasa...-

Yaşar Bey hakikatte muasır ilmin ticaret fikri ile bütün insanlık için elele vererek hazırladıkları bir kompleksti...

İX

Nuran'ın evine kabul edilmek saadeti Mümtaz için zevklerin en büyüğüydü. Yazık ki, Fatma'nın huysuzlukları bu saadeti zehirledi.

Fatma'da, babasının kendilerini bıraktığı günden beri insanlara karşı emniyetsizlik, kendisine ait herşeyi kaybetmek korkusu tabii hal olmuştu. Bu itibarla Mümtaz'ı kıskanıyordu. Fakat bu kıskançlığı genç adam için daha elim yapan şeyler de vardı.

Çocuk bir türlü ona karşı alacağı vaziyeti bulamıyordu. Şimdi, kayıtsız soğuk, yahut sadece nazik olmak istiyor, biraz sonra haşin ve hoyrat oluyor, sonunda herşey senin olsun der gibi, kendilerini bırakıp kaçıyor, fakat -aşağıda ne oluyor?..- düşüncesi onu bırakmadığı için, beş dakika sonra yine geliyor, şımarıklıklar, huysuzluklar yapıyordu. Evin içinde sık sık Nuran'la Mümtaz'ın evlenecekleri sözü geçtiği için, Fatma genç adamın Nuran'ın hayatındaki yerini biliyordu. Bu yüzden on günden beridir annesine karşı da vaziyeti değişmişti.

Fakat bütün bunlar Mümtaz'ın, Nuran'ın evinde, onun sevdiği, küçük çocuk, genç kız hayatını yaşadığı eşya arasında bulunmak saadetini gideremedi.

O günden sonra Mümtaz için Nuran'ın evini düşünmek ayrı bir haz oldu. Sevgilisi gidip de tek başına kaldığı saatlerde, yahut evden hiç çıkmayacağını söylediği günlerde, onu bu ev içinde düşünmek itiyadını aldı. Nuran'ın hayat çerçevelerinden en mühimmine sahip olduğu için, artık genç kadının düşüncesi onu hiç bırakmıyordu. Nuran'ı bahçedeki nar ağacının dibinde, kahvaltı masasında tasavvur etmek, yahut kendi eliyle düzelttiği çiçek tarhlarının arasında, saçları, başının üstüne bir iki firkete ile toplanmış, beyaz sabahlığı Pompei fresklerini andıran kıvrımlarla vücudunun inhinalarını kavramış geziniyor düşünmek, Mümtaz'ın yalnızlığını başka türlü dolduran hazlar oluyordu.

Nuran şu anda odasının pancurlarını açması, ihtiyar dayısına kahve pişirmesi, annesinin ilacını vermesi, bahçede iki eli şakağında kitap okuması, yahut çocukluğundan beri benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyaretine gelen Ali Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi, onlara duvarda İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı, Naili'nin:

Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik

mısraını göstermesi, vitrinde onun yaldız ve renk hokkasiyle, kıl uçlu kalemiyle, ince fırçasiyle süslerini hazırladığı tabakları, çiçeklikleri, genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tabirle bütün o cam evaniyi göstermesi, Mümtaz'ın muhayyilesinde olmıyacak derecede güzel ve eşsiz şeylerin arasına girmişti.

Böylece yavaş yavaş Mümtaz'da Nuran'ın kendisinden uzak geçen saatleri etrafında bir nevi şahsi masal teşekkül etti ve Mümtaz, tıpkı vaktiyle falan düka veya kralın dua kitaplarını bir şatonun etrafında, günlük hayat manzaralariyle takvim ve burç istiareleriyle, Kitab-ı Mukaddes sahneleriyle süsleyen eski ressamlar gibi, Nuran'ın saatlerini, sade bir renk cümbüşü ve parıltı olan, çalınmayan sazlar gibi ihtimallerin zenginliğiyle konuşan bir yığın hayalle süslemeğe başladı.

Bu renk dünyasının, her kıvrım ve kavsini genç kadının her günkü hareketlerinden, bulunduğu an ve zamana cömertçe hediye ettiği çizgilerinden alan bu sükut musıkisinin ortasında asıl Nuran, adının telkin ettiği güneşin sofrasından çalınmış altın kadeh ve şafak bahçelerinde açılmış beyaz nilüfer hayaliyle, feyizli bir mevsim gibi herşeye kendi varlığından bir yığın sır ve güzellik katarak gider, gelir, düşünür, dinler, konuşurdu.

Zaten onu, günün herhangi bir anında, herhangi bir yerde tasavvur etmek, iskelede vapur beklediğini, terzide dantela veya düğme seçtiğini, model tarif ettiğini, ahbaplariyle konuştuğunu, başıyle evet veya hayır işareti yaptığını düşünmek, Mümtaz için daima sonsuz bir hazdı.

Hakikatte iki Nuran vardı. Biri kendisinden uzakta olandi ki, her attığı adımda maddi hüviyeti biraz daha değişir, arzunun, hasretin kimyasiyle adeta ruha ait bir varlık olur ve dokunduğu her şeye kendisinden bir yığın şeyler kata kata, bütün uzaklıkları, geçtiği her yeri yaşanan hayatın üstünde bir alem yapar ve kendi akislerinden başka bir şey olmayan bu alemin ortasında yine kendisi olarak yaşardı.

İşte Kandilli'deki ev, bu mucizenin en fazla değiştirdiği sofasının, aralarına çıtalar konmuş tahtalarına bile mücerret bir hakikat gibi Nuran'ın sindiği bu

alemlerin en değişiği, en harikalısıydı. Ve bu değiştirici füsun, oradan başlıyarak kademe kademe bütün hayata yayılırdı.

Bir de yanıbaşında olan Nuran vardı. Bütün bu hayalleri kendi maddi varlığiyle çocukça bir şey yapan, uzaktan telkin ettiklerini bir kalemde silen genç kadın. O kapıdan içeriye girer girmez veya beklenilen yerde, mesela bir iskelede veya herhangi bir sokağın ucunda görünür görünmez, Mümtaz'ın muhayyilesi birdenbire dururdu.

Mümtaz, çok defa, onun uzaktan gelişinin kendisinde bıraktığı hissi tahlile çalıştı. Ve neticede bunun bir nevi zihni kamaşma olduğuna karar verdi. Sanki o, yolun başında görünür görünmez, herşey silinirdi. Bütün endişeler görünmez olur, halecanlar diner, sevinç bile eski parlaklığını kaybederdi. Çünkü yakındaki Nuran, varlığından taşan büyüyü yalnız bir tek şey, bir tek insanda kullanırdı; alıp avuçları içinde aydınlık bir hamur haline getirdiği Mümtaz'da.

Daha evvelki münasebetlerinde kadına karşı daima yukarıdan, adeta şüphe ile bakan, kendi coşkunluklarını gülünç bulan, hatta en keskin zevkin arasında bile insanda hayvanın bu azışım, kafasının uyanık duran bir tarafıyle, kendi kurduğu bir makinenin işleyişini seyreder gibi adım adım takip eden, kadın vücudunda göze ait olanlarından gayrisini saf bir zevk olarak almayan genç adam, Nuran'la karşılaşınca basit realite şuurunu bile kaybederdi.

Bu, elbette yalnız muhayyilenin oyunu değildi. Yalnız evin delisi azdığı için böyle düşünmüyordu. Hatta böyle olsa bile bu azışta sırrına güç erilir bir şey vardı. Onun için Nuran'dan uzakta veya onun yanında genç adama hiçbir hikmet, hiçbir denenmiş hakikat yardım edemezdi. Ne bir zamanlar elden düşürmediği Ahdi Atik'de, ne sevdiği filozoflarda, velilerde kendi coşkunluğunu karşılayacak bir şey vardı. Onlar, kadından, nefsten, şehvetten ve onun tehlikelerinden bahsederlerdi. Halbuki Mümtaz'a göre, Nuran'la olan macerası büsbütün ayrı bir şeydi. Ona göre Nuran, hayatın öz kaynağı, bütün gerçeklerin annesiydi. Onun için sevgilisine en fazla doyduğu zamanlarda bile yine ona aç görünür, düşüncesi ondan bir lahza ayrılmaz, ona gömüldükçe tamamlığına ererdi.

Mümtaz bazen Nuran'a karşı olan sevgisini mutlak bir hücre yakınlığiyle izaha kalkışır, ve aralarındaki ten anlaşmasında yaradılışın kendilerinde tecelli etmiş büyük sırlarından birini görürdü. Belki de Eflatun'un dediği doğruydu ve oluşun çemberinde tesadüf, ikiye bölünmüş tek varlığın parçalarını onların aşkında yeni baştan kaşılaştırmıştı. Hulasa ömrün ve eşyanın miracında yaşadığını sanıyordu.

Bazı gece saatlerinde niçin taşlarla, kuşlarla, bahçedeki otlarla konuşmadığını hayretle düşünürdü. O kadar kainatı kendi teninde duyardı. Ona göre bunun sırrı yine Nuran'daydı. Genç kadın, o kapalı ve kıskanç, kısır saadetlerin insanı

değildi. Hüviyetinden bütün bir cömertlik akıyordu. Nuran için kendisi pek az vardı. O etrafiyle yaşıyordu. İkisi de hayatlarının sıkıntılı tarafını birbirlerine taşımamağa çalışmakla beraber, Mümtaz bazı zamanlar sevgilisinin kendisine yedi kat yabancı insanlar için nasıl üzüldüğünü bilirdi.

Haftada iki gün, sabahları kendileri için buluşuyorlardı. Nuran, Emirgan'daki evi pek severdi. -Yokuşu duymuyorum artık. O kadar alıştım. Bu, sana doğru gelmek olduğu için beni yormuyor.- İlk defa Nuran'dan bunu işittiği zaman Mümtaz şaşırdı. Çünkü herşey üzerinde o kadar konuşan, kendisine ait herşeyi anlatan genç kadın, ona, aşklarına dair tek kelime söylememişti. Hatta mesut musun? sualini bile lüzumsuz bulmuştu. Onun için aşk, hislerin kelimelerle israfı değil, Mümtaz'ın ruhundaki fırtınaya olduğu gibi kendisini teslimdi. Kim bilir, belki de kollarının arasında mahpus yüzünde bütün içinden geçenleri okuduğuna inanıyordu. Hakikat de böyle idi. Mümtaz onun yüzünün değişen ifadesinde; kadın yaratılışının sırlarından, yani Nuran için dahi meçhul olan taraflarından başka her şeyi okuyabiliyordu.

Bu küçük çehrenin tanımadığı hiçbir tarafı yoktu. Onun aşka bir çiçek gibi açılışı, o derinden ve biçare bir tebessüm üzerinde kapanışlar, kısık gözlerinin içinde yanan adeta madeni ışık, sonra Boğaz sabahları gibi perde perde değişmesi, Mümtaz için kendi ruhunun manzarası olmuştu. Zaten Nuran söylediklerinden ziyade tebessümü ile, bakışı ile konuşur, dinler, kabul veya reddederdi.

Ve Nuran'ın en parlak mücevherlerden, en keskin kılıç parıltılarına kadar değişen bakışları vardı. Mümtaz, bu değişik silahların karşısında bazen kendisini ölümden öteye geçen bir aciz içinde bulurdu. Fakat Nuran'ın gözleri bazen de ona dünyanın en zengin taçlarını giydirir, feleğin hiç kimseye basmasını nasip etmediği ikbal keçelerini ayaklarının altına döşerdi. Bir bakışla Mümtaz'ı giydirir soyar, bazen Allah'ından başka hiç kimsesi olmayan bir fakir ve garip kişi, bazen kaderin efendisi yapardı.

Mümtaz bu bakışları, kucaklaşma hıçkırıklarına benziyen gülüşleri gece gündüz beraberinde taşırdı. Onlar her yerde karşısında idiler. Onun ruhu Nuran'ın bakışlarının yorulmaz dalgıcıydı. Bu zengin deniz altında her an kendisi için yeni kudretler ve yeni azaplar bulurdu. Bu tebessüm Mümtaz'ın teninde, kanında uzviyetinin her tarafında açan bahçelerdi. Sonsuz gül bahçeleri ki genç adamı çok defa yattığı yatağı, eli değdiği eşyayı, kendi damarında akan kanı koklamak istiyecek kadar hazla çıldırtırlardı. Bu bir Tanrının ziyaretini kabul etmiş cansız şeylerin, bu ziyaretin hatırasiyle canlanması, yaşaması, kısa fakat çok dalgın aydınlıklarda maziyi, hali, istikbali ve etrafını idrak etmesiydi.

Nuran'ın geleceği sabahlar erkenden uyanırdı. Doğru denize koşar, yıkandıktan sonra eve döner. Hiçbir iş yapamıyacağını bilmekle beraber, bir şeyler yapmağa

çalışır, sonunda kapının önünde tıpkı ilk günde olduğu gibi sabırsızlıkla beklerdi.

Kadem kadem gece teşrifi Naili o mehin

Cihan cihan elem-i intizara değmez mi...

Naili'nin bu beyti, o saatlerinde Mümtaz'ın en sadık arkadaşıydı. Sonra yavaş yavaş içinde bir şey, beklediği varlığın yaklaşmasını kendisine haber verir gibi birden coşardı. Nuran'ı sokağın ucunda gördüğü zaman adımlarına doğru bütün hüviyeti boşalırdı.

-Bir kere de seni bir iş başında görsem Mümtaz? Gafil ve dalgın avlasam...

-Bu, ancak sen içerde uyurken veya enginar ayıklarken kabil olur.

-Demek evlendikten sonra mutfakta unutulacağız.

Ve onu hakikaten bir an gündelik bir meşgalenin, bir fikrin arasında unutmuş gibi içi korkuyle, vicdan azabıyle, telafisi kabil olmayan şeylerin ıstırabıyle dolu, hemen oracıkta öperdi.

Nuran'ın bu ilk öpüşe kendisini teslimi kadar güzel bir şey yoktu. Sonra, bakalım ne yaptınız? derdi.

Masanın bir ucu ile pencere arasındaki koltuğa oturur, orada cıgarasını, kahvesini içerdi.

Nuran'ın gideceği an, ondan ayrı geçen bütün saatler gibi Neşati'nindi.

Gittin emma ki kodun hasretile canı bile

İstemem sensiz olan sohbet-i yaranı bile

beytini Nuran da Mümtaz'la beraber tekrarlardı.

Hakikatte Nuran'ın aşkı Mümtaz için bir nevi dindi. Mümtaz, bu dinin tek abidi, mabedin en mukaddes yerini bekliyen ve ocağı daima uyanık tutan başrahibi, büyük mabudenin sırrın yerini bulması için insanlar içinden seçtiği fani idi. Bu biraz da doğruydu. Güneş her gün onlar için yeni baştan doğuyordu. Bütün mazi üst, üste zamanlarını onlar için tekrarlıyordu.

Bazı sabahlar Nuran'ın Kanlıca'daki akrabasının yalısında birleşirlerdi. Genç kadını rıhtımda, beyaz mayosu içinde ve etrafındakiler yüzünden kendisine sadece dost olarak görmek, ayrı lezzet ve azapların başlangıcı olurdu. Bu

anlarda yanına pek yaklaşamasa, Nuran arada sırada mahremiyetlerini ona hatırlatmasa, genç adamın muhayyilesinde artık bir daha erişemiyeceği bir ülke, yarın kimi seçeceği bilinmeyen haşin ve sırrına erilmez mabude bütün imkanların, ölümün ve doğumun sırrı karnında mahpus varlık, mevsimlerin munis esirler, köle hayvanlar gibi adımları peşinden sürüklendiği her şeyin sahibesi olurdu.

Bu korku Mümtaz'ın ruhunda en derin zemberekleri harekete getirirdi. Sonradan saadetini zehirleyen şeylerin başında, sadece kendisini bu kadar muhayyelesine terkedişin az çok hissesi olduğunu düşünürdü.

Fakat Mümtaz o yaz, insan ruhunu olduğundan çok hür sanıyordu. Her an kendimize sahip olabileceğimize inanıyordu. Bu demektir ki, hayatın gafiliydi.

X

Nuran Emirgan'a gelmediği günlerde ya iskelede, yahut Kanlıca'da buluşuyorlar, kayıkla Boğaz'da geziyorlar, plajlara gidiyor, bazen Çamlıca'ya kadar uzanıyorlardı. Mümtaz bu gezintilerden daima dolgun dönüyordu. İlk gecenin aralarında devam eden itiyadi ile, sevdikleri yerlere ayrı ayrı adlar takıyorlardı. Küçük Çamlıca'daki kahve onlar için Derunidil idi. Çünkü Mümtaz orada Nuran'dan Tab'i Mustafa Efendi'nin Bayati'den Aksak semaisini, o -Çıkmaz derun-i dilden efendim muhabbetin- diye başlayan, adeta ölümden öteye uzanan hatırlamalarla dolu parçayı dinlemişti. O yaz ikindisinde böcek sesleri, tek tük kanat şakırtısı ve avare çocuk yaygaraları arasında, ne yapacağını bilmez gibi güzelliğine kapanan manzara, küçük meyilli tümsekler, iki yandan denize doğru kayan bahçeler, bostanlar, eski köşkler, ağaç kümeleri ve onların tozlu yeşilini çok koyu bir neftide sıralayan serviler ve hepsinin üstünde, geniş, sonsuz gökyüzüyle birdenbire uykusundan silkinmiş, Nuran'ın sesinden Tab'i Mustafa Efendi'nin hüznünü kabullenmiş, onunla genç adamın tenine yapışmıştı. Mümtaz bu besteyi ondan sonra sık sık dinledi ve hiçbir zaman, Dördüncü Mehmed'in av köşkünden kalma su haznesi ve çeşme üzerindeki kahvede o gün Nuran'la geçirdiği saatlerden ayırmadı.

Bir başka gece Çengelköyü'nden Kandilli'ye dönerken, Kuleli'nin önündeki ağaçların suda yaptığı o çok değişik gölgeye Nühüft beste adını verdiler. O kadar içinden aydınlık bir alemdi ki, ancak Nühüft'ün uzlet yüzlü uyanışların kamaştırdığı koyu zümrüt aynasında eşi aranabilirdi.

Böylece Boğaz'ın seçtikleri her yerine bir ad veriyorlar, hayallerinde İstanbul manzaralariyle eski musıkimiz birleşiyor, sesten, hayalden bir harita gittikçe büyüyordu.

Mümtaz yavaş yavaş Nuran'ın başının etrafına sevdiği ve özlediği şeyleri topladıkça kendisini kuvvetlerine daha sahip buluyordu. O da asrımızın büyük romancılarından biri gibi, bir kadına dayandığı zaman yaşadığını duymağa başlamıştı. O vakte kadar epeyce şey okumuş, az çok düşünmüştü; fakat şimdi onların hayatına daha kudretle geçtiğini, Nuran'a olan sevgisiyle canlı hayata çıktıklarını anlıyordu. Sanki Nuran kafasında ve etrafındaki şeylerin arasında bir ışık külçesi imiş gibi hepsi onunla aydınlanmış, en dağınık unsurlar bir terkip haline gelmişti.

Eski musıkimiz bunlardan biriydi. Nuran'la tanıştıktan sonra bu sanat onun için bütün kapılarını açmış gibiydi. Şimdi onda insan ruhunun en saf ve diriltici kaynaklarından birini buluyordu.

Bir gün beraberce Üsküdar'ı gezdiler. İlk önce vapuru iskelede beklememek için Mihrimah Camii'ni dolaştılar, sonra Üçüncü Ahmed'in annesinin camiine girdiler.

Türbeyi, küçük, bir meyve içi gibi döşeli camii Nuran pek beğendi. Vapuru çoktan kaçırmışlardı. Onun için bir araba ile Atik Valde'ye, oradan Orta Valde'ye gittiler.

Garip bir tesadüfle Üsküdar'ın bu dört büyük camii aşka, güzelliğe, yahut hiç olmazsa annelik duygusuna ithaf edilmişti.

-Mümtaz, Üsküdar'da hakiki kadın saltanatı var...

Ertesi gün Rum Mehmed Paşa Camii ile Ayazma Camii'ni ve Şemsipaşa taraflarını yayan dolaştılar. Birkaç gün sonra Selimiye Kışlası'nın etrafında kızgın güneş altında başıboş gezdiler. İstanbul'da açılan ilk hendesi caddeleri, o cazip ve mazi hulyası adlı sokakları, İstanbul akşamlarının hakiki ziyafet sofraları gibi gördükçe, garip bir mazi daussılası onu yakalıyordu.

-İstanbul, İstanbul, diyordu. İstanbul'u tanımadıkça kendimizi bulamayız. Şimdi bütün o fakir halka, yıkılmağa yüz tutmuş evlerle ruhunda kardeş olmuştu. Sultantepe'yi adeta humma içinde dolaşmıştı. Fakat asıl sevdiği yer Çarşı içindeki Küçük Valde idi. Türbeyi o kadar beğenmiyordu.

-Ben olsam burada yatmam; çok açıkta, diyordu.

-Öldükten sonra?..

-Ne bileyim ben, öldükten sonra bile bu kadar herkesin içinde... zaten ölüm hissedilmiyor ki...

-Halbuki cami açıldığı zaman, Valde Sultan'ın ve haremin geldiğini görmesinler diye çarşı kapatılmıştı.

Nuran bilhassa camii ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu seviyordu. Mermer ve yaldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara bayılıyordu.

Bu gezintilerden dönüşlerinde Mümtaz'ı yazmakta olduğu Şeyh Galib için sıkıştırıyordu. Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı kendisine ait birşey olacaktı. Mümtaz Hatice Sultan'la Beyhan Sultan'ın portrelerini Nuran'ı düşünerek çizmişti. Şimdi genç kadın müsvettelerdeki tasvirleri okurken adeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi titiz oluyordu.

-Birisinde Memling'le, öbüründe Şeyh Galib'le berabersin...

Bu Mümtaz'ın bitmeyen şarkısıydı: İstediğin kadar onlarla flört yap.

-Yani bütün ölüler benim... İyi ikram doğrusu...

Üsküdar bir hazine idi. Bir türlü bitmiyordu. Valide-i Cedid'in biraz arkasında Aziz Mahmud Hüdai Efendi vardı. Birinci Ahmed devrinin bu manevi saltanatı, Nuran'ın aile gelenekleri arasına girmişti. Daha yukarıda Dördüncü Mehmed devrinin dizginlerini birkaç sene elinde tutan Selami Efendi vardı. Karacaahmet'te an'anenin Orhan Gazi zamanına çıkarttığı, Horasan erenlerinden Bursa'daki Geyikli Baba'nın çağdaşı, belki de gaza arkadaşı Karacaahmet, Sultantepe'de yine Celveti Baki Efendi yatıyordu.

Nuran tarikatleri çok merak ediyor, fakat ikisi de mistik yaratılışta olmadıklarından üzerinde durmuyorlardı. Bir gün istediği zaman takındığı o çocuk tavrıyle:

-Ben o zamanlar gelseydim... muhakkak Celveti olurdum, dedi.

Fakat hakikaten inanıyorlar mıydı bütün bunlara?

-Şark bu, güzelliği de burada. Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde adeta mumyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok büyük bir şeyi keşfetmiş. Belki vaktinden çok evvel bulduğu için kendine zararı dokunmuş...

-Nedir o?..

-Kendisini ve bütün alemi tek bir varlık halinde görebilmenin sırrını. Belki de gelecek ıstıraplarını hissettiği için bu panzehiri bulmuş. Ama unutmayalım ki dünya ancak bu noktadan kurtulur.

-Bulduğu şeyin ahlakını yapabilmiş mi?..

-Zannetmem, fakat bu buluşta kendisini avuttuğu için hareket imkanlarını az çok azaltmış... Yarı şiir bir hulyada, realitenin sınırlarında yaşamış. Maamafih bu hali benim hoşuma gitmiyor, deve kervanı ile seyahat gibi ağır ve yorucu geliyor...

Mümtaz'ın düşüncesinde Antalya'daki otelin önüne her gün dizilen deve katarları canlandı. Kendisini o mahzun türkülerin zamanından bir daha geri dönemiyecek sandı.

-Akşamleyin boş ufukta deve dizisi ne kadar başka türlü oluyor...

-Ne acayip insanlar Yarabbim... diyordu. Sonra birdenbire içinde uyanan bir şüphe ile Mümtaz'a sordu:

-Niçin eskiye bu kadar bağlıyız?..

-İster istemez onların bir parçasıyız. Eski musıkimizi seviyoruz, iyi kötü anlıyoruz. Elimizde iyi kötü bize maziyi açacak bir anahtar var... O bize üst üste zamanlarını veriyor, bütün isimleri giydiriyor, içimizde bir hazine bulunduğu, ferahfeza yahut sultaniyegah'ın arasından etrafımıza baktığımız için.

Mümtaz'a göre İstanbul peysajı, bütün medeniyetimiz, kirimiz, pasımız, güzel taraflarımız, hepsi musıkideydi. Garbın bizi anlamaması, aramızda yabancı olarak gezmesi de yine onu anlamamaktan geliyordu. Bu o kadar böyleydi ki, birçok peyzajlar, kendiliğinden nağme ile beraber gözlerinin önüne gelirdi.

-Kaldı ki sanat, sanat eseri, bizatihi kıymet olan şey, altını musıki çizdiği zaman büsbütün değişiyor. Garip değil mi? İnsan hayatı sonunda sesten başka hiçbir şeyi benimsemiyor, hepsinin üstünden geçer gibi yaşıyoruz, ancak dokunuyoruz. Fakat şiirde, musıkide...

Bazen genç kadına bu eski şeylerin meftunu çocuğun kendisini zorla bir katakomba tıkmak istediği şüphesi geliyordu. Bu dünyada türlü türlü hazlar, başka çeşit düşünceler de vardı. Üsküdar'ı seviyordu, fakat halkı fakir, kendisi bakımsızdı. Mümtaz bu biçarelikler arasında acemaşiran, sultaniyegah diye rahatça yaşıyordu. Ama hayat, hayatın daveti nerede kalıyordu? Bir şeyler yapmak, bu hasta insanları tedavi etmek, bu işsizlere iş bulmak, mahzun yüzleri güldürmek, bir mazi artığı halinden çıkarmak...

--Yoksa çocukluğuna dair anlattığı şeyler, sandığından daha fazla mı içine işlemiş... Ben ölümün zaptettiği bir ülkede mi yaşıyorum...

Mümtaz koluna girerek onu çeşmenin önünden ayırdı:

-Biliyorum, dedi. Yeni bir hayat lazım. Belki bundan sana ben daha evvel bahsettim. Fakat sıçrayabilmek, ufuk değiştirmek için dahi bir yere basmak lazım. Bir hüviyet lazım. Bu hüviyeti her millet mazisinden alıyor.

Fakat Mümtaz da, kendisinde muzlim bir tarafın bulunduğundan şüpheliydi. Maziyi sevdiği için değil, ölüm fikrinin tasallutundan kurtulamadığı için...

Aşktaki çılgınlıkları biraz da buradan geliyordu. İşin hazin tarafı, bu genç adamın bunu herkesten fazla ve belki de yalnız kendisinin bilmesiydi. Kaç defa Mümtaz bu musallat fikrin, onu başka insanlardan ayırdığı zanniyle ıstırap çekmişti. Ta çocukluğundan beri rüyalarını kuran zemberek bu sabit fikir değil miydi? Hatta Nuran'la olan sevgisinde genç kadının güzelliğine, yaşayış kudretine biraz da hayatın zaferi gibi bakmamış mıydı? Onu kolları arasında tuttuğu zaman, arka tarafında başının ucunda bekliyen ifrite, ölüme, seni yenmek üzereyim; seni yendim, işte silahım ve zırhım, demiyor muydu?

Mümtaz, bu gerçeğin Nuran tarafından sezilmesinden korkardı.

-İki şeyi birbirinden ayırmamız lazım. Bir tarafta sosyal kalkınma ihtiyacı var. Bu, cemiyet realiteleri üzerinde düşünerek, onları değiştire değiştire yapılır. Elbette İstanbul, sonuna kadar, sadece marul yetiştiren bir memleket kalmıyacaktır. İstanbul ve vatanın her köşesi bir istihsal proğramı istiyor. Fakat bu realiteler içine maziyle bağlarımız da girer. Çünkü o, hayatımızın, bugün olduğu gibi gelecek zamanda da şekillerinden biridir.

İkincisi bizim zevk dünyamızdır. Hatta kısaca dünyamız. Ben bir çöküşün esteti değilim. Belki bu çöküşte yaşayan şeyler arıyorum. Onları değerlendiriyorum...

Nuran gülerek tasdik etti:

-Bunları anlıyorum Mümtaz... Lakin bazen hayatın çok kenarında kalıyor, tek bir düşünceyi yaşıyor gibi oluyoruz. O zaman büsbütün başka şeyler aklıma geliyor...

-Mesela...

-Darılmaz mısın?

-Ne münasebet, niçin darılayım?..

-Mezarında bütün sevdiği şeylerle, mücevherleri, altın süsleriyle, sevdiklerinin tasviriyle yatan bir eski zaman ölüsü gibi bir şey... Kapılar kapanınca uyanıyor ve eski hayat başlıyor... Yıldızlar parlıyor, sazlar çalıyor, renkler konuşuyor,

mevsimler doğuruyor... Fakat hep ölümün ötesinde, hep bir tasavvur, bir başkasına ait rüya gibi...

-Evvela sen bir İsis gibi o duvarların birinden yavaşça çıkıyorsun, eski desenin gerginliğinden sıyrılıyorsun, benim parçalanmış vücuduma eğiliyorsun... Ama, biliyor musun ki hakiki sanat da budur. Bütün bu ölüler bu dakikada bizim kafamızda yaşıyorlar. Kendi hayatını bir başkasının düşüncesinde yaşamak, zamana kendinden bir şey kabul ettirmek. Al Kambur İmam'ı... Kambur İmam, düşün bir kere, ne gülünç isim! Halbuki biz şimdi Tab'i Mustafa Efendi'yi Aksak Semai'den dinlerken de düşünüyoruz? Bizim için hayatın ve ölümün sahibi oluyor. Onun bir de hayatını düşün. Üsküdar'da bu tepelerden birinde bir cami vakfından kendisine kalan şeylerle, yanındaki paşa konaklarının arasında havasızlıktan boğulan ahşap bir evde yaşayan bir biçare. Fazıl Ahmed Paşa'dan Baltacı'ya kadar hepsinin meclisinde, ayakkabılarını eşikte çıkararak bir köşecikte dizüstü oturmağa mahkum bir hayat mağlubu... Belki onların meclisine bile girememiş. Daha küçüklerinin arasında yaşamış. Sadaka ile, küçük atıfetle geçinmiş. Fakat biz bestesini söylerken başka türlü diriliyor. Dördüncü Mehmed'in altın ve mücevher içinde at koşturduğu, gezdiği Çamlıca yolları, bütün manzara onun oluyor. Daha bir beceriklisinin, hoca yarın mevlude gel! diye kendisine beş on kuruş kazandırmak imkanını vermesini bekliyen adam, birdenbire bir sevme ve tanıma tarzının sahibi oluyoruz... Biz, belki de birbirimizi bu tarzda sevmeği ondan öğrendik...

-Dünyanın her tarafında aşk aynı değil midir?

-Hayır ve evet... yani fizyolojik iş olarak pek değil! Böceklerle memeli hayvanlar arasındaki farkı düşün. Deniz hayvanlarının biçare üreyişlerini düşün, insanlarla öbür memeliler arasındaki farklar, sonra kavim, kabile, cemaat, medeniyet arasındaki farklar... Sonra birdenbire gülerek ilave etti:

-Mesela sen rahip böceği olsaydın, Emirgan'a ilk geldiğin gün beni yemiş olurdun...

-Ve bittabi hazmedemeyeceğim için ben de ölürdüm...

-Teşekkür ederim.

Mümtaz onun açık neşesine baktı. Sezai Bey'in hatıralarında debdebesini, misafirlerini anlattığı büyük köşkün arsasında ayakta konuşuyorlardı. Bütün uzak İstanbul ufku hüzünlü tül gölgeleri ve yavaş yavaş akşamı benimsemiş denizle genç kadının başına bir nevi sihirli fon olmuştu! Yüksek tabakalarda bütün bir kültür, zevk, bir yığın tedai o kısa kendinden geçiş anını değiştirmeğe, fizyolojik bir işi, ilahi bir haz yapmağa yarıyor. Buna mukabil kendi vatanımızda belki hayat şartlarının ve görgüsüzlüğün, öpüşmenin zevkine bile

yabancı bıraktığı insanlar vardır. Sonra ilave etti: Her şey, moda mağazalarından, muaşeret güçlüklerinden, cinsi terbiyeden, utanma duygusundan, günah korkusundan edebiyat ve sanata kadar her şey bu işe müdahale ediyor.

-Ama alt tarafı?

-Kim bilir belki de birdir. Çünkü hayatta bir bakıma göre herşey birbirinin aynıdır. Dişi kanguru yavrusunu karnındaki torbada gezdirir, diyorlar. Anadolu kadınları işe giderken yeni doğmuş çocuklarını arkalarına sararlar. Sen Fatma'yı kafanda gezdiriyorsun.

-Ben yine çocuğumla meşgulüm... fakat sen yedi asrın ölüsüyle...

Mümtaz cevabın şiddetine şaşırdı. O sadece komik bir şey söylemek, genç kadını güldürmek istemişti.

-Darıldın mı?

-Hayır, fakat Fatma'dan bahsetmeğe ne lüzum vardı şimdi?

-Beni hiç sevmediğini hatırladım da...

-Kendini sevdirmeğe çalış. Sesi hala dargındı. Mümtaz ümit- sizlikle başını salladı:

-Kabil mi sanıyorsun?

Nuran cevap vermedi. O da bunun güçlüğünü biliyordu. Benim kafamdaki ölülere gelince, onlar benim kadar sende de mevcut şeyler. Asıl hazini nedir bilir misin? Onların tek sahibi bizleriz. Onlara hayatımızda bir pay vermezsek tek yaşama haklarını kaybedecekler... Zavallı dedelerimiz, musıkişinaslarımız, şairlerimiz, adı bize kadar gelen herkes hayatımızı süslememizi o kadar iştiyakla bekliyorlar ki... en umulmadık yerde karşımıza çıkıyorlar.

Yavaş yavaş yürüdüler, Kısıklı tramvayına indiler. Nuran niçin münakaşa ettiklerini unutmuştu. Sadece iki kelime üzerinde duruyordu: -İlk önce rahip böceği, yani erkeğini yiyen dişi, sonra Fatma?.. Kim bilir beni ne gözle görüyor?..- Mümtaz da birbiri ardından gelen bu iki çağrıdan şaşırmıştı. -Ne diye bu böceği hatırladım? Yoksa onun sadece hazlarını düşünen bir kadın olmasından mı şüphe ediyorum? Belki de beni santimantal ve ukala buluyor. Hakkı da var, o kadar çok şeyden bahsediyorum ki... Fakat ne yapabilirim. Madem ki o benim için artık her şeydir, o halde bütün kainatımla ona taşınacağım!..- Tramvay durak yerinde on sekiz, yirmi yaşlarında bir çift

hararetli hararetli konuşuyorlardı. Kızın yüzü yarı aydınlıkta tam bir ümitsizlikti, erkeğin kendisini zorladığı, zalim görünmeğe çalıştığı halinden belliydi. Onları görünce sustular. -Sokakta muaşaka...- yoksa bütün bu şiir kervanı, bu düşünceler, hepsi hakikatte bu çocukların yaptığından ileri gitmiyor muydu? Fakat bütün dünya böyle değil miydi? İlk defa, günlerini Nuran için harcıyor korkusunu duyuyordu.

Sevgilisi yavaş yavaş onun hayatından ve düşüncelerinden bıkıyordu. Kendisini bir fikirde, hayatın etrafında oynayan kısır bir çizgide hapsolmuş sanmanın vehmi, içine bir kurt gibi düşmüştü. Bu leke zamanla büyüyecekti.

Böyle olmasa bile bu şüphe Mümtaz'ı zaptedecekti. Nitekim öyle oldu. O günden itibaren kaybetme korkusu içine yerleşti. Çocukluğundan tanıdığı, o acayip yalnızlık ve talih böylece bir hiç yüzünden canlandı.

Bununla beraber yaz, ömürlerinin cenneti olmakta devam ediyordu. Bu gezintinin ertesi günü Nuran akşama kadar Emirgan'da onunla başbaşa kalmayı tercih etti. Bahçe için bir plan hazırlamak istiyordu.

Kanapeye yarı uzanmış, dizlerine dayadığı büyükçe bir kitabın üzerinde üst üste bir yığın kağıda, desenler çiziyordu. Acemi, hatta çocukça, her teferruatı sayan bir çizgisi vardı. Çiçeklerin adlarını, renk topluluklarını kenara yazıyla yazıyordu. -Renkler karışmamalı!- diyordu. Bir renkten öbekler, mesela sade kırmızı, sade mor... Her mevsimde böylece birkaç renk kümesi bulunacaktı. Bu, bir enginar tarlasının yerinde biten gelinciklerden aklına gelmişti. Yalnız güller ayrı olacaktı. Onlar tek başına büyük meşaleler, söndürülmesi unutulmuş fenerler ve lambalar gibi yanacaktı.

Nuran gülü seviyordu. Hele Hollanda yıldızı denilen kadife güllerine çıldırıyordu: O başlı başına bir saltanattı. -Elbisem çok eski olsun... Fakat bahçemde en iyi güller yetişsin.- Sonra krizantemlere sıra geliyordu. Laleyi fazla üslup buluyor, buna mukabil menekşeye bayılıyordu. Mümtaz ona Fuad Paşa'nın yalısında bir menekşelik bulunduğunu söylediği zaman, bu Tanzimat vezirine pek hayran oldu. Gülden sonra en sevdiği çiçekler meyve ağaçlarının çiçekleriydi. Onun için bir bahçede badem, erik, şeftali, elma bol bol bulunmalıydı. Ömürleri kısa ve beş gün için olsa bile, insanda bütün bir sene devam edecek hayaller uyandırabilirdi. Nuran'ın bu çiçek ve ağaç aşkının yanıbaşında bir de tavuk beslemek merakı vardı. İkisini nasıl birleştirmeliydi? Nihayet bahçenin dip tarafına büyükçe bir kümes yapılmasına, bunun bir ev gibi kapalı tarafı ve yalnız telle örtülü küçük bir bahçesi olmasına karar verdiler.

Nuran, Mümtaz'ı tanıdığı günden beri, bütün ömrünce Emirgan'da oturacak gibi hulyalar kurardı. Mümtaz, onun bu heveslerini gördükçe, evi satın almak çarelerini düşünüyordu. Fakat evin asıl sahibi olan kadını konuşmak için bir

türlü ele geçiremiyordu. Mal sahibi Emirgan'a uğramıyordu. Üst üste kaybettiği dört çocuğun acısı, gelin olarak geldiği ve bir zamanlar ne Mümtaz'ın ne de Nuran'ın hayalinin alamıyacağı bir debdebe içinde halayıklar, ahretlikler, sazlar, sohbetler arasında yaşadığı bu eve, hatta bu semte uğramasını menediyordu. Kira aşağıda kahveciye bırakılır, oradan Rumelihisarı'nda oturan eski bir emektar gelir alır, Ada'ya yollardı.

Akşamüstü Büyükdere'ye geçtiler. Orada küçük bir lokantada yemek yediler. O gece ayın on üçü idi. Onun için ağustos mehtabında dolaşacaklardı. Ay doğar doğmaz Mehmet geldi. Mümtaz çocuğun yüzünü solgun gördü. Halinde bir sinirlilik vardı. Kaç zamandır, Mehmet'in aşık olduğunu biliyordu; belki de sevgilisi Büyükdere'de oturuyordu. Böylece tesadüf kendiliğinden hayatlarına bir Moliere komedisinin çift planını sokmuştu. Hatta Boyacıköy'deki kahvenin çırağı ile Anahid'in macerası düşünülürse, bu plan üçüzlü oluyordu. Bu, ne yaparsa yapsın, hangi mutlak veya erişilmez iklimlerde dolaşırsa dolaşsın, insanoğlunun hayatın kanunları içinde yaşamasıydı. İşte bir adam ki Tab'i Mustafa Efendi veya Dede'yi tanımadan, Baudelaire'e ve Yahya Kemal'e hayran olmadan sevebiliyordu.

Aralarındaki fark, Mümtaz'ın sevgilisini bir yığın tecridin arasından görmesiydi. Kanlıca'daki yalının rıhtımında şortla veya mayo ile gezinen, kayıkta rüzgar ve yelkenle didişen, yahut kirpikleri kapalı, yüzü, derinliklerinde diriltici ve kokulu usarelerin dolaştığı bir meyve gibi sertleşmiş güneşte uyuyan, sırtüstü denizde yüzen, sandala tırmanan, konuşan, gülen, ağaçların tırtılını ayıklayan birçok Nuran'lar vardır ki, bir yığın benzetişle asırlar tecrübeleri arasından, eşlerini beraberlerinde Mümtaz'ın muhayyilesine getirirlerdi.

Bu benzetişlerin bazıları, duruş ve geçici yüz ifadeleri gibi, genç kadının o ana ait hallerinden gelirdi. Bazıları ise, Nuran'ın yaşayan varlığında bir yığın ecdat mirası uyanıyormuş gibi üst üste hüviyetlerine aitti. Mümtaz, İclal'in kendisine vaktiyle gösterdiği Mevlevi kıyafetiyle çekilmiş o fotoğrafı olmasa bile, gene iki dizini altına alıp sandalyesinde öylece plak dinleyen Nuran'ı, bizden daha uzak şarkın minyatürlerine benzetecekti.

Sevgilisinin, gündelik hayatın her safhasında, duruşu, kıyafeti, aşkta değişen çehresi ile sanatın ölmez aynasına kendinden evvel geçenleri ona adeta hayranlığını ve sahip olma lezzetlerini bir kat daha; ve belki de ıstıraplı bir şekilde hatırlatan bir yığın çehresi vardı. Renoir'in Okuyan Kadın'ı bunlardan biriydi. Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın altında, koyu nefti zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fışkıran bu sarışın rüya, çehrenin tatlı sükuneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, adeta besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlikle genç adam için, sevgilisinin bazı

saatlerine sanatın en sadık aynalarından birini tutuyordu. Muhayyilesi, Nuran'a olan hayranlığında Renoir'la olan benzerliği bazen daha ilerilere götürür, onun vücudunda eski Venedik ressamlarının ten cümbüşü ile akrabalık bulurdu.

Fakat bu gece, açık pencereden gelen yaldızlı karanlığın üzerinde, entarinin geniş dekoltesi içinde, çıplak kolların güneş humması ve deniz hamamından çıkar çıkmaz alelacele iki yana bölünmüş saçlariyle genç kadın, bin sekiz yüz doksan senelerinden bir o kadar şair ve ressamın peşinden koştuğu ve Renoir'in birçok deneyişten sonra birdenbire yakaladığı o mahrem saatlerin kadını, perdeleri inik odada her akşamki ışığın peteğinden sızan balı değildi. Bir tarafı yarı karanlık içinde kalan yüz ve başın kendi kendisini sert idraki, bütün canlılığı, ve gözlerindeki bütün çehreyi yemeğe hazır dikkatiyle şimdi Nuran daha ziyade Ghirlandajo'nun Mabed'e Takdimindeki Floransalı Kadın'ı, sol eli kalçasında, başı şakak kemiğinin küçük çıkıntısını ve çenenin çukurunu daha ziyade belirten latif bir yana eğişte adeta omuzla birleşmiş, biraz ilerisinde geçen manzaraya bütün hüviyetiyle akan o yarı kadim dünya ihtişamını hatırlatıyordu.

Bu, andan ana değişen Nuran'lar, genç adamın hem lezzeti, hem de azabı oluyordu. Her an içinde düşüncenin, hazzın, ani duyuların ve hareketin ayrı ayrı hakkettikleri bu madalyonlar, kamaler, yalnız zamanlarında da onu bırakmazlar, hatırlanan bir cümlenin, bir kitapta okunan sahifenin, bir düşüncenin arasından çıkarlardı. Fakat hazzın en keskini, tabii azabın da, insanı gafil avlayan bir musıki parçasının içinde uyanan Nuran'larda idi. Nağmenin arabeskinde veya musıki cümlesinin altın yağmuru içinde, bir oluşla geldikleri, onun arasında görünüp kayboldukları, yaşadığımızın üstünde bir zamanın fasılasından ona baktıkları ve güldükleri için hatırlamanın şekli değişir, adeta daha evvelki varlıklarımızın bizde uyanan akisleri olurdu.

Onun için bütün etrafında ve kendi mazisinde Nuran'ı aramak, her şeyde ondan bir tad bulmak, onu asırların boyunca efsanede, dinde, sanatta, az çok ayrı çehrelerle; fakat daima kendisi olarak karşısında görmek, yaşama dediğimiz macerayı birkaç misline çoğaltan bir büyü idi.

Nuran onun elinde bütün geçmiş zamanları açan altın anahtar ve her sanat ve düşünce için ilk şart gibi gördüğü şahsi masalın çekirdeği idi.

Mehmet'in hiç görmediği sevgilisi ne bu benzetişlerin çemberinden geçiyor, ne de Mehmet'te şahsi masal -çünkü her şeyde muhakkak bu vardı- bu kadar dağılıyordu.

Muhakkak ki o, sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan, onu hiçbir musıkinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyor, düşünüyor ve ona her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan ilk adam kudretiyle yaklaşıyordu.

Mümtaz'ın asırlar içinde aradığı hazları, onda sadece kendi vücudu doğuruyordu.

Boyacıköyü'ndeki kahveci çırağı da böyle idi. Anahid'i yalnız gökyüzünde benzerleri bulunan bir varlık gibi görmüyordu. Gözlerinin derinliklerinde kendi kaderini sezmiyor, tenine gömülürken kaybolmuş bir dinin ayin ve ibadeti bende diriliyor diye düşünmüyordu. Hatta kaçacak diye korkmuyor, uzakta olduğu zaman, yorulmuş erkek vücudunu rıhtımın tozlu taşlarına, kahvenin önünde yığılı balık ağlarına uzanarak dinlendiriyor, mahalledeki hizmetçi kızlarla alay ediyor, sonra bütün benliğinde ona muhtaç olduğunu anlayınca, günlerce kendisini saran tembellikten gerine gerine silkiniyor, onu çağırıyor, rahatça girsin diye kale içindeki tek odalı evinin anahtarını her zamanki taşın dibine koyuyor ve gelince beni uyandırır diye gerisini düşünmeden uyuyordu.

İşte bu akşam Mehmet sinirli ve mahzundu. Mümtaz üç senedir işlerini gören bu çocuğun yüzünü bir kitap gibi okumağa alışmıştı. Muhakkak sevdiği kadınla kavga etmiş olacaklardı. Yahut onu burada, bahçe ve lokantalardan birinde bir başkasiyle görmüştü. Kim bilir belki de bu yüzden kavga etmiş olabilirdi. Fakat onun ıstıraba tahammül ediş tarzı kendisinden başka türlü idi.

O yıpranmamış insanlıktı. İnceliklerini kendisinde bulurdu. Şimdi de cins bir horoz gibi lokantanın dibinde kendi kendine kibirleniyordu: Bu, maddesine hürmet ve hayranlıktı. Hakikatte bir nevi iptidai narsisizm ki, ayna diye sadece kadının vücudunu alıyor, orada aksini biraz bulanık görünce istikrahla fırlatıp atıyor ve değiştiriyordu. Bunu kadınlar da yapabilirdi. Belki Nuran da bir gün kendisi için böyle yapacaktı.

Birdenbire gelen bu düşünce, o kadar zalim oldu ki, genç kadın farkına vardı:

-Ne oldun, neyin var?

-Hiç, dedi. Kötü itiyatlar. Bir düşünceyi, en zalim şeklini alıncaya kadar, kafasında evirip çevirmek itiyadı.

-Anlat bakalım.

Mümtaz, biraz da kendi haline gülerek anlattı. Nuran'a ait bir şeyi ondan ne diye saklıyacaktı? Kadın ilk önce alayla sonra yüzü değişerek dinledi.

-Niçin bugünü yaşamıyorsun Mümtaz? Neden ya mazidesin, ya istikbaldesin. Bu saat de var.

Mümtaz'ın bu saatin mevcudiyetini inkara hiç niyeti yoktu.

Onu Nuran'ın yüzünde ve muhayyilesinde, onun yeryüzündeki eşi haline gelen Boğaz'ın gecesinde ayrı ayrı yaşıyordu. Şimdi de genç kadının çok tatlı sarhoşluğu Boğaz gecesiyle birleşiyordu. Nuran'ın yüzü içten gelen hamlelerle gittikçe daha derinleşiyor, sanki bu mavi gece gibi içten aydınlanıyordu.

-Bu anı yaşamıyor değilim. Yalnız bana o kadar beklemedik bir zamanda, kadın ve hayat tecrübem o kadar azken geldin ki, şimdi ne yapacağımı bilmiyorum. Düşünce, sanat, yaşama aşkı, hepsi sende toplandı. Hepsi senin hüviyetinle birleşti. Senin dışında düşünememek hastalığına müptelayım.

Nuran gülümsiyerek ayı gösterdi.

Karşı tepelerden birinin kenarı kızarmıştı. Sonra ince bir parıltı göründü. Bir masal meyvesinin yarım dilimine benziyordu. Fakat daha şimdiden gecenin koyu mavi billuru değişmişti.

-Halbuki sen, başta düşünce ile hayatı ayırmak lazımdır, diyordun. O evin herkese açık olmayan tarafıdır. Oraya ne aşk, ne de hayatın diğer unsurları girer, diyordun.

Mümtaz ayın masal meyvesinin dilimini bıraktı:

-Öyle diyordum. Seninle değişti. Artık zihnimde değil senin vücudunda düşünüyorum. Şimdi vücudun düşüncemin evidir.

Sonra ona çocukken kendi kendine icadettiği bir oyunu anlattı:

-Benim için en büyük haz, ışığın değişikliği, tahlilidir diyordu. Galatasaray'da iken bir elimi dürbün gibi gözümün üstüne koyar, onun içinde tavandaki lambanın ışığının kırılmasını seyrederdim. Bazen bu kendi kendine de olur tabii, hem her yerde, her zaman. Fakat onu benim yapmam hoşuma giderdi. Pek az kuyumcu bu cinsten süsler yapabilmiştir: Galiba dini remizlerin çoğu da buradan geliyor? O benim için ışığın, mücevher gibi, bazı bakışlar gibi değişik şiiri olurdu. Bir aslın, elmasa iyi parıltılı çeliğe, mor, pembe, eflatun kıvılcımlara, göz vasıtasiyle insanı iğneliyen, uyuşturan parıltılara değişmesi yok mu? Bence sanatın asıl sırrı budur, çok basit, adeta mihaniki bir şekilde elde edilen bu rüyadır. Şimdi kainat senin çıldırdığım madden arasından benim için böyle değişiyor. Bir müddet düşündü; -Ama gene sanat olmuyor; sanata benzer birşey oluyor, yani muvazi gidiyorlar.

Dışarıya çıktıkları zaman mehtap epeyce yükselmişti. Fakat ayın etrafında gene küzahi renklerle perde perde açılan çok hafif bir duman tabakası vardı.

Bu ancak musıkide eşi aranabilecek gecelerdendir. Yalnız orada, onun nizamiyle elde edilebilirdi. Herşey bir sonsuzlukta birbirinin tekrarıydı. Fakat bu üst üste cevaplar, dikkat edilince birbirine öyle karışıyordu ki, ayıklamak, çözmek imkansızdı. Altın yosunlar billur dalga kıvrımları, kenarlarda büyük ve sırrına erilmez hakikatler gibi külçelenmiş gölgeler, karanlığın derinleştiği uçurumlar ve aydınlık dereleri ile bütün manzara daimi oluş halinde idi. Sanki kainat, Shelley'in dediği gibi akıcı bir ihtişam olmuştu. Yahut zihnin eşiğinde, çok cömert ve böyle olduğu için henüz son kıvamını bulamamış bir düşünce gibi, her hususiliğini daha cazip yapan bir müphemlik içinde bekliyordu.

Bu ayın peşrevi idi. Sayısız dudaklar onu maddesiz neylerden üflüyorlardı. Burada çok ince kadehler kırılıyor, küçük kamaşmalarda mücevher usaresi iksirler çekiliyor, emsalsiz taşlar, bir nezir yerine getirilir gibi, suya fırlatılıyordu.

Bir yunus balığı sürüsü mehtabı kovalıyormuş gibi suda kavisler çizerek yanıbaşlarından geçti. Daha ileride bir vapur projektörü aydınlığın en ziyade toplandığı yerleri, başka bir şekilde görünür yaptı. Sanki eski ve güzel bir metni tefsir eder gibi, bütün müphem parıltılar keskin vuzuha kavuştular. Yüzlerce kuğu kuşu bir akıntı yerinde, bir anlık vehimden hayatlarını yaşadılar. Sırçadan, ince ve şeffaf dünya, kendi musıkisine, asıl sazları belki çok derinde çalan o acayip dinleyişe kapandı.

Mümtaz ceketini Nuran'ın omuzlarına atarken:

-Ayın Ferahfeza Peşrevi, dedi.

Hakikaten Dede'nin Ferahfeza Peşrevi'nde olduğu gibi, fakat görünmeyen neylerden yaprak yaprak dökülen bir dünyada idiler. Etraflarında herşey ney nağmesi gibi yumuşak, derinden ve erişilmez sırların aynası idi. Sanki çok Rahmani bir düşüncenin, her zaafını yenmiş bir aşkın üst üste kavislerinde dolaşıyorlar, öz halinde bir yığın baharın arasından geçiyorlardı.

-Hatta neredeyse Neşati'nin beytinin dünyasına gireceğiz.

Ettik o kadar ref-i taayyün ki Neşati

Ayine-i pür-tab-ı mücellada nihanız!

Nuran gülüyordu:

-İyi ama, eşya var, biz varız. Vücudumuz maddi bir şey değil mi? Yani herkesinki gibi...

-Allah'a bin şükür... Fakat seninki bana göre herkesinki gibi değil...

-Küfür...

-Küfür veya Allah'a giden en kısa yol... Unutma ki bu gece tam vahdet-i vücud içindeyiz...

Bir balık yanıbaşlarında sudan sıçradı. Havada elmas bir kavis çizdi. Sonra biraz ötede denizin buğulu mavi aydınlığında beyaz bir şey çatlar gibi oldu.

Muhakkak ki çok mesuttular. Zihinlerinin çok aksi istikametlerde gizli çalışmalarına rağmen yaşadıkları ana kendilerini bırakmak hoşlarına gidiyordu. Mümtaz, aşklarının Allah'a ve başka bir yere giden en kısa yol olduğundan şüpheliydi. Aşka hayattaki büyük ve yapıcı yerini vermekle beraber, onun ancak tek başına bir his olduğunu, bütün insanı idare edemiyeceğini de biliyordu. Ayrıca toy allameliğinin genç kadını sıkmasından artık çekinmiyordu. Zaten Nuran onun konuşma ve düşünme tarzını kabul etmişti. Çamlıca'da bir akşam evvelki hırçınlığını unutmuştu. Aşığına kızması hayatın sadeliğini bozduğu içindi. Bunu Mümtaz'a sabahleyin anlatmıştı.

-Her kadın, bu işlerde biraz tembeldir. Fakat ben, senin yanıbaşında olmayı rahatıma tercih ederim, demişti. Seni olduğun gibi kabul ediyorum ve bundan hoşlanıyorum...

Kendini, küçük, saf bir kadın buluyordu; erkeği onu nereye götürürse oraya gidecekti. Elverir ki o yanında olsun. Mümtaz'a güveniyordu. Yaşına rağmen büyük ve kuvvetliydi. Herkesten değişik, herşeye meydan okuyan bir hali vardı. Hayat karşısında bir düşüncenin adamı olmak kudretini gösterebiliyordu. -Ömrüme bir istikamet versin, bu kadarı yeter...- diyordu. Gerisi onun işiydi. Erkeğinin arkasında sonuna kadar yürüyebilirdi. Bütün uzviyetinden bu çift güvenmenin sıcak hamlesi geliyordu. Çünkü sevdiği adamın düşüncesini paylaşmak, onunla yol arkadaşlığı yapmak aşkın başka bir neviydi. O da öteki gibi imkansız bir tükenişte kendisini yeniden doğmuş bulmaktı, karnında ve teninde bir dünyaya gebe olmaktı. Genç kadının Mümtaz'a karşı olan sevgisinde annelik hissi, aşk, hayranlık ve biraz da minnet vardı. Bunları kendisi iyice tahlil etmişti. -Beni keşfetti...- diyordu.

İkisi birden sustular. Mehmet sandalı Sarıyer'den ileriye doğru çevirdi. Ayın erişemediği gölgeler içinde evlerin ışıkları, sokak fenerleri daha çok trajik şekilde kırmızı görünüyordu. Sanki kainatın bu tılsımlı yekpareliğine katılmayan hodbin ve hasetli ruhlar gibi, kendi kendilerine yanıyorlardı.

-Biliyor musun Mümtaz, çocukluğumda sık sık olurdu. Belki de herkeste olan bir şeydir bu... Bazı uyuşukluk anlarında, yazın Libade'de, yahut Boğaz'da

tembel tembel otururken, birdenbire vücudumdan ayrıldığımı zannederim. Adeta boşlukta yüzer gibi bir şey... Asıl garibi bir gece rüyamda oldu. Vücudumdan yine böyle ayrılmıştım. Ama ayrıldığımı iyi biliyordum. Vücudumdan ayrıldığım için müthiş üşüyordum. Fakat bir türlü ona girmek istemiyordum. O azapla uyandım. Dişlerim zangın zangır çarpıyordu. Ben öldüğüm zaman vücudumu sevmezsin...

-Kim bilir? Ben de, düşüncenin dışında ölümü çirkin bulanlardanım... Fakat zihnimde yaşayacağın muhakkak... Tabii çıldırmazsam.

-Başka bir kadınla sevişirsin... Düşüncen başka evlerde oturur. Tıpkı çocukluğumuzda sık sık ev değiştirmemiz gibi... O kadar garip olurdu ki. Evvela yadırgardık. Hep eskisini düşünürdük. Ne akşamlarımızı, ne sabahlarımızı bu yeni odalara ve sofralara sığdıramazdık. Sonra alışırdık.

Sanki bu hissilikten utanmış gibi ona çocukluğunu anlattı. Süleymaniye'deki ev, Halep'teki ortası havuzlu iç avlu, su şakırtıları, Halep'te çarşıda yediği dondurma, bir otelin yanındaki salaşta Gürültücü Behçet adlı bir saray komiğinin orta oyunu, çok sofu olan büyük annesinin oyunu yarıda bırakıp çıkışı, sonra alelacele kaçış, o tıklım tıklım dolu trenler, korku, kalabalık yarı yolda indirilen yaralılar, herşeyi bırakarak yola çıkmanın ve bir operasyondan sonra kesilen uzvu hatırlar gibi, herşeyi acı ile hatırlamanın azabı, sonra Bursa'daki ev, Çekirge yolu... Bursa ovasının güzelliği, Libade'deki köşk. İlk mektep, Sultantepe'de geçirdikleri sene... Hepsi Mümtaz'ın gözünün önünde, karmakarışık, içiçe ve kendi hayatlarının ayrılmaz parçaları gibi canlandı. Ne kadar çok hatıra ve ayrı kaynaklar onların aşkında birleşiyordu.

Mümtaz bir taraftan onu dinlerken, bir taraftan da Şeyh Galib'in üzerinde düşünüyordu. Kitabın ne planını, ne de yazdığı kısımları beğenmişti. Hepsini tekrar değiştirmek lazımdı. Hamlelerle değil, sağlam bir düşünce ile çalışmak istiyordu. Kanlıca koyunda, mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken, Nuran'a bunu anlattı.

-Çok gelişi güzel var, diyordu, halbuki böyle olmasını istemiyorum. Şimdi seni dinlerken alelade terkibin dışında bir nevi denemenin lüzumunu hissettim. Bir hikayenin behemehal bir yerde başlayıp bir yerde bitmesi, behemehal kahramanların kesif şekilde, döşenmiş bir rayda yürüyen bir lokomotif gibi yürümesi lazım mı? Belki hayatı zemin gibi alması, onu birkaç kişinin etrafında toplaması yeter. Şeyh Galib bu zemin ve gruplar üzerinde birkaç ruh haleti ile, ömrünün birkaç safhası ile görünse kafi... -Sonra karşı kıyılara bakarak ilave etti- Şu şartla ki...

-Hangi şartla Mümtaz?

-Bizi izah etsin, bizi ve etrafımızı...

Kanlıca koyu eski mehtap safalarının cümbüşünü yaşıyordu. Hemen hemen kendilerinden başka kimse yoktu. Zaten gece epeyce ilerlemişti. Evlerin pencerelerinden akseden son radyolar da susmuştu. Ay, onun altın hayaller dünyası, sessizlik musıkisi ve kendileri vardı. Ve bu musıki gittikçe kudretini artırıyor, bir musallat fikir gibi insana saldırıyordu.

Nuran ikide bir elini denize sokuyor, ayın etrafına gerdiği mavi ipek kumaşı bir tarafından çekip zorluyor, belki de ancak o zaman bunun bir hayal, bir vehim olduğunu anlıyordu.

-Ancak o suretle sahife üzerinde kalmamak mümkün olur. Bir çekirdeğin etrafını alan meyve gibi, esas fikrin...

Nuran:

-Buldum... dedi. Bütün Boğaz, Marmara, İstanbul, gördüğümüz ve görmediğimiz şeyler, hepimiz ayın çekirdeği etrafında bir meyve gibiyiz... Hep ona bağlandık. Şu tepelere bak...

Hemen herşey teker teker ayı kabul ediyordu. Adeta kadınca bir insiyakla, -Gel, beni değiştir, işle, başka bir şey yap, yaprağımı parlat, gölgemi daha sert ve karanlık bir madene çevir...- diyordu. Ve onu derisinden, kabuğundan, yüzünden içeriye doğru çekiyor, benliğine almağa çalışıyordu. Nuran'ın yüzü billur bir kase gibi bu parıltıyla doluydu. Yanı başlarından geçen sandalın kürekleri elmastan yapılmış eşyanın parıltısiyle suya dalıp çıkıyordu. Evet, kainat ortasından bölünmüş bir meyve idi ve ay onun, herşeyi etrafında toplayan çekirdeğine benziyordu.

-Esas fikir diyorsun, o ne?

Mümtaz, hiçbir cevap vermedi; hakikaten esas düşünce ne idi?

-Aşk... dedi. Hayatın içimizde gülümseyen yüzü.

Gece gittikçe serinleşiyordu. Ara sıra küçük bir rüzgar kabarıyor, suyun üzerinde şuradan buradan taşıdığı çiçek kokulariyle sade özden bir bahar, hayal bir bahçe yapıyordu. Akıntı yerlerinde, harap rıhtımlarda dalgalar çırpınıyordu.

Nuran:

-Ayın çamaşırları yıkanıyor, dedi.

Masmavi bir dünya içinde idiler. Buğulu, şeffaf bir mavilik, sonra benek benek, yaprak yaprak dağılan, güneş oluklar halinde akan bir altın yağması. Yüzlerce görünmeyen ağzın üflediği ney nağmeleri ve onun etrafında bu musıki ile beraber büyüyen, değişen, ilerleyen sessizlik.

Geceyle sokak fenerleri, mehtaptan gayrı her ışık garip bir durgunluk kazanmıştı. Öyle sessiz, sadece kendileri olarak suyun üstünde ve içinde sütunlarını, kemerlerini, altın saçaklardan kapılarını uzatıyorlardı. Bazen bu ışıklar daha inceliyor, gene altın yosunlar gibi birbirlerine karışıyorlardı.

Ve ay hepsinin ortasında bozulmağa başlayan bir meyvenin çekirdeği gibi, olgunluğunun son anlarını yaşayan bu ihtişamı kendi etrafında topluyordu. Garip bir saltanattı bu. Herşey ona kendini açıyor, nizamını kabul ediyor ve bu nizam herşeyi içinden değiştiriyordu, hepsini birden büyük, esrarlı bir varlığın rüyası yapıyordu.

-Yaratılışın kemeri üzerimize kapandı. Tek bir alemin parçasıyız.

Bebek önlerinde gölgeler denizin büyük bir kısmını kaplamıştı. Fakat etraftaki ışıklar, ta karşıdan gelenler bu kuytu gölgeye durmadan uzanıyorlar, onun içinde, kim bilir hangi geleceği hazırlamak ister gibi derin çalışıyorlardı.

Xİ

Üsküdar gezintileri Nuran'a İstanbul'u tanımak hevesini vermişti. Ezici sıcağa rağmen birkaç gün üst üste İstanbul'a indiler. Eski saraydan başlıyarak camileri, medreseleri, semt semt gezdiler. Akşamüstü Beyoğlu'nda bir kahvede dinleniyorlar, yahut herkes işini görmek için ayrılıyor, sonra vapurda buluşuyorlardı.

Nuran'ı iskelede beklemek, gecikince gözü saatte kalmak, kahramanımız için ayrı hazlar oluyordu. Mizah edebiyatlarının bellibaşlı mevzuu olan kadınların bekletmek huyundan erkeklerin bu kadar şikayetçi olmasına şaşıyordu. Nuran'ı beklemek ona çok lezzetli geliyordu. Herşey lezzetliydi, ucunda Nuran bulunmak şartiyle.

Genç kadın İstanbul'u tanıdıkça Mümtaz'a hak veriyordu. Bir gün ona:

-Kuzum, senin yaşın bu kadar genç. Öyle olduğu halde bütün bu eski şeyleri nerden seviyorsun? diye sordu. Mümtaz o zaman ona İhsan Ağabeyi anlattı. Gençliğinde Paris'te Jaures'in peşinden bir zamanlar nasıl ayrılmadığını, sonra Balkan Harbi içinde İstanbul'a dönüşünde birdenbire nasıl değiştiğini, nasıl kendi hayatımızın kaynakları etrafında dolaştığını, onları şahsi bir tecrübe gibi yaşamaktan nasıl bıkmadığını söyledi.

-Bende İhsan'ın tesiri büyüktür. Asıl hocam odur. Onun sayesinde o kadar az yoruldum ki... İhsan'ın en güzel tarafı, insan için yolları kısaltmayı bilmesidir.

O söyledikçe Nuran'ın, İhsan'ı tanımak arzusu artıyordu:

-Öyle ise bir gidip görelim, yahut Emirgan'a çağıralım.. Zaten seni tanımalarını istiyorum. Doğrusunu istersen, biraz geciktik. Ben ağabeyim diyorum, İhsan babam sayılır.

Nuran bir müddet düşündü, sonra karar verdi:

-Vazgeç, dedi. Bu yaşta nişanlı olarak takdim edilmek hoşuma gitmiyor. Nasıl olsa görürüz, her halde onu da Macide'yi de çok seveceğimi biliyorum.

Sonra yeniden o gün gördükleri şeylere döndüler. Cerrahpaşa'yı gezmişlerdi. Nuran, avlularında ot bitmiş, damı çökük, fukara yatağı medreselere, harap Tabhane'ye Hekimoğlu Alipaşa Camii'nin yüzük taşı biçimine hayran oldu.

İstanbul'un bu semtleri bu ağustos gününde, pislikten, tozdan, sıcaktan bitaptı. Her yerde harabe çeşnisi, sıcağın arttırdığı bezginlik, bir yığın hasta ve yorgun çehre, fizyolojik çöküş göze çarpıyordu. Şehir ve içinde oturanlar, o kadar birbirlerine benziyorlardı. Yorgun göz veya vücutla dört beş metre murabbaına sığdırılmış, tahtaları morarmış, kiremitleri kırık, cüssesi yana doğru yatmış evler birbirini tamamlıyorlardı; ikisi de içinde doğdukları şehri tanımasa, bir senaryo için hazırlanmış sanabilirlerdi.

Ara sıra tıpkı caddedeki insanları ite kaka geçen hususi otomobiller, lüks arabalar gibi, bu yıkık, bir tarafı çarpılmış, pencereleri süsleyen sardunyalara varıncaya kadar sefaletin kemirdiği evlerin yanıbaşında beyaz ve tahini boyalı eski bir konak yavrusu, mazideki zenginliğin, hayatın çiçeği lüksün, hala şaşırtıcı bir artığı gibi görünüyordu. Onların da çoğu boyasızdı. Açık, perdesiz pencerelerden bu mazi artıklariyle hiç de uyuşamıyan biçare başlar uzanıyordu.

Onların yanıbaşlarında mimarisi meçhul, herhangi hayat standardına girmesi imkansız, upuzun veya tıknaz, biri öbürünü hiç tutmayan, semtin havasına sırtını çevirmiş, duvarları çivit boyalı kireçle örtülmüş yirmi sene evvelki kargir evlere tesadüf ediyorlardı.

İşte bu sefaletin, kirin, bakımsızlığın içinde, tıpkı yolları dolduran, üstü başı perişan, sakat, yorgun ve iyi tıraş olmamış ve saçlarını düzeltmeğe vakit bulmadan sokağa fırlamış kadın ve erkeklerin arasında, kıyafetinin perişanlığını bakışlariyle, endamiyle; şahsiyetinin kudretiyle yenen ve çehreden başka bir şeye dikkat imkanını insanda bırakmıyan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı, taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi parlıyor, biraz ötede kubbesi

yıkılmış bir türbe düzgün ve vakur cephesiyle kendisini gösteriyor, daha sonra içinde bir yığın çocuk cıvıltısı ile beyaz mermer sütunları yere devrilmiş, damında incir ağacı veya selvi bitmiş bir medrese meydana çıkıyor, nasılsa ayakta kalmış bir cami, geniş avlusuyle sükunetiyle sizi dünya nimetlerinin ötesine davet ediyordu.

Kocamustafapaşa'ya vardıkları zaman, epeyce yorgundular. Evvela camiin önündeki kahveye oturup çay içtiler. Sonra türbeyi gezdiler. Nuran kurumuş çınarı muhafaza için etrafına çekilen parmaklığa, Yesari yazısiyle fırdolayı yazılan bu çınarın ve yerin hikayesine bayıldı.

Ona öyle geldi ki, Sümbül Sinan hala bu çınarın altında oturmaktadır. Bu kurumuş ağacın muhafazasına gösterilen itina, bu ölüm bahçesine, büyük sanat eserlerine has bir derinlik veriyordu. Buna mukabil türbe mimarisizdi ve içinde dört asır hayata yattığı yerden tesir etmiş bir ölü vardı. Duvarlarına, parmaklıklarına eller sürülüyor, dualar ediliyordu. Hastaları iyileştiriyor, ümidi olmayanlara ümit kapıları açıyor, dünyaları yıkılmış olanlara ölümün ötesinde ışıklar gösteriyor, sabır, feragat, tahammül öğretiyordu.

-Nasıl bir adamdı bu?

-Bunların hepsi manevi vazifelerine inanmış, muayyen bir ruh nizamından geçmiş, nefislerini terbiye etmiş insanlardı. Onun için şahsiyetlerini ölümden ötede bile kabul ettirdiler. Sümbül Sinan öbürlerinden biraz daha başkadır. Evvela büyük bir alimdi. Sonra da şakacı ve hazır cevaptı.

Bir müddet durdu, sonra gülerek ilave etti:

-Hepsinin bir yığın ince tarafı vardır. Burada yatan adamın, bilir misin Sümbül lakabı nereden gelir? Sarığına mevsiminde sümbül takarmış. İstanbul mevsimlerini sevebilecek kadar bize yakın.

-Ya Merkez Efendi? O nasıldı?

-O büsbütün başka türlü idi. Hatta en muzır hayvanlara bile fenalık edemezdi. Kediyi çok sevdiği halde, -Komşumuz fareleri ızrar eder.- diye evinde kedi bulundurmamış. Sen bir ruh saltanatının kolay kolay kurulacağına inanır mısın?

Nuran düşünüyordu: -Acaba şimdi böyle adamlar var mı?-

-Ne kurtarıcı düşüncenin, ne de ermenin kapısı kapanmıyacağına, Allah'a giden yollar daima açık olduğuna göre, olması lazım.

Nuran, dostunun bir tarafını keşfetmiş gibi ona bakıyordu. Genç adamdan biraz şüphe, hatta istihfaf, inkar gibi şeyler bekliyordu. Halbuki Mümtaz çok başka dille konuşuyordu.

Mümtaz kendisini anlatmak ihtiyacını duydu.

-Bilmem, tam dindar mıyım? Her halde şu anda dünyaya çok bağlıyım. Fakat ne Allah ile kulunun arasına girmek isterim, ne de insan ruhunun büyüklüğünden, imkanlarından şüphe ederim. Kaldı ki, bunlar milli hayatın kökleridir. Bak, kaç gündür İstanbul'da Üsküdar'da geziyoruz; sen Süleymaniye'de doğmuşsun, ben Aksaray'la Şehzade arasında küçük bir mahallede doğdum. Hepsinin insanlarını, içinde yaşadıkları şartları biliyoruz. Hepsi bir medeniyet çöküntüsünün yetimleridir. Bu insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar. Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı. Bırak ki her yerde, en zengin ve müreffeh cemaatlerde bile, hayat bir yığın artıklarla, yarı yolda kalmışlarla doludur. Sümbül Sinan ve benzerleri bunların yardımcısıdır... Şu ihtiyar kadına bak...

Yolun ucundan adeta iki kat geliyordu. Elindeki değnekle, baston arasında bir şeye dayanıyordu. Zayıf, mecalsiz adımlarla türbeye yaklaştı. Dua etti, dişsiz ağzı bir şeyler mırıldandı; iki eliyle parmaklığa asıldı ve orada bir müddet kaldı. Camiin önünden her yaptığını görebiliyorlardı. Ne kadar sefil giyinmişti. Üstünde herşey parça parça idi.

-Kim bilir, nesi vardır? Sümbül Sinan şimdi onun ruhunda konuşuyor, ona büyük sükunetler vadediyor. Hiçbir şey yapamazsa, hayattan öteyi onun için süslüyor. Herşeyi bırak, bu insan ıstırabı, iltica ve ümitsizlik burayı kutsileştirmeğe kafi gelmez mi sanırsın?

Dönüp camiin önüne geldiği zaman, kadının kısık gözlerinde, harap yüzünde ümide benzer bir şey parıldıyordu. Orada da durup biraz dua etti.

Genç kadın içinden çıkılmaz bir muammaya rastlamış gibi, başını sallıyordu:

-İyi bir dispanser, birkaç hastahane, biraz teşkilat...

-Hepsini yapsan bile, birdenbire gelen ölüm var.

-İnsanoğlu onu kabul ediyor ama... onun terbiyesinde yetişiyoruz.

-Başkaları için! Kendimiz için değil. Yakınlarımız, sevdiklerimiz için ölümü kolay kolay kabul edemeyiz. Kendi ölümümüzle bütün meseleler hallediliyor; fakat sevdiklerimizin yanımızdan gitmesiyle insan temelinden yıkılıyor. O

zaman ne yapacaksın?.. Mağlubu atmağa razı mısın?.. Senin için söylemiyorum, fakat böyle düşünen, böyle düşündükleri için kendilerini kuvvetli bulan budalalar var. İşte Naziler... Halbuki insan doğduğu günden itibaren mağluptur, şefkate muhtaçtır.

Sonra senin iyi dispanserler, hastahaneler dediğin şeyler kolay iş değil. Hepsi arkalarından tam bir istihsal, refaha yakın bir hayat, çalışma hızının, yalnız onun getirebileceği bir ahlak ister. Benim, şartların değişmesi dediğim de budur.

Konuştukça, İhsan'la sabahlara kadar yaptıkları münakaşaları düşündü. Bunların çoğu onun fikirleriydi. Mümtaz daha on sekiz yaşında bakaloryasını vermeğe hazırlanan lise talebesi iken, bu fikirlerin ocağına atılmıştı. Şimdi onları bu küçük cami avlusunda Nuran'a tekrarlarken, İhsan'ın ilhamlı yüzünü, hiddetli konuşmasını, buluşlarını, ellerinin ağır jestlerini birdenbire konuşmanın ateşi içinde parlayan latifeyi, gergin hicvi uzak şeylermiş gibi hatırlıyordu. Macide, onlar konuşurken bir köşede, elinde yün işi, dudaklarında tebessümün balı, onları dinler, latifelere güler, hiddetlerden ürkerdi.

Bir haftadır ki, İhsan'ı görmemişti. Acaba ne yapıyordu? Ne halde idiler?

O akşam Köprü'de onlara tesadüf ettiler. Macide ile kolkola yürüyorlardı. Öbür elinde ağırca bir valiz vardı. Mümtaz, Nuran'ı tanıştırdı. Sonra sordu:

-Nereden böyle ağabey?

-Bir haftadır Suadiye'de idik. Biraz dinlendik.

-İnanma Mümtaz, bir hafta akşamlara kadar o kürek çekti, yüzdü, ben de karşısında, güneşte piştim. İkisinin de yüzü kıpkırmızıydı. Mümtaz bu bir hafta içinde Macide'nin çektiklerini tasavvur edebiliyordu. İhsan onsuz kalmağa tahammül edemezdi. Hayatının her safhasında karısını yanında görmek ihtiyacındaydı. Bazen Galatasaray'da sınıfta, talebeyi mahud el işaretiyle, selam mı, takdis mi, hiç kimse bilmezdi, oturttuktan sonra çantasını açmağa uğraşırken Mümtaz, çantanın meşin kundağından Macide'nin başını çıkarabileceğini düşünürdü. Bu hatıralarla -İnci Abla-nın yüzüne baktı. Fakat Macide meşguldü. Onun bütün dikkati Nuran'da toplanmıştı. Açıktan açığa genç kadını süzerek onunla konuşuyordu. Nuran kendisiyle biraz konuşunca arkasında çok sıkı bir zemberek gevşemiş gibi, bu yüz birdenbire açıldı. Macide karşısındakine güldü. Macide'nin üzerinde insan sesinin garip, adeta metafizik bir tesiri vardır. Ne elbise, ne yaş, hatta bir nisbette kalmak şartiyle ne güzellik, ne iş ona tesir ederdi.

O insan sesinde yaşardı, orada en toplu şeklinde mevcuttu. Yeni bir insanla tanışınca bütün dikkatini toplar, sesini dinler, bu sesin inhinalarına göre hükmünü verir, ya sever, ya sadece lakayt kalır, yahut da:

-Sesi insanın içine yılan gibi kayıyor, diye düşman olurdu.

Onun bu ses miyarı bizim ölçümüzdeki yüksek, ağır, kırık, yumuşak sesler değildi. Bizim için güzel ses, çirkin ses vardır. Macide için insan sesi başka ölçülere göre ayrılırdı. Hatta dinleyişi bile ayrılırdı. Kulağı birdenbire bazı cisimleri bulmak için, yahut sinir cihazlarının potansiyelini ölçmek için kullanılan o hususi aletler gibi, uzviyetten adeta ayrılırdı. Kedilerin, yahut insan terbiyesine hiç alışık olmayan bir çöl veya orman hayvanının koklama hissi gibi bir his onda gelişmişti ve bu hayvanlar nasıl eşyada sadece koklamakla birtakım hassalar keşfederlerse, Macide de dinleyerek insanlarda öyle manevi hassalar keşfeder, ona göre kıymet biçerdi. -İyi insan, derdi. Hem çok iyi insan... Ama bir derdi olacak galiba, sesi adeta kanıyor,- yahut; -Çok hodbin, kendisine aşık... Sesi gözlerini kör ediyor.- Bunlar Macide'nin bir imkansızlığı tarif için bulduğu sözlerdi. Çünkü karşısında her konuşan hüviyet, sesinde onun için soyunur, en gizli taraflarını teşhir eder, yahut tek hakim vasfiyle kalırdı.

Macide'nin hayatına kulağının yolu ile girilirdi. İhsan'ı sesi için beğenmiş, Mümtaz'ı o yoldan kabullenmişti. Şimdi de ruhunu büyük bir sedef gibi Nuran'ın sesine açıyordu. Bu damla damla konuşmalar orada bir yığın inci olacaktı.

Macide sevdiği insanları gözü kapalı dinlerdi. Kim bilir belki de onlar konuşurken çok serin, şifalı, bilinmez yıldız, kök ve maden hassalariyle zengin bir suda yıkanmanın hazzını duyardı. Bir sesin akışına kendini bıraktığı zamanlarda, sulara terkedilmiş bir madde gibi uzviyetinden bir şeyler kapar, meçhule doğru yüzerdi ve insan biraz Macide'yi tanıyınca bunun farkına varırdı. Çünkü bütün hüviyetinde çiçeklerle dolu bir sandal akışı hissedilirdi.

Bu bozuk sinir cihazı iyi ve kötüye ait kıymet hükümlerinin üstünde bir nevi kulak estetiği ile yaşıyor denebilir. Bir gün Macide, Mümtaz'a bu halden bahsetmişti.

-Hastalığımdan evvel de vardı. Fakaz azdı. Şimdi çoğaldı. Bazı insanları dinlerken vücudum kaskatı oluyor. Adeta onlara karşı zırhlar giyiniyorum.

İhsan, karısının bu hususiyetini, sadece sese yormaz, belki de bütün hüviyetin tesiri var, derdi. Mümtaz, Macide'ye olduğu gibi inanırdı. Mademki tecrübe yalnız onundur, niçin inanmayalım? Bu İhsan'la, Mümtaz'ın adeta metod ayrılığı idi.

İhsan onlara bir hafta içinde neler yaptığını, kimleri gördüğünü anlattı.

Mümtaz niçin Boğaz'a gelmediklerini sordu. Ağabeyisi, Nuran'ın yüzünün kızarmasından zevk ala ala:

-Balayınızı bozmamak için, dedi. Sonra üç gün için geleceklerini vadetti.

Çocuklar büyük anneleriyle çiftliğe gidecekler. Biz serbestiz. Gelecek haftalarda bekleyin... hakikaten evliymişler gibi konuşuyor ve bu ikisinin de hoşuna gidiyordu.

Vapurda Nuran, Mümtaz'a:

-Macide çok güzel kadın. Fakat insanı öyle bir süzüşü var ki.

Mümtaz ses hikayesini anlattı. Sonunda yarı şaka, yarı ciddi:

-Biz, evcek tuhaf insanlarız, diye bitirmek istedi.

Nuran'ın sualleri bitmemişti:

-Sen, Macide'yi hasta diyordun, halbuki pek bir şeyi yok gibi geldi bana...

-Hasta idi, fakat İhsan iyileştirdi.

-Ne ile?

-Çocukla... İhsan hayata inanır; anlıyor musun? Hayat mucize ile doludur, der. Hayatın sırrı, ona göre gene kendisindedir. Macide'nin hastalığı zamanlarında Nazilerin kastrasyon metodu mühim bir mesele gibi etrafı sarmıştı. Hemen her tarafta münakaşa ediliyordu. İhsan buna kızıyordu. Böyle bir anadan doğacak çocuğun zihnen sakat olması şöyle dursun, yeni bir anneliğin ve mesuliyet fikrinin Macide'yi iyi edeceğine inanıyordu. Sonra bu kadar genç bir kadının anne olmak hakkından mahrum edilmesini, hem ona, hem tabiata karşı bir cinayet gibi görüyordu. Tanıdığı bazı doktorlar Macide'ye bir enkaz gibi bakıyorlar, yatakları ayırın, diyorlardı.

Nihayet İhsan kararını verdi. Tabii tehlikeli bir şeydi. Nasıl diyeyim, aksi netice verseydi büyük felaket olurdu. İhsan kendi eliyle sevdiği kadını öldürmüş olabilirdi. Doğum Macide'yi sarsabilirdi. Fakat İhsan hayata güvendi. Sabiha hatta zahmetsiz doğdu. Hem de ne güzel kız. Macide'de eski melankolik hal azaldı, sadece hastalığın ufak tefek izleri kaldı. Bazen dalıyor, fakat eskisi gibi kucağındaki bebeğe masal anlatmıyor.

-Sen yapabilir miydin bunu?

-Biz ailece garibiz demedim mi? Başıma gelseydi yapardım. Fakat İhsan, fikrimi sorduğu zaman epeyce münakaşa ettim.

Nuran büsbütün başka kıyaslar yaparak düşündü:

-Her macerada olduğu gibi... Atılanın karşısındaki aksini düşünür. Sonra da alkışlar. Kaybederse...

-Hayır, hiç de değil, İhsan kaybetseydi, onu mahkum etmiyecektim. Ben, onunla bu meseleyi münakaşa ederken çok düşündüm.

Yaptığı iş kahramanlıktı. İyi bir işti; bir meseleyi kökünden halle çalışıyordu. Kaybetseydi, hepimiz perişan olurduk. Belki kendisi de ölür veya sönerdi. Fakat mahkum etmezdim. Çünkü İhsan burada başkalarının hayatıyle oynamıyordu. Kendi saadetiyle oynuyordu. Macide'siz yaşayamayacağını biliyordum.

-Bu kadar mı seviyor?

-Çok... Bütün hayatı yanında geçer. O olmazsa çalışamaz. Hatta evinde iken daha iyi konuşur.

-Çocuk normal mi?

Nuran hep kendi hayatını düşünüyordu.

-Normal. Henüz dört yaşında, hüküm verilecek gibi değil ama, annesinin yüzündeki tatlılığa bilmem dikkat ettin mi? İşte o hal var üzerinde. Sonra muhayyilesi çok zengin. Belki çok ıstırap çeker. Fakat her halde yaşar ve yaşamak güzel şey.

Yaşamak güzel, çok güzel şeydi. En güzel dua buna erişemezdi. Bunu Nuran, yalnız fikir işlerinde konuşurken kendisine güvenen bu toy çocuğu tanıdıktan sonra öğrenmişti. Yaşamak güzeldi; sabahlar, akşamlar vardı. Bin türlü güzel şeylerle doldurduğumuz saatler vardı. Uyumak ve uyanmak vardı; rüyalar vardı, hayaller vardı. Bu sevimli budalanın kollarında kendisini kaybetmek ve sonra gene orada, onun için kendini bulmak vardı.

Hatta bugün gürdüğü şeyler bile, önlerinde yürüyen o tek ayaklı adam, yanığın veya hastalığın yüzünü baştan aşağı sildiği yalnız tek ve ıstıraplı bir gözü dışarıda bıraktığı çocuk bile güzeldi. Bu kadar ıstıraplı ve güzel şeyleri gördükten sonra yan yana, bu vapur kanapesinde akşamın ortasında, şimdi içinde canlanan, evdekileri nasıl bulacağım üzüntüsü bile güzeldi. Çünkü hepsi bizde şuur dediğimiz o mekanizmayı oynatıyor, onunla hayata, eşyaya sahip oluyorduk. İşte vapurları Çengelköyü'nden kalkmıştı.

Derin geceye ve asıl Boğaz'a giriyorlardı. Biraz sonra Vaniköyü'nde olacaklardı. Burada iskelenin çıma kütüğü üstünde oturarak konuştukları günü hatırladı. Hayat güzeldi, fakat yaz bitiyordu. Bu yaz ömürlerinin incisi, biricik mevsimi. Ne olurdu o da Mümtaz gibi, İhsan gibi hayata güvenebilseydi. Fakat hayata güvenmiyordu. O, hayat karşısında zayıftı. Bu zaaf yüzünden bir gün Mümtaz'ı kendisine o kadar lazım olan, kendisine o kadar muhtaç olan Mümtaz'ı kaybedebilirdi. Çünkü kendisini iyi tanıyordu. O bir düşünceye, bir fikre, bir aşka kendisini tam veremiyordu. Eve girer girmez annesinin biraz çatık yüzü, Fatma'nın dargın halleri ona herşeyi unutturuyordu. Onun hayatı parça parça idi.

Ayrı ayrı evlerde yaşıyordu. Aşkın ve vazifenin evlerinde yaşıyordu. Birinden öbürüne geçtiği zaman az çok kendi de değişiyordu.

Bütün bunların Mümtaz'ın gözünden kaçmadığını biliyordu. Bir gün, -Vücutlarımız, birbirimize en kolay verebileceğimiz şeydir; asıl mesele, hayatımızı verebilmektir. Baştan aşağı bir aşkın olabilmek, bir aynanın içine iki kişi girip, oradan tek bir ruh olarak çıkmaktır!- demişti. Böyle bir sözü ancak karşısındakini delik deşik eden bir seziş söyletebilirdi. Mümtaz, onun sükutu kendisini ezmiş gibi silkindi.

-Neyin var? diye sordu.

-Hiç. Kafamı allak bullak ettin. Sümbül Sinan, Merkezefendi, Macide; herkesin hayat hakkı. Yoruldum. Kendim olmak istiyorum artık.

Xİİ

Eylül sonlarına doğru lüfer avı Boğaz'ı tatmak için yeni bir vesile verdi. Lüfer, Boğaz'ın belki en cazip eğlencesidir.

Beylerbeyi'nden ve Kabataş'tan başlıyarak Telli Tabya'ya ve Kavaklar'a kadar iki kıyı boyunca uzanan, akıntı ağızlarında kümelenen bu aydınlık eğlence, bilhassa mehtapsız gecelerde yer yer küçük şehrayinler yapar. Öteki avların bir nevi iş içinde pişme, uzak seferler istemesine mukabil, o bulunduğunuz yerde, hemen herkesle beraber yapılan oyundur.

Nuran, kayık ışıklarının siyah, mor kadifelerde mahpus elmaslar gibi parıldadığı sulara, biraz ötede bir yeni balıkçı kümesiyle kırılmak üzere onların bittiği yerde başlayan o şeffaf karanlığa, vapur dalgalarından, küçük çalkantılardan, bu aydınlık yüklü gölgenin bin türlü akisle size doğru yükselişine, sizi alıp götürecekmiş gibi etrafı sarmasına, velhasıl döşemeleri çok cilalı renkli ve ışıklı bir sarayda yalnız akisten, parıltıdan, ışık sarsıntılarından ibaret, onların küçük nağmeden, musıki cümlelerinden büyük ve müstakil varyasyonlara kadar

yükselişinden bir dünyada yaşanıyormuş hissini veren bu lüfer gecelerine çocukluğundan beri bayılırdı.

Evlenmesinden evvel, hatta daha küçük yaşlarda, evde yalnız kızıyle, Tevfik Bey'i kafa dengi arkadaş tanıyan babası ile beraber lüfere çıkarlardı. Bu gecelerin hatırasını Mümtaz'a anlattığı zaman, kahramanımız her şeyin kendisi için o kadar mucizeli olduğu bu yazı bir kat daha mesut yapacak fırsatı kaçırmadı. Tevfik Bey ise çoktan hazırdı. Kandilli'den, kız kardeşinden, hatta Fatma'dan bıkmıştı. -Eylülü Kanlıca'da geçireceğim...- Böylece Nuran dayısiyle beraber olacağı için daha rahattı.

Tevfik Bey, biraz da Nuran'a bu kolaylığı bahşetmek için, gece yarısından sonra Kandilli yokuşunu tırmanmanın güçlüğünü bahane ederek köşkten Kanlıca'ya inince, hemen yirmi sene evvelki Tevfik Bey olmuştu. O kadar ki, önlerinden geçtiği eski yalıların pencerelerine, -Acaba eski sevdiklerim de benim gibi gençleştiler mi?- der gibi bakıyordu. Çünkü yirmi sene evvel Tevfik Bey, Boğaz'ın Bebek Koyu, Göksu alemleri gibi devamlı modalarından biriydi. O, akşamüstü veya gece yarısı sandaldan sesini yükselttiği zaman pencereler sessizce açılır, renkli ve ürkek gölgeler boşluğa uzanır, derinden visal ürperişli ahlar çekilir; titreyen parmaklardan, yahut düzeltilen saç ve elbiselerden suya çiçekler düşerdi. Hatta rivayete göre, bu şarkılar ve bestelerin her biri Tevfik Bey'le bu pencereleri açan, orada sandalının tam geçeceği anda saçlarını düzelten, hulasa, elinde veya üstündeki çiçeği bu sandala veya yanıbaşına düşürecek kadar çolpalaşan, musıki ile kendinden geçen hanımların arasında sarih bir parola, tek şifreli bir nevi aşk mektubu olduğu için, ertesi günü içlerinden biri behemehal ya terzisine iner, yahut eski bir ahbabı, bir sütnineyi veya emektarı görmek lüzmunu duyar, yahut da evvelden kararlaşmış şekilde, yalının bahçe kapılarından biri o gecelerden birinde arkasında bekliyen sadık bir hizmetçi veya halayıkla açık kalırdı.

Mümtaz, kendisinin doğduğu senelerde semt hanımlarına olan aşkını bazen aynı mahalle mescidinin minaresinden bütün semte kurtarıcı davetin ayrılmaz bir parçası gibi bir günde beş defa ilan eden bu eski zaman hovardasına bayılıyordu. Tevfik Bey'in çok efendice bir epikürcülüğü vardı ki, yalnız, ağarmış bıyıklarını ellerinin tersiyle silerken. gözlerinde toplanan kısık bir haz ifadesinde kendini açıkça gösterirdi.

İhtiyar adamın Boğaz'da lüfer avını sevmesinin, aşkın insan hayatındaki yerini bilmesinin Nuran'la Mümtaz'a büyük yardımı oldu. Zaten Mümtaz'ı ilk günden beri himayesine almış, Yaşar'ın ihtibaslarında gelişmesi için en müsait remini bulan Fatma'nın kıskançlığının evde yarattığı düşman havayı yumuşatmıştı. Mümtaz, Kandilli'deki köşkte Nuran'ın annesi tarafından dostça karşılanmasında Tevfik Bey'in dostluğunun nasıl bir payı olduğunu biliyordu.

Kadın onun riyaretine en isteksiz olduğu zamanlar bile kardeşinin neşesine dayanamaz, onun tarafından sürüklenirdi.

Mümtaz'ın taaccüp ettiği şey, aşklarını bu ihtiyar hovardanın ciddiye almasıydı. Tevfik Bey'in uçarı hayatında bu cinsten bir ihtirası beğenmesini tabii gösterecek pek az şey vardı. Onun için önceleri, bu iyilik maskesinin altında kendisiyle, toyluğu ile alay eden bir tarafın bulunduğunu, yahut sadece çok sevdiği yeğeninin duygularına hürmet etmesi yüzünden kendisini bu kadar ciddiye aldığını sanıyordu. Sonraları yavaş yavaş hayatına girdikçe, bu uçarı, müsrif, bazen zalim hayatın altında garip daüssılalar olduğunu anladı. Nuran'ın dayısı bir gün laf arasında ona, bizim çapkın diye tanıdığımız ve herhangi bir ömür muhasebesini yaparken, yahut iflas etmiş bir hayalin tesiri altında kaçırdığımız eğlenmek fırsatları arkasından üzülürken kıskandığımız insanların çoğunun, -bir kadını layıkiyle sevmek fırsatına ermemiş, yahut bu fırsatı kaçırmış insanlar olduğunu, onların peşinde koştukları bir keyfiyeti, bir ideali, aynı tecrübenin bir yığın tatsız tekrariyle telafiye çalıştıklarını,- hülasa, kıskanılacak olanların Mümtaz gibi tek sevgi ile yaşıyanlar olduğunu söylemişti.

Tevfik Bey'e göre, uzviyetlerin birbiriyle tanışmasından evvel sevişmek imkansızdı. Romancıların kabahati, hikayelerini, asıl başlaması lazım gelen yerde bitirmeleriydi. Çünkü asıl aşk uzviyet tecrübesine dayanan, onunla devam eden aşktı. Bu itibarla ilk ciddi ten tecrübesinde tesadüfün ihanetine uğrayanlar, ömürlerinin sonuna kadar, eğer tesadüf denkleri ile karşılaştırmazsa, mahzun arayışlarına devam edeceklerdi.

Mümtaz, Tevfik Bey'in aşk üzerindeki bu düşüncelerinde kendi fikirlerinin bir başka çeşidini bulmaktan mennundu. Vakıa Nuran'ın dayısı Mümtaz gibi bu işe metafizik bir çeşni katmıyordu; fakat realiteyi görüyordu.

Tıpkı ikinci defa hayata kaplumbağa olarak gelmiş insanın kaplumbağa vücudunda, onun itiyatları ve hayati zaruretleri içinde eski insan ruhunu hiç göstermeden taşıması ve hatırlaması gibi bir şeydi bu. Politika ve cemiyet hayatında hakiki idealle, ucuz ve nefsi etrafında dönen realizmi beraber yürütenlerde olduğu gibi, aşkta da böylece bir sonsuzluk duygusunu beraber gezdirerek her kapıyı çalanlar olabilirdi.

Tevfik Bey bunlardan biri olmalıydı. Fakat böyle de olsa, ihtiyar adam güzele, sonsuza, temiz ve iyiye bağlıydı.

Zaten az çok bunu kendisi de itiraf ediyordu: -Bana benzemeyin, diyordu. Ben iki yol arasında kalmış bir insanım.-

Ve bunu söylerken yüzünü gölgeleyen hüzünde ömrünün hazin tecrübesi görünüyordu. Her çeşmenin başında bir kere durmuş, yalnız orada serinlemek hulyasına kapılmış, fakat serin suya dudakları değer değmez, -bu değil, muhakkak öbürüdür- diye daha kanmadan başkasına koşmuştu. Böylece soğuk rüzgarların doldurduğu bir arafta kendi vücudunu aramağa mahkum serseri ruh gibi tenden tene girmiş, hiçbirinde bir lahzadan fazla duramamış, şimdi bütün tecrübeleri iflas ettikten sonra, Mümtaz'la Nuran'ın aşklarında ısınmağa gelmişti.

Tevfik Bey, on seneden beri doğru dürüst denize çıkmamış, yüksek sesle şarkı söylememiş, eğlence alemlerinde görünmemiş, yalı çocuklarıyle, eskiden olduğu gibi sağa sola mektup göndermemişti. Herkes bunu karısının ölümünden duyduğu kedere yorarak, onun kadar eğlence düşkünü bir adamda bu vefalı bağlanışa şaşıyorlar, bir kısmı -Muhakkak vicdan azabı çekiyor.- diye tefsir ediyorlar, bir kısmı da bu on senelik münzevi hayatın getirdiği haklı şüphe altında onun içten içe övündüğü, o kadar lezzetle hatırladığı mazisini büsbütün silmeğe hazırlanıyorlar, -Kim bilir, belki de adamcağızın günahını aldılar, beyhude yere iftira ettiler. Hiç karısına bu kadar bağlı olan adam o anlatılan kepazelikleri yapar mı?- diye düşünüyorlardı. Birincilere göre Tevfik Bey, karısına hayatında hiçbir zulmü esirgememiş bir ifritti. İkincilere göre bir dedikodu mağdurundan başka bir şey değildi. Hakikatte ise Tevfik Bey, kendisine oğul diye Yaşar'ın ruh sakatlıklarını hediye eden ve o kadar sene kıskanç, alıngan, kibirli, yaptığı iyilikleri bin misliyle ödetmek için fedakar ve mütehammil karısını bir gün bile sevmemişti. Ölümüne de, bu senelerce süren beraber hayata rağmen ancak herhangi bir insan kadar acımıştı. Ruhu için yaptığı hayırları, onu kendisinden uzakta, hiç dönülmiyecek bir yerde bilmenin verdiği ruh emniyeti içinde yapıyordu. Yaşadığı zamanlar o kadar temenni ettiği gibi, hakikaten kendisinden çok uzakta oturmağa razı olmuş olsaydı, rahatça geçinmesi, mesut olması için nasıl her türlü fedakarlığı esirgemiyecekse, öylece hatırasına karşı fedakarlıkta bulunuyordu. Tevfik Bey'in karısı hayatta iken böyle bir ayrı yaşama için yapmıyacağı masraf yoktu. Onun için ömrünün sonuna doğru gelse bile bu kurtuluşu bir nimet biliyor, onu elinden geldiği kadar ödemeğe çalışıyordu. Fakat kadıncağızın gittiği yerde hiçbir masrafa ihtiyacı yoktu. Tevfik Bey'in her sene ihtimamla okuttuğu birkaç hatim veya mevlud da onun vaktiyle bu iş için düşündüğü, ayırdığı paranın yanında hiçten bir masraf gibiydi.

Tevfik Bey'in on seneden beri ortada görünmeyişi, sevdiği eğlence alemlerinden el ayak çekişi büsbütün başka sebeplerdendi. O, muzaffer yaşadığı bir alemde ihtiyarlık yüzünden ikinci, üçüncü sıralara, daha gerilere atıldığını görmek istememişti. Dış hayatının derbederliğine rağmen, daima muvazene içinde yaşamış olan bu adam, kuvvetten düştüğünü görünce, kendisini bir nevi yaş tahdidine tutmuş, adeta kendi isteği, kendi kararıyle emekliye ayrılmıştı. Tıpkı

muharebeler kazanmış bir Roma konsülünün işten çekilince uzak bir köyde bağı ve bostaniyle uğraşması gibi, Kandilli'deki evde baba hatıralariyle yaşıyordu. Şimdi Nuran'la Mümtaz'ın getirdikleri yeni havada büsbütün başka bir insan gibi tekrar lüfere çıkıyor, deniz kenarına iniyor, sevdiği şeylerin bir kısmına uzaktan bakmağa razı oluyordu.

Mümtaz bunu anladığı gün, Tevfik Bey'in elinin tersiyle beyaz bıyıklarını ikide bir okşarken gözlerinde yanan haz parıltısının bütün bir hayat hikmeti olduğunu farketti. Bu, sükutun, kendisini silmenin, göreceği iş kalmadığını anlayınca ortadan kaybolmanın işareti idi. O elinin tersiyle bıyıklarını düzeltirken, iyi kötü yaşadım ve şimdi her şeyden uzağım, diyordu. Bu Don Juan, trajedide olduğu gibi, birdenbire mazisine layık bir sonla fırtına ve şimşek ışıkları arasında kaybolmadığı için kendisini -belki de bu kısa ve manasız jestin altına- gömmüştü.

Kanlıca'daki karı koca, -Nuran'ın baba tarafından, Tevfik Bey'in karısı tarafından akrabaları,- bunu bir türlü anlamadıkları için Tevfik Bey'e hala mustarip ve matemli bir dul gibi bakıyorlar, onu rahat ettimek, ona ıstırabını hatırlatmamak için ellerinden gelen gayreti esirgemiyorlardı. Hatta bu yüzden güveyi girdiği zaman yattığı odayı vermemeği bile düşünmüşlerdi. O kadar tatlı hatıranın bulunduğu bir odada yatması muhakkak ona bir azap olacaktı. Fakat Tevfik Bey, bırakın bu budalalıkları, o odayı bilirim, evin en rahat odasıdır, diye en gür sesiyle bağırınca şaşırmışlardı.

Hakikatte lüfer avının ışık operası yanında yalıda çok gizli bir komedi devam ediyordu. Mümtaz'la Nuran bu komediyi gülerek, Tevfik Bey bazen çok ciddi, fakat çok defa yapmacık hiddetlerle kızarak yaşıyorlardı.

İhtiyar adam -kızkardeşinden başkalarına- istediklerini kolayca kabul ettiren cinsten olduğu için, evin bütün itiyatları çarçabuk kırıldı.

O zamana kadar bu yalının sükuttan, kimseyi rahatsiz etmemek için korka korka kımıldamadan ibaret bir hayatı vardı. Mukbile Hanım'la, Şükrü Bey'in hayatta çiçek yetiştirmekten başka ihtirasları yoktu. Günlerinin hemen büyük bir kısmı yalının arkasında çiçek bahçesinde ve serde geçerdi.

Geri kalan zamanı da masa başında tohumları ayırmak, Hollanda'ya, İtalya'ya, İngiltere'ye, hatta Amerika'ya kadar meşhur çiçekçi müesseselerine mektup yazmak, cevap vermek, konu komşudan kendi huylarını almış olanlara usul öğretmek doldururdu. Evin öteki kısımlarında oturan üç kiracı aile de beraber yaşadıkları sekiz, dokuz sene içinde aynı itiyatları aldıkları için, çiçek bahçesi hemen herkesin malı olmuştu.

Daha yazın başında Nuran'la Mümtaz'ın sık sık gelmeleriyle yalının itiyatları değişmişti. Artık kimse geceleyin istemeden ettiği gürültü için veya sabahleyin diğer pancurlar açılmadan evvel kendi odasının pancurlarını açtığı için birbirindeıı özür dilemiyor, -Kusura bakmayın, sizi demin galiba rahatsız ettim!- diye söze başlıyacağı yerde sadece hal hatır soruyordu. Tevfik Bey'in gelmesiyle iş büsbütün alt üst oldu. Akşamları ihtiyar adamın rakı sofrası rıhtıma kuruldu. Civar balıkçılar onunla konuşmadan evin önünden geçmez oldular, radyo, herkesten ayrı ayrı izin alınmadan işlemeğe başladı. Böylece yalının sahipleri ve kiracıları garip bir şekilde yepyeni bir hayata girdiler.

Bazen akşam yemeklerini Kanlıca'da, bazen de İstinye'deki meyhanede yiyorlar, bazen de sandallarına öteberi alıyorlardı. Tevfik Bey'in zoruyle sandalda bir gece tıpkı eski mehtap saflarında olduğu gibi, içki bile içmişlerdi.

Nuran balıktan yorulduğu zaman dayısının mırıldandığı şarkı veya besteye iştirak ediyor, Tevfik Bey, yeğeninin kendisine yardıma geldiğini görünce sesini yükseltiyor, lüfer avı musıki safasına dönüyordu.

Bütün kayıkçılar ihtiyar adamın dostuydular. Yaşlılar, Nuran'ı çocukluğundan tanıyordu. Zaten genç kadın hepsiyle arkadaş olmuştu. Mehmet'ten yakında evleneceklerini öğrenenler, onlara etrafta yalı aramağa bile başlamışlardı. Mümtaz belki evlenme işlerini çabuklaştırır diye bu projelere seviniyor, sonbaharda kiracılar çıktıktan sonra gidip bakmak üzere adresleri alıyor, Nuran Emirgan'daki evin bahçesi ve döşemesi üzerinde kurduğu hulyalar boşa gitmesin diye, -şimdilik durun! diyordu. Ben bir daha günlerce oturup onları düşünemem...

--Nuran Hanım denizden vazgeçmez... Zaten babası da çok severdi..-

Bunu söyliyen altmışlık kayıkçı. -Hele bir kere bir yalı bulup yerleşin... Bakın sizi nasıl besleyeceğim...- diyordu. Adamcağız elinden gelse bütün Boğaz'ı Tevfik Bey'in yeğenine düğün hediyesi olarak verirdi.

Nuran da Mümtaz da bu halk adamındaki inceliğe bayılıyorlardı. Bazı akşamlar onların sandalına geçer, eski alemleri anlatırdı. Anlattıklarında yaşamış olmanın verdiği bir canlılık vardı.

Çok kazanmış, çok görmüş, çok eğlenmiş, çok acı çekmişti. Fakat tek sevdiği şey deniz olduğu için ondan ayrılmadıkça kendisini bedbaht addetmezdi. -Mezarım, aklım başımda ölürsem denizde olacaktır...- derdi. Nitekim, o kış sonunda geçirdiği hastalıktan sonra bir daha denize çıkamıyacağını doktorlardan öğrenince bir sabah kimse görmeden sahile inmiş, kayığa binmiş ve ayaklarına bir taş bağlayıp kendisini akıntıya atarak ölmüştü. Mümtaz bu ölümü işittiği zaman, çok yakınlarından birisini kaybetmiş gibi üzülmüş; fakat ihtiyar adamın

sevgisinden daha kötü bir tesadüfle ayrılmamasına da memnun olmuştu. Bu garip sevgide kendi mizacına ve talihine uygun bir taraf buluyordu. -Yoksulluğa alıştım, ihtiyarlığa alışamadım...- sözü hiç dilinden düşmezdi. Ücretin gümüş çeyrek, fakat bahşişin bazen mecidiye ve hatta sarı lira olduğu devirlerden kalma bir yaşama rahatlığı vardı. Hidiv yalısındaki şenliklerden, körfezdeki mehtap safalarından, Bebek alemlerinden bahsederken, Mümtaz'la Nuran kendilerini adeta o günlerin içinde yaşıyormuş sanırlardı.

Nuran'ın güzelliğine biraz da o devirlerin aksi, yahut hatırası gibi baktığı muhakkaktı. -Çok şey gördüm. Fakat gelin hanım gibi güzel kadın görmedim- derdi. Kendi alemlerinin dışından gelen bu hayranlık Mümtaz'ı bir çocuk gibi sevindiriyordu. Bu ihtiyar adam, sevgilisini beğendikçe uzakta kalmış olmasından azap çektiği bir alemle hiç olmazsa bir noktada birleştiğini sanıyordu.

Fakat asıl mncize Nuran'ın kendisindeydi. Olta elinde, hiç konuşmadan bekleyişinde Mümtaz, çocukların çoğu yapmacık olan ciddiyetlerinin lezzetini bulurdu.

Yarı somurtkan, dünya ile alakası sadece elindeki ipte toplanmış bu bekleyiş arasından, etrafa ait dikkatleri Mümtaz için daima şaşırtıcı olurdu. Sandaldaki ışıkla aydınlanan kısa hareketleri, küçük çalkantılar içinde suların derinliğinden doğru, adeta bilinmez alemlerden gibi kendisine yaklaşan ve uzaklaşan çehresi ona her türlü zihni gayretin üstünden kendisine birçok güçlükleri çözen bir büyü tesiri yapardı. O zaman genç adam, biraz evvelki küçük ve nazlı çocuk hayalinin kurduğu havadan çıkar, kendi iç alem meseleleriyle karşılaşırdı.

Oltanın ilk sarsılışında Nuran'ın yüzü keskin bir dikkatle katılaşır, sonra balık meydana çıkınca beğenmek, beğenmemek telaşı başlardı... Nuran'da her sevdiği şeye çocukça bir atılış vardı. Ve bu atılış neşe, yahut sabırsızlık, Mümtaz'ın en hoşuna giden şeydi.

Mümtaz bütün bu zenginliklerin kendi dikkatinden geldiğini bilmiyor değildi. Fakat böyle de olsa Nuran'da sinir cihazını çıldırtan bir şey vardı.

Bazen bu hayranlıklar o dereceyi bulurdu ki, Mümtaz, saadetini kendi gibi bir faniye çok bulur, delice ihtimallerden korkardı. Böyle anlarda Mümtaz'ın muhayyilesi, mesela büyük deniz ejderlerinin çektiği arabasında, etrafa köpük saçarak gelen bir deniz tanrısının, Nuran'ı elinden alıp bütün etraftaki parıltıların, onların arasından kıvranan, renkli bir akide şekeri hazırlanır gibi eriyen, balık sırtı gibi pul pul, her renkten, her perdeden kadife ve yosun kadar yumuşak gölgelerin toplandığı, en son haberini Anderson'un masallarından aldığımız o deniz altı saraylarından birine götürebileceğine pekala inanabilirdi.

Bu şüphesiz bir hayal oyunuydu. Fakat o gecelerde genç kadında dikkatini çeken bir hal bu vehimlere keskinlik veriyordu. Bazı anlarında Nuran, karşısında iken kendi hayatından çekilmiş görünebiliyordu. Ve bu hal genç adamda, kendi ruh hallerine göre onu bir ölümün perdesi arkasından veya unutulmuş olmanın araya koyduğu uzaklıklardan seyrediyormuş zannını uyandırıyordu.

Mümtaz'ın bu vehim ve korkularda haklı olduğu bir nokta vardı. Gerçekten bir rüya içinde yaşıyordu.

Genç kadın onun dostluğunda bütün imkanlarının açıldığı müstesna iklimi bulmuştu. Bu yüzden her hevesi, her hareketi, her düşüncesi, küçük dargınlıkları, naz ve şımarıklıkları, ufak tefek çolpalıkları bile etrafına bir yığın sır ve güzellik getiren, hayatın nizamını çok mesut buluşlarla değiştiren, sanat kadar mucizeli oyunlar haline gelmişti. Öyle ki, Nuran, Mümtaz'ın hayran bakışları altında her an kendisini ve etrafındaki şeyleri yeniden yaratıyor sanılabilirdi. Bu, sevene, uzviyetinde sevildiğini duyanın cevabıydı. Bu gizli konuşmayı, büyüden dışarıda kalanın duyabilmesine imkan yoktu. Meğer ki, Nuran birbirinden ayrı olarak yasanan bu anlam tecrübesini başka bir zaman kendisinde hazır bulsun ve farkında olmadan hatırlıyarak yaşasın.

Böylece genç kadın, canlı güzelliği ve yaratıcı zekasıyle günlerin kumaşını, ikisi için herkeste olduğundan çok başka türlü dokuyordu.

Dönüşte Tevfik Bey beraberlerinde ise onu Kanlıca'ya bıraktıktan sonra, suyun nefti bir atlas rengini aldığı ve yer yer çok sık ve ancak birkaç yaprağının üstünde aydınlığın cilasını taşıyan bir defne ormanı gibi karanlığa gömülü yalı diplerinden geçmeği seviyorlardı. Bu, gölgenin, sırrın, sükunun içinden geçmekti. Açık bir balkon veya mutfak kapısından, sahipleri henüz yatmamış evlerin pencerelerinden dökülen ışıkların birinden öbürüne atlaya atlaya süren bu yarı deruni alem yolculuğu, birdenbire genişleyen bir körfezde, ayla, aydınlıkla kırılır, Boğaz'ın geceyarısından sonra kazandığı o acayip durgunluk içinde bazen bir projektör, yükselen bir dalganın tepesinde onları yakalar, şimdiye kadar hikayesini duyduklarımızdan ayrı bir göğe çıkışın tablosunu hazırlıyormuş, onları bilinmedik yüksekliklere alıp götümek istiyormuş gibi, üzerlerinde ısrarla dururdu.

Nuran, kendisi yokken görmedikleri bir yığın şeyin arasından, onları aydınlatarak gelen bu aydınlığın ağında şaşırır, Mümtaz'a sarılırdı:

-Bir yatakta yattığımız zaman rüyamda korkarsam, sana böyle sarılacağım.

Bazen etraf, iri bir firuze içinde yaşıyorlarmış gibi yalnız sakin parıltı olurdu. Karanlık su, yıldızların uzattığı büyük mücevher salkımlariyle dolar, kıyıdaki gölgeler, öbür kıyıdaki sandalları kovalar gibi adeta yanıbaşlarında yürürdü.

Gündüzleri o kadar vazıh, her kenarı, her kıvrımı ayrı ayrı işlenmiş gibi meydanda ve berrak güneş altında yalnız kendisi olan koyların, tepelerin, koruların birdenbire kendilerinin de içinde bir vehim, bir hayal oldukları bu rüya hali Mümtaz için sade o ana ait bir lezzet değildi; belki o anda sanatın büyüye yakın sırrını bulurdu. Nuran'a sık sık:

-Bu senin ruhunun içinden geçmeğe benziyor, dediği zaman, ayrı ayrı nizamlarda üç güzelliğin, sanatın, sevilen tabiatın ve hiç bir cazibesi kaybedilmeyen kadının birbiriyle kendi ruhunda nasıl karıştığını, ne acayip. büyüye ve rüyaya yakın bir kıyaslar alemini bir tek realite gibi yaşadığını kendi de farkederdi.

Onun için ara sıra kendisine sorardı: -Birbirimizi mi, yoksa Boğaz'ı mı seviyoruz?- Bazen çılgınlıklarını ve saadetlerini eski musıkinin getirdiği coşkunluğa yorar, -Bu eski sihirbazlar bizi ellerinde oynatıyorlar...- diye düşünür ve Nuran'ı onlardan ayrı düşünmeğe, yalnız başına ve kendi güzellikleri içinde aramağa çalışırdı. Fakat halita onun zannettiği kadar sathi olmadığı, Nuran, hayatına birdenbire gelişiyle kendisinde öteden beri mevut olan, ruhunun büyük bir tarafını yapan şeyleri aydınlattığı adeta kendisini kabule hazır şeylerin arasında saltanatını kurduğu için, artık ne İstanbul'u, ne Boğaz'ı, ne eski musıkiyi, ne de sevdiği kadını birbirinden ayırmağa imkan bulurdu. Çünkü Boğaz onlara mazisiyle. hiç olmazsa bazı mevsimlerde kendiliğinden ayarladığı günün saatleriyle, o kadar canlı hatıranın konuştuğu değişik güzelliğiyle, hazır bir hayat çerçevesi getiriyordu. Eski musıkiye gelince, o kadar sıkı nizamlar içinde kıvranan, fırtına ve gül yağmurlarını boşaltan diyonizyak cümbüşüyle, insana telkin ettiği bütün ömrünce tek düşüncenin, tek ihtirasın avı ve nezri olmak, onun ocağında yanıp kül olduktan sonra, tekrar yanıp tekrar kül olmak için dirilmek fikri ve birbirlerini çok eski ve adeta unutulmuş güzelliklerin içinden arayıp bulmak zevkiyle bu hazır ve her türlü ihtimali karşılayacak derecede zengin hayat çerçevesini doldurmağa teşvik ediyor, bunu yapabilmenin yolunu gösteriyor, onu yaşamağa içten onları hazırlıyordu.

Kaldı ki, eski musıkimiz insanı yok eden, yahut bir hayranlık duygusunda tüketen sanatlardan değildir. Bütün o evliya ruhlu ve tevazulu ustalar, sanatlarının zirvesi ne kadar yüksek olursa olsun, insan hayatının içinde kalıyorlar ve onu bizimle beraber yaşamaktan hoşlanıyorlardı.

Böylece Nuran, Mümtaz için, benliğine sımsıkı bağlanan bu iki yardımcının sayesinde bütün eski, güzel ve asıl şeylerin fani varlığında hayata döndüğü,

yaşadığı esrarlı mahluk, zamanı kendi nefsinde ve güzelliğinde yenmiş mucizeli mevcut oluyor, onda sanatının ve iç aleminin nizamlarını buluyordu. Onun yanıbaşında bulunması, onu kucaklaması, sevmesi, genç kadının varlığını aşan kudret haline gelmişti.

İşte bu gece dönüşlerinde Mümtaz'ı o kadar çıldırtan şey, genç kadının kendi muhayyilesinde aldığı bu masal ve din çehresiydi.

Mümtaz, Nuran'ın aşkıyle bir kültürün mirasını yaşadığını, Nevakarın nakış ve çizgisi daima değişen arabeskinde, Hafız Post'un rast semai ve bestelerinde, Dede'nin uğultusu ömründen hiç eksilmeyecek büyük rüzgarında onun ayrı ayrı çehrelerini, aynı Tanrı düşüncesinin büründüğü değişiklikler gibi gördüğünü söylediği zaman, hakikaten bu toprağın ve kültürün asıl yapıcılarına bir bakımdan yaklaşıyor ve Nuran'ın fani varlığı gerçekten, bir yeniden doğuşun mucizesi oluyordu. Çünkü bize mahsus, ta cedlerimizden beri gelen ve terbiyesi en tene bağlı türkülerimizde bile hiç olmazsa kanlı bir şehvet rüyası halinde tekrarlanan sevme tarzı, sevgilide bütün kainatın toplanmasını isterdi. İstanbul'un, Konya'nın, Bursa'nın, Kırşehir'in evliyalariyle halk türkülerinin anlattığı efe, dadaş aşkları, çocukluğuna kulak verdiği zamanlar unutulmuş senelerin içinden gelen bütün o gür, hasretle arzuyle, kendisini tüketmek ihtiyaciyle dolu nağmelerin, Bingöl ve Urfa ağızlarının, Trabzon ve Rumeli türkülerinin kanlı ve bıçaklı maceraları bu sevme tarzında birleşiyorlardı.

Onun için Mümtaz bu kainatın kanlı bıçaklı devrinde tek bir aşka ve Fransızlardan bize geçen tabiriyle -küçük bir kadın- vücudunun güzelliğinde kendisini hapsetmekten müteessir olmuyor, kendi iç aleminin bu aşkla taş taş kurulmasını seyrediyordu.

Ya Vaniköy'de fabrikanın yanıbaşında veya Kandilli'nin öbür ucundaki boş rıhtımlardan birine çıkarlardı. Yolun geri kısmında onun yorgunluğunu kendi vücudunda paylaşmak Mümtaz'ın zevklerinin sonuncusu olurdu.

Sonra Nuran'ın evinin duvarlariyle, talihinin öbür yüzü gibi karşılaşır, ondan kapıda ayrılırdı.

Beraberinde genç kadının yirmi dört saatinden o kadar canlı ve güzel şeyler götürmesine rağmen, Mümtaz bu yalnız dönüşleri hiç sevmezdi.

İlerlemiş saatin, sessizliğin, hazdan yorgun düşmüş sinirlerin, yalnızlığını daha koyu, daha tahammül edilmez yaptığı bu dönüşlerde, Mümtaz'ın içinden geçenleri Nuran çok defa bilmezdi.

Mümtaz Nuran'ı her eve bırakışında bunu sonuncu zannederek korkardı. Ona göre insan ruhunun en az tahümmül edebildiği şey, -belki daha ötesi olmadığı,

kendimize mühlet vermeden yaşamağa mecbur olduğumuz için olacak-saadettir. Istırabın içinden geçeriz. Tıpkı çalılık, taşlık bir yolda yürür, bir bataktan kurtulmağa çalışır gibi ondan sıyrılmağa çalışırız. Fakat saadeti bir yük gibi taşırız ve bir gün farkında olmadan yolun bir ucunda, bir köşeye bırakıveririr.

Hapishanelere bakın, mahkeme zabıtlarını, günün olanını bitenini ince satırlarla bir köşeye kaydeden gazete kolleksiyonlarını karıştırın, daima bir gün kendi saadet yükünü taşımaktan bıktığı için bir tarafa atılıvermiş biçareleri görürsünüz.

Mümtaz bunu bildiği gibi mesut olduklarını da biliyor ve onun için bu saadetin bir gün kaybolmasından korkuyordu. Evlenmelerinin gecikmesi, genç kadının bu kadar beraber yaşamak arzusuna rağmen bir türlü evlenememeleri, onu içten içe kederlendiriyordu. Ayrı evi olmanın hakiki manası, ayrı vazifelerin, ayrı hazların, ayrı ıstırapların da bulunması demekti. Nuran iki hayatı birden yaşıyordu. Bu demektir ki, çok tehlikeli bir muvazene içindeydi. Bu muvazene birdenbire herhangi bir ağırlıkla kendi aleyhine dönebilirdi.

Daha o zamanlardan genç kadının bu yazı bir istisna gibi kabul ettiğine inanmıştı. Onda sonrası için, yalnız zamandan bir şeyler ümit eden bir hal seziyordu. Kendisine bir gün, -Bu yaz, bizimdir Mümtaz, her deliliği yaparız- demişti. Mümtaz'ın kafasında bu cümle Nuran'ı kaybetmek korkusu ile binbir kılığa girmişti.

Bununla beraber bu zalim düşünceler uzun sürmez, her fikir zıddiyle beraber geldiği için, Mümtaz onlardan çabuk kurtulurdu. Hayatına iyice girdikten sonra Nuran Mümtaz'ın muhayyilesinde birçok kıyafet değiştirmişti. Daha doğrusu, korkutan ve hayran eden Nuran'ların yanıbaşında sırf kendisi için yaptığı fedakarlıklarla, hiçbir serzeniş ve şikayette bulunmadan hayatını onun için ikiye bölüşüyle bir üçüncü Nuran daha peyda olmuştu. Bu arzudan, aşktan, hayranlıktan daha yüksek, daha derin, şahsına ait her türlü kaygıdan uzak, içinde sonsuz bir med gibi yükselen şefkat duygusunun Nuran'ı idi. Mümtaz onu kendisinden uzak da olsa, daima mesut, daima yekpare bir ruh ahengi içinde görmek isterdi.

Bu duyguyu kendisinde bulması Mümtaz için hakiki bir selamet, hatta bir nevi olgunluk oldu. O zaman içinde yaşadığı saadeti kendisine sadece şahsına ait bir şey gibi görmemeğe başladı ve ruhu insan talihine başka türlü açıldı.

Teşrin ortalarına doğru saadetleri yavaş yavaş gölgelemeğe başlamıştı. Her ikisi de kendi içlerinde bu saadetin bir nevi durgunluk içinde mumyalanmağı andırdığını müphem surette duyuyorlardı. Kanlıca kahvesinde bunları konuştular. Bu en güzel günlerinden biri olmuştu. Nuran'la sabahleyin yalıda

buluşmuşlar, öğlene doğru Emirgan'a geçmişlerdi. Akşamüstü iskeleye indiler. Emirgan kahvesi ve meydan serin ve tenhaydı.

Emirgan'dan ayrıldıkları zaman güneş epeyce arkaya kaymıştı. Onun için karşı yaka doğrudan doğruya akşam ışığını alıyordu. Bu, çok hasretli, sıcak, insanı kavrayan ve boğazına tıkılan, göğsüne eski bir türkü gibi çöken bir ışıktı. Baştan aşağı parıltı olan bir denizde bu ışığa doğru gitmek, her gün yaptıkları yolculuklardan ziyade iyi bir talihe, vadedilmiş bir toprağa doğru koşmağa benziyordu.

Ne Mümtaz, ne Nuran o akşam ikide bir kabaran dalgaların lacivert rengini başka zaman gördüklerini pek hatırlıyorlardı. Bu lacivert rengi, sanki bir Fra Angelico tablosu hazırlanıyormuş gibi koyu yaldız ve mücevher tozu ile birleştiren son bir dalga, hakikaten bu ressamın ve ona eşit velilerin ruhlarındaki mağfiret tufanı gibi ışık içinde bir dalga onları Kanlıca iskelesine adeta fırlattı. O kadar ki kayığın bir ucu neredeyse rıhtımda kalacaktı.

Mümtaz bütün ömrü boyunca etrafı bu kadar mesut görmemişti. Bu kendi içinin saadeti değildi. Belki bütün kainat, insan, ev, ağaç, önlerinden denizi yalayarak geçen yelkovan kuşları, küçük hayvanlar, biraz ötedeki karpuz ve kavunlar, hepsi çok uzun bir uykudan uyanmış gibiydiler. Hatta iskelede yakası açık. balık tutan polisin oltasında sallanan biçare bir izmarit bile ömrünün en güzel anını yaşıyormuş gibi bu aydınlık içinde, oltanın gidip gelişiyle kendi kısa ömrünün sonunu sayan bir rakkas olmaktan mesut görünüyordu. Polis belki de etraftaki bu renk cümbüşü kendisini şaşırttığı için, yahut genç kadının yüzündeki saadet hissi hoşuna gittiği için, açık yakasına, kemersiz ceketine uymayan bir ciddiyetle çok resmi bir selam vermiş ve -Hoş geldiniz efendim, ayağınız uğurlu imiş.- diye oltasiyle sabır ve tahammülün bu beyaz pul pul sembolünü adeta başlarının üzerinden geçirerek onları selamlamıştı.

Bu yarı resmi ve oltada can çekişen izmaritle hemen hemen trajik karşılanmaya gülerek kahvenin önüne oturdular. Karşılarında iki hanım iskelede vapur bekliyor, arkada birkaç ihtiyar sükunetle akşamı tadıyorlardı.

Işıktan, kenarlardan, hacimlerden, teknik oyunlardan ayrı, hepsinden üstün bir şey eşyada gülümsüyordu. Bu adeta yaşanmış bir zamanın hatırası idi. Bütün sıcaklığı bir hatıra gibi derinden geliyordu. Yahya Kemal'in ortalıkta dolaşan beytini hatırlayan Mümtaz:

-Kanlıca'nın ihtiyarları arkamızda, sonbahara hazırlanıyorlar... dedi.

Nuran beyti yavaşça okudu.

Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları

Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

Ve ilave etti:

-Bir insanın bir şehri böyle zaptetmesi beni hayran ediyor. Bu beyti her işittikçe hatırıma Rodin'in Calais burjuvaları geliyor...

Mümtaz:

-Çok büyük bir şey, hiç değişmiyecek bir şey yakalamış... diye onun sözünü tamamladı. Bu sonbahar saati ancak böyle anlatılabilirdi. Herşey yazın bittiğini gösteriyordu. Sade bu düşünce onlara çok mühim bir anı yaşadıkları vehmini veriyordu. Bu vehim içinde etrafı dinlediler.

Yaz bittiği için mahzundular. Birkaç gün evvel Nuran Mümtaz'a ilk kırlangıç kafilesinin başları üstünden geçtiğini göstermişti. Bu sabah da yalıya, yolda bulduğu üç kuru meşe yaprağiyle gelmişti. Ölüm kurdu yaprakları kenarlarından ısırmış, yavaş yavaş bir akşam kızıllığı ile ortasına doğru yürümüştü. Yumuşak yaprak, bir akşamdan koparılmış gibi sert, madeni bir hal almıştı.

Tek bir kuş sesi, uzakta tıpkı bir orkestrada kemanlar ve viyolonseller arasında bir flüt sesinin birden uyanışı gibi, acayip bir hasreti iki üç defa tekrarladı. İkisi de bu hasretin arkasında çalışan, şüphesiz onunla müphem surette alakalı, belki onu besleyen, böyle keskin yapan, fakat ondan ayrı faciayı düşünüyorlardı. Bu anda büyük korularda ağaçlar nesglerinin gittikçe azaldığını duyuyorlar, dallar üşüyormuş gibi birbirlerine yanaşmak istiyorlar, kuru yapraklar en ufak bir sarsıntıda düşüyorlardı. Her taraf bir bahar gibi renkliydi. Sakız ağaçları erguvanlar gibi, fakat daha mahzun kızarmışlardı.

-Bir sabah erkenden Emirgan korusuna gidelim. Ağaçların adeta titreye titreye uyanışı çok güzel oluyor...

Nereden kabardığı bilinmeyen bir küçük rüzgarla harekete geçen bir bulut parçası, evvela bir gül bahçesi oldu, sonra ince ince parçalara ayrılarak ta başlarının ucuna kadar ilerledi ve orada yeleleri alevli siyah bir atın ön ayaklarına doğru bir halı gibi serildi. Kalktılar, yavaş yavaş yürüdüler. Dağ ile yalı duvarları arasındaki gölgeli yol alacakaranlıkta bir eski mabet dehlizine benziyordu. Bu dehlizde, duvarların üstünden kendileriyle beraber yürüyen akşamı dallar arasından seyrediyorlardı.

Herşeyin kendi yükü altında ezildiği bu saatte, elele içlerindeki garip talih sezişiyle Anadoluhisarı'na kadar geldiler. Orada iskelenin sağındaki küçük kahveye girdiler. Gece adamakıllı inmişti. Bütün iskele boyunu lüfer avına çıkmış sandallar kaplamıştı. Her akşamki eğlencelerini, çok yabancı bir şeymiş

gibi seyrettiler. O dakikada birisi hayata güvenip güvenmediklerini sorsa, ikisi de -hayır; fakat böyle olduğu için çok mesuduz!- cevabını verirdi...

-Hayır... Fakat ne çıkar? Bu dakikada mesuduz.

Yolda hep yeni tuttukları evi konuştular. Talimhane'de küçük bir apartıman bulmuşlardı. Nuran'ın annesi bu sene Kandilli'de oturamıyacağını söylemişti. Tevfik Bey'in romatizmaları da epeyce rahatsız ediyordu. Belki de lüfer eğlenceleri ihtiyar adama yaramamıştı. Onun için onlar İstanbul'a geçeceklerdi. Mümtaz, -Dünyada tek başıma burada oturamam!- demişti. Zaten Kandilli'de otursalar bile, o sessizlik ve tenhalık içinde yazın olduğu gibi rahatça buluşmalarına imkan yoktu.

Evden memnundular. Nuran'ın becerikliliği sayesinde oldukça ucuz düşmüştü. Evi döşerlerken Mümtaz İstanbul'a bir zaman ne kadar çok ecnebi eşyası geldiğini anladı. Hemen her koltukçu dükkanında her nevi üsluptan mobilya vardı. Mümtaz Nuran'la onların arasında dolaşırken İstanbul'da değişen zevk ve hayat standartlarını düşünüyordu.

--Hiç şüphesiz kafamız da böyledir.-

Sonra, Fatma'nın sıhhatinden bahsettiler. Nuran'ın bütün üzüntüleri bu noktada toplanıyordu.

Mümtaz Nuran'ın evinde ve Tevfik Bey'le geçireceği bu geceye kaç günden beri hazırlanmıştı. Kandilli'den taşınmadan evvel, Nuran'ın içinde yaşadığı bu evin, onu tanımadan evvelki günlerini bir kere daha kendisine vereceğini sanıyordu. Çünkü bu hulya adamı birkaç türlü yaşamasını biliyor ve seviyordu. Onun için bahçede yemek yerlerken, Tevfik Bey'le konuşurken, Nuran'ın annesine cevap verirken, genç kadının çocukluk rüyalarını, uzun sonbahar gecelerinde sarsılan camları ve yaprakları hışırdayan ağaçların küçük Nuran'ın uykularına ilham ettiği hayalleri pekala düşünebilirdi. Fakat Fatma'nın hırçınlığı bütün bu hulyaları imkansız yaptı.

Çocuk, Mümtaz'ın daha kapıdan ayak attığını görür görmez aksiliğe başladı. Vakıa genç adama karşı herhangi bir şey yapmıyordu. Yalnız ikide bir ortadan kayboluyor, herkesi meraka düşürüyor, ufak tefek haşarılıklar ediyor, Nuran Mümtaz'la konuşurken sözü kesmek için daima bir bahane uyduruyordu. Buna mukabil Mümtaz'la ahbapça konuşuyor, yeni gitmeğe başladığı mektepten, arkadaşlarından bahsediyordu.

-Yaşım büyüdü. Artık bebeklerden bıktım. Arkadaşlık için kedi, köpek, böyle bir hayvan istiyorum.

Mümtaz, isterse kendisine bir küpek yavrusu hediye edeceğini söyleyince birdenbire kaşları çatıldı. Onun getireceği bu köpek yavrusu ile nasıl oynayabilirdi? Adeta düşmanın müttefikini eve sokmak gibi birşeydi. -İstemem...- dedi. Etraftan, -Böyle mi denir yavrum? Teşekkür etsene...- diye ısrar edilince büsbütün şaşırdı. Mümtaz'ın önünde azarlanmak ona çok ağır gelmişti. Dudakları titriye titriye -Teşekkür ederim...- dedi ve ortadan kayboldu.

Mümtaz bu anda izin alıp gidebilseydi belki de hayatı büsbütün başka bir şekil alırdı. Fakat talih kalmasını istedi. Zaten sakınmak sevkitabiisiyle doğmuş insanlardan değildi. Hayatının her hadisesi onu yolun ortasında açık bir hedef gibi bulurdu. Bu sefer de öyle oldu. Ne Nuran'ı ne de Tevfik Bey'i bırakabildi. Yemeğe davetliydi, kalacaktı.

Sekize doğru rakı sofrasına oturdular. İhtiyar adam bu işteki bütün maharetini sarfetmişti. Yaşar bile sofrayı görünce bütün sıhhat endişelerini bir kenara atarak bir iki kadeh rakı içmeğe karar verdi. Akşam güzel başlamıştı. Süren yağmurlara rağmen ortalık sıcaktı. Bahçede nar ağacının dibinde, sonbahar akşamlarının birden çöken karanlığında tek bir lamba altında bu akşam keyfinde Mümtaz'ı içten yakalayan bir şey vardı. Hemen herkes neşeliydi. Nuran bile günlerdir kendisini bırakmayan sıkıntılardan kurtulmuşa benziyordu.

Fatma'nın sofraya gelişi bütün havayı bozdu. -Beni de alın, ne olur, yalnız başına yemek yemiyeyim...- diyordu. Fakat biraz sonra Mümtaz'la Nuran'ın karşı karşıya oturmalarına tahammül edemedi. Bunlar hep alışılan şeylerdi ve Tevfik Bey'in anlattığı meddalı hikayesi bütün bu küçük huysuzlukların üstünden aşıyordu. Üçüncü kadehte Fatma, içeride unutulmuş bir şeyi almak için yerinden kalktı ve bir daha sofraya dönmedi. Kuyunun başında kendisine raks ile koşma arasında bir eğlence icat etmişti. Ellerini yeni doğmuş aya sanki kendi attığı topu yakalamak ister gibi kaldıra kaldıra oynuyordu. Yüzü garip bir sevinç içinde, bütün dişleriyle gülüyordu. Hemen herkes olduğu yerden onu seyrediyordu. Sonuna doğru kahkahaları arttı ve hareketleri daha çabuklaştı. Kendi üzerinde her dönüşte ellerini çırparak iki yanına indiriyor, sonra yine yukarıya, ayın altın topuna doğru bütün vücuduyle uzatıyordu.

Mümtaz bu küçük çocuğun hareketlerindeki ritme şaşıyor, -Elime bir geç, ben seni nasıl yetiştiririm görürsün!- diyordu.

Fatma'ya garip bir bağlanışı vardı. Bu, biraz Nuran'ın çocuğu olmasından, biraz da ıstırabını anlamasından geliyordu. Çocukları sevmekle beraber, Fatma'nın halinde kendi çocukluğuna benzer bir şey buluyordu. Daha genç yaşta ve başka şekillerde olmakla beraber, onun keder ve kıskançlığında kendi çoculuğunun yalnızlığına benzer bir hal vardı. Ve muhakkak bir gün Nuran'ı kıskanacak olursa Fatma'ya çok benzeyeceğini, onun gibi huysuz, somurtkan ve içli olacağını biliyordu. Zaten o dakikada onu kısa mavi entarisi ve ince

bacaklariyle erişilmez tabakalar arasında bir seyahate hazırlanmış gibi kendi sevincinin hızında döner görüp de beğenip sevmemek kabil değildi. Fakat içinde garip bir rahatsızlık da başlamıştı. Bu kahkaha ve artan sürat isteri nöbetine çok benziyordu ve sonuna doğru ahenkli hareket bir nevi yarıda kalmış düşme tecrübelerine benzemişti. Bunu büyük annesi. Nuran, hepsi farketmiş olacaklar ki -yeter Fatma, düşeceksin...- diye bağırmışlardı. Fakat onlar bağırdıkça çocuk hızını arttırıyordu. Nihayet Mümtaz mukadder gördüğü bir felaketi önlemek için yerinden fırladı. Fakat gecikmişti. Fatma kuyunun kenarında yerde upuzun yatıyordu. Mümtaz onu kaldırırken Yaşar da yanına geldi. Çocuğunun vücudunda belli başlı bir yara yoktu. Diz kapakları hafif sıyrılmıştı. Fakat deminki isterik gülüş güçlükle çözülen bir hıçkırık yumağı olmuştu ve vücut kaskatıydı.

İşte o zaman günün Mümtaz üzerinde o kadar tesir yapan hadisesi oldu. Yaşar, çocukla meşgul olacağı yerde ona dönerek çok yavaş, adeta yılan ıslığına benziyen bir sesle -bırakın şu çocuğu- dedi. -Yaptığınız yeter... öldürecek misiniz-.

Mümtaz onun o andaki bakışlarını sırtında bütün ömrünce çok soğuk bir şey gibi duyacağını anladı. Hiçbir zaman öldürmek arzusu denen şeyin kendisini bu kadar kuvvetle tek bir bakışta ifşa ettiğini görmemişti. Bu bakışların yanında bıçak, zehir, hatta demin kulağının dibinde ıslık çalan ses masum eğlenceler halinde kalırdı. Buna rağmen çocuğu alt kattaki kışlık odaya taşıyan Mümtaz oldu. Yaşar içini boşalttıktan sonra sadece seyirci kalmıştı. Çocuğu kanapenin üstüne yatırıp peşinden gelen Nuran'a emanet ettikten sonra Yaşar'daki değişikliği farketti. Kapının yanında ayakta duruyordu. Yüzü bembeyazdı ve baştan aşağı ter içindeydi. İçinde esaslı bir zemberek boşalmış gibi yere yığılmağa hazır tirtir titriyordu. İster istemez -ne oldunuz? Neyiniz var!- diye sordu. Yaşar cevap vermeden yukarı çıktı.

Bahçeye döndüğü zaman Tevfik Bey'i olduğu yerde buldu. İhtiyar adam hiçbir şey olmamış gibi sakindi. Biraz sonra Nuran geldi. Fakat geceyi devam ettirmek kudretini üçü de kendilerinde bulamadılar.

Xİİİ

O gecenin sabahında Nuran erkenden Emirgan'a geldi. Bu, Mümtaz'ın evine habersiz ilk gelişiydi. Bütün geceyi uykusuz geçirmişti. Fatma'nın hırçınlığı geleceğe ait ümitlerinden bir zaman için olsa bile vazgeçmeleri lazım geldiğini öğretmişti. Yaşar'ın çocuğu yerden alırken Mümtaz'a fırlattığı o kin dolu bakışı hala çok kötü ve zalim bir şey gibi içinde hissediyordu.

Yaşar zavallı bir budala idi. Fakat annesi bu budalayı dinlerdi. Yakında belki onu da evlenmelerinin aleyhine döndüreceklerdi. Hulasa bir yığın engel vardı.

Eninde sonunda Mümtaz'dan vazgeçmeğe mecbur kalacak, yahut çok delice bir iş yapacaktı. Her ikisinin de hayatı zehirlenecekti.

Mümtaz da gece uyumamıştı. Hatta yatağa girmek zahmetine bile katlanmamıştı. Geç vakte kadar şurada burada dolaşmış, sonra alt katta sofada oturmuş, kendisini bir türlü veremediği şeyler okuyarak sabahı etmişti.

Nuran'ı karşısında görünce iş değişti. Nuran, onu seviyordu. Nasıl olsa bu işin içinden çıkacaklardı. Bahçede biri yeni boyanmış küçük bir çiçek fıçısının üstüne oturmuş, öbürü ayakta bir dala tutunmuş konuştular. Mümtaz'ın fikri basitti. Gizli olarak derhal evlenmeliydiler. Müddet biter bitmez -daha bir ay vardı;- müracaat ederlerdi; bu iş bir çırpıda halledilirdi. Emrivaki karşısında ne Fatma, ne annesi bir şey diyebilirdi. Bir çocuk üç gün ağlayabilirdi. Nuran, dayısının da böyle düşündüğünü biliyordu.

--Vakit geçirmeyin... Bir çocuk fantezisi için insan saadetini tehlikeye atmamalıdır...-

Fakat Nuran annesinin üzülmesinden korkuyordu:

-Hele habersiz... Dünyada olmaz, o gün ölür, diyordu. Evde kendisine sorulmadan bir sandalyenin yerinden kalkmasına razı değil, yüreğine iner.

-Hiçbir şey olmaz...

-Sonra Fatma'yı düşünün... Ya bir münasebetsizlik yaparsa. Bütün ömrümüz zehir olur... Ben Fatma'yı tanıyorum. Nasıl insanlar içinde yaşadığımı biliyorum.

Genç kadın ümitsizdi.

-Göreceksin Mümtaz, eninde sonunda bizi harap edecekler...

Mümtaz onu daha fazla üzmek istemedi. Nihayet arada vakit vardı. Zaten bildikleri bir şeyi şöyle bir yoklamıştı.

-Bekleyelim... dedi. Sen benden vazgeçmezsen herşeyin çaresi bulunur.

Nuran önünde başka bir uçurum daha açılmış gibi geriledi:

-Bana dokunma Mümtaz... dedi. Bütün felaketim, herkesin bana yüklenmesinden geliyor. İcap ederse kendi başına kalabileceğini düşün... Kendi başına yaşayamıyanlar beni böyle harap ediyor...

Sözlerinin beyhude olduğunu biliyordu. Mümtaz da onlardandı. Bu talihiydi. Herkes biçare bir kadının omuzlarına yükleniyordu. Daha dün Fahir'den bir mektup almıştı. -Sensiz yaşamak çok güç... İster misin herşeyin üstünden geçelim. Kendimize yeni bir hayat yapalım. Çocuğumuzun etrafında!- Bu muhakkak Adile'nin işi olacaktı. Kim bilir Fahir'in kıskançlık damarlarını nasıl kudurtmuştu.

Nuran'ın bu tahmini doğruydu. Yalnız bir nokta daha vardı. Emma Fahir'den ayrılmış, İsveçli zenginle Paris'e gitmişti. Rasyonel hayat hulyalarında daima kötü bir tesadüfün karışmasından şikayetçi olan Emma bu sefer Cenubi Amerikalı yat kaptanına mağlup olmamış, hatta bu cazip tehlikeyi yeni aşıkından uzaklaştırmıştı.

Onun için Fahir, eski karısına dönmek istiyordu. O himaye edeceği, arkadaşlığını yalnız kendisine hasrdebileceği bir kadına muhtaçtı. Uzvi anlaşmamazlıklarına rağmen Nuran'da bu arkadaşlığı tanımış ve sevmişti. Şimdi bu sıcak mahremiyetin yokluğu her an için bin türlü hayalle canlanıyordu. Kaldı ki; Adile Hanım iki üç tesadüfte ona Nuran'ın Mümtaz'ı sevdiğini, onunla ne kadar mesut olduğunu anlatmıştı.

-Doğrusu Fahir, Nuran'dan yana üzülmene lüzum yok. Kız mesut. Sen de mesutsun. Zaten birbirinizi anlamıyordunuz... Fakat ben çocuğa acıyorum. Arada harap olacak...

-Birbirlerini seviyorlar... Bütün Boğaz onların! Görsen hiç eski Nuran değil... Senin ona yaptığın fedakarlıkları düşünüyorum da...

Adile Hanım bir asab krizi hazırlamakta, uyumuş ihtirasları canlandırmakta gerçekten kudret ve hususi metod sahibiydi. İki, üç konuşmada Nuran'ı yalnız yeni aşkının içinde göstermekle Fahir'de, bıktığı ve yatağını kendi isteğiyle terkettiği karısının çok yeni ve hiç tatmadığı bir hayalini yaratmağa muvaffak olmuştu. Onu dinlerken Fahir, Nuran'ı hiç tanımadığını anlıyor ve Adile Hanım tekrar bir anlaşma imkanından hiç bahsetmediği için, Fahir'e Nuran'ın sevgisi ebediyen kaybettiği bir cennet gibi görünüyordu. Öbür taraftan ise Fatma'nın hayatı ve talihi üzerinde en hissi bir romancı gibi duruyor, kızın biçareliklerini durmadan anlatıyordu.

Fakat bununla da kalmıyordu. Eski üniversite arkadaşı Suat da Nuran'a bir mektup yazmıştı. -Konya'dan hasta ve harap- geleceğini, sanatoryumda yattığını söylüyor, eski dostluklarını hatırlatıyor, -yalnız sen beni iyi edebilirsin!- diyordu.

Nuran Suat'ın vaktiyle kendisini sevdiğini biliyordu. Fakat Fahir'i ona tercih etmesiyle aralarında herşeyin kapandığını sanıyordu. Üstelik Suat Mümtaz'ın akrabasıydı.

-Beni ara sıra gör. On senedir yalnız senin için yaşadım. Sana muhtacım!- diyordu. Suat'la aralarında hiçbir şey yoktu. Fakat ona muhtaçtı. İyi ama, kendisine kim yardım edecekti? İstediği huzuru ona kim verecekti? Yavaş yavaş yarı şehir sırtına yüklenmişti. Halbuki kendisine yardım eden yoktu.

--Ben hastabakıcı değilim.-

Mümtaz genç kadının nerde ise ağlayacağını gördü. Onu kolları arasına aldı.

-Bana güven... Göreceksin herşey düzelecek...

-Hiçbir sey düzelmez Mümtaz... Bizim hayatımız böyle gidecek. Sen kendini kurtar... Ben mahkumum...

Mümtaz scvgilisini o güne kadar böyle bir yeis içinde görmemişti. Bu sade Fatma'nın münasebetsizliği yüzünden olamazdı. Buna aylardır alışmışlardı.

-Ne oluyorsun, başka bir şey mi var?..

-Ne olacağım, herkes bana yükleniyor... Al oku...

Ona iki mektubu da uzattı. Fahir'in mektubu kısa, bir yığın manasız şikayetle doluydu. Bütün hatalarını dilediği tek bir afla unutmağa hazır bir hali vardı. Fakat Suat'ın mektubu garipti. Bu evli adam, Mümtaz'la Nuran'ın seviştiklerini ve evleneceklerini bile bile, ona aşktan bahsediyor, çağırıyor, gel! diyordu. Sanki delinen ciğerle beraber bu on senelik veya daha eski aşk da bir yanardağ gibi patlamış, Koch basili yerine bir yığın ateşli kelime, şikayet ve yalvarma savuruyordu. Evlilik hayatının mahremiyetlerini sayıyor, İstanbul'dan uzaktaki hayatının manasızlığını anlatıyor, Nuran'dan başka hiç kimse ile mesut olamayacağını üst üste söylüyordu. Ne karısı, ne çocukları gözündeydi. -Sana muhtacım... Sensiz harap olacağım... Hayatımda birçok şeyleri denedim. Fakat yanımda sen olmadığın için... Bugün işte bir sıfırım.-

Mümtaz bu mektuptan öbüründen fazla korkmuştu; çünkü Suat'ı yakından tanıyordu. O ta çocukluğundan beri karşısına çıkmıştı. Mümtaz'a bir türlü tahammül edemeyişini bütün ev halkı bilirlerdi. Bununla beraber ona karşı bir nevi sevgisi de vardı. Bazen Mümtaz, -Beni İhsan'dan kıskanıyor...- diye düşünürdü. Suat'ın bazı kuvvetleri olduğu muhakkaktı. Çok okur, cesur düşünürdü. Evlilik hayatında pek mesut olmadığını da biliyordu. Kendisiyle muttasıl alay etmesine, onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazen garip mizacıyla

açıkça düşmanlık etmesine, onu içinden yıkmağa çalışmasına rağmen Mümtaz da Suat'ı severdi. Sever ve ondan korkardı. Fakat bu cinsten bir hareketi beklemezdi. Nitekim Suat, Nuran Fahir'le sevişince hemen o da evlenmiş, genç kadından çok uzaklara gitmişti. Mümtaz bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i'tisaf arzusu olduğunu anlıyordu. Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikayetle dolu idi. Onun için bu mektuptan daha fazla korkmuştu. Fakat korktuğu başka bir şey daha vardı. O da, Nuran'ın etrafına karşı bu kadar müdafaasız oluşuydu. Bu iki mektubun genç kadını böyle harap etmesinin başka manası olamazdı. O anda Mümtaz, Nuran'ın düşüncesinin bir ucunun Fahir'de, öbür ucunun Suat'ın hasta yatağının başucunda dolaştığına emindi. Genç adam bu zalim endişe içinde düşündüklerini keşfetmek korkusu ile sevdiği kadının yüzüne bile bakamadı.

Ve belki de bu yüzden, herhangi bir şey yapmak için mektupları yavaş yavaş yırttı.

Nuran olduğu yerde kendisinden medet uman bu mektupların yırtılışını uzak bir şey gibi seyrediyordu.

-Benim bildiğim Suat yaz başında hastaydı, şimdi iyi olmuş olması lazım.

Genç kadın oturduğu boyalı fıçıya, bahçenin dün akşamki yağmurdan ıslak otlarına, kestanenin buruşmuş yapraklarına baktı. Sanki bilinmeyen şeylerle zengin, ağır, iyi hazırlanmış bir renge benziyen bir güneş bahçeyi dolduruyordu. Mevsim bitmişti. Hayatın sade aşk ve eğlence, sadece fantezi ve coşkunluk tarafı tükenmişti: Yalnız bir yük gibi taşınacak tarafı kalmıştı. Fakat her taraftan o kadar çok şey uzanıyordu ki, hangisini yükleneceğini bilmiyordu. En iyisi, en yakınında olanına, sevdiğine kendisini teslimdi. Omuzunda Mümtaz'ın kolu, o kadar mesut olduğu, her karış toprağı için ayrı hulya kurduğu bahçeyi geçti ve eve girdi.

Mümtaz için bugün dünden ağır tecrübe idi. Sevdiği kadını rahat bırakmıyacaklardı. Bunu biliyordu. İnsanlara açık bir tarafı vardı. Onun için behemehal evlenmeliydiler. Fakat...

-Onu zorlayabilecek kudreti kendimde bulabilecek miyim?..- Kendisine güvenmiyordu. Hayatta kendisi için tek bir adım atamıyacak kadar zayıftı. Bunu şu dakikada öğrenmişti.

O gün hiç de güzel bir gün olmadı. Bir yığın kalabalığın içinde imişler gibi birbirleriyle adeta uzaktan, bir perde arkasından konuştular. Mümtaz arada büyük enterseptörler varmış gibi, sanki Fatma'nın, Yaşar'ın, Fahir'in, Suat'ın dimağları çalıyorlarmış gibi Nuran'ın sesinin kendisine çok uzaklardan geldiğini sanıyordu.

Garip bir şekilde rahatsızdı. Düne kadar sadece sevdiği insanlar vardı. Bugün ise mantar gibi bir gecede biten bir yığın düşman etrafını sarmıştı. Bütün hesaplarını kapattığını sandığı Fahir tekrar meydana çıkmıştı. Konya'da iki çocuk babası Suat, bir hastahane köşesinden hayatını zehirlemek için, öksürük, balgam ve pıhtılaşmış kan arasından destan gibi mektuplar yazıyordu. Çocuğu olmasını istediği, öyle bağlandığı Fatma, onu mustarip etmek, sevmediğini herkese göstermek, kendisinin bir kurban, bir öksüz olduğunu anlatmak için bütün bir dram hazırlamıştı. Hem de üç defa provasını yaptıktan sonra kuyunun kenarına düşmüştü. Nihayet sonra -Yaşar o ak saçlı budala, o anadan doğma bunak ona hiç yere düşmandı. Kim bilir, daha kimler, neler çıkacaktı? Asıl hazin tarafı kendisinin de içinde bu düşmanlıklara karşılık veren bir tarafın yavaş yavaş doğmasıydı. O zamana kadar, hatta babasını öldüren Rum palikaryasına bile düşman olmamıştı. Fakat şimdi onda da kin başlıyacaktı.

Bunu, içinde kabaran hiddetten anlıyordu. Evet, Mümtaz da, birtakım insanlara düşman olacaktı. Bütün bunlar bir kadını sevdiği, onun tarafından sevildiği içindi.

Bu aşk gibi güzel ve asil bir şeyden, bu kötü dünyamızda tek kurtarıcı saymamız, her selameti kendisinden beklememiz lazım gelen bir duygudan oluyordu. Bu ifritler ondan doğuyordu. Yarın belki kendi kalbi de, tıpkı Fatma'nın, Yaşar'ın, Fahir'in kalbi gibi bir zehir çanağı olacak, insanlar arasında bir yılan gibi ıslık çalarak gezecekti. Suat'ın mektubunu okurken onun humma ile sararmış parmaklarının sahifeler üzerinde gezindiğini gözüyle görür gibi olmuştu. Kötü, çok kötü bir şeydi bu. Hastahane köşesinde, derdiyle pençeleşen bir adam, dışarıdakilerin dünyasını zehirlemeğe çalışıyordu. Bu mektup elbette yalnız kalmıyacaktı. Hastalığın verdiği i'tisaf arzusu, ona kim bilir daha neler yaptıracaktı? Bu, hastalığın sıhhate, neşeye, iyi şeylere bağlanması mıydı, yoksa sadece düşman olması mı?

Talih bu hasta kafanın, sanatoryumda yatarken bütün özlediği şeylerin Nuran'da toplandığını düşünmesini istemişti ve böyle olduğu için Mümtaz şimdi bir hastaya, yardıma muhtaç bir adama kızıyor, onun kemikleri çıkmış yüzünü yumruklamak istiyordu. Bu insan kaderinin bir köşesiydi.

-Asıl karşımıza çıkan odur, diye düşündü. Asıl güreşeceğimiz ve hiçbir zaman yenemiyeceğimiz...

İnsanoğlu güzel şeye düşmandı. Nasıl bilmeden kendi saadetini; başkasının saadetini yıkmak isterdi? İnsanoğlu huzurun, iyiliğin düşmanıydı, kendi kendisinin düşmanıydı.

Belki de Suat hastalandığı günlerde İstanbul'dan aldığı bir mektupta Nuran'ın kocasından ayrıldığını öğrenmiş, bunu son bir fütuhat için fırsat bilmişti. Eski

bir hesabı kapamak arzusu... -Mademki İstanbul'a gideceğim, bu işi de hallederim... Yalnız bir kadın, eski bir ahbap, o kadar hatıra var ki arada...

Ertesi gün hava yağmurluydu. Mümtaz İstanbul'a indi. Ufak tefek bazı işleri vardı. İşlerini bitirdikten sonra Şehzadebaşı'na uğradı. Suat hakkında bir şeyler öğrenmek istiyordu. Bütün gece onun yüzünden harap olmasına rağmen, hastalığını da ayrıca merak ediyordu. Yaz başında Ada'daki lokantada konuştukları şeyler, Suat'ın jestleriyle, alaycı ve yıkıcı gülüşleriyle ve her şeyi affettiren o garip bakışlarıyle bir bir hatırına geliyordu.

İş korktuğu gibi çıktı. Eve uğradığı zaman Ahmet'le Sabiha'yı iki kız çocuğu ile oynar gördü. Sonra misafir odasında Macide'nin akrabasını gözkapakları şiş, yüzü yorgun, ona dert yanarken buldu. Bu, güzel, kibar, giyinmesini bilen bir kadındı. Halinde ıstıraptan ziyade yaralanmış gururun acısı vardı. Mümtaz onun anlattıklarını dinlerken Nuran'ın aldığı mektubu hatırlıyordu. Bu yıkılmış kadını, o sekiz sahifedeki cümlelerden tek birinin kendisine söylendiğini işitmek diriltebilir, başka bir insan yapabilirdi. Fakat Suat karısıyle alakadar değildi. O sadece Nuran'ı düşünüyordu. Hasta kafası garip bir mantıkla ona çevrilmişti. Konya'da genç kadının bahsettiği küçük çapkınlıklarını yaparken, daktilolarını ayartmağa çalışırken bile onu düşünüyordu. Bu üzgün ellerin uzattığı leğene kan kusarken, izin istidasına imza atarken yine onu düşünmüştü. Hastahaneye girer girmez kendi kendine:

--Bu akşam ona mektup yazmalıyım,- demişti ve gözleri tavanda, yüzü humma ile gergin, göğsü hırıltılarla kalkıp inerken bu mektubun cümlelerini tekrar tekrar düşümüştü. Mümtaz bir taraftan genç kadının hikayesini dinliyor, bir taraftan da:

-İğrenç... İğrenç... diyordu. Herşey iğrençti. İnsanlar arasında emiz, rahat hiçbir şey olamazdı. İnsanoğlu saadetin düşmanıydı. Onu nerede görse, nerede hissetse oraya hücum ederdi. İçinde garip bir tiksinme ile evden çıktı. Yolda hızlı hızlı yürüyordu. Fakat genç kadının sesi kulaklarında talihinden şikayetine devam ediyordu:

--Kendisini mahvetti, acıyorum, Macide... Bilsen ne kadar acıyorum... Benim talihim.-

Hepsi iğrençti. Bu acıma, bu talih şuuru da iğrençti. Bu bağlanma, bu şikayet de iğrençti. Suat'ın birdenbire pencereden düşen bir taş gibi hayatının ortasına düşmesi, Nuran'a o mektubu yazması, kendisinin bu hasta adamı şu anda hayatının ayrılmaz parçası imiş gibi hiç durmadan düşünmesi hepsi iğrençtiler.

--Bilmezsin Macide çektiklerimi? Düşün bir kere... Dokuz senedir...-

-Bütün hayatım senden uzakta, kendime bir muvazene kurabilmek için geçti. Fakat bir türlü muvaffak olamadım... Beni ararsın değil mi? O kadar korunmağa muhtacım ki...-

--Ay olur bir kere çocuklarının yüzüne bakmaz. İyi olsun da başka birşey istemem!..-

Korkunç bir şeydi bu. Bir insanın hayatını iki ucundan görüyordu; Nuran'ın ve Macide'nin akrabasının zaviyelerinden. Bu çifte bakışın Suat'ı ortadan kaldırması, yok etmesi lazımdı. Fakat Suat yaşıyordu. O ateş içinde odasına girip çıkan hastabakıcılarının vücutlarını seyrediyor. biraz iyileşince ahbaplığı ilerletmek için gençlerine gülümsüyor, kollarına, yüzlerine dokunmağa çalışıyor, onlarla sadece erkek nahvetini ifşa etmesini istediği üstün bir perde ile konuşuyor, işlerine dair sualler soruyor, manalı latifelerle alay ediyor, bir kaşını kaldırarak cevaplarını dinliyordu. Yarın belki biraz iyileşince bu hastabakıcılardan azar işitecek, belki de tenhada bir de tokat yiyecekti. Fakat bunlar gizli olacak, doktorlarla karşılaşınca mutlaka kendisine -beyefendi- diye hitap etmelerini isteyecek, politikaya, insan haklarına, umumi ahlaka dair en yüksek sesle konuşacaktı.

-Dokuz senedir...- Suat, dokuz sene hastalığının arttırdığı iştiha ile sağa sola saldırmış, genç ve körpe vücutlar düşünmüş, olgun kadınlar aramış, bir tünelin, bir demiryolunun çetrefil hesaplarını yapar gibi, kafasında visal ihtimalleri tartmış, -Bu kadında iş yok, bunda var! demiş; burada sabır lazım, öbürü olursa, sadece arkadaşlıkla olur.- demiş; beraber dans edebilmek, bir odada, bir evde yalnız kalabilmek için çareler düşünmüştü.

Evet, Suat yaşıyordu, hastahane odasında, kendi kafasının içinde, karısının şişkin gözlerinde, çocuklarının ince boyunlarında, hayatlarına temiz çamaşırla dolu bir dolaba karanlıkta giren kirli, yapışkan, parmaklarından pislik akan bir el gibi girdiği, öylece her rastgeldiğini avuçlayarak bulaştırdığı kadınlarda herşeyde yaşıyordu. Ve asıl felaket bu Suat, bildiği ve tanıdığı Suat'tı.

Yağmur altında nereye gittiğinin farkında olmadan yürüyordu. Ara sıra iki bulut aralanıyor, cadde üstünde, evlerin kiremitlerine varıncaya kadar herşey aydınlanıyor, elektrik tellerinde, tepeleri alagarson kesilmiş belediye fidanlarının yapraklarında titreşen damlaların kısacık hayatını sadece aralarından geçtiği için bir inci rüyası yapıyor; herşey, herkes çocukça bir neşe içinde yıkanıyordu. Sonra tekrar sağanak başlıyor, ceketlerini başlarına örtmüş çocuklar koşuşuyorlar, daha yaşlılar şuraya, buraya sığınıyor, cadde, evler, herşey siliniyordu. Siyah, bulaşık, adeta kül rengi bir çamura benziyen bir perde herseyi kapıyor. Herşey yağmurun mahbusu oluyordu. O büyük, şakırtılarla herşeyi dövüyor, tramvayların üstünden, polis kulübelerinin tahtasından, evlerin çatı ve kiremitlerinden sanki büyük orglar, klavsenler imişler gibi sesler

çıkarıyor; ara sıra bir şimşek parlıyor, bu koyu, sıvaşık çamur birden, fakat başka türlü aydınlanıyor, sonra tekrar ince ipliklerin ağı iniyordu.

Mümtaz başı açık yürüyordu. Ömründe bu cinsten bir ıstırap duymamıştı. Sanki herşeyden iğreniyordu. Herşey onun için manasızdı. Herşeyde Suat'ın kirli eli, Yaşar'ın o taptaze haremağası yüzünü çerçeveleyen beyaz saçları vardı. Demek böyleydi. Bir insan yirmi dört saatte değişebilir, iki kişiye, iki zavallıya birden düşman olabilirdi. Sevilmeyen bir kiracı, hiç istenmeyen bir misafir gibi iki kişi, hayatınıza taşınabilirler, oradan, sade mevcudiyetleriyle, sade güneş altında nefes almaları, gezinmeleri, duygu ve düşünce benzerlerini anlatırken aynı kelimeleri kullanmalariyle sizi zehirliyebilirdi.

Bir taksi önünde durdu. Şoför, ocaktan yetişme bir külhanbeyi sevimliliğiyle - götürelim ağabey...- dedi. Mümtaz etrafına baktı. Bilmeden, Sultanselim'e kadar gelmişti. Camiin biraz ilerisindeydi. Bir an bu eski camiin serinliğinde kaybolmak istedi. Fakat yağmurun altında herşey öyle sefildi, içinde o cinsten üzüntüler kıvranıyordu ki, nereye gitse ölesiye sıkılacaktı. Şoförün açtığı kapı önünde kendikendine sordu:

-İyi ama, nereye?..

Şoför aynı eda ile:

-Nereye isterseniz beyim... dedi.

-O halde Köprü'ye...

Başı dönüyor, midesi bulanıyordu. Bütün gün bir şey yememişti. Bir an evvel evine gitmek istiyordu. Fakat bu yağmurda, evde ne yapacaktı? Nuran bugün yoktu; zaten gelmiş olsa, bile dönmüş olurdu. Yazı masasını, lambayı, kitaplarını düşündü. Plaklarını gözden geçirdi. Hepsi can sıkıcıydılar. Hayat, çok defa bir şeye asılmakla kabildir. Genç adam bu anda bu mucizeli bağlanışı hiçbir yerde bulamıyordu.

Düşüncesi, her an kutru biraz daha küçülen açıkta sıfıra doğru giden bir diske benziyordu. Herşey bu başdöndürücü dönüşte küçülüyor, ufalıyor, renk ve mahiyetini değiştiriyor, garip bir pelte, Suat'ın sefil ve bulaşık şahsiyetinin iğrenç hamuru haline geliyor ve bu hamur yol boyunca göze çarpan herşeyi içine alıyor, cıvık yığınında döne döne beraberce sıfıra götürüyordu.

Pis şeylerdi bütün bunlar... ve onlarla evine girmek istemiyordu. Elbette bu manasız rahatsızlık biraz sonra bitecekti. Yahut bir değirmen oluğunun boşalması gibi herşeyi kendinde tüketecekti.

Köprü'de sallana sallana yürüdü. Hayır, manasızdı. Eve gidemiyecekti. Bahçesini, yağmur altında çiçeklerin, dalların üzüntüsünü, büyük kestaneyi, ta ilerideki bahçenin ağaç topluluklarını yağmurun nasıl dövdüğünü, nasıl küçük küçük kamçıladığını, sonra büyük hızlarla üzerlerine yüklendiğini tasavvur ettikçe tahammül edilmez bir azap duyuyordu...

-Yalnızlıktan korkuyorum... dedi, yalnızlıktan korkuyorum... Aslında yalnızlıktan değil, Suat'ın varlığiyle değişen itiyatları arasına tekrar girmekten korkuyordu. Döndü, şoförü aradı. Delikanlı daha gitmemişti.

-Beni Beyoğlu'na çıkar... dedi.

Şişhane'den geçerken hava tek bir noktada bir an açıldı. Selimiye'nin üstünde eşi eski minyatürlerde görülen tek hacimli, tek renkli adeta şeffaf bir bulut kütlesinin arasından güneş bir oluktan boşanır gibi boşandı. Bütün şehir bir nevi masal, büyük masraflar ve zahmetlerle yapılmış bir şehrazat dekoru olmuştu. Galatasaray'da arabadan indi. Sapsarı bir aydınlık içinde ilk önce yukarıya doğru çıkmak istedi. Fakat bir tanıdığa rastgelirim korkusuyle döndü. Tepebaşı'na doğru biraz yürüdü. Orada küçük bir bistroya girdi. Yağmur yine hızlanmıştı. Kirli camdan karşı evlerin cephesini döven yağmura, deminki büyük aydınlığa düşüne düşüne baktı.

Dükkan boştu. İşsizlikten sıkılan garson, hiç durmadan gramofonu kuruyor, dans havaları çalıyordu. Mümtaz bir bira ile yiyecek bir şey istedi. Soğuk içki onu kendisine getirdi. Etrafına bakındı. Herşey adeta uyuyordu. Masalar, sandalyeler, boya ve cilası yer yer bozulmuş eski raflardaki renkli alkol şişeleri, dışardan çok muntazam görünmelerine karşılık başbaşa vermiş uyuyor gibiydiler. Garip bir uyku ki, yağmurla tangonun müşterek sağanakları bozmak şöyle dursun ancak çok uzak ve imkansız şeylerin hasretinden sonra gelen bir kayıtsızlık dalgası gibi üzerlerinden geçiyordu. Bununla beraber dükkanın tek müşterisi değildi. Yukarıda musandra gibi bir yerde arkalarını kapıya vermiş bir çift konuşuyordu. Yağmur sesinin ve çalınan parçanın arasında, ömrün hangi ucundan geldiği belli olmayan; fakat bir uçta yaşandığını, talihle bir yerde, haz veya ümitsizlikte sahibinin başbaşa kaldığını gösteren, bir kadın sesi yükseliyor, arkasından daha pes, bir homurtuya benziyen bir erkek sesi ona cevap veriyordu. Bunlar her gün tesadüf edilen yüzlerce çiftten biri olmalıydı. Fakat Mümtaz'ın bozuk sinirleri bu gülüşe benziyen hıçkırıkları birdenbire merak etmişti. İçinde çok mühim, son derecede mühim bir şeyi bekliyen bir insanın hali vardı. Denebilir ki, demin herşeyi iğrenç bir pelte haline getiren, kainatı yutmağa hazır dönüş, Suat'ın çehresi veya adı etrafında herşeyin baş döndürücü bir süratle o sıfıra doğru gidişi bile yavaşlamıştı.

Çok beklemeden sesler yükseldi:

-Olmaz, anlıyor musun? Olmaz, korkuyorum, bunu yapamam...

-Çıldırma, mahvoluruz... Hacer, mahvolurum...

-Yapamam... Çocuğumu öldüremem. Karını boşasan ne olur?

Hırıldayan gramofon tekrar dirildi. Tekrar sağanak karşı evin pencerelerini And dağlarının, Panama kanalının, Singapur gemicilerinin, Şanghay balıkçılarının, o anda bu dükkandaki eşyaya, insanlara uzak, yabancı, ölümden öteye uzak ve yabancı kim ve ne kadar şey varsa hepsinin hasreti içinden dövmeğe başladı. Fakat şimdi Mümtaz da bu hasrete kayıtsızdı. Hiçbir davet onu kendisine çekemezdi.

Erkeğin sesi bir daha, fakat bu sefer kopmağa hazır bir keman sesi gibi gıcırdadı:

-Düşün bir kere, intihardan başka çarem kalmaz... Ölmemi istiyorsan o başka...

Kadın, bir müddet bekledi; sonra yumuşamış irade, ezik kıvamsız son bir müdafaa yaptı:

-Ya bir şey olursam, ya ölürsem...

-Sen de biliyorsun ki, bir şey olmaz.

-Ya haber alınırsa... mahkemeye gidersek.

-Konya'dakini kim haber aldı?.. Doktor tanıdığımız... Sen yarın git, yarın herşey bitmeli. Anlıyor musun? Artık bıktım.

Bir sandalye gıcırtısı... Belki de, bir busenin kendisine kadar gelmeyen toprağa düşen çürük şefkatli sesi, arkasından isterik bir hıçkırık... Ve sağanağın, Havana rüyası arasından bilinmez sahillere doğru rastgeldiği her şeyi kökünden sürükliyerek yürüyen gemisi...

-Haydi gidelim, ben Ada vapurunu kaçıracağım. Mümtaz biraz daha köşeye çekildi; ve oradan, Macide'nin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken seyretti. Suat hesap görürken elini cebine soktu. Cıgarasını çıkardı, yaktı. Kadın:

-Hani, terketmiştin... dedi.

O paketin tersiyle alnını silerek:

-Belli olmaz... diye cevap verdi ve yine o önde, kadın arkada kapıdan çıktılar, yağmurda kayboldular.

Mümtaz, burnunda en adi cinsinden bir tuvalet suyu kokusu, olduğu yerden onlara baktı. Karşı pencereler yağmurun altında yeni bir raksa başlamışlar, herşeyi içine alan bir dönüşle, bir ölümün arkasından etrafa gülümseyerek dönüyorlardı...

Deminden beri yaptığı tahminler doğruydu; bu Suat'tı, Nuran'a kablettarihten beri aşık olan Suat!

Mümtaz onunla gözgöze gelmek korkusu içinde yüzüne doğru dürüst ancak bir an bakabildi. Fakat bütün bu tesadüfleri hazırlayan talih bu anında ayrı bir keşif olmasını istemişti. Filhakika onun baktığı anda Suat, ellerini oğuşturarak bu patırtıyı da atlattık, der gibi hafiften kendi kendine gülüyordu. Bu gülüş Mümtaz'ı günler boyunca düşündürdü. Çünkü genç adam, burada insan iradesinin, hatta şuurlu hayatın dışına çıkmak lazım geldiğini anlamıştı. Bu gülüş, bir yaratılışın gizli gülüşü idi. Suat istediği kadar -zeki bir adam, kötü bir vaziyetten kurtulmasını bilir!- diye kendisini övsün, beğensin, soğukkanlı olduğunu söylesin. Bu gülüş ve onun hayvani memnuniyeti, her kürkçü dükkanında derisini gördüğümüz halde yine zeki olmakta devam eden hikayenin tilkisinden daha aptal, daha şuursuz, fakat aynı cinsten bir sevkitabiiyi ifşa ediyordu ve bu sevkitabii, yalnız kendisine hitap edeni, bir cevap olarak yaratılmışı seçtiği için daima üstün ve muvaffak görünecekti. Hayır, bu sevkitabii etrafında tabiatüstü sırların kaynaştığı o muzlim cazibelerden avını hangi göklerde olursa olsun yakalayan ve oracıkta tüy tüy, kemik kemik dağıtan muhteşem ve zalim iştihalardan değildi. Burada hiçbir masal, iyiye, güzele, büyüğe doğru hiçbir büyük kanatlanma yoktu. Mağlubiyeti kabul ediş tarzı da gösteriyordu ki karşısındaki kadın da aynı cinstendi. Beraberce güreşmişler, o yenilmişti. Yarın ayrılacaklar, herkes yoluna gidecek, o izdivaç hulyaları peşinde, Suat ruhunda vehmettiği avareliği başka fütuhatlarda unutmak hevesinde, başka başka tesadüfleri ve imkanları yoklıyacaklar, sonra bir gün yine karşılaşacaklar, geçmiş hayallerin, korkuların arasından tekrar birbirleriyle birleşecekler; üst üste tepinecekler, tekrar belki doktora gidecekler, oluşun gecesinde henüz gözleri yumulu bir çocuk daha güneşi görmeden şehrin lağımlarına atılacak... ve sonuna kadar, ölüm ağacının bu hazin meyveleri tam çürüyüp düşene kadar talihlerini böylece yaşıyacaklardı.

Yerinden kalktı. Hesabını gördü. Sokağa çıktı. Ağır ağır yürüyordu. Deminki baş dönmesi ve bulantı kalmamıştı; şimdi içinde başka türlü bir azap vardı. Küçük çocuğu düşünüyordu. Yarın ince bir kerpetenle ana rahminden kopacak çocuğu... O da kısa macerasında kendi hayatına girmişti. Yarın ölecekti. Yarın

akşam titreyen kanlı bir uzviyet parçası, soyulmuş kurbağaya benziyen acayip bir şey, şahrin lağımlarından birinde yüzecekti.

Yarın Heybeliada'daki santral memuru bir zil sesi işitecek. İstanbul'dan bir ses ona -sanatorym!- diyecek, o elindeki fişi sanatoryum numarasına geçirecek, hastahanede bir konuşma olacak, Suat yatağından kaldırılacak, -Allo, allo siz misiniz?- diyecek, -oldu mu?- diye soracak, cevap gelene kadar kaşları bir an çatılacak, bir an iki haddin arasında bütün uzviyetiyle gidip gelecek, sonra yüzünün çizgileri yumuşayacak, alnındaki ter kesilecek, -teşekkür ederim kardeşim, çok teşekkür ederim. Benden selam söyleyin, ben sonra gider kendisini görürüm.-

Evet yarın akşam doğmamış bir çocuğun başkaları tarafından yaşanacak son macerası buydu. Sonra bir taksi çağrılacak, sapsarı yüzlü hasta bir kadın, bir akrabanın, bir arkadaşın evine dönecek, doktorun hizmetçisi aletleri yıkayacak, küvetler bol su altından geçirilecekti.

Alnını sildi. Galatasaray'dan Taksim'e doğru iki tarafa bakmadan yürüyordu.

Küçük bir çocuk, doğmamış bir çocuk. Bu da hayatına girmişti. Kırk sekiz saatten beri hayatı alabildiğine büyüyor, alabildiğine genişliyordu. Daha kim bilir, neler, kimler girecekti. Bütün bunlar hepsi bir kadını sevdiği, onun tarafından sevildiği içindi. İnsan hayatı buydu. Yaşamak, başkaları tarafından muhasara altına alınmak, yavaş yavaş boğulmaktı. Yaşamak...

Fakat küçük çocuk, Suat'la hizmetçi halli o biçare kadının çocukları yaşamıyacaktı. Yarın akşam ölecekti.

Bir küçük çocuk kendisinden sadaka istedi. Ayağı, yüzü gözü, elleri hep çamur içindeydi. O kadar ki, sesi bataklıktan çıkıyora benziyordu.

-Allah rızası için...

Mümtaz, nerede ise soracaktı:

-Ne çabuk atıldığın çukurdan çıktın, nasıl böyle büyüdün?

-Allah rızası için...

Eli cebine gitti. Önündeki kir ve çamur yığını bunu görünce biraz daha canlandı, almak için kımıldanan eli paraya kapandı, teşekkür etmeden hemen arkasındakine yaklaştı.

-Allah rızası için... diye tekrar yalvardı.

Ölecekti. Allah rızası için. Ölecekti, yarın akşam. Yine o acayip rotasyon başlamıştı. Herşey etrafında dönüyordu. Bir yıldız süratiyle dönen bir çember gibi dönüyor, döndükçe herşey göçüyor, renk ve şeklini kaybediyordu.

-Allah rızası için...

Bir çocuk ölecekti. Yarın ona telefon etmesi lazımdı. -Herşey oldu, bitti!- demesi lazımdı. Bu yaşamaktı. Bütün bunlar yaşamanın içinde idiler. Şu dükkanın vitrinindeki mayonezli levrek, yanıbaşında ince derisi çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke gibi tutuşan ve sönmüş gözleri kirli bir çinko parıltısıyle insana bakan tuzlu balık, Mümtaz'ın ayaklarının üstünde yürüyen bu beyaz ceketli lokanta garsonu hepsi, hepsi hayatın içindeydi.

Hepsi, çoktan beri bu anı, Suat'ın hayatına girişini bekliyorlarmış gibi birdenbire etrafını almışlardı ve yavaş yavaş onu o acayip dönüş içinde daha yakından, daha sıkı şekilde hiçbir kımıldamak imkanı vermeden sıkıyorlardı.

-Ne yapmalı? Yarabbim, nasıl kurtulmalı?- Birdenbire küçük bir güneş ışığı parladı. Bir ağacın tepesi çok yumuşak, çocuk saçı gibi parlak bir ışıkla renklendi. Mümtaz olduğu yerde durdu. İçinde birdenbire garip bir değişiklik olmuştu. Ne o deminki iğrenme, ne de etrafının tazyiki kalmıştı. (Uzun, çok uzun bir uykudan uyanmış gibi etrafına bakıyordu. Tanımadığı bir saadet duygusu ve çok keskin bir hasretle Nuran'ı hatırladı. Gözleri hep o ağacın tepesindeki aydınlıkta, sanki bu ıslak ışık Nuran'a sımsıkı bağlanmış, onun yaşadığı ülkelerden geliyormuş gibi ona baka baka sevgilisini özlüyordu. Hayatında Nuran da vardı ve o mevcut olduğu için öbürleri hayat madalyasının öbür yüzünü dolduran bütün karışık çehreler silinmişti.

Fakat içi yine rahat değildi. İki günden beri onu alt üst eden azap dağılmamış, sadece çehresini değiştirmişti. Şimdi içinde Nuran'a karşı garip bir hasret ve onu kaybetmiş olmanın korkusu vardı. Genç kadını asırlardır görmemiş gibi özlüyor, ona karşı kendisinin de layıkiyle bilmediği suçlar işlediğini sanıyordu. Onu kendisine dargın biliyor, peşinden koşmak istiyor, aradaki mesafeyi imkansız derecede büyük buluyor, olduğu yerde çıldırıyordu.

Beşiktaş'a geldiği zaman gece başlamıştı. Gök arka tarafından açıktı, yalnız sabahın beklendiği taraf, mosmor bulutlarla kaplıydı. Onların hazırladığı gölgenin içinde son ışıkları alan tepeler, evler ve bahçeler, bir büyüden fışkırmış gibi tanınmadık ve anında muhayyileye yapışan hayali çehreler olmuşlardı.

Fakat iskele karanlık ve rutubetliydi. Garip bir üşüme, bir nevi nekahet sıtması içinde yukarıya gidecek bir vapur bekledi. Yüzü iskelenin demir parmaklığında, sanki kendisine ait herşeyle bu demir parmaklığı arasından temas ediyormuş gibi karşı sahile, ucunda Nuran'ın bulunduğu yerlere, bir talih mahbusu gibi

bakıyordu. Mümtaz o anda çocukluğunu ağır hüznüyle dolduran bütün hapishane türkülerini hatırlayabilirdi.

Belki de bu hatırlayışle, deminden beri kendi gayretiyle, bir psikozu, bir nevi isteriyi hazırladığı vehmine düştü. Bu vehimle parmaklıkların önünden çekildi ve iç salondaki tahta sıralardan birine oturdu.

Üsküdar önlerinde gece sımsıkı idi. Bu artık ne yazın, ne de eylül ayının herşeyi, bütün kudretleri dışarıda gülen bir çiçek gibi açık gecelerindendi. Birkaç günlük yağmur, vapurun önünden geçtiği yalılarla, denizle, bir gün evveline kadar süren yaz eğlencelerinin, o parlak, tembel ve sedef uğultulu saatlerin arasında aşılmaz bir perde germişti. Nuran bile bu perdenin arkasındaydı ve bu uzaklığın verdiği bir acılıkla, çıldırtıcı bir imkansızlığın içinden gibi kendisine bakıyordu. Herşey orada, bu perdenin arkasında idi. Bütün ömrü, sevdiği, inandığı şeyler, masallar, şarkılar, sevişme saatleri, çılgın gülüşler ve düşünce birleşmeleri, hatta kendisi, Mümtaz bile oradaydı.

Sanki yalnız ümitsiz hatırlayış ve müphem idrakten ibaret solgun ve sıtmalı bir gölge dışarıda kalmış, kaldırımlarına taş yerine ilk temasta canlanan, daha evvelki günlere ait hatıralar haline giren ihsaslar döşenmiş, duvarlarından rutubet yerine eski şarkıların nağmeleri sızan bir dehlize benziyen bu gecede eski varlığını araya araya dolaşıyor, teker teker tanıdığı ışıklara biraz ısınmak için sokulmağa çalışıyor, fakat o yaklaştıkça hepsi kapanıyordu.

Yalıların inik perdelerinden, lüfer geceleri kendilerini o kadar habersiz avlayan neşeli ışıklardan çok farklı, daha dolgun ve mahzun ışıklar sızıyor, yol fenerleri daha buğulu yanıyor, bahçeler, korular yaprak ve renklerini kapatmış büyük çiçekler gibi bir ismin, bir hatırlayışın etrafında çöreklenmiş gölgeler halinde uzanıyordu.

Her şey daha derine, çok içlere kaçmış, oradan çok eski bir hayatın dağılmış izleri, tek başına kaldığı için ferdi hiçbir şeye bağlanmıyan mirasları gibi parlıyordu. Tıpkı Nuran'la beraber gezdiği eski saraydaki büyük mücevherlerin bir vakitler kendilerini taşıyan, onlarla süslenen insanlardan, bütün o beyaz eller, ince, düzgün parmaklardan, her arzunun annesi ve aynası göğüs ve boyunlardan hiçbir şey hatırlatmadan mahfazalarında ve camekanlarında kendi hususi yıldız parıltılariyle tutuşup parlamaları gibi. Vapur istediği kadar hepsinin önünden adeta teker teker saymak istiyor gibi geçsin ve Mümtaz büzüldüğü köşede yol fenerlerinin altında döne dolaşa denize kadar inen ıssız caddeleri, tahtaları hala ıslak iskeleleri, küçük meydanları, Anadolu kasaba istasyonlarının birkaç petrol lambası altında toplanmış yalnızlıklarını andıran bir içe çekilişle buğulu camlarının arkasına çekilmiş yaşayan küçük kahveleri kendi hayatından bir parça gibi seyretsin, onlar kendi varlıklarında herşeyden uzak bu sonbahar gecesini kurmakla kalıyorlardı. Genç adam ikide bir -başka alemde

gibi...- diye kendi kendine söyleniyor, düne kadar yaşadığı hayatın kendisini bir gecede nasıl dışına attığına şaşıyor ve sadece -böyle bir şey yok değil mi? Ben yanılıyorum; bana yanıldığımı söyle... Bana herşeyin eskisi gibi herşeyin yerli yerinde olduğunu söyle...- demek için Nuran'ın yanında olmayı istiyordu.

:::::::::::::::

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUAT

İhsan kapıdan girerken haber verdi:

-Çocukları gördüm... onlar da gelecekler... sonra birdenbire büyük kestanenin altındaki hasır koltuklarından birinde, ayaklarını bir sandalyeye uzatmış dinlenen Tevfik Bey'e doğru hakiki bir sevinçle gitti; -Sizi görmek saadeti... ceketi, şapkası eliadeydi; hızlı hızlı soluyordu. İhtiyar adam olduğu yerden:

-İhıiyarlıyorsun İhsan Bey!.. dedi. Dizlerinin üzerine attığı ince battaniyeyi silkerek ayaklarına topladı; Macide'yi;

-Benim hanım kızım... diye yanına çağırdı. Macide kumral saçlarını güneşte parlatarak ihtiyar adamın elini öptü; Mümtaz'a ve Nuran'a -birbirinize yakışıyorsunuz!- der gibi sessizce gülümsedi. İhsan, Tevfik Bey'in karşısına oturdu.

Mümtaz, İhsan'a dikkatle baktı. Çoktan beri onda ihtiyarlama alametleri görünüyordu. Saçları adamakıllı kırlaşmış, hafif bir göbek gövdesini ağırlaştırmıştı. Gözünün altında büyük halkalar vardı. Fakat kolları hala edalı, vücut atletikti. Yüzünden deruni bir kudret ifadesi akıyordu.

-Hava çok güzel.... Allah sizden razı olsun çocuklar... Gözlerini keskin sonbahar ışığına sımsıkı kapıyarak yüzünü güneşe doğru uzattı.

-Sümbül Hanım bize neler hazırladı Mümtaz?..

Mümtaz gülümseyerek:

-Sümbül Hanım bugün yardımcı; dedi. İkramı Nuran yapıyor.

Tevfik Bey kalın sesiyle ilave etti:

-Benim nezaretim altında... yüzünden çocukça bir tiryakilik akıyordu. İhsan'ı gördüğüne sevindiği belliydi. Hakikatte dünden beri Nuran'ın bu davetiyle meşguldü. Nuran kendisine Mümtaz'la beraber İhsan'ı davet etmeğe karar

verdiklerini söyleyince -öyle ise yemeği ben yaparım!- demişti. Yemek listesini o hazırlamış malzemeyi o seçmişti.

İhsan sevinçli bir -oh!..- çekti. Çoktan beri Tevfik Bey'in yemeğini yememişti.

-Sade yemeği mi ya? Kaç vakittir sesinizi de dinlemedim..

Tevfik Bey başını gökyüzüne doğru kaldırdı; sonra bahçeyi, kızarmış ağaçları, uzaklarda morlaşan ağaç kütüklerini ve dalları, son çimenleri seyretti. Bir arıyı gözüyle bahçe kapısına kadar takip etti. İhtiyar vücudundan garip ve üşümeli bir hayat sıcaklığı geçiyordu.

-Ses kaldı mı dersin İhsan?

Aklı geçmiş mevsimlerde, kendisine Bolahenk Tevfik adını verdikleri zamanlardaydı.

-Kalmıştır, malum ya, sizde hazinesi var. Bu, Tevfik Bey'in ilk hocası Hüseyin Dede'nin bir latifesi idi. İhtiyar adam bu hatıra ile mahzunlaştı; yavaşça:

- Allah rahmet etsin... dedi. Sonra, bugün galiba epeyce şey dinleyeceksiniz! Mümtaz, Emin Bey'i de çağırmış. Ressam Cemil ile beraber... yavaş sesle, bu Cemil Bey'i tanımıyorum, diye ilave etti.

İhsan sevinç içindeydi:

-Olur şey değil! Bu Mümtaz! Gittikçe teşkilatını arttırıyor. Fakat nereden aklınıza geldi böyle?

-Üç gün sonra İstanbul'a taşınıyorum... Nuran gitmeden bir toplanalım, dedi.

-Emin Bey'i nerden buldun?

-Yolda gördüm. Ressam Cemil'e de rica ettim. Hem bana Ferahfeza Ayini'ni çalmayı vadetti.

Tevfik Bey, İhsan'a eğildi:

-Kaç yıl evveldeyiz dersin?

-Sayısız zaman içinde; yani hep aynı yerde...

-Evet, hep aynı yerde... Kendisini yaşlı, iri cüsseli, bütün etrafına hakim bir çınar gibi hissediyordu. Bu halde iken gelirse ölümün de eheminiyeti yoktu.

Elverir ki sevdiği şeylerin arasında o kapıdan çabukça geçmiş olsun... Yavaşça öksürdü, sesini yoklar gibi yaptı:

-Merak ediyorum, Emin Dede'nin neyiyle yine yarışabilir miyim? Kendi içinden -ölmek başka şey, ölüme geçmek başka şey.- diye düşündü. Birbiri ardınca birkaç nesilden insanın ölümünü görmüştü. Etrafındaki orman, sanki bu eski çınar iyice görünsün diye seyrekleşmişti. Bu, o kadar garip olmuştu ki, bir zamanlar -belki de hiç ölmem!- diye düşünmüştü. -Belki de beni unutmuştur...- ve böyle bir düşünce, çok civanmertçe kendine güvenişine, uzvi kudretlerine ve onların beslediği o tiryakice hodbinliğine uygun bir şeydi; Fakat bu bir senedir... Onun için Emin Bey'in neyiyle yarış etmeği istiyordu. Bu imtihan on beş sene evvel aklına gelmezdi. On beş sene evvel derinden çekilen tek bir -ah!-la misafir olduğu salonlarda avizeleri çınlatır, tek bir -do- sesiyle karşısında duran bir bardağı çatlatırdı.

Bugün Emin Bey'le arkadaşlık etmek, onun için henüz herşeyin bitmediğini gösterecekti. İhtiyar adam gelirken kudümünü bile beraber getirmişti.

Tevfik Bey bir senedir garip bir şekilde ölüme hazırlanıyordu. Ve bunu ömrü boyunca gösterdiği o asil sükunetle yapıyordu. Hareketlerinin mesuliyetini yüklenmesini bilen adamdı. Şimdi de son kaderi karşılamağa çalışıyordu. Hayır, korkmuyor değildi. Hayatı çok seviyordu. İhtiyarlığa yaklaştıkça maddeden ibaret bu tesadüf rüyasının lezzetini ve güzelliğini anlamıştı. Bütün hayalleri onu bırakmış, dünyası sadece kendisi, yani çeşit çeşit hastalıkla ağırlaşmış vücudu olmuştu., Bu vücut bugün kendisini yeniden ikrar etmek istiyordu.

İhsan: -Bugün Suat da gelecek, dedi. Mümtaz'ın yüzü asıldı. Bunu gören Macide, bir çocuk saflığıyle:

-Yapma... bana ömrümde iltifat eden tek insan...

İhsan hep o sakin tebessümüyle düşüne düşüne:

-Hoşuna gitmeyeceğini biliyordum, dedi. Fakat kendisine göre bir cazibesi, bir nevi zekası olduğu muhakkak. Ama nereye sarfedeceğini bilmeyen takımdan... belki de onun için rahatsız. Bana hep bir yığın duvara başım çarpıyor gibi geliyor. Seni geçen günü Beyoğlu'nda görmüş, tanımamışsın!..

Mümtaz hiddetten çıldırır haldeydi:

-Tanıdım, fakat o kadar fena vaziyetteydi ki, selam verirsem rahatsız ederim sandım! Sonra içinden -daha bakalım, ne alçaklıklar yapacağım! nerelere kadar düşeceğim?..- diye diye küçük meyhanedeki tesadüfü, kadife mor şapkalı

kadını, düşürülecek çocuğu, hepsini teker teker anlattı. -Bir kuyuya düşmüş gibiyim!-

-Merdivenden inerken o kadar sinik bir gülüşü vardı ki... hele, şükür bu işi de atlattık! der gibi kadının arkasından el ovuşturması... ve Mümtaz ellerini beceriksizce oğuşturdu. Yaptığının korkunç bir şey olduğunu biliyordu. Yüzünde bir tiksinti işareti ile sustu... Bütün hikayenin devamı müddetince Nuran'ın yüzüne bir kerre bile bakmamıştı. Adeta gözleri yerde konuşmuş, zaman zaman başını kaldırarak ancak İhsan'a bakabilmişti.

-Demek böyle ha... halbuki o senin alkole düşkünlüğünden bahsediyordu. Galiba çok içiyor, diyordu.

Mümtaz -hayatım meydanda!..- der gibi bir işaret yaptı. İçinde acayip bir üzüntü vardı. Nuran'ı darılttığını sanıyordu. -Mel'un... mel'un.- Fakat niçin bu kadar helecan içindeyim! Nasıl aşk birdenbire yine zalim çehresini takınmıştı? -Beni kendine benzetti... bir adım daha...- ve -Senin yüzünden bakalım başıma daha neler gelecek?..- der gibi genç kadına adeta kinle baktı.

Nuran'ın yüzü kayıtsızlığın ta kendisiydi. Fakat Mümtaz'la gözgöze gelince gülümsedi:

-Bize ne Mümtaz, elin adamından?..

İhsan sözü değiştirmeğe çalıştı:

-Üç sene evvel bu yokuş benim için yoktu, fakat şimdi hala yorgunluğum geçmedi.

-Daha gençsin ağabey...

-Hayır, genç değilim, zaten ben hiçbir zaman genç olmadım. Sen de olmadın. Babam, bizim aile, başı önünde doğar, derdi. İçini çekti: Genç değilim, fakat zindeyim... Kollarım yukarıya doğru jimnastik yapar gibi uzattı, sonra göğsünün üstüne bir nevi kuvvet ifadesiyle, kendi vücudundan başka bir şeyi sıkar gibi kavuşturdu. Mümtaz atletik formun güzelliğini dikkatle seyrediyordu. Hareketlerinde adeta geçen zamana meydan okuyan bir hal vardı:

-İnsan için asıl saadet bu, anladın mı Mümtaz? Sonunu bile bile ve o sona rağmen, kendisini idrak etmek... basit bir jest değil mi? Kollarımı göğsümün üzerinde kavuşturuyorum. Adalelerimi yokluyorum. Basit bir şey. Fakat bütün ölüm çarkına rağmen kendimi ikrar ettim. Varım, diyorum; fakat yarın olmayabilirim, yahut bir başkası, bir budala, bir bunak olabilirim... fakat şu dakikada varım... Varız, anladın mı Mümtaz. Varlığım sevebiliyor musun?

Uzviyetine dua edebiliyor musun?.. Ey gözüm, ey boynum, ey kollarım, karanlık ve aydınlıklarım... size şükrediyorum, bu dakikanın sarayında, bu anın mucizesinde beraberce var olduğumuz için; sizinle bir andan öbürüne geçebildiğim için; anları birleştirip düz ve yekpare zaman kurabildiğim için!

Macide içini çekti:

-Varlık yalnız Allah'ın değil midir, İhsan...

Mümtaz çocukluğunda yaptığı gibi onun sesini gözlerini kapıyarak dinlemek istiyordu. İçinden mırıldandı:

-Yavaş yavaş ... yavaş yavaş..

-Elbette Macide, ama biz de varız; biz de varız; belki biz var olduğumuz için o kuvvetle var. Macide'yi nasıl buldun Mümtaz?..

-Latif... latif ve güzel... gittikçe gençleşiyor...

Macide kahkaha ile güldü.

- Ben de yaşlandım galiba İhsan; medhedilmek hoşuma gidiyor artık. Evvelki akşam Suat... sonra sözünü bitirmeden Mümtaz'a döndü. -Mümtaz; bugün kanatlarından biri yandı, farkında mısın?.. Mamafih pek merak etme; bugün ilk defa oluyorsa ehemmiyeti yok. Üç defa için zararı yokmuş, fakat dördüncüsünde...

İhsan karısına baktı:

-Bunu sen mi uydurdun?..

-Yooo... büyük annem söylerdi. Kitapta yazılıymış...

Nuran içeriden yeni geldiği için konuşmayı öğrenmek istedi:

-Nedir kitapta yazılı olan?

-Macide, Mümtaz'a bugün kanatlarından biri yandı, farkında mısın?.. diyor.

-Ama üç defa çıkarmış... sakın üzülme Nuran, ayaklarım daha yere basmıyor.

-Hakikaten ben, Mümtaz'a arkasında bir çift kanat görmeden hiç bakmadım... ama ta çocukluğundan beri Onu Galatasaray'a hafta sonunda almağa gittiğim günlerde bile, kapıdan ilk önce kanatlarını görür gibi olurdum.

Nuran gülüyordu:

-Mümtaz, seni ne kadar şımartmışlar?

Sonra, sahibi olmadığı için ve içinde bir sesin olamıyacağını durmadan söylediği bu evde misafir-ev sahibi oyununu oynamasına hayret ederek kendisine kızdı.

-İstanbul'un en güzel günlerini yaşıyoruz... bu sonbahar emsalsiz oluyor. Nuran'a döndü. Mümtaz'a bakmayın, o sonbaharda kış yağmurunu düşünerek üzülür... Bilir misiniz bütün bunlara sebep nedir? Mümtaz'a muhabbetle bakarak güldü. -Çok örtünmesi... ben çocukluğunda hep ona nasihat ederdim, Mümtaz çok örtünme... çok örtünenler çok hulya kurarlar;- Mümtaz, bir günde ömrünü kaç defa yaşarsın?

-Vallahi bilmem ama, bazen beş on defa ... fakat şimdi değil artık...

-Hah... şimdi anı yaşamayı, onunla kalmayı öğrendin demek. O halde benim yapamadığımı Nuran yaptı. Allah razı olsun Nuran'dan...

Sonbahar büyük ve altın bir meyve gibi bütün olgunluğuyle gözlerinin önündeydi. Onu bütün hassalarıyle tadıyor, zamansız zamana, hafizaya maletmek istiyordu.

-Duvarı alçaltsanız deniz görünür mü?..

Hepsi birden bahçenin duvarına döndüler. Kırmızı sarmaşıklar baştan başa orada küçük bir akşam hazırlamışlardı. Nuran biraz da bu güzel akşamı ve onun etrafa getirdiği hatıra sıcaklığını kurtarmak için acele acele cevap verdi:

-Hayır görülmez... tam sırtın üstünde değiliz.. Önümüzde karşıkı evlerin düzlüğü var, ondan sonra da meyil çok hafif iniyor.

-Nuran bahçe için güzel bir proje yaptı... Mümtaz'ın gözleri masasının üstünde duran desenlerin yarı çocuk kompozisyonunu hatırladığı için şefkatle dolu idi; -Benden iki yaş büyük diye üzülüyor; halbuki ben onu bazen çocuğum gibi seviyorum!-

Tevfik Bey homurdandı:

-Dışarıyı gömek isteyen dışarıya çıkar, denizi görmek isteyen sahile gider! Bahçe böyle daha iyi, İhsan...

İhsan:

-Yalnız mevsim çiçekleriniz az. Sen güle düştün...

Bütün yaz bu bahçeyi tanzim etmek hevesiyle hulyalar kuran Nuran etrafına bakındı. Çoktan beri Nuran kendi içinden bu bahçeye ilk geldiği günü, arıların vızıltısını, camekandan seyrettikleri kısa yağmuru ve Mümtaz'ı tanımanın verdiği acayip hislere karışan, onların bahar kasırgası olan -nocturne-u hatırladı. Debussy'nin musıkisinden hatırladığı kadın sesleri yabani, beyaz güller gibi hafızasında dağılıyordu.

-Bizim iklimin çok güzel mevsim çiçekleri var, her nevi hatmi... gece safaları, gramofon çiçeği, zülfüaruzlar, begonyalar... Başım göğe kaldırdı. Bu ışık çiçeksiz kalmamalı. Sonra birdenbire sordu: Cem'in annesinin adı ne idi?..

-Çiçek Hatun değil mi?.. Bursa seyahati nasıl geçti?

-Evet, Çiçek Hatun, güzel ad. Güzel, hem de çok güzel!

Nuran kızardı ve adeta bir çocuk peltekliğiyle;

-Biz de gidecektik; öyle istiyorum ki!..

-Gidelim... daha mevsim geçmedi.

Nuran cevap olarak çenesiyle mahzun bir işaret yaptı. Sanki -Bu şartlar altında kabil mi?.. diyordu. Biz bir mazi aynasında öpüştük... hiçbir isteğimiz kolay kolay yerine gelemez...- İhsan onlara dikkat etmiyordu. O kendi düşüncesinin peşindeydi.

-Cem galip gelse, yahut Fatih yirmi sene yaşasa nolurdu acaba? En büyük felaket onun erken ölmesi. Tarihte uzun süren saltanat devirleri daima faydalıdır. Mesela Elizabet devri, Viktorya devri gibi. Tabii, şartlar müsait olursa! Fatih yirmi sene yaşasaydı biz şimdi belki de rönesansı vaktinde idrak etmiş bir millet olurduk. Garip temenni değil mi? Zaman geriye dönmez. Fakat insan yine bilinen şeyden istenen şeye doğru hayal kuruyor.

-Asıl garibi bu kadar tecrübeye rağmen yaşanan hayata müdahale edememekliğimiz...

-Fatih ölmeseydi... fakat ölmüş, Cem muvaffak olmamış. O kadar çılgınca hareket, hatta ihanet, ihtiras, ümit, ıstırap, hepsi küçük bir mezar olmuş. Annesiyle beraber alelade bir kubbe altında ve bir yığın çini içinde yatıyor. Fakat onların ölüsü, yüzlercesi, binlercesi ile beraber Bursa'yı yapmışlar. Gittiğim zaman Bursa'nın en güzel mevsimiydi. Vakıa yine çok sıcak vardı.

Fakat akşamları hava serindi. Beni çiçekler çıldırttı. Her tarafta, sessiz bir musıki, bir musıki idesi gibiydiler...

Macide mavilikler içindeki yolculuğundan bir lahza vazgeçti:

-İhsan, akşamüstü Yıldırım'ın yalnızlığını hatırlıyor musun, hani Yeşil'den baktığımız zaman... Sonra o sabah yıldızı?

İhsan:

-Macide gökyüzüne bayılır... dedi.

-Bulutlu olmamak şartıyle... Bulutlu olursa tahammül edemiyorum. O zaman hep içime bakıyorum.

Bunu kendisi için gibi yavaşça söylemişti. Halinde solmaya yaklaşmış çiçeklerin daldırıldıkları suya kendiliğinden eğilişleri vardı. Fakat bu sonbahar güneşi bir saza benzettiği ve o kadar kendi musıkisiyle doldurduğu bu bahçede Macide'nin bile fazla mahzun olmasına müsaade etmezdi. Ona karşı gelmek için hüzünden, kederden çok başka bir şey, herşeyi silecek, örtecek o zalim ihtiraslardan biri lazımdır. Onun için başını tekrar göğe, göğün tek ve zarif, maddesiz ve büyük yaprağına çevirdi, sonsuzluk içindeki macerasına daldı.

Onun hayatının en büyük saadeti bu kaçışlardı. Bir gün hastahanede, çok ağladığı, bir yığın ölümün makasından bir arada geçtiği bir gün, pencereyi bu masmavi davete açık bulmuş, oradan düşüncesi dışarıya, sonsuzluğa doğru kanatlanmıştı. O günden beri bir tarafı hep orada sanki büyük mavilik tabaklarından birinden öbürüne atlayarak geçiyordu. Bazen bir ışık külçesinin dibinde yorulmuş bir çöl yolcusu gibi dinlendiği olurdu. Hiç kimse aydınlığı, onun hiçbir realiteye sığmayan duruluğunu Macide kadar tanıyamazdı. Şimdi de yarısından fazlası bu aydınlık gökteydi. İhsan'la beraber bir aydınlık ağacının dibinde oturmuş konuşuyorlardı.

Tevfik Bey eliyle bir işaret yaptı:

-Durun, sesimi tecrübe edeceğim! İhsan'a geçmiş günlere dön, der gibi tebessüm etti. Ve Nevakar'a başladı:

Gülbüni ayş midemed saki-i gülizar ku!

Bu Itri'nin dehası idi. Nuran, gözleri dayısının gözlerindeki garip parıltıda eliyle dizinde tempo tutuyordu.

İhsan, Mütareke senelerinde hapishane-i-umumide Tevfik Bey'in kendisini ziyarete geldiği günler yaptığı gibi alçak sesle onun arkasından yürüyordu.

Tevfik Bey asıl nevanın billurunun tutuştuğu ilk cümlelerle makam oyunlarını bitirdikten sonra sustu:

-İşte bu kadar... kaç senedir söylememiştim. Adeta sesimin izinde yürüdüm. Bundan gerisini tamamiyle unutmuşum.

Mümtaz'la, Nuran çok uzaklardan dönüyorlarmış gibi şaşkındılar.

Tevfik Bey'in sesi Nevakar'da o zamana kadar pek az tanıdıkları bir kudret almıştı. Tanımadıkları bir kuş bir yerde büyük bir nehrin, bir aydınlık tufanının sarayını kurmuş gibiydi. Fakat asıl mühim olan etraflarındaki şeylerin Itri'nin elinde birdenbire değişmesiydi!

-Oldu olacak, bari bir de Mahur Beste'yi lütfetseniz?

Tevfik Bey homurdandı:

-Mahur Beste mi?.. Mümtaz'a alayla baktı! Pekala... ama yavaş sesle... Ve hakikaten yavaştan makamı aradı, sonra sesi birden havalandı.

Gittin emma ki kodun hasret ile canı bile...

Hayır, bu başka şeydi, burada Itri'nin ihtişamı yoktu; demin hepsi beraber aynı şeyi düşünüyorlardı. Şimdi herkes bir kayalıkta oyulmuş taş hücrelerde, birbirinden ayrı mahpustular. İhsan:

-Itri çok maşeri! diye düşündü! Fakat bu da çok güzel, bir müddet sustu; hep aynı uzlet içinde mahpus olduğunu hissediyordu:

-Bazı şeylerin havasından çıkmak güç oluyor, dedi.

Mümtaz:

-Evet güç oluyor... O kadar güç oluyor ki, bazen biz neyiz? diye kendi kendime soruyorum.

-İşte buyuz... bu Nevakar'ız. Bu Mahur Beste'yiz, bunlara benziyen nice nice şeyleriz! Onların içimizdeki yüzleri, bize ilham edecekleri hayat şekilleriyiz.

Yahya Kemal, bizim romanımız şarkılarımızdır, diyordu, hakkı da var.

-Müphem... her gün birkaç defa onlara koşuyorum. Hep eli boş dönüyorum.

İhsan -Sabır, dedi.

Mümtaz düşünceli düşünceli başını salladı:

-Evet sabır... Patience dans l'azur!..

-Tam o... Patience dans l'azur!.. Unutma ki daha kapısındasın. Bu sefer Bursa'da bunu daha yakından gördüm. Orada musıki, şiir, tasavvuf hep içiçe konuşuyor! Taş dua ediyor, ağaç zikrediyor...

Tevfik Bey, Mümtaz'a muhabbetle bakıyordu. Onun toy heyecanları, çırpınışları hoşuna gidiyordu. -Bir şey yapabilecek mi acaba?- Hayat fırsat verirse elbette yapardı.

İİ

Kapının önünde bir gürültü oldu.

Selim, Orhan, Nuri, Fahri aralarındaki değişmez silsile ve merasimle girdiler. Yani kısa boylu Selim'i daima beraberinde gezdiği Orhan ileriye doğru fırlattı ve -bensiz hali nolur!- der gibi arkasından girdi. Nuri eşikte etrafı iyi görmek için gözlüklerini sildi. Fahri en arkadan kapıyı kapattı.

İhsan onlara, hafif bir hoş geldiniz! dedi. Sonra sözüne devam etti:

-Beni iyi anla! Mistik olmuyorum, belki bir aydınlığa, realitenin kendisi olan bir düşünceye bağlanıyorum. Kendimizi tanımamızı ve sevmemizi istiyorum... Ancak bu suretle insanı bulabiliriz. Kendimiz olabiliriz...

Orhan sordu:

-Benim şaşırdığım şey bir taraftan insanın ve manevi kıymetlerin etrafında ısrar ederken, öbür taraftan cemiyet içinde bir kalkınma işi ile uğraşmanız, herşeyin başında iş hayatının tanzimini istemenizdir... Bu çok maddede kalmak olmuyor mu?

-Halbuki gayet basit... ve gözüyle Nuran'ın üstünde kadehler ve buz kasesi bulunan tepsiyle evin kapısından çıkışını seyretti. Genç kadın hakikaten güzeldi, yürüyüşünde, endamında, gülüşünde kendine mahsus bir üslup ve cazibe vardı. Mümtaz, kadrini bilirse hayat kendisi için çok güzel ve hatta kolay olurdu. Fakat ne gariptir ki, daha başından Mümtaz bir yığın güçlük içindeydi. -Ne yapayım? O da ilk güçlükleri yensin!..- Yeğenine hiçbir yardımda bulunamazdı. -Sabır tavsiye etsem zaman geçirir; iradeli ol! Fazla etrafını düşünmeden, çabukça ve hatta ehemmiyet vermeden hareket et!.. desem beceremez.- On gün

sonra mühlet bitiyor. Nuran serbest kalıyordu. Mümtaz, Nuran'a yardım etti. Ayakta ikisini beraber, aynı iş içinde görmekten hoşlanıyordu.

-Evet, basit dediniz?

İhsan kadehini salladı:

-Basit çünkü realitede mevcut... Bu ihtiyaç da öbürüyle beraber geliyor. Hatta ayrı değiller. Aynı vakıanın iki yüzü. Biz bir taraftan bir medeniyet ve kültür buhranı içindeyiz; diğer taraftan bir iktisadi reforma ihtiyacımız var. İş hayatına açılmamız lazım. Bunların birini öbürüne tercih edecek vaziyette değiliz. Buna hakkımız da yok. İnsan birdir. Çalıştıkça ve bir şey yarattıkça kendisini bulur, iş mesuliyeti, mesuliyet düşüncesi insanı doğurur.

Mümtaz düşündü:

-O halde iş, kendi medeniyetini ve kültürünü de yapar; insanını yetiştirir demektir. Bize sadece maddi hayatımızı tanzim etmek kalıyor.

-Zanneder misin? Evvela bunu yapabilmemiz için işin açılması, genişlemesi, cemiyetin ve hayatın yaratıcı vasıflarını tekrar kazanması lazım. Sonra böyle de olsa hayatı yine serbest bırakamazsın. Tehlikeli olur. Eski her zaman yanıbaşımızda duruyor. Bir yığın yarı ölü şekiller hayata müdahaleye hazır bekliyor. Diğer taraftan yeni ile, garp ile münasebetimiz sadece akan bir nehre sonradan eklenmekle kalıyor. Halbuki su değiliz; insan cemaatıyız; ve bir nehre katılmıyoruz; bir medeniyeti kültürüyle benimsiyoruz; onun için de bir hususi hüviyet olmamız lazım. Halbuki bugün ondan dışa ait icapları kabulden ileriye gidemiyor, insanı ihmal ediyoruz. Yeniye başından itibaren bizim olmadığı için şüphe ile, eskiye eski olduğu için işe yaramaz gözüyle bakıyoruz. Hayat kendi ihtiyaçlarımızın seviyesine dahi gelmemiş; o bolluk, yaratıcılık içinde değil ki bize kendiliğinden şekiller ve kıymetler teklif etsin! Sanatımızda, eğlencemizde, ahlakımızda, muaşeretimizde, istikbal tasavvurlarımızda daima bu ikilik karşımıza çıkıyor. Satıhta yaşarken mesut oluyoruz. Derine iner inmez kayıtsızlık ve kötümserlik başlıyor. Hiçbir kabile tanrısız olmaz; biz tanrılarımızı yaratmak, yahut yeniden bulmak mecburiyetindeyiz. Her milletten fazla şuurlu ve iradeli olmamız lazım...

Orhan, Nuran'ı tetkikten vazgeçti:

-O halde size göre bir kriz zaruri ve muhakkak...

-Sade muhakkak görmüyorum. Onu yaşadığımıza inanıyorum. İhsan bardağını eline aldı ve yudum yudum içti. Nereye baksam düşüncem kendisine mukavemet eden bir şeyle karşılaşmıyor. Çok yumuşak bir toprakta yuva

yapmağa çalışan bir hayvan gibi istediğim yere hızımı götürebiliyorum. Fakat bu kolaylık zararlı oluyor. Her istediğimiz yere gidiyoruz gibi geliyor bize, halbuki ölmüş köklerin arasından daima aynı boşluğa, imkansızlığın ta kendisi olan bir imkan kalabalığına çıkıyoruz. Bu bizi elbette şaşırtır. Bugün bir insan Türkiye'yi herşey olabilir, sanabilir. Halbuki Türkiye yalnız bir şey olmalıdır; o da Türkiye. Bu ancak kendi şartları içinde yürümesiyle kabildir. Bizim ise elimizde adetten ve isimden başka bir şey, müspet bir şey yok. Cemaatımızın adını biliyoruz, bir de nüfus ve vatan genişliğini... -Tabii herkes için söylemiyorum ve müphem duygulardan da bahsetmiyorum. Sarih bilgi ve kıymet halinde kültürden bahsediyorum. -Fakat şartlar, imkanlar?.. Bir imparatorluğun tasfiyesinden doğduk. Bu imparatorluk eski bir çiftçi imparatorluğuydu. Hala onun iktisadi şartları içinde bocalıyoruz. Nüfusumuzun yarısından fazlası istihsale açılmamış. Müstahsil olan da faydalı şekilde yapamıyor. Sadece çalışıyor, emek sarfediyor. Fakat insan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın, hepimiz yorgunuz! Ne insan, ne toprak geniş manasında ekonomimize, hayatımıza girmiş. Münferit teşebbüslerin ötesine bir türlü geçemiyoruz. Bugünün çalışması yarının hızını arttırabilmelidir. Çok hareketli, meselelerle dolu bir coğrafyada yaşıyoruz; dünya her an sıkı bir birliğe gidiyor; buhran, buhran üstüne geliyor. Vakıa bugün nisbi bir rahat içindeyiz. Orta Avrupa'ya iktisaden kendimizi bağlamışız; klering hesabiyle, şununla, bununla geçinip gidiyoruz. Fakat bu muvazaa yıkılabilir, o zaman ne yapacağız?.. Fakat asıl mesele bu değil, asıl mesele toprağı ve insanı hayatımıza sokamamakta. Kırk üç bin köyümüz var; birkaç yüz kasabamız var. İzmit'ten öteye Anadolu'ya açılın; Hadımköy'den öteye Trakya'ya gidin. Birkaç kombinenin dışında hep eski şartların devamını görürsünüz. Coğrafya yer yer esniyor. Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir istihsal siyasetine başlamamız lazım. Öğretme ve yetiştirme işleri için de aynı zaruretlerle karşı karşıyayız. Birtakım mekteplerimiz var; birçok şeyler öğretiyoruz. Fakat hep eksik olan bir memur kadrosunu doldurmak için çalışıyoruz. Bu kadro dolduğu gün ne yapacağız? Çocuklarımızı muayyen yaşlara kadar okutmayı adet edindik. Bu çok güzel bir şey! Fakat günün birinde bu mektepler sadece işsiz adam çıkaracak. bir yığın yarı münevver hayatı kaplıyacak... O zaman ne olacak? Kriz... Halbuki maarifi istihsalin yardımcısı yapabiliriz ve dahili eşanjı arttırabilirirz. Bütün mesele burada. Dahili piyasayı genişletmekte. Yarı zirai, yarı sınai bir iş hayatı temin edebiliriz. O kadar hususi istihsal kaynaklarımız var ki... İşte İstanbul. Daha dün bir yüksek müstehlikler şehriydi. Bütün yakın şark buraya akardı. O kadar ki, otuz senede bir şehir yanar ve köşkleri, konakları, yalılariyle, çarşılariyle, pazarlariyle adeta yeni baştan, yapılırdı. Yanya'nın çiftliği, Yenice'nin tütünü, Mısır'ın pamuğu, hulasa İslam dünyasının yarısının istihsali bu şehirde harcanırdı. Şimdi nüfusunun onda sekizi küçük müstahsilden ibaret. Adım başında küçük bir tezgah, tütün işletmesi, şu bu, fabrika var... ve bütün bunlar ne ile geçiniyor biliyor musunuz? Çok defa toprağın üstündekini toplayarak. Halbuki İstanbul'da planlı bir çalışma, cemiyetimizin yüzünü yirmi senede

değiştirebilir. Al Şarki Anadolu'yu. Ziraatle, hayvancılıkla muazzam imkanlar hazinesi görürsün! Tortum şelalesinden işe başla. Kademe kademe Akdeniz'e kadar elektriği indir... Marmara serveti içine gömülmüş uyuyor.

-Peki ama, bununla demin bahsettiğiniz insan mefhumu, manevi insan arasındaki münasebet ne?.. Bu, hayatın maddi şartlarını değiştirmekten ibaret.

-İnsan da hayatın maddi bir tarafıdır. Peguy'u okumadın mı? O ne cümledir? Ateş gibi; fakirlik insanı güzelleştirir ve asilleştirir. Fakat sefalet hoyratlaştırır; ruhen sefil eder. İnsanda insanı öldürür. İnsanlık şerefi ancak muayyen bir refah içinde mümkündür. Çalışmaya imkan verecek bir refah! Taymis kıyılarının refahından veya Amerikan istihsalinden bahsetmiyorm, tabii. Yapabildiğimiz kadar bir refah içinde cemiyet bugün ehemmiyet vermiyor göründüğü tanrılarına dönecektir; diyorum. Hayat, etrafında döneceği değerleri bulur, düşünce, etrafında yüzünü saadete çevirmiş bir cemaat görür, Cemiyette bazı boş ferdi gayelerin yerine mesuliyet duygusu başlar.

Konuştukça yüzü değişiyordu. Mümtaz içinden eski günlere döndük diye sevindi.

-Bir şairimiz, Selim'i Salis hendese öğreneceği yerde, biraz siyasi tarih öğrenseydi ne iyi olurdu, diyor. Buna Tanzimat biraz ekonomi politik bilseydi, diye ilave edebiliriz. Halbuki öğrenmeğe de epeyce merak etmişti. Fakat kim? Münif Paşa'dan, Abdülhamid öğreniyor... Birisinin bilip bilmediği meçhul, öbürü ise vehminde mumyalanmış bir biçare. Otuz üç yıl kendisini bir köşkte hapseden bir iktidar delisi. Türkiye'nin bir numaralı kalebendi. Hani o yüz bir sene mahkumu biçareler yok mu, onlardan! Ondan sonrası ise malum... Birdenbire hadiselerin emrine geçeriz. Milli zafere kadar hep onların zarureti altında kaldık.

Orhan, tembelce gerindi. Bu güneş çok güzel ve rahattı!

-Peki, bütün bunlar zamanla kendiliğinden olmaz mı? Hatta zamanla olacak şeyler değil mi?

-Olamaz... Çünkü zaman şarta göre değişir. Büyümekte olan bir çocuğun zamanı başkadır, bir hastanın zamanı başka... Biz umumi zamanın dışındayız... Yani zaman tempomuzu değiştirmek mecburiyetindeyiz, demek istiyorum. Biz dünyaya yetişeceğiz. Benim söylediğim, kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, hususi patikadan umumi caddeye çıkmak içindir. Zaman şüphesiz bir amildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır. Kendi başına bırakırsak, lehimizde çalışmaz; bizim gibilerde herşey derine doğru çeker. Kanat değil ayaktaki demirdir. Hayır biz

Shakespeare'in dediği gibi zamana doğru koşmağa mecburuz. Onunla mücadele edeceğiz. Biz herşeyi irademizle yapacağız. Evvela şartlarımızı tanıyacağız. Sonra işlerimizi sıralıyacağız. Yavaş yavaş cihan piyasasına çıkmağa başlıyacağız. Kendi piyasamızı kendi istihsalimize açacağız. Aileyi, evi şehri ve köyü tekrar kuracağız... Bunları yaparken insanı da yapmış olacağız. Şimdiye kadar insanla yapıcı olarak meşgul olamadık, bir yığın inkılabın peşinde idik. İçimizde kendimize karşı bir hareket hürriyetini elde etmeğe çalışıyorduk. Bu zaruretten şimdi daha büyük ve esaslı zaruretlere uyanmamız lazım. Her zaman daha düzeltilmez ki... Şimdi o düzlüğe bir bina kurmamız lazım. Bu bina ne olacak? Yeni Türk insanının ölçülerini kim biliyor? Yalnız bir şeyi biliyoruz. O da birtakım köklere dayanmak zarureti. Tarihimize bütünlüğünü iade etmek zarureti. Bunu yapmazsak ikiliğin önüne geçemeyiz. Muvazaalar daima tehlikelidir. Bugüne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkansızlıklarla bize ödetebilirler. Onun için son derecede vazıh olmalıyız.

Nuri dayanamadı:

-Vuzuhtan kastiniz nedir? Bana vaziyet o kadar garip geliyor ki...

Bir taraftan iyi kötü bir tekniği almağa, onun adamı olmağa çalışıyoruz. Onun zihniyetini benimserken zaruri olarak eski kıymetleri atıyoruz. Muaşeret şeklimizi değiştiriyoruz. Diğer taraftan istiyoruz ki, eskiyi unutmayalım! Bugünkü realitelerimizde bu eskinin yeri nedir? Bu sadece bir hatıra, bizim için bir özleyiş... Belki sizin, benim hayatımızı süsleyebilir! Fakat yapıcı olarak ne kıymeti olabilir!

-Vuzuhtan kastım... düşündü. Sonra başını kaldırdı. Bilmiyorum, dedi. Zaten yapılacak şeyin ne olduğunu bilsem burada sizinle konuşmam. O zaman şehre inerim; etrafıma herkesi toplarım. Yunus gibi bağırırım, size hakikatinizi getirdim, derim. Hakikat de bu üzerinde ilk düşünecek olanı halledeceği bir şey değildir. Fakat burada da yapılacak birkaç şey bulabiliriz. Evvela insanı birleştirmek. Varsın aralarında hayat standardı yine ayrı olsun; fakat aynı hayatın ihtiyaçlarını duysunlar... Birisi eski bir medeniyetin enkazı, öbürü yeni bir medeniyetin henüz taşınmış kiracısı olmasınlar. İkisinin arasında bir kaynaşma lazım.

Sonra, mazi ile alakamızı yeni baştan kurtarmamız lazım. Birincisi nisbeten kolaydır; hayatın maddi şartlarını az çok değiştirmekle bunu elde edebiliriz. Fakat ikincisi ancak nesillerin çalışmasiyle elde edilebilir.

Maziyi ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder, terkibin içine ister istemez sokacağız. O, kendisinden gelmemiz lazım gelen bir şeydir. Bu devam fikrine bir vehim de olsa muhtacız. Kaldı ki, dün doğmadık. En çetin realitemiz budur. Sonra hangi köklere gideceğiz.? Halk ve halkın

hayatı bazen bir hazine, bazen de bir seraptır. Uzaktan namütenahi bir şey gibi görünür. Fakat yaklaştın mı, beş on motifin ve modanın içinde kalırsın; yahut doğrudan doğruya bazı hayat şekillerine girersin. Klasik, yahut yüksek tabaka kültürü, ondan birçok yerlerde kopmuşsun... ve zaten sıkı sıkıya bağlı olduğu medeniyet yıkılmış.

Mümtaz:

-İşte ben bunu imkansız görüyorum, dedi. Çünkü dediğiniz gibi dizi koptu bir kere. Bugün Türkiye'de nesillerin beraberce okuduğu beş kitap bulamayız. Dar muhitlerin dışında, eskilerden zevk alan gittikçe azalıyor. Biz galiba son halkayız. Yarın bir Nedim, bir Nef'i, hatta bize o kadar çekici gelen eski musıki ebediyen yabancısı olacağımız şeyler arasına girecek.

-Güçlük var. Fakat imkansız değil. Biz şimdi bir aksülamel devrinde yaşıyoruz. Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede'yi, Wagner olmadığı için, Yunus'u, Verlaine, Baki'yi, Goethe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya'nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çırçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, herşey bizden bir yeni terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz.

Şu tefsir yok mu, bu eserin üzerinde durmak ve onu sende yaşayan insan tecrübesine maletmek; bir ona başlasak. İşte onu yapamıyoruz. Demin sevmek dedim, fakat sevmek de kafi değil; daha öteye geçmek lazım. Fikri ve duyguyu canlı bir şey gibi yaşamayı bilmiyoruz. Halbuki halkımız bunu istiyor.

Orhan şüpheliydi:

-Hakikaten istiyor mu? Bana öyle geliyor ki, halkımız bütün bunlara başından itibaren kayıtsızdır. Bütün mazi boyunca bizden o kadar uzak kalmış ki... bu işlerde adeta ümitsiz. Yahut hiç olmazsa şüphede.

-Evet, halk istiyor. Tarihe bugünün hesapları arasından bakmazsan bu memleketin de herhangi bir memleket gibi yaşadığını kabul edersin. Aradaki fark bizde orta sınıfın teşekkül edememesidir. Her an doğmak için hadiseleri zorlamıştır. Fakat doğamamıştır. Ayrılık manzarası buradan gelir. Halkın kayıtsızlığı veya bizden şüphesi bizim uydurduğumuz bir masal olsa gerektir. Aramızdaki ideoloji kavgalarında karşımızdakini yenmek için bulduğumuz bir tabiye. Hani o kısa ve yalnız okuyanın kafasında bir an için parlayan veya okunan gazete sahifelerinde kalan zaferler yok mu? Onları kazanmak için!.. Hakikatte halkımız münevverlerine inanır. Onu benimser. Zaten başka türlüsüne imkan yoktur. İki asırdır siyasi hadiseler bizi bir nevi gemi nizamı altında

yaşatıyor. Mutlak olan tehlikeler bize bu terbiyeyi verdi. Halkımız münevverine daima inandı ve gösterdiği yolda gitti.

-Ve daima da aldandı?..

-Hayır, daha doğrusu biz aldanınca o da aldandı. Yani her millette olduğu gibi. Sen tarihte akli bir yürüyüş kabul eder misin? Böyle bir şey elbette imkansız. Fakat cemiyetlerin birikmiş kudretleri nesillerin hatası üzerinden atlar. Bize herşeyin iyi gittiği vehmini verir. Emin olun biz de her millet kadar aldandık, her millet kadar hata ettik...

-Halkı sever misiniz?

-Hayatı seven herkes halkı sever...

-Hayatı mı, halkı mı?.. Bana öyle geliyor ki, hayatı daha çok seversiniz, yahut mefhumları?

-Halk hayatın kendisidir. Hem manzarası, hem tek kaynağıdır. Halkı hem sever, hem tadarım. Bazen bir fikir kadar güzel, bazen tabiat kadar haşindir. Orada herşey büyük ölçüdedir. Çok defa büyük denizler gibi susar. Fakat konuşacağı ağzı bulunca da...

-Fakat ona gitmek, ona gidemiyorsunuz! Sefaletleri, ıstırapları, endişeleri, hatta zevki size kapalı kalıyor. Yani hepimize demek istiyorum. Ben Adana'da çalışırken bunu çok iyi duydum. Daima kapının dışındayım.

-Kim bilir? Bazı kapıların bize kapalı görünmesi, önünde değil, arkasında bulunduğumuz içindir. Büyük şeylerin hepsi böyledir. Bir formülde hapsetmek için yakalamağa çalıştın mı, senden uzaklaşırlar. Küçük sefaletlerle inersin! Birisinde akla, mantığa, şüpheye, inkara, öbüründe imkansızlığa, acze, isyana gidersin... Halbuki kendinde ararsan bulursun. Bu bir disiplin, hatta metod meselesidir.

-Peki ama nasıl buluruz?.. O kadar güç ki... Bazen kendimi Goethe'nin Homunculus'u gibi bir cam kabuk içinde mahpus sanıyorum...

İhsan düşündü:

-Zannetme ki, sana kabuğunu kır! diye cevap verceğim... O zaman dağılırsın! Sakın kabuğunu kırma! genişlet... ve kendine mal et, kanınla işle ve canlandır. Kabuğun kendi derin olsun... Eski talebelerinin karşısında yenilmemek için kelimelerle oynadığını sanıyordu, fakat hayır, asıl düşüncesi buydu. Fert kendisini muhafaza etmeliydi. Kainat içinde erimeğe hiç kimsenin hakkı yoktu.

Fert, fert olarak kalmalı, fakat bütün, hayatla kendisini doldurmasını bilmeliydi, ilave etti. -Homunculus'un kabahati, mahfazasını canlı bir şey haline getirmemesi, oradan bütün kainatla birleşmemesi, hulasa yaşayamamasıdır. Yoksa bir kabuğu olmasından değil.

-Beni anlamadınız ki hocam... Siz de ona ermiş değilsiniz! Erseydiniz içinizde aramaz, kendinizde yaratmağa çalışmazdınız. Ona büyük, geniş, kendisini size ve etrafa cebreden bir realite, bir değerler ve hakikatler mecmuası gibi bakardınız. Onu kendinize ait bir hakikat gibi keşfe çalışmazdınız. Bu beni tatmin etmiyor. Tabir caizse siz yaratıyorsunuz... Ben mevcut olana gitmeği kastediyorum.

İhsan, Orhan'ın yüzüne mülayemetle baktı, sonra:

-Bilmem böyle konuşma neye yarar? dedi. Fakat seninle daha sarih olmak isterim. Şüpheni anlıyorum. Sen kendimden vazgeçmemi, kendimi inkar etmemi istiyorsun. Sevgiyi ihtiyari bir iş buluyorsun. Bu itibarla seni tatmin etmiyor. Bana;

At kalbini girdaba. açıl engine ruh ol

diyorsun... yahut da halkı ve hayatını tek realite; yahut bir emir gibi karşıma çıkarıyorsun. Kendin için de böyle düşünüyor ve yapmadığın için mustarip oluyorsun. Yalnız bir noktayı unutuyorsun, o da herşeyden evvel bir şahsiyet olduğundur. Ben herşeyden evvel kendime sadık olmak isterim. Bu benim ruh bütünlüğümdür. Ancak onu elde ettikten sonra bir işe yararım. Kendime sadık olmak, yani birtakım kıymetleri kabul etmek daha ilk merhalede beni etrafımdan ayırır. Zaruretiyle onlardan sıyrılırım. Kendimi bu müntehada bulduktan sonra tekrar onlara dönerim. Onun için severim ve senin dediğin gibi kendimde yaratırım. Mistiklerdeki vecd haline girmek ve denizde kaybolmakla hiçbir şey kazanmam ve etrafıma da kazandırmam.

Bu demektir ki, ben hayata muhafazasını istediğim çerçeveler içinden bakarım. Bu çerçeveler benim şahsiyetimdir, tarihi benliğimdir... Ben milliyetçiyim, bir mefhuma çok yakın bir realitenin adamıyım. Fakat bu demek değildir ki, halka yabancıyım, bilakis onun emrindeyim.

-Fakat ıstırabını görmüyorsunuz?

-Görüyorum. Fakat oradan hareket etmek istemiyorum. Onu mazlum gördükçe bir gün zalim olmasını hazırlayacağımı biliyorum. Niçin o kadar çok ıstırap çekiyoruz; yani bütün dünya. Çünkü hürriyetin uğrundaki her mücadele yeni bir adaletsizliği doğuruyor. Ben aynı silahlarla mukabeleyi bırakmak istiyorum. Ben içinde yoğrulduğumuz tekneden işe başlamak istiyorum. Ben Türkiyeyim.

Türkiye benim adesem, ölçüm ve realitemdir. Kainata, insana her şeye oradan, onun arasından bakmak isterim.

-Bu kafi değil!

-Bir ütopyaya kapılmak istemeyen için kafi. Hatta müsbet bir iş görmek isteyen için.

-Peki, nedir bu Türkiye?

İhsan içini çekti:

-İşte mesele burada. Onu bulmakta...

-Ben bu suale bazen cevap verir gibi oluyorum. Kendi kendime biz gurbetin insanlarıyız diyorum. Mesafelerin terbiye ettiği insanlar. Onun aşkı, ıstırabı, hürriyeti. Tarihimiz, sanatımız; hiç olmazsa halkta böyle. Mümtaz bir an düşündü. -Hatta klasik musıki bile.

Bir mübarek sefer olsa da gitsem,

Kabe yollarında kumlara batsam...

Nuran, İhsan'ın fikirlerini ilk defa dinliyordu; onu bu kadar realiteye bağlı bulmadan şaşırmış gibiydi:

-Hayata ne kadar şuurla bakıyorsunuz?.. Adeta sentetik bir ilaç hazırlar gibi...

Ve Yaşar'ın vitamin müstahzarlarının prospektüslerinden hatırladığı cümleleri içinden okudu: -B vitamini tabiatta karışık halde bulunduğu gıdalar arasında kolaylıkla temessül edilemez. Binaenaleyh büyük ilmi mesai sayesinde laboratuvarımız...-

-Yapıcı olmağa mecbur olan nesiller hayata başka türlü bakamazlar. Çalışmağa, çalışacağın yolu hazırlamağa ve hatta çalıştırmaya mecburuz.

-Ama bazıları böyle demiyor, çalışma insanı insanlıktan çıkarır, ufkunu kapar diyorlar.

-O bazıları onu söylemeden evvel birçok şey söylüyorlar. Kurulmuş Avrupa'nın içinde bir nevi mistiğin peşinde yürüyorlar. Ruha murakebe imkanı istiyorlar... Ben evvela ruhumun hatta maddemin teşekkülünü istiyorum. Onların istediği her tarikatte esastır. Fakat bir milletin hayatı bir tarikat değildir ki... ben ki bu kadar içtimaiyim; Fransa'da olsam ben de ferdin peşinden dolaşır, ona cemiyete rağmen kendisi olması imkanlarını düşünürdüm. Yahut şunu, bunu... Her halde

mevcuttan memnun olmaz, kendimce bulduğum eksiği tamamlamak ister, onun mücadelesini yapardım. Türkiye'de Türkiye'nin ihtiyacı olan şeyi düşünüyorum.

-Demin şahsiyetimi ve ferdiyetimi bırakmam diyordunuz... Şimdi ise...

-Fert olmaktan niye çıkayım?.. Hatta niye şahsiyet olmayayım? Fert vardır. İsteksiz isteksiz ilave etti: Ormanda ağacın esas olduğu gibi.

İİİ

Kapı tekrar çalındı. Mümtaz:

-Emin Bey'dir, muhakkak. Diye yerinden fırladı. Hemen hepsi arkasından koştular. Nuran, koltuğunda doğrulan dayısının önünden geçerken ona gülümsedi. Senelerdir Emin Bey'i görmediğini biliyordu. -Bu kış İstanbul'da otururbut, sık sık gider, görürüm...- diye birkaç gün evvel sevinmişti.

Ressam Cemil bir elinde kılıfları üstünden sardığı iki ney, öbür eliyle Emin Bey'in arabadan inmesine yardım ediyordu.

Emin Bey, İhsan'a elini uzatırken: Tevfik de geldi mi? diye sordu. Her ikisiyle de çok eskiden dosttu. Tevfik Bey'i ilk gençliğinde Yenikapı Mevlevihanesi'nde tanımıştı. İhsan'ı ise Harb-i Umumi içinde Tamburi Cemil kendisine tanıtmıştı. İhsan, Emin Bey'i tanıyana kadar neyi sevmemiş, Türk musıkisinin tek aleti olarak tamburu, onun getirdiği coşkunluk havasını tercih etmişti. Fakat bir gece Tamburi Cemil'in kızkardeşinin Kadıköyü'ndeki evinde onu asıl kudretli tarafiyle dinledikten sonra fikri değişmişti. Bu Emin Bey'le, Tamburi Cemil'in Hilali ahmer menfaatine Şehzadebaşı'ndaki Ferah tiyatrosunda verdikleri konserden sonra olmuştu. Konser bitince Tamburi Cemil bir türlü neyzen dedeyi bırakmamış ve İhsan'ı da zorla alıp götürmüştü. İki gün iki gece orada mezesi kıt, fakat içki itibariyle çok zengin bir rakı masasının başında kalmışlardı. İhsan bu iki gün içinde, her iki sanatkarın nasıl seçkin insanlar olduğunu anlamıştı.

-An'anemizde yaşanan hayattan bahsetmek olmadığı için neler kaybettiğimizi o iki günde anladım. Yemeğe düşkün, içkiye lakayıt, Tamburi Cemil'e çok hayran Emin Bey bu geceden her bahsedişinde;

-Şişelerin üzerinde -üstadım, aziz üstadım Cemil Beyefendiye- diye bir yığın ithaf vardı, derdi.

İhsan o günden beri Emin Bey'i unutmamış, Tophane'de Kadiri yokuşunun üstündeki evine son senelere kadar, boş saatlerinde vakit oldukça uğramıştı.

Sorel'in talebesi bu eski Mevlevi için -Emin Bey'in dostları arasında veliliğine inananlar bile vardı!- -Benim sırri tarafımdır!- derdi.

Emin Bey, İhsan'la -Erenler yine kayıpsın!..- diyerek selamlaştı. Tevfik Bey'e senelerdir, sizi kaybettik, ama kusur bizde, evin yolunu biliyorduk! dedi. Tevfik Bey eliyle yanıbaşında yerde torbası içinde bekliyen kudumü göstererek:

-Senelerdir elime almamıştım. Bugün dolaptan çıkardım, dedi.

Emin Dede bir medeniyetin en yüksek cihaz olarak kendisini seçtiği insanlardandı. Neyinden daha narin denebilecek bir görünüşü vardı. Kendi gündeliğinden kopmuş herhangi bir mahluk gibi yavaş yavaş, hatta bu gündeliğin sıkıntılarını -ufak tefek rahatsızlıklar, endişeler,- beraberinde getirerek bahçeye girmişti. Kadınları, sultanım! diyerek ellerini sıktı, Mümtaz'ın arkadaşlarına iltifat etti. Sonra İhsan'ın yanındaki koltuğa rahat ve sakin oturdu. Ressam Cemil arkasından sakin melek çehresinde her zamanki tebessümü ile görünmüştü. Halinde, içinden o kadar ta'ziz ettiği, her hareketini aradaki yaşayış ve alem farklarına rağmen büyülttüğü adam için: -İşte o budur, bu çelimsiz adamdır, bütün mazi hazinelerinin son bekçisi, kafası altı asrın altın uğultulu kovanı olan ve nefesinde bir medeniyet yaşayan insan budur?..- diyen bir hali vardı.

İhsan:

-Sizi buraya kadar yorsunlar ha?.. diye gülümsüyordu.

-Aldırma erenler. Biz istediğimiz için geldik. Hava aldık, dost gördük. Hep sizler mi bize geleceksiniz. Biraz da biz yorulalım.

Orta boylu, vücuda bir nevi, bostan korkuluğu manzarası veren çökük omuzlu, esmer, çakır gözlü bir adamdı. Büyükçe, kemerli ve aşağıya doğru sarkık bir burun zayıf yüzünü adeta iki ayrı mıntıkaya ayırıyordu. O kadar ki hemen arkasından gelen kısa ve beyazı fazla bıyığın ve dudakların düz ve keskin çizgisi ancak onun bittiği yerde çehreyi tekrar toparlıyabiliyordu. Bu haliyle Emin Bey devrinin en büyük musıkişinasından ziyade -gümrük, posta işleri gibi- şehrin umumi hayatından adeta uzakta kalmış görünen bir bürokrasinin o görünmez, fakat çok çalışkan memurlarından birine benziyordu. Meğer başınızı kaldırıp, gür ve kıvrık kaşların altındaki gözlere dikkat edersiniz; o zaman bu küçük ve lalettayin görünüşlü adam sizinle maddesinin çok üstünden konuşurdu. Mümtaz ilk defa tanıştıkları zaman Aziz Dede'nin talebesini, Tamburi Cemil'in yakın -ve aralarındaki mizaç farkına bakılırsa çok sabırlı ve müsamahalı- dostunu, kamışın sırrına sahip bu son Mevlevi'yi sıkmadan tanımağa çalıştıkça bu gözlerin kendisini nasıl yakaladığını, halim bir eda ile sanki, -Neden maddemle bu kadar meşgulsün! Ne ben, ne de senin sanatım

dediğin şey zannettiğin kadar mühimdir... Elinden gelirse scnin de, benim de içimizde konuşan sırra, alemşümul sevgiye yüksel!..- diye azarladığını hatırlıyordu. O kadar asırlık Mevlevi terbiyesi onda ferde ait herşeyi silmiş, sanki bu halim, ilhamlı ve sabırlı adamı, -Aziz Dede'den bir gün dinlediği yedi sekiz notalık bir cümleyi aynen tekrarlıyabilmek için eve dönüşünde sekiz on saat üst üste çalışmış, o modulasyona yükselmişti; bunu sık sık üstadım medh için anlatırdı- bir nevi hüviyetsizliğin içinde eritmişti. O kadar ki bu küçük ve kim bilir nasıl bir iç güneşinin sıcağında yarı erimiş maddesinden başka bir ferdi tarafı yok gibiydi. Bu madde de bir yığın adabın, teşrifatın, kendini herkesle bir görmek, bize garip gelecek bir hicapta şahsi herşeyi inkar etmek terbiyesinin altında her an gizleniyor, kayboluyordu. Mümtaz ona baktıkça Neşati'nin:

Ettik o kadar ref-i taayyün ki Neşati

Ayine-i pür-tab-ı mücellada nihanız!

beytini hatırlıyordu.

Hakikat de buydu. Emin Dede maddesinde ve medeniyetinde gizli bir adamdı. Bu kadar büyük bir sanatkarda, herhangi bir sanatkarane edayı, şahsiyetini bir uca taşımış, orada kendi iç fırtınalariyle yaşamış olmanın verebileceği bir değişikliği aramak beyhude idi. Daha ziyade aynı sahile çarpan bir yığın dalganın asırlar boyunca yaladığı, yuttuğu, bütün kenarlarını sildiği hususiyetlerini giderdiği bir çakıl taşına benziyordu; herhangi bir kumsalda gezerken binlercesini gördüğümüz o yuvarlak ve sert çakıllardan biri! Hatta aramızdan el ayak çekmiş bir alemin son ışıklarını muhafaza ettiğini, bir nevi zengin hazinedarı olduğunu dahi göstemiyordu. Tevazuu içinde hayatımızdaki bu değişikliğin, kendisini ve sanatını muhteşem bir harabe, yahut güneş batması gibi bir şey yapan üst üste inkarların bile farkında olmadan, herkese karşı dost ve eşitti.

Ve Mümtaz onun şimdi evinin bahçesinde, sonbahar güneşi altında, siyah elbisesi içinde ve herhangi bir insan gibi oturuşunu seyrederken öbür alemin o kadar sevdiği ustalarını, Emin Dede'nin varlığından haberdar bile olmadığı ruh iklimlerini yaratanları farkında olmadan düşündü.

Bir Beethoven, bir Wagner, bir Debussy, bir Listz, bir Borodine bu gördüğü ebediyet yıldızından ne kadar ayrı insanlardı. Onların çılgın hiddet ve kinleri, bütün hayatı kendisi için hazırlamış bir sofra zanneden iştihaları ve bunları tek başına yüklenebilmek için imkansız bir Atlas gayretiyle gerilmiş gururları, hiç olmazsa şahsiyetlerini değişik planda göz önüne koyan bir yığın nazariyeleri, garabetleri, yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir arslan pençesi gibi geçen mizaçları vardı. Halbuki bu şöhretsiz dervişin hayatı üst üste kendi şahsını inkardan ibaretti. Bu inkarlar, mutlaka karşı beslenen bir aşkta ve hayatın

umumi gürültüsü içinde bu çifte kaybolma kararı sadece Nuri Bey'e ait bir şey değildi. Bu kendi iradesiyle yahut medeniyetinin terbiyesiyle silinmiş çehreyi sonsuz itişlerle geriye doğru götürerek ondan bir Aziz Dede, bir Zekai Dede, bir İsmail Dede, bir Hafız Post, bir Itri, bir Sadullah Ağa, bir Basmacızade, bir Kömürcü Hafız, bir Murad Ağa, hatta bir Abdülkadir-i Müragi, hulasa bizim bir tarafımızı, belki en zengin his tarafımızı yapan insanların hepsini çıkarmak mümkündü. Onlar bir kile buğdayın içinde tek bir tane olarak yaşamayı seven insanlardı. Hiçbir azdırıcı ile kendilerini çıldırtmamışlar, saf bir idealin etrafında, içlerindeki hayatın henüz uyanmış mahmur günlerinden yığın yığın baharlar açmakla kalmışlar, sanatlarını bir benliğin behemehal ikrar vasıtası olarak değil, büyük bütünde kaybolmanın tek yolu tanımışlardı. İşin garibi muasırları da bunu böyle görmüşlerdi. İçlerinde en fazla şahsi olan, bize bir yığın ilahi hastalık aşılayan Dede Efendiden bile, Abdülhak Molla'nın küçük kardeşi jurnalinde ne kadar basit bir şekilde, yapılan işin sanki manasını anlamadan, adeta bedbahtça bir cehalet içinde bahsederdi. İhsan bir gün Letaif-i Rivayat-ı Enderun'un Dede'ye ait kısımlarındaki boşluğunu Emin Dede'ye anlatınca karşısındaki gülerek:

-Erenler, yanlış kapı çalıyorsun... demişti. Ötekiler sanat yapıyor. Biz sadece duadayız. Bilirsin, bazı tarikatlerde değil eser vermek, kabrinin üzerine adını yazdırmak bile iyi sayılmazdı. İşte bu şarktı. Mümtaz'a göre hem şifasız hastalığımız, hem de tükenmez kudretimiz olan şark! Emin Bey işte bu muhteşem inkarda ellerinden gelse ömürlerinin kısa şimşek parıltısını bile söndürecek insanların son varisi idi.

Emin Bey'in hayatı da çok temiz ve saftı. Ömrünün uzun bir kısmını ağabeyisinin kat'i vesayeti altında geçirmeğe razı olmuştu. Alkol, cıgara kullanmadı; hiçbir ifratı yoktu. Biraz sonra yine bir medeniyetin ağzından ve çok basit dikkatlerle konuştuğunu gördüler. Aziz Dede'ye, asıl hocası Neyzen Hüseyni Efendi'ye, Cemil Bey'e, Zekai Dede'ye, daha eskilere ait bir yığın fıkrası vardı. Aziz Dede, sert, titiz, şişman, son derecede afif, okuması, yazması kıt bir adammış. Bir gün yazı yazmak için hokkasına daldırdığı kalemin mürekkepsiz çıktığını görmüş ve bu işaretin manasını anlayarak yalnız kalble ve niyetle Allah'a bağlanmağa karar vermiş. Neyini, kendisini son devrin bazı molla beylerine benzeten iri göbeğine dayayarak oturduğu yerden çalarmış.

Bir akşam Beylerbeyi iskelesinde kahve zanniyle girdiği bir gazinoda pencere kenarında bir müddet denize daldıktan sonra aşka gelmiş, bir ney taksimi yapmış. Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapayarak çaldığı için yavaş yavaş gazinonun dolduğunu ve ruhani ilhamının sofrasına bir akşamcı kafilesinin toplandığını görmemiş. Onlar da zaten çıt çıkarmadan demleniyor, garsonlar Dede'yi rahatsız etmemek için ayaklarının ucuna basarak gidip geliyormuş.

Taksim bitip de etrafındaki kalabalığı ve rakı kadehlerini görünce Aziz Dede yerinden fırlamış. Bu hikayeyi her anlatışında şu cümle ile bitirmiş:

--Erenler öyle bir hicap duydum ki, üç gün evden çıkmadım; bir ay da ehibbaya rastgelmekten korktum.-

Bununla beraber Aziz Dede'nin talebesi sofraya oturdukları zaman içki içilmesine itiraz etmedi. Yalnız -Fazla kaçırmayın. Bugün pek coşkunluğum var üstümde... Tevfik Bey'e her zaman rastlanmıyor artık! Sakın, Cemil'e de içirmeyin, çalarken şaşırır...- dedi. Bunu söylerken gözlerinin içi gülümsüyordu. Hakikatte Cemil'i çok severdi. Onun ısrariyle ve epeyce hazırlıklı gelmişlerdi. Cemil ona Mümtaz'ın ferahfeza ve sultaniyegah'ı çok sevdiğiıü söylemişti.

Emin Dede sofra nimetlerini seviyordu. Zaten ağabeysi hattatlarımızdan Vasfi Bey, yemekteki ustalığiyle meşhurdu; onun kağıt içinde hindisi bütün İstanbul'da söylenirdi. Bu yemeğe sanki bir nevi gecikmiş Romalı zevkiyle kefenli hindi adını vermişlerdi.

Bununla beraber yemeklerin güzelliğini metheden birkaç sözden başka yemeğe dair bir şey söylemedi. Sadece ağabeysinin usulüyle yapılmış piliçler gelince Nuran'a: -Bunu dayınız öğretmiştir size- dedi.

Tevfik Bey gülümsedi:

-Hünerler el değiştirmezlerse devam etmezler... dedi. Bütün öğleyin boyuna canı sıkılmıştı. Bir zamanlar büsbütün başka şekilde uğraştığı meseleler şimdi onu rahatsız ediyordu. Hareketten uzakta ihtiyarlamanın verdiği bir küskünlükle hepsini bir tarafa bırakmıştı. Şimdi ölmek için kabuklama devrine gelmiş bir hayvana benziyordu. Bütün hayatı ve etrafı ile kendisine zevkli bir laht hazırlıyor gibiydi. Eski musıki bunun en canlı tarafıydı; her nağmede bir başka günü, fakat hiç de kendisinin olmayan bir şey gibi, tıpkı bu başının ucunda parlak, en saf elmastan güneşi, bu yakut ve akikten sararmış yapraklar, biraz uzakta küçük bir akşama benzettiği narlar ve Trabzon hurmaları ile, arılarının vızıltısı ile insanın bütün faniliğini hatırlatarak içine alan bu mevsim saati gibi etiyle, kanıyle yaşadığı bir şey değil, sadece davetlisi olduğu bir nimet gibi hatırlıyordu.

Emin Bey onun sofra zevklerine olan merakını, eskiden verdiği o debdebeli ziyafetleri anlattı. Eski Mevlevi dergahlarının sımatlarından, kendisinin tanıdığı aşçı dedelerden, onların pişirdiği kuzu ve pilavlardan, aynı güzide insan ve asıl zevkle bahsetti. O kadar ki, Mümtaz onu dinlerken, -Bizi iğrendiren alaturka büsbütün başka şey demek...- diye düşüudü. Sonra bahis Nuran'ın babasına geçti. Onun Yıldız fabrikası için yaptığı tabak örneklerini, yazılarını çok iyi tanıyordu. Zaten kendisi de hattattı. Belki ağabeysinin mutlak vesayeti altında

olmasaydı bu istidadı daha genişlerdi, diyenler vardı. Mümtaz onun bu sanatlardan ve musıkiden bahsedişini dinlerken daima halka yakın bir safiyeti muhafaza ettiğine, güzel hakkında büyük bir seçme kudreti olmadığına dikkat etti. Zevkimize ve an'anemize sonradan giren ve onu hayli soysuzlaştıran şeylere karşı müsamahası da buradan geliyordu. Bu kibar Mevlevi etrafında değişen zevkle, onun içinde, her kımıldanışın aksini kendisinde duyarak büyümüştü. Onun için Yahya Kemal'le zevkimize gelen o saf şeklinde eskiyi aramak ve duymak arzusu onda yoktu. Tıpkı bizden evvelkiler nasıl Servet-i Fünun diliyle yazılmış bir gazele eskinin en saf eserlerine yakın bir itibar gösterirlerse, o da, yazıda, resimde, musıkide olan bir yığın değişikliği öylece kabul ediyordu. Zaten bahsettiği şeylerde hususi çizgiler bularak konuşan adam değildi. Ve böyle şeyleri pek az tadıyordu. Bununla beraber yaradılışından gelen bir zevkle son derece seçkin olmasını biliyordu. İster yazıda, ister musıkide olsun etrafındaki an'ane değişikliğinden nasıl kendisini muhafaza etmişse konuşmasında da kendini öylece koruyordu. Sanat eserlerinden hiçbir hususi ıstılah kullanmadan iyi işçi dikkatiyle bahsediyor, iyi ve müstesna işçi hüviyetinin prestijiyle sofraya ve meclise hiç istemediği halde hakim oluyordu. Macide onun için kızını beyaz bulutlar arasında ziyaretten vazgeçmiş, Mümtaz'ın akıbeti için vehmettiği korkulardan kurtulmuş, Nuran ise bu tecrübeli üstada hayatına hakim olan baba ve yaşlı erkek sevgisine ve bu sevgi ile beraber yürüyen itaat hissine kendini teslim etmişti. Onu sevmekle, onu dinlemekle kendisini adeta bir yığın günahtan kurtulmuş hissediyordu.

Emin Bey dondurmayı, dokunur diye reddetti. Ve yalnız sade bir kahve ile yemeği kapattı.

İV

Bu prestiji, asıl yemekten sonra çekildikleri üst kat sofrasında neyini çalmağa başladığı zaman tattılar. Pek az insan bir hünerin emrettiği duruşu takınmakla bu kadar değişebilirdi.

İlk önce Tevfik Bey'e;

-Mirim, Ferahfeza'ya var mısın? diye sordu. Tevfik Bey senelerdir bu eseri de söylememişti. Fakat tecrübeyi kabul ediyordu; bu, hiç beklemediği zamanda gençliğe dönmek olacaktı. Daha Mülkiye'de iken meşkettiği ayini, Emin Dede'nin taksimi esnasında hafızasında aradı. Sonra elinde kudumü, alaturka sazların ayağını sarkıtarak oturanlara verdiği o acayip vaziyette, oturduğu kanapede bekledi.

Emin Dede makamların arasında çok kısa bir gezinti yaptı ve sonra Dede'nin Devrikebir Peşrevi'ne girdi. Mümtaz bu peşrevi Cemil'den birkaç defa dinlemişti. Fakat şimdi o büsbütün başka bir eser olarak karşısına çıkıyordu.

Daha ilk notalardan itibaren garip bir hasret duygusu binlerce ölümün arasından güneşe hasrete benziyen bir özleme içlerini kapladı, sonra bu hasret duygusu hiç dağılmadan -Mümtaz karşısındaki Nuran'ı hep bu duygunun arasından görüyordu;- garip ve sonsuz bir sonbaharda yaprak yaprak dağıldılar.

Altın semaların, büyük sararmış yaprakların, acayip nilüferlerin, beraberce yüzdükleri durgun bir havuz, bilmedikleri bir tarafta, belki -ve hatta şüphesiz,- uzviyetlerinin bir tarafında genişledi.

Emin Bey'in neyi, nefes ve rüzgar mahiyetini hiç kaybetmeden, madeni, yahut daha iyisi garip ve renkli çoğalışında mücevher parıltılariyle nebat yumuşaklığını birleştiren bir ses çıkarıyordu. Fakat ne kadar tok, hacimli ve genişti. Büyük sofa onunla doluyor, pencerelerden dışarı taşıyor, adeta bahçe son çiçeklerinin, sararmış yapraklarının üzüntüsüyle onda değişiyordu. Bazen herşeyi kendi cevherine ve oradan da daha derin bir asıla iade edilecek gibi eriyor, tavandaki küçük avize bu gül yağmuruna benziyen ses çağlayanında acayip kavs-i kuzahlarla tutuşuyor, sonra cesur bir dirsek büküşüyle veya ancak hiç rengini kaybetmeden nizamını benimsediği sarmaşıklarda, salkımlarda, ince lifi nebatlarda görülen o acayip ve birbirine yapışık tırmanışla kendi kendisinden biraz evvelki çehresi olarak doğuyordu. Mümtaz Cemil'in neyini ustasının sesi arasında ararken birinci hane bitti. İkinci hane daha sakin bir raksla bu bitişin vehmettirdiği mahzun hatırlayıştan fırladı. Tekrar üst üste rüzgarlarda savruldular, ruh fırtınasından geçtiler, ümitsiz iştiyakların -Ah bu herşeyin ebediyen kaybolmuş vehmi,- aynasında yalnızlıklarını seyrettiler. Ve Ferahfeza Peşrevi, yahut imkansız uzlet çöllerinde yolunu seçmeğe çalışan ruh, dördüncü defa o mahzun hatırlayışa, o sular altında tutuşmuş akşam dünyasına döndü.

Hemen herkes kendi ömrünün rüzgarında dağılmış gibiydi. Yalnız Emin Bey ayakta çok temiz ve dürüst kıyafetiyle, yüzü sertleşmiş, sırrın ve nağmenin mahfazası uzviyetiyle bir sembol gibi duruyordu. Kendi içinde toplanmanın bütün sırrı bu çehrenin içi, ten sertliğindeydi; onun yanıbaşında biraz arkada ressam Cemil, kumral saksonya fağfuru çehresi biraz daha incelmiş tatlı bir gülümsemede sanki biraz evvel geçtikleri yolu seyrediyordu. Tevfik Bey öbür tarafta kucağında kudumü, alaturka sazların sandalye oturuşuna kattığı o daima yadırgatıcı rahatsızlık içinde bekliyordu.

İhsan dayanamadı; çok yavaş bir sesle:

-Dedem, senin muhteşem bir renk dünyan var... dedi. Emin Bey bir gözü kudumünü çalmağa hazırlanan Tevfik Bey de, tam bir neyzen bakışıyla ve aynı yavaş sesle cevap verdi:

-Erenler, pirin himmetini unutma... sonra sizin o renk dediğiniz şey, ben olsam aşk derdim ya, asıl merhum Dede Efendimizde... Emin Bey eski musıkişinaslardan veya velilerden yaşayan insanlar gibi bahsetmekle kalmıyor, ölümlerinin uzaklığını, üstadımız, pirimiz, efendimiz gibi şahsını bir nevi bağışlama vasfında siliyor, böylece kendisi, yaşadığı zaman, bahsettiği insan ve ölümün mücerret zamanı birleşmiş oluyordu.

Fakat asıl mucize ayinin kendiyle başladı.

Dede'nin Ferahfeza ayini sadece bir dua, inanan ruhun Allah'ını aradığı bir çırpınış değildi. Mistik ilhamın vasfı olan geniş hamleyi, sırrı, doğrudan doğruya zorlayan büyük ve dinmez hasreti, hiç kaybetmeden eski musıkinin belki en oyunlu eserlerinden biriydi. Dede alaturka musıkinin makamlar arasında küçük gösterişler, değişmeler ve kararlarla dolaşmaktan ibaret olan gelişmesini o şekilde ifade etmişti ki, ayin kendiliğinden bir sembol oluyordu.

Ayinin başladığı Mesnevi'nin ilk iki beytinde ferahfeza makamının bütün hususiyetlerini, aynı sarayın birbirinin aynı iki murassa cephesi gibi verdikten sonra, çok çeşitli, uzun bir seyahati andıran kavislerle bu makamı birkaç defa tekrarlıyor, sonra birdenbire hep aynı mimari motiflerini kullanmak şartiyle elde edilen ayrı ayrı terkiplere benziyen bir yapışta onu yavaş yavaş kendi benzerlerinde kaybetmiş görünüyordu. Böylece bütün ayin ilk cümlelerde, -yahut beyitlerde,- dinlenilen o berrak ve muhteşem Ferahfezanın hasreti içinde bir çeşit kozmik seyahat oluyor, kulak tattığı hazzı -veya ruh, bir lahza kendisini kamaştıran mavera şevkini- daima hatırlıyor, her cümlede ona yaklaştığını sanıyor, seviniyor, fakat bu sevinci duyar duymaz, ebedi hasret ve yolculuk -nevanın veya rastın veya acemin daha hafif veya sadece değişik bir perdesinde- yeniden başlıyordu. Sanki Dede bu acayip eserde mistik tecrübenin bütün mukadder seyrini gözle görünür şekilde vermek istemişti. Bir an için Hak ile Hak olan ruh, kendini ve gayesini geniş zaman ve mekanda arıyor, eşyanın uykusunu sarsıyor, her şeyin özüne eğiliyor, büyük uzletlerde kapanıyor, kehkeşanlar atılıyor, her yerde kendi hasretine benzer hasret, kendi susuzluğuna benzer susuzluklar buluyordu. Ferahfeza makamını adeta bir nevi irşat gibi kendisine sunan acem perdesinden dügaha, kürdiye, rasta, çargaha, gerdaniyeye, sabaya, nevaya geçiyor, herşey birbirinde kayboluyor, birbirinde arıyor, birbirinde buluyordu. Ve ferahfeza bütün bu hasret sıtması yolculukta kah umulmadık dönemeçlerde mücevher kadehini -o tek cümleden, tek savruluştan kadehini- birdenbire uzatıyor, kah çok değiştirici desenlerde seyredilen bir hayal gibi, kendi kendinin hatırası veya rüyası gibi görünüyordu. Bu arayış, bu kaybolma ve kendini idrak bazen son derece beşeri oluyor, Dede'nin ilhamı, -Görünmezsen ne çıkar, ben seni kendimde taşıyorum!- diyor; bazen de, madde kadar sert bir ümitsizliğe kapanıyordu.

Fakat Mevlana'nın hakkı vardı; neyin biricik sırrı hasrettir. Bir gün Rimbaud'nun -Voyelles-ler için yaptığı o cesur tahlilin benzerini biri sazlar için yaparsa şüphesiz alaturkanın bu en basit çalgısında bir akşamın ten rengi hasretini bulacaktır. Onu alafranga musıkiden flütlerin, kornelerin hatta o acayip ve asırlarca hayvani bünyeyi yoklamış av nağmelerinin koyu zümrüt yeşili veya kan rengi sesiyle karıştırmamalıdır. Onlar tabiatı, başka planlarda yaratmak veya yoklamak ihtiyaçlarında sanatın asıl malikanelerinden biri olması lazım gelen bu hasreti çok defa kaybederler. Çünkü ney mevcut olmayanın yerine geçerek, onun izinden yürüyerek konuşur.

Niçin ruhi hayatımızın büyük bir kısmını bu hasret yapar? Bir katresi olarak yaratıldığımız ummanı mı arıyoruz? Maddenin sükununun peşinde miyiz? Yoksa zamanın çocuğu, onun potasında pişmiş bir terkip ve onun mazlumu olduğumuz için geçen ve kaybolan tarafımıza mı ağlıyoruz? Hakikaten bir kemalin arkasından mı gidiyoruz? Yoksa zalim zaman nizamından mı şikayet ediyoruz?

Herhalde musıki yaptığını bir anda bozan, hal dediğimiz o zaman platformunu, asgari bir gözle dokunup geçme ama indiren nizamiyle bizde bu hasreti en çok konuşturan sanattır; ve ney bunun en belagatli aletidir.

Belki Dede bu hasreti kendi ruhunda duyduğu için ayinini Mesnevi'nin ondan bahseden beyitleriyle başlatmıştı. Devrikebir'in dört basamaklı eşiği insanı bu alemin ancak kapısına kadar götürüyordu. Çünkü burada musıki peşrevde olduğu gibi, insanın üstünde birtakım ameliyeler yapmakla kalmıyordu; onu yakalıyor, yerinden koparıyor, değiştiriyor, ruh ve bedeni çok başka türlü bir ölümü, hayatın ötesinde fakat onun ürperiş halinde hatıralariyle dolu bir ölümü kabul edecek bir nevi kap haline getiriyordu. Hayır, bu artık ne Rüyükdere'deki mehtap gecelerinin erimiş zümrüt ve akiki üzerinde kırılan ışık kadehlerinin, ne de yaprak yaprak dağılan sarı güllerinin alemiydi. Buradaki hasret bin ölümün ötesinden, yaşayan herşeye duyulan hasretti. Onun için hiçbir sivri, insana batan tarafı yoktu. Sanki Nuran, bilinmeyen bir yerde her an yeni baştan uyanıyor, alevden bir raksın ritminde, bir yığın şeye birden -fakat neler?- değişiyor, sonra makamların dönüş yerinde tekrar ağır ve çok yaldızlı bulutlardan birini üstüne çekiyor, orada çok sihirli bir uykunun içine gömülüyor, sonra tekrar bu ağır örtünün bir kenarından, sanki bir akşamın bulutları arasından sızan o mercan rengi, safran rengi ışık damarlarından biri imiş gibi süzülüyor, farkında olmadan başka bir yerde tekrar toplanıyor, tekrar acayip raksında sade cevher bir dünya oluyor, genişliyor, büyüyor, parçalanıyor, eşyada hiç kendisi olmadan ve yine kendisi olarak gülüyor, çoğalıyor, imkansızın kapılarına kadar gidiyor ve orada dal dal, yaprak yaprak henüz sararmış bir sonbahar gibi savruluyordu. Kudumün ağır ve çok derinden, adeta toprağın altından, yüz binlerce ölümün küllerini silerek gelen ahengi olmasa belki büsbütün uçacak, bütün maddesiyle

kaybolacaktı. Fakat o derin ahenk, artık hiç kendisi olmayan benliğin her an değiştiği şeylerin arasından, artık bizim olmayan bir zamanın davetiyle yol gösteriyor, mucizeli işaretleriyle derinliklerde birtakım perdeler açılıyor ve Nuran, onun peşinde ikiz bir ruhun parçasıymış gibi, bu sade özlerden dünyanın değişikliğinde, kendisini, öbür yarımını, kim bilir belki de bütününü arıyordu.

Neyin altın uçurumuna Tevfik Bey'in sesi tanımadığı kelimelerin mücevherlerini, yavaş yavaş, bütün kenarlarının parıltısını belirterek bırakıyor, şurada bir -yar, yari men!-in ilk -yar- feryadı deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği haliyle parlıyor, bestenin üzerine iyice bastığı -men- hecesi birdenbire gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası gibi derinleşiyor, Nuran, orada dağlar başında büyük rüzgarların didiklediği kendi hayalini iyice seçmeden, ebediyen kapanmış kapıların arkasından kah Mümtaz'ın süzülmüş yüzünü görüyor, kah Fatma'nın -anne- diye yalvaran sesini işitiyordu. Çünkü bu acayip musıkide herşey hareketsiz, derinden, adeta gölge halinde bir trajediye değişiyordu.

Sofa duanın denizinde çalkalanan büyük bir gemi olmuştu. Herkes tanıdığı sahillere, kendi ömrünün sahillerine, son ışıklarını dağıtan bir güneşi selamlar gibiydi. Mümtaz hiç duymadığı cinsten bir kendinden geçişle bu güneşe ve etrafa bakıyordu. İki adım ötesinde oturan Nuran'ı ebediyen kaybedecekmiş gibi korkuyordu; Neyin rüzgarı o kadar kendilerini geniş mekana dağıtmak üzereydi. Bu bir nevi rüya idi. Ve her rüyayı hazırlayan ilk uykularda olduğu gibi, tesirini şuurun kendisi üzerinde yapmış, benliği dağıtmıştı. Fakat bu dağılış da tam değildi. Eserin kumaşı dalga dalga açıldıkça Mümtaz bu inkıraz dehasının ne olduğunu anladı. Ne Abdülkadir-i Meragi'nin segahkarında, ne Itri'nin naatında, ne de bir akşam Ahmet Bey'in evinde bir tesadüfle kendi ağzından dinlediği Isfahan bestede -yine Itri'nin- bu ayinin içten yakalıyan ürpermesi yoktu. Onlar kendi üstlerine toplanmış büyük ruh kudretiyle ve sağlam mimarileri içinde, hiç şaşırmadan Allah'ı veya ideali arayan, veya ruh macerasını nakleden eserlerdi. Adeta dikine uçuyorlardı. Burada ise ameliye iki türlü idi. Ruh ayrılmağa çabaladığı alemini bir türlü bırakmıyordu. Bu şüphe değildi; aşkın eksikliği de değildi. Sadece iki ayrı rüzgarda birden çırpınmaktı.

Bir an Mümtaz'a öyle geldi ki, Tevfik Bey'in sesi, Emin Dedenin neyi ile girdiği yarışta bu iki rüzgardan birini tutuyordu. Çünkü onun eski ayin usulüyle okuduğu Ferahfeza, aynı bestekarın kendisine adeta sevme ve ıstırap çekme üslupları aşılayan öbür ferahfezalarından çok ayrıydı. Bu adeta söylendiği evin mimarisini bile yadırgayan bir şeydi. Belki Farisi metin, belki an'anenin kendisi, Tevfik Bey'in o kadar iyi tanıdığı sesini değiştirmiş, ona eski Selçuk camilerindeki çinilerin renklerini, içlerinde yollarını aydınlattıkları dualardan bir şey yanan kandilleri, eski rahlelerin zamanla aşınmış tahtalarını andıran bir tad vermişti. Halbuki neyin sesi ve üslubu eski ve yeni diye hiçbir şey

tanımıyor, zamansız zamanın, yani cevher halinde insanın ve kaderin peşinde koşuyordu. Bununla da kalmıyordu. Çünkü zaman zaman neye ve insan sadasına çok derinlerden, adeta toprağın derinliğinden gelen kudumün sesi, o unutma ve unutulma dolu uyanış, -bin uykunun küllerini silkerek, yahut beş on medeniyetin arasından- kendini buluş karışıyordu. Ve bu uyanışlar, kendisini buluşlar hiç de beyhude olmuyordu.. Çünkü kudüm sesinde daima kadim dinlerin büyülü daveti vardı; onun ıttıradı, bu semavi yolculuğa adeta toprağa ait bir oluşun nizamını katıyordu.

Birinci selam son bir çırpınışta adeta sakatlanmış bir kanat gibi muallakta kalan bir nağme ile bitti. Nuran Mümtaz'ın gözlerini aradı, birbirlerini tanımıyormuş gibi bakıştılar. Daha şimdiden musıki onları birbiri için -tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi- yalnız görenin tanıdığı bir hayal haline getirmişti. Mümtaz, -bu garip!- diye düşündü.

Emin Bey hep beraber geçtikleri tecrübenin ardından gibi İhsan'a tebessüm etti. Sonra Tevfik Bey'e tatlı bir gülümseme ile neyini tekrar ağzına götürdü.

Tevfik Bey, neyin sesiyle, -belki de eseri bozacak bir yarışa girmemek için bu sefer sesini adeta hafifletmiş, iyi yontulmuş kıymetli bir taşın üzerinde, gözün ancak takip edebileceği çok yumuşak bir kabartma haline getirmişti. Bununla beraber duanın bazı yerlerinde ses birdenbire genişliyor, büyüyordu. Mümtaz Nuran'ın elinde kendi tesbihi, musıkinin uçurumunda sanki bir nezir gibi sıra beklediğini gördü; genç kadın -Yak beni ey sonsuzluk!- der gibiydi; o kadar mustarip; kendi içine çekilmiş bir yüzü vardı, fakat omuzları yerindeydi. Bütün ikrariyle kendine sahip ve bu ebediyet fırtınasına bir altın kalyonun sağrısı gibi karşı koyuyordu.

Mümtaz böyle bir ayin esnasında Yenikapı Mevlevihanesi'nin sultan hanımlara ayrılmış bir tarafında kafesler arasında Beyhan Sultan'ın tıpkı Nuran gibi ve beş asırlık bir kudretin ikrarını sadece omuzlarında taşıyarak Şeyh Galib'i süzmüş olması ihtimalini düşündü. Sema eden mevleviler, tennurelerin boşlukta dönüşleri bir önden yürüyenin, bir arkadakine kollarını kavuşturarak o kadar asrın terbiyesi arasından niyazı hayalinde bir an parladı.

Üçüncü Selim'i, -hiç dinlemediği, fakat son yıllarında,- bahçesine en nefis bir gül fidanını gelecek zamanlar için olduğunu bile bile diken bir bahçıvan gibi, imkanlarını hazırladığı bu muhteşem nağmelerin arasında, parmağında büyük yüzüğü, o Horasan Erenleri çehresiyle mahfilde altın ve sırmadan bir sanem gibi diz çökmüş gördü.

Fakat Dede, kendisi nasıldı? Bu ruh macerasını bu kadar intizamla hazırlayan adam kimdi ve nasıldı? Ferahfeza ayininin ilk okunduğu gün İkinci Mahmud hasta döşeğinden kalkarak Yenikapı Mevlevihanesi'ne gelmişti. Bütün İstanbul

en süzme tarafıyle, kibar ecnebi davetlileri, saray adamlari ile, ikbalin eşiğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlarıyle hep oradaydı. Hepsi bu yeni ayini, Ser-müezzin-i Hazret-i Şehriyari Hamamizade İsmail Dede Efendi'nin hazırladığı ayini dinlemeğe gelmişti. Mümtaz bu acayip kasırganın arasında İkinci Mahmud'un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lacivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde aradı. Bu nağmeleri İkinci Mahmud'la beraber, iyi beslenmiş Arap atları üzerinde, geçtikleri yolun iki tarafını saran halkın alkışları arasında ve henüz kaybolmamış eski şark teşrifatı içinde gelenlerin hepsi dinlemişti. Hepsi musıkinin ocağında bir an için, Anadolu'yu ve bütün imparaturluğu saran vak'aları, başlarının üzerinde bir kılıç gibi asılan yarının tehdidini unutmuşlar, Allah'ın küçük, yalnız ruhun selametini düşünen bir kulu olmuşlar, kısa fasılalarla ömürlerinin hesabına dalmışlar, -Bu cinsten eserler yapılırken bu batmaz, daha baharımızdayız!- demişlerdi.

Üçüncü selam Mümtaz'ı büsbütün başka ufuklara taşıdı. Burada yörüğe giriliyordu. Burada gittikçe artan bir süratle masiva'dan sıyrılmak lazımdı. Fakat öyle olmuyordu. Müslüman litürjisinde sembol yoktu; hatta, sade cemaatle dua ve ibadet vardı. Tarikatlerde de böyleydi. Adımlar daha çabuklaşır, tennureler daha dar ve gözle tutulmaz kavisler yapardı. Fakat ne garipti; Mevlevi ayini vecde yaklaştıkça mahzun ve yüklü aristokrat edasını bırakıyor, bir halk neşesi kazanıyordu. Ritm, hiç dinlemediği cinsten bir pastoral ve halk bayramı olmuştu. Mümtaz nağmenin kıvrak raksında adeta halkımızın neşesini, Anadolu'ya bu kadar uzun ıstıraplarla tahammül kudretini veren o büyük kaynağı buluyordu.

Bir tarafta çok ince bir duvar çatladı. Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı. Ruh binası birdenbire büyüyen güller altında çöktü... Mor, acayip güller... Nuran uçmak, kendi hızı içinde tavanı delmek, göklere yükselmek istiyordu. Beraberinde, bütün dünyası beraberinde idi. Uçmak ve kaybolmak. Niçin bu musıki birdenbire kıvrak edasıyle çocukluğunun bayramlarını hatırlatmış, onların o gamsız, mesuliyet duygusuz, her zevki bir vicdan azabı ile beraber duymadan tattığımız zamanların neşesiyle coşmuştu? Bu kadar ölüyü birden diriltmek doğru muydu? Bu neşenin sonunda Allah'a mı varılıyordu? Yoksa hayata mı? Bunu bilmiyordu. Fakat -tıpkı o gamsız zamanlarının bayramlarında- çok eğlenmekten, çok sevinmekten olduğu gibi -yavaş yavaş her şeyden vazgeçmeğe hazırlandığını, hatta o uçuş arzusunun bile onu bıraktığını duydu. Garip bir şekilde şimdi kendisini yalnız görüyordu. İçi kainat kadar genişti. -Ben bütün bir dünyayım- diyordu. Fakat bu dünya kadar geniş içine sahip değildi.

Ve ney üflüyordu. Ney yapıcı ve yıkıcı hilkatin sırrı olmuştu. Herşey bütün kainat onun nefesinde şekilsiz bir oluş içinde değişiyordu ve kendisi

külçelendiği yerden bel kemiğinde olan bu ameliyeyi büyük bir tevekkülle seyrediyordu. Orada bir umman kabarıyor, burada bir orman kül oluyor, yıldızlar birbirleriyle öpüşüyorlar. Mümtaz'ın elleri erimiş baldan imişler gibi dizinden aşağı akıyordu.

Mümtaz silkindi. Dördüncü selamda idiler. Şeyh Galib şimdi neredeyse abasının göğsüne yakın bir yerini tutarak ayine katılacaktı. Onun da Şems-i Tebrizi'nin güneşinde, ebedi aşk ocağında bir an için kül olması lazımdı! Son çığlıklarda Nuran Mümtaz'ı omuzlarından yakalıyarak -beraber ölelim- diye yalvardı.

Emin Bey'in neyi, ayini bitiren iki yörük terennümün ikisini de çaldıktan sonra, kısa ve renkli yürüyüşünde bir sema haritasını çizer gibi, birkaç makamın burcunu birbiri ardınca dolaşan bir taksimle, bu yörüklerin çok değişik Ferahfezası'ndan, başlangıcın büyük nağmesine, etrafındaki herşeyi bir hasret ocağı yapan nağmeye geçti ve orada sustu..

Tevfik Bey kudumünü elinden bıraktı; alnını sildi. Herkes bir devle, zaman deviyle güreşmiş gibi yorgundu. Emin Bey Tevfik Bey'e, -Sen ihtiyarlamıyacaksın!.. Sana ihtiyarlık yok!..- diye seslendi. Birbirine bizim nesillerin tatmadığı bir sevgiyle baktılar.

İhsan:

-İkiniz de mucizesiniz... dedi..

V

Suat birinci selamın ortasına doğru gelmişti. Kapıdan oldukça neşeli bir çehre ile girmiş, fakat musıkiyi ve etraftaki hareketsizliği görünce canı sıkılmış gibi bir tavırla İhsan'ın yanına hiç ses çıkarmadan oturmuştu. Ancak etrafta bakışlariyle Nuran'la Mümtaz'ı aramış, onlarla selamlaşmıştı. Mümtaz onun kendisine adeta dostça ve biraz alayla güldüğünü, Nuran'a hemen hemen mahçup ve ümitsiz baktığını -musıkinin kendisini taşıdığı dönülmesi güç ufuktan gördü. Sonra etrafiyle alakasını kesmiş, bütün dikkatini musıkiye vermişti. O kadar ki, genç adam -ne yazık, baştaki ferahfezaları kaçırdı...- diye düşünmüştü. İkinci selamın ortalarına doğru Suat'ın dikkati daha fazlalaştı. Dirseğini dizine dayadığı sağ eline başını koydu, adeta kendinden geçmiş gibi dinlemeğe başladı. Fakat biraz sonra -sanki aradığı şeyi bulamamış, sanki musıkinin uzattığı kadehlerin hepsi boşmuş, neyin ve Tevfik Bey'in sesinin beraberce yokladıkları iklimler sadece aldatıcı bir serapmış gibi başını isyanla kaldırdı. Mümtaz bir an için onun gözlerinde çok keskin bir hor görme ve isyanın, hatta hiddetin parladığını gördü. Genç adam bu sefer de onun bakışlarını yakalamış, fakat demin Nuran'ı selamlarken olduğu gibi sadece

müphem bir kıskançlıkla içi burkulmamış, adeta korkmuştu. Sonradan bugüne ait hatıralarını toplamağa çalışırken o anda Suat'ın yüzünün fırtına altında bir orman gibi karıştığını düşünmüştü. Ve Mümtaz bu alt üst olmuş ormanı, Suat'ın bakışlarındaki isyan ve korku şimşeklerinin kendisi için aydınlattığını düşünmüştü. Evet, Suat'ın yüzündeki istihfafın altında, bu duyguların bulunduğuna emindi.

O andan itibaren Suat'ın orada ve kendi aralarında bulunması onu ürküttü. Artık onu eskisi gibi kıskanmıyordu. Vakıa düşüncesi garip bir şekilde yine onunla meşguldü. Suat'ın Nuran'la arkadaş olması, onu sevmesi, çoktan beri tanıdığı, istihzasından, pervasızlığından ürküp sıkıldığı, laubali hallerini, küçük çılgınlıklarını sevdiği, zekasının düşüncesinin sıçrayışlarını beğendiği; fakat yolları ayrı olduğu için elinden geldiği kadar uzak yaşadığı bu adamı, birdenbire büsbütün başka bir plana çıkarmış, hayatının ıstıraplı bir parçası yapmıştı. O kadar ki, Nuran'a yazdığı mektuptan beri onu düşünmeden, onu merak etmeden üst üste üç saat vakit geçirmemişti. Mümtaz o günden beri Suat'a karşı içinde, farkında olmadan bütün zulüm görenlerin kendilerine zulmedene, serçenin atmacaya karşı duyduğu cazibeye benzer bir his duyuyordu. Bu da tabii idi; aralarında artık bir frenk şairinin dediği gibi -öldürücü şeylerin muzlim cazibesi- konuşuyordu; Nuran'ın aşkında karşılaşmamışlardı. Bu aşkta vaziyetleri ne olursa olsun aralarında bir nevi itisaf duygusu bulunacaktı. Fakat şimdi musıkinin ortasında duyduğuna şahit olduğu isyan, Suat'ı ona büsbütün başka bir aydınlıkta gösteriyordu. Birkaç defa kendisine -acaba noldu, nesi var?- diye sordu. Sonra bu sual daha sarih şekil aldı. -Musıkide ne arıyordu ki bu kadar keskin bir isyana gitti?- Bu düşünceler arasında tekrar Suat'a baktı. Fakat bu sefer onun yüzünde hiçbir mana ve ifade göremedi. Suat çok terbiyeli çalınan esere ve onu icra için yorulanlara son derece hürmet eden; fakat bütün düşünce hürriyetini kullandığını iyice gösteren -serbest ve hatta zalim bir dikkatle yine musıkiyi dinliyordu. Bu kayıtsızlık Mümtaz'ı biraz evvelki isyan kadar rahatsız etti. O kadar ki, eserin sonralarını adeta irade cehdiyle kaçırmamıştı.

Emin Bey'in taksimi, ayinin birinci selamında bestekarın yedi defa ayrı ayrı yollardan, karşılarına -birincisinde çok güzel ve beklenmedik bir şey, kendi içimizden bir buluş, öbürlerinde iç hayatımıza tasarrufu; bu yüzden ferdiliği ve kudreti gittikçe artan bir hatıra gibi,- çıkardığı ferahfezayı onlara, artık kendilerine ait bir zaman gibi iade ederken, Mümtaz bu düşüncelerin arasında idi. Ve bu yüzden, kendi benliklerinin, bir ucu ölçüsüz mazi karanlıklarında gömülü gölge varlıkları arasına, Neyzen'in sakınılmaz bir netice, bir ömrün asıl çehresini bulduğu son menzil gibi vardığı bu ferahfeza cümlesinin de katıldığını, onu da öbürleri gibi sık sık yaşıyacağını, -kendi yıldız uçuşuyle veya pırıltılı nebülöz çöreklenişiyle aydınlattığı bir meçhulden, sırf Suat'ta gördüğü bu isyan yüzünden- duygularını idare edeceğini anlamıştı.

Getirdiklerini sadece teknik dikkat veya düşüncelerde harcamazsak, musıkinin bizdeki ameliyeleri daima enfüsi kalır. Derin şekilde hatırladığımız her eserin altında, onunla temas ettiğimiz anın hususiyetleri, bir bakıma bu anın, musıkiyi az çok hayatımıza nakletmekten ibaret olan macerası vardır.

Mümtaz Ferahfeza ayini boyunca etrafında, içinde ve zihni çalışmaları arasında bir yığın hayale, bu musıkiyi beraberinde taşımak şartiyle kaçmıştı.. Hakikatte Nuran'ın biraz ötede seyrettiği yüzü etratında toplanan veya oradan Üçüncü Selim devrine, Şeyh Galib'e, İkinci Mahmud zamanına, kendi yaz hatıralarına, Kanlıca'daki akşam saatlerine, Kandilli yokuşuna, Boğaz sabahlarının o acayip ışık oyunlarına dağılan bu hayaller, İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdi. Bu hayaller tek başlarına kalsalardı, tıpkı bir ocağın alevleri gibi kendilerini doğuran musıkinin içinde, çok kısa hayatlarını yaşayıp kaybolacaklardı. Böyle olmadı. Suat'ın çehresinde seyrettiği ani ümitsizlikte, -şimdi Mümtaz, Suat'ın çehresinde okuduğunu sandığı isyan, küçük görme ve hiddet ifadelerinin hakiki manasının, sadece bir ümitsizlik olduğunu anlıyordu;- bu hayaller manzumesi birdenbire derine geçtiler. Ve tıpkı sabadan, nevadan, rasttan, çargahtan, acemden gelen nağmelerin, asıl terahfezada karar kılmaları ile, o mahzun, hatıra yüklü, bütün ömürlerinin manasını taşımağa, onların yerini almağa hazır cümlesini meydana getirmeleri gibi, Suat'ın ümitsizliği de bütün bu hayalleri benimsemiş, onları kendi zalim tecrübesiyle Mümtaz'ın içine mal etmişti. Öyle ki, musıkinin etraflarında kurduğu o çok hayali akşam bir alaim-i semada yaşıyormuş hissini veren renk perdelerinden dünya, neyin sesi kesilip de bittiği zaman, herkes için olduğu gibi yavaş yavaş dağılacağı yerde, Mümtaz'ın içine bu tesadüfle, -kudret ve mahiyeti değişmiş ve artmış olarak,- bir kat daha yerleşti. Ve bütün musıkinin devamı boyunca muhayyilesi hangi merhalelerden geçerse geçsin, daima Nuran'ın etrafında dolaştığı için Suat'tan kendisine geçen bu ümitsizlik duygusu onda Nuran'ın düşüncesiyle birleşmiş oldu.

O kadar ki, musıki bittikten sonra tekrar Tevfik Bey ve Emin Dede, yine aynı makamın etrafında dolaşan besteleri ve semaileri okurken Mümtaz evvelden tanıdığı bu eserleri, şimdi aynı ümitsizlik hissi içinde dinledi. Hatta, dayısına her zaman olduğu gibi refakat eden Nuran'ın sesini, yine her zaman yaptığı gibi etrafından ayırmağa çalışınca, bu sesle kendi arasında bir nevi engelin varlığını vehmetti. Sanki genç kadının sesini çok uzaklardan, sisli bir sabahın arasından dinliyordu. Alaturka musıkinin teganni edenlerin çehresine getirdiği o gergin değişikliği, sarfedilen gayretin değil, bir nevi ayrılığın, uzaklığın ifadesi gibi duyuyordu. Sanki genç kadın çok uzaklardan kendisini imdada çağırıyordu; ve Mümtaz bir türlü ona gidemiyordu. Sanki Nuran, sultaniyegahın, mahur'un, segahın iklimlerinde mahpustu.

Bütün bunların gülünç olduğunu kendisi de biliyordu. Hatta Mümtaz, daha başka bir şeyi, bu tarzda düşünmek ve duymak itiyadını ta çocukluğundan beri biraz da kendisinin hazırladığını biliyordu. Çocukluğunun hazin tesadüfleri ona, her sevdiği şeyi kendisinden çok uzakta, erişilmez bir alemde düşünmek itiyadını vermişti; nasıl aşkı keskin günah ve ölüm fikriyle beraber, yani bir nevi telafisi kabil olmayanın mükafat ve azabı olarak tanımışsa, bu uzaklık düşüncesi de onda o yıllarda kök salmış bir düşünce idi. Kaldı ki, Mümtaz çocukluğunun bu miraslarını, çok zihni, şartlarına göre az çok marazi ve şiirin terbiyesine erken açılmış bir ergenlik çağında ve bütün gençliği boyunca, ta Nuran'ı tanıdığı aylara kadar, kendi isteğiyle derinleştirmişti. Ona göre şiirin asıl kaderi, herşeyin ve her ümidin ötesindeydi. Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltıya benzerdi. Okuduğu ve beğendiği şairler, başta Poe ve Baudelaire olmak üzere hepsi -asla...-nın prensi değil miydiler? Onların beşikleri hep -olamaz...- burçlarında sallanmış, ömürleri -imkansız...-ın ülkesinde geçmişti. Hayatımızı geriye dönemiyecek bir uca taşımazsak, şiirin peteğini nasıl doldururduk? Onun için gürültülü neşesine, riyazi denebilecek bir tahlil kabiliyetine, geniş hayat iştihasına rağmen Mümtaz, o zamana kadar ömrünün ve gençliğinin kendisine üst üste açtığı sofraları reddetmekle kalmamış, hayatının acı taraflarını ancak yaşanacak iklim gibi kabul etmişti. Her düşünce, her ihsas, onda, ağustos mehtabını seyrettikleri gece Nuran'a söylediği gibi, zalim bir işkence, bir azap haline geldiği zaman tam şeklini almış olurdu. Bunu yapamadığı takdirde şiirinin hayatla birleşmiyeceğini biliyordu. O erime ve kaynaşma ancak tahammülü güç hararetlerde olabilirdi. Aksi takdirde kapının önünde kalır, ödünç alınmış bir dili kullanırdı.

Belki Nuran'a karşı olan aşkında da bunlar vardı. Genç kadının arkasında Mahur Beste'nin çok yüklü irsiyeti bulunmasa, kendisinden evvelki aşk ve evlenme tecrübesinin verdiği üstünlükle hayatına girmiş olmasa Mümtaz o kadar kendisine bağlanmıyacaktı. Nuran'ın hayata ve duygularımıza karşı güvensizliği, ve onun yüzünden herşeyi olduğu gibi kabul ediş tarzı, günlerin getirdiği ile mesut oluşu, hulasa sadece kabul etmekle kalışı, onu yarı tanrılaşmış bir çehre yapmıştı. Bütün bunları yaşarken genç adam, bu duyguların arkasında işleyen zembereği gayet iyi tanıyordu. Hakikatte o, kendisine bir iç nizamı arıyordu. Kelimeleri, hayalleri canlandıracak bir ateşin peşindeydi. Fakat oyun daha başında değişmiş, bilerek girdiği imtihanda Mümtaz mağlup olmuştu. Bu gayet garip bir düşünceydi. Zaman zaman Mümtaz saadet duygusundan uyanıyor, -acaba lüzumundan fazla mı?- diye kendine soruyordu. Sade bu sual aşklarının cennetini, yapmacık bir cennet haline getiriyordu. O kadar mesut olduğu bütün yaz boyunca adeta çifte denecek bir hayat yaşamıştı. Garibi bu ki, kendi hislerine karşı beslediği bu şüphe, kendi kendisini bu göz altında bulunduruş, ne Nuran'a karşı olan sevgisini azaltmış, ne de bu sevgi yüzünden zaman zaman çektiği ıstırapların hakiki olmasını menetmişti.

İşte şimdi de kendisiyle aynı şekilde konuşmaktaydı; -Ben budalayım... kendimi zorla telkin altına sokuyorum.- Fakat gözleri Nuran'a her tesadüfinde onu eskisi gibi görmediğini, sanki bir hatıra arasından seyrettiğini sanıyordu. Bu duygu uzun zaman kalacak, şekilden şekle girecektir. Bu yüzden yanı başında yaşayan ve kolları arasında gülen kadını adeta ortada olmayan bir varlık gibi sevecektir.

Fakat Suat niçin bu kadar ümitsizdi? Neyi düşünüyordu? --Acaba Dede'yi hakikaten inanmak ve bir şey bulmak ihtiyaciyle mi dinledi? Yoksa inkarla mı işe başladı? Niçin bu kadar mustarip?..- Bu sual düşüncesine gelir gelmez garip bir şüpheye düştü. Kendisi, Mümtaz, dini olduğu söylenen bu ayini nasıl dinlemişti? Ferahfeza ayini boyunca düşüncesinin geçtiği yerleri bir bir hatırladı. Garip şeydi bu, bütün ayin boyunca, bir defa olsun mistik bir ürperme duymamıştı. Bütün çağrıları, Nuran'ın, bir de yazmakta olduğu eserin etrafında toplanmıştı. Bu yokluk Dede Efendi'nin kabahati miydi? Yoksa kendi yaratılışı mı? İçindeki fakirliğe şimdi kendisi de şaşırıyordu. Yoksa, alaturka musıki karşısındaki vaziyeti tamamiyle müstear bir vaziyet miydi? Onu da, hayatındaki birçok şey gibi, hatta o kadar çok sevdiği Nuran'ın aşkı gibi, sadece bir nizam olarak mı benimsemişti? Sadece zihninden, muhayyilesini zorla kırbaçlıyarak mı bütün bunları yapıyordu? Bu işe de, eninde sonunda elbette bir sahih ve kendimin olan dibe varırım ümidiyle mi girmişti'? Acaba öbürlerinde ne duyuyordu? Bach'ı, Beethoven'ı dinlerken de böyle mi olmuştu? Huxley, -Allah var ve görünüyor; fakat sade kemanlar çalarken...- diyor. Bunu çok sevdiği romancı La Mineur kuvarteti için söylemişti. Fakat Mümtaz bu kuvarteti kitabı okumadan çok daha evvel dinlemişti. Hislerini kontrol etmek imkanı yoktu.

Birdenbire olduğu yerde irkildi. Nuran'ın sesi Dede'nin acemaşiran yörük semaisi arasından:

Tü beher güca ki başi

Büved an bihişt-i mara!

diye ağlıyordu. Fakat niçin Nuran'ın sesi bu kadar uzaktan geliyordu? Sinirlerin bu gergin anında, aralarına bir varlık mı, yoksa bir yokluk mu girmişti? Onu bir ümitsizliğin aynasından mı seyrediyordu? Yoksa bir hakikatin, çok büyük bir hakikatin kendini aydınlatan fani bir kıvılcımı gibi mi görüyordu. Sanki bu suallerin cevabını, yalnız o verebilirmiş gibi tekrar Suat'a baktı. Fakat Suat'ın yüzü sımsıkı kapalıydı.

Belki de bir şeyler yapmak için yerinden kalktı, musluğa gitti, yüzünü yıkadı. Döndüğü zaman Emin Dede meşhur taksimlerinden birini daha yapıyordu. Fakat yine hep ferahfeza idiler. -Musıki, aşk için iyi vasıta değil...- diye düşündü. Çünkü musıki zamanın üzerinde çalışıyordu. Musıki zamanın nizamı

idi; hali yok ediyordu. Saadet ise bu gündedir. Mesut olmadıktan sonra niye sevmeliydi?

Fakat kim mesuttu? Bu neyin şikayeti beyhude bir şey değildi. Bu kozmik seyahat insanoğluna saadetin beyhude bir gaye olduğunu anlatmıyor muydu? Suat buraya mesut olmak için mi gelmişti? Elbette hayır, elbette şimdi o küçük kadınlariyle beraber olsaydı bin kere daha mesut olurdu. Fakat o buraya Mümtaz'ın ayağına basmak için gelmişti. Hem kendisine, hem ona ıstırap çektirecek, birbirini bedbaht edeceklerdi. Bütün insanlığın her gün, sanki bunun için yaratılmış gibi, yaptığı şey buydu. Suat, yine alnını, dizine dayadığı sol eline koymuş neyi dinliyordu. Fakat bütün uzviyetiyle tetkikte olduğu halinden anlaşılıyordu. Neyi dinlemiyordu, sadece canı sıkılıyor, sabırsızlanıyor ve bekliyordu. Ve Mümtaz da bu sabrın sonundan çıkacak şeyi onunla beraber beklemeğe başladı. Öyle ki artık Emin Dede'nin bir an evvel gitmesini kendisi de istemeğe başlamıştı. Suat'ın ilk yapacağı şeyi hakikaten merak ediyordu.

Bununla beraber ney kendi kavsikuzah dünyasında yolculuğuna devam ediyordu.

Vİ

Emin Bey taksimini bitirir bitirmez izin aldı. Cemil'i, çok yormamak şartıyle, onlara bırakıyordu. Mümtaz misafirini yokuşun başına kadar uğurladı. Ve isteksiz isteksiz eve döndü. Suat'ın orada bulunuşu ona ev sahibi vazifelerini bile unutturmuştu. Hayatının hiçbir devrinde bu kadar kaçmak, kurtulmak için kaçmak arzusunu duymamıştı. Kaçmak, bir yerlere gizlenmek istiyordu. Kapının önünde kendi kendine: -Bir, iki, üç... bir, iki, üç...- diye saydı. Suat'ı görmekten korkuyordu.

İçeriye girince rakı masasını hazır bulmuştu. Fakat daha kimse içmeğe başlamamıştı. Herkes ayakta birbiriyle konuşuyordu. Kristal kadehlerin elektrik ışığının altında içlerindeki alkolle büyük aydınlık kütleleri yaptığı masanın başında Suat'la İhsan'ı buldu. Onlara yaklaştı:

-Nasıl buldun Suat?

İhsan Suat'ın yerine cevap verdi:

-Şimdi onu konuşuyorduk, dedi. Suat beğenmemiş...

Suat başını kaldırdı:

-Beğenmedim değil.. aradığımı bulamadım...

İhsan:

Sen musıkinin Allah'ı elinden kolundan kıskıvrak yakalayıp sana teslim etmesini istiyorsun... Bu imkansız bir şey! Her yerde, ancak getirdiğini bulabilirsin! Allah ne Dede Efendi'nin, ne de başka birisinin cebinde değildir.

-Belki, dedi. Fakat bundan şikayetçi değilim, beni sıkan boşluğun etrafındaki o dönüş... fikrisabit halindeki o çırpınma. O beni sıkıyor.

Önündeki kadehi kaldırdı. -Haydi bakalım! diye etrafa seslendi. Belki bunda bir şeyler vardır. Hiç olmazsa unutmanın tesellisi!

İhsan:

-Sen kendini bir şeylere kurarak gelmişsin... diye yavaşça kulağına fısıldadı. Sonra masanın öbür tarafından karısının yanına geçti.

Suat: -Ev sahibinin sıhhatine...- diye kadehini bir yudumda boşalttı.

Macide:

-Bu ne acele Suat?.. dedi.

Suat kendi kendine düşünür gibi, ve kime olduğu pek bilinmeyen hafif bir istihza ile ona cevap verdi:

-Kusura bakma, Macide... ben acele etmeğe mecburum. Sonra, acele etmek! diye bir daha tekrarladı. -Vakti olmayanlar acele ederler... Herkez kendi zamanının şuuruyla doğar. Benim işim aceledir.

İhsan, yarı alay, yarı ciddi:

-Amma da muammalı konuşuyorsun, Suat! diye çıkıştı. Nerede ise Sfenks gibi bize kapalı sualler soracaksın.

Suat omuzlarını silkti. Gözü, Mümtaz'ın elindeki şişede, genç adama; büyük bir lütuf bekliyen çocukların tebessümüyle gülüyordu:

-Lütfen, bir kadeh daha... Tren yakında kalkıyor. İşin fenası nedir biliyor musunuz? Tam hareket zamanını bilmemek; hep bu gün, yarın diye düşünmek. Ve böylece bu havadan gelen zamanı en manasız şekilde harcamak! Durdu, üst üste iki yudum içti, yarı boş kadehi önüne koydu. Mümtaz sade dikkat dikilmiş onu dinliyordu: -Macide benim için üzülüyor, merak ediyor. Biraz sonra o, belki hepiniz bana nasihat vermeğe kalkacaksınız. Bütün ömrümce nasihat dinledim. Düşünmüyorlar ki ben gara erken gelmiş insanım; tabiatiyle hayatım büfenin

önünde geçecek... Başka ne yapabilirim sanıyorsunuz? Sizin gibi evimde, gündelik işlerimin arasında değilim ki...

Nuran Mümtaz'a baktı; elinde şişe, kadehleri dolduruyordu. En sonunda kendisininkini doldurdu, fakat içmedi. -Ne acayip bir müşterek bağımız var? Benim eski arkadaşım ve aşıkım, onun akrabası... Fakat ne kadar çok içiyor?..- Sonra ta Fakülte'den beri Suat için tekrarlanan bir benzetmeyi hatırladı: -Halbuki atlar bu kadar çok içmezler... belki de hiç içmezler.- Bir kaşını kaldırarak zihninden aradı: -Hayır, hiç içmezler değil... Bazı yarış atlarının bira veya şarap içtiklerini gazetelerde okudum. Ama elbette bu kadar içmezler.- Korkuyla Suat'ın tekrar ve bir yudumda boşalttığı kadehine baktı. Suat'ın ata benzediğini düşününce gülerdi. Fakat bu sefer gülmedi; demek ki ortada rahatsız edici bir vaziyet vardı. Bunu Mümtaz da sezdiği için içmiyordu. O halde kendisi de içmeyecekti... Halbuki içmeğe o kadar ihtiyacım var ki... -Bu musıki beni saatlerce çiğnedi. Bazen kendimi ilahi bir hamur haline girdim sanıyordum...- İçkinin değişikliği lazımdı. Fakat içmeyecekti..

Mütareke yıllarında babası ile çok küçük yaşta Kafkasya'dan kaçmış olan Selim:

-Büyük harpten evvel Rusya'da etüdyanlar, bilhassa büyük gar büfelerinde içerlermiş... Babam anlatır durur. Reis, yanıbaşında zil, tarifeyi eline alır, yüksek sesle okurmuş. Mesela -Falan gar, tren burada yirmi dakika kalıyor, üçer kadeh Bordo şarabı içebiliriz, yahut bir şişe votka...- diye içkileri ısmarlarmış. Böylece her istasyonda ayrı ayrı o şehrin hususiyetlerine göre mezelerle tattıkları içki bir nevi seyahat olurmuş. Sarhoş olup masa altına devrilenler hangi istasyonda iseler orada kaldı addedilir, zil çalar, yola devam edilirmiş...

Etrafına bakındı, kimse kendisini dinlemiyordu. Omuzlarını silkti. Selim'in babasından naklettiği hikayeleri kimse dinlemezdi. Bu Rusya hatıraları yüzünden arkadaşları ona, -babasının hasreti...- adını vermişlerdi. Fakat Selim iyi çocuktu, zaaflarını bilirdi. Kızmadı. İhsan'ın yanına geçti. Orhan, onu yanıbaşında görünce büyük bir şefkatle bir kolunu omuzuna attı. Selim'in bir talihi de kendisinden iki misli cüsseli olan Orhan'a bir nevi dayanacak şey vazifesini görmekti. Deminden beri bu kucaklayıştan kurtulmak için Orhan'ın uzağında kalmağa çalışmış, fakat hikayesinin boşa gitmesinin verdiği şaşkınlıkla bu kavrayışa kendiliğinden teslim olmuştu. İçinden -mukadderat...- diye birkaç defa tekrarladı ve beli, üzerine çöken ağırlıktan bükük, kendi ahmaklığına gülerek İhsan'ı dinlemeğe başladı.

-Bilmiyorum, bir fiction'un yokluğuna üzülmek ne dereceye kadar doğrudur? Fakat müslümanlıkta başlangıç günah fikrinin bulunmaması, şu cennetten kovulma hadisesi üzerinde hıristiyanlıkta olduğu gibi durulmaması, bence teolojiden sanata kadar her sahada tesir yapmış bir keyfiyettir. Bilhassa ruhi tahaffuza pek az yer vermişiz. Bence bizim alemimizi olduğu gibi almalıdır. -

Söze hangi vesile ile başladığını unutmuştu. Yalnız Suat'a marazi taraflarına mağlup olmak fırsatını vememek için acele acele konuşuyordu. -Bence bu iki dünya arasında münakaşa zemini bile yoktur. Dinde, cemiyetin bünyesinde ayrılış daha ilk adımlarda başlar. Dikkat edin ki, garp medeniyetinde herşey bir kurtulma, bir azat edilme fikri üzerine kurulur. İnsanoğlu evvela dinde, İsa'nın yeryüzüne inmeğe ve orada öldürülmeğe, kendisini feda etmeğe razı oluşuyle kurtulur. Sonra cemiyette sınıf mücadeleleriyle evvela şehirli, sonra köylü kurtulur. Bir bakımdan biz başından itibaren hürüz.

Suat üçüncü kadehini bitimiş, ona bakıyordu.

-Yahut başıbozuk..

-Hayır, evvela hür. Sitede esirin bulunmamasına rağmen dahi hür. Fıkıh insanın hürriyeti üzerinde ısrar ediyor.

Suat ısrar etti:

-Şark hiçbir zaman hür olmamıştır. O daima sıkı kadrolar içinde adeta anarşist bir fertçilikte kalmıştır. Hürriyetten o kadar çabuk vazgeçeriz ki... ve her vesile ile.

-Ben asıl temelden bahsediyorum. Şarkta, bilhassa müslüman şarkta cemiyet bu hürriyet fikri üzerinde kurulur.

-Ne çıkar? O kadar çabuk vazgeçtikten sonra...

-O başka. O bir nevi fedakarlık terbiyesi. Müslüman şark, asırlardan beri kendisini müdafaaa vaziyetindedir. Mesela biz. İki yüz seneye yakın bir zamandır, hayati müdafaalarla yaşıyoruz.. Böyle bir cemiyette bir nevi kale nizamı kendiliğinden doğar. Bugün hürriyet mefhumunu kaybetmişsek sebebi muhasara altında yaşadığımız içindir.

Suat kadehini Mümtaz'a uzattı:

-Mümtaz, bana lütfen hürriyetimi kullanmak fırsatını bir daha bahşeder misin? Sesi, bir çocuk sesi gibi yumuşaktı. Yahut bir ıslık olabilir... -Şu, Hak Taala'nın elimi kolumu o kadar iyi bağladıktan sonra bana verdiği hürriyeti... Kadehi eline aldı, derin derin baktı. Sonra orada çok korkunç bir istikbal okumuş gibi başını geriye çekti, ve yine sanki gördüğü hayali ebediyen bozmak ister gibi, su ile bulandırdı: -İşte benim hürriyetimin hududu... dedi. Fakat zannettiğiniz gibi budalaca bir şey değildir. Hiç azımsamayın!.. Sonra birdenbire kendisine kızarak, kadehi tekrar masanın üstüne koydu. Ama ne diye beni ayıplamanıza bakıp da bunu söyledim? Hepiniz aynı şeyi yapmıyor musunuz?

Nuran:

-Sana içki içiyorsun diye kızan yok... Burada eğlenmeğe toplandık, elbette içeceğiz... Ve kadehini ona doğru kaldırdı. Mümtaz Nuran'la bu anda göz göze gelmemek için başını yana çevirdi. Hakikatte istemeden, belki onun telkinleriyle belki içlerindeki korku yüzünden, hatta onu sevmedikleri için hep Suat'ın etrafında toplandıklarını ve onu daha şimdiden bir sürgün avında canının telaşına düşmüş hayvan haline soktuklarını sanıyordu. Bu bir vaziyeti azdırmaktan başka bir şey değildi.

Sade burada değil, belki dünyanın dört köşesinde her lamba ışığı altında buna benzer şeyler oluyordu. Ademoğlu sakardı, bu yüzden hakikaten talihsiz olurdu. En iyi arzulardan bile bir yığın manasız üzüntü doğardı. Üzüntüler, küçük üzüntüler... İçini çekti. -Suat bu gece bir şeyler yapacak. Sade bunu düşünmek bir krizi hazırlamaktır. Politika böyle değil mi sanki? Korku ve müdafaa gayreti, onun karşılığı... tıpkı musıkide olduğu gibi... ve en sonunda bir altın fırtına gibi muhteşem final...- Birdenbire alaturka musıkinin içinde uyandırdığı ruh halinden düşüncesinin garp musıkisine geçmesine kendisi de şaşırdı. -Ne kadar garip... İki dünyam var. Tıpkı Nuran gibi, iki alemin, iki aşkın ortasındayım. Demek ki bir tamlık değilim! Acaba hepimiz böyle miyiz?..-

Suat Nuran'ın cevabını duymamazlıktan geldi:

-Herkes beni azarlıyor, huyumu tenkit ediyor. Kimi hastalığımı söylüyor, kimi evliliğimden bahsediyor. Halbuki ikisi de lüzumsuz. -Kadehini sımsıkı avucunda tutuyordu. Herkes bana bir şey hatırlatıyor. Karım, arkadaşlarım, akrabalar, herkes. Düşünmüyorlar ki ben mesuliyet hissiyle doğmuş değilim. İnsan ya öyle doğar, yahut doğmaz. Bende bu yok. Karım bunu ilk haftasında anladı; fakat yine söylüyor, hatırlatıyor. Belki de bir mucize bekliyor. Mucize olmaz mı? Birdenbire mesela değişmişim, -hayatımı sevmeğe başlamışım. Bizim müdürden şube müdüründen, veznedardan, hukuk müşavirinden hoşlanıyorum, çocuklarım omuzlarıma tırmanınca mesut oluyorum...

Macide alay etti:

-Buraya gelmeden evvel içmiş miydin?..

-Dün akşamdan beri, Macide... Dün aşkam Yaşar beni Sabih'lere götürmüştü. Orada gece yarısına kadar içtik; sonra Arnavutköyü'ne indik, saat üçe, dörde kadar orada kaldık. Sonra...

Nuran çok meraklı bir hikaye gibi gerisini sordu:

-Sonra?.. Sonra ne yaptınız Suat?

Yüzü allak bullaktı.

-Sonra malum... Arnavutköy merkezdir. Onun ayrı ayrı şubeleri vardır. Hatta etnik şubeler, diyebilirim... Fakat biz en famille eğlendiğimiz için, çingeneler: tercih ettik. Çifte nara ile fecri karşılamak. Şu Hürriyet-i Ebediye tepesindeki mahut eğlence yerleri yok mu? Doğru soluğu orada aldık. Bir çingene bize çifte narasiyle gül yüzlü fecri gecenin içinden yavaş yavaş tulumbadan su çeker gibi çekti. Güzel bir kızcağız da vardı, çiçeği burnunda, adeta bir çocuk. Adı da Bade. Düşünün bir kere... yahut Mümtaz düşünsün, bu onun genre'ı. Çifte nara ile taksim, Bade adlı çingene kızı, arkadaşları rakı, çiftetelli... Sonra arkadaş evinde bir divanda uyumak. Birdenbire yüzü buruştu. Kadehini ağzına götürdü; fakat bir yudumda kaldı. Sabahleyin güç oluyor. İçkiden sonraki yorgunluğa bir türlü alışamadım. Kadehini masanın üstüne bıraktı. Herkes şaşkın gibiydi.

-Bu kadar kafi mi Nuran?.. Çok ayıp değil mi? Ama doğrusunu istersen hiçbiri olmadı. Ne Sabih'lere gittik, ne de içtim. Dün gece karımla beraberdim; buraya da doğru Paşabahçe'den geliyorum. Tatlı tatlı gülümsedi. Sarhoş değilim, emin olun sarhoş değilim.

Macide sordu:

-Öyle ise ne diye uydurdun bu yalanı?..

-Sizi şaşırtmak için. Beni ayıplamanız için. Mühim adam görünmek için. Kahkahalarla gülüyordu. Kısa ve kuru öksürükler arasında devam etti: Evliliğimden bahsedilince kızıyorum...

Nuran:

-Ama kimse evliliğinden bahsetmedi senin?

-Zararı yok... ben bahsettim ya; yeter, demek ki üzerimde içtimai tazyik var! Alnını sildi, sonra Mümtaz'a döndü: -Mümtaz sana bir hikaye mevzuu vereyim mi? Düşün bir kere, ben anlatayım da... Bir insan, faziletli bir insan, bir memur, bir hoca, istersen bir evliya tasavvur et!.. Öyle hazırla ki bütün değerler kendisinde mevcut bulunsun. Onlarla doğmuş olsun. Bir kere bile kendi içinde aksamamış bir adam hulasa... fakat mecburiyeti sevmiyor. Garip değil mi? Sadece kendini seviyor: Kendisinde ve kendisi için yaşamayı istiyor. Ömrü gayesiz fakat cömert hareketlerle dolu; ve bu hareketler kendiliğinden hep iyiliğe doğru gidiyor. Fakat düşüncesinde hür olmayı seviyor. Ve hiçbir vazife hissi tanımıyor. Günün birinde bu adam bir kadınla evleniyor; belki de sevdiği bir kadınla. Birdenbire değişiyor, huysuz, titiz, kötü düşünceli bir adam oluyor. Kendisini tasnif edilmiş görmek onu yavaş yavaş çıldırtıyor. Bir etiket altında yaşamanın, bir araba atı gibi beraber yaşamanın sıkıntısı onu içinden

değiştiriyor. Yavaş yavaş hemen herkese karşı fenalık yapıyor, hayvanlara, insanlara, herşeye zalim oluyor. Hasis oluyor, hiç kimsenin saadetine tahammül edemiyor. Sonunda:

Mümtaz kısaca bitirebilmek için:

-Malum hikaye... karısını öldürüyor, dedi.

-Evet ama, bu kadar kısa değil. Kendi kendine uzun muhakemeler yapıyor. Hayatını bir mesele gibi alıyor ve düşünüyor. Sonunda insanlıkla arasında tek maniayı görüyor.

-Ayrılsın...

-Neye yarar?.. Beraber yaşamış iki insanın birbirinden ayrılacağını, hakikaten ayrılabileceğini sanıyor musun? Bunu Mümtaz'ın yüzüne dik dik bakarak söylemişti. -Hem ayrılırsa ne çıkar? Bütün bağları koparsa bile, ara yerde kaybedilmiş seneler bulunacak. Hepsini dakika dakika yaşadığı muazzam, korkunç, karanlık bir ömür; ondan kurtulabilecek mi? Sonra o ruh itiyatları. O zaman daha büyük bir tereddüde düşecek. Etrafında olan bütün fenalıkları bilerek yapmış bir adam, düşün. Ayrılmak da bunlardan biri olacak.

-Peki, öldürünce unutacak mı?..

-Hayır, unutmayacak. Tabii unutmayacak. Fakat kini ortadan kalkacak. İçindeki dargınlık gidecek.

Nuri dayanamadı:

-Mümtaz, bana kalırsa onun hayatını yazacağın yerde bir tarafta rastlarsan öldür, daha iyi olur...

Suat omuzlarını silkti:

-Bu birşey halletmez. Sadece meseleden kaçmış oluruz. Sonra öldüremez. Öldürmesi için tanıması, ayırması lazım. Herkese benziyen adamı niçin öldürsün, herkes az çok bir veya birkaç insanın yüzünden kötüdür. Emin olun buna... Her düşüşün altında bir başkası vardır. Ve herkes kendinin mezarıdır. O herkese benziyor, hepimize... fakat bunu kabul etmiyor. Evet sonunda bu zalim oyundan kurtulmanın tek çaresini buluyor. Bir tek hareket, kanlı bir hareket, bir nevi intikama benziyen bir iş. Fakat bunu yapar yapmaz büyülü bir eşik atlamış gibi kendisini öbür tarafta, eski dünyasında, içindeki iyilik hazinesiyle zengin buluyor. Yüzü parıldıyor ruhu bütün genişliğini alıyor; insanları seviyor, hayvanlara acıyor, çocukları anlıyor.

-Nasıl cinayetle mi?.. İhsan bütün neşesini kaybetmişti. Somurtkan, bir uçurum önünde gibi kendi içinde toplanmış Mümtaz'ın yüzüne bakıyordu. Nuran Mümtaz'ın yanına geçmiş, elini omuzuna koymuştu: Bir kavgada gibi herkes en sevdiğinin yanındaydı. Yalnız Selim tek başına, küçücük boyu ile önde, iki kollarını kavuşturmuş son derece eğlenceli bir şey seyeredenlerin çehresiyle konuşanlara bakıyordu. Daha ziyade mahallesinde horoz döğüşü seyreden çocuklara benziyordu.

-Burada artık cinayet yok.

Macide:

-Delirdin mi Suat? Böyle şeylerden ne diye bahsediyorsun. Kafana acı... Ve sonra birdenbire senelerdir yanında söylenmeyen fakat şimdi kendi ağzından çıkan -deli- kelimesi önünde korkarak, geriye, İhsan'ın arkasına doğru çekildi. Bütün vücudu titriyordu.

-Hayır, niye delireyim. Ben bir hikaye mevzuu anlatıyorum. Burada cinayet yok; bir kurtulma işi var. Tek manianın ortadan kalkışı. Tekrar dirilmek var. Evet kainatı buluyor. Kendisine yedi gün mühlet vermişti. Yedi gün cinayeti gizliyor. Yedi gün tekrar dirilmiş gibi insanlar arasında mesut, onları anlıyarak, altın parıltılar içinde yaşıyor. Tam bir tanrı gibi yedi gün... Ve yedinci günün akşamı bütün tabiat ve hayatla barışık, insan kaderinin miracında kendisini asıyor.

İhsan:

-Olmaz... dedi. Bu değişikliği izah edemezsin! Hiçbir intikam hissi, hiçbir adalet duygusu ferde başkasını öldürmek hakkını vermez. Fakat farzedelim ki, bu hakkı kendinde görüyor ve öldürüyor. Değişme nasıl olur? Veliliğin yolu cinayetten geçmez ki... İnsan kanı daima korkunçtur. İnsanı küçültür, ezer. Cemiyetin adaletinde bile buna doğrudan doğruya vasıta olana iyi gözle bakmıyoruz.

Cellat hiçbir zaman sevilmemiştir.

-Bizim ahlakımız için, evet, fakat onun üstüne çıkarak...

-Ahlakın üstüne çıkılmaz.

-Niçin olmasın? İyiliğin ve fenalığın üstünde yaşayan bir insan için... Sen velilikten bahsediyorsun; benim kahramanım velilik istemiyor. O hürriyet istiyor. Onu elde edince tanrılaşıyor.

-İnsan kanla hür olmaz... Kanla elde edilen hürriyet, hürriyet değildir; kirlenmiş bir şeydir. Bırak ki insan tanrılaşamaz. İnsan insandır. Ve bu da oldukça güç varılacak bir merhaledir.

-Bana hürriyeti tarif edebilir misin?

Suat bir dakika İhsan'a dikkatle baktı. İhsan ona cevap vermek üzereydi; fakat birdenbire hakiki bir telaşa kapılan Macide onun sözünü kesti:

-İhsan, sakın Afife'yi öldürmeği kurmuş olmasın... İhsan gülerek karısını teselli etti: Ne çocuk Yarabbim!.. Sonra yavaşça, hayır, dedi; korkma, o konuşmak istiyor... Biraz içerledi, ondan. Ve tekrar kendisinden cevap bekliyen Suat'a döndü:

-Ederim. Başkaları için istediğimiz nimet.

-Ya kendin, kendin ne oluyorsun?

-Onu başkaları için istemekle ben de nefsime karşı hür oluyorum.

-Esaretin başka bir nevi. Hepimiz ayrı ayrı varız.

-Bir bakıma öyle, yani inanarak istemezsem... fakat herkesle beraber olduğunu düşün, tam hürriyettir. Sen hepimiz ayrı ayrı varız dediğin anda herşeyi kaybedersin. Varlık tektir ve biz onun parçalarıyız! Aksi takdirde dünya her an daha beter olur. Hayır, varlık tektir. Ve biz onun geçici parçalarıyız. Saadetimizi, huzurumuzu ancak bu düşünce ile elde edebiliriz. Sonra gülümsedi; sana epeyce tavizat da verdim, Suat... Fikrimi anla, belki esasta birleşebiliriz. İnsan teker teker Tanrı olmaz; fakat insanlık bir gün kendisine layık bir ahlak yaparsa tanrılaşabilir!.. Yani bazı büyük vasıflar kazanır.

Suat yorulmuş gibi köşeye oturdu. Rakı kadehini sıkı sıkıya elinde tutuyordu. Mümtaz sadece ona bakıyordu. -Acayip bir gece geçiriyoruz...- Suat'a eskisi gibi kızmıyordu; mustarip olduğu belliydi. Fakat ona tam acıyamıyordu da. Suat'ın hüviyetinde acıma duygularını reddeden bir taraf vardı. Suat çok sevilebilir, veya ondan nefret edilirdi. Fakat ona acınamazdı. Huzursuzluğu insan kalbini ona kapamıştı. Şimdi bile sofada elektrik ışığı altında, herkese ve hepsine karşı yabancı, bir muamma gibi ayrı duruyordu.

-Hayır, mesele bu değil... Siz meseleyi ters anlıyorsunuz. Ben ferdi bir vakıadan bahsediyorum. Ben fakirden değil, zengin doğmuş bir insandan bahsediyorum. Siz herkesin disiplinini ona tatbike kalkıyorsunuz. Halbuki o bunların üstünde. Söze nasıl başladığımı hatırlayın. Bütün kıymetleri kendisine hazır bulan adam, dedim.

-Ne çıkar bundan?

-Şu çıkar. Başkalarının çalışarak elde ettiği şeyleri o tabiatında mevcut buluyor.

-Bu elde edilen şeylerin içinde vazife ve mesuliyet duygusu da var mı?

Nuran gözlerini kapadı, -Acaba Fatma ne yapıyordu şimdi-.

-Hayır, o yok, etrafına karşı tamamiyle serbest, fakat cömert...

İhsan yavaşça sordu:

-Anlamıyor musun şimdi nerede aksadığını?

-Hayır anlamıyorum... fakat ne çıkar, Mümtaz yine bu hikayeyi yazsın...

İhsan devam etti:

-Sen insandan mesuliyet duygusunu kaldırıyorsun. Yerine birtakım hazır, yaradılıştan gelme faziletler koyuyorsun. Halbuki insan mesuliyet duygusundan başlar. Öbürleri mizaç zenginlikleridir. Nitekim hikayende bir evlenme, bir hayal düşüşü veya sebepsiz nefretle kahramanın, tasavvur ettiğin tanrı adam, cinayete doğru değişiyor. Halbuki mesuliyet duygusu...

-Mesuliyet duygusu da değişir. Yalnız ameliye genişler... İlk önce kıymetleri yıkar.

-Yıkar ama, o zaman daireden çıkar! Çünkü insanlık mesuliyet duygusu ile başlar.

Suat başını salladı:

-Ne çıkar bundan?..

-Şu çıkar. İnsanlarla, hayatla dediğin gibi barışmış olmaz. Bilakis onlarla arasına kan girmiş olur: İnsanla ve kainatla barışık kalmak için onların bendeki çehresinin tam ve yerinde durması lazımdır. Halbuki cinayet, hatta en ufak haksızlık bu çehreyi bizde bozar. Kainatı inkar etmiş oluruz. Yahut kainat bizi kusar.

-Senin ıstırabın bunu bozmuyor mu?

İhsan tereddütsüz cevap verdi:

-Bilakis, ben ıstırabımla insanlıkla barışıyorum. Onu mustarip olduğum zaman daha iyi anlıyorum. Aramıza o kadar sıcak bir şey giriyor ki... o zaman mesuliyet duygumu daha iyi idrak ediyorum. Istırap günlük ekmeğimizdir; ondan kaçan insanlığı en zayıf tarafından vurmuş olur, ona en büyük ihanet ıstıraptan kaçmaktır. Bir çırpıda insanlığın talihini değiştirebilir misin? Sefaleti kaldırsan, bir yığın hürriyet versen, yine ölüm, hastalık, imkansızlıklar, ruh didişmeleri kalır. O halde ıstırap karşısında kaçmak kaleyi içinden yıkmaktır. Ölüme kaçmak ise büsbütün korkunçtur. O sadece mesuliyetsiz hayvanlığa sığınmaktır.

Bir dakika durdu. Onun da Suat kadar ve belki de daha fazla ıstırap çektiği belliydi. Yüzü ter içindeydi. Ağır ağır devam etti.

-İnsan talihinin mahpusudur. Ve bu talihinin karşısında imandan ve bilhassa ıstıraba katlanmaktan başka silahı yoktur.

-İmandan bahsediyorsunuz, aklın yolundan gidiyorsunuz.

-Akıldan gidiyorum. Elbette akıldan gideceğim. Sokrat, akıllı aşık ihtiraslı aşıktan iyidir diyor. Akıl, insanın ayırıcı vasfıdır.

-Fakat öldürenin de, kendisi de öldürme hareketinde ölenle beraber ölmüyor mu?..

-Bir bakıma göre doğru... Ama işte bu ölüm istediğin yeniden doğuşu temin edemez. Hiç olmazsa her zaman için. Çünkü bu isyanla biz kategorinin dışına çıkarız. Sen insanı kainatın içine layıkiyle yerleştirmiyorsun. Halbuki işe oradan başlamalı. Ben insana tanrılık vasfını reddedenlerden değilim! Bilakis kainatın efendisi insan ruhudur.

Suat güldü:

-İhsan'ın coşkun tarafına rastgeldim, dedi. Fakat Mümtaz sen yine bu hikayeyi yaz!

Mümtaz ilk defa söze karıştı:

-İyi ama, niçin benim yazmamı istiyorsun da kendin yazmıyorsun?..

-Gayet basit. Sen hikayecisin. Yazmaktan hoşlanıyorsun. Rollerimiz ayrı. Ben sadece yaşıyorum!

-Ben yaşamıyor muyum? Bu suali Mümtaz en yumuşak sesiyle, yoksa öldüm mü? der gibi sormuştu.

-Hayır yaşamıyorsun; yani benim gibi değil. Sen bir noktaya çekilmiş orada yaşıyorsun. Geniş ve parlak hayallerin var. Zamana hükmedeceğim diyorsun. Kendine yarayacak hiçbir şeyi kaybetmemek için çırpınıyorsun. Bu bana yarar, bu yaramaz, diye ayırıyorsun. İstediğine bakıyor, istediğine bakmıyorsun. Adeta kendi kendine konuşuyordu. İkide bir öksürüyor, her öksürükten sonra aldırmayın geçer... der gibi başını sallıyordu. -Senin behemehal kendinin olmasını istediğin bir dünyan var. Yapmacık da olsa onda kalıyorsun. Ben senin gibi miyim? Ben sefil, maddi, ayyaş, vazifesinden kaçan bir adamım. Benim ömrüm biçare bir israftır. Su gibi akıyorum. Hastayım, içki içiyorum; evlat babasıyım, yüzlerini görmek istemiyorum. Kendi hayatımı bir tarafa bırakmışım, her an başka bir insanın derisinde yaşıyorum. Bir hırsız, bir katil, bacağını sürükliyerek yürüyen bir zavallı, hepsi, her gördüğüm canlı mahluk, benim için ayrı ayrı davetler oluyor. Beni çağırıyorlar. Hepsinin peşlerinden koşuyorum. Bana kabuklarını açıyorlar, yahut ben onlara vücudumu açıyor, farketmeden içime yerleşiyorlar, elimi, kolumu, düşüncemi zaptediyorlar, korkuları, vehimleri, benim korkularım, vehimlerim oluyor, geceleyin onların rüyasını görüyorum. Onların azabıyle uyanıyorum. Sade bu mu? Bütün inkar edilenlerin azabını içimde yaşıyorum. Her düşüşü tecrübe etmek istiyorum. Bizim bankanın kasasını, bana emanet edilen kasayı kaç defa soydum biliyor musun?

Macide ağlayacak gibiydi:

-Neler söylüyorsun Suat?.. Dinlemeyin bunu Allah aşkına... Ter içinde baksanıza...

Mümtaz yengesine baktı; yüzü bembeyazdı, gözleri büyük büyük açılmıştı. Macide tam bir asab krizi içindeydi. Fakat Suat onun telaşına ehemmiyet vermedi:

-Merak etme Macide. Zannettiğin gibi değil. Hakikatte soymadım. Fakat belki yüz defa kasayı soymayı düşündüm. Sade düşünmedim, soyduğumu tahayyül ettim. Belki yüz defa bankadan en geç olarak çıktım. Arkamda her an beni yakalıyacak adamlar vehmederek küçüle küçüle yürüdüm, hiç geçmediğim yollarda yürüdüm.

İhsan sordu:

-Peki ama niçin yaptın bunu?

Fakat Suat hep Mümtaz'a bakarak cevap verdi.

-Niçin hayatımı en manasız şekilde budalaca yaşadıysam, niçin eğlendiysem, niçin içtiysem, niçin evlendiysem. Zamanı öldürmek için. Yaşamak için;

çürümemek için! Omuzlarını silkti; ne bileyim ben? Kendimi duymak istiyorum da ondan! Uçuruma, her an ben varım, demek ihtiyacı. Şimdi niçin sen yazasın istiyorum, öğrendin mi? Bir kere olsun belkemiğinde dehşet ürpersin diye! Hepinizin kafasında sevgi, ıstırap diye bir yığın kelime var. Kelimelerde yaşıyorsunuz. Ben kelimelerin manasını öğrenmek istiyorum. Onun için yaptım. Mesela öldürecek derecede sevmediğini öğrenmek için yazmalısın. Fakat sen ölümü de bilmezsin... Kahkahalarla gülüyordu: Eminim ki senin için ölüm bir fırında iyice piştikten sonra, tıpkı bir müzede muhafaza edilen eşya gibi ebediyette daha parlak, daha kendisi olarak beklemektir. Öyle değil mi? Ve sen ölümden iğrenmezsin, onu güzelin ve aşkın kardeşi görürsün. Hiç ölümün iğrenç bir şey olduğunu düşündün mü? İğrenç bir çürüme ve kokma!.. -İçinizde Allah'a inanan var mı, bilmiyorum. Fakat eminim ki hepiniz müphem bir sükutta bu bahsi kapatmışsınızdır. Çünkü kelimelerde yaşıyorsunuz! Bir kere olsun, Allah'la konuşmak istediniz mi? Ben dindar olsaydım onunla konuşmak, onu tecrübe etmek isterdim.

Nuran:

-Lüzumu var mı Suat bunların, diye çıkıştı. Fakat Suat dinlemiyordu. O alabildiğine konuşuyordu. Mümtaz'ın korktuğu olmuş, kriz başlamıştı.

Mümtaz hep aynı çocuk sesiyle sordu:

-Sen inanmıyor musun?

- Hayır, yavrucuğum inanmıyorum: Bu saadetten mahrumum. İnansaydım mesele değişirdi. Bilseydim ki vardır, insanlarla hiçbir davam kalmazdı. Yalnız onunla kavga ederdim. Her an bir yerde yakalar, bana hesap vermeğe mecbur ederdim. Ve zannederdim ki bana hesap vermeğe mecbur olurdu. Gel, derdim gel, yarattığın mahluklardan birisinin derisine bir an gir. Benim her gün yaptığımı yap. Bir tanesinin hayatım yirmi dört saat yaşa! Pek bedbahtına gitmene lüzum yok. Sen ki yaratıcısın, bilmemen, anlamaman kabil olmaz. Onun için herhangi birinin derisine gir. Ve kendi yalanını bir an bizimle beraber yaşa; bizim gibi yaşa. Yirmi dört saat bu bataklıkta küçük susuzlukların kurbağası ol!

İhsan güldü:

-İyi ama, bütün bunları ancak inanan söyliyebilir. Sen pekala inanıyorsun!.. Hem hepimizden fazla!

-Hayır, inanmıyorum. Yalnız hakikaten inananın kafasıyle düşünüyorum. Başını salladı ve hiçbir zaman inanmıyacağım da. Ben yerde romatizmadan ölmeği tercih ederim.

Hepsi birden şaşkın güldüler. Yalnız Mümtaz'ın yüzü gergin bir dikkat içindeydi. Suat ne bu dikkatin, ne de gülüşün farkında oldu.

-Evet, dedi. Yerde romatizmadan ölmeği tercih ederdim! Hikayeyi isterseniz anlatayım. Akrabam arasında, çok safdil, iyi bir adam vardı. Dindar, temiz, evliya ruhlu bir adam. Hepimiz çok severdik. Hayat karşısındaki duruşuna hayran olmamak kabil değildi. Topkapı taraflarında bir yerde otururdu. Şehre eşekle gelir giderdi. Bu eşek benim çocukluğumun zevklerinden biri olmuştu. Bir gün evlerine gittiğimiz zaman eşeği bahçede her zamanki yerinde görmedik. Ne oldu? diye sorduk. Zavallı romatizma oldu, dediler ve ahırı açıp gösterdiler. Eşeğin eğerini karnına ters vurmuşlar, üzengilerden tavana asmışlar. Böylece ayakları ahırın rutubetinden kurtuluyor, üstelik de ayakta kalmasının önüne geçiliyordu. Bilir misiniz başınızın ucundan sarkan dört ayağıyle, yere doğru uzanan o mülayim çehresiyle ne kadar gülünç bir şeydi. Hazin ve gülünç; adeta beşerileşmişti. İlk önce çok güldüm. Fakat sonra gülmedim. Şimdi her metafizik sistem bana onun halini, tepemizden o hazin bakışını hatırlatır.

Nuran:

-Hiç işitmemiştim, bunu. Bari iyileşti mi?

-Ne gezer... birkaç gün sonra öldü. Adeta intihar etti. Yani kendisini bir akşam bir çaresini bulup yere attı. Toprakta ölmek için. Ama öyle asılmasaydı romatizmadan ölecekti.

Mümtaz omuzlarını silkti:

-Maskaralık... dedi.

Fakat Suat hala gülüyordu. Sonra birdenbire ciddileşti:

-Belki, dedi. Fakat benim için hakikat budur. Anlıyor musunuz! Benim için Allah ölmüştür. Ben hürriyetimi tadıyorum. Ben Allah'ı kendimde öldürdüm.

İhsan sordu:

-Hakikaten hür olduğunu sanıyor musun?

Suat ona kinle baktı. Yüzü ter içindeydi:

-Bilmiyorum, dedi. Hür olmak istiyorum...

-Hayır olamazsın...

-Niçin olamıyacakmışım. Beni artık kim menedebilir?

-Çünkü içinde, öldürdüğün Allah var. Sen kendi hayatını yaşamıyorsun artık. Sen bu halinle sadece bir mezar, bir tabut gibi bir şeysin. Korkunç, zalim bir ölümü taşıyorsun. Hangi hürriyet?.. Evet ben de biliyorum, o -olmazsa, her şey mübahtır- sananlar oldu. Onun boşalttığı yeri, insanlığa parçalıyanlar oldu. Tanrı insanı ben de biliyorum. Ne oldu? Sadece sefaletlerimizle basbaşa kaldık. İnsanın talihi yine aynı talih. Aynı imkansızlıklar içindesin. Aynı ıstıraplar içindesin. Hakikatte bir şafak diye baktığın şey bir yangındır... hayır, sen Allah düşüncesini içinde azdırmakla ondan kurtulamazsın. Hiçbir yara kurcalamakla iyileşmez. Bir müddet durdu. -Fakat, bilir misin Suat; ne güzel bir ilahiyatçı olurdun? Çünkü yaptığın tersine çevrilmiş bir teolojidir.

Suat:

-Pek zannetmiyorum, dedi. Hatta hiç zannetmiyorum.

-İstersen... fakat bence böyle.

Suat saatine baktı, kadehini herkese doğru kaldırarak boşalttı. Fakat Mümtaz onun boş kadehi masanın üstüne koymadan adeta dikkatle dibine baktığını gördü.

-Artık ben gitmeliyim!.. Cümleye Allah'a ısmarladık... Mümtaz'la Nuran itiraz ettiler.

-Nereye, nasıl olur? Gece yeni başladı, daha eğleneceğiz, diyorlardı. Fakat o dinlemedi bile.

-Hayır, benim verilmiş sözüm var! Biraz geç olsa bile behemehal gitmeliyim; hoşça kalın! Bir el işaretiyle hepsine birden veda etti. Nuran'la Mümtaz onu kapıya kadar götürdüler.

Mümtaz, Nuran'a:

-Kalması için neden ısrar etmiyorsun?.. dedi. Bunu söylerken içinde garip bir çözülüş vardı. Hakikaten Suat kalmış, kalmamış kendisi için artık ehemmiyeti olmadığını sanıyordu. Nuran Suat'a bakarak:

-Ona ısrar beyhudedir; madem ki gitmek istiyor. Güle güle Suat!.. ve elini sıkmadan evvel pardesüsünün yakasını düzeltti,

-Bir boyun atkısı ister misin?..

-Teşekkür ederim, yakam çok geniş. İcabederse kaldırırım... Mümtaz, beni biraz götürür değil mi?

İkisi birden kapıdan çıktılar.

Vİİ

Mümtaz karanlıkta geniş bir nefes aldı. Kendisini daha fazlasına tahammül edemiyecek kadar yorgun buluyordu. Rutubetli gecede birkaç saat evvel büsbütün başka gözlerle baktığı bir yığın gölgenin arasından yürüdüler. Sonbahar gecesi Emirgan sırtlarını o imkansız yalnızlık vehmiyle kaplamıştı. Karşı kıyının fenerleri bu yalnızlık içinde ümitsiz imdat işaretlerine benziyorlardı. Suat karanlıkta önüne bakamıyormuş gibi sağa sola çarpa çarpa yürüyordu. Yokuşun ortasına kadar böyle yürüdüler. Orada misafiri genç adama:

-Sen artık dön... dedi. Fakat sözünü bitiremedi. Keskin bir öksürük birkaç saniye sürdü.

Mümtaz:

-İstersen dönelim, bu gece bizde yat!.. Vasıta bulamıyacaksın! dedi. Yatak var! Suat öksürüğü bitene kadar cevap vermedi. Sade onun elini sıkı sıkı tutuyordu; öksürük geçince:

-Hayır, gideceğim, dedi. Zaten sizi kafi derecede tedirgin ettim...

-Böyle bir şey yok, sade sen rahat değilsin!

-Evet değilim, hiç değilim... fakat geçer! Ve deminden beri iki eli içinde sımsıkı tuttuğu Mümtaz'ın elini bıraktı, gülerek:

-Haydi git, eğlen... dedi.

Mümtaz karanlıkta gözlerinin kendi gözlerini aradığını hissetti ve hiç istemediği halde bakışını ondan kaçırdı. Fakat Suat gitmedi, Mümtaz'ın ceketinin yakasını tutarak, onu durdurdu, yavaş sesle:

-Ben Nuran'a mektup yazdım, bunu biliyor musun? dedi. Bir aşk mektubu!

Bu ani hücum karşısında şaşıran Mümtaz adeta kekeledi:

-Biliyorum, dedi. Bana gösterdi. Evleneceğimizi bilmiyor muydun?

-Seviştiğinizi biliyordum.

-O halde?

-O haldesi yok. O gayesiz hareketlerden biri... yazmadan yarım saat evvel belki Nuran'ı aylarca düşünmemiştim.

Mümtaz arada kendisine ait bir mesele yokmuş gibi sakin bir sesle:

-Fakat bana karşı, eski arkadaşına karşı, ne bileyim, pek doğru iş değildi bu. Bu sefer göz göze geldiler. Suat'ın yüzünde acıklı bir tebessüm vardı.

-Sen, garip ve münasebetsizin bazen bizi nasıl istila ettiğini anlamazsın. Belki hiç anlamıyacaksın. Çünkü hareketlerinin üzerinde ısrar eden, onların behemehal bir devamı ve neticesi olmasını isteyen takımdansın... Onun için herşeyde bir mantık görmek istersin! Ne ise oldu! Seni beyhude tutmayayım. Ben sadece bir münasebetsizlik olsa bile, bunu bilmeni istemiştim... Allah'a ısmarladık. Ve yokuştan aşağı acele acele inmeğe başladı. Mümtaz arkasından bağırdı:

-Herkes de böyledir; onun için angaje olmamağa dikkat et!

-Güle güle... Suat acele adımlarla yokuşu iniyordu. Mümtaz olduğu yerde onun gece içinde daha tok gelen ayak seslerini ve iç yırtıcı öksürüğünü bir müddet dinledi. Sonra yavaş yavaş eve dönmeğe başladı. Elinin bu iri, kemikli ve ter içinde avuçların mengenesinden kurtulduğuna memnundu. Nedense bu acayip gecede kendi elini onun avuçları içinde görmek Mümtaz'ı korkutmuştu. Bu yapışkan cendere ona adeta ruhuna kadar giden bir tasarrufun vehmini vermişti; belki gözlerini ondan kaçırması da bu yüzdendi. Bunu hatırlayınca kendisine kızdı; bir hastadan korkmuştu. Fakat kurtuluş hissi o kadar ciddiydi ki elini havaya kaldırıp karanlıkta, tekrar kavuştuğu bir şey gibi seyretmesine mani olmadı. Hummanın ve terin yapışkan sıcaklığiyle Suat'ın elleri sanki avucunun derisinden ve parmaklarının ucundan, çok kuvvetli, kendisi için çok lazım, çok hayati bir unsuru sömürmüş, beraberinde götürmüş gibiydi. Kendi kendine:

-Niçin bu kadar azapta? Niçin bu kadar zalim! diye birkaç defa sordu. Hiç olmazsa Nuran'ı tanıdığı zamandan beri duymadığı bir ruh hali içindeydi. -Ondan yüz adım ötede bulunuyorum ve bu yolda kendi kendime titriyorum...- diye içinden kendisine kızdı. Hakikaten dünyası diyebileceği herkes bu evde idi; fakat o anda ne Nuran'ı, ne İhsan'ı ne de evdeki öbür misafirleri düşünüyordu.

Yokuşun başında tekrar durdu ve etrafına baktı. Sonbahar gecesi siyah ve çok cilalı bir camın arkasında gibi, dağınık ve insanın içine kadar işleyen ışıklariyle, her türlü değişme ihtimallerinin dışında parlıyordu. Uzakta deniz koyu kül rengi parıltıdan bir çizgi olmuştu. Onun ötesinde karşı yakanın puslu yol fenerleri yıldızları taklit eden bir durgunlukla, sanki etraflarındaki hayatı değil, kendi sükutlarını bekliyorlardı. Fakat hepsi, etrafında bulunan herşey, küçük gece

çıtırtılariyle tek tük kuş ve böcek sesleri, dal hışırtılariyle beraber donmuş gibiydi.

-Ya dediği doğru ise... Rabbim, ya dediği doğru ise... Bu endişe ile başını kaldırdı, gökyüzünü seyretti. Bir yığın yıldız berrak ürperişleriyle ancak karanlığını daha şiddetlendirdikleri bir gök ortasında ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pencereleri gibi parlıyordu. İstemeye istemeye:

-Daha ölmemiş... diye düşündü. İçindeki azap o kadar büyüktü ki, bir yerlere kaçmak, sığınmak istiyordu. Fakat nereye kaçabilirdi? Sayısız zamanın ışık kervanlariyle yüklü bu karanlık gecenin hiçbir tarafında insan ruhunun sızabileceği bir çatlak, bir yumuşaklık yoktu. O, sert kabuğuna iri mücevherler kakılmış bir hayvan gibi tek başına, hiçbir şeyi kabul etmiyecek bir toklukla, sanki canlı, herşeyi inkar eden bir toklukla etrafını kaskatı almıştı. Canlılık, o herşeyde gülen ve konuşan sır, bu ağır mücevher yüklü perdenin arkasına çekilmişti. Bir tarafta bir hışırtı oldu, ufkun bir köşesi kımıldadı. Ağır ve haşin gece, büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş gibi, sanki başının üstünden kayar gibi oldu. Fakat kanatlarında hep aynı katılık vardı.

-Beni de beraberinde götürse...

Başka zamanlarda olsaydı, Mümtaz bu saf mücevherlerden, bakir uykusundan henüz uyanmamış madenlerden, siyah mermer ve granitlerden imiş hissini veren gecede, kendi zevk ve şiir dünyasının en halis tarafını bulurdu. Fakat şimdi çok mustarip, bütün şiir dünyasına kapanmış gibiydi. İçinde büyük bir korku vardı.

-Bir tarafım yıkılmış gibi... diye kendi kendine konuştu.

Sokağın başındaki evde, her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hulyalı yapan bir lamba yandı; ve bir pencere, birdenbire hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü saf ve derin sükut içinden, önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükuttan henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi fırladı. Mümtaz birdenbire evde misafirlerini ihmal ettiğini hatırladı. Nuran, onu merak edebilirdi. Acele acele yürümeğe başladı. Fakat bu küçük arıza onu sadece kendi zamanına çevirmişti; içindeki yalnızlık duygusunu ve azaplı darlığı gidememişti.

Hala bir tarafıyle boşlukta yüzüyordu. -Kafamla vücudumun arasında ne kadar mesafe var?..-

Durdu ve düşündü: -Acaba, hakikaten bunu mu demek istemiştim!..- Belki daha güç, daha anlatılmaz bir şeydi duyduğu. Suat'a kızmıyordu. Yaptığı şeyin kötü olduğunu biliyordu. Fakat hüküm vermek istemiyordu. Artık insanlar hakkında

hüküm vermekten vazgeçmişti. O, içindeki sefaleti teşhir ederek ağızlarının tadını bozmuştu. Mümtaz'ı şaşırtan, bu sefaletin derinliği, daha doğrusu onu bu kadar sefil yapan hayatının istikrarsızlığıydı. Bununla beraber azapta olduğu da muhakkaktı. Bütün akşam onu dinlerken, çok rahatsız uykularda birdenbire kilitlenmiş çenelerin vehmi olan o yorucu ve yarı kabus konuşmaları hatırlamıştı. Suat fena bir rüya gören adama benziyordu.

Vİİİ

Evdekiler masanın başında, Suat'tan bahsediyorlardı. Nuran o girince -nerede kaldın böyle?- der gibi baktı. Mümtaz içindeki perişanlığı örtmek için gizli bir öpüş işaretiyle gülümsedi ve Nuran'ın, herkes arasında bu laubaliliğe kızmamasından sevindi.

-Ben de bir kadeh içebilirim, değil mi?

Nuran:

-İstediğin kadar, Mümtazcığım! Zaten geceye yeni başlıyoruz.

O da Suat'tan kurtulduğuna memnundu. İhsan sözüne devam için Mümtaz'ın kadehinin dolmasını adeta aksilikle bekledi. O böyleydi; sözünün kesilmesini hiç istemez, konuşurken araya giren işlerin çabukça görülmesini beklerdi.

Mümtaz kadehinin arasından Nuran'a bakarak:

-Madem ki öyle, cümlenin sıhhatine... dedi.

-Hazin tarafı şu ki, bu cins azapları bütün dünya bir asır evvel yaşadı, bitirdi. Hegel, Nietszche, Marx geldiler, geçtiler. Dostoyevski Suat'tan seksen sene evvel bu azabı çekti. Bizim için yeni nedir bilir misiniz? Ne Eluard'ın şiiri, ne de Comte Stravoguine'in azabıdır. Bizim için yeni, en ufak Türk köyünde, Anadolu'nun en ücra köşesinde bu akşam olan cinayet, arazi kavgası veya boşanma hadisesidir. Bilmem, fikrimi anlıyor musunuz? Suat'ı itham etmiyorum. Fakat onun meselelerinin bugünümüzün, kendi günümüzün çerçevesine giremiyeceğini söylüyorum.

Mümtaz kadehini boşalttı.

-Ama bir noktayı unutuyorsunuz! Suat hakikaten azap çekiyor...

İhsan eliyle bir şeyi kendinden uzaklaştırdı:

-Çekebilir... ama bana ne?.. Benim ferdin peşinde koşacak vaktim yok. Ben cemaat ile meşgulüm. Sürüden ayrılanın arkasından anası ağlasın! Bilir misiniz

bir gün bir mezat yerinde bir yığın eski lokanta menüsü buldum. Bilmem hangi lokantanın talbdot menüsü. Galiba Hamid devrinin ortalarına doğru. Baş tarafında o gece teganni edecek muganniyelerin adı yazılıydı. Suat'ın meseleleri benim üzerimde bu tesiri yapıyor. Gecikmiş şeyler... Herkes bir düşünceyi böyle dönülmez yere taşıyabilir ve orada azdırabilir. Fakat niçin yapmalı? Zorla kendimize baş dönmesi yaratmaktan bir şey çıkmaz ki. Biz yapacağı birtakım işi, mesuliyetleri olan insanlarız...

-Ama, Allah ebedi meselemizdir.

-İnsan ve talihi de ebedi meselelerdir. Ve birbirine bağlıdır. Ayrıca halli imkansız meselelerdir. Tabii iman edilmezse... -İhsan bir müddet düşündü.- Biliyorum, bu tarzda konuşmağa hakkım yok. Elbette bütün ahlakımız ve iç hayatımız Allah fikrine bağlıdır. Bu satranç onsuz oynanmaz. Belki Suat'a biraz da bunun için kızıyorum.

Sözünü bitirmedi. Suat'ın konuşma tarzı onu, Macide'den fazla rahatsız etmişti. Suat, hayatla barışma imkanlarını kükünden kaldırmış adamdı. Her an bir delilik yapabilirdi. Bunu bilhassa Mümtaz'la ve Nuran'la konuşması lazımdı. Fakat meseleleri bu tarzda alması hoşuna gitmiyordu.

Tevfik Bey, son derecede rahat bir edayla önündeki dolmalardan birini tabağına aldı:

-Bilmem. Nuran ne diyecek ama, çünkü daha Mümtaz işlerime karışmıyor, ben bu senenin son patlıcanını yiyorum galiba. Gelecek sene de yiyebileceğime şüpheliyim. Yani Suat Bey oğlumuzun uğraştığı şeyleri ben sizden evvel öğreneceğim...

Son derece zalim ve asık bir çehre ile kendisiyle, Suat'la bütün hayatla ve yaklaştığını duyduğu ölümle alay ediyordu. Beni asıl şaşırtan nedir biliyor musunuz? Gençlerimiz eğlenmeyi unutmuşlar. Eskiden böyle miydi? Bu kadar insan hem bu yaşta, bir yerde olsunlar ve bunları konuşsunlar...

Nuran:

-Dayım, Suat'ı hiç sevmez... dedi. Hatta Yaşar'ın Suat'la dost olmasını da istemez. Fakat siz ne derseniz deyin; bu gece ben hiç şaşırmadım. Suat oldum olası böyledir. Bir gün Boğaz'da hep beraber gezinirken bir köpek yavrusunu, şartlarına göre fazla mesut diye denize attı. Zorla kurtardık. Öyle de güzel şeydi ki...

-Peki, sebep?

-Sebep basit!.. Bir köpek bu kadar mesut olmamalıymış. Suat bu! O zamanlar, -canlı olan her şeye düşmanım!- diyordu.

İhsan bir teklifte bulundu:

-Çocuklar, bu bahisten kurtulmamızı istiyorsanız Orhan'la Nuri bize halk havaları söylesinler.

Orhan'la Nuri bu kafilenin folklor tarafıydı. Ne kadar çok türkü bilirlerdi.

Ve gece İhsan'ın düşüncesiyle yepyeni bir istikamet aldı. Orhan'la Nuri ilk önce Tamburacı Osman Pelva'nın yaydığı o güzel Rumeli türküsünü söylediler. Sesi, dik ve heybetliydi...

Bulut gelir pare pare

Dördü aktır, dördü kare

Sen açtın kalbime yare

Yağma yağmur, esme deli rüzgar

Yarim yoldadır!

Mümtaz, halk havalarının kendine has, elle tutulur ıstırabını bir devaya kavuşmuş gibi dinledi. Sanki birdenbire sert ve diriltici rüzgara, yenilmesi behemehal lazım güçlüklere, hayatın kendisine çıkmıştılar.

Bulut gelir yer yaş olur

İçer bade sarhoş olur

Yar kokusu bir hoş olur.

Mümtaz bu derin ve çıldırtıcı hasretin kendi ıstırabından çok ayrı bir şey olduğun anlıyordu. O bir asab bozukluğunun değişmiş şekli değil, sıcak ekmek gibi hayatın kendisi ile dolu, onu yapan bir şeydi.

Bulut gelir seher ile

Çiçek açmış bahar ile

Herkes kavuşmuş yar ile

-İşte bunu sevmeliyiz. İhsan hakikaten mesuttu. Bütün hakikatler burada, bu engin manada. Halkımıza ve hayatımıza ne kadar yaklaşırsak o kadar mesut olacağız. Biz bu türkülerin milletiyiz. Sonra birdenbire Yahya Kemal'ın mısraını hatırladı:

Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden..

Var mı? Yok mu? Ben varım; yeter. Kendime herkesten fazla hiçbir hürriyet de istemiyorum.

-Fakat burada da azap var. Hem daha keskini?

-Hayır, burada yalnız söyleyiş var. Eğer bu türkünün, buna benzerlerin kederi hakiki olsa insan kalbi yarım saat tahammül edemez. Burada biz kalabalıkla karşı karşıyayız. Tecrübe bir kişinin değil, bütün medeniyetindir.

Orhan'la Nuri birbiri ardınca Rumeli ve Anadolu türkülerini söylüyorlar. Cemil onlara neyle bazen yardım ediyordu. Sonuna doğru Tevfik Bey:

-Size gül ilahisini okuyayım! dedi. Trabzon'da daha ziyade kadınlar söyler bunu!

Mümtaz birdenbire Fra Flippo Lippi'nin Güller İçinde Çocuk İsa tablosunu andıran bir kainat içinde kaldı. Sanki ferahfezanın o hasret kasırgasında savurduğu bütün güller, bu eski ilahide toplanmıştı:

Gülden kurulmuş bir pazar

Gül alırlar, gül satarlar

Gülden terazi tutarlar

Alanlar gül, satanlar gül...

Hicaz makamı birdenbire bütün bir bahar olmuştu. Mümtaz'ın bu geceden hatırladığı son hayal Nuran'ın bu gül tufanı içinden ve onların üst üste akislerini taşıyan, yorgun, süzülmüş, birkaç türlü düşüncede parça parça, fakat sakin tebessümünde birleşen yüzüydü. Hayır. bütün o şüpheler, azapla birer vehimdi. Nuran'ı seviyordu.

İX

Nuran etrafının açıktan açığa kendisiyle meşgul olduğu bu sıkıntı devirlerinde yalnız Mümtaz'ın sükunetine güvenebilirdi. Halbuki Mümtaz bu güvene cevap verecek ruh haletinden çok uzaktı. Bütün bu işlere soğukkanlılıkla ve sevdiği

kadına itimatla bakacağı yerde ondan şüpheleniyor, onu kendisini unutmakla itham ediyor, üst üste yazdığı mektuplarda şikayetlerde bulunuyordu.

Ne Fatma'nın bitmez tükenmez hastalıkları, ne Yaşar'ın çekilmez halleri, ne de etrafın dedikodusu Nuran'ı Mümtaz'ın boş yere üzüntüleri kadar rahatsız ediyordu. Ötekiler, beraberce karşı koymağa karar verdikleri güçlüklerdi. Fakat aşığının vaziyeti büsbütün başkaydı.

Nuran: -Niçin beni anlamıyor?- diye şikayet ederken, Mümtaz -Bu kadar basit bir işi ne diye böyle içinden çıkılmaz bir hale sokuyor?- derken ikisi de birbirini anlamamakta ısrar ediyorlardı.

Nuran'a göre Mümtaz'ın vaziyeti gayet basitti. Mademki seviliyordu, o halde sükunetle bir tarAfa çekilip beklemeliydi. Mümtaz ise, mademki seviyor, kendi saadeti için de bir an evvel kararını vermelidir, diye düşünüyordu.

Sade bu taşınma keyfiyeti Mümtaz için bir yığın sıkıntı olmuştu. İkinci bir ev kirası, döşeme masrafı gibi şeyler ilk defa genç adamı tabii kazancının dışında yeni imkanlar aramağa sevketti. Şimdi ikisi de İstanbul tarafında oldukları, kış ortasında çıkılacak bir yokuş, bizim vapur tarifelerimizle o kadar güç bir seyahat haline gelen bir yakadan öbürüne geçme külfeti olmadığı için daha kolay buluşabiliyorlardı. Hemen her gün Nuran Mümtaz'a gelebilecekti. Fakat bu sefer genç kadının hayatına büsbütün başka engeller girdi. Beyoğlu'na taşınmakla Nuran eski mektep arkadaşlarının, oldukça kalabalık bir aile muhitinin, Yaşar'ın bitmez tükenmez dostlarının, Fahir'in hısım ve akrabasının ve nihayet Adile'nin ve ahbaplarının arasına düşmüş oluyordu. Hemen hiç kimse onun vaziyetini anlamıyor, herkes bilerek veya bilmeyerek eski yaşayışının devamını istiyor ve genç kadın hiç olmazsa evlenene kadar onu değiştirmeğe cesaret edemediği için bütün bu dostlukları kabule mecbur oluyor, davetler, toplantılar birbirini kovalıyordu. Öyle ki şubata doğru Mümtaz'a ayırdığı saatlerin çoğunun öbürleri tarafından zaptedildiğini görünce kendisi de şaşırmıştı.

Fatma'nın yaz sonundaki hastalığının etrafta uyandırdığı dedikodu olmasaydı bu kadar itaatlı olmayacak, kendi iç hayatını inkar etmiyecekti. Halbuki bütün bu ziyaretler, davetler, dostluklar bir yığın karışıklık çıkarıyordu. Mümtaz'la beraber, hiç olmazsa bir müddet için bir arada görünmemeğe karar vermişlerdi. Bir bakıma göre bu çok doğru bir şeydi. Fakat böyle ayrı yaşamaları genç adam için kolay olmuyordu. Hemen her gün şuradan buradan Nuran'ın dün akşam veya evvelki akşam bulunduğu davetin, eğlencenin, balonun hikayesi kendisine geliyordu. İşin daha fenası, Mümtaz için çocuğunu feda etti, ithamını üzerinden kaldırmak arzusuyle Nuran bu eğlencelerde olduğundan çok başka görünmeğe çalışıyor, hakikaten eğlenmeğe, gülmeğe, ufak iltifatları kabul etmeğe kendisini mecbur sanıyordu.

Öbür taraftan Yaşar'ın Mümtaz'ı kıskanması genç kadının başına birtakım genç erkek musallat etmişti. Yaşar, adeta -Mümtaz olmasın da... kim olursa olsun,- diye düşünüyordu. Ona karşı garip bir düşmanlığı vardı. Onun gözünde artık iyi, kötü yoktu. Mümtaz ve Mümtaz'dan başkaları vardı.

Yaşar, bu düşmanlık içinde Adile'ye karşı olan kinini de unutmuştu. Hemen her gün onun evindeydi. Açıkça bir kelime söylemeden işbirliği yapmışlardı. İkisi de er geç Nuran'ın Adile'ye doğru kayacağını tahmin etmişlerdi. İlk ziyaret gününde -evet, bu zavallı çocuğu kurtarmalı.. yoksa mahvolacak!- diye anlaştıktan sonra genç kadını Mümtaz'dan uzaklaştırmak için her türlü tedbiri beraberce sadece birbirlerinin düşüncelerini kabul etmekle almışlardı. Yaşar -yarın akşam dostlarla size geleceğiz!- diye haber gönderdiği veya kısa uğrayışlarında bizzat söylediği zaman Adile, bu haberin veya vaadin altında -siz Nuran'ı çağırırsınız, hatta icapederse ısrar edersiniz!- cümlesini kendiliğinden buluyor, o böylece Nuran'la Mümtaz'ın bir hafta evvelden verdikleri, o akşamı başbaşa geçirmek kararı birdenbire çıkan bu engelle karşılaşıyordu.

Bütün bu tesadüfler, oyunlar, Nuran'da yavaş yavaş neticelerini vermeğe başlamıştı. Genç kadın, düşüncesinin, hiç olmazsa bu davetlerde ve toplantılarda Mümtaz'dan uzaklaştığını hissediyordu. Etrafın tecessüsünden, hayatını didikleyen dedikodudan kurtulmak için sakin görünmeğe çalıştıkça bu yeni muhite ve onun tesadüfe göre getirdiklerini yaşamağa alışmıştı. Kaldı ki, Mümtaz'ı düşünmemek, Fatma'yı düşünmemek, son altı yedi ay içinde hayatını istila eden bir yığın üzüntüden kurtulmaktı. Bu biraz da dışarıdan içeriye doğru bir hücuma benziyordu. Ve Nuran sonuna doğru kendisine cebreden şeylerin çoğunun hoşuna gittiğini, etrafındaki bu kalabalığın, hayranlıklarla ve eğlence ile dolu hayatın hoşuna gittiğini gördü. Vakıa içinde daima konuşan Mümtaz'ın sesini susturmak için sık sık kendisine, -Nerede olursam olayım, ben Mümtaz'a aitim!- diyordu. Fakat bunu söylerken, bulunduğu yerle Mümtaz'ın yanında bulunmak arasındaki fark gözünden kaçmıyordu. -Çin'de bulunsam bile düşüncem onundur!- diyordu. Fakat bu daima onun olan düşüncesine mukabil tebessümleri, konuşması, neşesi başkalarınındı; başka erkeklerin kolları arasında dans ediyor, Mümtaz'ı meşgul eden meseleye hiç benzemeyen meseleler üzerinde konuşuyor, onunla başbaşa oldukları veya yalnız onunla meşgul olduğu zamanlardaki gibi düşünmüyor, yaşamıyordu. Öyle ki, kışın ortasına doğru kendisini hakikaten bu ruh dağınıklığına alışmış buldu. Hiç olmazsa evinde değildi. Hiç olmazsa annesinin gizli gizli baş sallayışlarını, Fatma'nın açıktan açığa düşman bakışlarını görmüyordu. Hiç olmazsa bu kalabalıkta kendini dinlemiyordu. O yaz sonunda Mümtaz'ın dediği gibi evlenerek bu işi kökünden çözmemekle ne kadar hata ettiğini şimdi anlıyordu.

Her hafta bir iki defa Mümtaz'la buluşmasını genç adam için olduğu kadar kendisi için de kafi buluyor, fakat bu saadetin Mümtaz için nelere mal olduğunu hiç düşünmüyordu.

Mümtaz'ın günleri garip ve zalim bir bekleyiş içinde geçiyordu. Taksim'deki apartıman küçük ve güzeldi. Mümtaz bu ikinci ikametgaha kitaplarının bir kısmını taşımıştı. İstanbul'a inmediği geceler orada kalıyordu. Böylece Nuran'a göre Mümtaz, çalışabileceği bir yerde, kendi evinde idi. Onu gelip gördüğü zamanlar, işinin arasında gelip görmüş oluyordu.

Nuran böyle düşünmekle Mümtaz'ı neye mahkum ettiğini düşünmüyordu. Düşünse bile bir şey yapamazdı. Kendince güç gördüğü şeyin karşısında bütün hamlesi kırılan kadın ruhu çoktan beri bu münasebeti Mümtaz'ın hatırı için devam ettirdiği düşüncesini ona vermişti.

Bu yüzden Mümtaz'ın günleri iki oda ile bir holün arasında tek başına beklemekle geçiyordu. Nuran çok defa ya vaktinde gelemez, gelse bile bu geliş kısa bir uğrayıştan ibaret kalırdı. Ve Mümtaz onu kaçırmamak için bazen bütün gün, bazen da Nuran'ın gelmesi ihtimali olmayan saatler hariç, üç dört gün üst üste evinde beklerdi.

Bu hakiki bir azaptı. Nuran'ın vadettiği saate kadar çalışmak, bir şeylerle oyalanmak kabildi. Fakat kararlaştırılan saat yaklaştıkça beklemek denen şey, insanın o kapı eşiğinde, zilde ve saatte parça parça ve sadece helecan yaşayışı başlardı. Mümtaz bu saatleri bir nevi baş ağrısı duymadan, kapalı bir odada yaşamanın verdiği o acayip üzüntüyü asabında hissetmeden hatırlayamazdı. O haftalar ve aylar boyunca gün denen şeyi satıcı sesleriyle rahatsız sinirlerinde yaşadı. Bunlara evvela hiç dikkat etmezdi. Kendimizi verdiğimiz düşüncenin arasında, hepimizin alışık olduğumuz bu seslerin, kendilerini göstermeden, adeta bir metinde lüzumsuz bir virgül, bir nokta gibi gelip geçişleri vardır. Sonra yavaş yavaş zihin sadece bekleyişten ibaret bir hayata başlayınca bu sesler günün merhalelerini işaret eden alametler olurlar, nihayet vakit gelip de Nuran gelmeyince daha evvelki tecrübelerin acı hatıralarına kalb olurlardı. Saat ona doğru yoğurtçunun sesi, sadece ev kadınlarına ilk kolaylığı bahşetmekten başka bir şey ifade etmezken, on ikiye doğru adeta düşüncesini Nuran'ın gelişi meselesinde teksif etmeği genç adama hatırlatır, ikide aynı satıcı aynı sesle Nuran'ın gelmesi saatidir, diye haykırır, üç, üç buçukta -Bugün de geçen haftaki gibi olacak, gelmeyecek!- der, akşama doğru ilk karanlık arasında bağırdığı zaman ise bu sesin kıvrımlarında -Ben sana söylemedim mi?..- gibi bir nevi hitap başlardı.

Mümtaz için, Nuran'ı beyhude yere beklediği bu günlerde, saatler, ümitten ye'se doğru ağır ağır çehresi değişen bir mahluktu. Sabahleyin ümidin beşuş

çizgileriyle gülümser, öğleye doğru şüphe ile sevinç arasında üzülür, ikindide bütün çizgileri kapanır, akşama doğru renksiz, manasız bir benzeri olurdu.

Bu esnada, apartımanda ziller çalınır, komşu kapıların önünde konuşmalar olur, yan katta, yemek masasının hazırlıkları başlar; çatal, bıçak gürültüleri, radyo sesleri birbirine karışır; sonra merdivenlerden acele çıkış ve inişler peydahlanır, nihayet bütün apartıman, sessizliğe gömülürdü. O zaman Mümtaz'ın bütün dikkati ister istemez sokağa açılırdı.

Saat üç buçukta, en üst kattaki Rum ailesinin sepeti aşağıdaki sebzeciye uzanır, karışık bir dille yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir konuşma başlar, karşı berber dükkanındaki manikürcü kadın, evlerde çalışma saati geldiği için sokağa koşar, fakat mahalle hakkında tam bir tekmil haberi almadan sokaktan ayrılmak istemezmiş gibi, kolacı kadınla, bitmez tükenmez, -onun tarafından sadece hayret, kolacının madaması tarafından yalnız sır tevdii şeklinde- konuşmasına başlar, yanıbaşında apartımanda piyano dersinin akisleri Mümtaz'ın yalnızlığına her perdeden Do'ların Mi'lerin kapalı işaretlerini atardı. Bu sadece kulağında ve biraz da gözünde yaşamaktı. Çok defa Nuran'ın gelişi bu üzüntülere nihayet verirdi. Fakat gelmediği günler, geceyi, onu görmeden geçirmek azabıyle korkunç olurdu. Mümtaz böyle zamanlarda sevgilisinin evine koşar, onu evde bulamazsa, Tevfik Bey'le, annesiyle biraz konuşur, beklemeğe çalışırdı. Bazen de, herşeye küskün, evinde kalırdı.

X

O pazartesi akşamı da böyle olmuştu: Saat altıda, fakülteden Taksim'e döndüğü zaman, üç gün evvel Adile Hanım takımının, Suat ve Nuran da beraber olmak şartiyle, İstanbul'un kalabalık bir gazinosunda geçirdikleri gecenin haberini aldı. Bütün havadisini vermek için adeta yakasına asılan zavallı bir budala, uzaktan şahit olduğu eğlenceyi, hanımların kıyafetlerini, Suat'ın neşesini, kadeh kaldırışını, gürültülü gülüşünü unutmamak şartiyle herşeyi, anlatmıştı:

-Ben yalnız başıma idim. Doğrusu, sen orada olsaydın, gelir, katılırdım... Hatta bir müddet bekledim bile. Ne kadınlar, azizim! Ne kadınlar! Bunu söyleyen, Nuran'la Mümtaz'ın münasebetini bilmiyordu. Yalnız Sabih'le dostluğunu biliyordu. Onun için rastgele konuşuyordu:

-Hele, Suat Bey'in metresi olacak galiba, bir hanım vardı!..

Sonra birdenbire, eğlence ümitlerini boşa çıkartmış olmasını affetmiyormuş gibi:

-Birader, sen de etraftan öyle bir çekildin ki... Yoksa bir şey mi yazıyorsun? Galiba faaliyet sahan değişti? Ama, bu kadar da olmaz. Bari çıktığın yeri söyle

de gelip seni bulalım... Hem, bir gün beraber gideriz, olmaz mı? Senin dostların... Zaten nereye gitsen oradan daha eğlencelisini bulamazsın!..

Mümtaz daha fazlasını dinlemedi. Bu budala sineğin ve bedava eğlence düşkününün yakasını bir türlü bırakmayan elini adeta zorla iterek uzaklaştı. Birkaç dakika daha kalsa adamı orada dövmeğe mecbur olacağını biliyordu. İçinde Nuran'a karşı acayip bir hiddet peydahlanmıştı. O cuma gününü Mümtaz, evde Nuran'ı beklemekle geçirmişti. Genç kadın bir gün evvel telefonda, geleceğini o kadar kat'i vadetmişti ki... Sonra, fazla ümitten, ıstıraptan yorgun, hiçbir tarafa çıkmadan yatmıştı. Üstelik bütün geceyi, bu kat'i vaad yüzünden, genç kadın için herhangi bir üzüntü korkusuyle geçirmişti. İkide bir uyanıyor, cıgara içiyor, odasında dolaşıyor, pencereyi açarak sokağın sessizliğini dinliyordu. Şimdi ise, kendisi için o kadar azaplı olan bu geceyi sevgilisinin nerede geçirdiğini, sırtında henüz görmediği yeni elbisesi ve saçlarının tuvaletine kadar haber vermişlerdi.

Bu havadisten sonra Mümtaz'ın eve gitmesi çok güçtü. O yalnızlık, sükut, ümitsizlik hissi, içinde zehirli bıçaklar gibi çalışan hiddet ve kin... Bunları o kadar iyi tanıyordu ki... Acele acele, Beyoğlu'na doğru yürüdü. İkide bir duruyor; demin işittiği cümleyi kendi kendine tekrarlıyordu:

-Galiba Suat Bey'in metresi olacak!-

Fakat niçin olmasın'? Birdenbire küçük bir teferruatı hatırladı. Nuran, bir gün beraber çıkarlarken, -Mavi boyunbağını niye takmıyorsun?- diye sormuş ve Suat'ın üç gün evvel boynunda gördüğü bir boyunbağını tarif etmişti. Bu alelade dalgınlık veya karıştırma şimdi onu çıldırtıyordu. Bu daima böyle olurdu. Mümtaz, hariçten gelen tesirlerin altında bütün konuştuklarını yeni baştan hatırlar, genç kadının her sözünde, her jestinde ihanet delilleri arardı.

Sevdiği bir şairin, -canilerin dostu- diye anlattığı trajik akşam yavaş yavaş karanlık ve sisli bir geceye yerini bırakıyordu. Mümtaz, dükkanların, bu kömür ve sis kokusu içinde daha değişik görünen aydınlık vitrinlerine baka baka caddede yürüdü. Nereye gitmeliydi? Vakıa içindeki sefaleti beraberinde taşıdıktan sonra her yer birdi. Sonra, bir yere gitmek, insanlarla temas etmekti. Halbuki Mümtaz, insanlardan kaçıyordu. Onların anlamamazlığından haraptı. Onlar meselesiz yaşıyorlardı. Yahut da... -Yahut da ben çok biçareyim...- diye düşündü. -Ne yapmalı? Nereye gitmeli, Yarabbim?..- Birkaç dakikada kıskançlık etrafında ve içinde vehimden, azaptan, o çılgın ve muazzam makinesini kurmuştu. Sanki bir örümcek durmadan çalışıyor, çelik ağlarını örüyordu.

Bu kıskançlıktı. Aşkın öbür çehresi olan kıskançlık. Bütün hazların ve saadetlerin, bizi mesut eden tebessümlerin, ahitlerin, ümitlerin tekrar gerisin

geriye dönüp, keskin bıçaklar, çok sivri neşterler halinde içimize saplandığı kıskançlık. Mümtaz'ın aylardır tanıdığı ve tattığı bir şeydi bu. Çoktan beri aşkın kadehi onda ikileşmişti. Birisinden çıldırtıcı ihsasların içkisini içerken, her dakikası bir duaya benziyen saadetinin ortasında, birdenbire bir el avuçlarının ortasına ikincisini sıkıştırıyor; birdenbire en ihtişamlı sarhoşluktan, sefil acıların, küçük duyguların, zelil şüphelerin alemine uyanıyordu.

Sanki kafasının bir tarafında çok zalim, akla gelmedik işkencelerden hoşlanan bir sihirbaz vardı. Birkaç saniye içinde, etrafındaki herşeyi değiştiriyor; mevcudu ortadan yok ediyor, mevcut olmayanları getiriyor, sade yaşadığı anın değil, bütün mazisinin, geçmiş günlerinin çehresini ve manasını bozuyor, yalnızlık saatlerinin lezzeti olan her hayalini tükenmez bir zulüm haline sokuyordu.

Ve Mümtaz, içinde hiç tanımadığı bir hiddetle, onun sivri, kemirici sesini, sinsi kıvranışını duyuyordu.

Yeni çiselemeğe başlayan yağmurun altında ve keskin soğukta acele acele yürüyor, ikide bir durup kendisiyle konuşuyor, hareketlerini kontrol edememek acziyle çıldırıyordu. Fakat ne bu acele ve sağa sola çarpma, yürüyüş, ne ikide bir -hiç tanımadığı cinsten mahluklar gibi- karşılaştığı insanlar, görmeden baktığı mağaza vitrinleri, içinde gittikçe artan rahatsızlığı, o gürültülü hiddeti ve kendisini yapayalnız ve biçare bulma hissini, biraz daha derinleştirmekten, her an daha çoğalmaktan, daha tahammül edilmez şekilde kesik ve öldürücü olmaktan menetmiyordu. Ah, bir tarafa kapanıp ağlamak ne kadar iyi olacaktı. -Ne kadar sefilim, sefil ve biçare...- Hiç duymadığı şekilde bedbahttı.

Birdenbire Sabih'lere gitmek, orada hepsini beraber bulmak arzusuna kapıldı. Çağrılmadığı bir eğlencenin ortasında onları görmek istiyordu. Bu gece Nuran orada olmalıydı ve şüphesiz Suat da beraberdi. Onları hepsini bir arada görmek bu anda en büyük ihtiyacı olmuştu. -Herşeyi öğrenmeliyim?- Fakat neyi öğrenecekti? Öğreneceği ne kalmıştı? -Galiba Suat Bey'in metresi olacak...- Biraz evvel rastgeldiği adamın bu cümlesi kafasından hiç çıkmıyordu. Demek ki, dışarıdan ufak bir bakış, şöyle bir dikkatle bu hüküm verilebiliyordu.

Yavaş yavaş Talimhane'ye doğru tekrar yürümeğe başladı. Taksi sesleri, kornalar, çok rutubetli havada keskinliklerini kaybetmişler, yüksek bir yerden atılan bir şilte gibi yayılıyorlardı. Bir adam, kolundan tutarak, bir otomobilin hemen hemen altından onu çekti. Mümtaz o kadar dalgındı ki, adama teşekkür edemedi. Ancak beş on adım ötede işi anlıyabildi; ve dönerek: -Niçin yaptın bu işi? Neden bırakmadın? Herşey bu anda bitebilirdi.- diye baktı. Fakat adam, gece içinde kaybolmuştu.

Sabih'lerin evi; salon, yemek odası, küçük büro, hulasa caddeye bakan bütün cephe aydınlıktı. -Muhakkak burada...- diye tekrarladı ve kapıya doğru yürüdü. Fakat kapının önünde birdenbire durdu. -Ya hakikaten oradaysalar, ya onları beraber görürsem?- Cesareti, hatta deminki hiddeti birdenbire kırılmıştı. Şimdi sade, haftalardır uğramadığı bu eve, bu kadar perişan bir yüzle ve sırf kendisini aramak için, böyle birdenbire girmesinin, Nuran üzerinde yapacağı tesiri düşünüyordu. Onun böyle zamanlarında, Nuran'ın yüzü o kadar değişir, o kadar mahzun ve serzenişle dolu gözlerle bakardı ki...

Yavaşça evin kapısından uzaklaştı. Sanki gecikmiş misafirlerin kimler olduğunu görmemek için yolda hiç kimseye bakmadan, adeta etrafını görmemeğe çalışarak yürüyordu.

İlk katlardan birinde, bir radyo açıldı. Ve birdenbire Mustafa Çavuş'un türküsü bu kış gecesi, sokağı kapladı: -Şahane gözler şahane...- Mümtaz'ın içi burkuldu. Bu, Nuran'ın en sevdiği şarkılardan biriydi. Tekrar acele acele yürümeğe başladı. Fakat musıki, zalim bir melek olmuş, onu peşinden kovalıyor, sarsıyor. altına alıyordu. -Niçin, niçin böyle olsun?- İkide bir elini alnına götürüyor, çok kötü bir düşünceyi kendinden uzaklaştırmağa çalışıyordu.

Böyle ne kadar yürüdü? Nerelerden geçti? Bunu kendisi de pek bilmiyordu. Birden kendi kendine: -Bir şeyler içsem...- dedi. Tünel taraflarında küçük bir meyhanenin kapısı önündeydi.

Yanmış zeytinyağ kokusu, Rumca şarkı, garson bağırışları, havada uçar gibi hazır tebessümler, alkol ve cıgara dumanı içinde bir köşeye büzüldü. Hiç eski Mümtaz değildi. Küçük, çok küçük bir şey olmuştu. Etrafındaki gürültüye rağmen kendi içindeki sesler devam ediyordu. Eviç, elden çıkmış vatan parçalarından topladığı hava ile hala hayalinde konuşuyor, Nuran'ın güzelliklerini, insan talihinin acılıklarını, eski Tuna boyu ayan konaklarının, unutulmuş şehirlerin hatırasından ona sunuyordu: -Eviç, Rumali'nin hüseynisidir.- diye düşündü.

Meyhane, ağzına kadar doluydu. Herkes şarkı söylüyor, gülüyor, konuşuyordu. Yakınlarda gelmiş ve birdenbire meşhur olmuş bir Yunan opereti trupunun ağzından toplanmış birkaç şarkı her masadan ayrı ayrı yükseliyordu. Dostlariyle gelmiş işçi kızlar, evlerinden, o gece beraber eğlenmek için alınmış fahişeler, bekar memurlar, bilmediğimiz ihtisaslariyle gündelik hayatımızı yapan, elleri nasırlı vardakosta işçiler, hepsi kendi insanlık yükleriyle, ayrı ayrı diyarlardan gelmiş küçük kervanlar gibi buraya, alkolün su başına, bu hep bir arada paylaşılan acayip inzivaya konmuşlar, mizaçlarının ve talihlerinin kendilerine emrettiği susuzluğu, -kimi unutmak, kimi hüzünlü hatırlama, kimi hayvani hazlar- kandırmağa çalışıyorlardı.

Alkol bazılarının yüzünü bir sünger gibi silmişti. Bir kısmının yüzü ise aydınlık bir mağaza vitrini gibi parlıyordu. Fakat hepsinde onun verdiği yarım uykunun altından bir irsiyet, gömülü bir his, alçakça bir tasavvur, doludizgin koşmak, kendisini her ne pahasına olursa olsun tatmin etmek isteyen arzu, kin, öldürme ihtiyacı, ertesi sabah unutulacak veyahut daha hazini bütün ömrünce devam edecek fedakarlık hissi, uzun zaman karanlık ve rutubette beslenmiş hayvanlar gibi uyanıyorlar, tırmandığı kaya parçasında ve güneş altında ısınan kertenkeleler gibi canlı ve dikkatli bekliyorlar, sonra acayip bir değişiklikle ellerine geçirdikleri bu insan malzemesinin, bu küçücük ve canlı şeyin yerini almağa çalışıyorlardı. Hepsini adım adım kendi müntehalarına, her insanda mevcut o sadece bir tek an olmak iddiasına, ölümle hayatın müşterek manasını taşıyan o keskin bıçak sırtına taşınmağa çalışıyorlardı.

Kaba, iğrenç, ulvi, veya budala, dünyadan el çekmiş, veya sadece iştiha, herkes tek bir şey olmağa doğru gidiyordu. Bir kısmı ise sadece dağılıyordu. Bir duvara atılmış gevşek bir buz parçası gibi görünmez zerreler haline giriyorlardı. Bunlar ömürlerinin tecrübesini henüz benimsememiş, yahut hiç benimsenmiyecek yumuşaklar, hulya adamları, biçareler, ya hakikaten yahut talihlerinin icabı garip bir mürahiklikte kalanlardı.

Küçük ve tecrübesiz bir orospu, esmer ve cılız vücuduyle çamurda kalmış bir mısır koçanına benziyen biçare bir mahluk, dirseğini aşığının dizine dayamış, ona yavaş bir sesle şarkı söylüyordu. Sesi ekşimiş ve küflü bir hamura benziyordu. İkide bir hıçkırıyor, gırtlağına kadar yükselen alkolün tazyiki altında yüzü değişiyor, fakat hıçkırık kesilince şarkısına devam ediyordu.

Biraz ötede, üç erkek tek başlarına oturmuşlar, konuşuyorlardı. Birinin elleri masanın üstünde. mütemadiyen tempo tutuyordu. Ortadaki, hayatının zafer anlarından birini yaşadığı muhakkak olan bir zavallı, -ellilik bir adam- yavaş ve ahenkli olmasına çalıştığı bir sesle kelimeler üstünde durarak. dinlenerek bir şeyler söylüyor, bazen iki eli birden meze tabaklarının üstüne uzanıyor, onlara dokunmadan planlar çiziyor, her sözün nihayetinde öbürlerinin yüzüne bakıyor; kendi ehemmiyetinin idraki içinde kim bilir hangi hayali binayı, o hiç tahakkuk edemiyecek hulya saraylarından birini kurmağa çalışıyordu. Bu, fikri bulan adamdı. Yarın sabah unutursa ne çıkar? Akşamleyin tekrar burada, bu veya buna benzer bir masanın başında onu daha zengin bulacaktı.

Mümtaz, elleriyle durmadan tempo tutan gencin yüzüne baktı. Mümkün mertebe bu hakikatler ocağından uzak kalmağa çalışır gibi bir hali vardı. Onun, fikrin sahibini kıskandığı, düşüncesinin onunla dövüşmemesinden mustarip olduğu muhakkaktı. Bununla beraber, dalgınlığın arasından onu dinliyordu. Ötekinden, asıl hayran görünenden ziyade sahte dalgınlığı içinde ne bir kelimeyi ne de bir jesti kaybediyordu. Nefretle, kıskançlıkla, her kelimeye

içinden ayrı ayrı itirazlar ederek dinliyordu. Yarın bu kelimeler aynıyle ağzından çıkacak, bu jestler tekrarlanacaktı; başka türlü olmasına da imkan yoktu. Mümtaz bir daha bütün bir şüphe içinde gencin yüzüne baktı. Daha ziyade, kapanmış bir avuca, ağlamağa, saklamağa mahsus şeylerden birine benziyordu. O kadar sert ve haris bir hoşluğu çerçeveliyordu.

Onların yanıbaşlarında geçkin, fazla düzgünlü bir kadın, başını genç bir erkeğin omuzuna dayamış, söylediği şeyleri dinliyordu. Arada sırada, çok nazlı olmasını istediği muhakkak olan bir sesle yavaşça gülüyor, sonra kadehini yakalıyor, birkaç yudum içiyor, tekrar erkeğin omuzlarına yaslanıyordu. Uzaktan bir garson, kim bilir kaç senenin tecrübesi arasından onların haline gülüyordu.

Mümtaz için bu ses, bu kireci rutubetle kabarmış duvarlara benziyen kaba, tecrübeleri kendisine yabancı, iptidai kadın yüzü, bu baygın ve cıvık bakış, garsonun sessiz gülüşünün yanında bütün fecaatini kaybediyor, ehemmiyetsiz bir şey kalıyordu. Muhakkak, garson, insan sarrafıydı. İnsan sarrafı... Ve sadece çocukluğundan beri işittiği bu tabirin korkunç delaleti altında çıldıracak gibi oldu. Demek ki, ömür tecrübemiz bizi bu hiçbir şeye inanmayan, acınacak şeylere bu kadar şüpheci ve zalim güldüren bir bilgiye götürebiliyordu. Demek ki, beşeri dediğimiz şey sadece okur yazarın, yarı meczubun, kendi içindeki müphem parıltıları hakikat güneşi sananların vehmiydi. Beşeri, hayatın içinde değildi; sadece bir düşünme şekli idi. Bu düşünce onu birkaç ay evveline, Emirgan'daki büyük geceye, İhsan'la olan münakaşalarına götürdü. Tıpkı köşkün sofrasında olduğu gibi Platon'u koltuğun altında Republika'sı ile, gurbet yollarında gördü.

Fakat düşüncesi burada birdenbire kesildi. Nuran'ın yüzü cıgara dumanı, alkol kokusu, yapışkan seslerle dolu meyhanenin havasında sanki kendi düşüncesinden, bir an için olsa dahi, bu kadar mahzun bir şekilde ayrılmağa razı değilmiş gibi, karşısına çıktı.

Tekrar sokağa çıkmak, tekrar başıboş yollarda yürümek, birtakım insanlara çarpmak, otomobillerin altından, güçlükle kurtulmak için sokağa çıkmak, gayesiz harekette içindeki şeyleri koşturmak istedi. Nuran'ın yenileşen düşüncesi o kadar kuvvetliydi ki, bir an boğulacağını zannetti. Sonra tekrar kadehine sarıldı. Alkol, alkol bir şey getirmeliydi. -Evet, insani tecrübe, insanın dışında...- diye tekrarladı. Bunun gibi güzel, mutlak, mesut ve yüksek herşey insanın dışındaydı. Derin düşünce hepsini inkar ediyordu. Derin ve sağlam düşünce, bir tek noktaya bakardı: Ölüm! Veya başıboş çılgınlık, yani hayat!..

Mümtaz, bu ikisinden hangisi, acayip ve mantıksız hayat mı, yoksa zaruretlerin efendisi ölüm mü girecek diye kapıya bakıyordu. Kapı açıldı. Genç bir kadınla, üç erkek içeriye girdiler, yanındaki masaya oturdular. Mümtaz bu masanın ne vakit boşaldığını, bir türlü hatırlayamadı. Ve o zaman dikkatlerinin ne kadar

satıhta dolaştığını anladı. Belki de gördüğünü saudığı şeylerin hiçbiri yoktu. O, çamura düşmüş mısır koçanına benziyen kızcağızı, o garsonu, ve bir azap gibi kendisine musallat olan tebessümünü, kollarının bilezikleri bir eski zaman devesinin çanları gibi şıkırdayan orta yaşlı, düzgünlü kadını, hep muhayyilesi uydurmuş olabilirdi. Bu düşünce ile korka korka etrafına baktı. Garson son derecede yılışık bir tebessümle, yeni gelenlerle meşguldü. Nazik ve maharetli olmasını istediği bir el işaretiyle genç kadına zeytinyağlı fasulye, turşu, lakerda ve şiş kebabı tavsiye ediyordu. Fakat elin hareketleri hiç değişmiyor, bütün bu başka yerlerde bulunması imkansız nimetler genç kadının burnu dibinde hava boşluğuna birleştirilmiş iki parmağın üst üste çizdiği ufki çizgilerden doğuyorlardı. Küçük kız, hala şarkısını söylüyordu. Fakat bu sefer gözlerinde bir yaş damlası vardı. Orta yaşlı yosma, aşığının omuzundan, bir gözü kör mandolinciye türkü ısmarlıyordu.

Genç adam, burada ne işim var? diye düşündü. Alkol kendisine hiçbir teselli getiremezdi. Onda unutmanın cennetini bulanlardan değildi. -Bu kalabalığa gelince...- bir gün hiç istemeden Nuran'ı kaybederse nasıl olsa buna benzer yerlerde yemek yiyecek, bu kalabalıktaki insanların itiyatlarına benziyecek itiyatlar alacak, bu kadınlara benziyen kadınları istiyecekti: Ve sadece bu ihtimalle yarı çılgın yerinden fırladı.

Xİ

Eve geldiği zaman saat on bire yaklaşıyordu. Kapının önünde bu gecenin münasebetsizliğini düşüne düşüne anahtarını ararken kapı açıldı. Karşısında Nuran vardı. İlk önce, Tevfik Bey'e, annesine veya Fatma'ya ait bir fena havadis işiteceğim zanniyle korktu. Fakat Nuran'ın sırtında, bir hafta evvel, onun için Kütahyalı bir kadından satın aldığı eski zaman elbiselerini görünce bunun sade beklenmedik bir saadet olduğunu anladı.

Genç kadın, perşembe günü, söz verdiği saatte Mümtaz'a gelmek için yola çıkmış, fakat tam kapının önünde Suat'a rastgeldiği için girmeğe cesaret edememişti. Suat'a iki haftadir bu sokakta rastlıyordu. Fakat bu sefer Mümtaz'ın akrabası muhasarayı ilerletmiş, tam kapının önünde bir boyacıya ayakkabılarını boyatıyordu. İster istemez, dönmüş, Sabih'lere gitmiş, oradan da Arnavutköyü'ne gitmeğe karar vermişlerdi. Mümtaz'a, arkadaşı tarafından o kadar mübalağa ile anlatılan gece, buydu.

-Hiç rahat etmedim... Ama, hiç! Suat'la her an kavga edebilirdim. O da, hiç beklemediğim şekilde mahçuptu. Her an, vaziyet üzerinde konuşmağa mecbur olmaktan korkuyordum. Fakat iyi oldu.

Ve Nuran, muammalı şekilde güldü. Mümtaz anlamamış gibi baktı:

-İyi oldu; çünkü kararımı verdim. Bu ruh serseriliğinden bıktım artık. Zaten annem de değişti. Tevfik Bey ise sabah akşam ısrar ediyor. Onlar bugün Bursa'ya gittiler. Bir hafta kalacaklar. Biz de bu işi bitiririz. İhsan'ın tanıdıkları bize bunu çarçabuk yaparlar. Bu, Tevfik Bey'in fikriydi. Tevfik Bey: -İhsan, size bu işi çarçabuk bitirir!- diyordu.

Hakikatte genç kadın, son günlerde garip bir korkuya düşmüştü. Kendisini o kadar erkeğin birden içinde gördükçe hayatını hiç idare edemiyor, sanıyordu. Bir çalışma, bir gaye için erkek arkadaşlığını kabul edebilirdi. Fakat sadece, başıboş eğlenmek için...

-Bu akşam da Sabih'lerde toplantı var. Sabih, fayans işinde kendisine yardım eden mühim bir adama ziyafet verecekmiş. Beni de zorladılar. Hem bu sefer Sabih'in kendisi... Ben de gitmemek için, altıda buraya geldim.

Mümtaz, daha ne gibi güçlükler çıkacağını bilmiyordu. Fakat bir hafta beraberdi.

-Saat altıda geldim. Beraber bir yerde, yahut evde başbaşa yemek yeriz, diye... Sen yoktun, ben de çarnaçar bekledim. Sonra elbiseleri gördüm, benim için olduğunu anladım, giyindim; işte böyle...

Eliyle çocukça bir işaret yaptı.

-Peki, ya yemek?..

-Sümbül Hanım, tabii ikram etti, ama ben, seni bekledim. Sen neredeydin?

Mümtaz geceyi, hislerinin ve düşüncelerinin üstünde durmamak şartiyle, kısaca anlattı. Nuran hep başını sallıyarak dinliyordu. Sonunda:

-Bunlar manasız şeyler. Fakat senin de hakkın var.

Mümtaz:

-Ya Sabih'lere girseydim?.. diye üzülüyordu.

-Evleneceğimize göre, onun da ehemmiyeti yok. Yalnız, ben, sana mühim bir şey söyliyeyim: Ben evin anahtarını kaybettim, ya... Suat'ın bulmuş olmasından korkuyorum. Suat bu evi biliyor. Hep etrafında dolaşıyor...

-Madem ki evleneceğiz?..

-Evet, dayım ısrar ediyor. Hatta annem de. Bilir misin, ben de korktum artık...

Nuran, açık turuncu cepken, mor kadife yelek, yine turuncu şalvar içinde, o kadar sırma ve işleme arasında bir mücevher gibiydi. Kendisi de elbisesine pek bayılmıştı. İkide bir aynaya bakıyordu.

-Peki, saçlarını bu hale nasıl koydun?

-Evde ayna, tarak yok değil ya? Sümbül Hanım da bana yardım etti. Sümbül Hanım'ın çürük dişlerinin arasında çok tatlı bir tebessüm vardı. Suat'ın çılgınlıklarından, Yaşar'ın ihtibaslarından çok başka bir dünyadaydı.

-Fakat Nuran, biliyor musun, seni görenler bir eski zaman masalını yaşıyor sanacaklar...

Nuran; annesinden, ninesinden, gezdiği memleketlerden öğrendiği türküleri söylemek istiyordu.

Mümtaz, hakikaten, ömrünün değişik bir tarafını yaşadığını sanıyordu.

-Sana şimdi nasıl bir ad takalım, Nuran?

-Benim adım bana yeter... Sonra ilave etti: -Ninelerimizin hayatı hiç de kötü değilmiş. Bir kere, gayet iyi süsleniyorlarmış! Baksana şu elbiselere...

Ve Nuran, bir türlü önünden ayrılamadığı aynada kendi hayalini seyretti:

-Tam Pisanello! Yahut bizim minyatürler...

-Yenisi kaça çıkar, acaba?

Mümtaz, birkaç yüz liradan aşağı çıkmıyacağını söylüyordu.

-Fakat yenisini yapmak, zannetmem ki kabil olsun; bunları işleyen tezgahlar... Sonra hatırladı: Bir Cenuplu mektep arkadaşı, şehirlerinin, kurtuluş bayramı için bir abayı 50 altına yaptırmıştı.

-Müthiş! Fakat Nuran, geçmiş zaman rüyasını bırakmıyordu -Sonra, yaşayışları çok rahat... O kadar emniyet altındalar ki.

Mümtaz, genç kadının yüzüne üzüntüyle baktı ve:

-Doğru, dedi. Verdiğimiz bütün hürriyete rağmen, kadın kafasıyle çok oynuyoruz, hatta kadın değil, genç kız kafasıyle... Her gün hayata bir yığın mağdur atıyoruz!

Nuran başını salladı:

-Ne yaparsın, şimdi insanlar rahat değil, kendi hayatlarını yaşamasını istiyorlar...

Fakat bu gece böyle ciddi meselelerle meşgul olacak gecelerden değildi. Zaten Sümbül Hanım onları yemeğe çağırıyordu. Yemekten sonra Nuran, üstündeki elbiselerin malı olan halk türküleri söyledi. İkisi de Kozanoğlu'nu çok seviyorlardı. Fakat Nuran asıl Kütahya türkülerini bilmediğine üzülüyordu.

Ertesi sabah erkenden İhsan'ı görmeğe gittiler. İhsan, sırtında robdöşambrı, yazı odasında iki arkadaşıyle konuşuyordu. Mümtaz, onu bir kenara çekti; ve vaziyeti anlattı:

-Olur, dedi. Bir hafta içinde olur... Fatih Kaymakamı bu işi bana yapar. Birazdan söylerim; sen hemen nüfus kağıtlarını bana ver, yahut yolla.,

-Öğleden sonra artık...

İhsan ikisine de bakarak güldü:

-Hiçbir şey beni bu kadar sevindiremez. Buna rağmen çehresi asıktı.

Sonra, Mümtaz'la beraber arkadaşlarının yanına döndü. Nuran, Sabiha'yı yıkayan Macide'nin yanına gitti. Sabiha'nın yıkanışı, bir on sekizinci asır kralının yıkanışı kadar merasimliydi. Bu küçük çocuk, suyu, sabun köpüğünü, teknede ördek çırpınışlarını delice seviyordu. Fakat bütün bu sevdiği şeylerin tadını çıkarması lazımdı. Herşey, müsaadesi alınarak yapılacak, -Anne dondum...- diyecek, -Nefesim kesildi! Beni haşladınız ayol!- diye bağıracak, nazlanacaktı. Mümtaz, alt kattan gelen kahkahaları oturduğu yerden işitiyordu: -Belki insanoğlunda tek kalan hayvani insiyak, küçük kızların, adeta hoşa gitmek için yaşıyor gibi görünmeleridir.-

İhsan, biraz evvel kestiği sözüne devam etti:

-Fikre, fazla kıymet vermiyor muyuz? Emin olun, fazla kıymet veriyoruz. O kadar çok değişir ki... Tıpkı hava ile ilk tesadüfte hususiyetlerini kaybeden, eskisinden büsbütün başka şeyler olan maddelere benzer. Çünkü hayat kendi şeklini veya şekilsizliğini, o devamlı oluş halini fikrin hatırı için bırakmaz. Onun içindir ki, hiçbir yerde iktidar, velev ki kendi getirmiş olsun, fikrin peşinden gitmez. Fikir, bazen iktidarı hazırlar. Fakat hükümran olamaz. Asıl hükümran olan, saltanatı süren hadiseler veya onların yanıbaşında devrini savmadıkça kudreti azalmayan realitelerdir. Onun içindir ki, kim olursa olsun, aksiyonda büyük adam yalnız bir andır, yahut muayyen bir devredir. Her ömrün bir altın saati vardır. İşte büyük adam o altın saattir.

İktidar, fikri ne yapsın ki, o hadiseler karşısında elini, kolunu bağlamaktan baska bir işe yaramaz. Meğer ki çok cesur ve münhasıran bir noktada kendisini teksif etmiş olsun ve gündelik hadiselerin dışına çıkabilsin! Küçük küçük gelen dalgaları yenmekten vazgeçsin! Asıl meseleyi görsün. Fakat hayat, yani etraf buna razı olur mu? Hangi ana kadar mukavemet edebilir? Ben dram muharriri olsaydım, Rienzi'yi tekrar yazardım. Bu halktan çıkan ve halk tarafından yıkılan kahramanı. Yahut ona benzer birini...

İhsan'ın eski mektep arkadaşı, elli beşlik, durgun, çok tecrübe geçirmiş bir mülkiye memuruydu. Şimdi üç senedir mebus bulunuyordu:

-Bütün fecaat, insanın, insanla karşılaşa karşılaşa, en sonunda kendisini tanımayacak hale gelmesi...

-Fikirler de öyledir: Hayatla karşılaşa karşılaşa tanınmaz hale gelir. Düşünce cesurdur; ve kendisine karşı koyabilecek başka bir kuvvet bulunmamak felaketine maruzdur. Bir düşünceyi ne tahdit eder? Hiç. Fakat icra mevkiine koy, bakın ne hale girer. Her an değişir ve bir evvelki halini tutmaz. Büyük ihtilallerin tarihi budur. Dünyada Fransa İhtilali kadar büyük ve güzel epope azdır. Yirmi, otuz sene içinde beşeriyet, iki bin yıl kendisini idare edecek düsturların hepsini bulmuştur. Fakat başladığı zaman, neticenin sadece bir burjuvazi hakimiyeti ile biteceğini kim bilirdi.

Hiçbir şey, hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmez: İhtiyarı içimizdedir. Dışarıda sadece aletler ve vasıtalar vardır.

-Bununla beraber, fikir için o kadar hareket oluyor. İsyanlar, ihtilaller, zulümler, katliamlar...

İhsan, robdöşambrının eteklerini topladı. Konuşmayı hakikaten sevenlerdendi. Mümtaz'a: -Kusura bakma!- der gibi bir bakıştan sonra devam etti:

-Evet, oluyor. Fakat hedef daima değişiyor. Daima ok mahrekinden çıkıyor. Zamanımıza gelince, o büsbütün korkunç. Her kıymet pazarda. Herşey alt üst. Bir tarafta on dokuzuncu asrın en korkunç, en yıkıcı ihtirası olan ihtilal mühendisleri var. İspanya'da veya Meksika'da oturup dünyanın herhangi bir köşesinde, bir şehrin eldeki planlarına göre elektrik tertibatını uzaktan hazırlayan herhangi bir teknik çalışma gibi, ihtilal hazırlayanlar, hayatın azmağa, kangren olmağa müsait yerlerini keşfedip üzerine basanlar, onu azdıranlar var.

Orta yaşlı mebus sözünü kesti:

-İhsan Bey, diyordu, siz ki o kadar yeni görünüyorsunuz; bana öyle geliyor ki, devrinizi sevmiyorsunuz?

-Hayır, sevmiyorum. Yahut, kelimeyi bulamadım; devrime hayran değilim. Fakat yeni miyim hakikaten? Yeni olabilmekliğim için, yaşadığını saatin adamı olmam lazım. Bense daha başka şeylerin iştiyakındayım! Yeni olmak için, devrimle beraber her an değişmeği kabul etmeliyim. Bense bir yerde, bir düşüncede istikrarı sevenlerdenim.

-Fakat her ihtilal böyle değil ki? Mesela bizimki?..

-Bizimki de başka türlü. Tabii şekilde ihtilal, halkın veya hayatın, devleti geride bırakmasiyle olur. Bizde ise hayat ve halk, yani asıl kütle, devlete yetişmek mecburiyetinde. Hatta, çok defa münevver ve devlet adamı bile... Düşüncenin evvelden hazırlanmış yolunda yürümek! En aşağı 1839'dan beri bu böyle... Onun için hayatımız o kadar yorucu oluyor. Kaldı ki, üzerimizde asırlardan gelen büyük bir terbiye de var. Herşeyi bozan, bizi adeta mahkum eden bir itiyat... Çabuk vazgeçiyoruz. Müslüman şarkın en büyük hususiyeti budur. Şark vazgeçer. Sade güçlüğün karşısında değil, zamanın, tabii zamanın karşısında vazgeçer... Fakat nelerden konuşuyoruz? -Başını salladı- Zavallı adam...

Mümtaz, birdenbire, İhsan'ın halindeki değişikliği farketti:

-Ne oldu? Kim?

-Eski bir arkadaş. Hani şu rüşdiye arkadaşım Hüseyin Bey. Dün akşam ölmüş. Cenaze bugün kalkıyor...

Mümtaz'ın önünde sanki bir kuyu açılmıştı. Kendi sevinci, İhsan'ın fikirleri, Sabiha'nın aşağıdan doğru gelen hava fişeği gibi renkli, taze kahkahaları, ve birkaç adım ötede gömülmeğe hazırlanan bir cenaze...

Xİİ

Bir gece evvelinden başlayan yağmur, şimdi kara çevirmişti. Nuran, karlı havada Boğaz'ı çok severdi. Yaz boyunca, Emirgan'da beraber geçirecekleri kışların hulyasını kurmuş, hatta bununla da kalmamış, Mümtaz'a bir gün, Bedesten'de rastgeldiği iki çini sobayı birden aldırtmıştı. Bir defasında da -ne olur, ne olmaz, bu da bulunsun!- diye bir gaz sobası istemişti. Nüfus kağıtlarını İhsan'a gönderdikten ve Tevfik Bey'e mektup yazarak vaziyeti haber verdikten sonra:

-Mümtaz, önümüzde bir hafta olduğuna göre, Emirgan'a gidemez miyiz? diye sordu. Ama, soğuktan da donarız, değil mi?

Ve genç kadın, sobanın başında titredi.

-Neden donalım? O kadar odunumuz, çalımız var. Yoksa bana aldırdığın sobaları unuttun mu?

-Hayır; sobadan yana zenginiz ama... Kim yakacak? Mesela o büyük çini sobayı? Bedesten'den aldığımızı söylüyorum; dünyada ben beceremem. Bir eski paşa konağından gelen bu sobayı çalışma odasına kurmuşlardı.

Mümtaz düşünüyordu: -Daha evlenmeden, sadece karar verir vermez, evvela değişiklik aramağa başladık!-

-Sümbül Hanım var ya...

-Sümbül Hanım bu gece İhsan'larda kalacak!

-Mektup bırakırız, yarın gelir. Emirgan, diye çıldırıyor.

-Peki, bu gece?

-Ben yakarım... Haydi gidelim. O da Boğaz'ı çok istiyordu. Suat'ın, evi öğrenmesi hiç hoşuna gitmemişti.

Nuran, yarı alay, ısrar ediyordu:

-Hep yakarsın değil mi, Mümtaz? Benim yapamadığım işleri sen görürsün, değil mi?

-Daha evlenmedik, ehli iş bölümü yapıyoruz.

Nuran, gayet ciddi cevap verdi:

-Rahatımız için, müstakbel rahatımız için...

Mümtaz araya laf girmesini istemiyordu. Bir türlü bu apartımana alışamamıştı. Bu eşya arasında o kadar ıstırap çekmişti ki...

-Haydi gidelim! Şuradan hazır bir şeyler alırız. Yarın Sümbül Hanım gelince herşey düzelir.

-Sen sobayı yak. Yemek kolay. Ondan zevk alıyorum, aile mirasıdır.

İskeleye indikleri zaman vakit akşama yaklaşmıştı. Birkaç saatin içinde kar epeyce tutmuştu. Deniz pusluydu.

Nuran, Emin Bey'in bulunduğu geceden sonra evi görmemişti. Çocuk gibi seviniyordu. -Kim bilir bahçe ne haldedir?- Eve ilk geldiği gün Mümtaz ona, bir kısmı henüz çiçekli meyve ağaçlarını -cariyeleriniz...- diye takdim etmişti. Ondan sonra bu şaka devam etmiş, Mümtaz'la beraber bütün ağaçlara eski cariye adları takmışlardı. Şimdi onları bu adlarla hatırlıyarak merak ediyordu. Mümtaz, kışın o kadar kendisini üzen hadiselerin arasında Nuran'ın bunları unutmamış olmasına taaccüp ediyor. işin fenası, Nuran'dan bu hayretini gizleyemiyordu: -Ne garip, beni adeta kendine yabancılaşmış sanıyorsun! Neredeyse adını sormadığım için teşekkür edeceksin!- Ve yüksek sesle bahçeyi sayıyordu:

-Acaba Razıdil kalfa ne haldedir? Üşür, değil mi şimdi? Zavallıcık. Razıdil kalfa bahçenin biricik elmasıydı.

Bu hafta, Mümtaz'ın hayatında mesut diyebileceği son günlerdi. Kışın sıkıntısı içinden, yazın güzel günlerine birdenbire çıktılar. Saadet dediğimiz o turfa meyveyi, onun bütün lezzetini, insan hayatını şiir ve sihirle dolduran, bir sanat eserine benzeten şeylerin hepsini, genç adam bu hafta içinde tattı. İkisi de bu son aylarda çok sıkılmıştılar. Onun için saadetleri bir nekahet sıtması gibi geliyordu. Sanki çok uzun hastalıklardan sonra yeniden hayata kavuşmuşlar gibi birbirlerine sarılmışlardı.

Mümtaz Nuran'la beraber olmanın verdiği asab sükuneti içinde tekrar Şeyh Galib'le meşgul olmağa başladı. Kitabın planını tamamiyle tanzim etti. Eskiden yazdıklarının hepsini atacak, yeni baştan işe girişecekti.

Geldiklerinin üçüncü günü Nuran'a:

-Kitabı artık vazıh olarak görüyorum! dedi.

-Ben de ceketindeki düğmenin boş yerini.

-Mahsus mu yapıyorsun, Allah aşkına?

-Neden mahsus yapayım? Evlilik hayatına hazırlanıyorum. İş bölümü yapmadık mı?

Pencereden, karşı sırtları örten karın üstüne akşam çok hafif ve daüssılalı bir pastel kızıllığı atmıştı. Herşey bu tül kadar ince rengin altında bir rüya hafifliğinde yüzüyordu. Fakat hava pusluydu. Yine yağacaktı. Ara sıra vapur düdükleri onları gömüldükleri köşede arayıp buluyor, içlerini, ıssız dalgalara teslim olmuş kıyıların, boş yalıların, rüzgarla kamçılanan iskele meydanlarının, bir koridor gibi muzlim ve hayattan uzak yolların hüznüyle dolduruyordu.

Bu, İstanbul'un nadir görünen karlı havalarındandı. Sanki bütün mevsimi, -lodosların yalancı yazına aldanarak- tembel tembel geçiren kış, birdenbire bu şubat sonunda, tam şark usulü bir hızla harekete geçmiş ve bütün ihmallerini birkaç gün içinde tamamlamağa azmetmiş gibi, fırtına, sis, kar, tipi, eline ne geçerse hepsini kullanarak şehri alt üst etmişti. Bir gün evvel, tulumbanın borusundaki suya varıncaya kadar her şey donmuştu. Bahçedeki ağaçlar üzerlerinden sarkan büyük buz parçalariyle akşamın boşluğunda çok başka bir alemden gelmiş ağır, yaşlı hayallere benziyorlardı.

Hakikatte de böyleydi. İki gündür Mümtaz, yazılmamış bir şiiri, henüz şüphenin zehiri değmemiş bir hakikati, hayat arızasiyle kırılmamış bir bütünlüğü andıran manzarayı seyretmeğe doymamıştı. Sanki kendi idraki ve kudreti üzerine kapanmış, bakir bir kainattaydı. Bir elmas parçasının ortasında yaşar gibi bembeyaz bir dünyada yaşıyordular. Bu kadar sessizlik pek az tesadüf edilir şeydi. Herşey, bütün yaz, kendi hayatları, tanıdıkları, düşünceleri, hepsi bu sessizliğin altındaydı. Filhakika onun bembeyaz sahifesi üzerine her hatıra yazılabilir, her hareket tasavvur edilebilir, her tasavvur onun ne beyazlığını, ne de bütünlüğünü bozmadan oradan fışkırabilirdi. Zaten yarı vakitlerini yazı hatırlamakla geçiriyorlardı. Yarı ömrü geçmiş günlerinin peşinden geçen Mümtaz, Nuran'ın bu işte kendisine benzeyişine şaşıyor; -Yoksa beni mi taklit ediyorsun!- diyordu. Garip şeydir ki, eve girdiğindea beri Mümtaz kendi mazilerinden ziyade Suat'ı düşünüyordu. Bu hoyrat adamın o geceki sözleri, duruşu, gülüşü ve acayip bakışı hayalinden bir türlü çıkmıyordu. -Ne demek istediydi acaba?- diye kendisine durmadan soruyordu. Suat'la sekiz on defa saatlerce beraber kalmışlardı. Fakat Suat bir daha o bahislere dönmemişti. -Hakikaten düşündüklerini mi söyledi? Yoksa...- Nuran'a bunlardan bahsedince o kızıyordu.

-Başka işin yoksa, git aşağıdan serçelere verilecek bir şeyler getir.

Mümtaz tembel tembel kapıya doğru yürüdü. Fakat Suat'ın düşüncesi kafasından çıkmadı. -Niçin Nuran'ın bu kadar peşinde? Sevmediğinden eminim. Nedir? Ne istiyor?- Bu bir talihe benziyordu. Ve onun için korkuyordu. Mutfak masasının üstünde ekmek içlerini avucunda ufalarken hep bu sualleri soruyordu.

Geldiklerinin sabahı uyanır uyanmaz pencerelerin etrafında, ince, dantela kadar zarif, munis cıvıltılı bir kaynaşma görmüşlerdi. Nuran: -Ay! Serçeler geldi...- diye bağırmıştı. O dakikadan itibaren serçeleri beslemek vazifesini üzerine almıştı. Yazık ki, serçelerin tad alma lezzetleri hakkında hiçbir fikrimiz yoktur. Çünkü Nuran elinden gelse bu küçük hayvanlar için hususi yemek dahi yaptırırdı. O gün akşama doğru köşkün nüfusu bir kişi daha arttı. Bu karlı ve buzlu hava Emirgan'daki siyah köpeğe tahammülü güç ve sıkıcı gelmiş olacak ki, her zaman o kadar istiğna gösterdiği Mümtaz'ın davetini bu sefer büyük bir

memnuniyetle kabul ederek içeri girdi. Şimdi, Nuran'ın, kanatlı dostlarına iştihalı bakışlar fırlatarak sobanın kenarında temizleniyor, bir pencere dışında, her türlü masuniyet içinde kendisiyle adeta alay eden bu nimetleri rahat bir rüyada tatmağa hazırlanıyordu.

Mümtaz, ekmek ufaklarını pencerenin kenarına koydu, camı kapattı. Sonra Nuran'a döndü:

-Tevfik Bey, bizimle oturmağa hakikaten razı olur mu? Bunu çok istiyordu. İhtiyar adama hemen hemen Nuran kadar bağlıydı.

-Tabiatı bilinmez ki... Ama, herhalde şimdi istiyor. Hatta odasını bile seçmiş. Birdenbire sustu. Pencereden dışarıya baktı: Serçeler pencerenin pervazı üstünde birbirlerini ite ite ekmek ufaklarını topluyorlardı.

-Mümtaz, sen hakikaten evlenebileceğimize inanıyor musun?

Mümtaz, duvardaki Amentü levhasından gözlerini ayırdı. Bir müddet Nuran'a baktı:

-Doğrusunu ister misin? Hayır.

-Niçin? Neden korkuyorsun?

-Hiçbir şeyden, yahut sen neden korkuyorsan, ben de ondan korkuyorum.

Emirgan'a geldikleri günden beri bu korku içlerindeydi. Nuran yerinden kalktı; onun yanına geldi.

-Artık İstanbul'a dönelim, hem yarın! olmaz mı?

-İnelim!

Geldiklerinin beşinci günüydü. O sabah Mümtaz telefonda İhsan'la konuşmuş, herşeyin yolunda olduğunu, pazartesi günü saat dörtte Fatih nikah dairesinde bulunmalarını söylemişti. -Eve dahi uğramadan nikah dairesine! Bu iş böyle olur. Emirgan'dan inip evvela bize ve oradan nikah dairesine...-

Mümtaz sonradan bu nasihati dinlemediğinden çok pişman oldu.

Ertesi günü İstanbul'a döndüler. Sümbül Hanım, evi düzelttikten sonra akşama doğru gelecekti. Bir gün evvelki temiz ve yarı mutlak çehreli kış manzarası, sağanakla düşen bir yağmurun altında parça parça eriyor. Hava, gece lodosa çevirmişti. Vapur adeta çalkana çalkana yürüyordu. Her taraf kül rengi bir perdenin altındaydı. Gariptir ki bu kül rengi perde onlarda, hafızanın o garip

oyunuyle geçen yazı daha çok hatırlıyordu. Ara sıra manzara açılıyor gibi oluyor, bir koru, bir cami, eski bir yalı üzerlerine doğru geliyor. Bir siyah gemi teknesi -Ben de hayatınızın çerçevesi içindeyim...- der gibi yollarını kesiyordu. Sonra herşey aynı bulanık rengi alıyor, sert sağanak rastgeldiği her şeyi sanki birleştiriyordu.

Beylerbeyi'nin önünde Nuran birdenbire Mümtaz'ın elini tuttu:

-Ben korkuyorum... dedi.

-Ama neden, anlamıyorm. Daha bir saat evvel Bursa ile konuştuk. Hepsi iyiler. herşey yolunda.

-Hayır, onları düşünmüyorum. Başka şeyden korkuyorum. Bu gece rüyada Suat'ı gördüm.

Mümtaz şaşkın şaşkın ona baktı. O da Suat'ı rüyasında görmüştü. Hem çok sıkıntılı bir rüyaydı. Babasının billur lambasını elinden almış, sonra o çocukluğundaki köylü kızıyle bir kayığa binmişlerdi. Mümtaz, rıhtımdan -fakat neresi olduğunu bilmiyordu;- ha battılar, ha batacaklar! diye helecanlar içinde çırpınırken uyanmıştı. Pek az rüya bu kadar korkunç şekilde vazıh olabilirdi. Katran renginde mavunamsı kayığı, Suat'ın uzun kemikli yüzünü, kızın çehresini, lambanın deniz çalkantısında alabildiğine kararan ışığını hala bile; bu vapur kanapesinde olduğu gibi görüyordu.

-Ehemmiyet verme; beş gündür sade ondan bahsettik!.. Sonra sözü değiştirdi. Bir kahve içer misin? Genç kadının cıgarısını yaktı, gelecek günleri için projeler yapmağa başladı. Fakat Nuran dinlemiyordu. Nihayet dayanamadı.

-Allah aşkına hulya kurmayalım! Herşey olsun bitsin, ondan sonra...

Taksiden evin önünde indiler. Mümtaz bir elinde çantalar, Nuran'a kapıdan yol verdi. Evin ve sokağın sükuneti genç kadının asabını yatıştırmıştı. Taşlıkta kapıcının karısı yeri siliyordu. Nuran onunla kısa bir ahbaplık etti. Emirgan'a gitmeden evvel çocuğuna Mümtaz vasıtasiyle difteri serumu yapılmıştı. Çocuğun iyileştiği haberini aldı. Mümtaz elinde çantalar, onu merdivenin alt basamağında bekliyordu. Her taraf, karlı havaların hemen arkasından gelen o sefil ışıkla solmuştu. Taşlığın mavi çinileri bu ışıkta simsiyah görünüyorlardı. Merdiveni aydınlatan hava kuyusuna açılan pencereye bir kedi, yüzünü dayamış, nerdeyse çatırdayacak kadar kuru saman rengi gözleriyle onlara bakıyordu. Kapıcının büyük oğlu bahçede sıtmalı sesiyle her zamanki şarkısını söylüyordu:

Erzincan'ı sel aldı da,

Bir yar sevdim el aldı...

Mümtaz, evin kapısından girerken Nuran'ı öpmeğe karar vermişti. -Girmeden evvel... eşikte.- Ve kendi içinden bu saadete gülümsüyordu. Fakat merdiveni çıkıp da kapının küçücük camından sahanlığa düşen keskin ışığı görünce şaşırdı. Nuran, bir ayağı son merdivende, olduğu yerde durdu.

Nuran:

-Evde birisi var galiba... dedi.

Mümtaz:

-Sümbül Hanım aceleden lambayı söndürmeği unutmuştur... diye onu teskin etti. Fakat kapıyı açtıkları zaman bu tahmini yaptığını bile unuttu. Gördükleri şey, ikisinin de bütün ömürleri boyunca unutamayacakları cinstendi. Holde çok keskin bir ışığın altında tavana asılmış bir insan vücudu, kapıya doğru sallanıyordu. Mümtaz da, Nuran da ilk bakışta Suat'ı tanıdılar. İri kemikli yüzü garip ve zalim bir istihzada kısılmıştı. Sarkan ellerinde kurumuş kan parçaları vardı. Mümtaz biraz dikkat edince kanın holün seramiği üzerinde de bulunduğunu gördü. İkisi de kısa bir an bir şey anlamamış gibi baktılar. Sonra Mümtaz belki de bir daha bütün ömrünce gösteremiyeceği bir soğukkanlılıkla bayılmak üzere olan Nuran'ı evden çıkardı. Ne yaptıklarını bilmeden merdivenleri indiler. Bütün bunlar o kadar çabuk olmuştu ki, kendilerini getiren taksiyi hala kapının önünde buldular. Mümtaz, yine rüyada gibi hareketlerinin manasından adeta habersiz; Nuran'ı otomobile bindirdi. Kendisi de yanına oturdu. İhsan evdeydi. Her vakit yaptığı gibi evde kim varsa hepsini odasına toplamıştı. Ne o, ne Macide hiç beklemedikleri bu ziyarete şaşırmak fırsatını buldular.

İhsan'ın yardımiyle hadise Nuran'ın ve Mümtaz'ın adı gazetelere geçmeden kapandı. Zaten Suat herşeyi izah eden bir mektup bırakmıştı. Afife, kocasının el yazısını resmen tanıyordu. Mümtaz kısa tahkikat esnasında Afife ile Suat'ın boşanmak üzere olduklarını öğrendi.. Ertesi gün Nuran Bursa'ya hareket etti. Oradan yazdığı bir mektupla:

-Ne yapalım Mümtaz; kader istemiyor! Aramızda bir ölü var. Bundan sonra beni bekleme artık! Her şey bitmiştir.- diyordu.

Mümtaz mektubu alınca Bursa'ya koşmuştu. Orada kendisinden evvel gelen Fahir'le karşılaştı. Buna rağmen, Nuran'la uzun uzun konuştular. Genç kadın aşkı artık lüzumsuz ve gülünç buluyordu. -Sana karşı her zamanki gibi dostum. Fakat aşktan ve saadetten, evlilikten bahsetme! Gördüğüm şey, beni hepsinden iğrendirdi.-

-Peki, benim ne kabahatim var?..

Nuran:

-Anlamıyorsun! Seni kabahatli bulmuyorum. Fakat saadetimiz mümkün değil artık, diyorum.

Böylece hiç ummadıkları şekilde birbirinden ayrıldılar.

Bir ay sonra Nuran İstanbul'a dönünce Mümtaz'ın ümitleri biraz tazelenir gibi oldu. Genç kadınla birkaç defa şurada burada buluştular. Fakat bu karşılaşmalar yukarıda yer yer bahsettiğimiz sahnelerden başka bir netice vermedi. Nuran aşktan iğrenmişti. Suat'ın yüzündeki korkunç tebessüm onu hemen her yerde takip ediyordu. Bir defasında -sevmekten bahseden kitap dahi okuyamam sanıyorum...- demişti.

O zaman İstanbul'da Mümtaz için korkunç bir hayat başladı. Adım adım Nuran'ı takip eder gibi yaşıyor, fakat onun bulunduğu yere yaklaşamıyordu. Ömürleri, adeta muvazi geçiyordu. Nadir karşılaşmalarında ise Nuran'ın rahat dostluğuna cevap veremiyor, şaşkın ve asabi, bazen delice kıskanç, bazen ölesiye hayran bir ruh haleti içinde genç kadını rahatsız ediyordu.

Hareketimizin sebeplerini kendimiz bile çabukça gözden kaybederiz. Kaldı ki etrafımız için onlar çarçabuk kendi başlarına kalırlar. Hatta muhayyilemiz kendiliğinden bu müstakil hareketlere başka sebepler icat eder. Mümtaz için de böyle oldu. Aynı tecrübeyi beraber geçirdikleri halde bir türlü Nuran'ın kendisinden uzaklaşmasını kabul edemiyordu. Biraz sonra bu uzaklaşma için başka sebepler aradı. Genç kadının hayatına tekrar şüphe ile bakmağa başladı. Bazen da Suat'ın ölümünün kendisini bu kadar müteessir etmesini başka sebeplere yoruyor, bir kelime ile Nuran'ı bir ölüden kıskanıyordu.

Bununla beraber Suat'ı o da unutmuyordu. Sanki o feci ölüm veya karşılaşma -çünkü Suat başka yerde ve başka şartlarla ölseydi elbette bu tesiri yapmıyacaktı! -bu ölümü onun hayatına eklemişti. Polisten Suat'ın mektubunun bir kopyasını almıştı. Zaman zaman mektubu okuyor, asıl düşüncesini anlamağa çalışıyordu.

Geceleri, karışık rüyalar arasında, hemen hemen hep onunla boğuşuyordu. Ne kendisine olan ve bir aşka pek benziyen düşmanlığını, ne inkarlarını, ne de azaplarını anlıyabiliyordu. Ara sıra İhsan'la bu işi konuşuyorlardı. İhsan için Suat meselesi basitti:

-O isyan duygusu ile doğanlardandır, diyordu. Böyleleri için mesut olmak kabil değildir. Ne de kendilerini unutmak... Fakat kendisini öldürmesi?..

-Bütün ömrünce hasretini çektiği hareket... Fakat Suat'ı tek bir düşüncede bulmağa çalışma. O karışık adamdı. Garip bir gururu vardı. Sansüeldi, isyankardı, ve nihayet... hastaydı...

Xİİİ

Bu bir nisan günüydü. Mümtaz Emirgan'da kendini boğacak gibi dört tarafından kucaklayan hatıralardan kurtulmak için İstanbul'a gelmişti. İhsan'ın çalışma odasında konuşuyorlardı. Karşıda bütün çocukluğunun şahidi olan Elagöz Mehmet Efendi Camii'nin kurşunsuz kubbesi üstünde tesadüfün bir cilvesi olarak biten bir servi dalı, adeta bu müslüman mabedin mazisi üstünden ölüme ve hayata beraberce gülüyordu. Ve bahar her taraftan taarruz halindeydi. Her taraftan gülüyor, çağırıyor, budalalar! diyor, kendisini arzuda tüketmeyen herşeye kızıyor, göklerin geniş orkestrasıyle durmadan aşk türküleri söylüyordu.

İhsan, başının etrafında deminden beri altın kavisler çizen bir arıyı eliyle kovaladı ve pencereden sokağın kenarında iten katırtırnaklarına bakarak:

-Sen Şeyh Galib'i ne yaptın? dedi.

Genç adam ayağa kalktı:

-O da başka dert! dedi. Bütün füsun sönmüş... üç haftadır uğraşıyorum. Bir sahife bile yazamadım! Galiba yazamıyacağım...

Nuran'ın gitmesiyle zihni hayatı durmuş gibiydi. Sanki genç kadın bu mazi rüyasının bütün canlı ve güzel taraflarını beraberinde götürmüş, yerinde tıpkı Mümtaz'ın hayatı gibi bir kül yığını kalmıştı. O kadar dikkatle hazırladığı, beraberinde yaşadığı kahramanlar, bir daha dirilmeleri imkan olmayan gölgeler, sıska ve cansız kuklalar olmuşlardı.

İhsan eliyle müphem bir işaret yaptı:

-Aldırma, geçer... sonra birdenbire asıl söylemek istediğini söyledi: Onları kendi duygularının aydınlığında görüyordun. Kendi hayatında vehmettiğin şeyleri onlara taşıyordun! Kendileri için değil, kendi hayatında ve kendin için seviyordun. Eğer seçtiğin devrin meselelerinde arasaydın o zaman herşey değişirdi. Halbuki sen tek bir insanın etrafında dünyayı toplamağa çalıştın.

Mümtaz iskemlenin kenarını tutmuş onu dikkatle dinliyordu.

-İyi ama ben meselelerle meşguldüm.

-Hayır, sen yalnız Nuran'la meşguldün. Sonra birden yüzü yumuşadı. Bu da gayet tabiiydi. Herkes için mukadder bir tecrübeden geçtin. Şimdi hayata açılacaksın! Hislerinin değil, düşüncenin adamı olman lazım! Suat sizin saadetiniz üzerinde ısrar ettiği için kendini yıktı. Hiçbir şeyi kendimize kader yapmağa hakkımız yoktur. Hayat o kadar geniş ve insan o kadar büyük meseleler içinde ki... Onu kavramak için düşüncelerimizde ve hayatımızda hür olmalıyız. Sonra daha ağır bir sesle: -Mesuliyetini taşıyacağın fikrin adamı ol! Onu kendi uzviyetinde bir ağaç gibi yetiştir: Onun etrafında bir bahçıvan gibi sabırlı ve dikkatli çalış!

-Beni itham ettiğini biliyor musun?

-Hayır, itham etmiyorum. Nuran seni birtakım mebdelere kadar getirdi. Başkaları oralara başka yollardan geçerek gelirlerdi. Burası ehemmiyetli değil. Fakat artık düşüncesi önüne sed çekmesin! Bir insanda fazla gecikilmez birçok şeyler gibi insanlar da kuyuya benzer. İçlerinde boğulabiliriz. Arasından geç, git. Bir fikrin etrafında düşüncenin hür oyunlarını dene...

Fakat İhsan bir noktayı anlamıyordu. Mümtaz, Nuran'ın aşkına bir tecrübe gibi bakmıyordu. O hayatının bir parçasıydı, hem büyük bir parçasıydı. Onunla pek az insana nasip olan şeyi, aşkı ve uzviyeti ilahileştiren bir anlaşmayı tatmıştı. Bu kendi saadetiydi, saadetini fedaya razı değildi. Ayrılırken;

-Anlamıyorlar... diye düşündü. Bir türlü anlamıyorlar...

O gün akşama kadar surlarda dolaştı. Kendinden uzak, biçare, yorgunluktan bile habersiz, terkedilmiş olmanın azabına bürünerek yürüyordu. Bazen realiteyi görüyor:

-Beyhude yere Nuran'ı itham ediyorum... diyordu.

Bu, hissiliğinden geliyordu. Bu hissilik onda bütün binayı çürüten taraftı. -Hepimiz hissiyiz!. diyordu. Ben de İhsan da, Suat da... Onun için hiçbir şey yapamadık! Bizde insanı çürüten bir taraf var!..- Onun yüzünden hakikaten mucizeli bir aşkın çehresini, çizgi çizgi bozuyordu.

-Daha muvazeneli bir adamda bu aşk neler yapmazdı?. Birdenbire durdu: -Fakat daha muvazenelisi bu tarzda sevebilir miydi acaba?.. Hatta sevilebilir miydi?..

Ortasından çıkan bir çitlenbik ağacıyle çok hususi bir güzellik kazanan harap bir mezarın önündeydi. Mümtaz kitabeden bunun Şeyh Sinan-ı Erdibli olduğunu öğrendi.

-Aşağı yukarı Fatih devrinin sonu. Şehrin en eski hemşehrilerinden biriyle karşı karşıya idi. On, onbir yaşlarında, bütün vücudu sivilce ve yara içinde bir kız çocuğu mezarın ortasında oturmuş, taşların üstündeki mum artıklarını topluyordu. Mümtaz'ın dikkatini görünce:

-Bir bez bağlayın, istediğiniz olur, dedi.

Daha şimdiden beş on para kazanç karşılığında herşeyi satmağa hazırlanmış bir hali vardı. Mümtaz nerde ise, avuçlarını uzatacağını düşünerek üzüldü. Fakat kız sanki Mümtaz'ın yüzünde bir şeyler okuyormuş gibi:

-Sizin canınız sıkılıyor, dedi. Bari dua edin, tecrübelidir!

Mümtaz, deminki düşüncesinin ne kadar hafif kaldığını, bu küçük ve hasta çocuğun imaniyle ne kadar üstün olduğunu anladı. Mümtaz onun ayakları dibinde belki de bir ölü kemiğiyle oynayan küçük erkek çocuğa bir parça bir şey verdi. Kızdan sekiz kardeş olduklarını, Merkezefendi'nin altına düşen bir evde oturduklarını, annelerinin çamaşır yıkadığını, kendilerinin böylece geçindiklerini öğrendi.

-İhsan'ın hakkı var? Hayat benden fikir ve belki de mücadele istiyor. Hissi duruşlar değil! Birdenbire içinde bir isyan yükseldi. Fakat bunun için Nuran'ı unutmak behemehal şart mıydı? Hem niçin unutmalı, neden kendisini fakirleştirmeliydi. Güneşin altında terini sile sile kendisiyle konuşarak yürüyordu. İçinde İhsan'a karşı bir kin vardı:

-Bu çocuk için ve benzerleri için ben Nuran'ı unutacağım! Fakat onlar, kendileri, hayatlarında acaba bu cinsten bir fedakarlık yapacaklar mı?

Etrafında, görmediği, hiç tanımadığı ufuklara kadar alan, kaba, haşin, kendisini ihtiraslarına bırakmış, bütün hak sandıklarında kıskanç, her kültürün ve terbiyenin üstünden atlamağa hazır bir insanlığı görür gibiydi.

Fakat benim bunu onlardan istemeğe hakkım var mı? Ben kendimi verirsem cömertçe vermiş olmayacak mıyım?

Surun tanımadığı bir kapısından içeriye girdi. Küçük, betondan bir polis kulübesinin yanına çömelmiş bir Ermeni kadını ona elini uzattı:

-Yardım et ki kalkayım oğul!..

Mümtaz -kalkman behemehal lazım mı?- der gibi baktıktan sonra elini uzattı. İhtiyar kadın güçlükle yerinden kalktı.

-Şurada bir kilise var da... mübarek yerdir. Fakir ama... Dileğin varsa bir adak adayıver... kabul olur. Ben oraya gidiyorum!

Mümtaz daha ziyade boş arsa parçalarına benziyen sokaklar içinde ve çoğu bir gramofon kutusunu hatırlatan evlerin arasından yürümeğe başladı:

-Evet hayatı yapmak istiyenler kendilerini cömertçe ona bağışlamalıdırlar.- Fakat Nuran'ın düşüncesi içinden bu cümleyi başka türlü tekrarladı:

-Hakikaten sevenler de karşılık beklemeden severler...-

Nuran'a karşı haksızlık ettiği düşüncesi bir türlü zihninden çıkmıyor, ondan uzak yaşamağa tahammül edemiyordu.

-İhsan, bana fikirden bahsediyor... Ben o kadar bedbahtım ki... Birdenbire İhsan'a karşı deminki hiddet ve kini yeniden duydu:

-Niçin hayatın üzerinde duranlar insanı anlamıyorlar?

Hayat ve insan ayrı şeylerdi. Biri ötekini etiyle, kemiğiyle, alın teriyle, düşüncesiyle yapıyordu. Fakat aynı şey değildiler. Birinden birini seçmek lazımdı. Fakat Mümtaz ikisinin ortasında sonuna kadar sallanacağını biliyordu. Ne ferdi saadetinden vazgeçebilecek, ne de etrafındaki hayatın korkunç icabını, bu on yaşında evliya türbesini bekliyen biçare kızı ve ihtiyar Ermeni karısını unutacaktı.

-Ben zayıf adamım; sadece zayıf yaratılmış bir adam. Fakat hangimiz zayıf değiliz... Bu son sözü söylerken Suat'ı düşündüğünü kendisi de biliyordu. Nitekim girdiği küçük kahvede cebinden mektubunu çıkararak kim bilir kaçıncı defa okumağa başladı.

Bu herşeyle alay eden bir sinizm ile, iç benliğe maledilmiş azaplarla dolu uzun bir mektuptu. Mümtaz onu okudukça Suat'ın kendisini çok derinden yakaladığını hissediyordu. Fikirlerinden hiç birine iştirak etmiyordu. Fakat azabını paylaşıyordu. Nihayetinde Suat'ın da artık kendisini bırakmıyacağını, onun da realiteleri arasına girdiğini anladı. O zaman, Nuran'ı ilk defa gördüğü gün onu sanatoryuma gitmek için vapura götürürken düşündükleri ve konuştukları hatırına geldi.

Suat her zaman olduğu gibi, ayrılırken, onunla alay etmiş:

-Yüzüme hakikaten ölmüşüm gibi öyle hüzünle bakma! demişti. Bu dünyayı tek başına sana bırakmağa niyetim yok.

Suat sözünü tutmuştu. Fakat nasıl bu şaka o zaman kendisini rahatsız etmişse, şimdi çok başka ve daha derin şekilde hakikat olunca kendisini yine öyle rahatsız ediyordu.

Hayır Suat'ın düşüncesi de, Nuran'ın düşüncesi gibi, bütün öbürleri gibi onu bırakmıyacak, ve Mümtaz bütün ömrü boyunca onları beraberinde taşıyacağı için birkaç rüzgarda birden parçalanacaktı.

::::::::::::::::

DÜRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜMTAZ

İ

Mümtaz genç kızlardan ayrılıp Eminönü'ne döndüğü zaman saat beşi yirmi geçiyordu. İlk önce tramvayların her türlü binme teşebbüsünü reddeden kalabalığını seyretti. Çaresiz, bir taksiye atlaması lazım geliyordu. Fakat o zaman da Bayezıt'a çok erken varmış olacaktı. Sabahleyin Orhan'a rastlamış, -Altıda beni Küllük'te bekleyin!- demişti. Vakit daha erkendi. Onlar gelmeden evvel tek başına kahvede olmayı istemiyordu. O kadar çok insan tanıyordu ki... On beş gündür, ilk defa kendi arkadaşlariyle buluşacaktı; başkalarının aralarına katılmasından korkuyordu. -Ben müdafaasız adamım!-

Birdenbire söylediği söze kendisi de şaşırdı. Hakikaten müdafaasız adamdı. Ona insanlar kendilerini ve arzularını zorla kabul ettirirlerdi. Sade bu kadar mı ya? Düşüncesi hep Nuran'ın etrafında dolaşıyordu. Fakat korktuğu kadar hırpalanmış değildi. Talihin ihanetine uğramağa alışanların sükuneti içinde yorgun ve dalgın yürüdü. Yaz günleri, rüzgariyle o kadar hoşa giden Yenicami'nin kemeri altında bir daha -müdafaasız adamım...- diye tekrarladı. -Her şeyimi alabilirler...-

Sultanhamam'ın kalabalığında bir dakika durdu ve etrafına baktı. Burası şehrin en işlek yeri olmalıydı. Bir yığın insan, otomobil, yük arabası her tarafta kaynıyordu. -Bir modern ressam bu kalabalığı hanların pencerelerinden hevenk hevenk sarkıtabilir! ve hiç de yanılmış olmaz! Fakat ne kadar gürültü?..-

-İyi ama, neden Nuran'ı düşünmüyorum? Hatta düşünemiyorum?- Sanki İclal'le Muazzez, bütün sıkıntılarını, kalbini burkan acıyı, hatta o zenginleştirici aşkı beraberlerinde alıp gitmişlerdi. -Nerede ise bu işin bittiğine memnun oldum, diyeceğim!..- Kendisinde bu değişikliği merak ve endişe ile takip ediyordu. Genç kadını, hiç düşünmüyor değildi. Hatta hayaliyle beraber yürüyordu. Fakat çok uzak, sanki aralarında kalın su tabakaları, bilmediği maddeler varmış gibi, -

İnsandaki ölüm terbiyesinin verdiği bir şey olsa gerek!- Oldu ile bittiye çare yoktur, diyen bir atalar sözü hatırlıyordu. Bu da aynı şeydi.

Yavaş yavaş yokuşu tırmanıyordu. -Ölüm düşüncesi bizde, kat'i vaziyetleri olduğu gibi kabul eden bir taraf vücuda getirmiş!- Belki de bu, vaziyetin tesiriydi. Harp olacaktı. Karaborsanın hazırlandığını gözleriyle görmüştü. Fakat ona da o kadar müteessir değildi; hiç olmazsa isyan hissi duymuyordu. -Mademki bir zaruret haline geldi. Mademki bu hallerin başka türlü içinden çıkılmaz!- ne diye telaş etmeliydi! Bu harp düşüncesinin arasından tekrar etrafına bakındı. Bu çarşı, altı ay sonra bu vaziyetini muhafaza edebilecek miydi? Bu dükkanlarda bu bolluk elbette devam etmiyecekti. Kumaş, kadın eşyası, fayans takımları, gündelik öteberi dolu vitrinleri şüphe ile seyretti. Otomobiller insanların arasından adeta onları birbirinden ayırarak, iterek geçiyorlardı.

Bir hammal sırtında, çok havaleli bir yükle ona doğru yavaş yavaş geldi. Adamın boynu ve göğsü yükün altında eğilmişti. Yokuşun üstünden, kendisine doğru, iki kolunu yanına sarkıtmış, sanki çok cesur bir çizgi kısaltmasında alnıyle elmacık kemikleri birleşmiş ve çene kaybolmuş yürüyordu. Belki de bu çizgi kelimesinin uyandırdığı bir çağrıyla Puget'in Cariatide'lerini hatırladı. Fakat hemen arkasından düşüncesinden şüphe etti. -Hakikaten böyle bir kısaltma var mıydı?- Hammal daha ziyade, yolunu görmek için, bütün yüzü meydanda yürüyordu. -Yalnız başı omuzlarının üstünde değil de, göğsünden çıkmışa benziyordu.- Evet, göğüse eklenmiş bir baştı bu. Hatta öyle de değildi. -Görmüyoruz, dikkat etmiyoruz; ezberden konuşuyoruz!- adamın alnından iri ter taneleri akıyordu; tam Mümtaz'ın yanıbaşında bu damlalar gözlerini örtmesin diye, eliyle alnını silmişti. Mümtaz, kalın, esmer elin hareketini iyi hatırlıyordu. Tek başına bir kabus olabilirdi.

Bütün uzviyetinde adımlarını hesap eden bir hal olacaktı. Gözleriyle görüyor, adımlarıyle yokluyor, tartıyor ve düşünüyordu. Hayır, belki de düşünmüyor, sadece yokluyordu. Tekrar durdu, arkaya baktı. Hammal henüz yedi sekiz adım ötedeydi. İri, tahta sandığın bittiği yerde, beyaz, bez pantalonun yamalı, bol, şekilsiz düşüşü geliyordu. -Hiç de Puget'in devlerine benzemiyor. Onlar gerilmiş adalenin, bütün vücuttan akan kudretin ifadesidirler. Bu biçare ise sırtındaki yük tarafından yutulmuş!- Adamın yüzünü bütün vuzuhuyla zihninden bir daha geçirdi. Hiçbir kuvvet ifadesi, hatta hiçbir düşünce yoktu. Sadece bir adım, bir adım daha diyordu. Küçük, kendi ayaklarının adımlarıyle, parça parça yaşıyordu. Yalnız ellerinde garip bir sertlik vardı.

Başını salladı ve birkaç sene evvel çıkan, insan sırtında yük taşımasını meneden o çok iyi niyetli kanunu düşündü. İstanbul'un içi birkaç gün allak bullak olmuştu. Çekçek arabaları ortaya çıkmış, yolları tutmuştu. Taşıma denen şey

adeta güçleşmişti. Sonra kanun, yavaş yavaş unutulmuş, herşey eski haline gelmiş, bu hammal ve benzerleri eski yüklerine tekrar kavuşmuşlar, tabii hal avdet etmişti. -Tıpkı Milletler Cemiyeti, sulh konferansları, büyük işbirliği arzuları, harp aleyhindeki propagandalar, eserler gibi,- Mümtaz'ın kafasında asrımızın insanıyle bu hammalın talihi garip şekilde birleşmişti. -Demek ki ikisi de imkansızdı.-

Acaba kimdi? Nasıl yaşar, ne düşünürdü? Evli miydi, çocukları var mıydı? Birkaç saat evvel Bitpazarı'nda gördüğü eşyaların, o ucuz tulumların, eski fistanların bolluğu bu gibiler içindi. Hayatlarını hiçbir zaman öğrenemiyeceği insanlardı bunlar. Ara sıra gazetelerde, büyük, ciddi münakaşaların, hayatın çiçeği zannedilen artist resimlerinin, emrivakili dünya havadislerinin arasında iki üç satırlık bir fıkra, bir cinayet veya ani ölüm haberi çıkar, o zaman, gözümüzün önünde yaşadıkları halde yine bizim için gölgede kalan bu insanların hayatı, üzerinden bir tabancanın, bir hançer veya Bursa bıçağının kısa parıltısı geçtiği veya bir ev çöküntüsünün altında kaldıkları için, bir saniye aydınlanır, sonra yine unutulurdu. Mümtaz, bir lahza Taksim'in biraz aşağısında, Fındıklı'ya inen yokuşun sağ tarafında, Unkapanı taraflarında tenekeden, kerpiçten evlerde yaşayan insanları hatırladı. Bulaşık ve lağım sularının açıkta aktığı sokaklar, pislik içinde çok zalim ve tesadüfi bir ayıklanma ile büyüyen çocuklar, sonra onların biraz kanatlanınca baba evini susuz çeşme yalaklarına, kaldırımlara, köprü altlarına değiştirmesi.

-Kaç muharebe ile bu hale geldik?- Doksanüç Harbi'nden beri bir yığın felaket, İstanbul'un yarısını köylü mü, şehirli mi olduğu bilinmeyen, fakirlikten, ihtiyaçtan başka, belli bir kategoriye girmeyen bu cins insanlarla doldurmuştu. -Şimdi sıra Avrupa'nın!- diye düşündü. Tabii tek muharebede olmıyacaktı bu. -Fakat kim diyor ki tek bir muharebe ile kalacak...

-Muharebe olursa bu hammal askere gidecek! Ben de gideceğim! Fakat arada bir fark var. Ben Hitler'i ve fikirlerini tanıyor ve ona kızıyorum. Onunla sevine sevine dövüşürüm. Fakat bu biçare ne Almanya'nın, ne de bu fikirlerin farkında. Bilmediği, tanımadığı bir davaya karşı harbedecek; belki de ölecek!-

Durdu ve kendisine büyük bir ciddiyetle sordu: -Peki, netice?..-

Fakat bu neticeyi alamadı. Kalabalıkta birisi ona sanki mahsustan yapıyormuş gibi sürtünerek geçti ve hızla yürüyerek biraz önde, yan sokaklardan birine saptı. Mümtaz bu çarpan adamın kim olduğunu görmek için başını o yana çevirdi: -Garip şey...- diye birkaç defa tekrarladı. Adam, Suat'a benziyordu. -Ama Suat öldü.- Tekrar bu benzeyişin derecesini tayin için o tarafa baktı. Hakikaten Suat'a benziyen birisi, uzaktan ona bakıp gülünısüyordu. Sırtında kurşuni elbiseler vardı. Şapkası elindeydi. -İmkansız...- dedi. -Yoksa ölüler bu kadar fena mı gömülüyorlar?-

Bu son düşüncesine fena halde kızdı. -Bir felaketle alay etmek bana yakışmaz. Kaldı ki ölümünden az çok ben de mesulum. Hatta yalnız ben ve Nuran. O anahtarı bulup evimize gelmeseydi; burnunun dibinde o kadar gürültü yapmasaydık.- Fakat yalnız kendileri değildi. Bir üçüncü insan daha vardı. Son gece Suat Boğaz iskelesinde tesadüf ettiği bir küçük kızı da evine getirmişti. Ve bu küçük kız, onu hayatı üzerinde düşünmeğe mecbur etmişti. Mektubunda -O zaman birdenbire hayatımı gördüm ve iğrendim- diyordu. Genç olmaktan, hayat tarafından henüz çiğnenmekten başka bir kabahati olmıyan bu kızcağıza da bu ölümden bir mesuliyet düşünüyordu. -Birdenbire Allah'ı aradım. Ah, inansaydım, herşey o kadar kolay ve tabi olurdu ki...- Fakat Suat niçin Allah'ı bu kadar çapraşık yollardan aramıştı. Neye doğrudan doğruya ona gitmemişti?

Bu kız elbette Suat'ın ölümünü gazetelerde okumuştu. -Kim bilir, ne kadar müteessir olmuş, çırpınmıştır. Neden?- Çünkü bir adamın hayatına, yalnız bir gece, uzaktan, yatacak yeri olmadığı, bir otelde kalmak istemediği için girdi diye. Nasıl insanlar birbirini eziyorlardı?

Düşüncesi bir sıçrayış daha yaptı. Suat'ı, Emirgan'daki evin sofasında, o kadar garip konuştuğu o gecede, rakı masasının başında gördü. -Emin Bey yeni gitmişti!- Birdenbire etrafı sanki değişti. Bir ses, kendi içinde bir ses, ona ferahfeza ayininin ilk cümlesini tekrarlıyordu. Hiç göremiyeceği bir güneşin arkasından ağlar gibi içinde hasret kımıldadı. Nuran'ı bir daha göremiyecekti. -Ne de Suat'ı?- Yine mi Suat?

Üç gündür Suat'la meşguldü. -Dün gece de onu rüyamda gördüm. Tabii, bu havadisi alacaktım.-

Sabahtan beri bu rüyanın tazyiki altında olduğunu şimdi hatırlıyordu. Fakat rüyanın kendisini bir türlü bulamamıştı. Yalnız bütün gece Suat'la uğraştığını biliyordu. -Çok büyük bir evde idim. Evet, çok büyük bir ev. Bir yığın, koridor, sofa ve oda. Nuran'ı arıyordum. Her kapıyı açıp bakıyordum. Fakat hepsinde Suat'ı görüyordum. Ona özür diliyor, rahatsız ettim, diyordum. O bana gülüyor ve başını sallıyordu.-

İşin garibi deminki adam, Suat'ın rüyadaki gülüşü ile gülmüştü. -Evet, tıpkı tıpkısına!- Fakat hakikaten böyle bir adam var mıydı? Bütün mesele anlaşılmıştı. Suat beraberindeydi. Belki de o küçük kız da, Nuran da onu kendisi gibi hatırlıyorlardı. Tekrar Ferahfeza'nın ilk cümlesini zihninden tekrarladı. Garip şey, nağmenin hasret gülleri içinde Nuran'ı değil, Suat'ı görüyordu.

--Halbuki evlenme için acelemde onun ölümüne o kadar ehemmiyetsiz bir vaka gibi bakmağa hazırdım ki...

Yeniden durdu ve eliyle alnını sildi; tıpkı deminki hammalın, yolun ortasında, kendisinin bir adım önünde yaptığı gibi. Fakat onun elleri hammalınkiler gibi değildi. Mümtaz'ın elleri hayatla doğrudan doğruya temasa girmemişti. Onun fırınında pişmemişti. Hammalın elleri siyah, şişkin damarlı, kaba ve kalındı. -Benimkiler, beyaz, itinalı ve yumuşak...- ve ellerine büyük bir dikkatle baktı. Ve birdenbire yine Emirgan'daki geceyi, yokuşun başında Suat'tan ayrıldığı anı hatırladı. Ellerini Suat'ın ellerinden nasıl zorla çekmişti. -Ve gözlerine de bakamıyordum. Yarabbim, bu yokuş bitmeyecek mi? Yoksa bu benim çarmıh yolum mu? Suat benim salibim mi?-

Etrafına bakındı, bir daha alnını sildi. -Fakat hayatıma, hayatımıza girmeğe ne hakkı vardı. Haydi bize neyse? Ya o küçük kız.- -İnsanlara emniyet edilmeden yaşanmaz!- Kız Suat'a böyle söylemişti. Zavallı yavrucak! Tekrar yürümeğe başladı. Fakat Suat aklından çıkmıyordu. Ne mektuptu o. Niçin yazmıştı. Birdenbire aklında kalan cümleleri kendi kendine tekrarlamağa başladı: -Talihimizin en hazin tarafı neresidir, biliyor musun Mümtaz? İnsanın yalnız insanla meşgul olması. Bütün bina onun üzerinde kuruluyor; dışarıda ve içerde. Farkında olsun olmasın, insan insanı malzeme gibi kullanıyor. Kinimiz, garazımız, büyüklük arzumuz, aşkımız, yeisimiz, ümidimiz hep onunla. Dilenciyi ve fakiri çıkar, merhamet ve gufran kalmaz, birdenbire fakirleşiriz. Hayır, insan insanla meşgul. İnsanoğlu insana yüklenerek yaşıyor. Hatta sanatkarlar bile; senin o evliya ruhlu dediğin insanlar bile. O gece Dede Efendi bize nasıl yüklenmişti? Şimdi son defa için dinlediğim keman konçertosunda Beethoven bana nasıl yükleniyor? Hatta onlar, ötekilerinden daha fazla. Çünkü üst üste kendi ruhlarının hastalıklarını bize aşılıyorlar. Sen bile. Mümtaz. Haline bakmadan neler söylüyorsun, hem de o acayip üslubunla?.. Bereket versin ki, can sıkıcısın; yoksa...-

Mahzun mahzun başını salladı. -Beni hiç beğenmezdi.- Fakat ne diye ölmüştü? -Niçin bize böyle yüklendi? Mademki bunu biliyordu.- -İhsan'ın bütün dedikleri doğru. Yalnız kendisi çok can sıkıcı; hem senden fazla, seninle hiç olmazsa alay edilir. İhsan, üstelik makul da.-

Acele acele yoluna devam etti. -Bütün mektubu ezberlemişim!- Keşke İhsan'ın nasihatini dinlese ve seyahate çıksaydı. Şimdi unuturdu. Fakat Suat, İhsan'ın hangi fikrini doğru bulmuştu. -İnsan, bütün kainattan mesuldür.- Evet, buydu. Suat, -doğru, fakat budalaca. Daha doğrusu ilk bakışta doğru fikrini veriyor.- diyordu. Biraz sonra da itiraz ediyordu; bu onun tabiatıydı. Bir an evvel beğendiğine muhakkak hücum edecekti. -Zavallı insanlık! Hangi mesuliyet fikri? James Joyce'in M. Bloom'u gibi, kendi korkularımızın üstüne oturmuş, felsefe ve şiir yapıyoruz.-

Nuran'ın bu mektubu ilk defa okuduğu zaman, yüzünün değişen ifadelerini hatırladı. Fakat sahneyi olduğu gibi göremiyordu; ikide bir sahifelerin üstüne, Nuran'ın başıyle beraber Suat'ın kendi başı da eğiliyordu. Mümtaz, eliyle sanki Suat'ı oradan uzaklaştırmak ister gibi bir hareket yaptı. Fakat arkasından gelen düşüncesi doğrudan doğruya ona hitap ediyordu. -Ben fikirlerimin mesuliyetini kabul ediyorum. Sen istediğin gibi düşün!- Ve hiçbir fasılasız deminki hammala döndü. -Evet, onu tanımadığı insanlarla harbe gönderebilirim.- -Mademki inanıyorum. Muhafaza edileceğine inandığım bir yığın şey var. İcapederse ben de insanı bir malzeme gibi kullanırım!- Ölecekti. Bunu biliyordu; hatta daha fenasını biliyordu; bir insanı öldürecekti. Bir veya birkaç insanı. -Fakat yine insan için!-

Hayır, Suat onu beğenmemişti. Fikirlerinin mesuliyetini kabul ediyordu. Ama hammalın karısı ve çocukları buna razı mıydılar? Düşüncesi tekrar şehrin çukur ve havasız yerlerinde, bulaşık suları akan sokaklardaki kerpiç evlerde dolaştı. -Onların torunları daha rahat ve mesut olsunlar, diye...- Fakat kadın razı değildi. Sabahleyin Bitpazarı'ndaki dükkanın vitrininde gördüğü ucuz, gelinlik esvabını giymiş, karşısında -gönderme!- diye yalvarıyordu. -Gönderme! diyordu. O da giderse çoluk çocuk biz ne yaparız? Bize kim bakar?- Ve ucuz mezat yerinden alımış gelinlik elbisesi sırtında, karşısında ağlıyordu. Gelirken Sirkeci'de garın etrafında daha elbiselerini giymemiş yeni silah altına alınanları görmüştü. Yanlarında küçük nişanlılar, çocuklarını ellerinden tutmuş kadınlar, ağlaya ağlaya gidiyorlardı.

-Fikirlerimin mesuliyetini üzerime alıyorum.- Suat bu cümleyi işitseydi, -Hangi fikirler, Mümtazcığım?..- diye gülmekten katılırdı. Fakat Suat başka türlü adamdı. -Beni hiç sevmedi; hiç ciddiye almadı. Fakat ben onu seviyorum.-

Hakikaten Suat'ı seviyor muydu? Hakikaten kimseyi sevmiş miydi? Bak, Nuran ondan ayrılmıştı; içinde ona ait tek bir düşünce yoktu. İhsan hastaydı. O tembel tembel sokaklarda dolaşıyordu. -Beni Macide zorladı. Akşam olmadan eve gelme! Dolaş, hava al, sen de hasta olacaksın! Bakamam sonra! demişti.- Bu son cümleyi Suat'a hitap ederek söylemişti. Adeta bir ölüye kendisini mazur göstermeğe uğraşıyordu.

Eliyle alnını sildi. -Neden onunla bu kadar meşgulüm sanki?..- Zihninden onu uzaklaştırmağa çalıştı. Bu işlerin henüz olmadığı, küçük, mesut sıkıntılarının devrini düşünmek istiyordu.

-Daha iyisi hiçbir şey düşünmemek!- Acele acele Kazancılar içinden geçti. Dişçi mektebinin önünden, sabahleyin yem verdiği güvercinleri ürküterek yürüdü. Sonra tekrar karşıya döndü. Büyük kestanenin altındaki kahveden, kimseye tutulmamak için adeta koşa koşa geçti. Camiin avlusuna girdi. Yan gözüyle saate bakmıştı. Altıya on vardı. -Gelmişlerdir!-

Şadırvanda iki ihtiyar abdest alıyordu. -Ne namazı kılacaklar acaba?- Siyah çarşaflı, pejmürde kıyafetli ihtiyar bir kadın, çömelmiş, avucuna doldurduğu suyu yüzüne götürerek beceriksizce serinleniyordu. Elleri, sanki ateşte kavrulmuş gibi, küçücüktü. Birkaç güvercin, avlunun mermerleri üzerinde, çok mücerret bir bahçede gezinir gibi salınıyorlardı. -Eski minyatürlerin dilberleri gibi... Sonra kendine kızdı ve tekrar Suat'ın ağzıyle bu benzetmeği bozdu: -Değil! Olsa olsa çok tecritçi bir kafada düşüncelerin dolaşması gibi...- Fakat bu da değildi. -Düşünmeden evvelki düşünce benzerleri gibi.- Şimdi olmuştu. Birkaç güvercin, revakın çatısında, dantelalı bir uçuşla bir şeyler çizdiler.

Öbür kapının önünde tekrar ihtiyarların abdest alışına ve bütün avluya baktı. Bu, Yahya Kemal'ın dediği gibi, cami kurulduğu günden beri görülen bir ruh çerçevesiydi. İşte bunun devam etmesi lazımdı. -Acaba eskiden çarşaflı kadın buraya gelir miydi?- Fakat değişiklik sade bu değildi. Demin, geçerken yarı ucu kaldırılmış perdenin altından, içeride tek başına, sanki camiin loşluğunu arttırmamak için yanan bir elektrik ışığı görmüştü. -Fakat cami ve abdest alan ihtiyarlar...-

-Milli olan herşey güzel ve iyidir. Ve sonuna kadar devam etmesi lazımdır.- Sonra hammalın düşüncesiyle yeniden konuştu:

-Senin başın üzerinde pazarlık ettiğimi sanma! Senin de inandığın şeyler namına konuşuyorum.-

Fakat bu sefer hammal tek başına değildi; şimdi Ereğli'de askerlik yapan Mehmet de, Boyacıköy'deki kahveci çırağı da işe giriyordu.

Kapının önünde, başka bir ihtiyar kadın, keskin bir Rumeli şivesiyle, fakat çok yavaş sesle dileniyordu. Onun da küçük, çocuk elleri kadar küçük elleri vardı. -Pörsümüş yüzünde gözleri, dağ kenarlarındaki pınarlara benziyor.- Mümtaz kadına para verirken bu gözlerin içine bakmak istedi. Fakat hiçbir şey göremedi; o kadar sert ve acıyle örtülmüşlerdi ki. Sonra tesbihçinin önünde durdu; çocukluğunun Binbir Gece'yi hatırlatan ramazan sergilerinin bu son ve ufalmış hatırası, içinden geldiği alemi birkaç tesbihle iki üç misvaka indirmiş, küçük bir dolapta satıyordu. Nuran'la geçen ağustosta bu adamdan iki tesbih almışlar ve onunla konuşmuşlardı. Bu sefer de iki tesbih aldı; fakat tesbihleri Suat'ın birdenbire uzanan ellerinden adeta güçlükle kurtardı. -Uyanık iken rüya görüyorum...-

İİ

Kahve; bu yaz akşamının koyu ışığı içinde, sıcaktan, uğultudan bunalıyordu. Vapur bekliyenler, biraz sonra evlerine dağılacak semt insanları, plaj dönüşünde arkadaşlarıyle bir çift laf etmeğe gelenler, her cinsten, her seviyeden bir

kalabalık, akasyaların arasından sızan akşam güneşine Niobe'nin kırk çocuğu gibi göğüslerini germişler, vaziyet üzerinde konuşuyorlardı: -Hakikaten bu güneşte kahramanca bir tahammülleri var! Adeta Homerique.-

Mümtaz yürüdükçe Hitler'in, Mussolini'nin, Stalin'in, Chamberlaine'in adlarını adeta havadan kapıyordu. Bir masa önünden geçerken tanıdığı birinin yüksek sesle söylediklerini duydu: -Azizim, bugünkü Fransa harp edemez, yozlaşmış millet... Andre Gide gibi insanlar...-

-Zavallı Gide -ve zavallı Fransa! Eğer Fransa harp edemezse, elbette bu Gide'in yüzünden değildir. Başka sebepleri olsa gerek!- Fakat asıl garibi, bu adamın bugün için Gide'siz bir Fransa tasavvur edebilmesiydi. Birdenbire bu kahvede bu akşamüstü her masada söylenen sözler, savrulan kehanetleri toplıyacak bir kitabı düşündü. Ne güzel bir şahadetti. -Ve sadece bu harbin başındaki eğer olacaksa, ruh haletini onlarla anlatmak!- Hadiseler olup bittikten sonra, bunun kadar alaka çekici, insan düşüncesinin garabetini gösterecek bir şahadet olamazdı. -Ama sıcağı sıcağına... Mesela bu gece yazılmalı!- Çünkü işler olup bittikten sonra, aynı insanlar bütün samimilikleriyle bu akşam düşündüklerini yazmak isteseler, araya hadiseler girdiği için aynı ruh halini ve düşünceyi bulamıyacaklardı. -Çünkü hadiselerle beraber biz de değişiriz; ve biz değişince mazimizi de yeni baştan kurarız.- İnsan kafası böyleydi. Zaman, onda daima yeniden teşekkül ederdi. Hal, bu bıçak sırtı, hem mazinin yükünü taşır, hem de onu çizgi çizgi değiştirirdi.

Bir başka masadan, başka bir sesin kehaneti geldi: -Azizim, İngiltere, zannettiğin kadar zayıf değildir.- -Görürsünüz, asıl kazanan Mussolini olacak!- -Herif yirmi dört saatte Paris'tedir!-

Kendisini, Cabi İsmet Bey'in Üçüncü Selim devri için yazdığı kitabı okuduğu zamanlarda sandı: -Bonapart nam general haber gönderdi kim, benim padişahım, yedi derya dolusu asker ile imdadına gelirim... Tabii, böyle değil ama, buna benzer şeyler.-

-O zaman da bu şekilde bir Avrupa buhranının içindeydik. Fakat ne Avrupa'yı, ne kendimizi tanıyorduk.- Bu memleketin ne kadar kanı akmıştı. -Fransa'yı tutacağı yerde İngiltere'den ayrılmasaydı.- Fakat, tarih olup bitmiş şeydi. İhsan'la bunları ne kadar konuşmuşlardı. Ama şimdi İhsan hasta idi.

Arkadaşları kahvenin gerisinde, bahçe duvarına sırtlarını dayamışlar, oturuyorlardı. Öteden beri Mümtaz'ı tanıyan bir garson: -Orada sizi bekliyorlar...- dedi. Harp olursa bu da askere gidecekti.

Arkadaşlarının yüzleri asıktı. Selim, elindeki bir zarfla oynuyordu. Onu görünce seslendiler:

-İhsan nasıl?

-Üçten beri görmedim. Ama, pek tehlikeli görünmüyor. Yalnız, geceden korkuyorum. Tek günler daima mühim imiş.

Bir sandalyeye oturdu. Elleri titriyordu. Göstermemek için cebine soktu.

-Yüzün çok solgun, neyin var?

-Hiç... dedi, sıkıntılar. Ve cebindeki eliyle Suat'tan kurtardığı tesbihi yokladı. -Ne kadar çocuğum! Zorla kendimi çıldırtıyorum!-

-Bana bir şey ısmarlayın!

-Ne istersin?

Deminki garson masayı elindeki bezle silerek saydı:

-Kahve, çay, ayran, limonata, gazoz...

Mümtaz, talebelik senelerinin arasından onun yüzüne, yeni terleyen bıyıklarına baktı. Bir gün emanet ettiği çantasını kaybettiği için onu azarlamış, sonra dost olmuşlardı.

-Bir çay! Sonra arkadaşlama döndü: -Sizin neyiniz var, böyle?

-Neyimiz olsun! Vaziyeti konuşuyoruz. Harp olacak mı, olmıyacak mı?

Mümtaz, Orhan'ın atletik omuzlarına baktı:

-Galiba olacak... dedi. Bu hükmü verebilmesine kendi de şaşıyordu. Bugün olmazsa yarın olacak. Başka çaresi yoktur. İşler bir kere bu raddeye geldikten sonra...

-Peki, biz, biz ne olacağız?

Selim elindeki zarfı uzattı:

-Beni şubeden çağırdılar. Yarın gideceğim.

Genç adam, içinden düşündü: -Belki bana da, Emirgan'a göndermişlerdir. İhsan biraz düzelsin de şubeye uğrarım!-

-Sualime cevap vermedin...

Mümtaz, Orhan'a baktı. Dört sandalyeye birden gerilmiş, esmer yüzü, camiin bahçesinden sarkan ağaçlarda, her zamanki sükunetiyle, yüzüne bakmadan, onun cevabını bekliyordu.

-Taahhütlerimiz var: Fransa ve İngiltere, harbe girerse gireceğiz.

İçlerinde en kederlisi Nuri'ydi:

-Bu hafta evlenecektim.

Mümtaz'ın gözleri önünde, sabahleyin gördüğü gelinlik elbise bir daha sahip değiştirdi. Fakat hayır, Nuri zengindi; karısı bu kadar fakir eşyası giymezdi. Daha güzel, daha süslü, yepyeni gelinlik elbiseler giyecek, mücevherler takacaktı. Belki de Bedesten'de gördüğü mücevher. Fakat Nuri askere giderse hammalın karısından yine ayrılmayacaktı. Daha muntazam, daha rahat bir hayatın içinde onun için ağlayacak, tenha gecelerde uzviyetinin her kımıldanışında onu çağıracak, yanında bulamayınca bütün insanlığa düşman olacaktı.

Küçük Leyla'yı fakülteden beri tanırdı. İlk gördüğü gün ona -Cep kadını...- adını vermişti. Bir gün ceketinin söküğünü dikmişti; küçücük başı göğsüne doğru eğilmiş, kıvırcık saçlarla elbisenin çizgisi arasından ensesinin yumuşaklığını çok yakın bir şey gibi seyretmişti. Leyla, hakikaten lezzetli insanlardandı. Şimdi başını yine böyle eğecek ve ağlıyacaktı.

-Gitmeden evlenirsin... Yahut izin alırsın. Zaten bizim ne yapacağımız pek belli değil! Sonra birdenbire, bu sıkıntılardan kurtulmak ister gibi hulyaya kaçtı: -Belki de hiç harp olmaz; bir uzlaşma çaresi bulunur.

Fahir:

-Demin, başka çaresi yoktur, diyordun!

-Ama, yine herşey bir pamuk ipliğine bağlanabilir. Asıl fenası nedir, bilir misiniz? Birdenbire durdu, çok sevdiği bir şairin bir mısraını hatırlamıştı: Pire... Pire destin... diye tekrarladı.

-Evet, asıl fenası, diyordu?

-Şu, emniyetsizlik. Hayat bir türlü yoluna giremiyor. Ve giremiyecek de. Biz harpten evvelki zamanı tanımadık. Çocuktuk. Fakat insan kitapta okuyunca şaşırıyor. O ne emniyet ve istikrardı. Para, iş, düşünme şekli, cemiyet içindeki mücadeleler, hepsi, evvelden döşenmiş yollarda yürür gibiydi. Halbuki şimdi, herşey alt üst. Hudutlar bile bir gün, bir saat içinde değişiyor. Hadiseler ve

asabımız bir anda sıfırdan yüze yükselebiliyor. Evet, belki bir çare bulurlar. Fakat işleri halletmez. Çünkü emniyetsizlik, korku, politika adamlarını şaşırttı. Verilmiş bir yığın söz, iflas eden ümitler sinirleri bozdu.

Orhan aynı dalgınlıkla:

-Evet, bu harp çıkarsa, artık geçen harp gibi kazaen çıkmayacak!

-Geçen harp de kazaen çıkmadı. Hatta Poincare istediği için çıktı, diyenler bile var! Fakat ne olsa, yine bütün dünyayı gafil avlamıştı. Herkes birbirinden korkuyor, herkes birbirine karşı az çok silahlanıyordu. Fakat halk, böyle bir şeye imkan vermiyordu.. -Olamaz... diyorlardı. Bu medeniyet asrında bu kadar toptan ölüme karar verilemez.- Fakat şimdi... dünya bir iç harbinde. Fikirler birbiriyle kavga ediyor. Fikirler sokağa düştü.

-Ama, o küçük bir zümre, değil mi?

-Değil! Çünkü bu her an devam eden buhranlar, öbürlerini, daha sakinlerini, sadece hayatlarını yaşamak isteyenleri de bıktırdı. Onun için harp muhakkak gibi.

Orhan, deminden beri, yeni açtığı kimya laboratuvarının kapısına el kadar bir kilit asmakla meşguldü. Onu bitirdikten sonra:

-Bir küçük liman için değer mi?

-Elbette değmez... Fakat bir liman meselesi değil ki... Arkasından ne geleceği belli değil! Sonra, orta yerde, hakikaten bir Nazi meselesi, bir tagallüp, bir tasallut var! Bu herif insanlığa musallat.

-Mümtaz, hakikaten insanlığa inanmıyor musun?

Mümtaz, Orhan'a baktı:

-Başka neye inanılabilir? -Suat'ın mektubunda bahsettiği küçük kıza benzemişti.

-Ben inanmıyorum. Ve onların meseleleri için kan dökmek hoşuma gitmiyor. Avrupa tehlikede imiş. Bana ne! Biz tehlikedeyken o düşündü mü? Balkan harbinde bir kere felaketi önlemeği aklına getirdi mi? Asırlardır bize soğukkanlılıkla ameliyat yaptılar. Kestiler, biçtiler. Birkaç asırlık topraklarımızdan ot gibi söktüler. Sonra pirinç tarlasına havuç eker gibi yerimize başka milletler ekildi. Bunları yapan Avrupa değil miydi? Hitler'i, bugünün meselelerini Avrupa beslemedi mi?

-İyi ama, bize, başkalarına üst üste yapılan bu şeyler artık bir sona ersin, diye düşünülebilir! Ve ermeli de!

-Bunu harp ile mi önleyeceksin?

-Mademki taarruz var, elbette harple... Evvela kapıdaki tehlikeyi savacağım, sonra da tekrarının önüne geçmeğe çalışacağım.

-Fena bir şeyden iyi bir şey doğmaz!

-Bazen o fena şey, tek çare olur. Kangreni ameliyat durdurur. Cilt kanserini bıçakla kazırsın. Hulasa ameliyat fena şeydir ama, bazen tek çare olur. Sonra, yeni bir ahlakın kurulması o kadar güç, ve zaman isteyen bir şey ki. Biz zannediyoruz ki, o güneş doğar gibi birden gelir. Hayır ıstırapların ve tecrübelerin arasından, onların terbiyesiyle gelir. Fikirler aramızda daima mevcut. Kıymet hükümleri tenimize geçmiş; o kadar bizimle beraber, bizimle yaşıyorlar. Fakat hiçbir işe yaramıyorlar. Çünkü kafanın bulunduğunu hayat bir türlü benimsemiyor.

-Harple mi benimseyecek? 1914 ila 1918 arasının yaptıklarını gördük.

-Doğru, tecrübe iflas etti.

Orhan laboratuvarın kilidini asmış, dalgın dalgın düşünüyordu. Böyle anlarında muhakkak bir halk şarkısı söylerdi. Nitekim Mümtaz'a cevap vereceği yerde dudaklarının arasından mırıldandı:

Gide gide iki duvar arası,

Kimi kurşun, kimi bıçak yarası...

Mümtaz bu türküyü tanıyordu. Geçen büyük harpte babasıyla Konya'da iken akşamları uğradıkları istasyonda, nakliyat katarlarında sevkedilen askerler, sabaha doğru araba ile şehre sebze taşıyanlar hep bunu söylerlerdi. Yanık bir bestesi vardı. Ona göre geçen harpte Anadolu'nun bütün dramı bu türküdeydi.

-Ne garip! Halka sızlanmak ve şikayet etmek yakışıyor ve hatta affediliyor, dedi. Geçen harbin türkülerine bakın! Ne muazzam şeylerdir, onlar! Daha eskileri de öyle. Mesela Kırım için çıkan türkü gibi. Fakat münevverde hoş görülmüyor. Demek ki onun sızlanma hakkı yok! Demek ki mesulüz.

Nuri birdenbire tekrar eski bahse geldi:

-Bu sefer de tecrübenin iflas etmiyeceğini ne biliyorsun? Bir küçük şeyin, bir saman parçasının eksikliği veya fazlası yüzünden.

Mümtaz onun düşüncesini tamamladı:

-Harbi müdafaa etmiyorum. Neye böyle düşünüyorsun? Bir kere insanlık galip veya mağlup, diye ikiye ayrılıcak mı... Bu kadarı kafi. Kıymet hükümleri, hatta uğrunda dövüştüklerimizi iflas ettirmek için bu ayrılık yeter. Elbette her buhranın arkasından iyi, çok iyi şeyler geleceğini beklemek hatadır. Fakat ne yapabilirsin? İşte burada beş kişiyiz. Beş arkadaş. Tek başımıza düşündüğümüz zaman kendimizi bir yığın kuvvete sahip bulabiliriz. Fakat herhangi bir hadise karşısında...

Arkadaşları merakla ona bakıyorlardı. O devam etti:

-Sabahtan beri kendi içimde bunu münakaşa ediyorum. Fakat birdenbire tekrar, deminki fikre döndü. Bilakis daha kötü şeyler çok kötü şeyler de çıkabilir.

-Sabahtan beri neyi münakaşa ediyordun?

-Sabahleyin Hekimalipaşa Camii taraflarında idim. Kız çocukları türkü ile oyun oynuyorlardı. Ta fetihten beri belki bu türküler vardı. Ve kız çocukları onları söyliyerek oynuyorlardı. İşte bu türkülerin devam etmesini istiyorum.

-O müdafaa harbi... o başka.

-Bazen bir müdafaa harbi, çehresini değiştirebilir. Tabii harp olursa behemehal gideceğiz, demiyorum. Çünkü hadiselerin ne olacağını kimse bilmez. Bazen en umulmadık yerde bir kapı açılır. Birdenbire, bir de bakarsın hesapta olmayan bir vaziyet hasıl olmuş! O zaman harbe girip girmemek senin ihtiyarında olan bir iş olur.

-İnsan hakikaten düşününce şaşırıyor. Geçen harbin başında insaniyeti idare edenlerle bugünküler arasında fark, akla sığar şey değil!

Mümtaz hayalinde, bir şeyler soracakmış gibi İhsan'ı aradı.

-Tabii çok ayrılık var. O zaman insanlık bir tek fabrikadan çıkmış gibiydi. Ne kadar çok şeye hürmet ediyorduk. Sonra o asırlık diplomasi, onun nezaketleri, itiyatları... Halbuki şimdi. Mahalleye deli taşınmış gibi bir şey. Avrupa kalmadı. Avrupa'nın yarısı, halkı kışkırtmakla. kinler, yeni masallar icadıyle tutunan sergüzeştçiler elinde. Konuştukça deminki sabit fikirlerden, hayallerden kurtulduğunu sanıyordu. -Biliyor musunuz ben ne vakit vaziyetten ümit kestim? Rus-Alman ademitecavüz paktı imzalandığı gün.

-Ama, solcular pek beğeniyor. Bir dinlesen! Hepsi şimdi Hitler'i övüyorlar. Sanki Rayiştag yangını mahkemesi olmamış gibi. Nuri'nin yüzü hiddetten sapsarıydı. -Sanki o kadar cinayet yapılmamış gibi.

-Tabii överler. Fakat iş'ar-ı ahire kadar. Anlıyorsunuz ya, kıymet hükümlerini insan bir kere kaybetmesin! Onun için, harbi sevmemekle beraber harpten korkmuyorum ve bekliyorum.

Kendisinde hiç tanımadığı bir katiyetle konuşuyordu. Karşı kahvelerden birisinde bir radyo veya gramofon, akşam saatine başka bir sarsıntı getirdi. Eyyubi Bekir Ağa'nın Mahur Bestesi akşamın içinde yüzdü. Mümtaz olduğu yerde sarsıldı. Dinlediği bestenin arasından, Nuran'ın dedesinin Mahur Bestesi, aşkın ve ölümün o muzlim şiiri içine doluyordu. Kendi kendine -Yarın gidecek ve benden dargın olarak...- Birdenbire içinde garip, tahammül edilmeyecek kadar büyük bir hiddet kabardı. -Neden böyle oldu; niçin herkes bana böyle yükleniyor? Huzurdan bahsediyordu. Peki benim huzurum nerede kaldı? Ben yok muydum? Bu kadar yalnız ne yapacağım?- Hemen hemen genç kadının kelimeleriyle konuşmuştu. -Huzur, iç rahatı...-

-Bütün mesele burada... Orhan sözünü bitirmedi.

-Devam et!..

-Hayır, söyliyeceğimi unuttum. Yalnız bir noktada haklısın. Fenalığı kabul etmemek lazım. Haksızlığı her kabul ediş, daha büyüğünü doğuruyor.

-Bir nokta daha var. Haksızlığa hücum ederken yeni bir haksızlık yapmamak... Bu harp, olursa eğer, çok kan dökülecek. Fakat çekeceğimiz ıstıraplar beyhude olur, eğer metodu değiştirmezsek... -Huzuru Nuran'da değil, içimde aramalıyım. Bu da ancak feragatle olur.- Kalktı:

-İhsan'ı merak ediyorum, dedi. Beni mazur görün. Sonra bu düşünceleri de bırakın. Kim bilir belki hiç harp olmaz! Belki de biz girmeyiz. Biz, çok kan kaybetmiş milletiz, epeyce ders aldık. Hadiseler imkan verir, belki hiç girmeyiz.

Arkadaşlarından ayrılırken, böyle bir harp olursa geçireceği safhalar üstünde hiç konuşmadıklarına dikkat etti. Buna içinden sevindi.

-Fakat hakikaten olacak mı?- Yanı başında bir ses, -Aldırma, dedi. Güzel konuştun, rahatladın! Bu kadarı yeter!- Bu Suat'ın alay eden sesiydi.

Belki de ondan kaçmak için koşa koşa tramvaya atladı.

İİİ

Hasta hep eskisi gibiydi. Zayıflamış yüzü hummanın ateşiyle kızarmıştı. Dudaklar çatlak ve gergindi; zaman zaman dili ile onları ıslatmağa çalışıyordu. Artık eski İhsan değildi; belki onun bir hatırası olmağa doğru gidiyordu. O kadar ki, onu böyle görmek, mukadder yolun yarısında karşılaşmağa benziyordu. Yalnız kendisinde, başka tanıdıklarında kalmağa bir hazırlıktı bu. -Çehresi biraz daha yorulsun, içten ufalsın, sade bizdekiyle kalacak, bizim içimize geçecek.-

Ellerine baktı. Damarları dışarıya çıkmış, kavrulmuş gibiydiler. Fakat canlıydılar. Başka türlü bir hayat tarafından zaptedilmiş, başka bir iklimde yaşıyormuş gibi canlıydılar. Bu kırk derecenin iklimi idi; fakat sade o değildi; kırk derece bu iklimi tek başına yapmıyordu. Bir yığın küçük mikrop, basil diye anılan, hususi aletlerle gösterilen, ince, sırça tüplerde, kıl borularda hapsedilen, cins cins hayvana aşılanan, böylelikle üretilen, yasaması, çoğalması için hususi vasıtalar aranan, sıcaklıklar, soğukluklar bulunan, etrafındakilerden ayırmak, hakiki, küçük, gözle görünmez hüviyetlerinde yakalamak için bir yığın tecrübeye girişilen, en akla sığmaz şekillerde boyanılan, kırmızı kandan derece derece, kirli yeşile doğru giden mayilerde muhafaza edilen varlıklar, onların şartları vardı; ve bu mahluklarla beraberinde taşıdıkları bu şartlar, bu otuz dokuzla kırk arasındaki sıcaklık derecesini, hayatla ölümün arasında bizim coğrafyamızdan çok ayrı bir iklim, çok hususi bir yükseklik, boğucu, çürütücü bir bataklık, binlerce metre yüksekliklerde duyulan bir hava darlığı, bilinmeyen gazların terkibiyle kaynaşan bir volkan ağzı gibi bir şey yapmıştı.

Hastanın göğsü, fena işleyen bir körük gibi inip çıkıyor, kurtarıcı, devam ettirici nefesi bir türlü yetecek miktarda bulamıyor, ağız yutarcasına bir iştiha ile aldığını, belirsiz bir hareketle, delik bir lastiğin havasını bırakması gibi, hiç farkettirmeden boşanıyor, yutma ne kadar çabuk oluyorsa ve ne kadar göze görünüyorsa, kusma da o kadar belirsiz oluyordu.

Öyle ki artık buna, bu hırıltılı ve en şematik fonksiyonuna inmiş, yetersizliği içinde inip çıkan uzva, insan göğsü demek güçtü. Başı ucundaki yarı örtülü ışıkla bu sefalet, daha göze çarpar şekilde aydınlanıyordu. Bu hasta odası ışığı da garipti; sanki herşeyi kendisine mahsus bir işaretle gösteriyor, burada şu ve şu, ötede şu ve şunlar var diye ısrarla sayıyordu. -Ben çok hususi bir hali, otuz dokuzla kırk arasındaki bir haddi, en son eşiği bekliyorum; onu aydınlatıyorum.- diyen bir ışıktı bu. Fakat bu konuşma, Mümtaz'a göre herşeyde biraz vardı. Yatak, hasta ile beraber kabarmış, onun ıstırabını benimsemişti. Perdeler, gardrobun aynası, odanın sessizliği; gittikçe hızını arttıran saat sesi, herşey bu otuz dokuzla kırkın arasının ne acayip, korkunç, bir dehliz, malumdan meçhule, adetten sıfıra, şuurdan mutlak atalete geçen, nasıl çetin bir yol olduğunu gösteriyordu.

Bu bir saltanattı. Orada yatan, elleriyle otuz altı derecenin tabii ikliminde hiç yapmadığı hareketleri yapan, bulunduğu yükseklikte göğsünü biteviye indirip kaldırıp ciğerlerini serinletecek hava arayan, gerilmiş, yıllardır lülesinden su akmamış kır çeşmelerinin önündeki, o bir parça suya, serinliğe hasret topraklar gibi çatlamış dudaklariyle, aydınlığı kusan gözleriyle, içinden ufalan yüzü ile, -Ben artık eskisi gibi değilim.- diye avaz avaz ilan eden bu hastanın uzviyetinde bu saltanat dokuz günde kurulmuştu. Dokuz gün içinde eskisi olmaktan, herkese benzemekten çıkmış, hayatın kenarına çekilmiş, orada, yalnız dikkat edilirse saşırtıcı olan bir değişme içinde yavaş ve emin bir şekilde onu kurmuştu.

Tanıdığı adamdan bu odada ne vardı? Maddenin ıstırabından başka hemen hemen hiçbir şey. Gözlerinde parlayan ışık bile insana tanınan varlığın ifadesi gibi gelmiyordu. Nerede ise, herhangi bir aksi taşıyan bir madde de bu kadar parlar, diyecekti. Fakat hayır, hastanın gözleri başka türlü parlıyordu. Sanki bulunduğu uçta, onun düşüncelerini okuyormuş gibi bir şeydi bu. -Neden hep böyle kötü düşünürüm, bu kadar korkağım!- diye kendini içten azarladı ve konuşmak için yanına doğru yanaştı. Fakat hasta ellerini ellerine alınca gözlerini kapamıştı; konuşmak istemiyordu. Küçük bir sessizlik oldu. O zamana kadar duymadığı cinsten bir sessizlik.

Buna sessizlik denemezdi. Çünkü masa saati alabildiğine işliyordu. Sanki herşey onun emrine verilmişti.

Gittikçe artan bir süratle başka bir zamanı. İnsanın dışında denebilecek bir zamanla, insan ömrünün zamanı arasında bir zamanı, yolun yarısına gelmiş bir oluşun, biraz sonra tek bir sıçrayışta kendisini tamamlıyacak korkunç bir istihalenin zamanını sayıyordu. Bu mücerret hareketin değilse bile insandan boşalmağa çalışan, ölüme doğru giden bir değişmenin zamanı idi.

Bir sürfenin böcek haline, böceğin kelebek haline girdiği anlarda, bu oluşları benimsemiş, onların nabzı olmuş, onları içinden idare eden zaman yok mu? İşte o cinsten bir zamandı. Ve bu gece burada yatanın da böyle bir mahiyet ve cins değiştiren hayvandan ne farkı vardı?

Hasta gözlerini açtı; dudaklarını elinden geldiği kadar ıslattı; Mümtaz küçük kasıkla suyunu verdi; sonra eğildi, bu kabustan kurtulduğuna memnun:

-Nasılsın ağabey? diye sordu.

İhsan eliyle her manaya gelebilecek bir işaret yaptı. Sonra kendisine ait bir hüküm vermekten çekiniyormuş gibi:

-Sen nasılsın? demek için dilini güçlükle ağzının içinde dolaştırdı. Durdu; kendisini biraz yukarıya doğru çekmeğe çalıştı.

Fakat yapamadı. Göğüs birdenbire darlaştı. Eller hareketlerini arttırdılar. Yüz boğulacak gibi kızardı.

-Bir doktor getirsek Mümtaz. Ben korkuyorum.

Mümtaz bu gecenin sayılı gecelerden biri olduğunu biliyordu. Fakat krizin bu kadar kuvvetli olacağını tahmin etmemişti. Onun için hastanın gittikçe fenalaşan haline adeta şaşkınlıkla baktı. Kafasında korkunç ihtimaller birbiriyle çarpıştı:

-Ya ben yokken bir şey olursa? diye düşündü.

Şaşkınlık içinde, o zaman getireceği doktoru ne yapacağını düşündü. Bir saniye içinde o hiç sevmediği, antipatik yüzlü mahalle doktoru, gözlerinin önünden geçti. Ötekiler, tanıdıkları, hepsi sayfiyedeydiler. Haksız mıydılar? Bu sıcak mevsimde kendisi de şimdi bir hastalık olmasaydı, burada mı olacaktı? Gözlerinin önünde Vaniköy'den Kandilli'ye giden yol, kablonun büyük elmas iğnesiyle, balıkçı ışıkları, yıldız çalkantıları, kuş ve böcek sesleriyle, tıpkı geceleyin perdesi indirilmiş büyük yalı pencerelerinin camlarında seyredilen ve ışıktan yapılmış ebruları andıran o sade parıltı ve renk perdesi hayaller gibi canlandı ve Mümtaz -herhangi fena bir ihtimalde,- hiçbir işe yaramıyacak doktor sırtında, kendisini bu yolda, bu aydınlığın içinde yürür gördü.

O zaman muhayyilesinin bu korkunç ihtimallere rağmen, hala uzakta yaşadığını, çok mühim bir tarafının yalnız Nuran'ı düşündüğünü anladı. Kendisinden, hodbinliğinden mahçup ayağa kalktı. Macide enjeksiyon yapmasını biliyordu. Fakat bu kadar güç bir işi ona nasıl emanet etmeliydi? Tekrar İhsan'a baktı. Tam bir boğulma içinde çırpınıyordu. Mümtaz'ın tereddüdünü Macide yendi; ayağa kalkarak:

-İğne yapacağım, dedi. Bu hiç tanımadığı bir Macide idi. Sapsarı, gözleriyle her itiraza meydan okuyan, erkeğini kurtarmağa karar vermiş, bu kararla kendi kafasındaki zaafları yenmiş kadındı. Mümtaz, İhsan'ın kolunu açtı, Macide vakit kaybetmemek için iğnenin ucunu sadece alkolle silerek şırıngaya taktı, sonra ışığa kaldırdı; gözlerine inanamıyormuş gibi Mümtaz'a gösterdi.

Mümtaz, İhsan'ın kolundan geniş, atletik formunda ince bir kan izinin hala güneş yanığı geçmemiş deri üzerinde yol aradığını gördü. Hastanın annesi bütün bu işlere şaşırmış yüzü ile çok korkunç bir şey gibi bakıyordu. O uzviyete herhangi bir müdahaleden korkardı. Fakat hasta ferahlamıştı.

-Ne olur Mümtaz. bir doktor çağır.

Bunu Nuran mı söylemişti, yoksa büyük yengesi mi? Fakat Nuran uzakta idi. Bu gece bu küçük evdeki korkuyu, telaşı bilemezdi. O yarın İzmir'e gidecekti.

Şimdi belki de eşyalarını hazırlamakla meşguldü. Yahut Fahir'le evde konuşuyorlar, istikbal için projeler hazırlıyorlardı.

Bir rüyadan yeni sıyrılanların garip ve sarsıntılı idrakiyle yerinden kalktı. Gördüğü iplik inceliğindeki kan onu alt üst etmişti. Halbuki neydi? Vücudumuzda kilolarla taşıdığımız bir şey.

-Behemehal lazım mı?

Macide de kaynanasının fikrindeydi.

-Ne olur, ne olmaz? diyordu. Mümtaz kapıya doğru yürüdü. Doktor çağıracaktı.

Doktor çağırmak adetti. Hastalar iyileşsin, iyileşmesin doktor çağırılmalıydı. Ne hayat, ne de ölüm adını verdiğimiz kardeşi, doktorsuz olurdu. Hele ölüm... Yaşadığımız dünyada başında doktor olmadan ölmek adeta ayıptı. Bu ancak muharebe meydanlarında, insanlar toptan, binlerce, on binlerce öldükleri zaman olabilirdi. Çünkü ölüm aslında pahalı bir şeydi. Fakat bazen ucuzlar, herkesin olurdu.

O zaman ne doktora, ne eczacıya, ne ilaca, ne de herhangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birbirlerine sokularak, birbirlerini kucaklıyarak, birbirlerinin içine geçerek, birbirleriyle en hususi taraflarını paylaşarak ölürlerdi. Fakat evinde, yatağında, kendine mahsus ölümle ölmek, bu muayyen kaideleri olan bir şeydi. Hafız, papaz, doktor, Kur'an sesi, eczacı havanı, gözyaşı, takdis edilmiş su, çan sesi... Ancak bunlarla ölüm tamamlanabilirdi. Bu insan kafasının tabiatın nizamına eklediği bir şeydi. İnsanların arasında bu iş böyle olurdu. Vakıa tabiat bundan habersizdi. Bu ilavenin varlığını bile bilmezdi. Tabiatın ölümü başka idi. O kozmik zamanı kendi içinde duymak, onun dağıtıcı pervanesi uzviyetinde ve ruhunda döndükçe, evvela hatıraları ve hafızayı, sonra duyumları ve duyuları perde perde kaybetmek, sonsuz boşlukta bu pervanenin hızına göre birbirinden uzaklaşan bir yığın zerreye dağılmak, işte tabiattaki ölüm.

Macide'nin tam vaktindeki cesaretiyle İhsan'ın içinde bu pervane durmuştu. Tıpkı düğmesi tersine çevrilen vantilatörün hastanın odasındaki gardrobun üstünde, uçmağa hazır bir kuşu andıran o hareketsiz duruşu gibi. Evet, durmuştu ve bu da bir şeydi.

Hastanın yüzüne bir daha baktı ve odadan müphem bir işaret yaparak çıktı. Yavaş, adeta su içinde yitirir gibi, kendisinin de layıkiyle bilmediği birtakım düşüncelerin arasında hareket ediyordu.

Sanki eşya ile kendisinin arasında bir yığın perde vardı. Yahut da içinde kımıldadığı, düşündüğü, konuştuğu alem, asıl yaşadığı alem değildi. Bir nevi sadece müşahit şahsiyetle etrafiyle temas eder gibiydi. Bununla beraber herşeyi görüyor, kaydediyor ve düşünüyordu. Fakat bu görme ve düşünme, hatta konuşma adeta dumanlaşmış, kesafetini kaybetmiş bir hüviyetle oluyordu.

Taşlığın lambasını yaktı ve her zaman yaptığı gibi aynaya baktı. Mümtaz hiçbir aynayı kaçırmazdı. Aynalar onun için insan talihinin remzi, zihnin gaibe doğru uzatılmış bir imkanı gibiydiler.

Bu sefer de aynaya baktı. Düz billurda aydınlık, küçük bir sarsıntı ile yerine oturdu. Ve bütün taşlığı derhal içine aldı. Aynalar garipti; derhal işe başlarlardı. Henüz uykudan uyanmış bir hali vardı. Taşlığın öbür ucunda dört ayakkabı vardı. Dördü de hastanındı. Duvarda kalın saplı şemsiye asılıydı. Acaba bunları tekrar kullanabilecek miydi? Niçin olmasın? Dağıtıcı pervanenin hızı insanın içinde durması yaşamak için kafiydi. O zaman kozmik zamandan insanın, hayatın zamanına geçilirdi. Bu düzeltici, her yarayı kapayan, her pürüzü temizleyen bir zamandı. Orada saatler insanoğluna dosttu.

Dört ayakkabı; ikisini yazın başında almıştı. Biri siyah, biri sarı, fakat ikisi de kışın giyilebilecek cinstendi. Ağabey, yazın kışlık ayakkabı almışsın? diye alay ettiği zaman, böyle zamanlardaki ciddi tavrıyla:

-Ben ihtiyatlı adamım!- demişti. İhtiyatlı adam! İhtiyatlı olsaydı hiç zatürree olur muydu?

Tekrar ayakkabılara baktı; -şu dünyada etrafımızdaki şeylere ne kadar az sahip olabiliyoruz.- Bu ayakkabılar, bu şemsiye, bu evin içindeki eşya, evin kendisi, her şey gibi onundu. Yalnız kendisinin olanlar vardı; başkalarıyla paylaştıkları vardı. Fakat yarın, Allah göstermesin, ona bir şey olsa.

Hepsi onun olmaktan çıkacaklardı. Meğer ki, hatırlayan bir insan, bir hafıza bulunsun. Hakiki tasarrufumuz yalnız insanla ve insanda idi. İnsan zekası, insan kalbi, insan ruhu, insan hafızası... İnsan çekilince orta yerde hiçbir şey kalmıyordu. -Vakıa bazı hayvanlar da sahiplerini ve yaşadıkları yeri unutmazlar...- Fakat bu da insandan kendilerine geçen bir şeydi. Elektriği söndürdü. Dört ayakkabı, şemsiye, küçük masa üstüne konmuş, akşamdan alınmış öteberi, taşlığın ucuz cinsten maltızı herşey silindi. Aynanın billuru pencereden giren belirsiz ışık altında, kenarsız, hatta şekilsiz bir takım gölgeler diyarı oldu. Herşey ne kadar çabucak silinmişti. Bir tecrübe yapan insan haliyle tekrar lambayı yaktı. Bir an için tekrar düz satıhta ve onun bir kısmını daha parlak bir tekrarla içine aldığı taşlıkta herşey bütün vuzuhuyle, kendi üstlerine toplanmış şekilleri ve hacimleriyle, birbiriyle olan sessiz alakalariyle, canlı, ahenkli, varlıklarını müdrik, hatta var olmaktan, beraber bulunmaktan, herhangi

bir bütünü tamamlanmaktan adeta memnun, canlandılar. -Bunlar, bensiz de mevcut...- Bir ışığın olması kafi. Işık, yani herhangi bir ihsaslar manzumesi ve onun emrinde, onunla işleyen bir şuur, bir hafıza... O halde ben lazımım! Ben veyahut herhangi biri... İsterse en son insan.-

Kapıyı merdivenlerden inerken gösterdiği dikkatle kapadı. Sokak ıssız, geceye rağmen, az çok aydınlık ve gecenin sesleriyle doluyordu. Uzakta yolun ta başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyle, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin açık lülesi, birkaç kurbağa ve böcek sesiyle bu yaz gecesini tek başlarına kurmağa yetiyor gibiydi.

Onların kurbağa sırtı gibi benekli ve yeşil zemini üstünde uzaktan gelen boş tramvay sarsıntıları, cinsi tayin edilemeyen gürültüler bir alev gibi parlıyor, sönüyorlardı. Bu, şairlerin herşeyin uyuduğunu söyledikleri saatti. Komşu kapının eşiğine sığınmış bir kedi yavrusu, insan tecrübesini henüz geçirmemiş hayvanların ani korkusu ile birdenbire adımlarının hemen ucundan geriledi ve üzerine atılacakmış gibi pufladı. Mümtaz yalnızlığında ürküttüğü bu mahluka fevkalade bir ders alacakmış gibi baktı. Ona, bu küçük yavrunun korkusu ile günlerden beri kendi yaşayışında, düşüncelerinin ıttıratsızlığında, kafasında her gördüğü, her işittiği şeyin bir musallat fikir haline gelişinde bir benzerlik var gibi geliyordu. -Kaç aydır, sadece sarsıntı halindeyim...- -Kendi halime kalsaydım, yine herşey düzelirdi. Hiç olmazsa dargın ayrılmazdık...- Elinden geldiği kadar hiçbir şey düşünmeden acele acele tramvay caddesine çıktı. Yolun iki tarafına, boş bir otomobil var mı? diye bakınarak, arayarak yürüyordu. Mamafih doktorun evi de uzakta değildi; iki adımlık yerdi, elverir ki evde bulunsun ve kapıyı açmağa, beraberce gelmeğe razı olsun.

Fakat doktor evde değildi. Sanki saat sekizde kendisine; -Emrinize her zaman hazırım, vazifemdir!- diyen adam ortadan kaybolmuş. Sade kendisi değil, bütün ev halkı... Uzun uzun zile basıyor; kapıyı yumruklariyle dövüyordu. Fakat çıt bile işitilmiyordu. Evcek ölüm uykusuna mı yattılar acaba? Nihayet kapı aralandı, pejmürde kıyafetli bir hizmetçi, doktor beyle hanımın geç vakit gece yatısına gitmeğe karar verdiklerini söyledi.

-Sekizden sonra gece yatısına gidilir mi?

-İnsanın parası olunca sekizden sonra da gider. Hizmetçi daha fazla konuşursa uykusu dağılmaktan korkar gibi cümlesini bitirmeden kapıyı kapattı.

Çaresiz Bayezıt'a çıkacak, hükümet doktorunu çağıracaktı. Evden uzaklaştığı andan beri vehimleri artmıştı. Her an, biraz daha gecikirse felaketin sakınılmaz hale geleceğinden korkuyordu. Yolda kimse yoktu. Yalnız ta ileride, caddeye çıktığı noktadan caddenin biter gibi göründüğü dirseğinde birkaç tramvay amelesinin teşkil ettiği bir grup, gece içinde daha keskin görülen pembesi üstün

eflatuni bir aydınlığın üstüne eğilmişler, insana ister istemez Rambrandt'ın tablolarım hatırlatan bir gölge ve ışık oyunu içinde rayları tamir ediyorlardı.

Gece içinde bu ışıkla, onun kırdığı karanlığa, parlayan çehre ve elbiselere ve karanlığa yavaş yavaş modele ilerledikçe daha fazla gömülen gölgelere baka baka yürüdü. Işık, her hareketi ayrı ayrı geceye nakşediyor ve çok saltanatlı bir gölge içinde yavaş yavaş ve emin şekilde, formları tamamlıyordu. Böylece alelade bir iş çok kesif surette canlı oluyordu.

Yanlarına geldiği zaman amelelerden biri, kendisinden cıgara istedi. -Hiç birimizde kalmadı- diyordu. Mümtaz, cebindeki yarım paketi onlara bıraktı ve yoluna devam etti.

Yaz gecesi, çekiç sesleri, ağaç hışırtıları, uzaklarda yolları deneyen boş tramvay arabalarının sarsıntılı geçişleri içinde devam ediyordu.

Bayezıt'ta nahiye merkezi, bu cins resmi binalara mahsus o acayip ve dolu çıplaklık içinde, iki elektrik lambasının ışığında sanki tetikte uyuyordu. Fakat çabucak uyandı. İlk önce nöbetçi bir polis, bilinmeyen bir yerden açık yakası ve elinde tuttuğu kasketiyle çıktı; sonra bir hademe bir aralıkta üstünde uyuduğu iskemle ile görünmeğe razı oldu. İskemle ve misafiri beraberce uyandılar. Birisi Mümtaz'a doğru ilerledi, öbürü bir adım geri çekildi.

Hayır, doktor yoktu. Biraz evvel çok ağır bir doğum için çağrılmış, sonra da gecikeceğini telefonla haber vermişti.

Bu gece bir çocuk doğmuştu. Mümtaz'ın zihni bunu bir gazete havadisi gibi ehemmiyet vermeden kaydetti. Sonra aradığını bulamamanın şaşkınlığı içinde karşısındakilerin yüzüne baktı. Polis memuru, doktor, doktor, diye tekrarladı. Nihayet, Soğanağa'nın biraz ilerisinde, bir askeri doktorun evini iyiden iyiye tarif etti:

-Son derecede iyi adamdır, iki eli kanda olsa koşar, fakat bilmiyorum, evinde mi?

-Nasıl evinde mi?

-Çocukları yazlığa taşındılar. Fakat o bazı geceler bu tarafta kalıyor.

Mümtaz bu boğucu geceye biraz serinlik, biraz deniz aksi katmak için sordu:

-Çocukları nerede oturuyor?..

-Çengelköyü'nde... Orada bir köşkleri var...

Çengelköyü'nde... Mümtaz kendisini bu son günlerin endişesinden uzak, Çengelköyü'nde veya Boğaz'ın herhangi bir köşesinde görmeği ne kadar isterdi. Ne kadar isterdi ki, ayaklarının altında bozuk bir yol, başının üstünde Kuleli'nin ağaçları, o gölgelerin karanlık suda kendilerine mahsus bir alem kurdukları yerde bulunsun, biraz ileride fabrika bekçisiyle konuşsun, sonra yavaş yavaş Vaniköyü'nden Kandilli'ye doğru yürüsün ve tam yokuşun üstünde bir taşa otursun, denizi seyretsin, geceyi büyük ve siyah bir gül gibi koklasın. Nuran'la yarınki buluşmalarını düşünsün.

Nuran'ın adı bir sıtma gibi vücudunu dolaştı. Fakat hatırlamanın hazzı artık eskiden olduğu gibi saf değildi. Ona İhsan'ı ihmal etmiş olma vehminin azabı karışıyordu. Halbuki buraya kadar koşa koşa gelmişti. O zaman ter içinde olduğunu anladı. Fakat yine koşacaktı. Bu bir nevi yıldız işiydi. Kabahatli doğanlar bütün ömrünce daima içlerinde bu azap, böyle koşarlardı. -Ben de bütün ömrümce... Zavallı İhsan...- diye diye dar bir sokağa saptı.

İV

Kapıyı bir nefer açtı. Temiz giyinmiş bir İstanbul çocuğuydu. Doktoru sorunca yukarıda diye bir işaret yaptı ve sonra kayboldu. Hemen anında tekrar aşağıya indi. Yukarıya çıkmasını rica etti.

Burası büyükçe bir oda idi. İki penceresi, denize bakıyordu. Bir kenarda genişçe bir divan, yanında iki sandalye üzerine yığılmış bir sürü plak, öbür tarafta da açık bir gramofon vardı. Mümtaz, doktorun yüzüne bakmadan evvel çalınan parçayı tanıdı. Viyolon konçerto sonuna yaklaşıyordu. Doktor yatağının üzerinde ayağında getirler ve külot pantalon, sırtında terden vücuda yapışmış fanila, hiç istifini bozmadan dinliyordu. Mümtaz, motifin insana gerçekten bir rüyadaymış hissini veren acayip bir değişiklik içinde, kendi cevherinde yavaş yavaş yaklaştığını adeta gözleriyle gördü. Sanki gözlerinin önünde henüz toprağa atılan bir tohum çarçabuk büyüyor, dal, yaprak, veriyordu.

Ne beklenmedik bir hazırlanışı, süzülüşü, kendini haber verişi, tereddütleri ve nihayet bir hakikat keşfedilir gibi gelişi, kısa gelişmesini, ince nüans farklarıyle, tıpkı bir sonbahar bereketi gibi tekrarlayıp sonra yeniden kendi değişikliğinin mucizesi içinde kayboluşu vardı.

Hiçbir şey söylemeden, o da yatağın, doktorun bir ayağını çekerek kendisi için boşalttığı bir köşesine oturdu ve dinlemeğe başladı.

Neydi bu? Kendisine sorsalar, -şüphesiz dünyada en bağlı olduğum şeylerden biri- derdi. Fakat yine hiçbir şey söylememiş olurdu. İnsan talihinin bir remzi miydi? Bir şikayet veya tevekkül müydü? Hatıraların; gayri şuurun ışığında muzlim bir raksı mıydı? Hangi ölüyü çağırıyor, hangi zamanı diriltiyordu?

Yoksa sadece bir devin, insan kılığında, fakat insandan çok başka bir mahlukun içindeki kuvveti harcamak için hayatın dışında, kendi kendine didinerek kurduğu bir baska dünya mıydı? Muhakkak ki, bu da İhsan'ın başı ucunda iyiden iyiye duyduğu o hususi iklim gibi, kendime mahsus sıcaklık dereceleri, boğucu yükseklikleri, sert ve diriltici rüzgarları, kahredici samları olan hususi bir iklimdi. Burada da tıpkı nabız yüz yirmide ve hararet kırkta iken olduğu gibi, başka türlü ve çok güç, yahut hiç olmazsa çok derin yaşanıyordu.

Suat, ölmeden evvel bu konçertoyu dinlemişti. Hatta daha evvel, bütün bir gün üst üste sade onu dinlemişti. Mektubunda böyle yazıyordu. Fakat bu tercihi niçin yaptığını söylemiyordu. Konçerto, ağır, ıstıraplı yürüyüşünde bunun sırrını vermiyordu. Hatta Suat'ın kendisini dinlediğinden de habersizdi. O sadece alevden cevherini etrafa dağıtıyordu.

Mümtaz gramofona, Suat'ın bütün sırrı, sanki mikrofonun küçük madeni yuvarlağı ile diskin donuk parıltılar içinde dönen çok kapalı dünyası arasındaymış gibi bakıyordu. Kaç kere onu evinde o son gecede bu parçayı dinlerken tahayyül etmişti. -Yüzü muhakkak sapsarı olmalıydı... Kim bilir, belki de bana yazmamı teklif ettiği hikayedeki kahramanı gibi bir nevi velilik güzelliği içinde herşeye gülüyordu.- Mektubunda söylediğine göre ilk önce o küçük kızla bu konçertoyu dinlemişler, o ertesi sabah gittikten sonra da kendi kendine onu çalmıştı. Ve gece, mektubunu yazarken yine bunu dinlemişti. -Şüphesiz ara sıra başını kaldırıyor, en sonuncu defa olduğunu bildiği için bütün dikkatiyle bu ıstıraplı yürüyüşe kendini veriyordu.- -Belki de bütün ölecek olanlar gibi dalgın ve herşeye kayıtsızdı. Belki de korkuyordu. Yapacağı işe pişmandı. Onu yapmamak için bir çare arıyor, birisi gelsin, beni bundan kurtarsın! diye kapılara bakıyordu.-

Acaba bu konçertonun da onun ölümünde bir hissesi var mıydı? İnsanı o kadar imkansız yerlere götürüyordu ki... Sonra birdenbire aynı parçayı kendisinin de bu gece dinlediğini müphem şekilde hatırladı. Evet, şu anda içindeki hatıra acılığı, o biçare uyanış beyhude değildi. -Fakat nerede? Akşam eve geldim; İhsan'la biraz konuştum. İyiydi. Ben de yorgundum. Yattım. Sonra Macide beni uyandırana kadar...- Diskin birinci tarafı bir hırıltıda bitti. Doktor genç adama bakmadan ikinci yüzünü koydu. Mümtaz uyanmış gibi alnını sildi. -Fakat nerede?..- -Yoksa rüyada mı? Elbette bütün parçayı dinleyemezdi. Fakat bu taptaze hatıra lezzeti, o acılık!-

Daha ilk gördüğü bir adamın yatağının bir köşesine oturmuş iki eli şakaklarında rüyasını hatırlamağa çalışıyordu. Hayır, konçertoyu dinlememiş, Suat'ı görmüştü. Hem de çok garip şekilde. -Bir sahildeydim; bir yalı rıhtımında. Karşımda akşamı hazırlıyorlardı. Tıpkı bir tiyatro dekoru gibi. Evvela büyük, çok büyük kalaslar getirdiler. Fakat ne kadar renkli şeylerdi. Mor, kırmızı,

lacivert, pembe, yeşil kalaslar... Sonra onları birbirine çaktılar. -Güneşi asacağız buraya!- diyorlardı. Ben başımı sallıyor; -Rüyada güneş görünmez, diyordum. Ne güneş, ne ay. Uyku ölümün kardeşidir, diyordum.- Fakat onlar dinlemiyorlardı. Nihayet iplerle güneşi çektiler. Fakat bu güneş değildi. Sadece Suat'tı. Fakat ne kadar güzel ve ne kadar renkliydi. İpler vücuduna geçtikçe yüzünde tebessümü artıyordu. Sonra onu oraya, bir tiyatro sahnesi gibi hazırladıkları akşama gerdiler. Batan güneş o olmalıydı! Sonra makaralar, bilmediğim aletler işlemeğe başladı. Suat'ı bağlayan ipler gerildikçe gerildi. Ben onların etine kadar değdiğini anlıyordum ve acımaktan, olduğum yerde çıldırıyordum. Fakat Suat hiç acı duymuyor gibi gülüyordu; her tarafı renk içindeydi, parıl parıldı. Istırap çektikçe daha fazla gülüyordu. Sonra bilmem nasıl oldu? Suat dağılan azasını rastgele fırlatmağa başladı. Sanki ipi kopmuş bir Karagöz gibi bir şey olmuştu ve kendi kendini dağıtıyordu. Önümdeki denizde onun attığı renkli vücut parçalarını görüyordum. Birdenbire yanımda bir ses peydahlandı: --Bak benim hisseme ne düştü? Kolunu buraya; bana attı!- diyordu; sese doğru baktım, Adile'ydi; iki kat olmuş gülüyordu. İşte o zaman uyandım. Macide gelmiş, İhsan'ın ağırlaştığını söylüyordu.

Alnını sildi ve etrafına baktı. -Acaba benim için ne diyecek? Oturmuş burada musıki dinliyorum. Kim bilir ne delice hareketler yapmışımdır?- Sonra tekrar rüyasına döndü. -Belki denizin sesiydi...- dedi.

Plak bitince doktor konçertonun kalan parçasına baktı. Fakat genç adamın üzüntülü yüzünü görünce, -anlatın bakalım!- dedi.

Mümtaz: -Lütfen gidelim- diye yalvardı.

-Gitmek kolay, delikanlı. Fakat neye gideceğiz, onu söyle...

-Yolda söylesem olmaz mı doktor? dedi.

Doktor gülümsiyerek duvarda asılı duran ceketini giydi. Kasketini eline aldı, düğmelerin hiçbirini iliklemeden kapıya doğru yürüdü. Genç adam içinden;

Ne acayip gece, Yarabbim, diyordu. Ne bitmez tükenmez gece. Sanki dipsiz bir kabı dolduruyorum.

Sokağa çıkar çıkmaz şişman doktor solumağa başladı. Mümtaz kısaca hastanın vaziyetini, gece ani olarak gelen hecmeyi, yapılan enjeksiyonu anlattı. Doktor vil kanfreyi bir ecdat ruhunu tatmin etmek istercesine tercüme etti:

-Zeyti kafur... Zeyti kafur... Zeyti kafur, tababetin yüzünü ağartan ilaçtan biridir. Fakat kalb için. Halbuki iş buraya kadar getirilmezdi. Efendim, bazı arkadaşlar mesuliyet almaktan çekiniyorlar. Sülfamid varken zatürree başında önlenir.

Bunu siz de yapabilirsiniz. Her dört saatte sekiz ultraseptil... Derhal mesele halledilir. Mamafih yola çıktık. Bir kere görelim. Kimdir hasta?..

-Amcamın oğlu. Benden büyüktür, ağabey derim. Kendisinden çok şey beklenen bir insan.

-Sizden başka kimsesi var mı?

-Annesi, karısı, iki çocuğu... Fakat karısı... Söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi? diye tereddüt etti. Sanki Macide her zamanki çehresiyle karşısına çıkmış bir eli dudaklarının üstünde sırrımı faşetme! diyordu.

-Ne olmuş karısı?

-Büyük çocuklarını otomobil ezdiği günden beri -birdenbire tam tabirini bulunca daha rahat bitirdi,- melekatı akliyesine pek sahip değil, yahut zaman zaman böyle oluyor.

-Gebe miydi o zaman?

-Evet, hem son günleriydi... Sonra humma başladı, çocuk o hummada doğdu.

Doktor, bir an için yemek tarif eden bir ev kadını oldu:

-Hafif ve daimi bir hüzün, çok gönül alıcı dikkatler bir nevi genç kız hali, büyük sükutlar, ani neşeler... Efendim, küçük büyük hafıza ittıratsızlıkları. Ah, bu humma-yi nifas!

Bu son kelimeyi Moliere'den bir Vefik Paşa tercümesi temsil eder gibi şişkin bir eda ile, göğsünü kabartarak söylemişti. Sonra delikanlının koluna teklifsizce girdi.

-Yavaş... yavaş. Beni koşturmakla kazanacağınız zamanı merdivenin ilk basamağında oturarak size kaybettirebilirim. Fena adam değilimdir ama, cüsseme rağmen küçük kaprislerim vardır. Bir müddet sustu. Elini Mümtaz'ın kolundan çıkardı ve Mümtaz bu yükten kurtulunca hayatı biraz daha çekilir buldu. Doktor ceplerini araştırdı, sonra renkli ve çok geniş bir mendilin katlarını iyice açtı. Terlerini sildi. Nefes aldı.

-Çalışmaktan yorulmam. Fakat bu şişmanlık. Varaşilof'un elma tedavisi bile pek işe yaramadı... Bir vaziyet yerleşmesin bir kere...

Mümtaz politikaya girileceğini anladı. -Bir vaziyet bir kere yerleşmesin.- Ne korkunç hükümdü. Fakat doktor kendi açtığı kapıdan geçmeğe cesaret etmemiş gibi sözü çevirdi.

-Galiba musıkiyi seviyorsunuz!

-Hem çok.

-Yalnız alafranga mı?

-Hayır, alaturkayı da. Fakat galiba, aynı adam olarak değil. Sen, acayip bir mahluka benzersin, der gibi delikanlının yüzüne baktı:

-Oğlum, çok doğru bir şey söyledin, dedi. O kadar doğru ki. Mesele musıkiden çok ötede. Şarkla garp birbirinden ayrı. Biz ikisini birleştirmek istedik. Hatta bunda yeni bir fikir bulduğumuzu bile sandık. Halbuki tecrübe daima yapılmış, daima iki çehreli insanlar vermişti.

Mümtaz kendisini bu sabaha yakın saatte, yapışık kardeşler grubu halinde bir yüzü maşrığa, öbürü mağribe bakar, iki vücudu ve dört ayağıyle yan yan yürür gibi gördü.

-Korkunç değil mi doktor? Ama diye ilave etti. İki başla değil, bir başla düşünüyorum.

Doktor kendi telkin ettiği hayali keşfetmişti; gülümsiyerek:

-Ama iki türlü düşünüyorsun, dedi. Hatta daha garibi, iki türlü duyuyorsun. Ne hazin değil nıi?

Daima Akdenizli bir tarafımız bulunacağı gibi, daima şarklı bir tarafımız da kalacak. Güneş vurmuş tarafımız. Şu batıcı ve keskin ayna kırıklarını ruhunda duymak.

-Bu tek meselemiz galiba.

-Hem de coğrafyadan gelen, yani tarihin dehasından, yani bizden evvel ve bizden sonra da mevcut. Ağabeyiniz karısını seviyor mu?

-Çıldırasıya. Zaten Macide'yi sevmemek kabil değildir. Hastalıktan sonra bir çocukları daha oldu.

-Vaziyetleri normal demek.

Doktor hep kendi düşüncesinin izinde yürüyordu: -Anormallik içinde normal hayat. Görüyorsunuz ya, dünyada olmaz sandığımız birçok şeyler oluyor. Tıpkı yarın harp olursa, bu ateş içinde yine hastaların, para sıkıntısı çekenlerin bulunması, hapishanelerde mahpusların ceza müddetlerini doldurmağa mecbur olması, muayyen saatlerde karnımızın acıkması gibi bir şey.

-Acaba olacak mı?

-Ben dıştan gören bir adam sıfatiyle hemen harbin patlamasına ihtimal vermiyorum... Fakat dünya o kadar yüklü, o kadar bu felaketi kabule hazır ki...

Durdu, nefes aldı:

-Garip bir şey bu... nasıl söyliyeyim? Harbin hemen patlıyacağına ihtimal vermiyorum. Bu bana olmaz bir iş gibi geliyor. Çok ifritçe, çok korkunç, hemen hiç kimsenin yapmasına cesaret edemiyeceği, en çılgın ve atılganın bile, en kurulmuş makine gibi yürüyenin, o kadar az insan olanın, yahut kendisini böyle zannedenin -çünkü kendimize ait olan zanlarımız daha tehlikelidir,- bile son dakikada bunu yapmaktan çekineceğini, elindeki meşaleyi birdenbire, hazırlanmış ocaktan uzaklara atacağını sanıyorum. Fakat bu son ümittir... Son ümit nedir, bilir misiniz? Çok defa son ümit, temennilerimizin imkansızlığa akseden çehresidir!

Tekrar durdu, nefes aldı; Mümtaz henüz Vezneciler'de bulunduklarını büyük bir hüzünle gördü; bununla beraber onu alakayla dinliyordu:

-Bu ümidin ne kadar zayıf olduğunu size bir kelime ile söyleyeyim. Bütün ümitlerimiz senelerdir bu işi hazırlayanlarda, bu kadar ciddiyetle, riyazi bir formül üzerinde uğraşır gibi uğraşanlarda. Düşünün bir kere bir preparasyon, bir ameliyat masası, bir tiyatro aksiyon hazırlar gibi yıllarca onu kendileri hazırladılar. Evvela hayatın her tabii haline, her gelişmeğe ve neticesinde buhran adını vererek, sonra da bu buhranlara, kudretlerini, şümullerini üç dört misli çoğaltacak tedbirler bularak... Şimdi neye bel bağlıyoruz; etrafımızdaki havayı böyle çıldırtanların, onu nefes alınmaz hale sokanların birdenbire bu işten vazgeçmesine, birdenbire o imkansız kaynayıştan sükunete dönmelerine, etraflarına muayyen meselelerin gözlükleriyle değil, tabii gözleriyle bakmalarına, yani bir mucizeye...

Asıl korkuncu, herkesin, yani karşı karşıya gelenlerin ayrı ayrı ruh durumlarında olmasında, kimi refahın yahut tereddüdün, olamaz düşüncesinin verdiği gevşeklik içinde, kimisi saf hareketin çılgınlığında... Yahut sadece ben cesaret edersem, mesele halledilir, yok mu?.. Onu düşünmede?..

Bir daha, fakat bu sefer elinin tersiyle alnının terlerini sildi ve fikirlerini bitirememekten korkuyor gibi acele acele söylemeğe başladı. Mümtaz gecenin, içindeki maiye başka şey katılmış bir kadeh gibi bulandığını görüyordu.

-Felaket burada. Ama dahası da var, en müteredditleri bile yine hareketin ortasındalar. Onun için herkes kendi vuzuhuna inanıyor. Bu inanış Hitler'i en

delice hareketlere teşvik ediyor. Fakat bununla da kalmıyor, yavaş yavaş harbin tek çıkar yol olduğuna inandık. Bununla da bitmiyor.

Biz muharebe olacağını sanıyoruz; tarihteki muharebelerden biri. Halbuki dünya politikacıların burnu dibinde birleşmiş, meseleleri birbirine kenetlenmiş, bir iç harbine hazırlanıyor. İç harp, yani bir medeniyetin gömlek değiştirme şekillerinden biri. Büyük, kendi realitesi içinde kavranması imkansız derecede büyük, adeta tabiatın bir hezeyanına, bir kabusuna benziyen, o kadar büyük bir uzviyetin bir istihale noktasını yaşıyoruz. Herşeyin bir içten patlamayı hazırladığı, zaruri kıldığı, tabir caizse fizyolojik bir noktadayız. Siyasi bir harbin sakınılması o kadar kolay ki... Bir dümen kırışı, aklıselimin bir saniye için dönüşü herşeyi halledebilir. Fakat bir medeniyet krizini yenmek, onun arızaları içinde şuurunu muhafaza etmek, ona karşı gelmeğe çalışırken, dümeni ellerinden kaçırmamak, bir selde sürüklenmemek, bir tayfunda boğulmamak, bir yıldız müsademesinde toz haline gelmemek kadar güç...

-Ne kadar fazla kadercisiniz doktor...

-Çünkü tabiat adamıyım. Senelerce bir fizyoloji laboratuvarı idare ettim. On binlerce hasta gördüm. Sakınılması mümkün olanla olmayam artık tanıdığımı sanıyorum. Ölümün yerleşmek için seçtiği yeri uzaktan tanırım...

-Fakat bu ayrı şey değil mi?

-Nerede ki uzuvlaşma vardır; orada biyolojik kanunların az çok hükmünü görürsünüz... Zannetmeyin ki bir benzetmeği zorla son haddine götürmek için bedbin oluyorum. Daima müdahalenin kabil olacağına inanıyorum. Doktorum, yani müdahale disipliniyle yetiştim. Fakat... Vaziyet zorla azdırılmış, uzviyeti öyle kavramış ki... Başka taraftan bakın.

Böyle herşeyin birbirine karıştığı, her sualin birbirine muvazi olarak yürüdüğü, ümitle çalınan her kapıdan bir ejderha ağzının açıldığı bir devirde insanlığın mukadderatının birtakım yarı deli meczupların, mesuliyetsiz peygamberlerin, production, surproduction deterministlerinin, hüsnüniyetleri ancak silah seslerinde vuzuhla konuşan, idam hükümlerinde kıvamını bulan gerçek çehresini takınan ütopyacıların elinde bulunmasının felaketini düşünün. Alın size Stalin'in jesti. Hadiseler nasıl sıralanıyor. Hitler'de paranoyak olan hadise bu sonuncusunda, tam suikast oluyor. Lenin'in. mongolit peygamber çehresi, nasıl birdenbire tasavvuru imkansız bir Makyavel'e değişti. Nasıl bir polis romanı entrikası oldu. Stalin kendi çehresinin ve resimlerdeki bakışının sözünü nasıl tuttu?..

Dünyayı cennet yapacak bir ideal namına, bir gün kendisine çevrilmek ihtimali olan silahı bütün insanlığa nasıl çevirdi. Açıkça harbi teşvik ediyor; olması

imkanını hazırlıyor. Benden korkma, emin ol! diyor. Küçük ve doğrusunu isterseniz son derece maharetli bir jest. Eski müverrihler olsa göklere çıkarırlar. Fakat nefsini müdafaa için olsa da cürme iştirakten başka bir şey değil; meşaleyi tutan eli ocağa iyice yaklaşması için dürtmek gibi bir şey. Mantığına girersek kendisine göre belki de haklı. Fakat kendisine göre... Halbuki bugünkü dünyada kendisine görenin tek yeri olmaması lazım. Bunu size, bana, Anvers'deki banka memuruna, Brüksel'deki şimendifer kondoktörüne, ne bileyim, herkese anlatmak mümkün. Fakat bir mistiğe, dünyayı geniş bir sahne, kendisini bir aktör sananlara, kanlı ölümü nefsi için bir hal çaresi bilerek işe başlıyanlara nasıl anlatırsın. Birisi rolümü bana Allah ezberletti diyor; öbürü tarihi determinizmin içinden geliyorum, diyor.

Girdikleri dar sokakta eski bir konağın duvarından çiçek kokuları, bu durulmuş gece içinde, sanki kaybolmuş saadetlerin, ümitlerin, berhava olmuş hulyaların hatırasiyle, tıpkı bir vicdan azabı, nefse karşı işlenen bir cürmün o hiç affetmiyen, bir azap meleği gibi insanı bütün ömrünce kovalıyan şuuru gibi ve yine tıpkı demin dinlediği konçertonun, her süzülüşünde biraz daha kendisini bulan, çokluğu içinden yavaş yavaş kendisi olarak halka halka sıyrılan ve sonunda bir altın ejderha gibi insanda çöreklenen aranağmesi gibi, keskin, öldürücü bir hisle içine yerleşti.

Kendisini son derece bedbaht duyuyordu. Sanki bütün bu cürümleri kendisi işlemiş gibi ıstırap çekiyordu ve sadece hiçbir kabahatin karşılığı olmadan çektiği bu azapla, insanlığın nasıl bir bütün olduğunu, bu bütünlüğe karşı yapılan her hareketin nasıl bir günah olduğunu bir kat daha anlıyordu.

Artık hiç kimseyi tek başına düşünemiyordu; ne Nuran, ne İhsan ağabeyi, ne yenge, ne Macide, ne yazacağı kitap, hiçbiri yoktu. O şimdi dün sabah okuduğu, hatta anlamadan baktığı gazete manşetlerini görüyordu. İngiliz donanması seferber edildi; kara ve hava ihtiyat kuvvetleri davet edildi; Almanya, Polonya'ya yaptığı 16 maddelik teklifi neşretti. Fransa taahhütlerine sadık. Evet aradan o kadar çok hadise, sıkıntı, şahsi üzüntü geçmesine rağmen hepsini olduğu gibi ve asıl manalarını bilerek görüyordu.

-Bilir misin, delikanlı, meselenin vahameti nedir?

Mümtaz meselenin vahametini biliyordu. Ölüm küreye kanatlarını germişti. Fakat yine dinledi:

-İnsanlık fena bir ihtimali bir kere kendisine ufuk bilmesin; bir kere uçurumu görmesin. Bir daha ondan geriye dönemez. Onu giyinir. Kıymetli bir şeyiniz, iyi bir yazma, güzel bir gramofon, bir Acem halınız var mı, sakın onu satmayı bir imkan gibi düşünmeyin, evliyseniz karınızı boşamayı, seviyorsanız sevdiğiniz kadına darılmayı bir kere olsun aklınıza getirmeyin. Sonra bu işlerden ne kadar

çekinirseniz çekinin, mıknatıslanmış gibi, arkanızdan itiyorlarmış gibi onu yaparsınız, insan hayatında sakınmak yoktur. Hele kütle halinde, asla. Bir kere uçurum göründü mü, ölüm simsiyah dili ile konuştu mu?

Acaba Nuran'la aralarındaki dargınlık hangisinin hatırına gelmişti. İnsanoğlunun içinde çalışan o kendisi ve her yaptığını beraberce harap etme kudreti hangisinde daha evvel hız almıştı. -Ben küçük bir hodbinim. Dünya ne ile mustarip, ben ne düşünüyorum. Evde bir hastam var, başımı delikten bir parça çıkardım mı, milyonlarca insanın hayatiyle şu dakikada oynandığını görüyorum. Sonra küçük bir kadın için.-

Fakat devam edemedi; çünkü bu küçük kadının, söylediği kadar küçük olmadığını ve bir sene dünya ile arasında en güzel köprüyü kurduğunu, onun hassalariyle duyduğunu, onun vücudu ile geniş dünyaya açıldığını biliyordu. -Yelkenim, denizim, sonunda adam...- O kendisi için gerçek ufuktu; fikirlerini onunla derinleştirmiş, onunla bir iç nizam sahibi olmuştu. -Fakat hangimizde daha evvel uçurum konuştu? Benim ipi gerdiğim muhakkak... Fakat koparan o. Hayır, hiç de böyle değildi. O ayrılmağa karar vermişti.

--Mademki Fahir bana dönüyor, mademki hastayım, sana muhtacım, çocuğunun babasıyım, beni reddetmemelisin diyor, ben dönmeğe mecburum; mesut olmayacağımı biliyorum, fakat huzur için buna mecburum...- demişti. Bütün bunları söylerken ne kadar mustarip yüzü vardı; fakat bu mustarip yüz, genç kadının bu karara varmak için iki ay sarfettiği gayretin, kendi kendisiyle didişmelerinin yanında hiç kalıyordu. O da iki ay, kendi kendisinin gölgesi, kendinin iki yol ağzında, içi ezgin bekleyen bir değişiği olmuştu. Mümtaz, -Kendisini süslemek ihtiyacı...- diye düşünmek istedi; fakat değildi. İyi biliyordu ki, değildi. Olsa olsa Fahir'i biraz sevebilirdi; çünkü şefkat ve merhamet de bir nevi sevgidir; onunla son görüştükleri günü düşündü. Boğaz'dan İstanbul'a beraber inmişlerdi. Köprü'ye kadar genç kadına son kararı üstünde tek bir kelime söylememiş, fakat tam Köprü'de tekrar yalvarmıştı. Bu eski yalvarışların çok başka türlüsüydü. İçinde bırakılmış insanın hıncı, izzetinefis yarası, hepsi vardı. -Bugün gel- demişti. -Bu işten vazgeçmelisin!- -Beklemeyin beni. Çünkü gelmiyeceğim. Bundan sonra size yalnız dostluğumu verebilirim...- Mümtaz da bu dostluğu istememişti. -Olmaz, demişti. Bu vaziyet içinde en az olabileceğimiz şey birbirimizin dostu olmaktır. Sen de biliyorsun ki, kalbini kendimden azıcık uzakta duyduğum zaman benim için herşey bitiyor. En sefil mahluk oluyorum. Bütün ahengimi, vuzuhumu kaybediyorum. Biçare bir şey oluyorum.- O zaman mukadder cümle gelmişti: -Yeter Mümtaz.. Artık bıktım...- demişti. Mümtaz genç kadının bu sözü söylerken bu bir sene içinde onun yüzünden çektiklerinin hepsinin içinde canlandığını biliyordu. -Eminim ki o dakikada benden hiçbir iyi hatıra kendisinde yoktu. Sadece...-

Sonra birbirlerine -Allah'a ısmarladık- demişler, genç kadın, yoluna gitmiş, Mümtaz birtakım karanlık, dar sokaklarda, küçük eskici dükkanlarına, kimlerin ve nasıl yediklerini bilmediği, tahmin edemediği yiyecek şeyler satan satıcılara, her tarafına yağmur sefaleti akan biçare evlere, duvarlara, içinden gelen neşeyle aydınlanması hiç kabil olmadığını sandığı ölü pencerelere baka baka saatlerce yürümüştü. Sanki tanıdığı, bildiği şehirde değildi; sanki etrafındaki herşey, mütemadiyen yağan ve yağmadığı zaman dahi sefaleti eksilmeyen bu ince, yapışkan yağmurla peydahlanmış gibiydi. Bu ıstırabının, kadınsız kalmış uzviyetinin, parça parça ruhunun kainatıydı. Neden sonra kendisini Dolmabahçe'de, deniz kenarına inmiş, rıhtımda odun boşaltan küçük, kırmızı boyalı, bir takayı uzun uzun seyreder bulmuştu.

-Ya hep, ya hiç... O zamanki düşüncesi buydu..

Ya hep, ya hiç... Yani ölüm. Tıpkı Hitler gibi konuştuğunun farkına vardı. Ya hep, ya hiç. Ya dünya imparatorluğu, yahut da siyah ölüm.

Fakat tabiatta ne hep ne hiç vardı. Hep veya hiç beraber oldukları zaman, insan kafasının o terazi mükemmeliyetinin bir sakatlığı oluyordu. Bu harikulade cihaz kendi mükemmeliyetinde şaşırınca bu muadele çıkardı. Veya onu düstur tanıyanlara, bu mudil hayatı onun zaviyesinden görenlere!.. Bu hendesi noktada insanoğlu bütün hayatın kendi elinde olduğunu sanırdı. Çünkü bu öyle bir noktadır ki, orada yalnız kendimiz varız. Daha doğrusu bir anımız. Çünkü -hep veya hiç-i biz dahi biraz kendimizde derinleştirdik mi, terazi mücerret muvazenesinden kıl kadar uzaklaştı mı unutur, azapların, aldatıcı hayallerin, ümitlerin, pişmanlıkların dünyası başlardı. Ya hep, ya hiç. Hayır, her şeyden biraz.

Genç adam daldığı düşüncelerden silkinmek istedi, muvaffak olamadı: İri cüsseli doktor koluna iyiden iyiye asılmıştı. Durdu. Bir daha içini geceye boşaltır gibi nefes aldı.

-Birkaç kişi herşeyi değiştirebilir, anlıyor musun? İyi bir ekip... Böyle iken... Bak bu sakin gece saatine. Bir de yarın sabahı düşün.

Yarın sabah Mümtaz'ın önünde siyah bir kuyu idi. Fakat doktor kendi işaret ettiği bu kuyuya bakmadı bile.

-Ne hazin değil mi? Bir milletin, veya bir sınıf insanlığın evvela birtakım çıldırtıcı şeylerle zıvanadan çıkartılması, sonra da bir delinin veya inzivada hazırlanmış bir planın onu istismar etmesi, benimsemesi, cin çarpmış gibi taştan taşa çarparak uçuruma sürüklenmesi... Düşünün bir kere şu Almanya'yı. Fert fert düşünün... Sonra kütle halinde bir sadistin eline düşünce yaptıklarına bakın... Şimdi bu sadizm, bu kudrete iman, talihe güvenme, yalnız ben

düzeltirim düşüncesi, ifrata gitmiş bir ceza ile öbürlerine, karşısındakine geçecek... Korkunç bir kapı açılıyor. Bir set çöküyor ki, arkasında yalnız sayısız felaketler vardır. Mümtaz bu kapıdan geçmek istemiyor gibi durakladı.

-Ben geçen harpte Alman talebelerinin ailelerine yazdıkları mektupları okudum. Hepsi insanlık mistiği idiler...

-Mistik... İşte en korkunç şey. Bir kere ayağınızı topraktan kesmeyin. Herşey olursunuz, havadan kaptığınız herşey... Çünkü uzviyetinizde parazitler konuşur, insanlık mistiği, kuvvet mistiği, ırk mistiği, hacalet, ıstırap mistiği... Çünkü tanrılık yanıbaşınızda bir aktör elbisesi gibi asılıdır, derhal giyinmek öyle kolay ki... Bir kere insan tanrılaşmağa alışmasın. Mutlak bir fikir olduğunu, hakikatin tek göründüğü yer olduğunu sanmasın.

Delikanlı beni imanlarım, şüphelerim kadar mustarip eder. Onun için kimseye zararım yoktur. Onlar, mistikler öyle değil. Onlar misyon sahibidirler... Küçük çocuk gibi bir gülüşü vardır. Mümtaz bu gülüşün saflığiyle mesut tekrar söze başlamasını bekledi:

-Küçükken bize bir deli hafız gelirdi. Huddam sahibi olduğunu söyleyen bir adam. Babam define aramağa koyulmuştu. Hafız bizim selamlıkta yatar kalkardı... Erkenden kalkarlar, bilmem nerelere giderlerdi. Ben selamlığa girip çıktıkça onun define yerini aramasını bazen görürdüm. Gaiple konuşurdu. Duvara yüzünü döndürür, orada tıpkı telefonla konuşuyomuş gibi mevcut olmayanla, kendi ruhunun sakatlığiyle konuşurdu. Cevaplardan, suallerin şeklinden konuşmayı anlardım. Bir deli, görünüşte zararsız bir deliydi. Fakat delinin zararsızı yoktur. Delikanlı, deli daima zararlıdır. Cezbe korkunç bir şeydir.

Bir gün babam yokken yine duvarla konuşmuş. Definenin bulunması için küçük Arap ahretliğin bitişik arsada boğazlanması lazım geldiğini öğrenmiş. Evde birdenbire bir kıyamettir koptu. Deli hafız mutfağa girmiş, bütün et bıçaklarını acayip dualarla okuyarak bilemeğe başlamış. Aşçı evvela gözlerindeki parıltıdan şüphelenmiş, sonra da huddamı ile konuşurken söylediği sözlerden... çünkü hem bıçakları biliyor, hem konuşuyormuş...

Bereket versin vaktinde yakalandı. Babam Toptaşı'na kapattırana kadar, neler çekmedi. Orada da rahat oturmadı; her gün babamın aleyhinde saraya bir jurnal yazardı.

-Babanız define merakından kurtuldu mu bari?..

-Kurtuldu, yani bu sefer altın yapmağa kalktı, ve neyimiz varsa, yoksa bir Merakeşli sahtekarın cebine girdi... -İçini hüzünle çekti.- Bu cins hastalıklardan

kurtulmak zannettiğimiz kadar kolay değildir. O kadar birbirine benzer yüzleri vardır ki. Alın bugünkü Nazi sadizmini... Yarının bütün bir mazohist edebiyatını, yeraltı edebiyatını şimdiden onların kuvvete ibadetinde okur gibiyim... Yalnız zaaf vardı, gözyaşı vardı, beni öldürün, beni parçalayın; ben zulüm gördükçe, acı çektikçe kendimi bulurum... Sonra isyanlar başlar. Oh, ferde acıyın... ferdin hakkı kayboluyor, fert eziliyor, fert bu et kemik Babil'in kanlı tuğlası, kiremidi oldu... Bundan on sene evvelkilerini hatırlarsınız.

Geniş göğsünü gece içinde şişirdi:

-Sağlık, Yarabbim bize sağlık ver... Kuvvet değil, sağlık... İnsanoğlunun sıhhati... Hayatı olduğu gibi kabul edecek sağlık... Tanrılara benzer ömür istemiyoruz... Bize nasip olan ömrü yaşayalım... İnsanca yaşamak...

Hiçbir şeye aldanmadan, kendimize yalan söylemeden, kendi yalanlarımıza, gölgelerimize tapmadan yaşamak...

Mümtaz, -Bu da bir başka türlü peygamber...- diye düşündü.

Mahallelerine girdiklerinden memnundu. Bu kadar düşünce, bu kadar tezatlı muadele hoşuna gitmiyordu. Hepsini birden omuzlarından silkmek ister gibi Nuran'ı düşündü; onun yanında hayat ne kadar rahattı. Herşeyin kendi kıymetinde ayarlandığı dünya... Fakat Nuran çok uzaktaydı, ve yaklaştıkları evde ne halde olduğunu bilmediği bir hasta vardı. Çok sevdiği bir hasta... -Yüz adım, ancak kaldı, diyordu, sade yüz adım...-

Ve tekrar birtakım hadlerin, engellerin arkasında yaşamanın acılığıyle içi burkuldu.

-Noluyorum, benden evvelkiler de ıstırap çekti.

Düşüncesini bitiremedi. Yolun ilerisinde arsanın ısırganları arasından bir gölge onlara doğru fırladı. Doktor irkilmişti; genç adam:

-Ehemmiyet vermeyin dedi. İhtiyar bir Bektaşi'dir. Burada bir mahzende yatar... Mahalle halkı tarafından beslenir.

İhtiyar adam önlerinde durdu: .

-Hu erenler... Eliyle selam verdi. Sonra Galib'in beytini okudu:

Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen,

Merdüm-i dide-i ekvan olan ademsin sen!

Sesi kalın ve dikti, kelimeleri eliyle bir kabartmayı yokluyormuş gibi harflerin ve seslerin bütün kudretini aşikar ederek söylüyordu. Anlaşılmaktan, işitilmek ve anlaşılmaktan başka endişesi yokmuş gibi hiçbir hususi ifade, hiçbir eda taşımıyordu. Her türlü peygamberlikten, hatta davetten uzaktı; böyle olduğu için daha tesirliydi. Sanki onları bir gerçekle baş başa bırakıp kendisi ortadan çekilmişti; ve bu gerçek onların azabı olan gerçekti. Sade onların mı? Uzak ve yakın bütün dünyanın. Bu gerçek bütün gece, daha evvelki geceler, içinde dolaştıkları, ağından bir türlü çıkamadıkları karışık ve karanlık dehlizin içinde ilk yol gösterici işaretti.

Doktor:

-İyi ama, bu Bektaşi değil, Mevlevi...

-Hayır, Bektaşi. Ben çok konuştum; kaç defa o, İhsan Ağabey ve ben beraber rakı içtik... Halis Bektaşi'dir, gayet güzel nefesler söyler; bu beyti ayrıca seviyor. Bana bir gün tek hakikat budur: İnsana hürmet etmeli; bu hürmeti zorlamadan içimizde duymalıyız, diyordu. Ona göre sevgiden daha mühimmiş... Hulasa insana ve insanlığa hürmeti var...

-İnsanlığa hürmeti var... O halde tam deli. Sonra birdenbire tonunu değiştirdi. Etrafta cılız bir ışığa tutulmuş elleri andıran şeyler arasında daha solgun görünen evlere, yabani otlar içindeki arsaya, yanındakinin yorgunluğu karanlıkta ancak sezilen yüzüne baktı; bir horoz başlarının üstünde bir yerde kanat çırptı ve gecenin içine uzviyetinde mahbus bir aydınlığı yavaş yavaş eritilmiş yakut ve akikten bir iksir gibi boşalttı.

-Şark, dedi. Canım şark. Dışarıdan miskin, budala, çaresiz, fakir... Fakat içinden hiç aldanmamağa karar vermiş... Bir medeniyet için bundan daha güzel ne olabilir? İnsanları içlerinden tatmin etmeği ne zaman öğreneceğiz? Ne zaman bu -hoşça bak zatına-nın manasını anlıyacaklar?..

-Şark anlamış mıydı sanki...

-Anlasın, anlamasın... Söylemişti ya.

V

Küçük ahretlik, onlarla beraber yetişmiş ve lambayı yakmıştı. Mümtaz doktorun arkasından girer girmez aynanın aydınlığında bir saat evvel bıraktığı şeyleri aynı vaziyette, aynı kayıtsız sağlamlıkla, bir saat evvelki gibi yalnız kendileri olmakla memnun, kendi üstlerine toplanmış, parıldıyor gördü. İçinden: -Ah bu eşyanın bizden ayrılmağa fırsat bekler gibi halleri...- diye düşündü.

-Dünya, bensiz de mevcut. Kendi kendine mevcut. O berdevam. Ben bu devamın küçük bir çizgisiyim... Fakat varım, var olma kuvvetini bu devamın şuurunda buluyorum. O devamla başlangıç noktamdan hareket ettim ve belki ebediyet boyunca yürüyeceğim...

Çok zalim şeylerden merhamet isteyen adam haliyle etrafına baktı. Çünkü ebediyet boyunca yürüyemiyeceğini, belki şu dakikada, belki yarın, belki birkaç gün sonra, hulasa bir gün bu devam içinde devamın biteceğini ve onun yerini alacak başka devamların geleceğini, artık eskisi olmayacağını, aynı ürpermeleri duymayacağını, hatta ürperip ürpermiyeceğini dahi bilmediğini biliyordu. Ebediyet zihninin zaman zaman çok derinlere uzattığı müphem bir ışıktı. Hatta çok derinlere de değil. Sadece bilinmeze doğru uzviyetinde bir lahza kayan bir taraf. Halbuki realite şu bir bakışta çift yaşayışle ve ömrü boyunca mazisiyle kavradığı, taşlık, şu çıktığı merdiven, daha girmeden ilaç, ter, hastalık dolu tatsız kokusunu duyduğu hasta odasıydı; oradaki ıstıraptı. Bununla beraber görmediği, teniyle duymadığı, fakat içinde bir bıçak gibi çalışan, başka realiteler de vardı. Nuran'ın bir gün beraber seçtikleri beyaz geceliği içindeki tek zambak hali, köşkün alçak duvarlarından taşan ağaç dalları, mehtaplı gecelerde adeta canlanan o bodur incir ağacı, kapının önündeki genç çınar. Önünden geçtiği geceler, tekrar bir gün onunla oturmasını, bir sabah çayı içmesini o kadar özlediği, bazen örtüsünü kaldırmayı unuttukları için kendisine bu saadeti daha mümkün gösteren o küçük masa ve koltuklar...

Fakat daha başka realiteler vardı. Bunlar hiç görmediği, hatta, var olup olmadıklarını bilmediği; fakat şu birkaç günün havadislerinin ışığında içine yerleştiğini duyduğu şeylerdi. Onlar da içinde bir bıçak gibi çalışıyordu. Makine başında aldıkları havadisleri bir merkezden öbürüne karılarını, çocuklarını, evlerini düşünerek veren telgraf memurları, matbaalarda bu havadisleri elleri yanarak dizen mürettipler, acaba unuttuğum bir şey var mı diye ev içinde tekrar tekrar dolaşıp belki yirminci defa hazırladıkları çantayı açan ve hiçbir şey yapmadıkları, bilinmezi karşılayacak yeni ve faydalı hiçbir şey ilave edemedikleri için sadece kırık tebessümlerini, biçare dualarını ve ellerinin temasını bırakıp kapatan kadınlar... Şimendifer düdükleri, ayrılık şarkıları... Bunlar da içinde bıçak gibi çalışıyordu. Hayır, ebediyet değil, fakat dünya evindeydi. Herkeste dünya vardı. Bazen uzviyetimizin bir köşesinde, bazen tek bir ruh halinde, bazen gündelik işlerde unuttuğumuz, fakat yanımızda ve kanımızda taşıdığımız bir dünya, -Bir dünya ki ister istemez bu akşam ağırlığını sırtımızda duyuyoruz.- Ve hastanın baş ucunda doktorun pehlivan yapısını bu ağırlık altında biraz daha çökmüş gördü.

İhsan biraz daha iyiceydi. Fakat dalgındı. Alnında derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları vardı; nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter

damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekliyen bir atlete benziyordu. -Gerçekten yendi mi...- diye düşündü. Yüzü ne kadar garip bir uzaklık içindeydi. Zihninde en fena ihtimaller yine canlandı.

-Hanımefendi tam zamanında hastayı kurtarmışlar... ben tahmin etmiştim zaten, sülfamid dozunu arttırmaktan başka yapacak bir şey yok. Şimdi size sekiz sülfamid içirteceğim. Ve neticeyi emniyetle bekliyeceğiz. Yalnız kalb için bir ufak şurup ve bir ilaç daha lazım. Mümtaz Bey galiba bir daha yorulacaklar.

İhsan kesin anlardan ibaret hayatı arasından Mümtaz'ın yüzüne -bunu da nereden buldun?- der gibi baktı. Sonra elini uzattı, doktorun elini tuttu; belki geceden beri ilk sözünü söyledi.

-Ne dersiniz? Olacak mı? Bu budalalığı yapacaklar mı?

Doktor, sade hastaya cevap verdi:

-Siz iyileşmeğe bakın! Fakat gözlerinin içinde -Seni anlıyorum- diyen bir ifade vardı.

Vİ

Tekrar sokağa çıktığı zaman kendisini evvelkinden daha çok hafif buldu. Demin kafasını çatlatan düşüncelerden hemen hemen eser yoktu. Garip, hiç duymadığı bir hafiflik içinde yürüyordu. Sanki ağırlık kanununun dışında idi. -Kanatlarım olsa uçabilirim- dedi. İçinde yaşadığı vaziyetin ağırlığıyle tezat yapan bu hal onu çok şaşırttı. Çünkü yine herşeyi olduğu gibi görüyordu. Bu gece belki harp başlamış olabilirdi. İhsan'ın vaziyeti ne olsa ağırdı. Hayatla ölümün arasındaki dehlizde o kadar ilerlemişti ki, geriye dönmesi güçtü. Nuran bu sabah gidecekti ve bu gidiş ikisi için de yıkımdı. Onun gidişi ile kendisi için herşey bitiyordu. Bütün bunların hepsini biliyordu. Fakat daha bir saat evvel onun için, o kadar yıkıcı olan bu hakikatlere şimdi çok uzak, şahsiyle ve etrafiyle alakasız şeyler gibi bakıyordu. Sanki hepsini bir ölümün ötesinden görüyordu.

Fakat, son derece rahattı. -Acaba neden?- diye sora sora yürüyordu. -Ben ki o kadar düşünürüm. Düşüncem, yorgunluğu yüzünden bir türlü yatağına giremeyip odasında sabaha kadar dolaşan adama benzer. Neden şimdi hiçbir şey düşünemiyorum? Fakat bu düşünce bile kafi derecede zalim olamıyordu. -Yoksa yaşamıyor muydum? Yoksa dünyadan ayrıldım mı?- -Belki de dünya beni bıraktı. Niçin olmasın? Bir kabı herhangi bir mayiin boşaltması gibi...- Bununla beraber yapacağı işi biliyor, yürüyeceği yolu tanıyor, İhsan'ın ilacını bir an evvel getirmek için acele ediyor, üstelik zihni her rastgeldiği şeyi kendisine bile imkansız görünen bir sarahatle kaydediyordu.

Arsa bilinmeyen bir tarafta, çok uzaklarda aydınlığı tutan bir set çatlamış gibi gölgelere bürünmüştü. Otlar adeta üzerlerine üflenen cilalı bir yeşillik vehmiyle parlıyorlardı. Her taraf ürperiş içindeydi.

Bu, sabahın sazlarını denemeğe hazırlandığı saatti. Biraz sonra kainatın çatısı yeniden kurulacaktı. Evlerin taşlıklarında, odalarda sabah ışıkları yanmıştı. Bulanmış havada bu ışıklar bir tiyatro dekorunun yapma havasını yaratıyorlardı. Bir kadın pencereyi açtı, yarı çıplak vücudu ile geceye karşı gerindi, çıplak kollarıyle saçlarını düzeltti. Bir köpek yavaşça yattığı yerden kalktı, bu sabah yolcusuna doğru koştu. Fakat tam yanına yaklaşınca vazgeçti, biraz ileride kapalı penceresi önünde mumlar yanan bir türbenin dibine kadar koştu. Bir sütçü, atının iki yanına astığı güğümlerinin üstünde rahatça bağdaş kurmuş dörtnala yanıbaşından geçti. Uzaktan bir korna sesi geldi.

Mümtaz bütün bunları ve göğün gittikçe değişen rengini görüyordu. Fakat bu görüşte de bir değişiklik vardı. Bu duyularımızın her gün, her an eşya ile yaptığı temaslara benzemiyordu. Daha ziyade eşyayı kendisinde bulmak, herşeyi kendi içinde kendisinden bir parça gibi seyretmekti.

Şehzade Camii'nin avlusundaki ağaçlardan büyük bir karga sürüsü koptu. Keskin bir çığlık ve madeni şakırtılarla başının üstünden geçtiler. Açık fırından gelen taze ekmek kokusu bütün caddeyi sardı. Rayları tamir eden ameleler şimdi camiin önünde idiler. Asetilen hala yanıyor, hala o zengin Rembrandt yaldızı yarı karanlığa doğru uzanıyor, yüzler, eller, vücutlar eritici aydınlıkta yutucu karanlık arasında ayrı ayrı perdelerde hüviyetlerini değiştiriyorlardı. Mümtaz, bu ellerin hareketlerini ve yüzlerin dikkatini bir daha hayran hayran seyretti.

-Bizim semt...- diye düşündü. Bütün çocukluğu bu cadde ile etrafındaki sokaklardan ona doğru geliyordu. -Bir mahallesi, bir evi, itiyatları, dostları olmak, onlarla beraber yaşamak ve onların içinde ölmek...- Kendisine gelecek günleri için hazırladığı bu hayat çerçevesi bir türlü içine yerleşmedi. Zaten hiçbir düşüncesinde devam edemiyordu. Eşya, bütün verimler onda kendiliklerinden mevcuttu. Bir akis gibi çok kısa bir düşünce uyandırıyorlar. Sonra yerlerine başkaları geliyordu. Ne kadar zalim olursa olsun bir düşüncenin dehlizinde yolunu şaşırmanın hasretini duydu.

Vezneciler'den geçerken ortalığın biraz daha ağardığını duydu. Bayezıt'a geldiği zaman set üstündeki kahvelerde hareket başlamıştı. Vakıa iskemleler hala içeride üst üste yığılıydı, fakat işgüzar garsonlar sabah müşterileri için bir iki masa hazırlamışlardı. Bir tanesi Mümtaz'ı görünce adeta sevindi:

-Buyurun Mümtaz Bey, çay şimdi demlenir, dedi. Fakat imtihan sabahlarının birden bu geriye dönüşü Mümtaz'da hiçbir akis yapmadı. Eliyle işim var gibi bir

işaret yaptı. Caddenin Aksaray'a doğru giden tarafında sabah yolcuları, gazete satıcılarının, simit ve poğaçacıların sesleri şehrin sabahını kurmağa başlamışlardı. Mümtaz, cami tarafına baktı. Bir güvercin sürüsü yere doğru süzüldü ve birdenbire tekrar yükseldi. -Acaba neden korktular?- diye düşündü ve sualini sorar sormaz yine unuttu. Fakat henüz fikirlerin devamını hiç olmazsa yokluğu ile duyabiliyordu. -Bu imkansızlık değil, belki bir isteksizlik. Acaba herşeye böyle kayıtsız mıyım? Dünyayı bir daha kendimde kuramıyacak mıyım? Bir daha hatıralar bende konuşmıyacak mı?- -Yoksa kendi kontrolüm altında iken çıldırıyor muyum? Böyle göz göre göre...

Nöbetçi eczanenin kepenkleri hala kapalıydı. Bir kadın hem elleriyle kepenkleri vuruyor, hem de ikide bir küçük delikten içeriye bakabilmek için ayaklarının üzerinde dikiliyordu. Elinde yolda gelirken buruşturduğu belli olan bir reçete kağıdı vardı. Yorgun ve fakirdi.

İkide bir -Ah Yarabbim...- diyor, sonra tekrar içeriye kaymak ister gibi ayaklarının ucuna basıp içeriye bakıyordu.

Nihayet eczacı geldi. İkisi birden reçetelerini uzattılar. Mümtaz ilaçlarını aldı. Bütün bunları son derece vuzuhla hiçbir saniyesini kaybetmek istemeyen bir adam gibi yapıyordu.

Gerçekten de böyle idi. İlacı götürecek tarafı uyanıktı. O hiç şaşmıyordu. Onun dışında bütün zihni hayatı bir uykuya kaymak üzere olan insanın o iki had arasında sallanışıyle çalışıyordu; kainata anında intibak eden ve objesini bir anda yakaladıktan sonra derhal bırakan acayip bir mekanizma olmuştu. -Ne oluyorum?- diye bir daha düşündü. Muhakkak ki dünya ile arasında şimdiye kadar tanımadığı bir perde vardı. Çok şeffaf, son derecede vuzuh getirici bir şey onu dünyadan böyle ayırıyordu.

Fakat dünyadan ayrılabilir miydi? -Hayat o kadar güzel ki...- Hakikaten bu sabah saatinde yaşamak güzel şeydi. Herşey güzeldi, taze ve ahenkliydi. Bir gülüşün yumuşaklığıyle insana geliyordu ve Mümtaz bir akasya yaprağına, bir küçük hayvan yüzüne, bir insan eline bu saatte bıkmadan ebediyet boyunca bakabileceğini sanıyordu. Çünkü hepsi, herşey güzeldi. Bu belirsiz ışık bir senfoniydi; işte camiin avlusunda ilk huzme bir kadın gibi soyunmuş oynuyordu. Bu taze simit kokusu, yürüyen adamların acelesi, bu düşünceli yüzler hepsi güzeldi. Fakat hiçbirinin üzerinde duramıyordu. -Böyle bir saatte? Belki de eşyayı bu kadar güzel bulduğm için hayattan boşanmış olabilirim. Niçin olmasın?- Çünkü bu güzellik duygusu ve içinde ona bir orkestra gibi refakat eden sevinç alelade bir duygu değildi. Bu bir nevi keşfe benziyordu. Hem o cins keşiflerden idi ki insana ancak en son dakikada, zihnin herşeyle alakasını kesip kendi kendisi olduğu, en saf şekilde işlediği anda gelebilirdi. Bu

uçurumun başında bulunan hakikatlerdendi. İçindeki berraklık ancak böyle bir son an berraklığı olabilirdi.

-Ne garip! Hiçbir şey öteki ile birleşmiyor. Herşeyi ayrı ayrı görüyorum- diye söylendi.

Yanındaki adam cevap verdi:

-Elbette birleşemez, çünkü hakikati görüyorsun.

-Ama dün, evvelisi gün böyle görmüyor muydum? Hiç hakikat görmedim mi? Bir kere karşılaşmadım mı?

Adamı yanında hissediyor, yüzüne bakamıyor, fakat bunu tabii buluyordu.

-Hayır... Çünkü o zaman etrafına kendi benliğinin arasından bakıyordun. Kendini seyrediyordun. Ne hayat, ne eşya bütün değildir. Bütünlük insan kafasının vehmidir.

-Peki şimdi benim benliğim yok mu?

-Yok. O benim avucumda. İnanmıyor musun? Bak işte.

Avucunu Mümtaz'ın burnuna doğru uzattı. Küçük ve acayip bir hayvan, kabukla meşin arasında tanımadığı bir teşekkül bu avucun içinde küçük takallüslerle kımıldanıyordu...

-Demek benliğim bu imiş!- diye düşündü. Fakat ona söylemedi. Çünkü adamın eli onu şaşırtmıştı.

Mümtaz bu kadar güzel şey hiç görmemişti. Ne billur ne elmas bu içten parıltıyı verebilirdi. Bu donuk, hiç kamaştırmayan, sadece kendisi için bir aydınlıktı ve bu aydınlık avucun içinde küçük, yengeç biçimli bir hayvan, söylendiğine göre kendi benliği, küçük takallüslerle bir damar gibi, açılıp kapanıyor, içten içe işliyordu.

Korka korka sordu:

-Bana tekrar vermiyecek misiniz?

-Neyi?

Mümtaz çenesinin ucuyla bir işaret yaptı:

-Onu, benliğimi. Yani benliğim dediğiniz şeyi.

-İstersen al. Tekrar tecrübeye girmek istersen al ve el tekrar çenesinin hizasında açıldı, fakat Mümtaz'ın gözleri bu sefer de elin kendi parıltısında kaldı. Mümtaz, yanıbaşındaki adamın Suat olduğunu, böyle bir şeyin bütün imkansızlığına rağmen biliyordu. -Ölüler böyle sokakta dolaşırlarsa hayatın tadı kalır mı?- diye düşündü ve yan gözle, -hakikaten o mu?- der gibi yavaşça baktı. Evet, Suat'tı. Fakat ne kadar değişmişti? Olduğundan çok büyük, çok güzel, adeta muhteşem bir Suat'tı bu. Hatta birkaç saat evvel rüyasında gördüğü Suat'tan daha güzel, daha muhteşemdi. O gün apartımam holünde, yüzünde seyrettiği o herşeyi, bütün hayatı kötüleyen sırıtma bile şimdi derinlerden gelen ve sanki bilinmeyen tabakaları aydınlatan zengin bir tebessüm olmuştu. Ellerinde, boynunda ve yüzündeki yaralar da böyle parıldıyordu. -Zalim ve güzel...- Birdenbire şaşırdı ve ellerini ovuşturarak düşünmeğe başladı:

-Fakat ben ne yapacağım şimdi?- Onunla behemehal konuşmalıydı. Halbuki bu kadar güzel ve büyük bir Suat'la konuşabilir miydi? -Acaba bütün ölenler böyle güzelleşiyorlar mı?- Suat, ölümden ve ölmekten iğrendiğini söylemişti. -Sade güzel değil, kuvvetli de...- Evet kuvvetliydi; içinden bir şey mütemadiyen ona doğru akıyor, kendisini çekiyordu. Konuşacaktı. Yavaşça fısıldadı:

-Suat, dedi. Niye geldin? Niçin beni bırakmıyorsun? Bütün gün ve gece benimle uğraştın! Yeter artık! Beni bırak. Konuştukça ürkekliği gitmiş, onun yerine garip bir isyan hissi geçmişti. -Bırak beni artık! Sonra bir ölüye bu kadar sert hitap ettiğinden pişman oldu.

-Niye gelmiyeyim Mümtaz? Ben zaten senin yanından hiç ayrılmadım!

Mümtaz başını salladı:

-Evet, hiç ayrılmadın, adeta bana musallat oldun. Fakat dünden beri başka türlü. Dün akşamüstü o yokuşta seni gördüm. Bu gece de rüyamda. Fakat ne garipti biliyor musun? Bu geceki rüyamdan bahsediyorum. Bir akşam seyrediyordum. Daha doğrusu akşam olacakmış da onun hazırlığını yapıyorlardı. Mor, kırmızı, eflatun, pembe, tahtalar, kalaslar getirdiler. Ufka yığdılar. Sonra iple güneşi çektiler. Fakat biliyor musun, bu güneş değildi, senin yüzün şimdiki gibi güzeldi, hatta daha mahzun olduğun için daha güzeldin. Sonra seni oraya bir İsa gibi gerdiler... Birdenbire kahkahalarla gülmeye başladı. Ne kadar tuhaftı bilsen, senin öyle mahzun olman; ve İsa gibi çarmıha çekilmen... Sen hiçbir şeye inanmayan, herşeyle alay eden insan... Tekrar uzun uzun güldü.

Suat, gözlerini üzerine dikmiş, onu dinliyordu.

-Dedim ya.. Seni hiç yalnız bırakmadım. Hep yanındayım!

Mümtaz hiçbir şey söylemeden bir müddet yürüdü. İçinde, fecirden ziyade yanıbaşındakinin parıltısı içinde yürüyormuş duygusu vardı. Ve bu, Mümtaz'a çok azaplı geliyordu.

-Peki, benden ne istiyorsun? Bu ısrarın sebebi ne?

-Israr değil... vazife. Vazifem seninle beraber olmak. Şimdi senin koruyucu meleğin oldum.

Mümtaz bir daha güldü; fakat gülüşünün çok sinirli olduğunu da farketti.

-Bu olmaz! dedi. Sen bir ölüsün. Yani insansın -tekrar düşüncesini tashih etmek ihtiyacını duydu. -Ölülerle konuşmak o kadar güç oluyor ki...- Yani insandın, demek istiyorum. Halbuki bu iş asıl meleklerin işidir.

-Hayır, artık yetişemiyorlar. Son zamanlarda dünya nüfusu çok arttı. Her tarafta nüfusu arttırma politikası var. Melekler yetişemiyor; şimdi ölülere gördürüyorlar bu işi...

Mümtaz ilk önce hiçbir cevap vermedi. Sonra birdenbire isyan etti:

-Yalan söylüyorsun! dedi. Sen melek olamazsın. İmkansız. Sen şeytanın kendisisin! Ve bir ölü ile bu tarzda konuştuğu için kalbi burkuldu. Bununla beraber sözlerine devam etti: -Sen beni aldatmak için kendini böyle süsledin. Oyununu biliyorum.

Suat onun yüzüne hüzünle baktı:

-Şeytan olsam, senin içinden konuşurdum. Beni göremezdin.

-Ama, diye Mümtaz söze başladı. Bilir misin ki, seni gördüğüme çok memnun oldum. Hatta sevindim. Sonra tekrar onun yüzüne korka korka baktı. -Ne kadar güzelleşmişsin! Hem çok, çok güzel olmuşsun... Bu hüzün sana yakışıyor. Bilir misin neye benziyorsun? Betticelli'nin meleklerine... Hani o Passion'da İsa'ya üç çiviyi verene...

Suat sözünü kesti:

-Bırak bu manasız benzetmeleri... Bir şeyi öbürüne benzetmeden konuşamaz mısın? Bu fena huylar yüzünden işleri ne kadar karıştırdığınızı hala anlamadınız mı?

Mümtaz bir çocuk gibi yalvardı:

-Beni azarlama... O kadar sıkıntı çektim ki. Ben hiç de fena bir şey yapmadım; seni sadece güzel buldum. Niçin bu kadar güzelleştin?..

-Bir zihinde yaşayanlar daima güzeldirler.

Mümtaz ilk önce, -Ya demin. şeytan olsaydım senin içinden konuşurdum, diyordun!- diye itiraz etmek istedi; fakat kafasına birdenbire başka bir fikir gelmişti -Fikirlerimi takip edemiyorum... ne fena!-

-Ama ben seni şimdi gözlerimle görüyorum. Sonra, seninle konuşuyorum da...

-Evet, gözlerinle görüyorsun! Konuşuyorsun da..

Mümtaz'ın aklından şimşek hızıyle bir düşünce geçti:

-Elimle de dokunabilirim, değil mi?

-Tabii... Suat bu sefer öne geçmiş, kollarını, sanki muayene et, der gibi havaya kaldırmış, uzviyetinden taşan parıltılar içinde ona gülüyordu. Mümtaz kamaşan gözlerini ondan öteye çevirdi.

-İstersen, ve korkmazsan!

-Niçin korkayım? Artık hiçbir şeyden korkmuyorum. Fakat ellerini ona doğru uzatmaktan çekindi; -ne olur ne olmaz!- der gibi cebine soktu. Suat, o gece Emirgan'daki gülüşlerinden biriyle güldü:

-Korkacağını biliyordum... dedi. Bari hamala söyle de o gelsin yoklasın, yahut Mehmet'e, Boyacıköyü'ndeki kahveci çırağına! Bugün ölüme gönderdiklerine.

Mümtaz ta içinden sarsıldı:

-Onların ne işi var aramızda?

-Onlar senin yerine bana dokunurlar.

-Ben onları yalnız göndermiyorum, kendim de gidiyorum..

-Fakat öleceğini hesaba katmadan. Onların ölümüne muhakkak gibi bakıyordun ve ölmeğe kandırıyordun!

-Hayır, hayır...

-Evet, öyle... Suat, çok zalim bir tebessümle üstüne eğilmiş gülüyor, onu hırpalıyordu. -Yahut hamalın karısı. O senin yerine dokunsun.

-Hayır diyorum sana. Bende gidecektim. Gideceğim. Onları kendimden ayırmıyorum.

-Ayırıyorsun, küçük bey, ayırıyorsun. Ölsünler diye pazarlık ediyordun. Kandırmağa çalışıyordun!

-Yalan... yalan söylüyorsun. -Birdenbire kendine geldi. Bu münakaşa beyhudeydi. Üstelik evde İhsan vardı. Bir çocuk gibi yalvardı: -Suat, dedi. İhsan çok hasta. Bana müsaade etsen de şuradan eve gitsem artık!

Suat kesik kesik gülüyordu:

-Benden ne çabuk bıktın?

-Hayır bıkmadım. Fakat evde hastam var. Ben de yorgunum, sonra... sen artık bizden değilsın. Demin sana yalan söyledim. Senden korkuyorum. Hem sen de çekil git. Nerede ise sokaklar kalabalıkla dolacak! Yaşıyanların dünyasında garip oluyorsun; o kadar ayrısın ki, ne lüzum var aramızda dolaşmana? Kendimizden çektiğimiz yetmiyor mu?

-Daha dün beraber değil miydik?

-Evet ama, sen artık güneşin malı değilsin!

-Onu hiç merak etme. Dün akşamdan beri ölüler hep meydanda.

Mümtaz titreyerek sokağa baktı. Evlerinin yirmi beş, otuz adım ötesindeydiler.

-O niçin; ne faydası var sanki? Bu yaşıyanların dünyası. Her şey burada hayat için! Yakamızı hiç olmazsa siz bırakın!

-Olmaz, dedi. Seni bırakamam. benimle geleceksin. Keskin bir istihza ile konuşuyordu. -Nuran'sız, bu kadar sefalet içinde... olmaz. Ve kollarını açmış onu kucaklamağa çalışıyordu. Mümtaz bir adım geriye çekildi.

-Gel... Hem onu çağırıyor, hem de kan dondurucu bir gülüşle gülüyordu. Mümtaz:

-Bari gülme! N'olur, gülmekten vazgeç! diye yalvardı.

-Nasıl gülmeyeyim? Herşeyi o kadar kendi hadlerine indirmiş, o kadar kendine benzetmişsin ki... O kadar küçücük varlığınla, onun hesaplarına bağlısın ki. Sonra o yaşama iptilan, ölçülü merhametin, küçük ıstırapların, ümitlerin, o kaçışlar, tapınmalar...

Mümtaz kollarını sarkıttı:

-Zalim olma Suat, dedi. Çok ıstırap çektim.

Suat tekrar o geniş kahkahayla gülmeğe başladı:

-Peki, öyle ise haydi gel, seni kurtarayım.

-Gelemem, yapacağım işler var.

-Hiçbir şey yapamazsın! Benimle gel. Hepsinden kurtulursun. Bunlar senin taşıyamıyacağın yükler...

Mümtaz, yolun ortasında bir daha durdu ve Suat'a baktı:

-Hayır, dedi. Ben yükümün derecesine yükselebilirim. Yükselemezsem altında ezilmeğe razıyım. Fakat seninle gelemem.

-Geleceksin!

-Hayır, alçaklık olur.

-Öyle ise kal mezbelende...

Suat kollarını açtı ve onun yüzüne şiddetle vurdu. Genç adam sendeliyerek yere düştü.

Kalktığı zaman yüzü, gözü kan içindeydi. İlaç şişeleri avucunda kırılmıştı. Bununla beraber yüzünde garip, çok ince bir tebessüm vardı. Yan pencerelerden birinde bir radyo Hitler'in o gece verdiği hücum emrini tekrarlıyordu. Bütün macerayı unutmuştu.

-Harp başlamış... dedi. Ve hala kırık şişe parçalarını tuttuğu avuçlarını açarak yaralarına baktı. Sonra yavaş yavaş eve doğru yürüdü. Yoldan geçenler, bu erken saatte kanlar içindeki bu yüzde dudakların garip tebessümüne hayretle bakıyorlardı.

Kapıyı cebindeki anahtarla açtı. Taşlıktaki ayna, sabahla tabii halini bulmuştu. Bir lahza kendi yüzünü seyretti. Sonra yavaş yavaş merdiveni çıktı.

Macide doktorla sofada oturmuş radyo dinliyordu.

-Aman Allahım! Mümtaz, bu ne hal?..

Mümtaz acıyan ellerini pencerenin önünde tekrar açıp kapadı.

-Sorma, dedi. Şimdi büyük bir kaza geçirdim. Dudaklarında hep o garip, insanda bir ömrün üzerine vurulmuş kilit hissini bırakan tebessüm vardı.

-İlaçlar da kırıldı! dedi. Sonra doktora döndü:

-Nasıl... dedi.

-İyidir, dedi. İyidir. Hiçbir şeye ihtiyacı kalmadı. Havadisi duydunuz mu?

Fakat Mümtaz dinlemiyordu. O, bir köşeye çekilmiş avuçlarına bakıyordu. Sonra birdenbire yerinden fırladı, merdivene doğru yürüdü.

Fakat merdiveni çıkmadı. Orada ilk basamakta elleri başının arasında oturdu. Doktor, -artık benimsin, sade benim!- der gibi ona bakıyordu. Macide gözlerini silerek, ona doğru yaklaştı. Radyo evin sessizliği içinde tek başına, hadiselerin gür sesiyle, herkes için konuşuyordu.

SON